STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 10413

ALE VERK

Sholem Aleichem

•

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

אַלע ווערק פון שלום-עליכם

גאַנץ טביה דער מילכיגער

שלום-עליכם פאָלקספאָנד אויסגאַבע — ניו יאָרק, 1927

Copyright, 1918, by Olga Rabinowitz (Sholom-Aleichem), New York

גאַנץ טביה דער מילכיקער

אינהאלט

קטנתי	9
דאָס גרויסע געווינס	15
אַ בוידעם	43
היינטיגע קינדער	67
האָדעל	95
חוה	121
שפּרינצע	143
טביה פאָהרט קיין ארץ־ישראל	167
לך־לך.	199
ותלקלקות	223

קטנתי

אַ בריוועל פון טביה דעם מילכיגען צום מחבר.

געשריבען אין יאָהר 1895.

קְטֹנְתִּי

(אַ בריוועל פון טביה דעם מילכיגען צום מחבר).

לכבוד צו מיין געליעבטען טהייערען פריינד רב שלום־עליכם, גאָט זאָל אייך געבען געזונט און פרנסה מיט אייער ווייב און קינדער, איהר זאָלט האָבען גרויס נחת וואו איהר וועט זיך קעהרען און ווענדען, אמן סלה!

קטנתי! — באַדאַרף איך אייך זאָגען מיט׳ן לשון, וואָס יעקב אבינו האָט געזאָגט אין דער סדרה „וישלח“, בשעת ער האָט זיך געלאָזט געהן קעגען עשו׳ן, להבדיל... נאָר טאָמער איז דאָס אפשר ניט אַזוי גלייך, בעט איך אייך, פאַני שלום־עליכם, איהר זאָלט אויף מיר קיין פאַראיבעל נישט האָבען, איך בין אַ פּראָסטער חי־וקיים, איהר ווייסט אודאי מעהר פון מיר — וואָס איז דאָ וואָס צו רעדען? אין אַ דאָרף, משטיינס געזאָגט, מע ווערד פאַרגרעבט. ווער האָט צייט אריינקוקען אין אַ ספר, צי אָפּלערנען אַ פּרשה חומש מיט רש״י, צי וואָס? אַ שטיקעל גליק, עס קומט דער זומער, פאָהרען זיך צענויף די יעהופּעצער נגידים קיין בויבעריק אויף די דאַטשעס, קאָן מען זיך באַגעגענען אַ מאָל מיט איין איידעלען מענטשען, הערכען אַ גוט וואָרט. איהר מעגט מיר גלויבען, אַז איך דערמאָן מיך אָן יענע טעג, ווען איהר זענט געזעסען נעבען מיר אין וואַלד, אויסגעהערט מיינע נאַרישע מעשיות, איז ביי מיר גלייך, ווי איך זאָל פאַרדיענען מי יודע וויפיעל! איך ווייס ניט מיט וואָס איך האָב ביי אייך אַזוי נושא חן געווען, איהר זאָלט זיך אָפּגעבען מיט אַזאַ קליין מענטשעל, ווי איך, מיר שרייבען בריוועלעך גאָר.

און לא־כל־שכן ארויסשטעלען מיין נאמען אין א בוך, מאכען פון מיר א גאנצען שלש־סעודות, גלייך ווי איך וואלט דא געווען מי יודע ווער, — מעג איך דאך אודאי זאגען: ק ט נ ת י !... אמת, איך בין אייך טאקי א גוטער פריינד, לאז מיר גאט העלפען א הונדערט־חלק, וואס איך ווינש אייך! איהר האט, דאכט זיך, גוט געזעהען, ווי אזוי איך האב אייך געדיענט נאך אין די גוטע יאהרען, בשעת איהר זענט נאך געזעסען אויף דער גרויסער דאטשע, — געדענקט איהר? — האב איך אייך געקויפט א בהמה פאר א פופ־ציגער, איז זי געווען א מציאה פון א גנב פינף און פופציג. אי, זי איז אויפ'ן דריטען טאג גע'פגר'ט? בין איך ניט שולדיג: למאי די אנדערע בהמה, וואס איך האב אייך געגעבען, איז אויך גע'־פגר'ט?... איהר ווייסט אליין גאנץ גוט, ווי אזוי דאס האט מיך געקרענקט; איך בין דעמאלט ארומגעגאנגען אהן א קאפ! איך ווייס? דאכט זיך, פונ'ם שענסטען און פונ'ם בעסטען, גאט זאל מיר אזוי העלפען און אייך אויך, אם ירצה השם, אויפ'ן נייעם יאהר, עס זאל זיין, ווי זאגט איהר, חדש ימינו כקדם... און מיר זאל גאט העלפען אין מיין פרנסה, איך זאל זיין געזונט מיט מיין פערדעל, להבדיל, און מיינע בהמות זאלען זיך מעלקען אזוי פיעל, אז איך זאל אייך קאנען דיענען אויף ווייטער אויך מיט מיין קעז און פוטער על צד היותר טוב, אייך און אלע יעהופעצער נגידים, גאט זאל זיי געבען הצלחה און פרנסה און אלדאס גוטס מיט גרויס נחת. און אייך פאר אייער טרחה, וואס איהר זענט זיך מטריח פון מיינעטוועגען, און פאר דעם כבוד, וואס איהר טהוט מיר אז דורך אייער ביכעל, זאג איך אייך נאך א מאל: ק ט נ ת י ! פאר וואס קומט מיר אזא שטריימעל, אז א וועלט מיט מענטשען זאלען פלוצים געוואהרע ווערען, אז אויף יענער זייט בויבעריק, ניט ווייט פון אנאטעווקע, געפינט זיך א איד, וואס הייסט ט ב י ה ד ע ר מ י ל כ י ג ע ר ? נאר מסתמא ווייסט איהר דאך וואס איהר טהוט, קיין שכל באדארף איך אייך ניט לערנען, און ווי אזוי צו שרייבען ווייסט איהר שוין אליין, און ווייטער מיט'ן איבעריגען דארטען

פארלאז איך מיך שוין אויף אייער איידעלען כאראקטער, אז איהר וועט דארטען טהון אין יעהופּעץ פון מיינעטוועגען אלסדינג, עס זאל מיר פונ'ם ביכעל עפּים ארויס א שטיקעל טובה צו מיין פּרנסה. איך באדארף טאקי, כלעבען, איצטערט נויטיג האבען: איך רעכען, אם ירצה השם, אין גיכען אנהויבען טראכטען מכח חתונה מאכען א טאכטער; און אז גאט וועט שענקען, ווי זאגט איהר, דאס לעבען, איז אפשר טאקי צוויי מיט א מאל... דערווייל זייט מיר געזונט און האט א גליקליכען תמיד, ווי עס ווינשט אייך פונ'ם גאנצען הארצען פון מיר אייער בעסטער פריינד

ט ב י ה.

יא, עיקר שכחתי! אז דאס ביכעל וועט פארטיג ווערען, און איהר וועט האלטען ביי שיקען מיר עפּים געלט, זאלט איהר מוחל זיין שיקען קיין א נ א ט ע װ ק ע, אויפ'ן שוחט'ס נאמען. איך האב דארטען צוויי מאל אין ווינטער יאהר־צייט: איין מאל אסיען־צייט, פאר „פּאקראווע", און דאס אנדערע מאל ארום „נאווע־גאד", — בין איך, הייסט דאס, דעמאלט א שטאדט־איד. און ווייטער, גלאט אזוי בריוולעך קאנט איהר שיקען צו מיר גלייך קיין בויבעריק, אויף מיין נאמען, בזה הלשון: **פּערעדאט גאספּאדינו טעוועליו מאלאטשנאהא יעוורייו.**

דאָס גרויסע געווינס

אַ וואונדערליכע מעשה, ווי אַזוי טביה דער מילכיגער, אַ איד אַיין אָרעמאַן, אַ מטופל מיט קינדער, איז פלוצים מיט אַ מאָל בעגליקט געוואָרען דורך אַ משונה־ווילדען פאַל, וואָס איז כדאי, מע זאָל דאָס בעשרייבען אין אַ ביכעל. — דערצעהלט פון טביה'ן אַליין און איבערגעגעבען וואָרט ביי וואָרט.

געשריבען אין יאהר 1895.

דאָס גרויסע געווינס

מקימי מעפר דל,
מאַשפות ירים אביון:
ער שטעלט אויף פון דער ערד דעם אָרעמאַן,
פונ׳ם מיסט הויבט ער אויף דעם אביון.
(תהלים קי״ג, ז).

— **אַז ס׳איז באַשערט** דאָס גרויסע געווינס, הערט איהר, פאַני שלום־עליכם, קומט דאָס גלייך אין שטוב אַריין, ווי זאָגט איהר: למנצח על הגתית — אַז סע געהט לויפט עס; ס׳איז גאָר נישטאָ דערביי קיין שכל מיט קיין בריה׳שאַפטען. און טאָמער חלילה פאַרקעהרט, מעגט איהר צעזעצט ווערען רעדענדיג, וועט אייך העלפען, ווי דער פאַר־אַ־יאָהריגער שניי, ווי זאָגט איהר: אין חכמה ואין עצה נגד אַ שלעכט פערד. אַ מענטש האָרעוועט, ווערד אויסגעריסען, האָטש נעם לעג זיך, שונאי ציון, און שטאַרב! פלוצים, מע ווייסט ניט פון וואָס און פון וואַנען — עס פערדעלט פון אַלע זייטען, ווי אין פסוק שטעהט געשריבען: רוח והצלה יעמוד ליהודים; פאַרטייטשען באַדאַרף איך אייך ניט, נאָר דער פשט דערפון איז אזוי, אַז אַ איד, כל זמן שהנשמה בקרבי — עס שלאָגט זיך נאָך אין אָדער, טאָר ער נישט פאַרלירען דעם בטחון. איך האָב דאָס אַרויסגעזעהען פון זיך אַליין טאַקי, ווי אַזוי דער אויבערשטער האָט מיט מיר געפיהרט, מיט מיין איצטיגער פרנסה: וואָרום ווי קום איך גאָר פאַרקויפען קעז און פוטער אין מיטען דרינען,

אז מיין באבע'ס באבע האט קיינמאל נישט געהאנדעלט מיט קיין מילכיגס? ס'איז בנאמנות כדאי, איהר זאלט אויסהארכען די גאנצע מעשה פון אנהויב ביז'ן סוף. איך וועל מיך צוזעצען אויף א ווײלע אט דא נעבען אייך אויפ'ן גראז, לאז זיך דאס פערדעל דערוויייל עפּיס קייען, ווי זאגט איהר: נ ש מ ת כ ל ח י — אויך א באשעפעניש ביי גאט.

בקיצור, דאס איז געווען ארום שבועות־צייט, דאס הייסט, איך זאל אייך ניט זאגען קיין ליגען, א וואך אדער צוויי פאר שבועות; און אפשר, הא? א פאר וואכען נאך שבועות. פארגעסט נישט, ס'איז שוין, פאוואלינקע, איך זאל אייך זאגען אקוראט, אזוי גרוים ווי א יאהר מיט א מיטוואך, דאס הייסט, פונקט נייען יאהר אדער צעהן, און אפשר נאך מיט א סמיטשיק. איך בין דעמאלט געווען, ווי איהר זעהט מיך אטא, גאר נישט דער, וואס איצטער, דאס הייסט, טאקי דער אייגענער ט ב י ה, נאר פארט נישט דער, ווי זאגט איהר: די אייגענע יענטע, נאר אנדערש געשלייערט. דהיינו וואס? איך בין געווען, ניט פאר אייך געדאכט, א קבצן אין זיעבען פאלעס, האטש אפילו, אז מע וויל שמועסען דאס אייגענע ווידער צוריק, בין איך נאך איצט אויך גאנץ ווייט פון א נגיד. וואס מיר פעהלט צו בראצקי'ן — מעגען מיר זיך דאסביידע ווינשען פארדיענען דעם היינטיגען זומער ביז נאך סוכות; נאר וועדליג אמאל, בין איך היינט, הייסט דאס, א איך א נגיד, מיט א פערד־און־וועגעלע איין אייגענס, מיט, קיין עין־הרע, בהמה'לעך א פאר, וואס מעלקען זיך, מיט נאך איינע, וואס האלט אט־אט ביי אפּקעלבען זיך. ס'איז דא, ניט צו פארזינדיגען, קעז און פוטער און סמעטענע פרישע אלע טאג, אייגענע הארעוואניע, ווארום מיר אלע ארבייטען, קיינער זיצט ניט לעדיג. מיין ווייב זאל לעבען מעלקט די בהמות, די קינדער טראגען קריגלעך, שלאגען פוטער, און איך אליין, ווי איהר זעהט אטא, פאהר מיר ארוים אלע פריה־מארגען אויפ'ן מארק, געה דורך אלע דאטשעס אין בויבעריק, מע זעהט זיך מיט דעם, מיט יענעם, אלע גרעסטע בעלי־בתים פון

יעהופּעץ, מע רעדט זיך דורך אַ ביסעל מיט אַ מענטשען, פּיהלט מען, אַז מען איז אויך עפּיס אַ שטיקעל מענטש אויף דער וועלט, ווי זאָגט איהר, נישט קיין הינקעדיגער שניידער; און ווער שמועסט שבת — בין איך דאָך גאָר אַ מלך, קוק אַריין אין אַ אידישען ספר, אַ פּרשה חומש, אַ ביסעל תרגום, תהלים, פּרק, דאָס, יענץ, לאָקש, בוידעם — איהר קוקט מיך אָן, פּאַני שלום-עליכם, און טראַכט זיך אודאי בשעת-מעשה אין הארצען: „ע, אַט דער טביה איז דאָך עפּיס טאַקי גאָר אַ איך וואָס קאַטאָרי!“...

בקיצור, וואָס-זשע האָב איך אייך אָנגעהויבען צו דערצעהלען? יאָ, בין איך, הייסט דאָס, דעמאָלט געווען, מיט גאָטס הילף, אַ ביטערער אָרעמאַן, געשטאָרבען, ניט פאַר קיין אידען געדאַכט, מיט ווייב און קינדער דריי מאָל אַ טאָג פון הונגער, אחוץ וועטשערע. געהאָרעוועט האָב איך ווי איין אייזעל, געשלעפּט קלעצער פון׳ם וואַלד צום וואָגזאַל אַ פולען וואָגען, עס זאָל אייך צו קיין חרפּה ניט זיין, פאַר צוויי גילדען אַ טאָג, און דאָס — ניט אַלע טאָג, און דערמיט געה האַלט אוים, קיין עין-הרע, אַזאַ שטוב מיט פּיקערס, זאָלען געזונט זיין, מיט, להבדיל, אַ פערד אויף קעסט, וואָס וויל נישט וויסען וואָס רש״י מאַכט, באַדאַרף קייען אַלע טאָג, גאָר אָהן אַ שום תירוץ. וואָס טהוט גאָט? ער איז דאָך, ווי זאָגט איהר, אַ זן ומפרנס לכל — פיהרט דאָס וועלטעל קלוג, מיט שכל; זעהט ער, ווי איך מוטשע מיך דאָ אַזוי פאַר׳ן שטיקעל ברויט, מאַכט ער צו מיר: „דו מיינסט דאָך, טביה, אַז ס׳איז שוין אחרי ככלות הכל — עק וועלט, דער הימעל איז אויף דיר געפאַלען? פּע, ביזט אַ גרויסער נאַר! אָט וועסט דו זעהן, ווי אַזוי, אַז גאָט וויל נאָר, טהוט זיך דאָס מזל אויף אַ מינוט אַ דרעה נאָ ליעוואָ קרוגאָם און עס ווערד ליכטיג אין אַלע ווינקעלעך; עס קומט אוים, ווי מיר זאָגען אינ׳ם „ונתנה תוקף“: מ י י ר ו ם ו מ י י ש פ ל — ווער סע פאָהרט און ווער סע געהט צו פוס. דער עיקר איז — בטחון, אַ איד באַדאַרף האָפען, נאָר האָפען. אי וואָס? טאָמער ווערד מען דערווייל פאַרשוואַרצט? דערויף זענען מיר דאָך עפּיס

שטיקלעך אידען אויף דער וועלט, ווי זאגט איהר, אתה בחרתנו — ניט אומזיסט איז אונז די וועלט מקנא... אקעגען וואס שמועס איך דאס? איך שמועס עס אקעגען דעם, ווי אזוי גאט האט מיט מיר געפיהרט, טאקי נאר נסים ונפלאות, איהר מעגט דאס הארכען.

ויהי היום, איין מאל פאר נאכט פאהר איך מיר אזוי זומער־לעבען אין וואלד, שוין צוריק אהיים, אהן די קלעצער; דער קאפ אין דער ערד, אויפ'ן הארצען וויסט און פינסטער; דאס פערדעל, נעבאך, קוים וואס עס פלאנטעט מיט די פיס, האטש האק, האטש בראק. „קריך, זאג איך, שלים־מזל, אין דער ערד אריין גלייך מיט מיר, וויים אויך וואס באדייט א תענית אין א לאנגען זומער־טאג, אז דו שטעהסט איין ביי טביה'ן פאר א פערד!" שטיל ארום און ארום, יעדער קנאק פון דער בייטש רופט זיך אפ אין וואלד; די זון זעצט זיך, דער טאג — ער גוס'עט; די שאטענס פון די בוימער ציהען זיך אוים לאנג, ווי דער אידישער גלות; עס הויבט אן ווערען פינסטערליך און שטארק סומנע אויפ'ן הארצען. פארשיעדענע געדאנקען, מחשבות'ען קריכען אין קאפ אריין, אלערליי געשטאלטען פון מענטשען, שוין לאנג געשטארבענע, קומען מיר אקעגען; און דא דערמאן איך מיך די היים — אז אך און וועה איז מיר! אין שטוב איז פינסטער, חושך; די קינדערלעך, זאלען געזונט זיין, נאקעט און בארוועס, קוקען ארוים נעבאך אויפ'ן טאטען, דעם שלים־מזל, טאמער וועט ער ברענגען א ברויטעל א פריש, און אפשר א בולקע אהיים; און זי, די אלטע מיינע, גע־וויינטליך א אידינע, ווארטשעט: „קינדער באדארף איך איהם האבען, און נאך זיעבען דערצו, חאטש נעם, גאט זאל ניט שטראפען פאר די רעד, ווארף זיי אריין לעבעדיגערהייד אין טייך אריין!" גוט צו הארכען אזעלכע דבורים? מען איז דאך נישט מעהר ווי א מענטש, ווי זאגט איהר, א „בשר ודגים", דעם מאגען קאן מען מיט קיין ווערטער ניט פארשטופען; מע האפט א שטיקעל הערינג, גלוסט זיך טיי, און צו טיי באדארף מען צוקער, און צוקער, זאגט איהר, איז ביי בראצקי'ן. „פאר'ן שטיקעל ברויט, זאגט מיין ווייב

זאָל לעבן, וועט די קישקע, נישקשה, מוחל זײַן, נאָר אהן דעם גלעזעל טיי, זאָגט זי, בין איך אין דערפּריה גאָר אַ טוידטע; דאָס קינד, זאָגט זי, אַ גאַנצע נאַכט ציהט פון מיר די קליי!“ און דער־ווייל איז מען דאָך עפּיס אַ איד אויף דער וועלט, מנחה איז טאַקי, ווי זאָגט איהר, ניט קיין ציעג, זי וועט ניט אַנטלויפען, נאָר דאַווענען דאַרף מען. מאַהלט אײַך, דאָס שענע דאַווענען, וואָס קאָן שוין זײַן, אַז פּונקט בשעת שטעלען זיך שמונה־עשרה, צעלאָזט זיך, מעשה־שטן, דאָס פערדעל משוגענערווייז; באַדאַרף מען לויפען נאָכ'ן וואָגען, אײַנהאַלטען די לייצעס און זינגען „אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב“ — שען געשטאַנען שמונה־עשרה! און דאָ, ווי אויף־צו־להכעיס, גלוסט זיך דוקא דאַווענען געשמאַק, מיט הארץ, טאָמער וועט ווערען גרינגער אויף דער נשמה...

בקיצור, איך לויף מיר אַזוי נאָכ'ן וואָגען און זאָג די שמונה־עשרה הויך, מיט אַ ניגון, ווי, להבדיל, בײַ'ם עמוד: מ כ ל כ ל ח י י ם ב ח ס ד — דער דאָ טהוט טהון שפּײַזען אַלע זײַנע באַ־שעפעניסען, ו מ ק י י ם א מ ו נ ת ו ל י ש נ י ע פ ר — אפילו די וואָס ליגען אין דער ערד און באַקען בייגעל. אוי, טראַכט איך מיר, ליגט מען אין דער ערד! אוי ווערד מען אויסגעריסען! ניט אַזוי, ווי יענע, למשל, די יעהופּעצער נגידים מיין איך, וואָס זיצען אַ גאַנץ זומער אין בויבעריק אויף די דאַטשעס, עסען און טרינקען און באָדען זיך אין אַלדאָס גוטס. אוי, רבונו של עולם, פאַר וואָס קומט דאָס מיר? איך בין, דאַכט זיך, אַ איד גלײַך מיט אַלע אידען. גוואַלד, גאָטעניו, ר א ה נ א ב ע נ י י נ ו — זעה, זאָג איך, באַטראַכט, ווי מיר האָרעווען, און נעם זיך אָן די קריוודע פון די אָרעמע לייט נעבאַך, וואָרום ווער דען וועט זיך אויף זיי אָרומקוקען, ווען ניט דו? ר פ א נ ו ו נ ר פ א — שיק אונז צו די רפואה, די מכה האָבען מיר שוין אַליין... ב ר ך ע ל י נ ו — בענטש אונז מיט אַ גוט יאָהר, עס זאָל זײַן אַ גערעט אויף אַלע מינים תבואות, פון קאָרן און פון ווייץ און פון גערשטען; חאָטש אפילו, צוריק שמועסענדיג, וואָס וועט מיר, שלים־מזל,

ארויסקומען דערפון? אשטייגער, למשל, וואס קומט ארויס מיין פערדעל, להבדיל, צי האבער איז טייער, צי וואלוועל?... נאר, פע, גאט פרעגט מען קיין קשיות נים, ובפרט א איד באדארף דאך אודאי אננעמען אלסדינג פאר גוטען און זאגען „גם זו לטובה", מסתמא הייסט גאט אזוי. ו ל מ ל ש י נ י ם — זינג איך מיר ווייטער — ולמלשינים, און די „סטיקראטען", וואס זאגען, אז ס'איז ניטא קיין גאט אויף דער וועלט, וועלען האבען א שען פנים, אז זיי וועלען קומען א ה י ן; זיי וועלען דאס אויסקרענקען מיט פראצענט, ווארום ער איז א ש ו ב ר א ו י ב י ם — א גוטער צאהלער, מיט איהם שפיעלט מען זיך נים, מיט איהם באדארף מען געהן מיט גוטען, בעטען איהם, שרייען צו איהם: א ב ה ר ח מ ן — דערבארעמדיגער, הארציגער פאטער! ש מ ע ק ו ל נ ו — הער צו אונזערע קולות, ח ו ס ו ר ח ם ע ל י נ ו — האב רחמנות אויף מיין ווייב און קינדער, זיי זענען נעבאך הונ־געריג! ר צ ה — זאלסט באוויליגען, זאג איך, דיין ליעב פאלק ישראל, ווי אמאל, אין בית־המקדש, נאך בשעת די כהנים מיט די לויים... פלוצים — סטוי! דאס פערדעל האט זיך אנידערגע־שטעלט. איך חאפ אפ אויף דער גיך דאס שטיקעל שמונה־עשרה, איך הויב אויף די אויגען און טהו א קוק — עס קומען מיר אקעגען גלייך פון וואלד ארויס צוויי משונה־מאדנע נפשות, פארשטעלט און אנגעטהאן נישט ווי געוויינטליך. „גזלנים!" — איז מיר דורכגעפלויגען א געדאנק אין קאפ, און האב מיך אבער באלד פאר־חאפט צוריק: „פע, טביה, ביזט א שוטה! סטייטש, דו פאהרסט אין וואלד שוין אזוי פיעל יאהרען, ביי טאג און ביי נאכט, וואס איז דיר עפיס פלוצים היינט איינגעפאלען גזלנים?" — וויא! מאך איך צום פערדעל און נעם זיך אן מיט הארץ און געב דעם א פאר שמיצלעך פון הינטען, גלייך ווי נים מיך מיינט מען.

— רב איד! הערט נאר, רב קרוב! — מאכט צו מיר איינע פון די צוויי נפשות מיט א קול פון א נקבה און ווינקט צו מיר מיט א פאטשיילע. — אנו, שטעלט זיך נאר אפ אויף א רגע'לע,

וואָרט־צו אַ ווײַלעטשקע, אַנטלויפט נישט, מע וועט אײַך, חלילה, גאָר נישט טהון!

„אהאַ, אַ ניטגוטער!" — קלער איך מיר, און טאַקי באַלד זאָג איך צו זיך אַליין: „בהמה בצורת פערד! וואָס עפּיס פּלוצים איז מיטען דרינען רוחות מיט שדים?" און שטעל אָפּ דאָס פערדעל. איך הויב אָן גוט אײַנצוקוקען זיך אין די צוויי נפשות: נקבות; איינע איין עלטערע מיט אַ זײַדען טיכעל אויפ'ן קאָפּ, די אַנדערע אַ יונגערע מיט אַ פּאַריק; ביידע רויט ווי פייער און שטאַרק פאַרשוויצט.

— אַ גוטען אָבענד, סקאַצעל קומט! — מאַך איך צו זיי שטאַרק אויף אַ קול, כלומר'שט איך גוטען מוטה. — וואָס איז אײַער באַגעהר? אויב איהר מיינט עפּיס קויפען, וועט איהר בײַ מיר נישט געפינען גאָר ניט, סײַדען בויכוועהטיג אויף מיינע שונאים'ס קעפּ, אָדער האַרצקלעהמעניש אַ פולע וואָד, אָדער אַ ביסעל קאָפּדרעהעניש, טרוקענע שמערצען, נאַסע יסורים, סיפּקע צרות?...

— שאַ, שאַ! — מאַכען זיי. — זעה נאָר, ווי ער האָט זיך דאָס אַ ביסעל צעלאָזט! אַ אידען, אַז מע זאָטשעפּעט מיט אַ וואָרט, איז מען ניט זיכער מיט'ן לעבען! מיר דאַרפען, זאָגען זיי, נישט קויפען גאָר ניט, מיר האָבען נאָר געוואָלט אַ פרעג טהון בײַ אײַך, אפשר ווייסט איהר, וואו איז דאָ ערגיץ דער וועג קיין בויבעריק?

— קיין בויבעריק? — מאַך איך און צעלאַך מיך כלומר'שט. — עס האָט בײַ מיר, זאָג איך, אַזאַ פּנים, פּונקט ווי איהר זאָלט מיך, אַשטייגער, פרעגען, צי ווייס איך, אַז מע רופט מיך טביה.

— אַזוי? מע רופט אײַך טביה? אַ גוטען אָבענד אײַך, רב טביה! מיר פאַרשטעהען ניט, וואָס איז דאָ — מאַכען זיי — דער געלעכטער? מיר זענען פרעמדע, פון יעהופּעץ זענען מיר, און וואָהנען דאָ אין בויבעריק אויף אַ דאַטשע, זענען מיר, זאָגען זיי, אַרויסגעגאַנגען אויף אַ מינוטקעלע שפּאַציערען, און דרעהען

זיך ארום אזוי אין דעם דאָזיגען וואַלד פּאַוואָלינקע פון גאַנץ פריה אַן, בלאָנזען און בלאָנזען און קאָנען ניט בשום־אופן זיך ארויסשלאָגען אויפ'ן רעכטען וועג; דערווייליע, זאָגען זיי, האָבען מיר דערהערט עמיצער זינגט אין וואַלד, האָבען מיר לכתחילה געמיינט, אַ קשיא, אפשר איז דאָס, חלילה, אַ גזלן? נאָר נאָכדעם, זאָגען זיי, אַז מיר האָבען דערזעהען פון דער נאָהענט, אַז איהר זענט, דאַנקען גאָט, אַ איד, איז אונז געוואָרען אַ ביסעל גרינגער אויף דער נשמה. היינט פאַרשטעהט איהר שוין?

— חאַ־חאַ־חאַ, אַ שענער גזלן! — זאָג איך. — איהר האָט געהאָרכט אַמאָל, זאָג איך, אַ מעשה מיט אַ אידישען גזלן, וואָס איז אָנגעפאַלען אויף אַ דורכגעהער און געבעטען ביי איהם אַ שמעק טאַבעקע? אויב איהר ווילט, זאָג איך, קאָן איך אייך דערצעהלען די מעשה.

— די מעשה — זאָגען זיי — לאָזט איבער אויף איין אַנדערש מאָל; איהר ווייזט אונז בעסער אַן דעם וועג קיין בויבעריק.

— קיין בויבעריק? — זאָג איך. — סטייטש, אָט דאָס איז דאָך דער אמת'ער וועג קיין בויבעריק! איהר זאָלט אפילו, זאָג איך, נישט וועלען, מוזט איהר מיט דעם שליאַך אָנקומען גלייך קיין בויבעריק.

— וואָס־זשע שווייגט איהר? — מאַכען זיי צו מיר.

— וואָס־זשע זאָל איך, זאָג איך, שרייען?

— ווי באַלד אַזוי, מאַכען זיי צו מיר, קעהרט איהר שוין ווּיסען, איז עס נאָך עפּיס ווייט קיין בויבעריק?

— קיין בויבעריק, זאָג איך, איז נישט ווייט, עטליכע ווערסט; דאָס הייסט, זאָג איך, אַ ווערסט פינף־זעכס אָדער זיעבען, און אפשר טאָקי אַלע אַכט.

— אַכט ווערסט?! — האָבען אויסגעשריגעןביידע ווייבער מיט אַ מאָל, געבראָכען די הענט און שיער נישט צעוויינט זיך אַזש. — סטייטש, וואָס רעדט איהר? איהר ווייסט וואָס איהר רעדט? אַ ווערטעלע אויסצורעדען — אַכט ווערסט?!

— נו, וואָס־זשע, זאָג איך, זאָל איך טהון? עס זאָל זיין אין מיר געווענדט, וואָלט איך דאָס געמאַכט אַ ביסעל קירצער; אַ מענטש באַדאַרף, זאָג איך, אַלסדינג אויספּרובען אויף דער וועלט. אונטערוועגענס טרעפט זיך, אַז מע באַדאַרף, זאָג איך, שלעפּען זיך אין אַ בלאָטע אַרויף אַ באַרג, און נאָך ערב־שבת דערצו, דער רעגען שמייסט אין פּנים, די הענט קליאַנקען, דאָס האַרץ חלש'ט, און דאַ — טראַך! עס לאָפּנעט איין אַקס...

— איהר רעדט עפּים גאָר ווי אַ דולער, — זאָגען זיי צו מיר, — איהר זענט גאָר נישט ביי די געדאַנקען, כלעבען. וואָס דערצעהלט איהר פּזמונות, בבא־מעשיות פון טויזענד־איין־נאַכט? מיר האָבען שוין קיין כח ניט צו פּלאָנטען מיט די פיס; אַ גאַנצען טאָג האָבען מיר, אחוץ אַ גלעזעל קאַווע מיט אַ פּוטער־בולקע, נאָך אין מויל נישט געהאַט, קומט איהר צו געהן מיט אייערע מעשיות!

— אויב אַזוי, — זאָג איך — איז עפּים אַנדערש; ווי זאָגט מען, קיין טאַנץ געהט ניט פאַר'ן עסען. דעם טעם פון הונגער פאַרשטעה איך גאַנץ גוט, איהר באַדאַרפט מיר נישט דערצעהלען. עס קאָן זעהר שען זיין, זאָג איך, אַז איך האָב קיין קאַווע מיט קיין פּוטער־בולקע נישט אָנגעקוקט שוין פון אַ יאָהר... און אַזוי ווי איך רעד, שטעלט זיך מיר פאַר אַ גלעזעל הייסע קאַווע מיט מילך און מיט אַ פּוטער־בולקע אַ פרישע, מיט נאָך גוטע זאַכען... „שלים־מזל איינער, טראַכט איך מיר, ביזט טאַקי אַנדערש נישט געצויגען געוואָרען, נאָר אויף קאַווע מיט פּוטער־בולקעלעך? און אַ שטיקעל ברויט מיט הערינג ביזט דו קראַנק?" און ער, דער יצר־הרע, ניט געדאַכט זאָל ער ווערען, אויף־צו־להכעיס קאַווע, אויף־צו־להכעיס פּוטער־בולקע! איך הער דעם ריח פון קאַווע, איך פיהל דעם טעם פון פּוטער־בולקע — פרישע, געשמאַקע, מחיה־נפשות!

— ווייסט איהר גאָר וואָס, רב טביה? — מאַכען צו מיר ביידע ווייבער. — טאָמער וואָלט געווען אַ סברה, אַזוי ווי מיר שטעהען אַט־אָ־דאָ, זאָלען מיר זיך אַרויפחאַפּען צו אייך אויפ'ן וואָגען, און

איהר טאקי אליין זאלט זיך מטריח זיין אונז אפפיהרען מחילה אהיים, קיין בויבעריק? וואס וועט איהר זאגען דערויף?

— סא משל, זאג איך, כחרס הנשבר; איך פאהר פ ו ן בויבעריק, און איהר דארפט ק י י ן בויבעריק! ווי קומט די קאץ איבער'ן וואסער?

— נו, איז וואס? — מאכען זיי. — ווייסט איהר ניט וואס מע טהוט? א איד א למדן גיט זיך איין עצה: ער פארקערעוועט דאס וועגעלע און פאהרט צוריק. האט קיין מורא נישט, רב טביה, זאגען זיי, זייט זיכער, אם ירצה השם, אז גאט וועט אונז ברענגען אהיים בשלום, ווינשען מיר זיך דאס אויסקרענקען, וואס איהר וועט צו אונז דערלעגען.

„עפים רעדען זיי מיט מיר תרגום־לשון! — טראכט איך מיר. — פארשטעלט, גאר נישט ווי געוויינטליך!“ — און עס קומען מיר ארויף אויפ'ן זינען: מתים, מכשפות, לצים, פארשלעפטע קרענק. — „שוטה בן פיקהאלץ! — טראכט איך מיר. — וואס שטעהסט דו, ווי א פלאקען? חאפ זיך ארויף אויפ'ן וואגען, ווייז דעם פערדעל א בייטש און מאך א ויברח!“ נאר מעשה־שטן חאפט זיך ארויס ביי מיר נישט ווילענדיג פונ'ם מויל:

— קריכט אין וואגען!

מיינע האבען דערהערט, זיך דוקא נישט געלאזט לאנג בעטען און מארש אין וואגען אריין; איך נאך זיי אויף דער קעלני, פאר־קערעוועט דעם דישעל, שמיים דאס פערדעל: איינס, צוויי, דריי, פאשאל! — ווער, וואס, ווענען? א נעכטיגער טאג! פונ'ם ארט וויל דאס ניט ריהרען, האטש נעם צעשנייד דאס אויף צווייען. „נו, טראכט איך מיר, היינט פארשטעה איך שוין, וואס דאס איז פאר ווייבער... דער גוטער יאהר האט מיך געטראגען זיך אפשטע־לען אין מיטען דרינען, מאכען א שמועס מיט ווייבער!“... איהר פארשטעהט — פון איין זייט דער וואלד, דאס שטילקייט מיט'ן סומנעקייט, אקעגען נאכט, און דא — די צוויי נפשות, כלומר'שט נקבות... דער כח־הדם ארבייט גאנץ געשמאק אויף אלע סטרונעס.

איך דערמאָן מיך אַ מעשה פון אַ בעל־עגלה, וואָס איז אַמאָל גע־פאָהרען אין וואַלד איינער אַליין און דערזעהען אויפן שליאַך ליגט אַ זעקעל האָבער. מיין בעל־עגלה האָט דערזעהען אַ זעקעל האָבער, האָט ער זיך ניט געפוילט, אַראָפּ פון׳ם וואָגען, געחאַפּט דאָס זעקעל האָבער אויף די פּלייצעס, זיך איינגעריסען דאָס געזונט, קוים אַרויפגעלעגט דאָס זעקעל האָבער אויפ׳ן וואָגען און — הלך לעולמו, פאַשאָל ווייטער. ער פאָהרט אָפּ אַקעגען אַ ווערסט, ער טהוט זיך אַ חאַפּ צום זעקעל האָבער — נישט קיין זעקעל, נישט קיין האָבער; ס׳איז גאָר אַ ציעג ליגט ביי איהם אין וואָגען, אַ ציעג מיט אַ בערדעל; ער וויל זי אָנריהרען מיט דער האַנט, שטעלט זי איהם אַרויס אַ צונג אויף איין אָרשין, לאָזט אַרויס אַ משונה־ווילדען געלעכטער און ווערד פאַרשוואונדען...

— פאַר וואָס פאָהרט איהר שוין ניט? — מאַכען צו מיר די ווייבער.

— פאַר וואָס איך פאָהר שוין ניט? איהר זעהט דאָך, זאָג איך, פאַר וואָס: דאָס פערדעל וויל ניט דאַוונען, ס׳איז ניט אויפגעלעגט.

— גיט דעם מיט דער בייטש, מאַכען זיי, איהר האָט דאָך אַ בייטש.

— אַ דאַנק אייך, זאָג איך, פאַר דער עצה, גוט וואָס איהר האָט מיר דערמאָנט. דער חסרון, זאָג איך, וואָס מיין בחור שרעקט זיך ניט איבער פאַר אַזעלכע זאַכען; ער איז שוין אַזוי געוואָהנט מיט דער בייטש, ווי איך מיט׳ן דלות, — זאָג איך צו זיי כלומר׳שט מיט אַ ווערטעל, און עס וואַרפט מיט מיר דאָס נייעניאַהריגע קדחת.

בקיצור, וואָס זאָל איך אייך מאריך זיין — איך האָב אויס־געלאָזט מיין גאַנץ ביטער האַרץ צום פערדעל נעבאַך; אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט, ביז גאָט האָט געהאָלפען, עס האָט גערירט פון׳ם אָרט, ו י ס ע ו מ ר פ י ד י ם — און מיר זענען אַוועק מיט׳ן

וואלד גלייך אונזער וועג. פאהרענדיג אזוי, פליהט מיר דורך אין קאפ גאר א נייע מחשבה: „אוי, טביה, ביזט דו א פערדאטש! ה ח י ל ו ת ל נ פ ו ל — ביזט געווען א קבצן, און וועסט בלייבען א קבצן. סטייטש, גאט האט דיר צוגעשיקט אזא באגעגעניש, וואס טרעפט איין מאל אין הונדערט יאהר, ווי אזוי באדינגסט דו זיך ניט לכתחילה, דו זאלסט וויסען מה־יקר — וואס וועסט דו האבען דערפאר? ווען מיר זאלען שמועסען הן על־פי יושר והן על־פי סאוועסט, הן על־פי מענשליכקייט והן על־פי דין און על־פי זאקאן, און אפילו על־פי וויים איך וואס, איז קיין עולה ניט, מע זאל דערביי עפּיס פארדיענען, און פאר וואס טאקי ניט אפּלעקען א ביינדעל, אז עס האט זיך שוין יא אזוי געמאכט? שטעל אפּ דאס פערדעל, דו בהמה, זאג זיי אזוי און אזוי, ברחל בתך הנאקעטע: „האב איך ביי אייך אזוי פיעל און אזוי פיעל, איז גוט, אלא ניט, בעטען מיר אייך, מחילה, אראפּ פונ׳ם וואגען!“ נאר צוריק קלער איך מיר: „ביזט טאקי א בהמה, טביה! דו ווייסט ניט, אז די פעל פונ׳ם בער טאר מען אין וואלד ניט פאר־קויפען, ווי זאגט דער גוי: ש ט ש ע נ ע פ א י מ א ו ו א ו ו ז ש ע ס ק ו ב ע“...

— למאי פאהרט איהר נישט א ביסעל גיכער? — זאגען די ווייבער און טארען מיך פון הינטען.

— וואס האט איהר, זאג איך, אזוי קיין צייט ניט? פון איילעניש, זאג איך, קומט קיין גוטס ניט ארויס, — זאג איך און חאפּ א קוק מן־הצד אויף מיינע פארשווינדלער; דאכט זיך, ווייבער, ווי געוויינטליך, ווייבער: איינע מיט א זיידען טיכעל, די אנדערע מיט א פאריק; זיי זיצען און קוקען איינס אויפ׳ס אנדערע און שושקען זיך.

— נאך עפּיס ווייט? — פרעגען זיי מיך.

— נעהענטער, זאג איך, ווי פון דאנען אודאי ניט; אט באלד, זאג איך, האבען מיר א בארג־אראפּ מיט א בארג־ארויף;

נאָכדעם, זאָג איך, געהט ווידער אַ באַרג־אַראָפּ מיט אַ באַרג־אַרויף, און ערשט נאָכדעם, זאָג איך, האָבען מיר דעם גרויסען באַרג־אַרויף, און פון דאָרטען געהט שוין דער וועג גלייך, גלייך ביז בויבעריק...

— עפּיס אַ שלים־מזל! — רופט זיך אָן איינע צו דער אַנדער'ער.

— אַ פאַרשלעפּטע קרענק! — זאָגט די אַנדערע.

— אַ רעשטעל צו די צרות! — זאָגט ווידער יענע.

— מיר שיינט, אַ משוגע'נער! — זאָגט די אַנדערע.

„אוודאי — טראַכט איך מיר — ביז איך אַ משוגע'נער, אַז איך לאָז מיך פיהרען ביי דער נאָז!"...

— וואו וועט איהר זיך, אַשטייגער, כדומה למשל, מיינע ליעבע ווייבער, הייסען אָפּשטעלען? — רוף איך מיך אָן צו זיי.

— וואָס הייסט, זאָגען זיי, אָפּוואַרפען? וואָס איז פאַר איין אָפּוואַרפעכטס?

— עס רעדט זיך אַזוי, זאָג איך, בעל־עגלה־שפּראַך; אויף אונזער לשון הייסט דאָס: וואוהין וועט איהר זיך הייסען פאַר־פיהרען, אַז מיר וועלען קומען, זאָג איך, קיין בויבעריק, אם ירצה השם, מיט'ן אויבערשטענס הילף, געזונט און שטאַרק, אַז גאָט וועט שענקען דאָס לעבען? ווי זאָגט מען: בעסער צוויי מאָל פרעגען איידער איין מאָל בלאָנזען.

— אַ? אַט דאָס מיינט איהר? איהר וועט אונז, זאָגען זיי, מוחל זיין צופיהרען צו דער גרינער דאַטשע, וואָס ביי'ם טייך, פון יענער זייט וואַלד. ווייסט איהר וואו דאָס איז?

— פאַר וואָס זאָל איך ניט ווייסען? — זאָג איך. — איך בין אין בויבעריק ווי ביי זיך אין דערהיים. לאָם איך פאַרמאָגען די אלפים, זאָג איך, וויפיעל קלעצער איך האָב אַהינצו אַריינגעפיהרט. אַט ערשט פאַראיאָהרען זומער, זאָג איך, האָב איך געשטעלט אויף דער גרינער דאַטשע צוויי קלאַפּטער האָלץ מיט אַ מאָל; דאָרט איז געזעסען איינער אַ גביר אַ גרויסער, פון יעהופּעץ, אַ מיליאָנ־

שטשיק פון אודאי א מאה אלף קארבען, און אפשר פון רי״ש אלפים!

— ער זיצט היינט אויך דארטען. — רופען זיך אן צו מיר ביידע ווייבער און קוקען איינס אויפ׳ס אנדערע און שושקען זיך און לאכען.

— שא, זאג איך, אז דער צער פון טראגען איז יא אזוי גרויס, קאן דאך געמאהלט זיין, אז איהר האט מיט איהם עפּים א שטיקעל שייכות, — וואלט אפשר געווען, זאג איך, א סברא, איהר זאלט זיך דארט מטריח זיין, עפּים א רעד טהון פון מיינעטוועגען, א שטיקעל טובה מיר, א פרנסה, א שטעלע, צי וויים איך וואס? איך קען, זאג איך, איינעם א יונגען מאן, ישראל הייסט ער, ניט וויט פון אונזער שטעדטעל, געווען א גארנישט מיט א נישט; האט ער זיך דערשלאגען אהינצו, מע ווייסט ניט פון וואנען און ווי אזוי — בקיצור, ער איז היינט א גאנצער יא־טעבי־דאם, פאר־דיענט אפשר צוואנציג קארבען א וואך, צי אפשר גאר פערציג, איך וויים? — לייט האבען גליק! צי, אשטייגער, וואס געהט־אפּ, זאג איך, אונזער שוחט׳ס איידעם? וואס וואלט פון איהם געווען, ווען ער לאזט זיך ניט אוועק קיין יעהופּעץ? אמת, די ערשטע עטליכע יאהר איז ער גוט פארשווארצט געווארען, שיער ניט גע־שטארבען פון הונגער. דערפאר אבער אצינד, חוץ זיין שאדען, הלואי אויף מיר געזאגט געווארען; ער שיקט שוין געלט אהיים. ער האט שוין חשק ארויסנעמען אהין זיין ווייב און קינדער, לאזט מען איהם דארט ניט זיצען. אי איז דאך די קשיא: ווי אזוי זיצט ע ר? מוטשעט ער זיך טאקי... שאט, זאג איך, אז מע לעבט, דערלעבט מען זיך; אט האט איהר, זאג איך, דעם טייך, און אט איז די גרויסע דאטשע, — זאג איך און פאהר מיר אריין ברייטליך, מיט א ירגזון, גלייך מיט׳ן דישעל אין גאניק אריין. מע האט אונז נאר דערזעהען, איז געווארען ששון ושמחה, א גע־שריי, א געפילדער: „אוי, די באבע! די מאמע! די מוהמע!... זיך געפונען דער שאדען! מזל־טוב!... גוואלד, וואו זענט איהר

געווען?... אַ גאַנצן טאָג אַהן קעפּ... צעשיקט פּאַטשט אויף אַלע וועגן... געמיינט, אַ קשיא אויף אַ מעשה, אפשר וועלף, גזלנים, חס־ושלום! וואָס איז די מעשה?"...

— „די מעשה איז אַ שענע מעשה: געבלאָנזעט אין וואַלד, פאַרבלאָנזעט העט־ווייט, אפשר צעהן ווערסט. פּלוצים אַ איד... וואָס פאַר אַ איד?... אַ איד אַ שלים־מזל מיט אַ פערד און וועגעלע... קוים מיט צרות איינגעבעטען זיך"... „אַלע בייזע, ווּיסטע חלומות... אַליין גאָר אַהן אַ שומר?... אַ מעשה, אַ מעשה, באַדאַרפט בענטשען גומל"...

בקיצור, מע האָט אַרויסגעטראָגען לאָמפּען אויפ'ן גאַניק, געגרייט צום טיש און אָנגעהויבען טראָגען סאַמאָווארען הייסע, מיט בעקענס טיי, מיט צוקער, מיט איינגעמאַכטס, מיט פּיינקוכענס גוטע, מיט פּוטערגעבעקס פרישע, שמעקענדיגע, און נאָכדעם עסענס אַלערליי, די טייערסטע מאכלים, ייכלעך פעטע, מיט געבראָטענס, מיט געגזענס אַ סך, מיט די בעסטע ווייִנען און נאַסטאַיקעס. איך בין נאָר געשטאַנען פון דערווייטענס און באַטראַכט, ווי אַזוי, קיין עין־הרע, מע עסט דאָס און מע טרינקט ביי די יעהופּעצער נגידים, קיין בייז אויג זאָל זיי ניט שאַדען. „אַ משכון פאַרזעצען, טראַכט איך מיר, און אַ גביר זאָל מען זיין!" מיר דאַכט, איך ווייס? וואָס דאָ פאַלט אַראָפּ אויף דער ערד וואָלט פאַר מיינע קינדער גענוג געווען אויף אַ גאַנצע וואָך, ביז שבת. גוואַלד, גאָטעניו, האַרציגער־געטרייער, דו ביזט דאָך עפּיס איין אל ארך אַפּים, אַ גרויסער גאָט און אַ גוטער גאָט, מיט חסד און מיט יושר, ווי קומט דאָס, דו זאָלסט אָוועקגעבען איינעם גאָר, דעם אַנדערען גאָר ניט? איינעם פּוטער־בולקעס, דעם אַנדערען מכות־בכורות? און צוריק אָבער באַטראַכט איך מיר: עט, ביזט אַ גרויסער נאַר, טביה, כלעבען, וואָס איז שייך, דו ווילסט א י ה ם זאָגען אַ דעה, ווי אַזוי צו פיהרען די וועלט? מסתמא, אַז ע ר הייסט אַזוי, באַדאַרף זיין אַזוי; אַ סימן האָט איהר, אַז ווען עס זאָל באַדאַרפען זיין אַנדערש, וואָלט דאָך געווען אַנדערש. אַי,

וואס? פאר וואס זאל טאקי ניט זיין אנדערש? איז דער תירוץ: עבדים היינו — דערויף זענען מיר דאך עפּיס שטיקלעך אידען אויף דער וועלט. א איד באדארף לעבען מיט אמונה און מיט בטחון; ער באדארף גלויבען, ערשטענס, אז ס'איז דא א גאט אויף דער וועלט, און האפען אויף דעם, וואס לעבט אייביג, אז עס וועט זיך, מסתמא, אם ירצה השם, פארבעסערען...

— שא, וואר־זשע איז ערגיץ דער איד? — הער איך עמיצער זאגט. — שוין אוועקגעפאהרען דער שלים־מזל?

— חס ושלום! — רוף איך מיך אן פון דערווייטען. — וואס הייסט, איך וועל אוועקפאהרען גלאט אזוי, אהן א זייט־געזונט? שלום עליכם, זאג איך, א גוטען אבענד אייך, ברוכים היושבים, עסט געזונטערהייד, און לאז אייך וואויל באקומען!

— קומט־זשע אהער, מאכען זיי צו מיר, וואס שטעהט איהר דארטען אין דער פינסטער? לאמיר אייך אנקוקען האטש, זעהען וואס פאר א פנים איהר האט. אפשר וועט איהר נעמען א ביסעל בראנפען?

— א ביסעל בראנפען? אך, זאג איך, ווער זאגט זיך דאס אפּ פון א ביסעל בראנפען? ווי שטעהט דארטען אין פסוק: איזה „לחיים" ואיזה למות — מאכט רש"י: גאט איז גאט און בראנפען איז בראנפען. לחיים! — זאג איך און האק אריין א כוסה. — לאז גאט געבען, זאג איך, איהר זאלט תמיד זיין רייך און האבען גרויס נחת; אידען, זאג איך, זאלען תמיד זיין אידען; גאט זאל זיי געבען, זאג איך, געזונט און כח, זיי זאלען קאנען אריבערטראגען די צרות.

— מה שמכם? — רופט זיך אן צו מיר דער גביר אליין, א שענער איד מיט א יארמעלקע. — פון וואנעט איז א איד, וואו זיצט איהר, וואס איז אייער פרנסה? זענט איהר א באווייבטער? האט איהר עפּיס קינדער, און וויפיעל קינדער?

— קינדער? — זאג איך. — ניט צו פארזינדיגען. אויב איט־ליכס קינד, זאג איך, איז ווערטה, ווי מיין גאלדע וויל מיך איינ־

רעדען, אַ מיליאָן, בין איך רייכער פונ׳ם גרעסטען גביר אין יעהופּעץ. דער חסרון, זאָג איך, וואָס אָרעם איז ניט רייך, קרום איז ניט גלייך, אַזוי ווי אין פּסוק שטעהט: ה מ ב ד י ל ב י ן ק ו ד ש ל ח ו ל — ווער עס האָט די קלינגערס דעם איז וואויל. געלט האָבען טאָקי די בראָצקים, און איך האָב טעכטער. און אַז מע האָט, זאָגט איהר, טעכטער, פאַרגעהט דער געלעכטער. נאָר גאָר נישט, גאָט איז אַ פאָטער. ער פיהרט אויס, דאָס הייסט, ער זיצט אויבען און מיר מוטשען זיך אונטען. מע האָרעוועט, מע שלעפט קלעצער, אַ ברירה האָט מען? ווי די גמרא זאָגט: ב מ ק ו ם ש א י ן א י ש — איז אַ הערינג פיש. דער גאַנצער אומגליק איז — דאָס עסען. ווי מיין באָבע, עליו השלום, פלעגט זאָגען: „ווען דער פיסק זאָל ליגען אין דער ערד, וואָלט דער קאָפּ געגאַנגען אין גאָלד"... האָט קיין פאַראיבעל ניט, זאָג איך, עס איז ניטאָ קיין גלייכערס פון אַ קרומען לייטער און קיין קרומערס פון אַ גלייך וואָרט, ובפרט, זאָג איך, אַז מע מאַכט שהכל נהיה בדברו אויפ׳ן ניכטערען האַרצען.

— לאָז מען געבען דעם אידען עפּיס עסען! — רופט זיך אָן דער גביר, און עס ווערד באַשאַפען אויפ׳ן טיש פון כל־מאמינים־שהוא: פיש, און פלייש, און געבראָטענס, און פערטלען עופ, און פופּקעס מיט לעבערלעך אָהן אַ שעור.

— איהר וועט עפּיס עסען? — מאַכען זיי צו מיר. — געהט וואַשט זיך.

— אַ קראַנקען פרעגט מען, אַ געזונטען גיט מען; נאָר וואָס דען, זאָג איך, אַ דאַנק אייך. אַ ביסעל בראַנפען, זאָג איך, מהכתיתי, נאָר געהן זעצען זיך אָט דאָ מאַכען אַ גאַנצע סעודה, בשעת דאָרטען, אין דערהיים, מיין ווייב און קינדער, זאָלען געזונט זיין... אויב אייער גוטער ווילען וועט זיין...

בקיצור, מע האָט זיך, אַפּנים, געשטויסען וואָס איך מיין, און מע האָט מיר גענומען פּאַקען אין וואָגען אַריין איטליכער באַזונ־דער: דער אַ בולקע, דער פיש, דער געבראָטענס, דער אַ פערטעל

עוף, דער טיי און צוקער, דער א טעפּעל שמאַלץ, דער א סלאָי איינגעמאַכטס.

— דאָס וועט איהר, מאַכען זיי, ברענגען אהיים א מתנה פאַר אייערע ווייב און קינדער. און אצינד זאָגט, וויפיעל וועט איהר זיך הייסען באַצאָהלען פאַר אייער טרחה, וואָס איהר האָט זיך מטריח געווען פון אונזערטוועגען?

— סאַ משל, זאָג איך, וואָס איז שייך, איך וועל מיר הייסען אָנמעסטען? וויפיעל אייער גוטער ווילען וועט זיין, זאָג איך, אזוי וועט איהר מיר באַצאָהלען. מיר וועלען דורכקומען, ווי זאָגט ער, א רענדעל אַראָפּ, א רענדעל אַרויף. „שקראַב וועט שוין שקראַבע־דיגער ניט ווערען“...

— ניין, זאָגען זיי, מיר ווילען הארכען פון אייך אליין, רב טביה! האָט קיין מורא ניט, מע וועט אייך, חלילה, נישט קעפּען.

„וואָס טהוט מען דאָ? — טראַכט איך מיר. — ס'איז שלעכט: זאָל איך זאָגען א קערבעל, איז איין עבירה, טאָמער קאָן איך נעמען צוויי. זאָל איך זאָגען צוויי, האָב איך מורא, טאָמער קוקען זיי מיך אָן ווי א משוגענעם: פאַר וואָס קומט דאָ צוויי קאַרבען?“

— א דרייערעל!!!... — האָט זיך אַרויסגעכאַפּט ביי מיר פונ'ם מויל, און צווישען עולם איז געוואָרען אזא געלעכטער, אַז איך האָב מיך שיער איין דער ערד באַגראָבען.

— האָט קיין פאַראיבעל ניט, זאָג איך, טאָמער האָב איך מיך אַרויסגעכאַפּט מיט א וואָרט; א פערד, זאָג איך, אויף פיער פיס, ספּאָטיקעט זיך, ובפרט א מענטש מיט איין צונג... עס איז גע־וואָרען נאָך א גרעסערער געלעכטער; מע האָט זיך פשוט גע־האַלטען ביי די זייטען לאַכענדיג.

— לאָז שוין זיין גענוג צו לאַכען! — רופט זיך אָן דער גביר און נעמט אַרויס פון בוזעמקעשעני א גרויסען טייסטער און געהט און שלעפּט אַרויס פונ'ם טייסטער — וויפיעל מיינט איהר, אשטייגער? אנו, טרעפט! — א צעהענערעל, א רויטס אזוי ווי פייער, איך זאָל אזוי זיין געזונט מיט אייך אינאיינעם! — און

מאַכט אַזוי: „אַט דאָס האָט איהר פון מיר, און איהר, קינדער, גיט אייך פון אייער קעשעני וויפיעל איהר פאַרשטעהט".

בקיצור, וואָס טויג אייך — עס האָבען אָנגעהויבען צו פליהען אויפ׳ן טיש פינפערלעך און דרייערלעך און איינערלעך — הענט און פים האָבען מיר געציטערט; איך האָב געמיינט, אַט פאַל איך חלשות.

— נו, וואָס שטעהט איהר? — מאַכט צו מיר דער גביר. — נעמט צענויף די עטליכע קערבלעך פונ׳ם טיש און פאָהרט געזונטערהייד צו אייער ווייב און קינדער.

— גאָט זאָל אייך געבען, זאָג איך, כפל־כפלים, איהר זאָלט פאַרמאָגען צעהן מאָל, הונדערט מאָל אַזוי פיעל, איהר זאָלט האָבען אַלדאָס גוטס, מיט גרויס נחת! — און זשעברע צענויף מיט ביידע הענט דאָס געלט — ווער געצעהלט? וואָס געצעהלט? — און שטופּ אין אַלע קעשענים. — אַ גוטע נאַכט, זאָג איך, אַ גוטען תמיד און זייט געזונט, און זאָלט האָבען, זאָג איך, גרויס נחת, איהר און אייערע קינדער און קינד׳ס קינדער און אייער גאַנצע משפּחה, — זאָג איך און לאָז מיך געהן צום וואָגען. רופט זיך אָן צו מיר די גביר׳טע, יענע וואָס מיט׳ן זיידען טיכעל:

— שטעהט נאָר אַ ווײלע, רב טביה, פון מיר באַקומט איהר נאָר אַ באַזונדער מתנה; אם ירצה השם, מאָרגען קומט צו פאָהרען; איך האָב, זאָגט זי, אַ מאָורע בהמה, געווען אַמאָל אַ טייערע בהמה, פלעגט געבען פיער און צוואַנציג גלעזער מילך; היינט האָט זי פון אַ גוט אויג אויפגעהערט צו מעלקען זיך, דאָס הייסט, מעלקען מעלקט זי זיך, נאָר קיין מילך גיט זי ניט...

— לאַנג לעבען זאָלט איהר, זאָג איך, איהר זאָלט גאָר קיין יסורים ניט האָבען, ביי מיר וועט זיך אייער בהמה אי מעלקען, אי מילך געבען; מיין אַלטע איז, קיין עין־הרע, אַזאַ בעל־הבית׳טע, אַז פון גאָר ניט בראָקט זי לאָקשען, פון פינגער קאָכט זי זאַטירקעס, מיט נסים מאַכט זי שבת און מיט בוכענצים לעגט זי קינדער שלאָפען... האָט קיין פאַראיבעל ניט, זאָג איך, טאָמער האָב איך

מיך ארויסגעחאפט מיט איין איבעריגווארט. א גוטע נאכט און א גוטען תמיד און זייט געזונט, — זאג איך און לאז מיך געהן. איך קום ארויס אין הויף צום וואגען, איך טהו מיך א חאפ צום פערדעל — אוי־וועה, איין אומגליק, א צרה, א שלאק! איך קוק אויף אלע זייטען, והילד איננו — ניטא קיין פערדעל!

„נו, טביה, טראכט איך מיר, דו ביזט אין דער ארבייט!“...

און עס קומט מיר ארויף אויפ'ן זינען א שענע מעשה, וואס איך האב אמאל געלייענט ערגיץ אין א ביכעל, ווי אזוי „חברה“ האבען דערטאפט אין דער פרעמד איין עהרליכען אידען, א חסיד, פאר־נארט צו זיך הינטער דער שטאדט אין פאלאץ אריין, געגעבען איהם עסען און טרינקען, און נאכדעם פלוצים מיט א מאל פארשוואונדען געווארען, איהם איבערגעלאזט איינעם אליין מיט א נקבה; פון דער נקבה איז באלד געווארען א חיה־רעה, פון דער חיה־רעה האט זיך אויסגעלאזט א קאץ, און פון דער קאץ — א פיפערנאטער... „זעה נאר, טביה, זאג איך צו מיר אליין, צי מע פיהרט דיך ניט אין באד אריין?!“

— וואס באברעט איהר זיך דארטען און וואס ווארטשעט איהר? — פרעגט מען מיך.

— וואס איך באברע מיך? — ענטפער איך. — אז אך און וועה איז מיר, זאג איך, וואס איך לעב אויף דער וועלט; איך האב א שאדען: דאס פערדעל מיינס...

— אייער פערדעל, מאכען זיי צו מיר, איז אין שטאל. זייט זיך מטריח אהינצו, אין שטאל אריין.

איך קום אריין אין שטאל און טהו א קוק: יא, ווי איך ביז א איד! מיין בחור שטעהט זיך גאנץ פיין צווישען די נגיד'ישע פערד, שטארק פארטיעפט אינ'ם קייען, רייבט דעם האבער גע־שמאק, אויף וואס די וועלט שטעהט.

— הער נאר, זאג איך צו איהם, חכם מיינער, שוין צייט אהיים; מיט א מאל צוחאפען זיך, זאג איך, טאר מען נישט; איין איבעריגער ביסען, זאגט מען, קאן פארשארטען...

בקיצור, איך האָב איהם קוים איינגעבעטען, מחילה איינגע־שפּאַנט איהם אין וואָגען און האָב מיך געלאָזט אהיים לעבעדיג־פריילינג, געזונגען אַ „מלך־עליון" גאָר בגילופין. אויך מיין פערדעל איז געוואָרען גאָר נישט דאָס, וואָס פריהער; אַ נייע פעל אויף דעם אויסגעוואַכסען; שוין נישט געוואַרט אויף קיין בייטש, געלאָפען ווי אַ מזמור. געקומען אהיים שוין שפּעטליך אין דער נאַכט, אויפגעוועקט מיין ווייב מיט אַ שמחה, אַ פרייד.

— אַ גוט יום־טוב, מאַד איך צו איהר, מזל־טוב דיר, גאָלדע!

— אַ וויסטער מזל־טוב דיר אַ פינסטערער, מאַכט זי, וואָס ביזט דו אַזוי יום־טוב'דיג, מיין טייערער ברויט־געבער? דו פאַהרסט דאָס פון אַ חתונה, צי פון אַ ברית, גאָלדשפּינער מיינער?

— עס איז אַ חתונה, זאָג איך, מיט אַ ברית! וואַרט אויס, מיין ווייב, אַט וועסט דו באַלד זעהען איין אוצר, זאָג איך; נאָר קודם־כל וועק אויף די קינדער, לאָזען זיי נעבאַך אויך געניסען, זאָג איך, פון די יעהופּעצער מאכלים...

— צי דו ביזט דול, צי דו ביזט חסר־דעה, צי דו ביזט גע־ריהרט, צי דו ביזט פונ'ם זינען? עפּיס רעדסט דו, ווי אַ משוגע'־נער, שונאי־ציון! — זאָגט צו מיר מיין ווייב און שעלט, לייענט די תוכחה, ווי געוויינטליך אַ אידינע.

— אַ אידינע, זאָג איך, בלייבט אַ אידינע; נים אומזיסט זאָגט שלמה המלך, אַז צווישען טויזענד ווייבער האָט ער נים געפונען איינע אַ רעכטע. אַ גליק, כלעבען, וואָס ס'איז היינט גע־וואָרען אויס מאָדע צו האָבען אַ סך ווייבער, — זאָג איך און געה מיר אַרויס צו מיין וואָגען און טראָג אַריין פון דאָרטען אַלע גוטע זאַכען, וואָס מע האָט מיר איינגעפּאַקט, און שטעל דאָס אַלסדינג אויס אויפ'ן טיש. מיינע חברה־לייט האָבען דערזעהען בולקעס, דערשמעקט פלייש, זענען זיי באַפאַלען דעם טיש, ווי די הונגעריגע וועלף נעבאַך; עס איז געוואָרען צווישען זיי אַ חאַפּעריי, די הענט האָבען געציטערט, די צייהן האָבען געאַרבייט; עס איז געווען, ווי אין פּסוק שטעהט: ו י א כ ל ו — מאַכט רש"י: מע האָט גע־

קנאקט ווי די היישעריקעו. טרערען האבען זיך מיר געשטעלט אין די אויגען...

— נו, זאג שוין, — מאכט צו מיר מיין פלונית'טע, — ביי וועמען איז דאס געוועז איין ארעם מאהל־צייט, צי אזוי א סעודה, און וואס ביזט דו אזוי האפערדיג?

— האב צייט, זאג איך, גאלדע, דו וועסט אלץ וויסען. דו צעבלאז נאר, זאג איך, דעם סאמאוואר, און נאכדעם וועלען מיר זיך ארומזעצען אלע ארום טיש, זאג איך, טרינקען צו גלעזלעך טיי, ווי עס געהר צו זיין. א מענטש, זאג איך, לעבט איין מאל אויף דער וועלט, נישט קיין צוויי מאל, ובפרט, זאג איך, אז מיר האבען שוין איצט אונזער אייגענס א בהמה פון פיער און צוואנציג גלעזער א טאג; מארגען, אם ירצה השם, ברענג איך זי צו פיהרען. אנו, גאלדע, — מאך איך צו איהר נאכדעם, און חאפ ארויס דעם גאנצען פאק סיגנאציעס. — אנו, זיי א בריה און טרעף וויפיעל געלט האבען מיר דא?

איך טהו א קוק אויף מיין ווייב — זי איז אויס מענטש, טוידט ווי די וואנט, קאן קיין ווארט נישט אויסרעדען.

— גאט איז מיט דיר, גאלדע סערדצע, זאג איך, וואס האסט דו זיך אזוי דערשראקען? אפשר האסט דו מורא, זאג איך, טאמער האב איך דאס גע'גנב'עט אדער גע'גזל'ט? פע, זאג איך, מעגסט זיך שעמען! ביזט טביה'ס ווייב שוין אזא צייט און קאנסט אויף מיר איבערטראכטען אזא מעשה? נארעלע, זאג איך, דאס איז כשר געלט, פארדיענט עהרליך מיט מיין אייגענעם שכל און מיט מיין הארעוואניע; איך האב, זאג איך, מציל געוועז צוויי נפשות פון א גרויסער סכנה, זאג איך, ווען נים איך, גאט ווייסט, וואס עס וואלט מיט זיי געוועז!...

בקיצור, איך האב איהר דערצעהלט די גאנצע מעשה, פון אלף ביז תיו, ווי אזוי גאט האט דא מיט מיר געפיהרט ארום און ארום; און מיר האבען זיך גענומען ביידע איבערצעהלען דאס געלט נאך

א מאָל און נאָך א מאָל — דאָרט איז געווען פּונקט צוויי מאָל ח״י און איינס איין איבעריגס, האָט איהר א קיימא־לן, הייסט דאָס, פון זיעבען און דרייסיג קאָרבען!... מיינע האָט זיך אַזש צע־וויינט.

— וואָס וויינסט דו, זאָג איך, נאַרישע אידינע?

— ווי אַזוי זאָל איך ניט וויינען, זאָגט זי, אַז עס וויינט זיך? אַז דאָס הארץ איז פול, זאָגט זי, געהען די אויגען איבער. גאָט זאָל מיר טאָקי, זאָגט זי, אַזוי העלפען, ווי דאָס הארץ האָט מיר געזאָגט, אַז דו וועסט קומען מיט א גוטער בשורה. איך געדענק שוין ניט, זאָגט זי, די צייט, ווען די באָבע צייטעל, זאָל זיין ווייט אָפּגעשיידט, זאָל מיר קומען צו חלום. איך ליג און שלאָף, פּלוצים חלום'ט זיך מיר א מעלקשעפעל, א פולס, ווי איין אויג; די באָבע צייטעל, עליו השלום, טראָגט דאָס מעלקשעפעל אונטער'ן פאַר־טוך, מע זאָל חלילה ניט געבען קיין גוט אויג, און די קינדער שרייען: מאַמע, מאַני!...

— חאַפּ נאָר ניט די לאָקשען פאַר שבת, זאָג איך, נשמה מיינע; לאָז די באָבע צייטעל האָבען א ליכטיגען גן־עדן, זאָג איך, ווייס איך נאָך ניט, צי מיר וועלען פון איהר עפּים האָבען; נאָר אַז גאָט, זאָג איך, האָט געקאָנט טהון אַזאַ נס, אַז מיר זאָלען האָבען א בהמה, וועט ער מסתמא זעהען, אַז די בהמה זאָל זיין א בהמה... געב מיר בעסער איין עצה, גאָלדע סערדצע, וואָס טהוט מען מיט'ן געלט?

— אדרבה, מאַכט זי צו מיר, וואָס רעכענסט דו צו טהון, טביה, מיט אַזוי פיעל געלט, קיין עין־הרע?

— אדרבה ואדרבה, זאָג איך, וואָס, רעכענסט דו, קאָנען מיר מאַכען, קיין עין־הרע, מיט אַזאַ קאַפּיטאַל? — און מיר האָבען ביידע גענומען טראַכטען אַהין, אַהער, דאָס, יענץ, געבראָכען זיך דעם קאָפּ, אויסגערעכענט וואו ערגיץ א געשעפט אויף דער וועלט. יענע נאַכט האָבען מיר איבערגעהאַנדעלט מיט וואָס איהר ווילט:

געקויפט פערדלעך א פּאָר און באַלד טאַקי זיי פאַרקויפט מיט רווחים; געעפענט א באַקאַליינע קלייט אין בויבעריק, אויסגעפאַר־קויפט די סחורה און באַלד געעפענט א שניטקראָם; געהאַנדעלט א שטיקעל וואַלד, געחאַפּט אַפּטריט־געלט עטליכע קערבלעך און אַנטלאָפן; געפּרובט אויסדינגען די אַנאַטעוועקער טאַקסע, גענומען דעם „פּראַיעקט“, געמאַכט א ביסעל הלואה, אָפּגעגעבן דאָס געלט אויף פּראָצענט...

— משוגע מיינע שונאים! — רופט זיך אָן מיין ווייב. — דו ווילסט צעפּלעכטען די עטליכע גראָשענס, בלייבן מיט'ן בייטשעל?

— וואָס דען, זאָג איך, האַנדלען מיט ברויט און נאָכדעם בלייבן איין אַנזעצער איז שענער? קאַרג, זאָג איך, ווערד היינט די וועלט בדיל־הדל פון ווייץ? גער, זאָג איך, האָרך, וואָס איז אַדעם טהוט זיך!

— וואָס טויג מיר, זאָגט זי, אַדעם? מיינע אבות־אבותינו זענען דאָרט נישט געווען און מיינע קינדער וועלען דאָרט נישט זיין, כל־זמן איך לעב און די פיס טראָגען מיך.

— וואָס־זשע ווילסט דו? — זאָג איך.

— וואָס איך וויל? — זאָגט זי. — איך וויל, זאָלסט ניט זיין קיין לעקיש און נישט רעדען קיין נאַרישקייטען.

— אודאי, זאָג איך, ביזט דו איצטערט א חכמה, ווי זאָגט מען: אַז עס קומען די מאות, קומען די דעות, און אַז מען איז א פּ ש ר ־ רייך, איז מען ג ע ו ו י ס קלוג... ס'איז תמיד אַזוי!

בקיצור, מיר האָבען זיך עטליכע מאָל צעקריעגט און טאַקי באַלד איבערגעבעטען, און עס איז ביי אונז געבליבען דער פּלאַן, מיר זאָלען צו דער מאורע בהמה צוקויפען נאָך א בהמה א מעל־קעדיגע, וואָס גיט מילך...

וועט איהר דאָך מסתמא פרעגען א קשיא: וואָס עפּיס א בהמה, פּאַר וואָס ניט קיין פערד? וועל איך אייך ענטפערען:

וואָס עפּיס אַ פערד, פאַר וואָס ניט קיין בהמה? בויבעריק איז דאָך איין ערטעל, וואָס עס קומען זיך צענויף אַהינצו אויף זומער אַלע יעהופּעצער נגידים אויף די דאַטשעס, און אַזוי ווי די יעהופּעצער לייט זענען אַלע זעהר איידעלע מענטשען, וואָס זענען געצויגען, מע זאָל זיי אַלסדינג ברענגען גרייטס, גלייך אין מויל אַריין: פון האָלץ און פון פלייש און פון אייער, היהנער, ציבעלעס, פעפער, פּעטרישקע, — פאַר וואָס־זשע זאָל זיך ניט געפינען איינער אַזעלכער, וואָס זאָל זיך אונטערנעמען ברענגען זיי אַלע מאָל אין שטוב אַריין קעז און פּוטער און סמעטענע וכדומה? ווערליג די יעהופּעצער האָלטען פון דער אכילה און דאָס קערבעל איז ביי זיי, ווי זאָגט איהר, אַ ממזר, קאָן מען דאָך לייזען שען געלט און פאַרדיענען דערביי טאַקי גראָב. דער עיקר, אַבי די סחורה זאָל זיין סחורה; און אַזאַ סחורה, ווי ביי מיר, קריגט איהר דאָך ניט אין יעהופּעץ אפילו. איך זאָל האָבען די ברכות מיט אייך אינאיינעם, וויפיעל מאָל גרויסע לייט, כריסטען, בעטען זיך ביי מיר, איך זאָל זיי ברענגען פרישע סחורה: „מיר האָבען געהאָרכט, זאָגען זיי, טעוועל, אַז דו ביזט איין אָרענטליכער מאַן, האָטש דו ביזט אַ איד, אַ פאַרד"... מיינט איהר, פון אידען וועט איהר האָרכען אַזאַ קאָמפּלימענט? ווי לאַנג קרענקען מיינע שונאים! קיין גוט וואָרט הערט מען נישט פון אונזערע אידעלעך. זיי וויסען נאָר אַריינקוקען יענעם אין טעפּעל אַריין. מע האָט דערזעהען ביי טביה'ן אַ בהמה'לע איין איבעריגס, אַ בריטשקע אַ נייע, — האָט מען אָנגעהויבען ברעכען זיך די קעפּ: פון וואַנען און פון וואָס? צי האָנדעלט נישט דער דאָזיגער טביה מיט פאַלשע סיגנאַציעס? אָדער צי קאָכט ער נישט קיין ספּירט שטילערהייד, בשתיקה?... „האַ־האַ־האַ! ברעכט אייך, ברידערלעך, טראַכט איך מיר, די קעפּ געזונטערהייד!"... איך וויים ניט, צי איהר וועט מיר גלויבען — איהר זענט כמעט דער ערשטער, וואָס איך האָב אייך דערצעהלט די גאַנצע געשיכטע, ווי אַזוי און וואָס און ווען... נאָר, מיר דאַכט, איך האָב מיך אַ ביסעל פאַררעדט. האָט קיין פאַראיבעל ניט, מע

באַראַרף אין זינען האָבען, ווי זאָגט איהר, עסק, אָדער ווי אין פּסוק שטעהט: כ ל ע ו ר ב ל מ י נ ה ו — איטליכער צו זיינעם. איהר צו אייערע ביכלעך, איך צו מיינע טעפּלעך און צו מיינע קריגלעך... איין זאַך וועל איך אייך בעטען, פּאַני: איהר זאָלט מיך חאָטש ניט אַריינשרייבען אין אַ ביכעל; און אַז איהר וועט מיך אַריינשרייבען, זאָלט איהר חאָטש ניט אַרויסשטעלען דעם נאָמען מיינעם... זייט מיר געזונט און האָט אייך אַ גוטען תמיד.

א בוידעם

געשריבען אין יאָהר 1899.

א בוידעם

— רבות מחשבות בלב איש — אזוי, דאכט זיך, שטעהט ביי אונז געשריבען אין דער הייליגער תורה? פארטייטשען דעם פסוק באדארף איך אייך ניט, רב שלום־עליכם; נאר בלשון אשכנז גערעדט, דאס הייסט אויף פראסט אידיש איז דא א ווערטעל: „דאס בעסטע פערד באדארף האבען א בייטש, דער קליגסטער מענטש — איין עצה“. אקעגען וואס זאג איך עס, הייסט דאס? אקעגען זיך אליין טאקי, ווארום אז איך האב שכל און קום אריין צו א גוטען פריינד און דערצעהל איהם דאס און דאס, אזוי און אזוי, וואלט איך געוויס ניט געהאט אזא מיאוס׳ען פסק. נאר וואס דען? החיים והמות ביד הלשון — אז גאט וויל שטראפען א מענטשען, נעמט דאס אפ ביי איהם דעם שכל. איך טראכט מיר צו זיך אליין וויפיעל מאל: „בארעכען נור, טביה, דו פערד איינער, ביזט דאך עפּיס, זאגט מען, יא נישט קיין נאר, ווי קומסט דו זיך לאזען פיהרען אין באד אריין, און נאד אזוי נאריש? וואס וואלט דיר אפגעגאנגען אצינדערטא, למשל, ביי דיין שטיקעלע פרנסה, קיין עין־הרע, מיט דיין ביסעל מילכיגס, וואס האט אזא שם אויף דער וועלט, כלעבען, אומעדום, אין בויבעריק, אין יעהופּעץ, און וואו ניט? ווי פיין און ווי זיס וואלט דאס געווען איצטערטא, ווען די קליגגערס, אשטייגער, ליגען זיך שטילערהייד אין קאסטען, ווייט באגראבען, קיין בן־אדם ווייסט דערפון, ווארום ווען געהט דאס אן, איך בעט אייך, צי טביה האט געלט, צי ניין? איך מיין טאקי באמת. א סך האט זיך די וועלט אינטערעסירט מיט איהם, אז ער איז געלעגען, ניט היינט געדאכט, נישט פאר קיין אידען געדאכט, נייען

איילען אין דער ערד, געשטאָרבען דריי מאָל א טאָג פון הונגער מיט ווייב און קינדער? ערשט נאָכדעם, אז גאָט האָט זיך אָרומגעקוקט אויף טביה'ן, איהם באַגליקט מיט א מאָל, און ער האָט זיך קוים־קוים דערשלאָגען צו א שטיקעל תכלית, אָנגעהויבען אָפּלעגען א קערבעל, איז מיט איהם געוואָרען פול די וועלט, און טביה איז שוין געוואָרען ר ב ט ב י ה גאָר — א קאַטאַוועס א ביסעל! עס האָבען זיך שוין אַרויסבאַוויזען גוטע פריינד א סך, ווי אין פסוק שטעהט געשריבען: כ ו ל ם א ה ו ב י ם כ ו ל ם ב ר ו ר י ם — אז גאָט גיט מיט'ן לעפעל, געבען לייטען מיט'ן שעפעל. איטליכער באַזונדער קומט צו געהן מיט זיינעם: דער זאָגט א שניט־קראָם, דער א באַקאַליי, דער זאָגט א שטוב, א נחלה, איין אייביג געוועהר, דער קומט צו געהן — ווייץ, דער — וואָלד, דער — טאָרגעס... „ברידערלעך! — זאָג איך. — טשעפּעט זיך אָפּ! איהר האָט, זאָג איך, א ווילדען טעות; איהר מיינט, אפּנים, איך בין בראָצקי? לאָמיר דאָס אַלע, זאָג איך, פאַרמאָגען, וואָס איך האָב ווינציגער פון שי"ן קאָרבען, און אפילו פון רי"ש, און אפילו פון ק"ן! יענעמס גוטס, זאָג איך, איז גרינג צו שאַצען; יעדען דאַכט זיך, אז יענעמס לייכט זיך, קומסט צו נאָהענט, איז דאָס א מעשען קנעפּעל.

בקיצור, ניט געדאַכט זאָלען זיי ווערען, טאַקי אונזערע אידעלעך מיין איך, מע האָט מיר א גוט אויג געגעבען! א קרוב האָט מיר גאָט צוגעשיקט, עפּיס א שמעלקי, ווייס איך: מיין פערד'ס בייטש־שטעקעלע, ווי מע זאָגט. מנחם־מענדעל הייסט ער, א פליהער, א ברעכער, א לויפער, א דרעהער, א נעבעכדיגער מאַג, אויף קיין גוט אָרט זאָל ער ניט שטעהן! ער האָט מיך דערטאָפּט און פאַרדרעהט מיר מיין קאָפּ מיט חלומות, ניט געשטויגען, ניט געפלויגען. וועט איהר דאָך פרעגען: מ ה נ ש ת נ ה — ווי קום איך, טביה, צו מנחם־מענדלען? וועל איך אייך דערויף ענטפערען א תירוץ: ע ב ד י ם ה י י נ ו — ס'איז אַזוי באַשערט. הערט א מעשה:

איך קום צו פאהרען קיין יעהופעץ, תחילת ווינטער, מיט מיין ביסעל מילכיגס — א פונט עטליכע און צוואנציג פוטער פרישע פון פוטערלאנד, מיט א פאר שענע ווארעטשקעס קעז, גאלד און זילבער, לאמיר זיך ביידע ווינשען אזא יאהר! דאס פארשטעהט איהר דאך שוין אליין, אז איך האב מיין סחורה פארצוקערט, נישט געלאזט זיך א לעק, איהר זאלט זאגען אויף א רפואה, קיין צייט געהאט אפילו צו זיין ביי אלע מיינע זומערדיגע קונים, די בויבע־ריקער דאטשניקעס, וואס קוקען ארוים אויף מיר, ווי אויף משיח'ן, ווארום אזוי לאנג שמייסט מען זיי, אייערע יעהופעצער סוחרים מיין איך, ווי זיי קאנען גאר געבען אזא שטיקעל סחורה, ווי טביה גיט; אייך באדארף איך נישט דערצעהלען, ווי זאגט דער נביא: י ה ל ל ד ז ר — גוטע סחורה לויבט זיך אליין...

בקיצור, אויסגעפארקויפט אינגאנצען עד לפ"ק און אונטערגע־ווארפען מיין פערדעל א ביסעל היי, געה איך מיר ארוים אזוי אין שטאדט. א ד ם י ס ו ד ו מ ע פ ר — מען איז דאך נישט מעהר ווי א מענטש, גלוסט זיך אנקוקען א וועלט, חאפען לופט, זעהען די אנ־טיקלעך, וואס יעהופעץ שטעלט ארוים אין די פענסטער, ווי איי־נער רעדט: מיט די אויגען נא, זעה, קוק, וויפיעל דו ווילסט, נאר מיט די הענט — אזאס!... שטעהענדיג אזוי ביי א גרויסען פענסטער מיט האלבע פריאלען און קערבלעך זילבערנע א סך מיט באנקאווע ביליעטען און מיט גלאט סיגנאציעס אהן א שיעור, טראכט איך מיר בשעת מעשה: רבונו של עולם! ווען איך פאר־מאג חאטש א צעהנט־חלק, וואס אט־דאס־א באטרעפט, וואס וואלט איך דעמאלט געהאט צו גאט און ווער וואלט געווען צו מיר גלייך? ראשית־חכמה וואלט איך א שידוך געטהאן מיט מיין עלטערער טאכטער, געגעבען איהר ת"ק קארביצען נדן, אחוץ כלה־מתנות, אחוץ הלבשה מיט חתונה־הוצאות; דאס פערד און וועגעלע מיט מיינע בהמה'לעך וואלט איך פארקויפט, באלד ארויסגעפאהרען אין שטאדט אריין, געקויפט איין ארט אין מזרח־וואנט, מיין ווייב זאל לעבען א ביסעל פערעל, און צדקה צעטהיילט, ווי דער שענסטער

בעל־הבית; געזעהען, דאס בית־המדרש זאל זיין געדעקט מיט אייזען, ניט עס זאל שטעהן, ווי איצט, אהן א דאך, גרייט אלע שעה אויף איינצופאלען; איינגעפיהרט א שטיקעל תלמוד־תורה אין שטאדט מיט א בקור־חולים, ווי אין אלע לייטישע שטעדט, ניט ארעמע לייט זאלען וואלגערען זיך אויף דער הוילער ערד אין בית־המדרש; יענקיל־שייגעץ וואלט ביי מיר באלד געווארען אויס גבאי אין חברה קדישא,' געגוג שוין טרינקען בראנפען און עסען פופקעס מיט לעבערלעך אויף קהל'ס חשבון!...

— שלום עליכם, רב טביה! — הער איך עמיצער זאגט מיר פון הינטען. — וואס מאכט א איד? — איך דרעה מיך אויס און טהו א קוק, איך וואלט געמעגט שווערען, א באקאנטער! „עליכם־שלום, זאג איך, פון וואנעט איז א איד?" — פון וואנען? פון כתרילעווקע, מאכט ער צו מיר, טאקי אייערס א פריינדעל, דאס הייסט, איך קעהר מיך אן, זאגט ער, מיט אייך א שני בשלישי. אייער וויב גאלדע, זאגט ער, איז מיר איין אייגען גליער־גליעד־געשוועסטערקינד. „שאט־זשע נור, זאג איך, זענט איהר אפשר ניט ברוך־הערש לאה־דוואסים איידעם?" — כמעט ווי געטראפען, מאכט ער צו מיר: איך בין ברוך־הערש לאה־דוואסים איין איידעם, און מיין וויב הייסט שיינה־שיינדעל ברוך־הערש לאה־דוואסים, היינט ווייסט איהר שוין? „שאט־זשע נור, זאג איך, אייער שוויע־גער'ס באבע, שרה־יענטע, מיט מיין ווייב'ס מוהמע, פרומע־זלאטע, זענען, דאכט זיך, געווען אויב נישט קיין אייגענע געשוועסטער־קינדער, און אויב איך האב קיין טעות ניט, זענט איהר דער מי־טעלסטער איידעם ביי ברוך־הערש לאה־דוואסים, נאר וואס דען, איך האב פארגעסען ווי מע רופט אייך, אייער נאמען, זאג איך, איז ביי מיר ארויסגעפלויגען פונ'ם קאפ, מה שמכם? ווי אזוי איז אייער אמת'ער נאמען?" מיך, זאגט ער, רופט מען מנחם־מענדעל ברוך־הערש לאה־דוואסים, אזוי רופט מען מיך אין דער־היים, אין כתרילעווקע. „אויב אזוי, מיין ליעבער מנחם־מענדעל, מאך איך צו איהם, קומט דאך דיר טאקי שלום עליכם גאר אויף

איין אנדער אופן! זאג־זשע מיר, מיין טייערער מנחם־מענדעל, וואס טהוסט דו דא, וואס מאכט די שוויעגער דיינע און דער שווער זאל לעבען? ווי געהט דאס דיר, זאג איך, אין געזונט, און וואס מאכען עפים דיינע געשעפטען?" — עט, מאכט ער, אין געזונט גאט צו דאנקען, מע לעבט; נאר די געשעפטען, זאגט ער, זענען עפים היינט ניט אזוי פויגעלדיג. „גאט וועט העלפען", מאך איך און האפ א קוק אויף זיינע מלבושים נעבאך: אויסגעטריפעט אין א סך ערטער, און די שטיוועל מחילה צעטרענט סכנות־נפשות... „נישקשה, גאט, זאג איך, וועט העלפען. עס וועט זיך מסתמא פאר־בעסערען, ווי אין פסוק שטעהט: ה כ ל ה ב ל — געלט, זאג איך, איז קיילעכיג; היינט אזוי, מארגען אזוי, אבי מע לעבט; דער עיקר, זאג איך, איז בטחון, א איד באדארף האפען; אי, מע ווערד זאג איך, פארשווארצט? דערויף זענען מיר דאך עפים אידען אויף דער וועלט, ווי זאגט מען: ביזט דו א זעלנער, שמעק פול־ווער. משל כחרס הנשבר — די גאנצע וועלט, זאג איך, איז א חלום... דו זאג מיר בעסער, מנחם־מענדעל סערדצע, ווי קומסט דו אהער, פלוצים אין מיטען דערינען אין יעהופעץ גאר?" — וואס הייסט, מאכט ער, ווי איך קום אהער? איך בין שוין היע, זאגט ער, פאוואלינקע, אזוי גרויס, ווי א יאהר אנדערהאלבען. „אזוי גאר? ביזט דו, הייסט דאס, א היגער, זאג איך, טאקי א יעהופעצער תושב?" — ששש! — מאכט ער צו מיר און קוקט זיך ארום אויף אלע זייטען. — שרייט נישט אזוי הויך, רב טביה; א היגער, זאגט ער, בין איך טאקי, נאר צווישען אונז, זאגט ער, באדארף עס בלייבען... איך שטעה און קוק איהם אן טאקי נור ווי א משוגע'נעם. „ביזט א בורח, זאג איך, באהאלסט זיך אין יעהופעץ אין מיטען מארק?" — פרעגט ניט, זאגט ער, רב טביה, ס'איז רעכט; איהר זענט, אפנים, גאר נישט באקאנט מיט די יעהופעצער דינים און מנהגים... קומט, זאגט ער, וועל איך אייך דערצעהלען, וועט איהר פארשטעהן, וואס הייסט מען איז י א א היגער און נ י ש ט קיין היגער... און ער האט מיר אנגעהויבען

לייענען א צעטעל, א גאנצע מגילה, ווי אזוי מע ווערד דא אביסעל אויסגעריסען... „אט פאלג מיך, מנחם־מענדעל, פאהר זיך דורך צו מיר אין דארף אויף א טאג, וועסט זיך א ביסעל אויסרוהען די ביינער חאטש; וועסט זיין, זאג איך, א גאסט, און איין אנגע־לעגטער דערצו, מיין אלטע וועט זיך מיט דיר מחיה זיין".

בקיצור, איך האב ביי איהם גע'פועל'ט: מיר פאהרען אינ־איינעם. געקומען א היים — א גדולה! א גאסט! איין אייגען גליעד־גליעד־געשוועסטערקינד! א קלייניגקייט, ווי זאגט איהר: אייגענם איז ניט פרעמדס. עס האט זיך אנגעהויבען א חתונה: וואס הערט זיך אין כתריל'עווקע? וואס מאכט דער פעטער ברוך־הערש? וואס טהוט די מוהמע לאה־דוואסי? דער פעטער יוסיל־מנשה? די מוהמע דאבריש? און די קינדער זייערע וואס מאַ־כען? ווער איז געשטארבען? ווער האט חתונה געהאט? ווער האט זיך גע'גט? ווער איז געלעגען געווארען און ווער איז אויף דער צייט? „וואס טויג דיר, מיין ווייב, פרעמדע חתונות, זאג איך, מיט פרעמדע ברית'ען? דו זעה בעסער, זאג איך, סע זאל זיין וואס צו נעמען אין מויל אריין. כ ל ד כ פ י ן י י ת י ו י צ ר ך — פאר'ן עסען, זאג איך, געהט קיין טאנץ נישט. אויב, זאג איך, א בארשט, איז מה טוב, אלא ניט — מאכט ניט אויס, זאג איך, קנישעס, אדער קרעפלעך, מאנשקעס, צרות־קניידלעך, צי אפשר גאר, זאג איך, בלינ־צעס, ווערטליקעס, ווערטוטען. עס מעג זיין, זאג איך, מעהר מיט א געריכט, אבי גיך".

בקיצור, מע האט זיך געוואשען און גאנץ פיין פארביסען, ווי זאגט איהר: ו י א כ ל ו — מאכט רש"י: ווי גאט האט געבאטען. „פארבייס, מנחם־מענדעל, מאך איך צו איהם, ס'איז במילא, ווי זאגט דוד המלך, ה ב ל ה ב ל י ם, א נארישע וועלט און א פאלשע, און געזונט, אזוי פלעגט זאגען מיין באבע נחמה זכר לברכה, — געווען א קלוגע אידינע, א חכמה נפלאה — געזונט און פארגעניגען זאל מען זוכען אין שיסעל"... מיין גאסט נעבאך, די

הענט האָבען איהם אַזש געציטערט, האָט זיך גאָר נישט געקאָנט אָפּלויבען פון מיין ווייב'ס מלאכה, געשוואָרען ביי אַלדאָס גוטס, אַז ער געדענקט שוין גאָר נים די צייט, ווען ער זאָל עסען אַזא מילכיגס, אַזעלכע געראָטענע קנישעס מיט אַזוינע באַ'טעמ'טע ווערטוטען. „נאַרישקייטען, זאָג איך, דו זאָלסט פאַרזוכען, מנחם־מענדעל, איהר טייגעכץ, זאָג איך, אָדער אַ מאָהינע, וואָס זי מאַכט, וואָלסט דו דעמאָלט ערשט געוואוסט וואָס הייסט טעם גן־עדן אויף דער וועלט!"

בקיצור, אָפּגעגעסען און אָפּגעבענטשט, האָט מען זיך אַ ביסעל צערעדט איטליכער פון זיינעם, ווי געוויינטליך; איך — פון מיינע געשעפטען, ער — פון זיינע; איך — פון דעם, פון יענעם, לאָקש, בוידעם, ציבעלע, ער — פון זיינע געשעפטען, דערצעהלט מעשיות פון אָדעס און פון יעהופּעץ, ווי אַזוי ער איז שוין געווען אַ מאָל צעהן, ווי זאָגט מען, „נאָ קאָני און פיד קאָנעם", היינט אַ נגיד, מאַרגען אַ קבצן, און ווייטער אַ מאָל אַ נגיד און וויעדער אַ מאָל איין אביון; געהאַנדעלט מסחרים עפּים אַלץ אַזעלכע, וואָס איך האָב אין מיין לעבען נישט געהערט, משונה־אומגעלומפּערטע: „האָס" און „בעס", און „אַקציעס־שמאַקציעס", „פּאַטיווילעוו", „מאַל־צעוו־שמאַלצעוו", דער גוטער יאָהר ווייסט זיי דאָרטען, און חשבונות משוגענערווייז, צעהן טויזענד, צוואַנציג טויזענד — געלט ווי האָלץ!

„איך זאָג דיר דעם אמת, מנחם־מענדעל, זאָג איך צו איהם, מילא דאָס, וואָס דו דערצעהלסט פון דיינע משא־מתנ'ס, איז דאָס אודאי אַ בריה'שאַפט, מע באַדאַרף עס קאָנען; נאָר איין זאַך פאַרשטעה איך ניט: וועדליג איך קען, זאָג איך, דיין בחור'טע, איז מיר, זאָג איך, אַ גרוים חדוש, וואָס זי לאָזט דיך אַזוי פליהען און קומט נישט צו דיר, זאָג איך, רייטענדיג אויף אַ בעזעם". — ע! — מאַכט ער צו מיר מיט אַ זיפץ. — דאָס זאָלט איהר מיר, רב טביה, גאָר נישט דערמאָנען, איך האָב פון איהר אַזוי אויך, זאָגט ער, קאָלט און וואַרעם; איהר זאָלט האָרכען, זאָגט ער, וואָס זי שרייבט מיר, וואָלט איהר אַליין געזאָגט, אַז איך בין אַ צדיק. נאָר דאָס, זאָגט

ער, איז פון די קליינע זאכען, דערויף איז זי א ווייב, זי זאָל מיך באַגראָבען. ס'איז פאַרהאַן, מאַכט ער, א סך אַיין ערגערע זאַך: איך האָב, פאַרשטעהט איהר מיך, מיין אייגענעם א שוויעגער! איך באַדאַרף אייך נישט דערצעהלען, זאָגט ער, איהר קענט זי!... „עס קומט אויס ביי דיר, זאָג איך, ווי עס שטעהט: עקודים, נקודים וברודים — דאָס הייסט, א מכה אויף א מכה און אויף דער מכה א בלאָטער?“ — יאָ, מאַכט ער, רב טביה, איהר זאָגט דאָס גאַנץ גלייך; די מכה איז טאַקי א מכה, נאָר דער בלאָטער, זאָגט ער, אוי, דער בלאָטער איז ערגער פון דער מכה!...

בקיצור, מיר האָבען אַזוי פּאַוואָלינקע געפּלאַפּעלט ביז העט־שפּעט אין דער נאַכט אַריין; דער קאָפּ האָט זיך מיר אַזש גע־דרעהט פון זיינע מעשיות מיט די ווילדע געשעפטען מיט די טויזענדער, וואָס פליהען אַרויף און אַראָפּ, און מיט'ן פאַרמעגען, וואָס בראָצקי פאַרמאָגט... עס האָבען זיך מיר נאָכדעם א גאַנצע נאַכט געפּלאָנטעט: יעהופּעץ... האַלבע פּריאַלען... בראָצקי... מנחם־מענדעל מיט דער שוויעגער... ערשט אויף מאָרגען איז דער פריה האָט ער אויסגעקוועטשט זיך: וואָס איז? באשר אַזוי ווי עס געהט, זאָגט ער, ביי אונז אין יעהופּעץ א שטיקעל צייט, וואָס געלט איז בחשיבות גדול, און סחורה ליגט אין דער ערד, בכן, זאָגט ער צו מיר, אַצינדערט האָט איהר ביך, רב טביה, חאַפּען היבשע עטליכע גראָשענס, און מיך, זאָגט ער, וועט איהר ממש דערהאַלטען ביי'ם לעבען, פּשוט מחיה־מתים זיין, פון טוידט לעבעדיג. „רעדסט ווי א יונגעל, מאַך איך צו איהם, מיינסט, אַפּנים, ביי מיר איז יעהופּעצער געלטען, האַלבע פּריאַלען? נאַרעלע, זאָג איך, וואָס מיר פעהלט צו בראָצקי'ן, מעגען מיר זיך ווינשען, מיר זאָלען דאָס ביידע פאַרדיענען ביז פּסח“. — יאָ, מאַכט ער, דאָס ווייס איך אַליין; נאָר איהר מיינט, זאָגט ער, מע באַדאַרף דערצו האָבען גרויסע געלטען? איין הונדערטער, זאָגט ער, ווען איהר גיט מיר אַצינד, מאַך איך אייך פון איהם אין דריי־פיער טאָג צוויי הונדערט, דריי הונדערט, זעכס הונדערט, זיעבען הונדערט. און פאַר וואָס

ניט טאָקי אַלע טויזענד? „עס קאָן זעהר שוין געמאַהלט זיין, זאָג איך, עס זאָל זיין, ווי אין פּסוק שטעהט: ק ר ו ב ל ש כ ר ז ר ח ו ק מ ק ע ש ע נ י. נאָר ווען, זאָג איך, איז דאָס גערעדט געוואָרען? אַז ס'איז דאָ וואָס איינצושטעלען; אָבער אַז ס'איז ניטאָ דער הונדערטער, קומט דאָך אויס, זאָג איך, ב ג פ ו י ב ו א ב ג פ ו י צ א — מאַכט רש"י: אַז מע לעגט אַריין קרענק, נעמט מען אַרויס קדחת". — עט נו, מאַכט ער צו מיר, אַ הונ־דערטער וועט זיך נאָך ביי אייך, רב טביה, געפינען; ביי אייער פּרנסה, זאָגט ער, מיט אייער נאָמען, קיין עין־הרע... „וואָס קומט, זאָג איך, אַרויס פון'ם נאָמען? אַ נאָמען איז אַוודאי זעהר אַ גוטע זאַך; נאָר וואָס דען? איך בלייב ביי'ם נאָמען, און געלט האָט טאָקי אַליך בראַצקי... אויב דו ווילסט, זאָג איך, וויסען אַקוראַט, פאַרמאָג איך מיין אייגענס אָרום און אָרום קוים־קוים אַ הונדער־טער, האָב איך אויף איהם אַכטצעהן לעבער: ערשטענס, חתונה מאַכען אַ טאָכטער..." — הערסט דו, מאַכט ער, אָט דאָס מיינט דאָך טאָקי דער פּסוק! ווארום ווען, זאָגט ער, קאָנט איהר, רב טביה, האָבען אַזאַ געלעגענהייט אַריינלעגען איין הונדערטער און אַרויס־נעמען, אם ירצה השם, אַזוי פיעל, אַז עס זאָל אייך, זאָגט ער, חאַפּען אי אויף חתונה מאַכען קינדער, אי אויף עפּיס נאָך? און ס'איז אַוועקגעגאַנגען אַ נייער מזמור אויף דריי זייגער שעה, מיר געבען צו פאַרשטעהן, ווי אַזוי ער מאַכט פון אַ קערבעל דריי און פון דריי צעהן. מע נעמט, זאָגט ער, ראשית־חכמה, און מע טראָגט אַריין אַ הונדערטער און מע הייסט זיך, זאָגט ער, קויפען אַ צעהן שטיקלעך — איך האָב שוין פאַרגעסען, ווי אַזוי מע רופט דאָס — און מע וואַרט־צו עטליכע טעג ביז עס הויבט זיך אויף. שלאָגט מען אַ דיפּעש ערגיץ אַהין, מע זאָל דאָס פאַרקויפען און פאַר'ן געלט קויפען צוויי מאָל אַזוי פיעל; נאָכדעם הויבט זיך עס ווידער אַ מאָל, קלאַפּט מען ווידער אַ דיפּעש; אַזוי לאַנג אַזוי ברייט, ביז עס ווערד, זאָגט ער, פון'ם הונדערטער — צוויי, פון די צוויי — פיער, פון די פיער — אַכט, פון די אַכט — זעכצעהן, טאָקי ממש נסים

ונפלאות! פארהאז, זאגט ער, איז יעהופּעץ אזעלכע, וואס זענען ערשט אט דא ניט לאנג ארומגעגאנגען אהן שטיוועל, געווען מעק־לער, באהעלפערס, משרתים; היינט האבען זיי אייגענע הייזער, מויערען, זייערע ווייבער האבען צו טהון מיט די מאגענס — פּאה־רען קיין אויסלאנד זיך היילען... און אליין פליהען זיי ארום איבער יעהופּעץ אויף גומעלאסטיקענע רעדלעך, פּו־פּו — דערקענען שוין נישט קיין מענטשען!...

בקיצור, וואס זאל איך אייך דא לאנג מאריך זיין? עס האט מיך אנגענומען א חשק ניט אויף קאטאוועס. א קשיה אויף א מעשה, טראכט איך מיר, אפשר איז ער דער גוטער שליח מיינער? אט האָרך איך דאך פּארט, מענטשען ווערען גליקליך אין יעהופּעץ מיט פינף פינגער, — וואס בין איך ערגער פון זיי? קיין ליגנער איז ער, דאכט זיך, נישט, ער זאל אויסטראכטען פונ'ם קאפּ אזעלכע פּזמונות. טאמער טאקי, קלער איך מיר, טהוט זיך עס טאקי א דרעה, ווי זאגט איהר, אויף דער רעכטער זייט, און טביה ווערד חאטש אויף דער עלטער א שטיקעל מענטש? ביז וואנעט איז טאקי דער שיעור צו הארעווען, אויסגעריסען ווערען, כלעבען? טאג ווי נאכט ווידער א מאל דאס פערד־און־וועגעלע און אבער א מאל קעז און פּוטער. צייט, זאג איך, טביה, זאלסט שוין אפּרוהען זיך, ווערען א בעל־הבית צווישען בעלי־בתים, קומען אין א בית־המדרש, אריינקוקען אין א אידישען ספר. אי וואס? טאמער חלילה, לא יעלה ולא יבוא, עס מאכט מיר לעמעל, דאס הייסט, מיט דער פּוטער אראפּ? למאי זאל איך בעסער ניט קלערען דאס אייגענע צוריק? — „הא? ווי אזוי זאגסט דו? — רוף איך מיך אן צו מיין אלטער. — ווי געפעלט דיר, אשטייגער, גאלדע, דער פּלאן זיי־נער?" — וואס זאל איך, מאכט זי, דערויף זאגען? איך ווייס, זאגט זי, מנחם־מענדעל איז חלילה נישט קיין אבי־וועֶר, וואס זאל ביי דיר וועלען אויסנארען; ער איז, חס ושלום, ניט פון קיין שניידערס און פון קיין שוסטערס! ער האט, זאגט זי, זעהר א לייטישען טאטען, און א זיידען, זאגט זי, האט ער געהאט גאר א

צאַצקע, געזעסען יומם ולילה און בלינדערהייד געלערענט תורה. און די באַבע צייטעל, זאָל זיין ווייט אָפּגעשיידט, איז עפּיס אויך געווען, זאָגט זי, ניט קיין פּראָסטע אידינע... „ס'איז אַ משל צו חנוכה־ליכטלעך, זאָג איך, מע רעדט עסק, קומט זי צו געהן מיט דער באַבע צייטעל, וואָס האָט געבאַקען האָניג־לעקאַך, און מיט איהר זיידען, וואָס יצאה נשמתו בגלעזעל... אַ אידינע בלייבט אַ אידינע. נישט אומזיסט, זאָג איך, איז שלמה המלך אויסגע־פאָהרען די גאַנצע וועלט און נישט געפונען איין אידינע מיט אַ קלעפּקע אין קאָפּ"...

בקיצור, עס איז געבליבען, אַז מיר שליסען שותפות; איך לעג אַריין געלט, און מנחם־מענדעל — שכל, און וואָס גאָט וועט געבען איז דאָס אויף דערהאַלב. — גלויבט מיר, זאָגט ער, איך וועל מיט אַייך, רב טביה, אם ירצה השם, אויסהאַנדלען פיין, וואָס פיין הייסט, און וועל אַייך מיט גאָטס הילף געבען געלט און געלט און געלט! „אָמן, גם אתם, זאָג איך, פון דיין מויל אין גאָטס אויהערען. נאָר וואָס דען, זאָג איך, איין זאַך פאַרשטעה איך דאָ ניט: ווי אַזוי קומט די קאַץ איבער'ן וואַסער? איך בין דאָ, דו ביזט דאָרט; געלט, זאָג איך, איז אַיין אײדעלע מאַטעריע, פאַרשטעהסט דו מיך. האָב קיין פאַראיבעל ניט, זאָג איך, איך מיין דאָ חלילה קיין אויבערקעפּלעך. גלאַט, ווי שטעהט דאָרט ביי אברהם אָבינו: הזורעים בדמעה ברנה יקצרו — בעסער פריהער באַוואָהרענט איידער נאָכדעם באַוויינט"... — אַך! — מאַכט ער צו מיר. — אפשר מיינט איהר צעשרייבען זיך אויף פּאַפּיער? מיט'ן גרעסטען כבוד! — „שאַ, זאָג איך, אַז מע וויל שמועסען צוריק, איז אויך די אייגענע מעשה: ממה נפשך, ווען דו מיך ווילען קוילען, וואָס וועט מיר העלפען דאָס פּאַפּיער? לאו עכברא גנבא — נישט דאָס וועכסעל צאָהלט, דער מענטש צאָהלט, און אַז איך העננ שוין אויף איין פוס, זאָג איך, לאָם איך הענגען אויף ביידע". — איהר מעגט מיר גלויבען, זאָגט ער, רב טביה, איך שווער אַייך ביי מיין הייליגע נאמנות, גאָט זאָל מיר אַזוי העלפען, ווי איך מיין

דא נישט קיין חכמות, חלילה אויסנארען ביי אייך, נאר פיין און ארענטליך, אם ירצה השם, זיך טהיילען אויף דערהאלב, גלייך אויף גלייך, חלק כחלק, חצי שלי וחצי שלך, מיר הונדערט, אייך הונדערט, מיר צוויי הונדערט, אייך צוויי הונדערט, מיר דריי הונדערט, אייך דריי הונדערט, מיר פיער הונדערט, אייך פיער הונדערט, מיר טויזענד, אייך טויזענד...

בקיצור, איך האב ארויסגענומען די עטליכע קערבלעך, דריי מאל איבערגעצעהלט, די הענט האבען מיר בשעת־מעשה גוט גע־טרייסעלט זיך, צוגערופען די אלטע מיינע פאר איין עדות, איהם נאך א מאל קלאר געמאכט, וואס פאר א בלוטיג געלט דאס איז, און אוועקגעגעבען מנחם־מענדלען, איינגענייהט איהם אין בוזעם אריין, מע זאל דאס ביי איהם חלילה אונטערוועגענס נישט אוועק׳לקח׳ע־נען, און אפגערעדט מיט איהם, אז אם ירצה השם, לא־יאוחר פון נאך שבת׳דיגער וואך באדארף ער מיר למען־השם אריינשרייבען א בריוועל פון אלסדינג באריכות, זיך אפגעזעגענט מיט איהם פיין, שען, צעקושט זיך גאר פריינדליך, ווי געוויינטליך מיט איין אייגענעם. געבליבען אליין נאך זיין אוועקפאהרען, האבען זיך מיר אנגעהויבען פארשטעלען אלערליי מחשבות און חלומות אויף דער וואהר, און אזעלכע זיסע חלומות, אז עס האט זיך מיר געוואלט, אז זיי זאלען זיך ציהען אייביג, קיינמאל נישט אויסלאזען זיך. עס האט זיך מיר פארגעשטעלט אין מיטען שטאדט א שטוב א גרויסע, מיט בלעך געדעקט, מיט שטאלען, מיט קאמערען, קעמערלעך און שפיזארנעס מיט אלדאס גוטס, און א בעל־הבית׳טע מיט שליסעל דרעהט זיך ארום, דאס איז מיין ווייב גאלדע — גאר נישט צו דער־קענען זי, כלעבען: זי האט באקומען גאר איין אנדער פנים, א פנים פון א נגידית, מיט א גוידער און מיט א האלז פערעל; זי בלאזט פון זיך און שעלט די דיענסטען מיט טוידטע קללות. די קינדער מיינע דרעהען זיך ארום אלע מיט שבת׳דיגע קליידער, טהוען נישט קיין האנט אין קאלט וואסער. דער הויף איז פארפלייצט מיט עופות, געגנז און קאטשקעס. אינוועניג אין שטוב לייכט זיך, אין

אויוועז פלאַקערט אַ פייער, עס קאָכט זיך וועטשערע, און דער סאַמאָוואַר זידט ווי אַ גזלן! ביי׳ם טיש אויבען־אַן זיצט דער בעל־הבית אַליין, טביה הייסט דאָס, אין אַ חאַלאַט מיט אַ יאַר־מעלקע, אַרום איהם זיצען די פאַרנעמסטע בעלי־בתים פון שטאָדט און חנפ׳ענען איהם: זייט־זשע מוחל, רב טביה... האָט קיין פאַראיבעל ניט, רב טביה... „אַי, קלער איך מיר בשעת־מעשה, אַ רוח אין געלט׳ס טאַטענס טאַטע אַריין!...״ — ווענען שעלטס דו דאָס אין טאַטען אַריין? — פרעגט מיך מיין גאָלדע. „קיינעם ניט, זאָג איך, איך האָב מיך אַ ביסעל פאַרטראַכט, מחשבות, חלומות, אַ נעכטיגער טאָג... זאָג מיר, גאָלדע סערדצע, מאַך איך צו איהר, דו ווייסט נישט מיט וואָס האַנדעלט ער, דער קרוב דיינער, מנחם־מענדעל מיין איך?״ — וואָס עס האָט זיך מיר, זאָגט זי, גע׳חלומ׳ט יענע נאַכט און היינטיגע נאַכט און אַ גאַנץ יאָהר זאָל אויסגעהן צו מיינע שונאים׳ס קעפ! סטייטש, זאָגט זי, מע זיצט אָפּ מיט אַ מענטשען אַ גאַנץ מעת־לעת און מע רעדט און מע רעדט און מע רעדט, לסוף קומסט דו צו געהן און פרעגסט ביי מיר מיט וואָס ער האַנדעלט? ! עפּיס האָט איהר דאָך, זאָגט זי, געמאַכט איינ־איינעם אַ געשעפט, צי וועלכע גוטע יאָהר? „יאָ, זאָג איך, גע־מאַכט, זאָג איך, האָבען מיר, נאָר ו ו אָ ס געמאַכט — דאָס וויים איך ניט, האַטש נעם מיר אַראָפּ דעם קאָפּ! ס׳איז, פאַרשטעהסט דו מיך, נישטאָ ביי וואָס אָנצונעמען; נאָר פון דעסטוועגען, זאָג איך, איינס צום אַנדערען געהער זיך נישט אָן, זאָלסט זיך גאָר ניט זאָרגען, מיין ווייב, דאָס האַרץ זאָגט מיר צו גוטען, מיר וועלען, אם ירצה השם, אַזוי דאַכט זיך מיר, פאַרדיענען געלט, און אַ סך — זאָג־זשע אָמן און קאָך וועטשערע!״

בקיצור, עס געהט אַוועק אַ וואָך און צוויי און דריי — ניטאָ קיין בריעף פון מיין שותף! איך בין אויס מענטש, געה אַרום אַהן אַ קאָפּ און וויים ניט וואָס צו טראַכטען. עס קאָן ניט זיין, קלער איך מיר, ער זאָל גלאַט אַזוי פאַרגעסען שרייבען אַ בריוועל; ער ווייסט גאַנץ גוט, ווי אַזוי מיר קוקען דאָ אַרויס. נאָר ווייטער

פליהט מיר דורך א געדאנק אין קאפּ: וואס וועל איך איהם טהון, למשל, אז ער נעמט זיך דארט אראפּ פון אויבען די גאנצע סמעטענע און מיר זאגט ער, אז מע האט נאך גאר ניט פארדיענט? געה רוף איהם קנאק־ניסעל! עס קאן ניט זיין, מאך איך צו זיך אליין, סטייטש, היתכן?... איך באגעה מיך מיט א מענטשען טאקי נאר ווי מיט איין אייגענעם, לאז דאס מיר אקעגען קומען וואס איך ווינש איהם, זאל ער מיר אפּטהון אזא שפּיצעל?! און ווידער פליהט מיר דורך גאר איין אנדערע מחשבה: מילא, ריוח יאק ריוח, איך בין איהם שוין מוחל דאס פארדיענסט, ריוח והצלה יעמוד ליהודים — גאט זאל העלפען דאס קרן זאל חאטש זיין גאנץ! און עס ווערד מיר קאלט אין אלע אברים. „אלטער נאר! — זאג איך צו זיך אליין. — זיך געני יהט א ביי טעל, דו טפּש איינער, בהמה בצורת פערד! פאר דעם הונדערטער בעסער געוועזן קויפען זיך פערדלעך א פּאר, אשר לא פערדלו אבותינו, און דאס וועגעלע איבערגעביטען אויף א נאטאטשאנקע מיט רעסארען“... — טביה, למאי טראכסט דו עפּיס גאר ניט? — מאכט צו מיר מיינע. — „וואס הייסט, זאג איך, איך טראכט נישט? דער קאפּ ווערד מיר אקערשט צעפּאלען אויף שטיקלעך טראכטענדיג, זאגט זי צו מיר, למאי איך טראכט ניט!“ — נישט אנדערש, מאכט זי, עס האט זיך איין וועג מיט איהם עפּיס געטראפען: אדער גזלנים, זאגט זי, זענען איהם באפאלען און באנומען פון קאפּ ביז פיס, אדער ער איז חלילה פארשלאפט געווארען, אדער גאר, אל תפתח פה, געשטארבען. — „וואס נאך, זאג איך, וועסט דו אויסטראכטען, נשמה מיינע? נא דיר גאר גזלנים, זאג איך, פלוצים אין מיטען דרינען!“ און אליין טראכט איך מיר: א קשיה וואס מיט א מענטשען קאן זיך טרעפען אונטערוועגענס? „דו באדארפסט, זאג איך צו איהר, מיין ווייב, תמיד אויסלעגען צום ערגסטען!“ — ער איז, מאכט זי, פון אזא משפחה; די מאמע זיינע, זאגט זי, זאל זיין א מליץ־יושר׳טע, איז ניט לאנג געשטארבען נאך גאר א יוגענד, און דריי שוועסטער, זאגט זי, האט ער געהאט, זאלען זיין

ווייט אָפּגעשיידט פון מיר, איז איינע נאָך מיידעלווייז געשטאָרבען, די אַנדערע האָט דוקא, זאָגט זי, חתונה געהאַט, געחאַפּט אַ פאַרקיהלונג אין באָד און איז געשטאָרבען, און די דריטע, זאָגט זי, איז תיכּף נאָכ'ן ערשטען קימפּעט אַראָפּ פונ'ם זינען, זיך געמוטשעט־געמוטשעט און געשטאָרבען... „געשטאָרבען זאָל לעבען, זאָג איך, נאַלדע, מיר וועלען אַלע, זאָג איך, שטאַרבען; אַ מענטש, זאָג איך, איז געגליכען צו אַ סטאָליר: אַ סטאָליר לעבט און לעבט און שטאַרבט, און אַ מענטש לעבט און שטאַרבט".

בקיצור, עס איז ביי אונז געבליבען, אַז איך פאָהר זיך דורך קיין יעהופּעץ. סחורה אַביסעל האָט זיך דערווײַלע אין דער צייט צענויפגעקליבען, ס'איז געוואָרען אַ היבש קרעמעל פון קעז און פון פוטער און פון סמעטענע, פּרימאַ סחורה; מיינער האָט איינגעשפּאַנט דאָס פערד־און־וועגעלע און — ו י ס ע ו מ ס ו כ ו ת — מאַכט רש"י: מאַרש קיין יעהופּעץ. פאָהרענדיג אַזוי, מרה־שחורה'דיג געוויינטליך, מיט אַ ביטער האַרץ, ווי איהר קאָנט זיך פאָרשטעלען, איינער אַליין אין וואַלד, געהט מיר דורך דער כּח־הדם און עס שטעלען זיך מיר פאָר אַלערליי מחשבות און געדאַנקען. „עס וועט זיין שען, טראַכט איך מיר, אַז איך קום צו פאָהרען און הויב אַן נאָכפרעגען אויף מיין פאַרשוין, זאָגט מען מיר: מנחם־מענדעל? טע־טע־טע! שטאַרק אין די פעדערען, סמאַלעט אַ וועלט, איין איינגענעם מאָווער, פאָהרט אין קאַרעטעס, גאָר ניט צו דערקענען! איך נעם מיך אַן, טראַכט איך מיר, מיט האַרץ און לאָז מיך צו איהם גלייך אין שטוב אַריין. טפּררו! — מאַכט מען צו מיר ביי דער טיהר נאָך און מע גיט מיר מיט'ן עלענבויגען אין האַרצען אַריין. — שטופּט זיך ניט אַזוי, פעטער, דאָ שטופּט מען זיך ניט. — „איך בין, זאָג איך, איין אייגענער, טאַקי מיין ווייב'ס אַ גליעד־גליעד־געשוועסטערקינד". מזל־טוב אייך, זאָגט מען מיר, שטאַרק אַנגעלעטיט; פון דעסטוועגען, זאָגען זיי, מעגט איהר, נישקשה, צו־וואַרטען אַביסעל אַט־אַ־דאָ ביי דער טיהר. עס וועט אייך חלילה גאָר ניט שאַדען... איך שטויס מיך אַן, אַז מע באַדאַרף

עפּיס געבען, ווי זאָגט איהר: עולים ויורדים — אַז מע שמירט, פאָהרט מען, און לאָז מיך גלייך אַרויף צו איהם אַליין. — „גוט מאָרגען אײַך, זאָג איך צו איהם, רב מנחם־מענדעל!“ ווער? וואָס? אין אומר ואין דברים — ער דערקענט מיך גאָר ניט! — וואָס דאַרפט איהר? — מאַכט ער צו מיר. איך פאַל שיער חלשות. — „וואָס הייסט, זאָג איך, פאָני, איהר דערקענט שוין ניט, זאָג איך, קיין קרוב? טביה הייס איך“. — אַ? — מאַכט ער. — טביה? עפּיס קענטליך דער נאָמען... „קענטליך? — מאַך איך צו איהם. — אפשר איז אײַך קענטליך, זאָג איך, מיין ווייב'ס בלינצים, דערמאָנט זיך נאָר אַקאָרשט, מיט איהרע קני־שעס, צרות־קניידלעך, ווערטוטען?“... און צוריק פליהט מיר דורך אַ געדאַנק פּונקט קאַפּויר: איך קום אַריין צו מנחם־מענדלען, טראָגט ער מיר אַקעגען דעם ברייטען שלום־עליכם. — אַ גאַסט! אַ גאַסט! זיצט, רב טביה, וואָס מאַכט איהר עפּיס, וואָס מאַכט אײַער ווייב? איך קוק שוין אַרויס אויף אײַך, איך וויל מיך מיט אײַך צערעכענען. — און ער נעמט און שיט מיר אָן אַ פולע היטעל מיט האַלבע פּריאַלען. — דאָס, זאָגט ער, איז דאָס פּאַרדיענסט, און דאָס קרן, זאָגט ער, בלייבט שטעהן; וויפיעל מיר וועלען פאַר־דיענען, וועלען מיר זיך טיילען אויף דער האַלב, גלייך אויף גלייך. חלק כחלק, חצי שלי וחצי שלך, מיר הונדערט, אײַך הונדערט, מיר צוויי הונדערט, אײַך צוויי הונדערט, מיר דריי הונדערט, אײַך דריי הונדערט, מיר פיער הונדערט, אײַך פיער הונדערט... אין געדאַנ־קען חאַפּ איך אַ דרימעל און זעה נישט, ווי מיין בחור שלאָגט זיך דערווייל אַראָפּ פון'ם שליאַך אָן אַ זייט, פאַרטשעפּעט דאָס וועגעלע אָן אַ בוים, און עס דערלאַנגט מיר אַ זעץ פון הינטען, עס פליהען אַזש פונקען פון די אויגען. „גם זו לטובה, זאָג איך צו מיר אַליין, דאַנקען גאָט, וואָס חאָטש ניט צעבראָכען קיין אַקס“...

בקיצור, געקומען קיין יעהופּעץ און קודם־כל אָפּגעזעצט דאָס ביסעל מילכיגס גיך און געשווינד, ווי געוויינטליך, לאָז איך מיך זוכען דעם נפש מיינעם. איך דרעה מיך אַרום אַ שעה און צוויי און דריי,

והילד איננו — איך זעה איהם נישט! איך הויב אָן אָפּשטעלען מענטשען, נאָכפרעגען: „צי האָט איהר ניט געהערט, צי האָט איהר ניט געזעהען איינעם אַ אידען, וואָס הייסט מיט זיין ליעבען נאָמען מנחם־מענדעל?" — אויב, זאָגען זיי, ער הייסט מנחם־מענדעל, מעג מען עסען פון זיין פענדעל, נאָר דאָס אַליין איז קאַרג, זאָגען זיי, מנחם־מענדעלס איז דאָ אַ סך אויף דער וועלט. — „איהר מיינט מסתמא, זאָג איך, זיין פאַרמעלי? לאָז מיך אַזוי וויסען בייז, זאָג איך, מיט אייך אינאיינעם, אַז בסך־הכל, זאָג איך, אויב איהר ווילט וויסען, רופט מען איהם אין דערהיים, אין כתרילעווקע הייסט דאָס, גאָר אויף זיין שוויעגער'ס נאָמען, מנחם־מענדעל לאה־דוואָסים; נאָר וואָס דאַרפט איהר מעהר, זאָג איך, זיין שווער איז שוין גאָר אַ באַטאָגטער איד, הייסט ער אויך אויף איהר נאָמען, ברוך־הערש לאה־דוואָסים, און אפילו זי אַליין, לאה־דוואָסי מיין איך, הייסט אויך לאה־דוואָסי ברוך־הערש לאה־דוואָסים. היינט פאַרשטעהט איהר שוין?" — פאַרשטעהן פאַרשטעהען מיר, זאָגען זיי, נאָר דאָס איז נאָך אַלץ נישט גענוג; וואָס איז זיין געשעפט, זאָגען זיי, מיט וואָס פאַרנעמט ער זיך, אייער מנחם־מענדעל? „מיט וואָס ער פאַרנעמט זיך? — זאָג איך. — ער האַנדעלט דאָ מיט האַלבע פּריאַלען, זאָג איך, עפּיס בעס־מת, פּאַטיווילאָוו. קלאַפּט, זאָג איך, דיפּעשען ערגיץ אַהין, קיין פּעטערבורג, קיין וואַרשאַ"... — אַ?! — מאַכען זיי צו מיר און קאַטשען זיך פאַר געלעכטער. — מיינט איהר ניט אָט יענעם מנחם־מענדעל, וואָס האַנדעלט מיט יקנה"ז? געהט זייט מוחל אַריבער, זאָגען זיי, אַהינצו, אויף יענער זייט; דאָרט לויפען אַרום האָזען אַ סך, און אייערער אויך בתוכם... „מעהר מע לעבט, מעהר עסט מען, — טראַכט איך מיר, — נאַ דיר גאָר האָזען? יקנה"ז?" איך געה אַריבער אַהין, אויף יענעם טרעטאָר — אידען, קיין עין־הרע, ווי אויף אַ ירידה, ס'איז איין איינגשאַפּט, קוים וואָס איך שטופּ מיך דורך; מע לויפט, ווי די משוגעים, דער אַהין, דער אַהער, איינער איבער'ן אַנדערען, ס'איז איין עולם־התוהו, מע

רעדט, מע שרייט, מע מאַכט מיט די הענט: פּאַטיווילאַוו... פּעסט, פּעסט!... געחאַפּט ביי'ם וואָרט... אַריינגערוקט איין אַדערויף... וועט זיך קראַצען... מיר קומט קאַרטאַזש... ביזט אַ גרויסער פֿאַרד... אַט צעשפּאַלט מען דיר דעם קאָפּ... שפּיי איהם אָן אין פּנים... זעה נאָר, געקוילעט די קאַפּאַטע... אַ שענער שפּעגעלאַנט... אַנ־זעצער!... משרת!... אין טאַטענס טאַטען!... עס האַלט כמעט ביי פּעטש. „ו י ב ר ח י ע ק ב, מאַך איך צו מיר אַליין, אַנטלויף, טביה, אַט חאַפּסט דו אַ פּאַטש! נו, נו, קלער איך מיר, גאָט איז אַ פּאַטער, שמואל־שמעלקי איז זיין דיענער, יעהופּעץ איז אַ שטאָדט און מנחם־מענדעל איז אַ פּאַרדיענער! אַט־אַ־דאָ־אַ, טראַכט איך, האָפּט מען גליקען, האָלבע פּריאָלען? אַט־אַ־דאָס־אַ הייסט ביי זיי מע מאַכט געשעפטען? אַז אַך און וועה איז דיר, טביה, מיט דיינע מסחרים!"

בקיצור, איך שטעל מיך אָפּ נעבען אַ גרויס פענסטער מיט אַרויסגעשטעלטע הויזען אַ סך און דערזעה דורך דעם אָפּשיין פון'ם גלאָז מיין שמעיה בעל־פּרנסה. עס האָט זיך מיר אָפּגעריסען אין האַרצען, אַז איך האָב איהם דערזעהען. ס'איז מיר פּרחה־נשמתו געוואָרען! וואו איך האָב ערגיץ אַ שונא און וואו איהר האָט אַ שונא — זאָלען מיר איהם דערלעבען זעהען אין אַזאַ הולך, ווי מנחם־מענדעל: וואָס מיר קאַפּאָטע? ווער מיר שטיוועל? און אַ פּנים — טאַטעניו, אַ שענערען לעגט מען אין דער ערד אַריין. — „נו, טביה, כ א ש ר א ב ד ת י א ב ד ת י — ביזט אין דער ערד, טראַכט איך מיר, מעגסט זיך שוין געזעגענען מיט די עטליכע גראָשענס, עס איז שוין, ווי זאָגט איהר: ל א ד ו ב י ם ו ל א י ע ר — ניט קיין סחורה, ניט קיין געלט, נאָר גלאַט אַזוי צרות"...

ער פון זיין זייט איז, אָפּנים, אויך שטאַרק מבולבל געוואָרען, מחמת מיר זענען ביידע געבליבען שטעהן ווי צוגעקאָוועט, נישט אויסצורעדען קיין וואָרט אפילו, און נאָר געקוקט און געקוקט, ווי

די האַהנען, זיך גליַיך אין די אויגען אַריין, ווי איינער רעדט: פּאַרוויסט און פאַרפּינסטערט זענען מיר ביידע געוואָרען, מיר מעגען ביידע נעמען טאַרבעס און געהן איבער די היַיזער!... — רב טביה, — מאַכט ער צו מיר שטיל, קוים וואָס ער רעדט, און די טרערען וואַרגען איהם, — רב טביה! אַהן מזל, הערט איהר, זאָל מען גאָר, זאָגט ער, ניט געבאָרען ווערען אויף דער וועלט! איידער, זאָגט ער, אַזאַ לעבען... הענגען, זאָגט ער, גנאַטעווען!... און מעהר קאָן ער קיין וואָרט נישט רעדען. — „אודאי, מאָד איך צו איהם, ביזט דו ווערטה, מנחם־מענדעל, פּאַר אַזאַ מעשה, מע זאָל דיך אַנידערלעגען אַט־אַ־דאָ, זאָג איך, אין מיטען יעהופּעץ, און ברכוש גדול דיר אַריינצימבלען אַזוי פיעל, אַז דו זאָלסט דיך דערזעהען מיט דער באָבע צייטעל פון יענער וועלט. באַרעבען, זאָג איך, דו אַליין, וואָס האָסט דו געטהאָן? האָסט גענומען, זאָג איך, אַ גאַנצע שטוב מיט לעבעדיגע נפשות, צער־בעלי־חיים נעבאַך, גאָט די נשמה שולדיג, און האָסט זיי איבערגעקוילעט דעם האַלז אַהן אַ מעסער! גוואַלד, זאָג איך, מיט וואָס וועל איך קומען אַצינדערט אַהיים צו מיין וויַיב און קינדער? אדרבה, זאָג שוין דו אַליין, קוילער איינער, גזלן, רוצח!“ — אמת, — מאַכט ער צו מיר, אַנגעשפּאַרט זיך צו דער וואַנט, — אמת, רב טביה, גאָט זאָל מיר אַזוי העלפען... „דער גיהנם, זאָג איך, נאַר איינער, דער גיהנם איז דאָך קאַרג פון דיינעטוועגען!“ — אמת, זאָגט ער, רב טביה, אמת, גאָט זאָל מיר אַזוי העלפען; איידער אַזאַ לעבען, זאָגט ער, איידער אַזאַ לעבען, רב טביה... און לאָזט אַראָפּ דעם קאָפּ. איך שטעה און באַטראַכט איהם, דעם שלים־מזל, ווי ער שטעהט אַזוי דעם קאָפּ אַראָפּ, צוגעשפּאַרט צום וואַנט, דאָס היטעל אויף אַ זייט, יעדער זיפץ און יעדער קרעכץ — עס רייסט אוים אַ שטיק האַרץ. „טאַ, זאָג איך, אַז מע וויל שמועסען דאָס אייגענע ווידער צוריק, פאַרשטעהט מען גאַנץ גוט, דו ביזט אפשר אין דעם אויך גאָט די נשמה שולדיג; ווארום לאָמיר באַרעכענען די זאַך אַרום און אַרום מיט אַ ממה־נפשך: איך זאָל קלערען, זאָג איך, אַז דיין שלעכטיג־

קיט האט דאס געטהאן, איז דאך עס נאריש, ביזט דאך געווען, זאג איך, א שותף גלייך מיט מיר, א מחצה־שכר'ניק. איך האב אריינגעלעגט געלט, דו האסט געגעבען שכל, אז אך און וועה איז מיר! דיין מיין איז אודאי געווען, ווי זאגט ער, לחיים ולא למות. אי, עס האט זיך אויסגעלאזט א בוידעם? מסתמא איז ניט באשערט, ווי זאגט איהר: א ל ת ת ה ל ל ב י ו ם מ ח ר — א מענטש טראכט און גאט לאכט. למאי, זאג איך, נארלע, אט האסט דו מיין מסחר, איז, דאכט זיך, גאר א קאראנטע געשעפט, פון דעסטוועגען, אז ס'איז באשערט געווען, זאג איך, ניט היינט געדאכט, פאר א יאהרען אסיען, עס זאל זיך ביי מיר, ניט פאר דיר געדאכט, אנידערלעגען א בהמה, א מציאה געווען אויף טרפה'ס א פופציגער, און טאקי באלד נאך איהר א טעלעצע א רויטע, קיין צוואנציג קערבלעד וואלט איך פאר איהר ניט גענומען, — נו, האט דען עפים געהאלפען דערביי חכמות? אז סע געהט ניט, זאג איך, מאכט קמיץ־בית — מע! איך וויל דיך גאר ניט פרעגען, זאג איך, וואו איז מיין געלט; איך פארשטעה שוין אליין, וואו מיין געלט שטעקט, מיין בלוטיג געלט, וועה און ווינד איז מיר! ס'איז אריין אין א מקום קדושה, זאג איך, ערגיץ אין א יקנה"זעל, אין א נעכטי־גען טאג; און ווער איז שולדיג, ווען ניט איך אליין, וואס האב מיך געלאזט איינרעדען גרינגע פויגעלעך, שמינדריקעס, שמאכטע־ליאקעס? געלט, ברודער, באדארף מען, זאג איך, פארהארעווען, פארשווארצט און אויסגעריסען ווערען! פעטש, זאג איך, ביזט דו, טביה, ווערטה, פעטש ווי האליץ!! נאר וואס העלפט איצטער מיין געשריי? ווי אין פסוק שטעהט געשריבען: צ ע ק ה ה נ ע ר ה — שריי צעזעצטערהייד! שכל און חרטה — דיביידע זאכען קומען תמיד צו שפעט. ניט באשערט, זאג איך, טביה זאל זיין א נגיד, ווי זאגט איוואן: נע בולא או מעקיטע הראשע אי נע בודע*. מסתמא, זאג איך, הייסט גאט אזוי. ה' נתן וה' לקח, מאכט

* בישט געוועזען ביי מעקיטען קיין געלט און עס וועט ניט זיין.

רש"י — קום, ברודער, וועלען מיר נעמען, זאג איך, צו ביסלעד בראנפען!"...

* * *

אט אזוי, פאני שלום־עליכם, האט זיך אויסגעלאזט פון אלע מיינע חלומות א בוידעם! און איהר מיינט אפשר, אז איך האב מיך אזוי שטארק גענומען צום הארצען, וואס איך האב פארלארען מיין געלט? לאם איך אזוי ריין זיין פון שלעכטס! מיר ווייסען דאך יא וואס אין פסוק שטעהט: לי הכסף ולי הזהב — געלט איז בלאטע! דער עיקר איז דער מענטש, דאס הייסט, אז דער מענטש איז א מענטש. נאר וואס־זשע דען האט מיך גע־קרענקט? דער חלום וואס ער איז אוועקגעגאנגען. עס האט זיך מיר געוואלט, אוי האט זיך געוואלט, זיין א נגיד, חאטש אויף א ווײלע! נאר עס העלפט דען דערביי חכמות? ווי זאגט דער פרק: בעל־כרחך אתה חי — מיט גוואלד לעבסט דו און מיט גוואלד צערייסט דו א פאר שטיוועל. דו, טביה, זאגט גאט, באַ־דארפסט אין זינען האבען קעז און פוטער, נישט קיין חלומות. אי וואס? בטחון? האפענונג? אדרבה, וואס מעהר צרות מעהר בטחון, וואס מעהר קבצן מעהר האפענונג. והראיה?... נאר מיר דאכט, איך האב מיך היינט אביסעל פארּרעדט; צייט פאהרען, קלערען מכח געשעפט, ווי זאגט איהר, כל האדם כוזב — איטליכער האט זיך זיינע מכות. זייט מיר געזונט און האט א גוטען תמיד!

היינטיגע קינדער

.1899 געשריבען אין יאהר

היינטיגע קינדער

— אקעגען דעם, וואס איהר זאגט: היינטיגע קינדער. בנים גדלתי ורוממתי — געה האב זיי, ווער פארשווארצט, זיי זיך מפקיר פון זייערטוועגען, הארעווע טאג ווי נאכט, וואס איז? מע מיינט, טאמער אזוי און אפשר אזוי, איטליכער נאך זיין השגה און נאך זיין פארמעגען. צו בראצקי'ן, געוויינטליך, וועל איך ניט אנשלאגען, נאר איך זאל מיך שוין איינגאנצען ארופלאזען — בין איך אויך נישט מחויב, ווארום אליין בין איך אויך נישט קיין אבי־ווער, כלעבען, און ארויסקומען קומען מיר ארויס, ווי מיין ווייב זאל לעבען זאגט, אויך נישט פון קיין שניידערס און ניט פון קיין שוסטערס, האב איך גערעכענט, אז איך וועל מיט מיינע טעכטער געווים אויסשפיעלען. פאר וואס? ערשטענס, האט מיך גאט געבענשט מיט שענע טעכטער, און א שען פנים, זאגט איהר דאך אליין, איז א האלבער נדן. והשנית, בין איך דאך עפים היינט, מיט גאטס הילף, ניט דער טביה, וואס אמאל, קאן איך דאך שוין גרייכען צום שענסטען שדוך אפילו אין יעהופעץ, — הא, ווי זאגט איהר? איז דאך אבער פארהאן א גאט אויף דער וועלט, איין אל רחום וחנון, וואס באווייזט זיינע גרויסע וואונדער און מאכט מיט מיר זומער און ווינטער, ארויף און אראפ, מאכט ער צו מיר: „טביה, רעד זיך נישט איין קיין נארישקייטען און לאז זיך די וועלט פיהרען ווי זי פיהרט זיך!“... הערט וואס עס קאן זיך פארלויפען אויף דער גרויסער וועלט, און ביי וועמען טרעפען זיך אלע גליקען? ביי טביה שלים־מזל.

בקיצור, צו וואס זאל איך אייך מאריך זיין? איהר געדענקט דאך מן הסתם, וואס מיך האט געטראפען, ניט היינט געדאכט, די

מעשה מיט'ן קרוב מיינעם, מנחם-מענדעל ימח שמו וזכרו, ווי שען מיר האבען זיך אויסגעהאנדעלט אין יעהופּעץ, מיט די האלבע פּריאלען און מיט די פּאטאווילייווער אקציעס, אזא יאהר אויף מיינע שונאים! איך האב דאס דענסטמאל איינגעלעגט די וועלט, וועה איז מיר! געמיינט, ס'איז איין עק, אוים טביה און אוים מילכיגם! „נאר איינער! — זאגט צו מיר איינמאל די אלטע מיינע. — גענוג צו זיין פארזארגט, דו וועסט דערמיט גאר ניט מאכען! דו ווערסט זיך נאר אפּעסען דאס הארץ, און גענוג. עלעהיי גזלנים זענען אויף אונז אנגעפאלען און צוגענומען... דו געה זיך בעסער דורך, זאגט זי, קיין אנאטעווקע, צו לייזער-וואלף דעם קצב, ער באדארף דיך, זאגט ער, נויטיג האבען". — וואס איז דארטען? וואס באדארף ער מיך אזוי נויטיג? אויב ער מיינט, זאג איך, די מאורע בהמה אונזערע, מעג ער נעמען א שטעקען און ארויסשלאגען זיך פונ'ם קאפּ. — „וואס איז אזוינס? — מאכט זי צו מיר. — די מילך, וואס מע האט זיך אן פון איהר, מיט'ן קעז און פּוטער?" — נישט צוליעב דעם, זאג איך, נאר גלאט אזוי; ערשטענס, איז פּשוט איין עבירה אזעלכעם אוועקגעבען אויף דער שחיטה, א צער-בעלי-חיים. ביי אונז שטעהט געשריבען אין דער הייליגער תורה... — „אבער גענוג דיר שוין, טביה! די גאנצע וועלט, זאגט זי, ווייסט, אז דו ביזט א איד פון תורה. פאלג מיך, א ווייב, געה זיך דורך צו לייזער-וואלפ'ען. אלע דאנערשטאג, זאגט זי, ווען אונזער צייטעל קומט אין יאטקע אריין נאך פלייש, לאזט ער זי נישט לעבען; זאלסט זאגען, זאגט ער, דעם טאטען, ער זאל קומען צו געהן, איך באדארף איהם נויטיג האבען"...

בקיצור, מע באדארף פאלגען א מאל, ווי זאגט איהר, א ווייב אויך. בין איך מיך מיישב און לאז מיך איינרעדען און קום צו געהן צו לייזער-וואלפ'ען קיין אנאטעווקע, א ווערסט דריי פון אונז, און טרעף איהם נישט מסתמא אין דער היים. — וואו איז ער ערגיץ? — טהו איך א פרעג א קארנאסע אידינע, וואס דרעהט זיך ארום אין שטוב. — „אין פּראיעקט, מאכט די קארנאסע, מע

קוילעט איין אכס פון גאנץ פריה אן, ער באדארף באלד אנקומען"... איך דרעה מיך ארום איינער אליין אין שטוב און הויב אן צו באַ־טראכטען לייזער־וואלפ'ס בעל־הבתישקייט — קיין עין־הרע, א גוטס אויף אלע מיינע ליעבע: א שאפע מיט קופער, מע וועט זי נישט אויסקויפען מיט קיין ק"ן קערבלעך, א סאמאוואר און נאך א סאמאוואר, און א טאץ א מעשענע, און נאך איינע א ווארשאווער, און לייכטער א פאר זילבערנע, און כוסות מיט כוסה'לעך געגילטע, און א חנוכה־לעמפעל א געגאסענס, און נאך זאכען, שמאכטעליאַ־קעס אהן איין עק. רבונו של עולם! — טראכט איך מיר. — ווי דערלעב איך אזא גוטס ביי מיינע קינדער זאלען געזונט זיין!... אזא בר־מזל ווי דער קצב איז! געננג וואס ער איז אזוי רייך, באדארף ער האבען זיין אייגענס איגגאנצען צוויי קינדער, שוין אויסגעגעבענע, און נאך בלייבען איין אלמן אויף דערצו!...

בקיצור, גאט האט געהאלפען, עס עפענט זיך די טהיר און עס קומט אריין לייזער־וואלף אין כעס, מלא רציחה אויפ'ן שוחט. ער האט איהם גאר אומגליקליך געמאכט, פארשניטען איין אכס, א דעמב די גרויס, פארהאפט זאל ער ווערען, איבער א קלייניגקייט איהם טריפה געמאכט, געפונען א סרכה'לע אויף דער לונג, ווי א שפילקע־קעפעל די גרויס, איינגעזונקען זאל ער ווערען! — „גאט העלף, רב טביה, מאכט ער צו מיר, וואס איז די מעשה, וואס מע קאן אייך גאר נישט דעררופען זיך? וואס מאכט א איד?" — וואס זאלען מיר מאכען, זאג איך; מע מאכט און מע מאכט און מע האלט, זאג איך, נאך אלץ פון פארענט, ווי אין פסוק שטעהט: לא מעוקצך ולא מדובשך — נישט קיין געלט, נישט קיין געזונט, נישט קיין לייב און לעבען. — „איהר זינדיגט, רב טביה, מאכט ער צו מיר, ווערליג אייך איז געוועז אמאל, ניט היינט געדאכט, זענט איהר דאך איצט, קיין עין־הרע, א גביר". — וואס מיר פעהלט, זאג איך, צו דעם, וואס איהר מיינט, מעגען מיר דאס ביידע פארמאגען... נאר גאר נישט, דאנקען גאט דערפאר. ס'איז פארהאן, זאג איך, א גמרא: „אסכקורדא דמסקנתא

ד ק ר נ ו ס א ד פ ר ס מ כ ת א "... און אין האַרצען טראַכט איך מיר: זאָלסט אַזוי זיין מיט דער נאָז, קצב'ניאַק, ווי ס'איז גאָר פאַרהאַן אַזאַ גמרא אויף דער וועלט... „איהר זענט, מאַכט ער צו מיר, תמיד דאָ מיט דער גמרא; גוט איז אייך, רב טביה, אַז איהר קאָנט אין די קליינע אותיות. נאָר צו וואָס נוצט עס, זאָגט ער, חכמות, לומד'ערייען, לאָמיר בעסער שמועסען מכח אונזער געשעפט. זיצט, רב טביה", — מאַכט ער צו מיר און טהוט אַ געשריי: „לאָז זיין טיי!" — און עס וואַכסט אויס ווי פון אונטער דער ערד די קאַרנאַסע אידינע, חאַפּט דעם סאַמאָוואַר, ווי דער רוח דעם מלמד, און אַוועק אין קיך אַריין. — „אַצינד, מאַכט ער צו מיר, אַז מיר זענען דאָ אַליין, אונטער פיער אויגען, קאָנען מיר שמועסען עסק. די מעשה, זאָגט ער, דערפון איז אַזוי: איך האָב שוין מיט אייך, רב טביה, לאַנג געוואָלט רעדען, איך האָב צו אייך באַפוילען דורך אייער טאָכטער, וויפיעל מאָל געבעטען, איהר זאָלט זיך מטריח זיין; פאַרשטעהט איהר מיך, איך האָב געוואָרפען אַיין אויג..." — איך וויים, זאָג איך, אַז איהר האָט געוואָרפען אַיין אויג, נאָר ס'איז אומזיסט, זאָג איך, אייער טרחה, עס וועט נישט געהן, רב לייזער־וואָלף, עס וועט נישט געהן. — „פאַר וואָס עפּיס?" — מאַכט ער צו מיר און קוקט אויף מיר ווי דערשראָקען. — פאַר שבת, זאָג איך, איך קאָן באַשטעהן, עס זאָל נאָך געדויערען אַ ביסעל, דער טייך ברענט נים. — „למאי, זאָגט ער, זאָלט איהר וואַרטען, אַז איהר קאָנט אויספיהרען באַלד?" — דאָס, זאָג איך, איז איינמאָל אַוועק; און והשנית, זאָג איך, איז גלאַט אַ רחמנות, אַ צער־בעלי־חיים. — „קוק איהם אָן, ווי ער מאַכט אָנשטעלען, זאָגט לייזער־וואָלף מיט אַ געלעכטערעל, עמיצער זאָל זיין דערביי, וואָלט ער געמעגט שווערען, אַז זי איז ביי אייך איין־און־איינציגע! מיר דאַכט, איהר האָט זיי אַהן עין־הרע גענוג, רב טביה!"... — לאָזען זיי זיך שוין האַלטען, זאָג איך, ווער ס'איז מיר מקנא, דער לאָז אַליין נישט האָבען... — „מקנא? ווער, זאָגט ער, רעדט פון מקנא? אדרבה, זאָגט ער, ווייל זיי זענען ביי אייך אַהן עין־הרע געראָטענע,

דערפאר וויל איך טאקי, איהר פארשטעהט צי ניין? פארגעסט נאר נישט, רב טביה, די טובה, וואס אייך קאן דורך דעם ארויס־קומען!“ — אודאי, אודאי, זאג איך, פון אייערע טובות, רב לייזער־וואלף, קאן טאקי הארט ווערען דער קאפ; ווינטער א שטיקעל אייז, דאס ווייסען מיר שוין לאנג, זאג איך, נאך פון אמאל... — „ע! — מאכט ער צו מיר זיס־צוקערדיג. — וואס גלייכט איהר, רב טביה, פון אמאל ביז היינט? א מ א ל איז געווען עפיס אנדערש, און ה י י נ ט איז ווידער אנדערש; עפיס ווערען מיר דאך שטיק־לעך מחותנים, הא?“ — וואס פאר א מחותני'שאפט? — זאג איך. — „געוויינטליך, זאגט ער, מחותנים!“ — וואס מיינט איהר, זאג איך צו איהם, רב לייזער־וואלף, פון וואס רעדען מיר? — „אדרבה, זאגט ער, זאגט שוין איהר, רב טביה, פון וואס רעדען מיר?“ — וואס הייסט, זאג איך, מיר רעדען דאך פון דער מאורע בהמה מיינע, וואס איהר ווילט ביי מיר קויפען! — „חא־חא־חא! — מאכט ער און ווערד צעגאסען פאר געלעכטער. — ס'איז נישקשה פון א בהמה, און נאך א מאורע דערצו, חא־חא־חא!“ — וואס זשע דען האט א י ה ר געמיינט, רב לייזער־וואלף? אדרבה, זאגט, וועל איך אויך לאכען. — „פון אייער טאכטער, מאכט ער צו מיר, פון אייער צייטלען רעדען מיר דאך די גאנצע צייט! איהר ווייסט דאך, רב טביה, אז איך בין, ניט פאר אייך גערעדט, געבליבען איין אלמן, האב איך מיך מיישב געווען, וואס באדארף איך זוכען אין דער פרעמד דאס גליק, נאך האבען צו טהון מיט שדכנים, רוחות און שדים, אמעהר, אט זענען מיר דא ביידע אויפ'ן ארט, איך קען א י י ך, איהר קענט מ י ך, דאס קרן אליין איז מיר אויך געפעלען, איך זעה זי אלע דאנערשטאג ביי מיר אין יאטקע, א פאר מאל א רעד געטהאן מיט איהר, ווייזט אויס, נישקשה, א שטילע, און איך אליין בין, קיין עין־הרע, ווי איהר זעהט, א שטיקעל בעל־הבית, ס'איז דא א שטוב איין אייגענע, און קלייטלעך א פאר, און בעל־הבתישקייט, ווי איהר זעהט, נישט צו פארזינדיגען, און א ביסעל פעל אויפ'ן בוידעם אויך, און א ביסעל געלט אין קאסטען

אויך; וואָס באַדאַרפֿען מיר, רב טביה, די ציגיינערשע שטיק, בריה'ן זיך, חכמה'ן זיך? אַמעהר, נעמט מען און מע שלאָגט־צו אַ האַנט, איינס־צוויי־דריי, איהר פֿאַרשטעהט, צי ניין?״...

בקיצור, אַז ער האָט מיר אויסגערעדט אַט־אַ־דאָס־אַ, בין איך געבליבען זיצען אַהן לשון, ווי איינער בשעת מע קומט און מע זאָגט איהם אַז פּלוצים אַ בשורה. לכתחילה איז מיר אפילו דורכגעפֿלויגען אַ מחשבה: לייזער־וואָלף... ציימעל... ער האָט שוין אַזוינע קינדער ווי זי... נאָר באַלד האָב איך זיך אַליין אָפּגעשלאָגען: סטייטש, אַזאַ גליק! אַזאַ גליק! עס וועט דאָך איהר זיין גוט, ווי די גאַנצע וועלט! אַי טאָמער איז ער נישט אַזאַ צעוואָרפענער פֿאַרשוין? איז דאָס היינטיגע יאָהרען, פֿאַרקעהרט, די גרעסטע מעלה, ווי זאָגט מען: א ד ם ק ר ו ב ל ע צ מ ו — אַז מען איז גוט פֿאַר יענעם, איז מען שלעכט פֿאַר זיך. איין חסרון נור, וואָס ער איז אַ ביסעל צו פּראָסטליך... נו, מילא, קאָן דען איטליכער זיין אַ יודע־ספר? קאַרג פֿאַרהאַן נגידים, פֿיינע מענטשען אין אַנאַטעווקע, אין מאַזעפּעווקע און אפילו אין יעהופּעץ, וואָס ווייסען נישט קיין צלם פֿאַר קיין אלף; פֿון דעסטוועגען, אַז ס'איז באַשערט, לאָם איך האָבען אַזאַ יאָהר, וואָס פֿאַר אַ כבוד זיי האָבען אויף דער וועלט, ווי אין פּרק שטעהט: א ם א י ן ק מ ח א י ן ת ו ר ה — דאָס הייסט, די תורה ליגט אין קאַסטען און חכמה — אין קעשעני... — „נו, רב טביה, מאַכט ער צו מיר, וואָס שווייגט איהר?״ — וואָס זאָל איך שרייען, זאָג איך צו איהם כלומר'שט, ווי איך קווינקעל מיך; דאָס איז, רב לייזער־וואָלף, פֿאַרשטעהט איהר מיך, אַזאַ עניין, וואָס מע באַדאַרף איהם גוט באַקלערען אַרום און אַרום; ס'איז עפּים נישט קיין קאַטאָוועסעל, זאָג איך, דאָס ערשטע קינד ביי מיר! — „אדרבה, מאַכט ער, ווייל ס'איז דאָס ערשטע קינד ביי אייך; איהר וועט שוין, זאָגט ער, נאָכדעם, אם־ירצה־השם, קאָנען חתונה מאַכען די אַנדערע טאָכטער אויך, און שפּעטער, מיט דער צייט, די דריטע, איהר פֿאַרשטעהט, צי ניין?״ — אמן, גם אתם! — זאָג איך. — חתונה מאַכען איז

קיין קונץ נישט, דער אויבערשטער זאָל נאָר צושיקען, זאָג איך, איטליכען באַזונדער זיין זווג... — „ניין, מאַכט ער, נישט דאָס מיין איך, רב טביה, איך מיין עפּיס אַנדערש גאָר, וואָרום קיין נדר, ברוך־השם, פאַר אַייער צייטלען באַדאַרפט איהר שוין ניט, און אויסקליידען זי צו דער חתונה, אַלץ וואָס אַ מיידעל באַדאַרף — דאָס נעם איך אויף זיך, און אַייך, זאָגט ער, וועט מסתמא דערפון אויך עפּיס אַריינפאַלען אין בייטעל אַריין...“ — פּע, מאַך איך צו איהם, איהר רעדט דאָך עפּיס גאָר, איהר זאָלט מיר מוחל זיין, טאַקי ווי אין יאַטקע! וואָס הייסט אין בייטעל אַריין? פּע! מיין צייטעל איז חלילה נישט אַזעלכע, איך זאָל זי פאַרקויפען פאַר געלט, פּע־פּע! — „אַז פּע איז פּע, מאַכט ער צו מיר, איך האָב גע־מיינט אַדרבה ואדרבה; נאָר אַז איהר זאָגט פּע, לאָז זיין פּע! אַז אַייך איז ליעב, איז מיר ניחא! דער עיקר, זאָגט ער, עס זאָל זיין וואָס גיכער, איך מיין טאַקי באַלד, ווי זאָגט ער, אַ ב ע ל־ה ב י ת ’ ט ע אין שטוב אַריין, איהר פאַרשטעהט, צי ניין?“... — מהכתיתי, זאָג איך, אין מיר איז קיין מניעה; מע באַדאַרף דאָך אָבער איבעררעדען מיט מיין פלונית’טע, זאָג איך, אין אַזעלכע זאַכען, האָט זי די דעה, נישט קיין קליינינגקייט, ווי רש“י מאַכט: ר ח ל מ ב כ ה ע ל ב נ י ה — אַ מאַמע איז אַ פּאָקרישקע. היינט זי אַליין, זאָג איך, צייטעל מיין איך, באַדאַרף מען אויך אַ פרעג טהון, ווי זאָגט מען דאָס: אַלע מחותנים האָט מען מיט־גענומען אויף דער חתונה, און דעם חתן האָט מען געלאָזט אין דער היים... — „בלאָטע, זאָגט ער, פרעגען באַדאַרף מען גאָר? דערצעהלען, רב טביה, קומען אַהיים און דערצעהלען אַזוי און אַזוי, און שטעלען אַ חופּה, אַ וואָרט און צוויי און אַ מאָהריטש!“ — זאָגט דאָס נישט, זאָג איך, זאָגט דאָס נישט, רב לייזער־וואָלף. אַ מיידעל איז נישט קיין אַלמנה חלילה. — „געוויינטליך, זאָגט ער, אַ מיידעל איז אַ מיידעל, ניט קיין אַלמנה, אָט דערפאַר טאַקי באַדאַרף מען, זאָגט ער, באַצייטענס דערפון רעדען, מחמת הלבשה, פאַרשטעהט איהר, דאָס־יענץ־לאָקש־בוידעם־ציבעלע. און דערווייל,

זאגט ער, לאמיר, רב טביה, נעמען צו קאפּלעך לחיים, הא, צי נײן?"... — מהכתיתי, זאג איך, פאר וואס ניט? וואס געהער זיך אז שלום צו מחלוקת? ווי זאגט ער: אדם איז א מענטש און בהמה איז בראנפען. ס'איז פארהאן, זאג איך, בײ אונז א גמרא... און האק איהם אריין א גמרא, אײנע און די אנדערע, א נעכטיגען טאג, פון שיר־השירים און פון חד־גדיא...

בקיצור, מיר האבען אײנגענומען דעם ביטערען טראפּען, ככתוב — ווי גאט האט געבאטען! די קארנאסע האט דערווײלע געבראכט צו טראגען דעם סאמאוואר, און מיר האבען געמאכט צו גלעזלעך פונש, פארבראכט גאר פרײנדליך, געווינשעוועט, גע־שמועסט, געפּלאפּלעט אלץ פונ'ם שידוך, פון דעם און פון יענעם און ווידער א מאל פונ'ם שידוך. — איהר ווײסט דען, רב לײזער־וואלף, זאג איך, וואס פאר א בארליאנט דאס איז? — „איך ווײס, זאגט ער, גלויבט מיר, אז איך ווײס; איך זאל ניט וויסען, זאגט ער, וואלט איך גאר ניט גערעדט!" און מיר רעדען אזוי בײדע אינאײנעם. איך שרײ: א בארליאנט, א דימענט! איהר זאלט נאר וויסען, ווי אזוי זי צו שאנעווען, נישט ארויסבאווײזען דעם קצב... און ער: „האט קײן מורא ניט, רב טביה; וואס זי וועט עסען בײ מיר איז דער וואכען האט זי בײ אײך נישט געגעסען אים יום־טוב"... — עט, זאג איך, עסען איז אויך אײן עסק? דער נגיד, זאג איך, עסט נישט קײן רענדלעך, דער ארעמאן עסט נישט קײן שטײנער; איהר זענט א פּראסטער מענטש, זאג איך, פארשטעהט איהר ניט ווי צו שאצען איהר בריה'שאפט, איהר חלה־באקען, איהרע פיש, רב לײזער־וואלף, איהרע פיש! מע באדארף, זאג איך, האבען א זכיה... און ער ווידער: „רב טביה, איהר זענט, איהר זאלט מיר מוחל זײן, שוין אויסגעוועבט, רב טביה, איהר קענט נישט קײן מענטשען, רב טביה, איהר קענט מיך נישט!"... און איך ווידער: אויף אײן וואג גאלד און אויף דער אנדערער צײטלען. הערט איהר, רב לײזער־וואלף, איהר זאלט אפילו פארמאגען אײערע, זאג איך,

רי״ש אלפים, זענט איהר אויך נישט ווערטה איהר פיאטע!... און ער ווידער: „גלויבט־זשע מיר, רב טביה, איהר זענט א גרויסער נאר, חאטש איהר זענט עלטער פון מיר!״...

בקיצור, מיר האבען, אפנים, אוועקגעשריגען אט־אזוי־א א היבשע ווײלע און זענען געווארען רעכט מבוסמ'דיג, ווארום אז איך בין געקומען אהיים, איז שוין געוועזען שפעטליך אין דער נאכט און די פיס זענען מיר געוועזען ווי געפענטעט... מיין ווייב זאל געזונט זיין האט אבער באלד דערקענט אין מיר, אז איך בין פאר־קנאקט, און האט מיר געגעבען א ווימטען פעטשאטעק, ווי איך בין ווערטה. — שא, בייזער זיך ניט, גאלדע! — זאג איך צו איהר גאנץ פרייליך, און עס גלוסט זיך מיר אזש געהן טאנצען. — שריי ניט, נשמה מיינע, עס קומט אונז מזל־טוב! — „מזל־טוב? א ווימטער מזל־טוב, זאגט זי, האסט שוין פארזינדיגט די מאורע בהמה, לייזער־וואלפען זי פארקויפט?״ — נאך ערגער! — זאג איך. — „אויסגעביטען, זאגט זי, אויף איין אנדערער? אפגענארט לייזער־וואלפען, א רחמנות נעבאך?״ — נאך ערגער! — זאג איך. — „נו, רעד שוין, זאגט זי, ווערטער, קוק אן, ווי מע באדארף ביי איהם קויפען א ווארט!״ — מזל־טוב דיר, גאלדע, זאג איך נאך א מאל, מזל־טוב אונזביידען, אונזער צייטעל איז א כלה געווארען! — „אויב אזוי, זאגט זי, ביזט דו דאך טאקי גוט פארקלאפט, גאר נישט אויף קאטאוועס, רעדסט פונ'ם וועג! האסט, אפנים, געמאכט, זאגט זי, א רעכטע כוסה?״ — א כוסה, זאג איך, האבען מיר מיט לייזער־וואלפען געמאכט, און צו גלעזלעך פונש האבען מיר מיט לייזער־וואלפען גענומען, נאר ביי די געדאנקען, זאג איך, בין איך נאר. הנה זיי וויסען, גאלדע ברודער, אז אונזער צייטעל איז אין א גוטער, א מזל־דיגער שעה א כלה געווארען פאר איהם אליין, פאר לייזער־וואלפען! און איך האב איהר איבערגעגעבען די גאנצע מעשה פון אנהויב ביז'ן סוף, ווי אזוי און וואס און ווען און פון אלץ, וואס מיר האבען גערעדט, נישט דורכגעלאזט קיין האר אפילו. — „הערסט דו, טביה, זאגט צו מיר מיין ווייב, גאט זאל

מיר טאָקי אַזוי העלפֿען וואו איך וועל מיך קעהרען און ווענדען, זאָגט זי, ווי דאָס האַרץ האָט מיר געזאָגט, אַז דאָס, וואָס לייזער־וואָלף האָט דיך גערופֿען, איז ניט אומזיסט. נאָר וואָס־זשע־דען? איך האָב מורא געהאַט דערפֿון צו טראַכטען, טאָמער חלילה לאָזט זיך אויס אַ בוידעם. איך דאַנק דיר, גאָטעניו, זאָגט זי, איך דאַנק דיר, האַרצעדיגער פֿאָטער געטרייער, סע זאָל טאַקי נאָר זיין אין אַ גוטער שעה, אַ מזל'דיגער, זי זאָל זיך עלטערען מיט איהם אין עושר און אין כבוד, וואָרום פֿרומע־שׂרה, זאָל זיין אָפּגעשיידט פֿון מיר, האָט געהאַט ביי איהם עפּיס ניט אַזאַ גוטע וועלט; זי איז, זאָל מיר מוחל זיין, נישט אָקעגען נאַכט דערמאָנענדיג, געווען אַ אידינע איין אַיינגעגעסענע, נישט געקאָנט אויסקומען מיט קיינעם, גאָר נישט דאָס, וואָס אונזער צייטעל, איהר צו לענגערע יאָהר. אַ דאַנק דיר, אַ דאַנק דיר, גאָטעניו! נו, טביה, זאָגט זי, וואָס האָב איך דיר געזאָגט, דו לעקיש איינער? באַדאַרף זיך אַ מענטש זאָרגען? אַז ס'איז באַשערט, זאָגט זי, קומט דאָס אַליין אין שטוב אַריין"... — דאָס אַוודאי, זאָג איך, ס'איז דאָך אַ בפירוש'ער פּסוק... — „וואָס טויג מיר דיין פּסוק, זאָגט זי, מע באַדאַרף זעהן גרייטען זיך צו דער חתונה; קודם־כל אויסרעכענען, זאָגט זי, לייזער־וואָלפֿען אַ צעטעל, וואָס צייטעל באַדאַרף האָבען צו דער חתונה; מילא פֿון פֿאָווילע, זאָגט זי, איז ניטאָ וואָס צו רעדען. זי האָט נאָך ניט קיין פֿאָדעם גרעט, זאָלסט זאָגען, אַ פּאָר זאָקען אפילו. היינט, זאָגט זי, מלבושים — איינס אַ זיידענס צו דער חופּה און איינס אַ וועלענס אויף זומער, דאָס אַנדערע אויף ווינטער, און פּלאַטיעס אַ פּאָר, און קליידלעך אונטערשטע, און מאַנטלען, זאָגט זי, וויל איך, זי זאָל האָבען צוויי: איינעם אַ באַרנוס מיט קעץ אויף אין דערוואָכען, און איינעם אַ גוטען מיט שליאַמעס אויף שבת; היינט עפּיס שטיוועלעך, מיט קולקעס, שטאַליקעלע, אַ גאָרסעט, הענטשקעלעך, נאָזטיכלעך, אַ זאָנטיקעל און די איבעריגע זאַכען דאָרטען, וואָס אַ מיידעל באַדאַרף האָבען היינטיגע צייטען..." — ווי קומט דאָס צו דיר, זאָג איך, גאָלדע סערדצע, דו

זאָלסט גאָר װיסען פון אַזעלכע שמאַכטעליאַקעס? — „װאָס איז? — זאָגט זי. — איך בין נישט געװען צװישען מענטשען? צי איך האָב אפשר ניט געזעהען בײ אונז אין כתרילעװקע, װי אַזױ מע געהט אַנגעטהאָן בײ לײטען? דו, זאָגט זי, לאָז מ י ד, איך װעל שױן אַלײן מיט איהם אַלסדינג רעדען; לײזער־װאָלף, זאָגט זי, איז, נישקשה, אַ איד אַ נגיד, ער װעט מסתמא אַלײן אויך ניט װעלען, אַז די גאַנצע װעלט זאָל האָבען מיט איהם צו טהון; אַז מען עסט חזיר, לאָז חאָטש רינען איבער דער באָרד"...

בקיצור, מיר האָבען אַזױ אָװעקגערעדט ביז'ן װײסען טאָג אַרײן. — נעם צענויף, זאָג איך, מײן װײב, דאָס ביסעל קעז און פוטער און לאָם איך פאָהרען דערװײל קײן בױבעריק; עס איז טאַקי אַלסדינג שע; און פײן אַרום און אַרום, נאָר דאָס געשעפט, זאָג איך, קאָן מען נישט פאַרבױגען אויף אַ זײט, װי שטעהט דאָרטען: ה נ ש מ ה ל ך — די װעלט איז אויך אַ װעלט. און גאַנץ פריה, כלחוד השור, עס איז נאָך געװען טונקעל, האָב איך אײנגעשפאַנט דאָס פערד־און־װעגעלע און בין אַװעק קײן בױבעריק. געקומען קײן בױבעריק אויפ'ן מאַרק — אַהאַ! (ס'איז דען פאַרהאַן אַ סוד בײ אידען?) מע װײסט שױן אַלסדינג און מע שטעקט אָפּ מזל־טוב פון אַלע זײטען: — „מזל־טוב אײך, רב טביה, װען האָבען מיר, אם ירצה השם, אַ חתונה?" — מיט מזל זאָלט איהר, זאָג איך, לעבען, עס קומט אויס, װי מע זאָגט: דער טאַטע איז נאָך גאָר נישט געבאָרען געװאָרען, איז שױן דער זוהן אויסגעװאַכסען אויפ'ן דאַך... — „בלאָטע, זאָגען זײ, עס װעט אײך גאָר נישט העלפען, רב טביה, משקה מוזט איהר שטעלען; קײן עין־הרע אַזאַ גליק, אַ שמאַלץ־גרוב!" — די שמאַלץ רינט אויס, זאָג איך, די גרוב בלײבט איבער. נאָר פון דעסטװעגען, זאָג איך, קאָן מען קײן חזיר ניט זײן און פון חברה ניט אָפּשטעהן. אָט פאַרטיג איך מיך אָפּ מיט אַלע מײנע יעהופּעצער בעלי־בתים, זאָג איך, װעט זײן אַ גלעזעל משקה און פאַרבײסען, חי־געלעבט און אײן עק, דאָס הײסט: צ ה ל ה ו ש מ ח ה — הוליע קבצן!...

בקיצור, אפגעפּאַרטיגט זיך מיט מיין מסחר, גיך און געשווינד, ווי געוויינטליך, האָב איך גענומען מיט גוטע ברידער צו ביסלעך לחיים, צוגעווינטשעוועט זיך איינס דעם אַנדערען, ווי עס געהער צו זיין, און איך האָב מיך אויפגעזעצט און בין אוועק אהיים לעבעדיג־פריילידך, גאָר בגילופין. פאַהרענדיג אַזוי אין וואַלד, זומער־לעבען, די זון באַקט, נאָר פון ביידע זייטען וואַלד דער שאָטען פון בוימער, דער ריח פון די סאָסנעס, מחיה־נפשות. ציה איך מיך אוים ווי אַ גראף אין וועגעלע, לאָז נאָך מיין חברה־מאַן די לייצעס: געה שוין, זאָג איך צו איהם, זיי מוחל, אַליין, דער וועג דאַרף דיר שוין זיין באַקענט — און אַליין צעלאָז איך מיך אויף אַ קול און זינג מיר אַ ניגונ׳דעל. אויף׳ן הארצען איז עפּים יום־טוב׳דיג; עס זינגט זיך שטיקלעך פון ימים נוראים: „ויאתיו“, „וכל מאמינים שהוא“ און פון „הלל“. איך קוק מיר אהין ארויף, אין הימעל אריין, און די געדאַנקען־מחשבות פּלאָנטען זיך דאָ, אויף דער ערד. השמים שמים — די הימלען זענען פאַר גאָט, והארץ — און די ערד, אַזוי טראַכט איך מיר, האָט ער אוועקגעגעבען לבני אדם — צו די קינדער פון מענטשען, זיי זאָלען זיך שלאָגען קאָפּ אין וואַנט, זיך רייסען ווי די קעץ פאַר גרוים „ראַסקאַש“, שלאָגען זיך פאַר גבאות, פאַר „ששי“ און פאַר „מפטיר“... לא המתים יהללו יה, מכות פאַרשטעהען זיי, ווי מען באַדאַרף גאָט לויבען פאַר די טובות, וואָס ער טהוט מיט זיי, ואנחנו, אָבער מיר, אָרעמע לייט, איין טאָג אַ גוטען, אַז מיר האָבען, דאַנקען מיר און לויבען גאָט און זאָגען: אהבתי — איך האָב איהם ליעב גאָט, וואָרום ער הערט צו מיין קול און מיין געבעט, ער נויגט צו מיר זיין אויהער, בשעת אפפוני — עס רינגעלט מיך אָרום פון אַלע זייטען דלות, צרות, שלעק־פּורעניות׳ען: דאָס פאַלט אַ בהמה אין מיטען העלען טאָג, דאָס טראָגט אָן דער גוטער יאָהר אַ קרוב אַ שלים־מזל, אַ מין מנחם־מענדעל פון יעהופּעץ, נעמט צו דאָס לעצטע חיות, און איך מיין שוין בחפזי: איין עק, די וועלט איז שוין געפאַלען, כל האדם כוזב — ניטאָ קיין אמת

אויף דער וועלט. וואס טהוט גאט? שיקט ער אריין לייזער־וואלפען א מחשבה, ער זאל נעמען מיין ציימלען ווי זי שטעהט און געהט, דערום זאג איך צוויי מאל א ו ד ך — איך וועל דיך לויבען, גאטעניו, וואס דו האסט זיך ארומגעקוקט אויף טביה'ן און געקומען מיר צו הילף. איך זאל האבען חאטש א שטיקעל נחת פון מיין קינד, אז איך וועל קומען צו איהר צוגאסט, אם ירצה השם, זי טרעפען א בעל־הבית'טע אויף אלעם גרייטען, פולע שאפעס מיט גרעט, פולע שפיזארנים מיט פסח'יגער שמאלץ און מיט איינגע־מאכטס, פולע שטייגען מיט עופות, געגז און קאטשקעס... פלוצים צעלאזט זיך דאס פערדעל מיינס אראפ־א־בארג, און איידער איך הויב אויף דעם קאפ א קוק טהון, וואו איך בין אין דער וועלט, ליג איך שוין אויף דער ערד מיט אלע לעדיגע טעפלעך און קריגלעך, און דאס וועגעלע אויף מיר! קוים מיט צרות, מיטליידען ארויס־געקראטשקעט זיך, און אויפגעשטאנען א צעבראכענער, א צע'־הרג'עטער, לאז איך אוים מיין ביטער הארץ צום פערדעל. איינ־געזונקען זאלסט דו ווערען! ווער האט דיך געבעטען, שלים־מזל, באווייזען א בריה'שאפט, אז דו קאנסט לויפען בארג־אראפ? האסט דאך מיך שיער, זאג איך, אומגליקליך געמאכט, דו אשמדאי! און איך האב איהם איינגעטהיילט וויפיעל ס'איז אין איהם אריין. מיין בחור האט, אפנים, אליין פארשטאנען, אז ער האט דא פארשטיפט א מיאוסע מעשה, געשטאנען אראפגעלאזט די מארדע, חאטש מעלק איהם אוים. — חאפט דיך דער וואטעמאכער! — זאג איך צו איהם און מאך צורעכט דאס וועגעלע, נעם צענויף די כלים און הלך לעולמו — פאהר ווייטער. נישט קיין גוטער סימן, זאג איך צו זיך אליין; איך האב מורא, צי עס האט זיך נישט געטראפען אין דערהיים עפים א נייער אומגליק?...

כך הוה. איך פאהר־אפ נאך א ווערסט צוויי, שוין נים ווייט פון דערהיים, דערזעה איך אין מיטען שליאך געהט גלייך אקעגען מיר א מענטש אינ'ם געשטאלט פון א נקבה. איך פאהר־צו נע־הענטער, קוק מיך איין: צייטעל!... איך ווייס נישט פאר וואס,

נאר עס האט זיך מיר אפּגעריסען אין הארצען, אז איך האב זי דערזעהען. איך שפּרינג אראפּ פון'ם וואגען: צייטעל, ס'איז דו? וואס טהוסט דו דא? פאלט זי מיר ניט אויפ'ן האלז מיט א געוויין? גאט איז מיט דיר, זאג איך, טאכטער מיינע, וואס וויינסט דו? — „אוי, זאגט זי, טאטע, טאטע!"... און באוואשט זיך מיט טרערען. עס איז מיר פינסטער געווארען אין די אויגען און פאר־קלעהמט ביי'ם הארצען. — וואס איז דיר, טאכטער, זאג מיר, וואס איז דיר געשעהען? — זאג איך צו איהר און נעם זי ארום, גלעט זי, האלז זי, קוש זי, און זי אין איין קול: — „טאטע, טאטע, האר־ציגער, געטרייער, זאגט זי, דעם דריטען טאג א שטיקעל ברויט, האב רחמנות, זאגט זי, אויף מיינע יונגע יאהר!"... און פארגעהט זיך פאר געוויין, קאן מעהר קייןווארט נישט אויסרעדען. אז אך און וועה איז מיר, טראכט איך, איך שטוים מיך שוין, וואס דא איז! דער רוח האט מיך אוועקגעטראגען קיין בויבעריק! — וואס באדארף מען וויינען, זאג איך צו איהר און גלעט זי ביי'ם קאפּ, נארעלע, וואס באדארף מען וויינען? ממה־נפשך, זאג איך, ניין איז ניין, מע וועט דיר מיט גוואלד חלילה קיינער נישט אנהענגען א לונג און לעבער אויף דער נאז. מיר האבען, זאג איך, געמיינט דיין טובה טאקי, געוואלט ווי צום בעסטען. אלא ס'איז דיר ניט צום הארצען, וואס זאל מען טהון? מסתמא, זאג איך, איז ניט באשערט... — „א דאנק דיר, זאגט זי, טאטע, לאנג לעבען זאלסט דו", — און פאלט מיר ווידער אויפ'ן האלז און הויבט ווידער אן צו קושען מיך און וויינען, גיסען מיט טרערען. — אבער לאז שוין זיין גענוג געוויינט, זאג איך, ה כ ל ה ב ל — קרעפּלעך עסען קאן אויך נמאס ווערען; קריך, זאג איך, אין וואגען אריין און לאמיר פאהרען אהיים, די מאמע, זאג איך, וועט דארטען איבערטראכטען מי יודע וואס!

בקיצור, מיר האבען זיך ביידע ארייגגעזעצט אין וואגען אריין, און איך האב אנגעהויבען איינצושטילען זי מיט רעד, אהין, אהער. די מעשה דערפון, זאג איך, איז דאך אזוי: מיר האבען, זאג איך,

דערביי חלילה קיין שום שלעכטע מחשבה נישט געהאט; גאט איז יודע דעם אמת, מיר האבען געוואלט, ווי זאגט ער, לעת־צרה באוואהרענען א קינד; אי, עס לאזט זיך נישט, מסתמא, זאג איך, הייסט גאט אזוי; נישט באשערט, זאג איך, דיר, טאכטער מיינע, קומען אויפ׳ן גרייטען, ווערען א בעל־הבית׳טע אויף אלדאס גוטס, און אונז א שטיקעל נחת דערלעבען, זאג איך, אויף די עלטערע יאהרען, פאר אונזער הארעוואניע, זאג איך, טאג ווי נאכט אין דער טאטשקע איינגעשפאנט, קיין גוטע מינוט, נאר דלות, נאר דחקות, נאר שלים־שלים־מזל ארום און ארום!... „אוי, טאטע, זאגט זי צו מיר ווידער מיט א געוויין, איך וועל מיך שטעלען, זאגט זי, פאר א דיענסט, לייהם וועל איך טראגען, ערד וועל איך גראבען!“... — וואס וויינסט דו, נאריש מיידעל, זאג איך צו איהר, איך זאג דיר דען עפים, נארעלע? צי איך האב טענות צו דיר? גלאט, זאג איך, ס׳איז ביטער און פינסטער, רעד איך מיר אוים דאס הארץ, שמועס איך מיך אוים מיט איהם, מיט׳ן רבונו של עולם, ווי אזוי ער פיהרט מיט מיר; ער איז, זאג איך, איין אב־הרחמן, האט רחמנות אויף מיר, פיינט זיך אוים קעגען מיר, זאל ניט שטראפען פאר די רעד, זאג איך, רעכענט זיך, ווי מיט א טאטען, און געה שריי חי־וקיים! נאר מסתמא, זאג איך, באדארף אזוי צו זיין; ער איז אויבען, אין דער הויך, זאג איך, און מיר זענען דא, אין דער ערד, טיעף, טיעף אין דער ערד, מוזען מיר זאגען, אז ער איז גערעכט און זיין משפט איז גערעכט. ווארום אז מיר זאלען וועלען שמועסען טאקי דאס אייגענע ווידער צוריק, בין איך דען נישט קיין גרויסער נאר? וואס שריי איך? וואס פילדער איך? וואס הייסט, זאג איך, איך, קליין ווערעמעל, וואס פויזשע ארום דא אויף דער ערד, וואס א מינדעסט ווינטעלע, אז גאט וויל נאר, מאכט פון מיר א תל־עולם אין איין כהרף־עין, שטעל איך מיך ארוים מיט מיין נארישען שכל און וויל איהם זאגען דעות, ווי אזוי צו פיהרען דאס וועלטעל זיינס? מסתמא, אז ער הייסט אזוי, באדארף זיין אזוי, וואס העלפט דא טענות? פערציג טעג, זאג איך, אזוי שטעהט

געשריבען ביי אונז אין די הייליגע ספרים, פערציג טעג פאר דעם, איידער דאס קינד ווערד באשאפען ביי דער מוטער אין בויך, קומט א מלאך און שרייט אויס: בת פלוני לפלוני, לאז טביה'ס טאכטער נעמען געציל בן זרח'ן, און לייזער-וואלף דער קצב לאז מוחל זיין פאהרען ערגיץ אנדערש זוכען זיך זיין גלייכען, זיינס וועט איהם נישט אנטלויפען, און דיר, זאג איך, לאז גאט צושיקען דיין זיווג, נאר עפיס א רעכטס, און וואס צום גיכסטען. אמן, כן יהי רצון — זאג איך, די מאמע זאל חאטש אזוי ניט שרייען, איך וועל שוין פון איהר האפען א גוטען פסק!...

בקיצור, מיר זענען געקומען אהיים, אויסגעשפאנט דאס פערדעל און אוועקגעזעצט זיך ביי דער שטוב אויפ'ן גראז עפיס צו-טראכטען איין עצה, אויסקלערען פאר מיין ווייב א מעשה פון טויזענד-איין-נאכט, אבי ארויס פון א צרה. פארנאכטליך, די זון זעצט זיך; זומער-לעבען, די זשאבעס פון דערוויטען קוואקען; דאס פערדעל, געפענטעט אויף צוויי פיס, שטשיפעט גראז; די בהמה'לעך, נאר-וואס געקומען פון דער טשערעדע, שטעהען איבער די ציבערס און ווארטען, מען זאל זיי אויסמעלקען; ארום און ארום דאס גראז שמעקט — נאר א גן-עדן! איך זיץ מיר אזוי און באטראכט דאס אלסדינג און קלער מיר בשעת-מעשה, ווי קלוג דער רבונו של עולם האט דאס באשאפען דאס וועלטעל זיינס, אזוי אז איטליכס באשעפעניש, פונ'ם מענטשען ביז להבדיל א בהמה, זאל זיך פארדיענען זיין ברויט — אומזיסט איז נישטא! דו, בהמה, ווילסט זיך פרעסען — געה מעלק זיך, געב מילך, זיי מפרנס א איד מיט ווייב און קינדערלעך! דו, פערדעל, ווילסט קייען — לויף אלע מאל הין און צוריק מיט די טעפלעך קיין בויבעריק! און דעס-גלייכען דו, מענטש, להבדיל, ווילסט א שטיקעל ברויט — געה הארעווע, מעלק די בהמות, טראג זיך מיט די קריגלעך, שלאג פוטער, מאך קעז, שפאן דאס פערדעל און שלעפ זיך אלע פריהמארגען קיין בויבעריק אויף די דאטשעס, נויג זיך און בוק זיך צו די יעהופעצער גבירים, שמייכעל צו זיי, חנפה זיי, קריך זיי איטליכען באזונדער

אין דער נשמה אַרײַן, גיב אַכטונג, זײ זאָלן זײַן צופֿריעדן, חלילה נישט אָנריהרען זײ אין כבוד!... אַי, בלײַבט דאָך אַ קשיא: מ ה נ ש ת נ ה? — וואו שטעהט דאָס געשריבען, אַז טביה באַדאַרף האָרעווען פֿון זײערטוועגען, אויפשטעהן גאַנץ פריה, ווען גאָט אַלײן שלאָפֿט נאָך, וואָס איז? בכדי זײ זאָלען האָבען פונקט צו דער קאַווע אַ פֿריש שטיקעל קעז און פֿוטער? וואו שטעהט דאָס געשריבען, אַז איך בין מחויב אויסגעריסען ווערען צוליעב אַ שיטערען קרופניק, אַ קאָליש מיט גרויפּען, און זײ, די יעהופּעצער נגידים, באַדאַרפען אויסרוהען די בײנער אויף די דאַטשעס, נישט טהון קײן האַנט אין קאַלט וואַסער און עסען דוקא געבראָטענע קאַטשקעלעך, און דוקא גוטע קנישעס, מלינצים מיט ווערטוטען? בין איך דען נישט אַזאַ איד, ווי זײ? וואָלט דען נישט געווען קײן יושר, כלעבען, אַז טביה זאָל זיך אַוועקזעצען האָטש אײן זומער אויף אַ דאַטשע? אַי, וואו וועט מען נעמען קעז און פֿוטער? ווער וועט מעלקען די בהמות? טאָקי זײ, די יעהופּעצער סטיקראַטען מײַן איך... און איך צעלאַך מיך אַלײן פֿון אַזאַ משוגענעם געדאַנק, ווי זאָגט די וועלט אַ ווערטעל: אַז גאָט זאָל האָרכען די נאַראָנים, וואָלט די וועלט געהאַט אַײן אַנדער פּנים... — „אַ גוטען אָבענד, רב טביה!“ — הער איך עמיצער רופט מיך אָן בײ’ם נאָמען. איך דרעה מיך אַרום, איך טהו אַ קוק — אַ באַקאַנטער: מ אָ ט ע ל ק אַ מ ז ו י ל, אַ שנײַדער־יונג פֿון אַנאַטעווקע. — ברוך הבא, זאָג איך, סקאָצעל קומט, מען זאָל דערמאַנען משיח’ן. זיץ, מאָטעל, אויף גאָטס ערד, זאָג איך, ווי קומסט דו פּלוצים אַהער? — „ווי איך קום? מיט די פֿיס“. — מאַכט ער צו מיר און זעצט זיך אַוועק נעבען מיר אויפ’ן גראָז און קוקט אַהין, וואו מײַנע מײדלעך דרעהען זיך אַרום מיט די טעפּלעך און מיט די קריגלעך. — „איך קלויב מיך שוין לאַנג צו אײַך, רב טביה, מאַכט ער צו מיר, נאָר איך האָב אַלץ קײן צײַט ניט; אײן שטיקעל אַרבײט אַרויסגעלאָזט, דאָס אַנדערע גענומען. איך בין מיר הײנט אַלײן פֿאַר זיך אַ שנײַדער. אַרבײט איז פֿאַראַן, ברוך־השם, גענוג,

אַלע שניידערס זענען פאַרוואַרפען מיט אַרבייט. ס'איז ביי אונז משך אַ זומער פון חתונות: בערעל פאַנפאַטש מאַכט חתונה; יוסעל שייגעץ מאַכט חתונה; מענדעל זאַאיקע מאַכט חתונה; יענקעל פּיסקאַטש מאַכט חתונה; משה גאַרגעל מאַכט חתונה; מאיר קראַ־פּעווע מאַכט חתונה; חיים לאַשעק מאַכט חתונה; און אפילו טריהובעכע די אלמנה מאַכט אויך חתונה!“ — די גאַנצע וועלט, זאַג איך, מאַכט חתונה, נאָר איך איינער האַלט נאָך נישט דערביי; מסתמא בין איך נישט ווערטה ביי גאָט... — „ניין, מאַכט ער צו מיר און קוקט אַהין, וואו די מיידלעך זענען, איהר האָט אַ טעות, רב טביה; איהר זאָלט וועלען, וואָלט איהר אויך געהאַלטען איצט ביי חתונה מאַכען, עס ווענדט זיך נאָר אַן אייך“... — דהיינו, זאָג איך, וואו אַרום? אפשר מיינסט דו אַ שידוך פאַר מיין ציימלען? — „ווי געמאָסטען!“ — מאַכט ער צו מיר. — האָטש עפּיס אַ רעכטען שידוך? — זאָג איך און טראַכט מיר בשעת־מעשה: עס וועט זיין שען, טאָמער מיינט ער לייזער־וואָלף דעם קצב!... „טשאַקענדיג און קנאַקענדיג!“ — ענט־פערט ער מיר אויף שניידער־לשון און קוקט אַלץ אַהין, וואו די מיידלעך זענען. — פון וואַנען, למשל, איז דער שידוך דיינער, פרעג איך איהם, פון וואָסערע קאַנטען? אויב ער שמעקט מיט יאַטקע, זאָג איך, וויל איך גאָר ניט הערען, ניט זעהען! — „חס וחלילה, זאָגט ער, ער הויבט נישט אָן שמעקען מיט יאַטקע; איהר קענט איהם, רב טביה, זעהר גוט!“... איז דאָס האָטש, זאָג איך, עפּיס אַ גלייכע זאַך? — „נאָך אַ מין גלייך, זאָגט ער, גלייך צו גלייך איז נישט גלייך; ס'איז, ווי מע זאָגט, אָגיל ואשמח — צוגעשניטען און אויפגענייהט!“... ווער־זשע איז דער שידוך, זאָג איך, לאָמיר האָרכען? — „ווער דער שידוך איז? — מאַכט ער און קוקט אַלץ אַהין. — דער שידוך איז, פאַרשטעהט איהר מיך, רב טביה, טאַקי איך אַליין“... ווי ער האָט דאָס מיר נאָר אויסגערעדט, אַזוי בין איך אונ־טערגעשפּרונגען, ווי אַ אָפּגעבריהטער, פון דער ערד, און ער נאָך מיר־

און אזוי זענען מיר געבליבען שטעהן איינער אקעגען אנדערען, אנגעדראדעלט, ווי די האהנען. צי דו ביזט משוגע געווארען, זאג איך צו איהם, צי דו ביזט גלאט אזוי אראפ פונ'ם זינען? ביזט אליין דער שדכן, אליין דער מחותן און אליין דער חתן, דאס הייסט, א אייגענע חתונה מיט אייגענע כלי־זמר! איך האב נאך, זאג איך, אזעלכעס נישט געהערט אין ערגיץ, אז א בחור זאל זיך אליין רעדען א שידוך! — „דאס, וואס איהר זאגט, רב טביה, מאכט ער צו מיר, אז איך בין משוגע, לאזען אונזערע שונאים משוגע ווערען; איך בין נאך, מעגט איהר מיר גלויבען, ביי אלע געדאנקען; מע באדארף גאר ניט זיין, זאגט ער, משוגע, אז מע זאל ווערען אייער צייטלען; א סימן האט איהר, אז לייזער־וואלף, וואס איז דער גרעסטער נגיד ביי אונז אין שטאדט, האט זי געוואלט נעמען ווי זי שטעהט און געהט... איהר מיינט, ס'איז א סוד? דאס גאנצע שטעדטעל ווייסט שוין!... און דאס, וואס איהר זאגט, אליין אהן א שדכן, איז מיר א חידוש, זאגט ער, אויף אייך; איהר זענט דאך, רב טביה, עפּים יא א איד וואס קאטארי קיין פינגער אין מויל באדארף מען אייך נישט אריינלעגען, איהר וועט אפּבייסען... נאר וואס טויג לאנגע שמועסען? די מעשה פון דער געשיכטע, זאגט ער, איז אזוי: איך און אייער טאכטער צייטעל האבען זיך געגעבען דאס ווארט שוין לאנג, שוין העכער א יאהר, אז מיר זאלען זיך נעמען“... א מעסער אין הארצען, ווען עמיצער זעצט מיר אריין, וואלט מיר געווען א סך מעהר ניחא, ווי די דאזיגע ווערטער: ערשטענס, ווי קומט ער, מאטעל שניידער, צו טביה'ן פאר איין איידעם? והשנית, וואס איז דאס פאר דבורים: זיי האבען זיך געגעבען דאס ווארט, אז זיי זאלען זיך נעמען? — נו, און וואו בין איך? — רוף איך מיך אן צו איהם. — עפּים האב איך אויך א שטיקעל דעה צו זאגען אויף מיין קינד, צי מיך פרעגט מען שוין גאר נישט? — „חס וחלילה, מאכט ער, דערויף בין איך דאך טאקי געקומען צו אייך איבערררעדען, אזוי ווי איך האב דערהערט, אז לייזער־וואלף שדכנ'ט זיך צו אייער

טאַכטער, וואָס קאַטאַרי שוין העכער אַ יאָהר אַז איך האָב זי ליעב...״ — ס׳אַ משל, זאָג איך, אַז טביה האָט אַ טאָכטער צייטעל, און דו הייסט מאָטעל קאַמזויל און ביזט אַ שניידער, הייסט וואָס האָסט דו צו איהר, דו זאָלסט זי פיינד האָבען?... — „ניין, מאַכט ער, נישט דאָס מיין איך, איך מיין גאָר עפּיס אַנדערש, איך האָב אייך געוואָלט דערצעהלען, אַז איך האָב ליעב אייער טאָכטער, און אייער טאָכטער האָט מיך ליעב, שוין העכער אַ יאָהר, זיך געגעבען דאָס ווארט מיר זאָלען זיך נעמען, האָב איך, זאָגט ער, עטליכע מאָל געוואָלט זיין ביי אייך איבעררעדען, נאָר אַלץ אָפּגעלעגט אויף שפּעטער, ביז איך וועל מיר צענויפשלאָגען עטליכע קערבלעך אויף אַ מאַשין, און נאָכדעם ערשט אויסקליידען זיך, ווי עס געהער צו זיין, ווארום אַ ליאַדע בחור׳על היינטיגע צייטען האָט צוויי קאָס־טיומען מיט עטליכע קאַמזוילען״... — טפו זאָלט איהר ווערען, מאַך איך צו איהם, מיט אייער קינדערשען שכל! און וואָס וועט איהר טהון נאָך דער חתונה — פאַרוואַרפען די צייהן אויף די בענטאַנעס, צי דו וועסט האָדעווען דיין ווייב מיט קאַמזוילען?... — „ע, מאַכט ער צו מיר, אויף אייך איז מיר, רב טביה, אַ חידוש, איהר זאָלט אַזעלכעס זאָגען! איך מיין, אַז איהר האָט חתונה געהאַט, האָט איהר, דאַכט מיר, קיין אייגענעם מויער נאָך נישט געהאַט, פון דעסטוועגען זעהט איהר דאָך... ממה־נפשך, וואָס עס וועט זיין מיט כל ישראל וועט זיין מיט רב ישראל... היינט בין איך דאָך אַ שטיקעל בעל־מלאכה אויך״...

בקיצור, וואָס זאָל איך אייך דאָ לאַנג מאריך זיין? ער האָט מיך איבערגערעדט, ווארום — למאי זאָלען מיר זיך נאַרען, ווי אַזוי האָבען אַלע אידישע קינדער חתונה? אַז מע זאָל וועלען קוקען אויף די זאַכען, וואָלט אונזער גראַד קיינמאָל נישט באַדאַרפט חתונה האָבען... איין זאַך האָט מיר נאָר פאַרדראָסען און האָב דאָס נישט געקאָנט פאַרשטעהן בשום־אופן: וואָס הייסט, ז י י אַ ל י י ן האָבען זיך געגעבען דאָס וואָרט? וואָס איז דאָס פאַר אַ וועלט געוואָרען? אַ בחור באַגעגענט זיך מיט אַ

מיידעל און זאָגט צו אהר: ל אָ מ י ר ז י ך ג ע ב ע ן ד אָ ס װ אָ ר ט, אַ ז מ י ר ז אָ ל ע ן ז י ך נ ע מ ע ן... עפּיס גלאַט הפקר־ציבעלעס!... נאָר אַז איך האָב אַ קוק געטהאָן אויף מיין מאַטלען, װי ער שטעהט זיך אַזוי, דעם קאָפּ אַראָפּגעלאָזט, װי אַ זינדיגער מענטש, מיינט דאָס גאַנץ ערנסט, אָהן שום חכמות דערביי צו האָבען, האָב איך מיך מיישב געװען: לאָמיר זיך נאָר גוט באַרעכענען טאַקי דאָס אייגענע װיעדער צוריק. װאָס ברעקעל איך מיך אַזוי און װאָס מאַך איך דאָ אָנשטעלען? דער גרויסער מיוחס װאָס איך בין, רב צאַצעלעס איין איניקעל, צי די גוזמות נדן, װאָס איך געב מיין טאָכטער, צי די הלבשה איהרע, משטיינס געזאָגט?... מאַטעל קאָמזויל איז טאַקי אַ שניידער, ער איז אָבער אַ גאַנץ פיין בחור׳על, אַ אַרבייטס־יונג, קאָן געבען אַ װייב ברויט, און דערצו נאָך אַ עהרליך יונגעל אויך, היינט װאָס האָב איך צו איהם? — טביה, זאָג איך צו מיר אַליין, מאַך נישט קיין פוילע תנועות און זאָג באָם, װי אין פּסוק שטעהט: ס ל ח ת י כ ד ב ר י ך — לאָז זיין מיט גליק!... יאָ, װאָס טהוט מען אָבער מיט מיין אַלטער? איך װעל דאָך פון איהר האָבען, װי זאָגט ער, ב ס ו ס י ם ו ב ג מ ל י ם — אויף שיסעל און אויף טעלער! װי אַזוי פיהרט מען זי אַרויף, אַז עס זאָל ביי איהר װערען רעכט?... װייסט דו גאָר װאָס, מאַטעל? — רוף איך מיך אָז צו מיין חתן. — דו געה דיר אַהיים, איך װעל מיר דאָ דערװייל צורעכט מאַכען אַלץ, װאָס מע באַדאַרף, איבערשמועסען מיט דעם, מיט יענעם, װי אין דער מגילה שטעהט: ו ה ש ת י ה כ ד ת — אַלסדינג דאַרף זיין באַטראַכט. און אם ירצה השם מאָרגען, אויב דו װעסט ביז דעמאָלט קיין חרטה נישט האָבען, װעלען מיר זיך מסתמא זעהען... — „חרטה? — מאַכט ער צו מיר. — איך װעל האָבען חרטה? איך זאָל ניט דערלעבען אַװעקגעהן פון דעם אָרט, עס זאָל פון מיר װערען, זאָגט ער, אַ שטיין, אַ ביין!“... — צו װאָס טויג דיר נאָך דאָס שװערען זיך, װאָס דו שװערסט זיך, זאָג איך איהם, אַז איך גלויב דיר אָהן אַ שבועה? געה געזונט, זאָג איך, און אַ גוטע

נאכט, און לאזען זיך דיר חלומ'ען גוטע חלומות... און אליין לעג איך מיך אויך שלאפען, נאר עס נעמט מיך ניט קיין שלאף; דער קאפ ווערד מיר שיער ניט צעפאלען אויף שטיקלעך, טראכטענדיג אזא פלאן און אזא פלאן, ביז איך בין געפאלען אויף דעם רעכטען פלאן. וואס־זשע איז דער פלאן? אט וועט איהר הערען, ווי אזוי טביה פאלט אויף א גלייכס!

בקיצור, ארום האלבע נאכט, די גאנצע שטוב שלאפט געשמאק, דער חראפעט, דער פייפט, בין איך מיך מיישב און הויב אן צו שרייען נישט מיט מיין קול: גוואלד! גוואלד! גוואלד!... סע פארשטעהט זיך, אז אויף מיין גוואלד האט זיך די גאנצע שטוב אויפגעחאפט, און פריהער פון אלעמען גאלדע. „גאט איז מיט דיר, טביה, מאכט זי צו מיר און טרייסעלט מיך, שטעה אויף, וואס איז דיר אזעלכס, וואס גוואלדעוועסט דו?"... איך עפען אויף די אויגען, קוק מיך ארום כלומר'שט אויף אלע זייטען און רוף זיך אן מיט א ציטערניש: — וואו איז זי ערגיץ? — „ווער איז? ועמען זוכסט דו?" — פרומע־שרה'ן, זאג איך, פרומע־שרה לייזער־וואלפ'ס איז דא נאר־וואס געשטאנען... — „דו רעדסט פון היטץ, מאכט צו מיר מיין ווייב, גאט איז מיט דיר, טביה! פרומע־שרה לייזער־וואלפ'ס, זאל זיין אפגעשיידט, איז שוין לאנג אויף דער אמת'ער וועלט". — איך ווייס, זאג איך, אז זי איז געשטארבען, נאר זי איז אבער פארט געווען נאר־וואס, אט־דא ביי מיין בעט גערעדט מיט מיר, זי האט מיך אנגענומען, זאג איך, ביי'ם גארגעל, מיך געוואלט ווארגען!... — „גאט איז מיט דיר, טביה, וואס פלא־פעלסט דו? — מאכט צו מיר מיין ווייב. — עס האט זיך דיר געקעהרט חלומ'ען א חלום; שפיי אוים דריי מאל און דערצעהל מיר וואס האט זיך דיר גע'חלומ'ט, וועל איך דיר אויסלעגען צו גוטען". — לאנג לעבען זאלסט דו, גאלדע, מאך איך צו איהר, וואס דו האסט מיך אויפגעמונטערט, ווען ניט, וואלט איך פאר שרעק געקלאפירט אויפ'ן ארט. גיב מיר, זאג איך, א טרונק וואסער, וועל איך דיר דערצעהלען דעם חלום, וואס האט זיך מיר גע'חלומ'ט.

נאָר בעטען װעל איך דיך, גאָלדע, זאָלסט זיך נישט שרעקען און נישט איבערקלערען חלילה גאָט װײסט װאָס, װאָרום אין די הײליגע ספרים בײ אונז שטעהט געשריבען, אַז נאָר דרײ חלקים פון אַ חלום קאָן אַמאָל מקוים װערען, און דאָס איבעריגע איז בלאָטע, שקרים וכזבים, נישט געשטױגען, נישט געפלױגען... קודם־כל, זאָג איך, האָט זיך מיר גע'חלומ'ט, אַז ס'איז בײ אונז אַ שמחה; איך װײס ניט, צי אַ קנס־מאָל, צי אַ חתונה. מענטשען אַ סך, אידען און װײבער, דער רב און דער שוחט, הײנט כלי־זמר... דערװײל עפענט זיך די טהיר און עס קומט אַרײן דײן באָבע צײטעל עליו השלום... מײן װײב האָט דערהערט די באָבע צײטעל, איז זי שױן געװאָרען טױדט װי די װאַנט און רופט זיך אָן צו מיר: „װי אַזױ איז זי אױפ'ן פּנים און אין װאָס איז זי געגאַנגען אָנגעטהאָן?" — אַ פּנים האָט זי, זאָג איך, אױף אַלע אונזערע שונאים, געל אַזױ װי װאַקס, און אָנגעטהאָן, געװײנטליך, אין װײסען, אין תכריכים... „מזל־טוב! — מאַכט צו מיר די באָבע צײטעל. — איך האָב נחת, װאָס איהר האָט אױסגעקליבען פאַר אײער צײטלען, װאָס זי טראָגט מײן נאָמען, אַזאַ פײנעם חתן, אַ לײטישען; ער הײסט מאָטעל קאַמזױל, נאָך מײן פעטער מרדכי, און חאָטש ער איז אַ שנײדער, פון דעסט־װעגען איז ער זעהר אַ עהרליך קינד..." — „פון װאַנען, רופט זיך אָן גאָלדע, האָט זיך צו אונז גענומען אַ שנײדער? אין אונזער משפּחה, זאָגט זי, זענען פאַרהאַן מלמדים, חזנים, שמשים, קברות־אידען, און גלאַט אַזױ אָרעמע לײט, נאָר נישט, חלילה, קײן שנײדערס און נישט קײן שוסטערס"... — שלאָג זשע מיך נישט איבער, גאָלדע, זאָג איך צו איהר, מסתמא װײסט דײן באָבע צײטעל בעסער פון דיר... אַז איך האָב דערהערט פון דער באָבע צײטעל אַזאַ מין מזל־טוב, רוף איך מיך אָן צו איהר: װאָס זאָגט איהר עפּיס, באָבעניו, אַז צײטעל'ס חתן הײסט מאָטעל און ער איז אַ שנײדער, אַז בסך־הכל הײסט ער לײזער־װאָלף און ער איז גאָר אַ קצב?... — „נײן, רופט זיך אָן די באָבע צײטעל נאָך אַ מאָל, נײן, טביה, דײן צײטעל'ס חתן הײסט טאַקי נאָר מאָטעל, ער איז אַ שנײדער, און מיט איהם

וועט זי זיך עלטערען, אם־ירצה־השם, אין עושר און אין כבוד"...
רעכט, באבעניו, זאג איך צו איהר נאך א מאל, וואס־זשע טהוט מען
מיט לייזער־וואלף'ען? סטייטש, איך האב דאך איהם ערשט נעכ־
טען געגעבען דאס ווארט!... — איך האב נאר אויסגערעדט די
דאזיגע ווערטער, איך טהו א קוק — נישטא די באבע צייטעל!
אויף איהר ארט איז אויסגעוואכסען פרומע־שרה לייזער־וואלף'ס
און מאכט צו מיר כהאי לישנא: „רב טביה! איך האב אייך
געהאלטען תמיד פאר א עהרליכען, פאר א אידען מיט תורה,
סטייטש, ווי קומט דאס, איהר זאלט טהון אזא זאך, איהר זאלט
וועלען, אז אייער טאכטער זאל מיך ירש'ענען, זיצען אין מיין
שטוב, האלטען מיינע שליסעל, אנטהון מיין מאנטעל, טראגען מיינע
ציערונג, מיינע פערעל?"... וואס בין איך שולדיג, מאך איך צו
איהר, אייער לייזער־וואלף האט אזוי געוואלט... „לייזער־וואלף? —
מאכט זי צו מיר. — לייזער־וואלף וועט האבען א וויסטען סוף,
און אייער צייטעל... א רחמנות נעבאך, רב טביה, אויף אייער
טאכטער; מעהר ווי דריי וואכען וועט זי מיט איהם נישט לעבען;
און אז עס וועט אויסגעהן די דריי וואכען, וועל איך קומען צו איהר
ביי נאכט און וועל זי אננעמען ביי'ם האלז אט־אזוי־א..." און מיט
די ווערטער, זאג איך, האט מיך פרומע־שרה אנגענומען ביי'ם
גארגעל און האט מיך אנגעהויבען צו ווארגען אזוי, אז ווען ניט דו
זאלסט מיך געווען אויפוועקען, וואלט איך שוין איצטער אנגע־
שפארט ווייט־ווייט!... — „טפו־טפו־טפו!... — מאכט צו מיר מיין
ווייב און שפייעט אוים דריי מאל דריי. — אין טייך זאל דאס פאלען,
אין דער ערד זאל דאס זינקען, אויף בוידעמס זאל דאס קלעטערען,
אין וואלד זאל דאס רוהען, נאר אונז און אונזערע קינדער זאל דאס
ניט שאדען! א בייזער, א וויסטער, א פינסטערער חלום אויף דעם
קצב'ס קאפ און אויף זיינע הענט און פיס! לאז ער זיין די כפרה
פאר מאטעל קאמזויל'ס מינדסטען נאגעל, האטש ער איז א שניידער,
ווארום אז ער הייסט נאך מיין פעטער מרדכי, איז ער געוויס נישט
קיין געבארענער שניידער, און מסתמא אז די באבע עליו השלום

איז זיך מטריח פון יענער װעלט קומען אהער צו אפּגעבען מזל־טוב, באדאַרפען מיר זאגען, סע זאל זײן אין א גוטער שעה א מזל'דיגער, אמן סלה!"...

— —

בקיצור, װאס זאל איך אײך לאנג מאריך זײן? איך בין געװען שטאַרקער פון אײזען, אז איך האב יענע נאכט אויסגעהאלטען און בין נישט צעזעצט און צעשפּרונגען געװאָרען, ליגענדיג אונטער דער קאלדרע, פאר געלעכטער... ברוך שלא עשני אשה — א אידינע בלײבט א אידינע... סע פארשטעהט זיך, אז אויף מאַרגען איז געװען בײ אונז דאס קנס־מאל, און טאקי באלד נאכדעם די חתונה, אויף גמרא־לשון: הא גברא והא טרסקא, און דאס פאר־פאלק, ברוך־השם, לעבט זיך גאנץ צופריעדען: ער איז זיך א שנײדער, געהט ארום אין בױבעריק פון אײן דאטשע אין דער אנדערער אננעמען ארבײט, און זי טאג װי נאכט אין דער יאד, קאכט און באקט און װאשט און שמירט און טראגט װאסער, קוים־קוים דאס שטיקעל ברויט אין שטוב; איך זאל איהר ניט ברענגען א מאל א ביסעל מילכיגס, א מאל עטליכע גראשענס, װאלט געװען גאר נישט גוט — און רעד מיט איהר, זאגט זי, אז ס'איז איהר, קײן עין־הרע, גוט װי די װעלט, אבי, זאגט זי, איהר מאטעל זאל איהר זײן געזונט.— נו, געהט טענה'ט מיט הײנטיגע קינדער! עס קומט אויס, װי איך האב אײך געזאגט פונ'ם אנהויב: בנים גדלתי ורוממתי — הארעװע פון קינדער'ס װעגען, שלאג זיך קאפּ אין װאנט, והם פשעו בי — זאגען זײ, אז זײ פארשטעהען בעסער. נײן, זאגט אײך װאס איהר װילט, הײנטיגע קינדער זענען צו קלוג! נאר מיר דאכט, אז איך האב אײך הײנט אנגעדולט א קאפּ מעהר װי אלע מאל. האט מיר קײן פאראיבעל ניט, זײט מיר געזונט און האט אײך א גוטען תמיד!

האָדעל

געשריבען אין יאָהר 1904.

האָדעל

— אָיהר חידוש'ט זיך, פּאַני שלום־עליכם, אויף טביה'ן, וואָס מע זעהט איהם נישט? ער האָט זיך, זאָגט איהר, שטאַרק אַ רוק געטהאָן, מיט אַ מאָל, זאָגט איהר, גרוי געוואָרען? עד־עד־עד! ווען איהר זאָלט וויסען מיט וואָס פאַר צרות, מיט וואָס פּאַר וועהטיגען אָט דער טביה טראָגט זיך אַרום! ווי אַזוי שטעהט דאָרט ביי אונז געשריבען: אָדם יסודו מעפר וסופו לעפר — אַ מענטש איז שוואַכער פון אַ פליעג און שטאַרקער פון אייזען... טאַקי נאָר אַ באַשרייבונג מיט מיר! וואו ערגיץ אַ שלאַק, אַ צרה, אַיין אַנשיקעניש — מיך אויסמיידען טאָר עס נישט. פון וואַנען נעמט זיך עס, ווייסט איהר ניט? אפשר דערפון, וואָס בטבע בין איך אַ פתי יאמין, וואָס גלויבט איטליכען אויף נאמנות? טביה פאַרגעסט, וואָס אונזערע חכמים האָבען אונז אַנגעזאָגט טויזענד מאָל: כבדהו וחשדהו; בלשון אַשכנז הייסט עס: „נע וויר סאָבאַקי“... נאָר וואָס זאָל איך טהון, פרעג איך אַייך, אַז ס'איז ביי מיר פּאָרט אַזאַ טבע? איך בין, ווי איהר ווייסט, אַ גרויסער בעל־בטחון און האָב צו דעם וואָס לעבט אייביג קיינמאָל קיין טענות נישט. ווי אַזוי ער פיהרט, אַזוי איז גוט. וואָרום פּרובט זיך, אַדרבה, פּאַרקעהרט, האָט יאָ טענות, וועט זיך אַייך עפּיס העלפען? אַז ווי באַלד מיר זאָגען אין די סליחות: הנשמה לך והגוף שלך, — היינט וואָס ווייסט אַ מענטש און וואָס האָט ער פאַר אַ ווערדע? שטענדיג טענה איך אָבער מיט איהר, מיט מיינער הייסט דאָס: „גאָלדע, זאָג איך, דו זינדיגסט! פּאַרהאָן, זאָג איך, ביי אונז אַ מדרש...“ „וואָס מיר מדרש, זאָגט זי, מיר האָבען, זאָגט זי, אַ טאָכטער אויף

חתונה צו מאַכען; און נאָך דער טאַכטער, קיין עין־הרע, געהען נאָך צוויי טעכטער; און נאָך די צוויי — נאָך דריי, קיין בייז אויג זאָל ניט שאַדען!"... — „עט, זאָג איך, ס'איז בלאָטע, גאָלדע! אונזערע חכמים, זאָג איך, האָבען דאָס אויך באַוואָהרענט; ס'איז פאַרהאַן, זאָג איך, דערויף אויך אַ מדרש..." לאָזט זי זיך ניט רעדען: „טעכטער, זאָגט זי, דערוואַכסענע, זענען אַליין אַ גוטער מדרש"... און געהט טענה'ט מיט אַ אידינע!

הקיצור, פון דעם זעהט איהר אַרויס, אַז ס'איז פאַרהאַן, ס'איז דאָ, קיין עין־הרע, ביי מיר סחורה אויף אויסצוקלויבען, און דוקא פיינע סחורה, ניט צו פאַרזינדיגען, איינע שענער פון דער אַנ־דערער. ס'איז ניט שייך, אַז איך אַליין זאָל לויבען מיינע קינדער, נאָר איך הער וואָס די וועלט זאָגט: „קראַסאַוויצעס!" און וועל־כולם די עלטערע, האָדעל רופט מען זי, די אַנדערע פון צייטלען, די וואָס האָט זיך פאַרקאַכט, אויב איהר געדענקט, אינ'ם חיוט; איז זי שען, זאָג איך אייך, די אַנדערע טאָכטער מיינע. האָדעל מיין איך, וואָס זאָל איך אייך זאָגען? טאַקי ווי אין דער הייליגער מגילה שטעהט געשריבען: כי טובת מראה היא — שיינט ווי אַ שטיק גאָלד! און צו די צרות באַדאַרף זי נאָך האָבען אַ קאָפּ אויך, שרייבט און לייענט אידיש און רוסיש, און ביכלעך — ביכלעך שלינגט זי, ווי האָלעשקעס. וועט איהר דאָך פרעגען אַ קשיא: וואָס פאַר אַ מחותן איז טביה'ס טאָכטער מיט ביכלעך, אַז דער טאַטע איהרער האַנדעלט גאָר מיט קעז און מיט פּוטער? הערסט דו, אַט דאָס פרעג איך דאָך ביי זיי, ביי די פיינע בחורים הייסט עס, וואָס קיין הויזען, איך בעט איבער אייער כבוד, איז נישטאָ, און שטודיערען גלוסט זיך זיי, ווי מיר זאָגען אין דער הגדה: כולנו חכמים — אַלע ווילען לערנען, כולנו נבונים — אַלע ווילען שטודיערען. פרעגט זיי: וואָס שטודיערען? וועה שטודיערען? זאָלען אַזוי ציעגען וויסען אין פרעמדע גערטנער שפּרינגען! אַז בסך־הכל לאָזט מען זיי דאָך גאָר ניט צו, ווי זאָגט ער: אל תשלח ידך — אַ

קאַטע פון דער פּוטער!... זאָלט איהר זעהען פון דעסטוועגען, ווי מע לערענט! און ווער? בעל־מלאכה'שע קינדער. פון שניידערס, פון שוסטערס, גאָט זאָל מיר אַזוי העלפען בכל אשר אפנה! מע לאָזט זיך אַוועק קיין יעהופּעץ, אָדער קיין אָדעס, מע וואַלגערט זיך אוים אויף אַלע בוידעמס, עסען עסט מען מכות מיט בכורות, און פאַרבייסען פאַרבייסט מען מיט קדחת, גאַנצע חדשים דורכאײַנאַנד קוקט מען נישט אַן קיין שטיקעל פלייש אין די אויגען, מע לעגט זיך צענויף זעכם פאַרשוינדלעד אויף איין בולקע מיט אַ הערינג און ושמחת בחגך — הוליע קבצן!...

בקיצור, האָט זיך איינער פון דער „חברה“ פאַרהאַקט אין אונ־זער ווינקעל, עפּיס אַ שלים־מזל, נישט ווייט פון דאַנען, איך האָב געקענט דעם טאַטען זיינעם, ער איז געווען אַ פּאַפּיראָסניק און אַ קבצן, לאָז ער מיר מוחל זיין, אין זיעבען פּאָלעס. מילא, בין איך אַייך דערויף נישט אויסען, וואָרום אַז דעם תנא רב יוחנן הסנדלר איז אַנגעשטאַנען צו נייהען שטיוועל, מעג איהם שוין, דאַכט זיך, אַנשטעהן צו האָבען אַ טאַטען, וואָס דרעהט פּאַפּיראָסען. פאַר־דריסען פאַרדריסט מיך נאָר איין זאַך: למאי זאָל זיך אַ קבצן גלוסטען לערנען, שטודירען? פּראַוודאַ, דער גוטער יאָהר האָט איהם נישט גענומען, ער האָט אַ גוט קעפּעל, גאָר אַ גוט קעפּעל. פּערטשיק הייסט ער, דער שלים־מזל, האָבען מיר איבערגעלעגט אויף אידיש: פּעפּערעל. ער זעהט טאַקי אויס ווי אַ פּעפּערעל. איהר זאָלט אַנקוקען — אַ ווערוריקעל, אַ קליינס, אַ שוואַרץ, אַ פאַרזעהעניש, נאָר ס'איז פול, מלא וגדוש, און אַ מויל — אש להבה, שוועבעל און פּעך.

ויהי היום, טרעפט זיך אַ מעשה, איך פאָהר איינמאָל אַהיים פון בויבעריק, אַפּגעזעצט דאָס ביסעל סחורה, אַ גאַנצען טראַנס־פּאָרט, קעז און פּוטער און סמעטענע און שאר ירקות. זיץ איך פאַרטראַכט, ווי דער שטייגער איז, אין הימעל־זאַכען, פון דעם, פון יענעם, און פון די יעהופּעצער נגידים, וואָס עס געהט זיי, קיין עין־הרע, אַזוי גוט, און פון טביה'ן דעם שלים־מזל מיט

זיין פערדעל, וואס ווערען כל ימיו פארשווארצט, וכדומה נאך אזעלכע ענינים. זומער, די זון באקט, די פליעגען בייסען, און די וועלט ארום און איז מחיה, גרויס, אפען, האטש הויב זיך אויף און פליה, האטש ציה זיך אויס און שווים!...

דערווייל, איך טהו א קוק — א בחור'על שפאנט זיך מיט די רגלים איבער'ן זאמד, האלט א פעקעל אונטער'ן ארעם און שוויצט, פאכט מיט דער נשמה. „יעמוד החתן רב יאקעל בן פלעקעל! — זאג איך צו איהם. — זעץ דיך אויף, הער נאר, וועל איך דיך א ביסעל אונטערפיהרען, איך פאהר במילא לעדיג. ווי שטעהט דארטען, זאג איך, ביי אונז געשריבען: „דיין חבר'ס אייזעל אז דו באגעגענסט, איז ע ז ו ב ת ע ז ו ב — דארפסט איהם נישט פארלאזען, היינט לא כל־שכן א מענטש“... לאכט ער, דער שלים־מזל, און לאזט זיך דוקא לאנג נישט בעטען און קריכט אין וועגעלע אריין. „פון וואנען, זאג איך, שפאנט דאס, למשל, א בחור'על?“ „פון יעהופעץ“. „וואס האט, זאג איך, אזא בחור'על, ווי דו, צו טהון אין יעהופעץ?“ „אזא בחור'על, ווי איך, זאגט ער, גיט אפ אקזאמענט“. „אויף וואס, זאג איך, שטודיערט אזא בחור'על, ווי דו?“ „אזא בחור'על, ווי איך, זאגט ער, ווייסט נאך אליין ניט אויף וואס ער שטודיערט“. „אם כן, זאג איך, וואס־זשע דולט זיך אזא בחור'על, ווי דו, אומזיסט דעם קאפ?“ „זארגט זיך נישט, רב טביה, אזא בחור'על, ווי איך, זאגט ער, ווייסט שוין, וואס ער האט צו טהון“. „זאג מיר נאר, זאג איך, ווי באלד, אז איך בין דיר שוין יא באקאנט, טא ווער ביזט דו, למשל?“ „ווער איך בין? איך בין, זאגט ער, א מענטש“. „איך זעה, זאג איך, אז נישט קיין פערד; איך מיין ו ו ע מ ע נ ס ביזט דו?“ „וועמענס, זאגט ער, זאל איך זיין? איך בין גאט'ס“. „איך ווייס, זאג איך, אז גאט'ס; עס שטעהט, זאג איך, ביי אונז געשריבען: כ ל ה ח י ה ו כ ל ה ב ה מ ה. איך מיין, זאג איך, פון וואנען שטאמסט דו, צי ביזט דו א אונזעריגער, צי אפשר פון דער ליטא?“ „שטאמען, זאגט ער, שטאם איך פון אדם הראשונ'ען און אליין בין איך, זאגט

ער, אַ היגער, איהר קענט מיך". „ווער זשע, זאָג איך, איז דער טאַטע דיינער? לאָמיר שוין הערען!" „מיין טאַטע, זאָגט ער, האָט געהייסען פּערטשיק". „טפו זאָלסט דו ווערען! האָסט דו, זאָג איך, באַדאַרפט אַזוי לאַנג מוטשען? ביזט דו, הייסט דאָס, פּערטשיק דעם פּאַפּיראָסניק'ס אַ זוהנדעל?" „בין איך, זאָגט ער, פּערטשיק דעם פּאַפּיראָסניק'ס אַ זוהנדעל". „און שטודיערסט, זאָג איך, אין די קלאַסען?" „און שטודיער, זאָגט ער, אין די קלאַסען". „נר־נו, מהכתיתי, זאָג איך, אָדם אַ מענטש, צפור אַ פויגעל, קאַטשקע רוק זיך. זאָג זשע מיר, זאָג איך, תכשיט מיינער, פון וואָס, למשל, לעבסט דו, אַשטייגער?" „פון דעם, זאָגט ער, וואָס איך עס". „אַהאַ, זאָג איך, גאַנץ גוט; וואָס־זשע, זאָג איך, עסט דו?" „אַלסדינג, זאָגט ער, וואָס מע גיט מיר". „איך פאַרשטעה, זאָג איך, ביזט נישט קיין איבערקלייבער: אַז ס'איז דאָ וואָס צו עסען, עסט דו, און אַז ס'איז נישטאָ וואָס צו עסען, פאַרבייסט דו מיט אַ ליפּ און לעגסט זיך שלאָפען אַ ניכטערער. נאָר וואָס דען, זאָג איך, ס'איז אַלסדינג כדאי, אַבי שטודיערען אין די קלאַסען, זאָג איך; גלייכסט זיך, זאָג איך, צו די יעהופּעצער נגידים, ווי אין פּסוק שטעהט: כולם אהובים, כולם ברורים"... אַזוי זאָג איך צו איהם מיט אַ פּסוק און מיט אַ מדרש, ווי טביה קאָן. מיינט איהר דאָך, אַז ער שווייגט מיר אָפּ, פּערטשיק הייסט עס? „ניט דערלעבען, זאָגט ער, וועלען די נגידים, אַז איך זאָל זיך צו זיי גלייכען! איך האָב זיי, זאָגט ער, אין דער ערד!" „ביזט מיר עפּיס שטאַרק, זאָג איך, אויפגעטראָגען, זאָג איך, אויף די נגידים? איך האָב מורא, זאָג איך, אויב זיי האָבען זיך ניט צעטיילט, זאָג איך, מיט דיין טאַטענ'ס ירושה". „זאָלט איהר טאָקי וויסען, זאָגט ער, אַז איך און איהר און מיר אַלע, קאָן זיין, האָבען אַ גרויסען חלק ביי זיי אין דער ירושה"... „ווייסט דו וואָס, זאָג איך, לאָזען שוין דיינע שונאים רעדען פאַר דיר. איך זעה אַרויס, זאָג איך, נאָר איין זאַך, אַז דו ביזט אַ יונגעל נישט קיין פאַרפאַלענער און די צונג באַדאַרף מען דיר נישט פּיקען; אויב

דו ווערסט, זאָג איך, האָבען צייט, קאָנסט דו זיך אריינחאַפּען צו מיר היינט אויף דער נאַכט, וועלען מיר אַ ביסעל שמועסען, און טאַקי, בדרך הליכה, חאַפּען מיט אונז אַ וועטשערע"...

אודאי האָט זיך מיינער נישט געלאָזט איבער'חזר'ען די ווער־טער און איז געקומען צו גאַסט, געטראָפען אַקוראַט צום סמיטשיק, בשעת דער באָרשט איז געשטאַנען אויפ'ן טיש און די מילכיגע קנישעס אין אויווען האָבען זיך נאָך געפּרעגעלט. „דו האָסט, זאָג איך צו איהם, אַ לעבעדיגע שוויעגער; קאָנסט זיך, זאָג איך, גהען וואַשען, און אַז ניט, קאָנסט דו, זאָג איך, עסען אומגעוואַשען, איך בין ניט גאָט'ס סטראַפּטשע, זאָג איך, מיך וועט מען אויף יענער וועלט פאַר דיר ניט שמייסען". אַזוי שמועס איך מיך אויס מיט איהם, און פיהל, אַז עס ציהט מיך עפּיס צו דעם דאָזיגען מענטשעל, וואָס — ווייס איך אַליין ניט, נאָר עס ציהט; איך האָב ליעב, פאַרשטעהט איהר, אַ מענטשען, וואָס מע קאָן מיט איהם רעדען אַ וואָרט; אַ מאָל אַ פּסוק, אַ מאָל אַ מדרש, אַ מאָל אַ שטיקעל חקירה אין הימעל־זאַכען, דאָס, יענץ, לאָקש, בוידעם, ציבעלע. אָט אַזאַ מענטש איז טביה. פון יענער צייט אָן האָט מיין בחור אָנ־געהויבען אריינקומען צו מיר כמעט אַלע טאָג. אָפּגעפּאַרטיגט זיך מיט די „שטונדען", פלעגט ער קומען צו מיר זיך אָפּרוהען און אַ ביסעל פאַרברענגען. מאָהלט אייך, אַז אַך און וועה איז געווען צו איהם מיט זיינע שטונדען אינאיינעם, אַז בסך־הכל, דאַרפט איהר וויסען, ביי אונז דער גרעסטער נגיד איז געוואוינט צו צאָהלען גאַנצע ח"י גילדוינים, אי דאָס, זאָל דער לעהרער איהם העלפען לייענען דעפּעשען, שרייבען אַדרייסים און טאַקי פאָלגען אַ גאַנג אויך, פאַר וואָס נישט? אַ בפירוש'ער פסוק: ב כ ל ל ב ב ד ו ב כ ל נ פ ש ך — עסט דו ברויט, דאַרפסט דו וויסען פאַר וואָס. אַ שטיקעל גליק חאָטש, וואָס געגעסען האָט ער, אייגענטליך, ביי מיר, און דערפאַר האָט ער אונטערגעקנעלט מיט מיינע טעכטער, ווי זאָגט ער: ע י ן ת ח ת ע י ן — אַ פּאַטש פאַר אַ פּאַטש; און אָט אַזוי איז ער געוואָרען ביי אונז אין שטוב אַ גאַנצער בן־בית,

די קינדער האָבען איהם אונטערגעטראָגען אַ גלעזעל מילך, און מיין אַלטע האָט אַכטונג געגעבען, ער זאָל האָבען אַ העמד אויפ'ן לייב מיט אַ פּאָר זאָקען גאַנצע — און טאַקי דעמאָלט האָבען מיר דאָס איהם געקרוינט מיט'ן נאָמען „פּעפּערעל", איבערגעמאַכט, הייסט דאָס, אויף אידיש פון פּערטשיק, און מע קאָן זאָגען, אַז מיר האָבען איהם אַלע ליעב געקריגען עפּיס גאָר ווי איין אייגענעם, מחמת בטבע איז ער, דאַרפט איהר וויסען, דוקא נישקשה פון אַ מענטשעל, אַ פשוט'ער, אַ פּראָסטער חי־וקיים הייסט דאָס, שלי שלך, שלך שלי, מיינס דיינס — הפקר ציבעלעס...

פאַר איין זאַך נאָר האָב איך איהם פיינט געהאַט: פאַר זיין פאַרפאַלען ווערען. פּלוצים פלעגט ער זיך אויפהויבען, אַוועקגעהן, און ו ה י ל ד א י נ נ ו — נישטאָ פּעפּערעל! „וואו ביזט דו געווען, מיין טייערער שפּיעל־פויגעל?" שווייגט ווי אַ פיש... איך וויים נישט, ווי אַזוי איהר — איך האָב פיינט אַ מענטשען מיט סודות; איך האָב ליעב, ווי זאָגט ער: ו י ד ב ר — גערעדט און ו י א מ ר — געזאָגט. דערפאַר האָט ער אָבער אַ מעלה: צערעדט ער זיך שוין, איז מ י ב א ש ו מ י ב מ י ם — פאַר פייער און פאַר וואַסער. אַ פּיסק — ניט געדאַכט זאָל ער ווערען! רעדט על ה' ועל משיחו, און אויף „ננתקה"... און דער עיקר טאַקי — אויף „ננתקה"... מיט פּלאַנען אַלץ אַזעלכע ווילדע, קרומע, משוגע'נע געננ, עפּיס אַלסדינג לאַקירדע, פאַפּעריק, מיט די פּיס אַרויף. למשל, אַ נגיד, קומט אויס, נאָך זיין משוגע'נעם, פאַרקעהר־טען שכל, איז אָפּגעפּרעגט, און אַ קבצן איז, פאַרקעהרט, אַ גאַנצער צימעס, און ווער שמועסט אַ בעל־מלאכה — דער איז גאָר דאָס אויבערשטע פונ'ם שטויסעל, טייערער פון חרוסת, מחמת יגיע כפּיד, זאָגט ער, דאָס איז דער עיקר. „פון דעסטוועגען, זאָג איך, צו געלט, זאָג איך, קומט דאָס נישט?" ווערד ער מלא כעס און וויל מיר איינדרינגען, אַז געלט איז אַ שחיטה פאַר דער וועלט; פון געלט, זאָגט ער, נעמען זיך אַלע פאַלשקייטען אויף דער וועלט, און אַלסדינג, זאָגט ער, וואָס סע טהוט זיך אויף דער וועלט, טהוט

זיך עס נישט על־פּי יושר. און ער ברענגט מיר צעהנטויזענד ראיות און משלים, וואָס קלעפּען זיך ביי מיר, ווי אַיין אַרבעס צו דער וואַנט... „קומט אויס, נאָך דיין משוגע'נעם שכל, זאָג איך, אַז דאָס, וואָס מיין בהמה מעלקט זיך, און דאָס, וואָס מיין פערדעל פּאַהרט, איז אויך נישט על־פּי יושר?"... וכדומה נאָך אַזעלכע קלאָץ־קשיות פרעג איך איהם און שטעל איהם אָפּ, ווי זאָגט ער, על כל דברי שירות ותשבחות — אויף יעדען טריט, ווי טביה קאָן! מיין פעפערעל אָבער קאָן אויך, נאָך אַ מין קאָנען! הלואי וואָלט ער אַזוי נישט קאָנען ווי ער קאָן! און האָט ער עפּיס אויפ'ן הארצען, אַזוי זאָגט ער דאָס אַרויס! איינ־מאָל זיצען מיר אַזוי פאַרנאַכט ביי מיר אויף דער פּריזבע און חקירה'ן אַלע מכח די דאָזיגע ענינים, פילאָזאָפיע הייסט עס. רופט ער זיך אָן צו מיר, פעפערעל הייסט עס: „איהר ווייסט, רב טביה? איהר האָט טעכטער, רב טביה, זעהר געראָטענע". „טאַקי באמת? — זאָג איך. — אַ דאַנק דיר פאַר דער בשורה; זיי האָבען, זאָג איך, אין וועמען געראָטען צו זיין". „איינע, זאָגט ער צו מיר ווייטער, די עלטערע, די איז גאָר, זאָגט ער, אַ בר־דעת, אַ פאַלנע מענטש". „איך ווייס עס אָהן דיר, זאָג איך, דאָס עפּעלע, זאָג איך, פאַלט נישט ווייט פונ'ם בוימעלע". אַזוי זאָג איך צו איהם, און דאָס הארץ, געוויינטליך, וואַקסט פאַר תענוג. ווארום וואָסער פאָטער, איך בעט אייך, האָט נישט ליעב, אַז מע לויבט איהם זיינע קינדער? געה זיי אַ נביא, אַז פון אַזאַ מין לויבעניש וועט גאָר אַרויסשפּרינ־גען אַ פאַרקאָכעניש, זאָל גאָט שומר ומציל זיין! איהר מעגט דאָס הערכען.

בקיצור, ויהי ערב ויהי בוקר — געוועזן איז דאָס צווישען טאָג און נאַכט, אין בויבעריק טאַקי, פאָהר איך מיר אַזוי מיט מיין וועגעלע איבער די דאַטשעס, שטעלט מיך עמיצער אָפּ. איך טהו אַ קוק — ס'איז אפרים דער שדכן. אפרים דער שדכן, דאַרפט איהר וויסען, איז זיך אַ איד אַ שדכן, ווי אַלע שדכנים, פאַרנעמט זיך, הייסט דאָס, מיט שידוכים. דערזעהט ער מיך, אפרים הייסט עס.

אין בויבעריק און שטעלט מיך אָפּ: „זייט־זשע מוחל, רב טביה, איך דאַרף אייך עפּיס, זאָגט ער, זאָגען". „מהכתיתי, אַבי אַ גוטס", זאָג איך און שטעל־אָפּ דאָס פערדעל. „איהר האָט, זאָגט ער, רב טביה, אַ טאָכטער!" „איך האָב, זאָג איך, זיעבען, זאָלען געזונט זיין". „איך ווייס, זאָגט ער, אַז איהר האָט זיעבען, איך האָב אויך זיעבען". „האָבען מיר, זאָג איך, אינאיינעם אַזוי גרויס ווי פערצעהן". „בקיצור, ווערטלעך אויף אַ זייט, זאָגט ער; די מעשה, רב טביה, דערפון, זאָגט ער, איז אַזוי: איך בין דאָך, ווי אייך איז ידוע, אַ איך אַ שדכן, האָב איך, זאָגט ער, פאַר אייך אַ חתן. נאָר אַ חתן — פון חתנלאַנד אַ חתן, טאַקי פערווע שבפערווע!" „דהיינו, זאָג איך, וואָס ווערד אָנגערופען ביי אייך אַ חתן פון חתנלאַנד, פערווע שבפערווע? אויב, זאָג איך, אַ חייט, אָדער אַ סנדלר, אָדער אַ מלמד, מעג ער, זאָג איך, זיצען דאָרט, און איך, זאָג איך, ר י ו ח ו ה צ ל ה י ע מ ו ד — מיין גלייכען וועל איך מיר געפינען, מ מ ק ו ם א ח ר, ווי דער מדרש, זאָג איך, זאָגט..." „ע, זאָגט ער, רב טביה, איהר הויבט שוין אָן מיט אייערע מדרשים? מיט אייך, זאָגט ער, רעדען, באַדאַרף מען זיך גוט אונטערגאַרטלען! איהר פאַרשיט, זאָגט ער, די וועלט מיט מדרשים. איהר הערט בעסער אויס, זאָגט ער, וואָס פאַר אַ מין שידוך אפרים דער שדכן איז אַ בעלן אייך פאַרצולעגען; איהר זאָלט, זאָגט ער, נאָר האָרכען און שווייגען". אַזוי מאַכט ער צו מיר, אפרים הייסט דאָס, און נעמט און לייענט מיר אויס אַ צעטעל — וואָס זאָל איך אייך זאָגען? טאַקי עפּיס קפּריסין. ראשית, איז דאָס אָרט זעהר אַ שען אָרט, אַ טאַטענס אַ קינד, זאָגט ער, ניט קיין „חאָץ־דרגא". און דאָס, דאַרפט איהר וויסען, איז ביי מיר דער עיקר. וואָרום איך בין אַליין אויך ניט אַבי ווער; ביי מיר אין דער משפחה זענען פאַרהאַן אַלערליי, ווי זאָגט ער: ע ק ו ד י ם, נ ק ו ד י ם ו ב ר ו ד י ם — פאַרהאַן פּראָסטע מענטשען, פאַרהאַן בעלי־מלאכות און פאַרהאַן בעלי־בתים. הײנט איז ער אַ יודע־נגן, וואָס פאַרשטעהט אין די קליינע אותיות. און דאָס איז ביי מיר אודאי נישט פון די קליינע

זאכעז, ווארום א גראבעז יונג האב איך דאך פיינט, ווי חזיר! ביי מיר איין עם־הארץ איז ערגער טויזענד מאל פון א הולטיי; איהר מעגט אייך געהן אהן א היטעל, און אפילו מיט'ן קאפ אראפ, מיט די פיס ארויף, אבי איהר ווייסט וואס רש"י מאכט, זענט איהר שוין פון מיינע לייט. אט אזא איך איז טביה... היינט איז ער, זאגט ער, רייך, אנגעשטאפט מיט געלט, פאהרט ארוים, זאגט ער, מיט א קארעטע, מיט א פאר ברענענדיגע סוסים, עס געהט אזש א רויך!... נו, מהכתיתי, טראכט איך מיר, דאס איז אויך נישט פון די גרויסע חסרונות. איידער א קבצן, איז שוין גלייכער א נגיד, ווי זאגט ער: יאה עניותא לישראל — גאט אליין האט אויך פיינט א קבצן. א סימן האט איהר, אז גאט זאל ליעב האבען א קבצן, וואלט א קבצן קיין קבצן נישט געווען. „נו, לאמיר הערען ווייטער", זאג איך. „ווייטער, זאגט ער, וויל ער מיט אייך א שידוך טהון, ער געהט אוים, ער חלש'ט, זאגט ער, דאס הייסט נישט נאך אייך — נאך אייער טאכטער חלש'ט ער, ער וויל א שענע וויל ער"... „אזוי? — זאג איך. — לאז ער זיין פאר איהר די כפרה. ווער, זאג איך, איז ער, דער אנטיק אייערער: א בחור? איין אלמן? א גרוש? א שווארץ־יאהר? „ער איז א בחור, זאגט ער, א בחור, אפילו אין די יאהרען שוין, נאר א בחור". „ווי אזוי־זשע, זאג איך, איז דער הייליגער נאמען זיינער?" וויל ער מיר נישט זאגען, האטש בראט איהם. „ברענגט זי, זאגט ער, צו פיהרען קיין בויבעריק, וועל איך אייך נאכדעם, זאגט ער, זאגען". „וואס הייסט, זאג איך, איך זאל זי ברענגען צו פיהרען? ברענגען, זאג איך, ברענגט מען צו פיהרען א פערד, זאג איך, אויפ'ן יריד, אדער א בהמה צו פארקויפען"...

בקיצור, די שדכנים, ווייסט איהר דאך, קאנען איבעררעדען א וואנט. ס'איז געבליבען, אז אם ירצה השם נאך שבת ברענג איך זי צו פיהרען קיין בויבעריק. און אלערליי גוטע, זיסע מחשבות קומען מיר אויף די געדאנקען, און איך שטעל מיר שוין פאר מיין האדלען, ווי זי פאהרט אין א קארעטע מיט א פאר ברענענדיגע סוסים, און

די וועלט איז מיר מקנא, ניט אַזוי אויף דער קאַרעטע מיט די סוסים, ווי אויף די טובות, וואָס איך טהו דער וועלט דורך מיין טאָכטער די נגידית, העלף־אוים די געפאַלענע מיט אַ גמילות־חסד, ווענען אַ כף־הא'ער, ווענען אַ פּופּציגער און ווענען אַ הונדערטער, ווי זאָגט איהר, יענער האָט אויך אַ נשמה... אַזוי טראַכט איך מיר, פֿאַהרענדיג פאַרנאַכטליך, צוריקוועגס אַהיים, און שמיים דאָס פערדעל און שמועס מיך דורך מיט דעם אויף פערדיש לשון: „ל ס ו ס ת י, זאָג איך צו דעם, וויאָ! אַנו, מאַך נאָר, זאָג איך, מיט די רגלים אַ ביסעלע גיכער, באַקומסט דו דיין פּאָרציע האָבער, וואָרום א י ן ק מ ח א י ן ת ו ר ה — שטעהט ביי אונז געשריבען — אַז מע שמירט ניט, פאָהרט מען ניט“...

און ווי איך רעד מיר דאָ אַזוי מיט מיין פערדעל, זעה איך, פון וואַלד אַרוים שניידט זיך אַ פּאָרעל, צוויי מענטשען, ניכר, אַ זכר מיט אַ נקבה. געהן געהען זיי נאָהענט, האָרט איינער צום אַנדערען, און מע רעדט עפּיס זעהר געשמאַק. ווער קאָן דאָס זיין פלוצים אין מיטען דרינען? — קלער איך מיר און קוק מיך איין דורך די פייעריגע ריטער פון דער זון. — איך וואָלט געמעגט שווערען, אַז ס'איז פעפערעל! מיט ווענען־זשע געהט ער דאָס, דער שלים־מזל, אַזוי שפּעט? איך פאַרשטעל מיך מיט דער האַנט פון דער זון און קוק מיך איין נאָך שטאַרקער: ווער איז די נקבה'קע? אוי! דאַכט זיך, האָדעל? יאָ, ס'איז זי, ווי איך בין אַ איד, ס'איז זי!... אַזוי? אָט דאָס האָט מען אַזוי געשמאַק געלערענט גראַמאַטיקעס, געלייענט ביכלעך?! אוי, טביה, ביזט דו אַ בהמה! — אַזוי טראַכט איך מיר, און שטעל־אָפּ דאָס פערדעל און רוף זיך אָן צו מיינע לייט: „אַ גוטען אָבענד אייך, זאָג איך, וואָס הערט זיך עפּיס מכח מלחמה? ווי קומט איהר, זאָג איך, פלוצים גאָר אַהער? אויף ווענען קוקט איהר דאָ אַרוים? אויפ'ן נעכטיגען טאָג?“... דערהערט אַזאַ מין ברוך־הבא, איז מיין פּאָרעל געבליבען שטעהן, ווי זאָגט ער, ל א ב ש מ י ם ו ל א ב א ר ץ, דאָס הייסט: נישט אַהין, נישט אַהער, מחילה צעדרעהט און רויט־

ליד אויפ'ן פנים... געשטאַנען אַזוי אַ פּאָר מינוט אָהן ווערטער, לאָזט מען אַראָפּ די אויגען, נאָכדעם הויבט מען אָן קוקען אויף מיר, איך אויף זיי, זיי ביידע איינס אויף דאָס אַנדערע.

„נו? — זאָג איך. — עפּיס באַטראַכט איהר מיך, זאָג איך, גלייך אַזוי ווי איהר האָט מיך שוין לאַנג נישט געזעהען. איך בין, דאַכט מיר, דער אייגענער טביה, זאָג איך, וואָס געווען, נישט גע־מינערט אַ האָר". אַזוי מאַך איך צו זיי האַלב פאַרדראָסיג און האַלב אויף קאַטאָוועס. רופט זיך אָן צו מיר די טאָכטער מיינע, האָדעל הייסט דאָס, און ווערד נאָך רויטער ווי פריהער: „טאַטע, אונז קומט מזל־טוב"... „מזל־טוב אייך, זאָג איך, מיט מזל זאָלט איהר לעבען. וואָס איז די מעשה? איהר האָט געפונען, זאָג איך, איין אוצר אין וואַלד? צי איהר זענט נאָר־וואָס נצול געוואָרען, זאָג איך, פון אַ גרויסער סכנה?" „אונז קומט, זאָגט ער, מזל־טוב, מיר זענען חתן־כלה". „וואָס הייסט, זאָג איך, איהר זענט חתן־כלה?" „חתן־כלה, זאָגט ער, ווייסט איהר נישט וואָס הייסט? חתן־כלה הייסט, זאָגט ער, איך בין איהר חתן, זי איז מיין כלה". אַזוי מאַכט ער צו מיר, פּעפּערעל הייסט דאָס, און קוקט מיר דוקא גלייך אין די אויגען אַריין. איך קוק איהם אָבער אויך גלייך אין די אויגען אַריין און מאַך צו איהם: „ווען איז געווען ביי אייך, זאָג איך, דאָס קנס־מאָל? און פאַר וואָס האָט איהר נישט גערופען מיך אויך אויף דער שמחה? איך קעהר מיר, דאַכט זיך, אַן דאָ אַ שטיקעל מחותן, צי ניין?"... איהר פאַרשטעהט, איך לאַך און ווערעם עסען מיך, טאַטשען מיין לייב. נאָר גאָר נישט, טביה איז נישט קיין אידינע, טביה האָט ליעב אויסהאָרכען ביז'ן סוף... רוף איך מיך אָן צו זיי: „איך פאַרשטעה ניט — אַ שידוך אָהן אַ שדכן, אָהן תנאים?" „וואָס דאַרפען מיר, מאַכט ער, פּעפּערעל הייסט דאָס, שדכנים? מיר זענען שוין לאַנג, זאָגט ער, חתן־כלה". „אַזוי? גאָט'ס נסים! וואָס־זשע האָט איהר, זאָג איך, געשוויגען ביז אַהער?" „וואָס זאָלען מיר, זאָגט ער, שרייען? מיר וואָלטען אייך היינט אויך נישט דערצעהלט, נאָר אַזוי ווי מיר האַלטען איז גיכען ביי צעשיידען

זיך, איז ביי אונז געבליבען, מיר זאָלען שטעלען פריהער׳ט א חופּה״... דאָס האָט מיך שוין פאַרדראָסען, ווי זאָגט איהר: ב א ו מ י ם ע ד נ פ ש — דערלאַנגט אין ביין אַריין! מילא, וואָס ער זאָגט: חתן־כלה — איז נאָך צו דערליידען, ווי שטעהט דאָרטען געשריבען: א ה ב ת י — ער וויל זי, זי וויל איהם. אָבער חופּה? וואָס איז דאָס פאַר ווערטער: שטעלען א חופּה? עפּיס תרגום־לשון!... ווייזען ווייזט אויס, אַז מיין חתן האָט פאַר־שטאַנען, אַז איך בין פון דער מעשה א ביסעל מטושטש; רופט ער זיך אָן צו מיר: „פאַרשטעהט איהר, רב טביה, די מעשה דער־פון איז אַזוי: איך האַלט ביי אָפּפאָהרען פון דאַנען״. „ווען פאָהרסט דו?״ „אין גיכען״. „וואוהין, אַשטייגער?״ „דאָס קאָן איך אייך, מאַכט ער, נישט זאָגען, ס׳איז, זאָגט ער, א סוד״... איהר הערט? ס׳איז א סוד! ווי געפעלט דאָס אייך, אַשטייגער? קומט צו געהן א פּעפּערעל, א קליינס, א שוואַרץ, א פאַרזעהעניש, פאַרשטעלט זיך פאַר א חתן, וויל שטעלען א חופּה, האַלט ביי אוועקפאָהרען און זאָגט ניט וואוהין! קאָן ניט צעזעצט ווערען די גאַל? „מילא, זאָג איך צו איהם, א סוד איז א סוד; ביי דיר איז גאָלע סודות... גיב מיר אָבער צו פאַרשטעהן, ברודערעל, אָט דאָס: דו ביזט דאָך א מענטש, זאָג איך, פון סאַמע יושר און ביזט איינגעטונקען אין מענטשליכקייט פון אויבען ביז אַראָפּ, — ווי קומט דאָס, זאָג איך, צו דיר, אַז דו זאָלסט פּלוצים אין מיטען דרינען צונעמען ביי טביה׳ן א טאָכטער און מאַכען זי פאַר איין עגונה? אָט דאָס הייסט ביי דיר יושר? מענטשליכקייט? א שטיקעל גליק, זאָג איך, וואָס דו האָסט מיך נישט באַ׳גנבה׳ט, אָדער אונטערגעצונ־דען״... „טאַטע! — זאָגט זי צו מיר, האָדעל הייסט דאָס. — דו ווייסט גאָר ניט, ווי גליקליך מיר זענען, איך און ער, וואָס מיר האָבען דיר אויסגעזאָגט פונ׳ם סוד. ס׳איז ביי אונז, זאָגט זי, אַראָפּ א שטיין פונ׳ם האַרצען. קום אַהער, לאָמיר זיך צעקושען״. און נישט לאַנג געטראַכט, חאַפּען זיי מיך אַרום ביידע, זי פון איין זייט, ער פון דער אַנדערער זייט, און מע הויבט מיך אָן קושען

און האַלזען, זיי מיך און איך זיי, און פון גרויס אימפעט, אַפּנים, זיי ביידע צווישען זיך דאַוואַי קושען זיך! אַ באַשרייבונג, זאָג איך אייך, אַ טעיאַטער מיט זיי! „טאַמער וואָלט שוין געווען, זאָג איך, גענוג קושען זיך? צייט עפּיס רעדען מכח תכלית“. „מכח וואָסער תכלית?“ זאָגען זיי. „מכח נדן, זאָג איך, מלבושים, הוצאות־החתונה, דאָס, יענץ, לאָקש, בוידעם, ציבעלע“... „מיר דאַרפען נישט, זאָגען זיי, גאָר נישט נישט, נישט קיין לאָקשען, נישט קיין בוידעם, נישט קיין ציבעלעס“. „וואָס־זשע דען, זאָג איך, דאַרפט איהר יאָ?“ „מיר דאַרפען, זאָגען זיי, נאָר חופה וקדושין“... איהר הערט ווערטער?...

בקיצור, איך וועל אייך ניט מאריך זיין, עס האָט מיר געהאָל־פען, ווי דער פאַר־אַ־יאָהריגער שניי — מע האָט געשטעלט אַ חופה. אַליין הייסט אַ חופה! אודאי, וואָס זאָלט איהר קלערען, נישט אַזאַ חופה, ווי טביה'ן שטעהט אַן. אויך מיר אַ חופה!... אַ שטילע חתונה... אַך און וועה!... און דערצו איז נאָך פאַרהאַן אַ ווייב, ווי זאָגט איהר: אויף אַ מכה אַ בלאָטער. מוטשעט זי, איך זאָל איהר נאָר זאָגען, וואָס איז דאָס עפּיס אַזוי האָפּ־לאָפּ, בחפזון'דיג? נו, געהט גיט צו פאַרשטעהן אַ אידינע, אַז סע ברענט! וואָס טויג אייך, איך האָב איהר געמוזט אָפּטאַקען פון דרך־שלום וועגען אַ ליגען הגדול הגבור והנורא, אַ מעשה מיט אַ ירושה, אַ רייכע מוהמע פון יעהופּעץ, נעבכטיגע טעג — אַבי זי זאָל מיך לאָזען צו־רוה. און טאַקי באותו היום, דאָס הייסט אַ פּאָר שעה נאָך דער שענער חופה, שפּאַן איך איין דאָס פערד־און־וועגעלע, און מיר זעצען זיך אויף זאַלבעדריט, דאָס הייסט: איך און זי און ער, דער געניידעם מיינער, און ה ל ד מ ש ה מ ר ד כ י — מאַרש צום באַהן קיין בויבעריק. זיצענדיג אַזוי מיט מיין פּאָר־פּאָלק אין וועגעלע, האָפּ איך מיר אַ קוק מן הצד אויפ'ן דאַזיגען פּאָרעל און טראַכט מיר: וואָס פאַר אַ גרויסען גאָט מיר האָבען און ווי מאָדנע שען ער פיהרט זיין וועלטעל! און וואָס פאַר מיני משונה נפשות, ווילדע ברואים, עס געפינען זיך ביי איהם! אָט האָט

איהר אייך אַ פּאָר־פאַלק נאַר־וואָס פון דער נאָדעל אַרוים: פּאַהרט ער אוועק, דער גוטער יאָהר ווייסט איהם וואוהין, און זי בלייבט איבער דאַ — און מע זאָל דאָס לאָזען אַפּילו אַ טרער, חאָטש פון יוצא וועגען! נאַר גאָר נישט, טביה איז נישט קיין אידינע. טביה האָט צייט, קוקט און שווייגט, וואָס וועט דאַ זיין... זעה איך עפּיס אַ פּאָר יונגע לייטלעך, גוטע כתריליקעס, מיט אויסגעטראָ־טענע שטיוועל, זענען אַרויסגעקומען אויפ'ן באַהן זיך געזעגענען מיט מיין שפּיעל־פויגעל. איינער פון זיי איז געגאַנגען עפּיס ווי אַ שייגעץ, איך בעט איבער אייער כבוד, מיט'ן העמדעל איבער די הויזען, און האָט עפּיס געשושקעט זיך מיט מיינעם שטילערהייד. „זעה נאַר, טביה, טראַכט איך מיר, צי האָסט דו זיך ניט אריינגע־חאַפּט דאַ צווישען חברה פערד־גנבים, בייטעל־שניידערס, שלעסער־ברעכער, אָדער פאַלשע מאָנעטשיקעס?“...

פאַהרענדיג צוריק מיט מיין האָדלען פון בויבעריק אַהיים, קאָן איך מיך נישט איינהאַלטען און זאָג איהר אַרוים דעם דאָזיגען געדאַנק גאַנץ אָפענטליך. צעלאַכט זי זיך און וויל מיך איינרעדען, אַז ס'איז לויטער פיינע מענטשלעך, עהרליכע, לעצט־עהרליכע לייט, וואָס זייער גאַנץ לעבען איז נאַר פון יענעמס וועגען, זיך האָבען זיי נישט אין זינען, אַפּילו אין דער לינקער פּיאַטע... „אָט אַ יענער, זאָגט זי, וואָס מיט'ן העמדעל, דער איז גאָר אַ טאַטענס אַ קינד; ער האָט, זאָגט זי, אוועקגעוואָרפען רייכע טאַטע־מאַמע אין יעהופּעץ, וויל נישט נעמען ביי זיי קיין צעבראָכענעם גראָשען“. „אַזוי? גאָט'ס וואונדער! — זאָג איך. — טאַקי זעהר אַ פיין בחור'על, כלעבען! צום העמדעל, וואָס ער געהט איבער די הויזען, מיט די לאַנגע האָר, ווען גאָט העלפט איהם נאָך אַ האַרמאָניע, אָדער אַ הונט זאָל איהם נאָכלויפען פון הינטען, דעמאָלט האָט דאָס שוין גאָר דעם זיבעטען חן!“... אָט אַזוי רעכען איך זיך אָפּ מיט איהר שוין פאַר איהם אויך, און לאָז אוים מיין גאַנץ ביטער האַרץ, הייסט דאָס, צו איהר נעבאַך... און זי? גאָר נישט! א י ן א ס ת ר מ ג ד ת — מאַכט זיך תמ'עוואַטע. איך איהר: „פעפערעל“, און

זי מיר: „טובת־הכלל, ארבייטער, נעכטיגע טעג"... „וואס טויג מיר, זאג איך, אייער טובת־הכלל מיט אייער ארבייטען, אז עס געהט־צו ביי אייך בסוד? פארהאן, זאג איך, א שפריכווארט: וואו א סוד, דארט איז א גנבה... אמעהר זאג מיר גלייך, וואס איז ער געפאהרען, פעפערעל, און וואוהין?"... „אלסדינג יא, זאגט זי, נאר דאס נישט. פרעג זיך, זאגט זי, בעסער נישט נאך; גלויב מיר, זאגט זי, ווערסט מיט דער צייט אליין אלסדינג וויסען. ווערסט, אם ירצה השם, הערען, און אפשר אין גיכען, פיעל נייעס, פיעל גוטס!"... „אמן, הלואי, זאג איך, פון דיין מויל אין גאט'ס אויהערען. נאר אונזערע שונאים, זאג איך, זאלען אזוי וויסען פון זייער געזונט, ווי איך הויב אן צו פארשטעהן, וואס דא טהוט זיך ביי אייך און וואס באדייט די שפיעל!"... „אט דאס איז טאקי, זאגט זי, דער אומגליק, וואס דו ווערסט דאס ניט פארשטעהן". „וואס־זשע, ס'איז אזוי טיעף? מיר דאכט, זאג איך, אז איך פארשטעה, מיט גאט'ס הילף, גרעסערע זאכען"... „דאס לאזט זיך ניט, זאגט זי, פארשטעהן מיט'ן שכל אליין, דאס דארף מען, זאגט זי, פיהלען, פיהלען מיט'ן הארצען"... אזוי זאגט זי צו מיר, הארעל הייסט עס, און דאס פנים ביי איהר בשעת־מעשה פלאמט און די אויגען ברענען. ניט געדאכט זאלען זיי ווערען, די טעכטער מיינע! פארקאכען זיי זיך אין עפיס, איז מיט הארצען און מיט לייב און לעבען און מיט'ן גוף און מיט דער נשמה!

בקיצור וועל איך אייך דערצעהלען, עס געהט אוועק א וואך און צוויי און דריי און פיער און פינף און זעכס און זיעבען — א י ן ק ו ל ו א י ן כ ס ף — נישטא ניט קיין בריעף, ניט קיין ידיעה. „פארפאלען, זאג איך, פעפערעל!" — און חאפ א קוק אויף מיין הארעלען. נעבאך קיין טראפען בלוט נישטא אין פנים, זוכט־אויף אלע מאל אייך אנדער שטיקעל ארבייט אין שטוב, וויל, וויזט אויס, פארגעסען דורך דעם די גרויסע צרות איהרע, נאר, איהר זאלט זאגען, זי זאל דאס איהם אפילו דערמאנען! שא, שטיל, גלייך ווי ס'איז גאר קיין מאל נישט געווען קיין פעפערעל אויף

דער וועלט! נאָר איין מאָל טרעפט זיך אַ מעשה, איך קום צו פאָהרען אַהיים, איך זעה — מיין האָדעל איז פאַרווייַנט, געהט אַרום מיט אַנגעשוואָלענע אויגען. הויב איך מיך אָן צו דערפרעגען, ווער איך געוואָהר, אַז דאָ איז נישט לאַנג געווען עפּיס איינער אַ שלים־מזל מיט לאַנגע האָר און גע'סוד'עט זיך עפּיס מיט איהר, מיט האָדלען הייסט עס. „אַהאַ! — טראַכט איך מיר. — דאָס איז יענער חברה־מאַן, וואָס האָט אַוועקגעוואָרפען רייכע טאַטע־מאַמע און האָט אַראָפּגעלאָזט דאָס העמדעל איבער די הויזען"... און נישט לאַנג געטראַכט, רוף איך אַרויס מיין האָדלען פון שטוב אין הויף אַרויס און טהו זי אַ חאַפּ גלייך אויף דער ווענטקע: „זאָג מיר נאָר, טאָכטער, האָסט שוין פון איהם אַ גרוס?" „יאָ". „וואו איז ער ערגיץ, דיין באַשערטער?" „ער איז, זאָגט זי, וויַיט". „וואָס טהוט ער?" „ער זיצט!" „ער זיצט?" „ער זיצט"... „וואו זיצט ער? פאַר וואָס זיצט ער?" — שווייגט זי. קוקט מיר גלייך אין די אויגען אַריין און שווייגט. „זאָג מיר נאָר, זאָג איך, טאָכטער מיינע, וועדליג איך פאַרשטעה, זיצט ער נישט פאַר קיין גנבה; פאַרשטעה איך ניט דעם שכל, אַז ווי באַלד קיין גנב ניט און קיין שווינדלער ניט, היינט פאַר וואָס־זשע זיצט ער, פאַר וואָסערע מעשים טובים?"... שווייגט זי — אין אסתר מגדת... האָב איך מיך מיישב געווען: זאָגסט ניט, דאַרף מען ניט; ער איז דאָך דיין שלים־מזל, ניט מיינער. אַ שענע ריינע כפּרה! נאָר אינוועניג אין האַרצען טראָג איך אַ וועהטיג, איך בין פאָרט אַ פאָטער, ווי מיר זאָגען אין'ם דאַווענען: כ ר ח ם אָ ב ע ל ב נ י ם — אַ פאָטער בלייבט אַ פאָטער.

בקיצור, געווען איז דאָס הושענא־רבה אויף דער נאַכט. יום־טוב איז ביי מיר אַ מנהג, איך רוה מיך אָפּ, און אויך דאָס פערדעל רוהט זיך ביי מיר אויס, ווי אין דער תורה שטעהט געשריבען: אַ ת ה — דו, ו ש ו ר ך — און דיין וויַיב, ו ח מ ו ר ך — און דיין פערדעל... און אַגב איז שוין אין בויבעריק כמעט נישטאָ וואָס צו טהון: טהוט מען אַ בלאָז מיט'ן שופר, אַזוי צעלויפען זיך אַלע

דאטשניקעס, ווי די מייז אין א הונגער, און בויבעריק ווערד א פוסטקע. דעמאלט האב איך ליעב צו זיצען אין דערהיים, ביי זיך אויף דער פריזבע. פאר מיר איז עס דאס בעסטע שטיקעל צייט. די טעג זענען געשענקטע. די זון באקט שוין ניט, ווי א קאלב־אויווען, נאר זי גלעט מיט א מין ווייכקייט, מחיה נפשות. דער וואלד איז אלץ נאך גרין, די סאסנעס הערען ניט אויף צו שמעקען מיט סמאלע, און עס דאכט זיך מיר, אז דער וואלד קוקט יום־טוב'דיג, ווי גאט'ס א סוכה, א סוכה פון גאט. אט דא, טראכט איך מיר, האלט גאט סוכות; דא, ניט אין שטאדט, וואו סע טארעראמט, און מענטשען לויפען הין און הער, פינען מיט דער נשמה, יאגען זיך נאכ'ן שטיקעל ברויט, און מע הערט נאר געלט און געלט און געלט!... און ווער שמועסט אויף דער נאכט, הושענא־רבה, למשל, — איז דאך גאר א גן־עדן: דעמאלט איז דער הימעל בלוי, די שטערען פינקלען, שעמערירען, בייטען זיך, פינטלען, ווי, להבדיל, א מענטש מיט די אויגען; און אמאל, מאכט זיך, פליהט דורך א שטערן פייל אוים'ן בויגען, לאזט איבער נאך זיך אויף א רגע'לע א גרינעם פאס — דאס האט זיך אראפגעלאזט א שטער־רענדעל, געפאלען עמיצענס מזל. ווארום וויפיעל שטערען, אזוי פיעל מזלות... אידישע מזלות... „עס זאל חאטש ניט זיין מיין פינסטער מזל", — טראכט איך מיר, און עס קומט מיר אויפ'ן געדאנק האדעל. שוין פון עטליכע טעג, אז זי איז עפים ווי אויפ־געמונטערט, לעבעדיגער געווארען, גאר איין אנדער פנים באקומען. עמיצער האט איהר געבראכט א בריוועל, אפנים, פון איהם טאקי, פון איהר שלים־מזל. ווילען ווילט זיך מיר זעהר וויסען, וואס ער שרייבט איהר, נאר פרעגען וויל איך נישט; זי שווייגט, שווייג איך אויך, פתח שין שא! טביה איז נישט קיין אידינע; טביה האט צייט...

דערווייל, אזוי ווי איך טראכט פון האדלען, קומט זי אן, האדעל הייסט עס, זעצט זיך צו נעבען מיר אויף דער פריזבע, קוקט זיך ארום אויף אלע זייטען און רופט זיך אן צו מיר שטילערהייד:

„הערסט דו, טאטע? איך דארף דיר עפּיס זאגען: היינט געזעגענען מיר זיך אָפּ מיט דיר... אויף שטענדיג"...

אזוי זאגט זי צו מיר שטיל, קוים וואָס מען הערט, און קוקט אויף מיר מיט אַ מאָדנעם מין קוק, מיט אַזאַ קוק, וואָס איך וועל איהם אייביג נישט פאַרגעסען. און בשעת־מעשה פליהט מיר דורך אַ מחשבה אין קאָפּ: „זי וויל זיך טרינקען"... וואָס איז מיר איינגעפאַלען טרינקען? ווייל עס האָט זיך געטראָפען, ניט דאָ געדאַכט, אַ מעשה: אַ מיידעל נישט ווייט פון אונז האָט זיך פאַרקאַכט אין אַ דארף־שייגעץ און האָט זיך צוליעב דעם דארף־שייגעץ... איהר ווייסט דאָך שוין וואָס. איז די מאַמע פאַר צרות קראַנק געווארען און איז געשטאָרבען, און דער טאַטע האָט זיך אויסגעבראַכט, געוואָרען אַ קבצן. און דער דארף־שייגעץ האָט זיך מיישב געווען און האָט חתלירע געהאַט פאַר איין אַנדערע. איז זי אַוועקגעגאַנגען צום טייך, דאָס מיידעל הייסט דאָס, און האָט זיך אַרייגעוואָרפען אין וואַסער אַריין און האָט זיך דערטרונקען...

„וואָס הייסט, זאָג איך, דו געזעגענסט זיך אָפּ מיט מיר אויף שטענדיג?" — אזוי מאַך איך צו איהר און קוק אַראָפּ, זי זאָל ניט זעהען, ווי איך בין טוידט. „דאָס הייסט, זאָגט זי, איך פאָהר, זאָגט זי, אַוועק, מאָרגען, זאָגט זי, גאַנץ פריה, מיר וועלען זיך שוין מעהר קיין מאָל ניט זעהען... קיין מאָל ניט"...

דערהערט די דאָזיגע ווערטער, איז מיר געוואָרען אַ ביסעל גרינגער אויף דער נשמה. דאַנקען גאָט חאָטש דערפאַר, טראַכט איך מיר, ווי זאָגט ער: גם זו לטובה — עס קאָן זיין ערגער, בעסער האָט קיין שיעור ניט... „וואוהין, למשל, פאָהרסט דו, אויב איך האָב, זאָג איך, די זכיה צו וויסען?" „איך פאָהר, זאָגט זי, צו איהם". „צו איהם? — זאָג איך. — וואו איז ער דען אַצינדערט?" „לעת־עתה, זאָגט זי, זיצט ער נאָך; נאָר אין גיכען שיקט מען איהם אַוועק". „פאָהרסט דו, הייסט דאָס, זיך געזעגענען מיט איהם?" — אזוי זאָג איך צו איהר און מאַך זיך תמ'עוואַטע. „ניין, זאָגט זי, איך געה איהם נאָך גלייך אַהין". „אַהין? — זאָג

איך. — ווער איז געוועז דער אהין? ווי אזוי הייסט דאָס אָרט?"
„מע ווייסט נאָך נישט אַקוראַט, זאָגט זי, ווי אַזוי דאָס אָרט הייסט, נאָר ווייט איז דאָס זעהר, זאָגט זי, ווייט מיט סכנת־נפשות"...

אזוי זאָגט זי צו מיר, האָדעל הייסט עס, און עס מאַהלט זיך מיר אויסעט, אז זי רעדט דאָס מיט גדלות, מיט גרויסקייט, גלייך ווי ער וואָלט דאָ אָפּגעטהאָן עפּיס אזעלכס, וואָס עס קומט איהם דערפאַר אַ מעדאַל פון אַ פּוד אייזען!... וואָס ענטפערט מען איהר, למשל, אויף אַזאַ זאַך? פאַר אזאַ זאַך נעמט אַ פאָטער און בייזערט זיך אויס אויף אַ קינד, שענקט אַ פּאָר פעטש, אדער ער בייטעלט אוים אַלע בייזע וויסטע חלומות. טביה איז אָבער ניט קיין אידיגע. איך געה מיט דעם גאַנג, אַז כעס איז עבודה־זרה. רוף איך מיך אָן צו איהר מיט אַ פּסוק, ווי געוויינטליך: „איך זעה אַרוים, זאָג איך, טאָכטער מיינע, אַז דו ביזט מקיים, ווי אין דער היילינער תורה שטעהט געשריבען: ע ל כ ן י ע ז ב — ווארפסט אוועק, זאָג איך, צוליעב אַ פעפערעל, טאַטע־מאַמע, זאָג איך, און לאָזט זיך אוועק אין איין אָרט, וואָס מע ווייסט ניט וואו, ערגיץ אין די מדבריות, אַפּנים, אויפ'ן פאַרגליווערטען ים, דאָרט, וואו אַלכסנדר מוקדון, זאָג איך, איז געפאָהרען אויפ'ן אַקרענט און פאַרבלאָנזעט אויף אַ ווייטער ווימפּע, זאָג איך, צווישען ווילדע מענטשען, ווי איך האָב געלייענט, זאָג איך, אַמאָל אין אַ מעשה־ביכעל"...

אזוי זאָג איך צו איהר האַלב אויף קאַטאָוועס און האַלב מיט כעס, און דאָס האַרץ בשעת־מעשה וויינט. נאָר טביה איז נישט קיין אידינע. טביה האַלט זיך איין. און זי, האָדעל הייסט עס, פאַלט נישט אַראָפּ ביי זיך; ענטפערט מיר אַפּ על ראשון ראשון, און שטיל, נישט געהאַפּט, און באַטראַכט. טביה'ס טעכטער קאָנען רעדען...

און האָטש איך האַלט דעם קאָפּ אַראָפּ און די אויגען צו, פון דעסטוועגען דאַכט זיך מיר, אַז איך זעה זי, האָדלען הייסט דאָס, איך זעה — איהר פּנים איז פּונקט אזוי ווי די לבנה, בלאַס און מאַט, און דאָס קול איהרס, מאַהלט זיך מיר אוים, איז עפּים ווי

פאַרדומפּען, ציטערט... זאָל איך איהר, אַשטייגער, פאַלען אויפ'ן האַלז, בעטען, חלש'ען פאַר איהר, זי זאָל נישט פאָהרען? ווייס איך, אַז ס'איז אַרויסגעוואָרפען. ימח שמם זאָלען זיי ווערען, טאַקי די טעכטער מיינע, — פאַרקאַכען זיי זיך אין עמיצען, איז מיט'ן גוף און מיט דער נשמה און מיט'ן האַרצען און מיט לייב און לעבען!

בקיצור, מיר זענען אָפּגעזעסען אַזוי אויף דער פּריזבע אַ היבשע שטיק צייט, לאָז זיך אייך דאַכטען, כמעט די גאַנצע נאַכט. מעהר געשוויגען ווי גערעדט, און דאָס, וואָס מיר האָבען גערעדט, איז אויך געווען כמעט ווי נישט גערעדט, האַלבע ווערטער... זי האָט גערעדט, און איך האָב גערעדט. איך פרעג זי נאָר איין זאַך: וואו איז דאָס געהערט געוואָרען, אַ מיידעל זאָל נעמען און חתונה האָבען פאַר אַ בחור צוליעב דעם, זי זאָל איהם קאָנען נאָכגעהן ערגיץ אין אַלדי שוואַרצע יאָהר? ענטפערט זי מיר: „מיט א י ה ם איז אַלץ איינס, אפילו אין אַלדי שוואַרצע יאָהר"... געב איך איהר, געוויינטליך, צו פאַרשטעהן מיט'ן שכל, ווי נאַריש דאָס איז. גיט זי מיר צו פאַרשטעהן מיט א י ה ר שכל, אַז איך וועל דאָס קיינמאָל ניט פאַרשטעהן. ברענג איך איהר אַ משל מיט אַ הוהן, אַ קוואָקע, וואָס האָט אויסגעזעסען קאַטשקעלעך. די קאַטשקעלעך האָבען זיך נאָר אויפגעכאַפּט אויף די פיסלעך, האָבען זיי זיך גע־לאָזט אויפ'ן וואַסער, און די קוואָקע נעבאַך קוואָקעט. „וואָס, זאָג איך, ווענסט דו זאָגען, זאָג איך, דערויף, טאָכטער לעבען?" „וואָס, זאָגט זי, זאָל איך דערויף זאָגען? ס'איז אודאי אַ רחמנות, זאָגט זי, אויף דער קוואָקע; נאָר צוליעב דעם, זאָגט זי, וואָס די קוואָקע קוואָקעט, זאָלען די קאַטשקעלעך ניט שווימען?"... איהר פאַרשטעהט דבורים? טביה'ס טאָכטער רעדט נישט גלאַט...

און דערווייל די צייט שטעהט נישט. עס הויבט שוין אָן צו שאַריען אויף טאָג. די אַלטע אין שטוב וואָרטשעט. זי האָט שוין עטליכע מאָל געשיקט זאָגען, אַז ס'איז שוין צייט מאַכען נאַכט, און געזעהען, אַז עס העלפט זיך נישט, האָט זי אַרויסגעשטעקט

דעם קאָפּ דורכ'ן פענסטער און מאַכט צו מיר, מיט אַ שענעם יברכך, געוויינטליך: „טביה! וואָס טראַכסט דו זיך?" „לאָז זיין שטיל, זאָג איך, גאָלדע, ווי אין פּסוק שטעהט: ל מ ה ר ג ש ו! האָסט פאַרגעסען, אַפּנים, אַז ס'איז היינט הושענא־רבה? הושענא־רבה, זאָג איך, ווערד אונז אָנגע'חתמ'עט דאָס גוטע קוויטעל, הושענא־רבה דאַרף מען זיין אויף. פאָלג מיך, גאָלדע, זאָג איך, דו נעם, זיי מוחל, צעבלאָז נאָר דעם סאַמאָוואַר, זאָג איך, און לאָז זיין טיי, און איך וועל געהן דערווייליע שפּאַנען דאָס וועגעלע. מיר פאָהרען מיט האָדלען צום באַהן". און ווי דער שטייגער איז, טאַק איך איהר אַפּ אַ שפּאַגעל־נייעם ליגען, אַז האָדעל פאָהרט אַוועק קיין יעהופּעץ, און פון דאָרטען נאָך ווייטער, אַלץ מכּח יענעם עסק, מכּח דער ירושה הייסט דאָס, און עס קאָן געמאָהלט זיין, זאָג איך, אַז זי זאָל שוין דאָרטען בלייבען איבער'ן גאַנצען ווינטער, און אפשר איבער'ן ווינטער מיט'ן זומער מיט נאָך אַ ווינטער; לכן דאַרף מען איהר, זאָג איך, מיטגעבען צידה לדרך, אַ ביסעל גרעט, אַ קליידעל, אַ פּאָר קישענס, ציכלעך, דאָס, יענץ און שאר־ירקות.

אַזוי קאָמאַנדעווע איך און זאָג אַז, ס'זאָל נישט זיין קיין גע־וויינען, ס'איז הושענא־רבה אויף דער וועלט. „הושענא־רבה, זאָג איך, טאָר מען ניט וויינען, ס'איז אַ בפירוש'ער דין!" הערט מען דאָך מיך מיט'ן דין מסתמא, ווי די קאַץ, און מע וויינט דווקא יאָ, און אַז סע קומט צום געזעגענען זיך, ווערד אַ יללה, אַלע וויינען — די מאַמע, די קינדער, און טאָקי זי אַליין, האָדעל הייסט דאָס, און ועל כולם, אַז ס'איז געקומען צו דער עלטערער טאָכטער מיינע, צייטעל מיין איך (אויף יום־טוב קומט זי צו מיר מיט איהר באַ־שערטען, מיט מאָטעל קאַמזויל), האָבען זיך ביידע שוועסטער אַ וואָרף געטהאָן איינע דער אַנדערער אויפ'ן האַלז — מע האָט זיי קוים אָפּגעריסען...

נאָר איך איינער האָב מיך געהאַלטען שטאָהל און אייזען; דאָס הייסט, עס רעדט זיך נאָר אַזוי — שטאָהל און אייזען; איני־

ווענינ קאָכט, ווי אַ סאַמאָוואַר, נאָר יענעם אַרויסבאַווייזען — פעו! טביה איז דאָך נישט קיין אידינע... דעם גאַנצען וועג קיין בויבע־ריק שווייגט מען, און אַז מיר האַלטען שוין נישט ווייט פון דער באַהן, רוף איך מיך אָן צו איהר, זי זאָל מיר זאָגען דאָס לעצטע מאָל, וואָס פאַרט האָט ער געטהאָן אַזעלכס, פעפערעל הייסט דאָס?... „איטליכע זאַך, זאָג איך, באַדאַרף דאָך האָבען עפּיס אַ טעם"... ווערד זי אָנגעצונדען און שווערט מיר מיט כל השבועות שבעולם, אַז ער איז ריין, ווי גיין־גאָלד. „ער איז, זאָגט זי, אַ מענטש, וואָס קאַטאַרי פאַר זיך אָהרט איהם נישט, דאָס גאַנצע טהועכץ זיינס איז נאָר, זאָגט זי, יענעמ'ס טובה, דער וועלט'ס טובה — און דער עיקר פאַר יגיע־כפּים'ניקעס, די בעלי־מלאכות" — און געהט זייט אַ חכם און טרעפט, וואָס דאָס הייסט! „זאָרגט ער זיך, זאָג איך צו איהר, הייסט דאָס, פאַר דער וועלט? לםאַי־זשע, זאָג איך, זאָרגט זיך נישט די וועלט פאַר איהם, אַז ער איז יאָ אַזאַ וואוילער בחור? זאָלסט איהם חאָטש לאָזען גרוסען, זאָג איך, דעם אַלכסנדר מוקדון דיינעם, זאָלסט איהם זאָגען, זאָג איך, אַז איך פאַרלאָז מיך אויף זיין יושר, ער איז דאָך אַ מענטש פון סאַמע יושר, זאָג איך, אַז ער וועט מיין טאָכטער מסתמא נישט פאַר־פיהרען, און שרייבען אַמאָל, זאָג איך, אַ בריוועל דעם אַלטען טאַטען"...

און אַזוי ווי איך רעד, פאַלט זי מיר נישט פּלוצים אויפ'ן האַלז און הויבט נישט אָן צו וויינען? „לאָמיר זיך, זאָגט זי, געזעגענען. זיי געזונט, טאַטע, גאָט ווייסט, זאָגט זי, ווען מיר וועלען זיך זעהען!?"... איין עק! אָט דאָ האָב איך מיך שוין נישט געקאָנט איינהאַלטען... עס איז מיר געקומען אויפ'ן געדאַנק, פאַרשטעהט איהר, טאַקי די אייגענע האָדעל, בשעת זי איז נאָך געווען אַ ברעקעל... אַ קינד הייסט דאָס... זי געהאַלטען אויף די הענט... אויף די הענט געהאַלטען... האָט קיין פאַראיבעל נישט, פּאַני, וואָס איך האָב מיך... מעשה אידינע... איהר זאָלט וויסען, הערט איהר, וואָס דאָס איז פאַר אַ האָדעל, דאָס איז!... איהר זאָלט זעהען די

בריוולער, וואָס זי שרייבט... ס'איז אַ האַדעל פון גאָט!... זי איז ביי מיר אַט־אַ־דאָ־אָ, איז זי ביי מיר... טיעף, טיעף... איך קאָן עס אייך אַזוי פיעל נישט אַרויסגעבען... . . . .

. . . .

ווייסט איהר וואָס, פּאַני שלום־עליכם? לאָמיר בעסער רעדען פון עפּיס פּריווילעגיעס: וואָס הערט זיך עפּיס מכח דער חלירע אין אָדעס?...

חוה

געשריבען אין יאָהר 1906.

חַוָה

— ה ו ד ו ל ה׳ כ י ט ו ב — ווי אַזוי גאָט פיהרט, אַזוי איז גוט. דאָס הייסט, עס באַדאַרף זיין גוט, וואָרום פּרובט זייט אַ חכם און מאַכט בעסער! אָט האָב איך געוואָלט זיין אַ קלוגער, געדרעהט דעם פּסוק אַהער, געדרעהט דעם פּסוק אַהין, געזעהען, עס העלפט נישט, האָב איך צוגענומען די האַנט פון׳ם האַרצען און האָב געזאָגט צו זיך אַליין: טביה, ביזט אַ נאַר! דו וועסט די וועלט נישט איבערמאַכען. דער אויבערשטער האָט אונז געגעבען צער־גידול־בנים, איז די טייטש: פון קינדער האָט מען צרות און מע מוז דאָס אָננעמען פאַר ליעב. אָט, למשל, האָט זיך מיין עלטערע טאָכטער, צייטעל הייסט עס, פאַרקאָכט אין׳ם חייט מאָטעל קאַמזויל, האָב איך עפּים צו איהם? אמת, ער איז טאַקי אַ פּראָסטער נפש, פאַרשטעהט נישט אַזוי שטאַרק דריבניטשקע, די קליינע אותיות, הייסט עס, נאָר וואָס קאָן מען טהון? די גאַנצע וועלט, ווי זאָגט איהר, קאָן דאָך ניט זיין געבילדעט! דערפאַר איז ער איין עהרליך מענטשעל און האָרעוועט נעבאַך מיט׳ן בלוטיגען שוויים. זי האָט שוין מיט איהם, איהר זאָלט אָנקוקען, קיין עין־הרע, אַ פולע שטוב מיט פּופּקעס, אוןביידע ווערען זיי פאַרשווארצט אין עושר און אין כבוד — און רעדט מיט איהר, זאָגט זי, אַז ס׳איז איהר, קיין עין־הרע, גוט ווי די וועלט, עס קאָן גאַר, זאָגט זי, ניט זיין בעסער. איין שטיקעל חסרון נאָר, וואָס ס׳איז קיין ברויט נישטאָ... ע ד כ א ן ה ק פ ה א׳ — דאָס האָט איהר אייך נומער איינס. נו, און פון דער צווייטער טאָכטער, פון האָדלען הייסט דאָס, באַדאַרף איך אייך ניט דערצעהלען, איהר ווייסט שוין. זי האָב איך פאַרשפּיעלט, פאַרלאָרען אויף אייביג! גאָט ווייסט,

אויב מיינע אויגען וועלען זי אמאל זעהען, סיידען אויף יענער וועלט שוין, איבער הונדערט און צוואנציג יאהר... רעד איך פון איהר, פון האדלען הייסט עס, קאן איך נאך עד־היום נישט קומען צו זיך, ס'איז איין עק פון מיין לעבען! פארגעסען, זאגט איהר? ווי קאן מען פארגעסען א לעבעדיגען מענטשען? ובפרט אזא קינד, ווי האדעל? איהר זאלט זעהען די בריוולעך, וואס זי שרייבט צו מיר, קאן מען צעגעהן. עס געהט זיי, שרייבט זי מיר, דארטען זעהר גוט. ער זיצט, און זי פארדיענט. זי וואשט גרעט און לייענט ביכלעך און זעהט זיך מיט איהם אלע וואך, און האט, זאגט זי, א האפענונג, אז עס וועט זיך דא, ביי אונז, איבערקאכען, עס וועט אויפגעהן די זון און עס וועט ווערען ליכטיג, וועט מען איהם אומקעהרען צוריק מיט נאך א סך אזעלכע, ווי ער, און דעמאלט וועלען זיי זיך ערשט, זאגט זי, נעמען צו דער רעכטער ארבייט און איבערקעהרען די וועלט מיט'ן קאפ אראפ, מיט די פיס ארויף. נו? ווי געפעלט דאס אייך? גוט? הא?... וואס־זשע טהוט אבער דער רבונו־של־עולם? ער איז דאך, ווי זאגט איהר, איין אל רחום וחנון, זאגט ער צו מיר: „ווארט אוים, טביה, אט מאך איך אזוי, אז דו וועסט פארגעסען פון אלע דיינע צרות!"... און כך הוה, איהר מעגט דאס הארכען. קיין אנדערען וואלט איך עס ניט דערצעהלט, ווארום דער וועהטיג איז גרויס און דער בזיון איז נאך גרעסער! נאר, ווי שטעהט דארט ביי אונז געשריבען: המכסה אני מאברהם — פאר אייך איז דען פארהאן ביי מיר א סוד? וואס איך האב — דערצעהל איך אייך. נאר וואס דען? איין זאך וועל איך אייך בעטען: צווישען אונז זאל דאס בלייבען. איך זאג אייך נאך א מאל: דער וועהטיג איז גרויס, נאר דער בזיון, דער בזיון איז נאך גרעסער!

בקיצור, ווי אזוי שטעהט דארט אין פרק: רצה הקדוש ברוך הוא לזכות — גאט האט געוואלט א טובה טהון טביה'ן, יעהט ער און בענטשט איהם מיט זיעבען קינדער נקבות, טעכטער הייסט עס, אלע אויסגעשפיעלטע, געראטענע, קלוגע און

שענע, פרישע, געזונטע, איך זאָג אייך — סאַסנעס! אוי, הלואי וואָלטעו זיי בעסער געווען מיאוס'ע פּאַסקודניצעס, וואָלט אפשר געווען בעסער פאַר זיי און געזינטער פאַר מיר. ווארום וואָס קומט אַרויס, איך בעט אייך, פון אַ גוט פערדעל, אַז סע שטעהט אין שטאַל? וואָס קומט אַרויס פון שענע טעכטער, אַז מע ליגט פאַרשטעקט מיט זיי אין אַ העק און מע קוקט נישט אַז קיין לעבעדיגען מענטשען, אחוץ אַנטאָן פּאַפּערילע, דעם גויישען ראש־הקהל פון דאָרף, און דעם שרייבער חוועדקע גאַלאַגאַן, אַ הויכער גויעץ מיט אַ פּאַטלע און מיט לאַנגע שטיוועל, און דעם גלח, ימח שמו וזכרו. איך קאָן נישט הערען דעם נאָמען זיינעם, נישט מחמת דעם, וואָס איך בין אַ איד און ער איז אַ גלח; אדרבה, מיר זענען זעהר גוט באַקאַנט צווישען זיך שוין אַ שאָק מיט יאָהרען, דאָס הייסט, אויף קיין שמחות איינס צום אַנדערען געהט מען ניט, און גוט־יום־טוב בעטען אודאי ניט; גאַרנישט, מהכתיתי, מע באַגעגענט זיך, גוט־מאָרגען, גוט־יאָהר, וואָס הערט זיך עפּיס אויף דער וועלט? ארייגלאָזען זיך מיט איהם אין וויטע דרכים האָב איך פיינט, ווארום באַלד עפּיס, הויבט זיך אָן אַ סדרה: אייער גאָט, אונזער גאָט. לאָז איך מיך ניט און שלאָג איהם איבער מיט אַ גלייכווערטעל און זאָג איהם, אַז ס'איז פאַרהאַן ביי אונז אַ פּסוק; שלאָגט ער מיך איבער מסתמא און זאָגט, אַז אַ פּסוק ווייסט ער גלייך מיט מיר, און אפשר נאָך בעסער, און הויבט אָן צו זעצען אויף אויסוועניג אונזער חומש, ווי געוויינטליך, אַ גוי: „בערעשיט באַרא אלאָקים” — אַלע מאָל, אַלע מאָל דאָס אייגענע. שלאָג איך איהם איבער מסתמא און זאָג איהם, אַז ס'איז פאַרהאַן ביי אונז אַ מדרש. „אַ מדרש, זאָגט ער, ווערד שוין אָנגערופען ת ל ־ מ ו ד, און ת ל ־ מ ו ד האָט ער פיינט, ווייל ת ל ־ מ ו ד איז, זאָגט ער, לויטער שווינדעל”... ווער איך דאָך מסתמא רעכט אין כעס און הויב איהם אָן אויסצו'לאמר'ען וואָס עס קומט מיר אויף דער צונג. מיינט איהר, אַז עס אַהרט איהם עפּיס? גאַרנישט; קוקט אויף מיר און לאַכט, און קעמט זיך בשעת־מעשה די באָרד. נישטאָ, הערט איהר, קיין ערגערס אויף

דער וועלט, ווי אַז איהר זידעלט אַ מענטשען, מאַכט איהם מיט דער בלאָטע גלייך, און ער שווייגט. אין אייך ווערד די גאַל צעפּיקעט, און יענער זיצט און שמייכעלט! דעמאָלט האָב איך דאָס ניט פאַרשטאַנען, נאָר אַצינד ווייס איך, וואָס דאָס שמייכעל האָט באַדייט...

בקיצור, איך קום צו פאָהרען איינמאָל אַהיים, אַרום פאַרנאַכט־ליך שוין, באַגעגען איך דעם שרייבער חוועדקע שטעהט אין דרויסען מיט מיין חוה, די דריטע טאָכטער מיינע, די צווייטע פון האָדלען הייסט עס. מיך דערזעהענ, האָט זיך מיין בחור געגעבען אַ דרעה־אויס, אַראָפּגענומען פאַר מיר דאָס היטעל און אַוועק. רוף איך מיך אָן צו מיין חוה'ן: „וואָס האָט דאָ געטהאָן חוועדקע?“ זאָגט זי: „גאָרניט“... זאָג איך: „וואָס הייסט גאָרניט?“... זאָגט זי: „מיר האָבען געשמועסט“... זאָג איך: „וואָס פאַר אַ מחותן ביזט דו מיט חוועדקען?“... זאָגט זי: „מיר זענען באַקאַנט שוין פון לאַנג“... זאָג איך: „מזל־טוב דיר מיט דיין באַקאַנטשאַפט! אַ שענער חבר חוועדקע!“... זאָגט זי צו מיר: „דו קענסט איהם דען? דו ווייסט דען ווער ער איז?“... זאָג איך צו איהר: „ווער ער איז, ווייס איך ניט, כ'האָב זיין יחוס־בריעף ניט געזעהען; נאָר פאַרשטעהן פאַרשטעה איך, אַז ער דאַרף שטאַמען פון סאַמע גדולים; דער טאַטע זיינער, זאָג איך, האָט געמוזט זיין אָדער אַ פּאַסטוך, אָדער אַ סטרוזש, אָדער אַזוי אַ שיכור“... רופט זי זיך אָן צו מיר, חוה הייסט עס: „וואָס זיין טאַטע איז געווען ווייס איך ניט און וויל ניט וויסען, ביי מיר זענען אַלע מענטשען גלייך; נאָר אַז ער אַליין איז אַ מענטש ניט קיין געוויינליכער — דאָס ווייס איך פאַר געוויס“... „דהיינו, זאָג איך, וואָס פאַר אַ מין סאָרט מענטש איז ער? לאָם איך הערען“... „איך וואָלט דיר, זאָגט זי, געזאָגט, ווערסט דו ניט פאַרשטעהן. חוועדקע, זאָגט זי, דאָס איז דער צווייטער גאָרקי“... „דער צווייטער גאָרקי? — זאָג איך. — ווער־זשע איז געווען, זאָג איך, דער ערשטער גאָרקי?“... „גאָרקי, זאָגט זי, דאָס איז היינט כמעט דער ערשטער מענטש אויף דער וועלט“... „וואו זיצט ער, זאָג איך, דער תנא דיינער, וואָס

איז זיין געשעפט און וואס פאר א דרשה האט ער גע׳דרשנ׳ט?"... מאכט זי צו מיר: „דער גארקי — דאס איז א באריהמטער שרייבער, א שריפטשטעלער, א מענטש, הייסט דאס, וואס מאכט ביכער, און א טייערער, א זעלטענער, איין עהרליכער מענטש, שטאמט אויך פון פראסטען שטאנד, נישט געלערנט אין ערגיץ, נאר פון זיך אליין... אט דאס איז זיין בילד"... אזוי מאכט זי צו מיר, חוה הייסט עס, און נעמט ארויס פון קעשענע א פארטרעטעל און ווייזט דאס מיר. „אט דאס איז ער, זאג איך, דער צדיק דיינער, רב גארקי? איך וואלט געמעגט שווערען, אז איך האב איהם ערגיץ געזעהען, זאג איך, אדער ביי דער באהן טראגען זעק, אדער אין וואלד שלעפען קלעצער"... „איז דאס ביי דיר, זאגט זי, א חסרון, זאגט זי, אז א מענטש הארעוועט מיט זיינע אייגענע הענט? דו אליין הארעוועסט דען ניט? און מיר הארעוועו ניט?" „יא, יא, זאג איך. ביזט גערעכט, זאג איך, ס׳איז א בפירוש׳ער פסוק ביי אונז: י ג י ע כ פ י ך כ י ת א כ ל — אז דו וועסט ניט הארעווען, וועסט דו ניט עסען... נאר פון דעסטוועגען, זאג איך, פארשטעה איך ניט, וואס האט דא צו טהון חוועדקע? איך וואלט בעסער, זאג איך, געוועזען צופריעדען, ווען דו זאלסט זיין באקאנט מיט איהם פון דערווייטען; דו באדארפסט ניט פארגעסען, זאג איך, מ א י ן ב א ת ו ל א ן א ת ה ה ו ל ך — ווער ביזט דו און ווער איז ער"... מאכט זי צו מיר: „גאט האט באשאפען אלע מענטשען גלייך"... „יא, יא, זאג איך, גאט האט באשאפען אדם הראשונ׳ען נאך זיין געשטאלט; מע טאר אבער ניט פארגעסען, אז איטליכער דארף זוכען זיין גלייכען, ווי אין פסוק שטעהט ביי אונז געשריבען: א י ש כ מ ת נ ת י ד ו"... „איין אנטיק! — זאגט זי צו מיר. — אויף אלסדינג האסט דו א פסוק! אפשר געפינט זיך, זאגט זי, ביי דיר א פסוק וועגען דעם, וואס מענטשען, זאגט זי, האבען גענומען און האבען זיך אליין, זאגט זי, איינגעטיילט אויף אידען און גויים, אויף בעלי־בתים און קנעכט, אויף פריצים און בעטלערס?"... „טע־טע־טע! — זאג איך. — ביזט מיר שוין, דאכט מיר, פארפאהרען, טאכ־

טער, אין אלף השישי אריין!" און איך גיב איהר צו פארשטעהן, אז אזוי פיהרט זיך שוין אויף דער וועלט מששת ימי בראשית. פרעגט זי מיך: „למאי זאל זיך אזוי פיהרען אויף דער וועלט?"... זאג איך: „דערפאר, וואס אזוי האט גאט באשאפען זיין וועלט"... זאגט זי: „למאי האט גאט אזוי באשאפען זיין וועלט?"... זאג איך: „עֶ! אז מיר וועלען אנהויבען פרעגען קשיות — למאי אזוי און למאי אזוי, איז א י ן ל ד ב ר ס ו ף — א מעשה אהן איין עק!"... זאגט זי מיר: „דערויף האט דאך אונז גאט געגעבען א פארשטאנד, אז מיר זאלען פרעגען קשיות"... זאג איך: „ביי אונז איז פארהאן א מנהג אזעלכער, אז א הוהן, זאג איך, הויבט אן צו קרייהען ווי א האהן, זאל מען זי באלד אוועקטראגען צום שוחט, ווי מיר זאגען אין די ברכות: ה נ ו ת ן ל ש כ ו י ב י נ ה". — „טאמער וואלט אפשר גאר געווען גענוג זיך צו גארגלען דארטען? — רופט זיך אן מיין גאלדע פון שטוב ארויס. — דער בארשט, זאגט זי, שטעהט אויפ'ן טיש שוין פון א שעה, און ער זינגט גאר זמירות!"... „אט האסט דו דיר, זאג איך, די אנדערע טעג יום-טוב! ניט אומזיסט, זאג איך, האבען אונזערע חכמים געזאגט: ש ב ע ה ד ב ר י ם ב ג ו ל ם — א אידינע האט אין זיך נייען מאס רעד. מע רעדט תוך-זאכען, איז זי דא מיט איהר מילכיגען בארשט!"... רופט זיך אן צו מיר גאלדע: „דער מילכי-גער בארשט, זאגט זי, איז אפשר אזא תוך-זאך, ווי אלע דיינע תוך-זאכען"... „מזל-טוב! האט איהר אייך, זאג איך, א נייעם פילא-זאף, גלייך פון אונטער'ן אויווען ארויס! קארג, זאג איך, וואס די טעכטער זענען געווארען אויפגעקלערטע קעפ, האט שוין טביה'ס ווייב אויך אנגעהויבען פליהען דורכ'ן קוימען אין הימעל אריין!"... „אז ס'איז יא, זאגט זי, געקומען צו רעד הימעל, טא ליג שוין אין דער ערד!"... ווי געפעלט אייך, אשטייגער, אזא מין ברוך-הבא אויפ'ן ניכטערען הארצען?...

בקיצור, לאמיר, ווי זאגט איהר, איבערלאזען דעם בן-מלך און זיך נעמען צו דער בת-מלכה, איך מיין דעם גלח, ימח שמו וזכרו!

איינמאָל פאַרנאַכט פאָהר איך מיר אַהיים מיט די לעדיגע קריגלעך און האָלט שוין ביי'ם אַריינפאָהרען אין דאָרף אַריין, באַגעגען איך איהם פאָהרען מיט זיין אייזערנער געקאָוועטער בריטשקע, טרייבט אַן אַליין מיט זיין כבוד די פערדלעך, און די צעקעמטע באָרד זיינע איז צעשמיסען פונ'ם ווינט. „צו דיין קאָפּ, טראַכט איך מיר, אַ שעה באַגעגעניש!“... „אַ גוטען אָווענד! — מאַכט ער צו מיר. — האָסט מיך ניט דערקענט, זאָגט ער, צי וואָס?“ „וועסט גיך רייך ווערען, זאָג איך צו איהם און נעם אַראָפּ דאָס היטעל און וויל פאָהרען ווייטער. מאַכט ער צו מיר: „שטעה אַ ווײַלע, טעוועל, וואָס האָסט דו קיין צייט ניט? איך דאַרף דיר עפּיס זאָגען אַ צוויי ווערטער“. „אַה, זאָג איך, אַבי נאָר עפּיס גוטס, איז מהכתיתי, און אויב נישט, מעג דאָס, זאָג איך, בלייבען אויף איין אַנדערש מאָל“... „וואָס הייסט, זאָגט ער, ביי דיר איין אַנדערש מאָל?“... „איין אַנדערש מאָל, זאָג איך, הייסט ביי מיר, ביז משיח וועט קומען“... „משיח, מאַכט ער צו מיר, איז דאָך שוין געקומען“... „דאָס האָב איך שוין געהערט, זאָג איך, פון דיר ניט איין מאָל; דו זאָג מיר נאָר, פאַטערעל, עפּיס נייעס“... „אָט דאָס, זאָגט ער, מיין איך טאַקי דיר זאָגען; איך וויל מיט דיר שמועסען, זאָגט ער, טאַקי פון דיר אַליין, דאָס הייסט, פון דיין טאָכטער“... דאָ האָט מיר באַלד אַ טיאָכקע געטהאָן דאָס האַרץ: וואָס פאַר אַ מחותן איז ער מיט מיין טאָכטער? און איך רוף מיך אָן צו איהם: „מיינע טעכטער, זאָג איך, זענען חלילה נישט אַזעלכע, וואָס מע זאָל דאַרפען פאַר זיי רעדען; זיי קאָנען שוין, זאָג איך, אַליין באַשטעהן זייער שטערטעל“... „דאָס איז אָבער, מאַכט ער, אַזאַ מין עניין, וואָס זי אַליין קאָן נישט רעדען, עס מוז רעדען איין אַנדערער, מחמת דאָ האַנדעלט זיך וועגען אַ תוך־זאַך, זאָגט ער, טאַקי וועגען איהר תכלית“... „וועמען געהט עס אָן, זאָג איך, דער תכלית פון מיין קינד? מיר דאַכט, זאָג איך, אַז ווי באַלד מע שמועסט פון תכלית, בין איך מיין קינד אַ פאָטער ביז הונדערט צוואַנציג יאָהר, צי ניין?“... „אמת, זאָגט ער, דו ביזט דיין קינד

אַ פּאַטער; דו ביזט אָבער, זאָגט ער, אויף דיין קינד אַ בלינדער, דיין קינד, זאָגט ער, רייסט זיך אין איין אַנדער וועלט אַריין, און דו פאַרשטעהסט זי ניט, אָדער דו ווילסט זי ניט פאַרשטעהן"... „אויב איך פאַרשטעה זי ניט, זאָג איך, אָדער איך וויל זי ניט פאַרשטעהן — דאָס איז איין אַנדער זאַך; וועגען דעם, זאָג איך, קאָנען מיר אַ ביסעל שמועסען; נאָר וואָס קעהר זיך דאָס אָן, פּאַטערעל, מיט דיר?"... „עס קעהר זיך, זאָגט ער, מיט מיר אָן זעהר שטאַרק, זאָגט ער, ווייל זי איז איצטער אין מיין רשות"... „וואָס הייסט, זאָג איך, זי איז אין דיין רשות?"... „דאָס הייסט, זי איז איצטער אונטער מיין השגחה", מאַכט ער און קוקט מיר גלייך אין די אויגען אַריין און צעקעמט זיך די שענע צעלאָזטע זקנה. טהו איך מסתמא אַ שפּרונג־אונטער: „ווער? מיין קינד איז אונטער ד י י ן השגחה? מיט וואָס פאַר אַ רעכט?" — זאָג איך און פיהל, אַז איך הויב אָן אַריין אין כעס. מאַכט ער צו מיר גאַנץ קאַלט־בלוטיג מיט אַ שמייכעלע: „נאָר ניט געהיצט זיך, טעוועל! פּאַוואָלי וועלען מיר, זאָגט ער, די זאַך זיך איבערלעגען. דו ווייסט, איך בין דיר, זאָגט ער, חלילה קיין שונא נישט, חאָטש דו ביזט אַ איד; דו ווייסט, זאָגט ער, אַז איך האַלט פון אידען, און עס טהוט מיר וועה דאָס האַרץ אויף זייער פאַר זייער עקשנות, וואָס זיי האָבען זיך איינגעשפּאַרט און ווילען ניט פאַרשטעהן, אַז מע מיינט דאָס פון זייער טובה וועגען"... „פון טובות, זאָג איך, זאָלסט דו מיט מיר, פּאַטערעל, איצטער נישט רעדען, מחמת איטליכם וואָרט, וואָס איך הער פון דיר אַצינד, איז פאַר מיר אַ טראָפּען סם־המות, זאָג איך, אַ פּיסטויל אין האַרצען אַריין. אויב דו ביזט מיר אַזאַ גוטער פריינד, ווי דו זאָגסט, וועל איך פון דיר בעטען נאָר איין טובה: מיין טאָכטער זאָלסט דו לאָזען צו־רוה"... „ביזט אַ נאַרישער מענטש, מאַכט ער צו מיר, עס וועט דיין טאָכטער חלילה קיין שלעכטס ניט געשעהן; עס שטעהט איהר איצטער פאַר אַ גליק, זאָגט ער; זי נעמט, זאָגט ער, אַ חתן — אויף מיר אַזאַ יאָהר"... „אָמן! — זאָג איך כלומרשט מיט אַ געלעכטערל, און אין האַרצען

ברענט אַ גיהנם! — ווער איז ער, למשל, דער חתן, זאָג איך, אויב איך בין זוכה, זאָג איך, צו וויסען?״... „דו דאַרפסט איהם קענען, זאָגט ער, ער איז זעהר אַ בראַווער, איין אָרענטליך מענטשעל, און גאַנץ פיין געבילדעט, אפילו פון זיך אַליין, און איז פאַרקאַכט אין דיין טאָכטער, און וויל מיט איהר חתונה האָבען און קאָן נישט, ווייל ער איז נישט קיין איד״... „חוועדקע!״... — טראַכט איך מיר, און עס טהוט מיר אַ זעץ אין קאָפּ אַריין אַ מאָדנע היץ, און עס באַשלאָגט מיך אַ קאַלטער שוויים, קוים וואָס איך זיץ איין אויפ׳ן וועגעלע. נאָר אַרויסבאַווייזען דאָס פאַר איהם — נישט דערלעבען וועט ער דאָס! און איך נעם דאָס פערדעל פאַר די לייצעס, טהו דאָס אַ שמיצעל פון אונטען גרויף, און הלך משה מרדכי — פאַשאָל אַהן אַ זיי־געזונט אַהיים... איך קום צו פאָהרען אַהיים, אַי־אַי־אַי, איין איבערקעהרעניש! די קינדער ליגען מיט די פנים׳ער אין די קישענס און וויינען, מיין גאָלדע איז מעהר אויף יענער וועלט איידער אויף דער וועלט... איך זוך חוה׳ן, וואו איז חוה? — נישטאָ חוה!... פרעגען וואו איז חוה, וויל איך נישט. איך פאַר־שפּאַר שוין פרעגען, אַז אַך און וועה איז מיר! און איך פיהל דעם טעם פון חבוט־הקבר, און עס ברענט אין מיר אַ פייער, איך ווייס ניט אויף וועמען... איך וואָלט עפּיס נאָר גענומען און זיך אַליין אויסגעפּאַטשט... און איך צעשריי מיך אויף די קינדער און לאָז אויס מיין ביטער הארץ צום ווייב. איך קאָן מיר קיין אָרט נישט געפינען. געה איך אַרויס אין שטאַל צום פערד, דעם געבען עסען, און טרעף דאָס שטעהן אַריבערגעפּוציוועט מיט איין פוס אויף יענער זייט קלאָץ. חאַפּ איך אַ שטעקען און הויב דעם אָן איינ־טיילען, שיילען די פעל, ברעכען די ביינער: „פאַרברענט זאָלסט דו ווערען, שלים־מזל מיינער! זאָלסט דו אַזוי לעבען, ווי איך האָב פון דיינעטוועגען אַ האָבערעל אפילו! צרות, אויב דו ווילסט, קאָן איך דיר געבען, שלעק, מיט אַנגסטען, מיט מכות, מיט בכורות!״...

אַזוי רעד איך צום פערדעל און באַטראַכט מיך אָבער באַלד, אַז ס׳איז אַ צער־בעלי־חיים, גאָט די נשמה שולדיג, וואָס האָב איך

צו דעם? און איך שיט דעם אונטער אַ ביסעל געהאַקטע שטרוי און זאָג דעם צו, אַם ירצה השם, שבת ווייזען אַ האָ אין סידור, און קום אַריין צוריק אין שטוב אַריין, באַגראָב זיך און ליג אין געהאַקטע וואונדען, און דער קאָפּ — דער קאָפּ ווערד מיר שיער צעשפּרונגען, טראַכטענדיג און קלערענדיג און לערנענדיג דעם פּשט. וואָס זאָל דאָס באַדייטען? „מ ה פ ש ע י ו מ ה ח ט א ת י — מיט וואָס האָב איך, טביה, פאַרזינדיגט מעהר פון דער גאַנצער וועלט, וואָס מע באַשטראָפט מיך מעהר פון אַלע אידען? אוי, רבונו-של-עולם, רבונו-של-עולם! מ ה א נ ו ו מ ה ח י י נ ו — ווער בין איך אַזוינס, וואָס דו טראָגסט מיך אויפ'ן קאָפּ בסדר, האָסט מיך אין זינען און לאָזט נישט אויס וואו ערגיץ אַ שלאַק, אַ צרה, איין אָנשיקעניש?!"...

און אַזוי ווי איך טראַכט מיר אַזוי, ליגענדיג אויף הייסע קויהלען, הער איך, ווי מיין ווייב נעבאַך קרעכצט, רייסט אויס אַ שטיק האַרץ. „גאָלדע, זאָג איך, דו שלאָפסט?"... „ניין, זאָגט זי, וואָס איז דען?"... „גאָרנישט, זאָג איך, מיר זענען גוט אין דער ערד; אפשר ווייסט דו, זאָג איך, איין עצה, וואָס טהוט מען?"... „פרעגסט ביי מיר, זאָגט זי, עצות, אַז אַך און וועה איז מיר? אַ קינד שטעהט אויף, זאָגט זי, אין דערפריה, אַ געזונטע, אַ שטאַרקע, טהוט זיך אָן, זאָגט זי, פאַלט מיך אַרום קושען און האַלזען און וויינען און זאָגט נישט וואָס; איך האָב געמיינט, זי איז חלילה פונ'ם זינען! פרעג איך זי: „וואָס איז דיר, טאָכטער?" זאָגט זי גאָר נישט און האַפּט זיך אַרויס אויף אַ ווייל'ע צו די בהמות און ווערד פאַרשוואונדען. איך וואַרט אַ שעה, איך וואַרט צוויי, איך וואַרט דריי — וואו איז חוה? נישטאָ חוה! רוף איך מיך אָן צו די קינדער: „אַנו, טהוט נאָר אַ שפּרונג אויף אַ מינוטקעלע צום גלח"... „פון וואַנען, זאָג איך, האָסט דו געוואוסט, גאָלדע, אַז זי איז ביי'ם גלח?"... „פון וואַנען האָב איך געוואוסט? — זאָגט זי. — אַז אַך און וועה איז מיר! וואָס איז, זאָגט זי, איך האָב קיין אויגען נים? צי איך בין איהר קיין מאַמע נים?"... „אַז דו

האסט אויגעז, זאג איך, און דו ביזט איהר א מאמע, וואס־זשע האסט דו געשוויגעז און האסט ניט געזאגט מיר?"... „דיר זאל איך זאגען? וועז ביזט דו איז דערהיים? — זאגט זי. — און אז איך זאג דיר, הערסט דו מיך דען? דיר אז מע זאגט, זאגט זי, ענטפערסט דו באלד מיט א פסוק; פארהאקסט דעם קאפ מיט פסוקים און דערמיט קומסט דו אפ"...

אזוי מאכט זי צו מיר, גאלדע הייסט עס, און איך הער, ווי זי וויינט אין דער פינסטער... א ביסעל איז זי גערעכט, טראכט איך מיר, ווארום וואס פארשטעהט א אידינע? און עס טהוט מיר וועה אויף איהר דאס הארץ, איך קאן נישט הערעז, ווי זי קרעכצט און ווי זי וויינט. רוף איך מיך אז צו איהר: „זעהסט דו, גאלדע, ביזט ברוגז, זאג איך, למאי איך האב אויף אלסדינג א פסוק; איך מוז דיר דערויף אויך ענטפערעז מיט א פסוק; עס שטעהט ביי אונז געשריבעז, זאג איך, כ ר ח ם א ב ע ל ב נ י ם — א טאטע האט ליעב א קינד. פאר וואס שטעהט נים, זאג איך, כ ר ח ם א ם ע ל ב נ י ם — אז א מאמע האט ליעב איהר קינד? ווייל א מאמע איז נים קיין טאטע; א טאטע, זאג איך, קאן אנ־דערש רעדעז מיט א קינד. אט וועסט דו זעהעז, זאג איך, אם ירצה השם, מארגען זעה איך מיך מיט איהר"... „הלואי, זאגט זי, זאלסט דו זיך קאנעז זעהען מיט איהר, און מיט איהם אויך. ער איז א מענטש, זאגט זי, נים קיין שלעכטער, חאטש א גלח, נאר אויף א מענטשען האט ער, זאגט זי, רחמנות. דו וועסט איהם בעטען, פאלען צו די פיס, אפשר וועט ער רחמנות האבעז"... „ווער, זאג איך, דער כומר, ימח שמו?... איך זאל מיך בוקען, זאג איך, צום גלח? ביזט משוגע, זאג איך, צי חסר־דעה? א ל ת פ ת ח פ ה ל ש ט ן, זאג איך, — ניט דערהארעז וועלעז דאס מיינע שונאים!"... „א! זעהסט דו? עס הויבט זיך אז, זאגט זי, מיט דיר!"... „וואס דען, זאג איך, האסט דו געמיינט? איך וועל מיר לאזען פיהרען פון א אידינע? איך וועל, זאג איך, לעבען מיט דיין ווייבערשען שכל?"... אט אין אזעלכע שמועסען געהט אוועק

ביי אונז די נאכט. קוים דערלעבט דעם ערשטען קרעה פונ׳ם האהן, הויב איך מיך אויף, דאווען־אפּ, נעם מיט זיך די בייטש און לאז מיך אוועק מסתמא גלייך צום גלח אין הויף אריין. ווי זאגט איהר, אַ אידינע איז טאקי אַ אידינע, נאר וואוהין דען האב איך געזאלט געהן? אין דער ערד אריין?...

בקיצור, געקומען צו איהם אין הויף אריין, באגעגענען מיך די כלבים זיינע מיט אַ שענעם גוט־מארגען און ווילען מיר צו־רעכט מאכען די קאפּאטע און פארזוכען די ליטקע פון מיינע אידישע פיס, צי זיי זענען עפּים גוט פאר זייערע הינטישע ציינער?... אַ גליק, וואס כ׳האב מיטגענומען די בייטש, האב איך זיי געגעבען צו פאר־שטעהן דעם פּסוק לא יחרץ כלב לשונו — נעחיי סאבאקא דראם נע ברעשע, דאס הייסט: לאז אַ הונט ניט בילען אומזיסט... אויף זייער געשריי מיט מיין געפּילדער איז ארויסגע־לאפען דער גלח מיט דער גלח׳טע, קוים צעטריבען די פּרייליכע חאליאסטרע און אריינגערופען מיך אין שטוב אריין, מיך אויפ־גענומען פאר זעהר אַ שענעם גאסט, געוואלט שטעלען פון מיינעט־וועגען דעם סאמאוואר. זאג איך, אז דער סאמאוואר איז לאו דוקא, איך האב מיט איהם עפּים צו רעדען, זאג איך, אונטער פיער אויגען. האט זיך דער כומר אנגעשטויסען, וואס איך מיין, האט אַ וואונק געטהאן צו זיין פלונית׳טע, זי זאל מוחל זיין צומאכען די טהיר פון יענער זייט — און איך בין צוגעטראטען צום ענין גלייך, אהן שום הקדמות, ער זאל מיר זאגען קודם, צי גלויבט ער אין גאט?... און נאכדעם זאל ער מיר זאגען, אויב ער פיהלט דעם טעם, וואס הייסט צעשיידען אַ טאטען מיט אַ קינד, וואס מען האט דאס ליעב?... און ווייטער זאל ער מיר זאגען, וועלכס הייסט נאך זיין שכל אַ מצוה און וועלכס הייסט איין עבירה?... און נאך אַ זאך וואלט איך וועלען, ער זאל מיר קלאר מאכען: וואס פאר אַ פּנים האט ביי איהם אַ מענטש, וואס חאפּט זיך אריין צו יענעם אין שטוב אריין און וויל מאכען איין איבערקעהרעניש, איבערשטעלען די בענקלעך, מיט די טישלעך, מיט די בעטען?...

אודאי בלייבט ער זיצען געפּלעפּט און מאַכט צו מיר: „טעוועל, זאָגט ער, ביזט אַ קלוגער מענטש, זאָגט ער, און נעמסט און שטעלסט אַוועק, זאָגט ער, מיט אַ מאָל אַזוי פיעל שאלות און ווילסט, זאָגט ער, איך זאָל דיר ענטפערען אין איין קלאַפּ? האָב צייט, זאָגט ער, איך וועל דיר ענטפערען על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון“... „ניין, זאָג איך צו איהם, דו וועסט מיר, פּאַטערעל געטרייהער, נישט ענטפערען דערויף קיינמאָל נישט. ווייסט דו, פאַר וואָס? ווייל אַלע דיינע מחשבות ווייס איך פון פריהער. דו ענטפער מיר, זאָג איך, בעסער דערויף: איך האָב נאָך אַ האָפענונג צו זעהען מיין קינד צוריק, אָדער ניין?“... האַפּט ער זיך אויף: „וואָס הייסט — צוריק? דיין טאָכטער וועט חלילה גאַרנישט גע־שעהען, אדרבה!“... „איך ווייס, זאָג איך, איך ווייס, איהר ווילט זי מאַכען גליקליך! איך רעד נישט פון דעם, זאָג איך; איך וויל ווי‍סען, וואו איז ערגיץ מיין קינד, און צי קאָן איך זיך מיט איהר זעהען?“... „אַלסדינג יאָ, מאַכט ער צו מיר, נאָר דאָס נישט“... „אָט אַזוי זשע רעדט, זאָג איך, דברים ברורים, קורצע דבורים! זייט גע־זונט, זאָג איך, און לאָז דיר גאָט באַצאָהלען, זאָג איך, בכפל־כפלים!“...

און איך קום צו געהן אַהיים און טרעף מיין גאָלדע ליגט צע־נויפגעקוטשעבורעט, ווי אַ שוואַרצער קנויל, אין בעט און האָט שוין מעהר קיין טרערען ניט אין די אויגען. רוף איך מיך אָן צו איהר: „שטעה אויף, מיין ווייב, טהו אויס, זאָג איך, די שיך, און לאָמיר זיך אַוועקזעצען שבעה, אַזוי ווי גאָט האָט געבאָטען, ד׳ נ ת ן ד׳ ל ק ח — מיר זענען נישט די ערשטע, מיר זענען נישט די לעצטע. עלעהיי, לאָז זיך אונז אויסדאַכטען, זאָג איך, אַז מיר האָבען קיינמאָל נישט געהאַט קיין חוה, אָדער לאָז זיך אונז דאַכטען, זאָג איך, עלעהיי האָדעל, וואָס איז אַוועק פון אונז הינטער די הרי־חושך, גאָט ווייסט, אויב מיר וועלען זי אַמאָל זעהען... גאָט, זאָג איך, איז איין אל רחום וחנון, ער ווייסט וואָס ער טהוט!“...

אַזוי רעד איך מיר אויס דאָס האַרץ און פיהל, אַז די טרערען שטיקען מיך, שטעהען מיר, ווי אַ ביין אין האַלז. נאָר טביה איז

ניט קיין אידינע, טביה האַלט זיך איין! מאַהלט אייך, עס רעדט זיך נאָר אַזוי, וואָרום, ערשטענס, דער בזיון!... והשנית, ווי קאָן איך זיך איינהאַלטען, אַז מע פאַרלירט לעבעדיגערהייד אַזאַ קינד, אַזאַ בריליאַנט, וואָס איז אַזוי איינגעבאַקען אין האַרצען אי ביי מיר, אי ביי דער מוטער, כמעט מעהר ווי אַלע קינדער, איך ווייס ניט פאַר וואָס? אפשר דערפאַר, וואָס זי האָט קינדווייז זעהר אַ סך געקרענקט, איבערגעטראָגען אויף זיך כל הצרות שבעולם; מיר זענען אַמאָל אויסגעזעסען איבער איהר גאַנצע נעכט, עטליכע מאָל אָפּגעשריגען, פּשוט אָפּגעשריגען פונ'ם טוידט, אָפּגע'חיה'טשעט, ווי מע חיה'טשעט אָפּ אַ קליין צעטראָטען היהנדעלע, וואָרום אַז גאָט וויל, מאַכט ער פון טוידט לעבעדיג, ווי מיר זאָגען אין הלל: ל א אמות כי אחיה — אַז ס'איז ניט באַשערט שטאַרבען, שטאַרבט מען ניט... און אפשר איז דאָס דערפאַר, וואָס זי איז אַ גוט קינד, אַ געטרייעס, האָט אונז פון תמיד אַן ליעב געהאַט ביידען דאָס חיות מיט דער נשמה. אַ די קשיא: ווי קומט דאָס, זי זאָל אונז אַזעלכס טהון? איז, ערשטענס, אונזער מזל אַזוי. איך ווייס ניט, ווי אַזוי איהר — איך גלויב אין השגחה. והשנית, איז דאָס אַ קליפּה, איין אָפּגע־טהאָנענע זאַך, הערט איהר, אַ מין כישוף! איהר מעגט אייך לאַכען פון מיר, און איך זאָג אייך, אַז איך בין גאָר ניט אַזאַ גראָבער נאַר, איך זאָל גלויבען אין שרעטעלעך, לצים, דאַמעוויקעס וכדומה אַזעל־כע שטות'עריייען; נאָר אין כישוף, זעהט איהר, גלויב איך, וואָרום וואָס דען איז דאָס, אַז ניט קיין כשוף? אָט וועט איהר האָרכען ווייטער, וועט איהר אַליין אויך זאָגען דאָס איי־גענע...

בקיצור, אַז די הייליגע ספרים זאָגען: בעל כרחך אתה חי — אַ מענטש נעמט זיך ניט אַליין דאָס לעבען, איז דאָס נישט אומזיסט. ס'איז גאָר נישטאָ די מכה אויף דער וועלט, וואָס זאָל זיך ניט פאַרהיילען, און אַזאַ צרה, וואָס מע זאָל זי נישט פאַרגע־סען. דאָס הייסט, פאַרגעסען פאַרגעסט זיך נישט, נאָר וואָס זאָל מען טהון? אדם כבהמה נדמה — אַ מענטש באַדאַרף

ארבייטען, הארעווען, פארשווארצט און אויסגעריסען ווערען צוליעב דעם שטיקעל ברויט. מיר האבען זיך גענומען, וואס טויג אייך, אלע צו דער ארבייט, מיין ווייב און קינדער צו די קריגלעך, איך צום פערד־און־וועגעלע, און עולם כמנהגו — די וועלט בלייבט ניט שטעהן. אנגעזאגט האב איך אין שטוב, אז חוה לא יזכר ולא יפקד — נישטא חוה! אויסגעמעקט — און שוין! און כ'האב מיר צענויפגעשלאגען א ביסעל מילכיגס, פרישע סחורה, און האב מיך געלאזט קיין בויבעריק צו מיינע קונים.

געקומען קיין בויבעריק — א שמחה, א גדולה: וואס מאכט א איד רב טביה? פאר וואס זעהט מען אייך ניט? „וואס זאל איך מאכען? — זאג איך. — ס'איז חדש ימינו כקדם — דער אייגענער שלים־מזל, וואס פריהער; א בהמה'לע, זאג איך, איז ביי מיר געפאלען"... „וואס איז די מעשה, זאגען זיי, וואס מיט אייך טרעפען זיך אלע נסים?" און דער עולם פרעגט מיך אוים, איטליכער באזונדער, וואס פאר א בהמה'לע איז ביי מיר געפאלען? וויפיעל האט דאס מיך געקאסט? און וויפיעל בהמה־לעך איז מיר נאך געבליבען? און מע לאכט, מען איז פריילעך, ווי געוויינטליך, נגידים מאכען זיך לוסטיג איבער איין ארעמאן, א שלים־מזל, נאכ'ן עסען, אז ס'איז גוט אויפ'ן הארצען און אין דרויסען איז שען און היים און גרין, און עס גלוסט זיך דרימלען... טביה איז אבער א מענטש, וואס לאזט זיך טרייבען קאטאוועס. א קרענק וועט ביי מיר יענער וויסען, וואס ביי מיר אויפ'ן הארצען טהוט זיך! און אפגעפארטיגט זיך מיט אלע קונים, לאז איך מיך צוריק מיט די לעדיגע קריגלעך אהיים, איבער'ן וואלד, לאז־אפ דאס פערדעל, ס'זאל זיך געהן פאוואלי און חאפען בגנבה א שטשיפעל גראז, און אליין פארטיעף איך מיך אין מיינע מחשבות און גע־דאנקען, טראכט־איבער פון וואס איהר ווילט: פונ'ם לעבען און פונ'ם טוידט, פון דער וועלט און פון יענער וועלט, און וואס איז אזעלכם וועלט, און וואס לעבט א מענטש, ובדומה אזעלכע זאכען, בכדי איך זאל מיר צעשלאגען די רעיונות, דאס הייסט, איך זאל

נישט קלערען פון איהר, פון חוה׳ן הייסט עס. און ווי אויף צו להכעיס, קריכט מיר אין קאפ אריין דוקא זי, חוה הייסט עס. זי קומט מיר אקעגען מיט איהר געשטאלט, הויך און שען און פריש, ווי א סאסנע, אדער גאר ווי זי איז נאך געווען א קליינינטשקע, א קראנקעטשקע, א פגירה׳לע, ווי איין עופה׳לע ביי מיר אויף די הענט, דאס קעפעל ארויפגעווארפען אויף מיינע פלייצעס: „וואס ווילסט דו, חוה׳לע? געבען דיר א שטיקעלע פאפע? א ביסעלע מאני?“... און איך פארגעס אויף א ווייל, וואס זי האט אפגע־טהאן, און עס ציהט מיר צו איהר דאס הארץ, און די נשמה נאגט, בענקט נאך איהר... נאר דערמאן איך מיך, און עס געהט מיך איבער דער כח־הדם, און א פייער צינדט זיך אן ביי מיר אין הארר־צען אויף איהר און אויף איהם און אויף דער גאנצער וועלט און אויף זיך אליין, פאר וואס איך קאן זיך נישט פארגעסען אויף קיין מינוט; פאר וואס זאל איך זי נישט קאנען אויסמעקען, ארויס־רייסען פונ׳ם הארצען? זי האט דאס דען ביי מיר נישט פאר־דיענט? דערויף טאקי דארף טביה זיין א איך שבאיד, כל ימיו פארשווארצט ווערען, אקערען מיט דער נאז די ערד, מגדל זיין קינדער, בכדי זיי זאלען נאכדעם נעמען מיט איין מאל און אפ־רייסען זיך מיט גוואלד, אפפאלען, ווי א שישקע פונ׳ם בוים, און פארטראגען ווערען מיט׳ן ווינט און מיט׳ן רויך?... אט, למשל, — אזוי קלער איך מיר, — וואכסט א בוים, א דעמב אין וואלד, קומט צו געהן א נפש מיט א האק, נעמט אפ א צווייג און נאך א צווייג און נאך א צווייג — וואס איז דער בוים אהן די צווייגען, משטיינס געזאגט? נעם שוין בעסער, דו בן־אדם, און האק אונטער דעם בוים אינגאנצען — און איין עק לאז דאס האבען. צו וואס זאל סטארטשען א נאקעטער דעמב אין וואלד?!...

און אזוי ווי איך טראכט מיר אזוי די דאזיגע מחשבות, דער־פיהל איך פלוצים, אז מיין פערדעל האט זיך אפגעשטעלט — סטאפ! וואס איז דאס? איך הויב אויף די אויגען, איך טהו א קוק — חוה!... די אייגענע חוה, וואס פריהער, נישט געמינערט

א האר, אפילו די מלבושים נישט איבערגעביטען!... דאס ערשטע, וואס קומט מיר אויף די געדאנקען — איז אראפשפּרינגען פון וואגען און ארומחאפּען זי קושען... נאר באלד טהוט מיך צוריק א ציה א געדאנק: „טביה? וואס ביזט דו, א אידינע?“ און איך טהו א ציה דאס פערדעל: „וויא, שלים־מזל!“ — און נעם מיך רעכטס. איך טהו א קוק — מיינע אויך רעכטס, מאכט עפּיס צו מיר מיט דער האנט, ווי איינער רעדט: „שטעה א ווײלע, איך דארף דיר עפּיס זאגען“... און עס טהוט זיך מיר א ריס־אפּ אינווענינ און א צופּ ביי'ם הארצען, און איך לאז־אפּ הענט און פיס; אט־אט טהו איך א שפּרונג־אראפּ פונ'ם וואגען! נאר איך האלט מיך איין, טהו א ציה דאס פערדעל און יעם מיך לינקס — מיינע אויך לינקס, קוקט אויף מיר משונה־ווילד, דאס פּנים טוידט... וואס טהוט מען? — טראכט איך מיר. — זאל איך בלייבען שטעהן, צי איך זאל פאהרען ווייטער? און איידער איך קוק מיך נאך ארום — אהא, זי האלט שוין דאס פערדעל ביי'ם צוים און מאכט צו מיר: „טאטע! זאל איך שטארבען, אויב דו וועסט זיך ריהרען פונ'ם ארט! איך בעט דיך, הער מיך אוים פריהער, טאטע־פאטער!“... „ע! — טראכט איך מיר. — ווילסט מיך נעמען מיט גוואלד? ניין, נשמה מיינע! ווי באלד אזוי, איז א סימן, אז דו קענסט ניט דעם טאטען דיינעם“... — און דאוואי שמייסען דאס פערדעל אויף וואס די וועלט שטעהט. און מיין פערדעל פאלגט, שפּרינגט, נאר עס דרעהט צוריק דעם קאפּ, מאכט בשעת־מעשה מיט די אויהערען. „וויא, זאג איך צו דעם, אל תסתכל בקנקן — קוק נישט, חכם מיינער, אהין, וואו מע דארף ניט“... און אליין, מיינט איהר, ווילט זיך מיר ניט אויסדרעהען דעם קאפּ צוריק און א קוק טהון, חאטש איין קוק טהון אהין, אויף יענעם ארט, וואו זי איז שטעהן געבליבען?... נאר ניין, טביה איז ניט קיין אידינע. טביה ווייסט, ווי אזוי מען איז זיך נוהג מיט'ן שטן מקטרג...

בקיצור, איך וויל אייך נישט מעהר, ווי זאגט ער, מאריך ימים זיין, איין עבירה אייער צייט. אויב ס'איז מיר באשערט געווען

חבוט-הקבר, בין איך שוין געווים דערמיט אפגעקומען, און דעם טעם פון גיהנם מיט כף-הקלע, מיט די אלע איבעריגע געברענטע ליידען, וואס ווערען באשריבען ביי אונז אין די הייליגע ספרים, פרעגט מיך, וועל איך אייך זאגען! דעם גאנצען וועג, וואס איך פאהר, וויזט מיר אויס, אז זי לויפט מיר נאכ'ן וואגען און שרייט: „הער מיך אויס, טאטע-פאטער!"... און עס פליהט מיר דורך א געדאנק: „טביה! דו שטעלסט אויף זיך צו-פיעל! וואס וועט דיך אהרען, אז דו וועסט זיך אפשטעלען אויף א וויילע, אויסהערען וואס וויל זי? אפשר האט זי דיר צו זאגען אזעלכעס, וואס דו דארפסט דאס וויסען? אפשר, א קשיא אויף א מעשה, האט זי חרטה און וויל זיך אומקעהרען צוריק? אפשר ליגט זי ביי איהם אין דער ערד און בעט ביי דיר, דו זאלסט איהר העלפען ארויס פון גיהנם?... אפשר און אפשר און נאך א סך אזעלכע אפשר'ס פליהען מיר דורך אין קאפ, און זי שטעלט זיך מיר פאר אלס א קינד, און איך דערמאן מיך אנ'ם פסוק „כרחם אב על בנים" — נישטא קיין שלעכט קינד ביי א טאטען, און איך פייניג מיך, און איך זאג אויף זיך אליין, אז איך בין א ס ו ר ל ר ח ם — נישט ווערטה, וואס די ערד טראגט מיך! וואס? וואס קאכסט דו, דו משוגע'נער עקשן? וואס טאראבאנעסט דו? נעם, דו אכזר איי־נער, פארקערעווע דאס וועגעלע צוריק און בעט זיך מיט איהר איבער, זי איז דיין קינד, נישט קיינעמס!... און עס קריכען מיר אין קאפ אריין משונה-מאדנע מחשבות און געדאנקען: וואס איז דאס אזעלכס איד און וואס איז ניט איד?... און פאר וואס האט גאט באשאפען אידען און ניט אידען?... און אז גאט האט שוין יא באשאפען אידען און ניט אידען, פאר וואס-זשע זאלען זיי זיין אזוי אפגעטיילט איינס פון דאס אנדערע, נישט קאנען אנקוקען איינס דאס אנדערע, גלייך ווי דער איז פון גאט און יענער איז נים פון גאט?... און עס פארדריסט מיך, למאי איך בין נישט אזוי קלאר, ווי אנדערע, אין ספרים און אין ביכער, איך זאל קאנען גע־פינען דערויף עפים א רעכטען תירוץ... און בכדי זיך צעשלאגען די

רעיונות, הויב איך אָן אויף אַ ניגון: אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה! איך דאַווען, הייסט דאָס, מנחה אויף אַ קול און מיט אַ ניגון, אַזוי ווי גאָט האָט געבאָטען. נאָר וואָס קומט אַרויס פונ'ם דאַווענען און פונ'ם זאָגען, אַז אינוועניג אין האַרצען זינגט זיך איין אַנדער ניגון: „ח־ו־ה! ח־ו־ה! ח־ו־ה!“... און וואָס איך זינג העכער דעם „אשרי“, זינגט זיך מיר „חוה“ נאָך העכער, און וואָס מעהר איך וויל זי פאַרגעסען, אַזוי מעהר און אַזוי שאַרפער שטעהט זי מיר פאַר די אויגען, און עס דאַכט זיך מיר, אַז איך הער איהר קול, ווי זי רופט צו מיר: „הער מיך אויס, טאַטע־פאָטער!“... און איך פאַרשטעל מיר די אויהערען, איך זאָל זי ניט הערען, און איך מאַך צו די אויגען, איך זאָל זי ניט זעהען, און איך זאָג די שמונה־עשרה און הער ניט, וואָס איך זאָג, און שלאָג זיך אשמנו און וויים ניט, פאַר וואָס, און מיין לעבען איז צערודערט, און אַליין בין איך צערודערט, און זאָגען זאָג איך ניט קיינעם פון מיין באַגעגעניש, און רעד נישט מיט קיינעם פון איהר, און פרעג זיך ניט נאָך אויף איהר ביי קיינעם, האָטש איך וויים, איך וויים גאַנץ גוט, וואו זי איז און וואו ער איז און וואָס זיי טהוען, נאָר אַ מכה וועט ביי מיר עמיצער וויסען. ניט דערלעבען וועלען דאָס מיינע שונאים, אַז איך זאָל מיך פאַר עמיצען באַקלאָגען. אָט אַזאַ מענטש איז טביה!...

איך וואָלט אַ בעלן געווען וויסען, צי אַלע מאַנסבילען זענען אַזוי, צי נאָר איך בין אַזאַ משוגע'נער? אשטייגער, כדומה למשל, אַמאָל טרעפט זיך... איהר וועט ניט לאַכען פון מיר? איך האָב מורא, איהר וועט לאַכען פון מיר... אַמאָל טרעפט זיך, איך טהו מיך אָן אין דער שבת'דיגער קאַפּאָטע, און לאָז מיך צו דער באַהן, און בין שוין גרייט זיך אויפזועצען פאָהרען אַהין, צו זיי, איך וויים, וואו זיי זיצען... איך געה־צו צום קאַסיר און הייס מיר געבען אַ בילעט. פרעגט ער מיך: וואוהין? זאָג איך: קיין יעהופּעץ... זאָגט ער: אַזאַ שטאָדט איז ביי מיר נישט פאַרהאַן... זאָג איך: בין איך ניט שולדיג... און איך קעהר מיך אום צוריק אַהיים,

טהו אויס די שבת'דיגע קאַפּאָטע און נעם מיך צוריק צו דער ארבייט, צום ביסעל מילכיגס און צום פערד־און־וועגעלע, ווי שטעהט דאָרטען: איש לפעלו ואדם לעבודתו — דער שניידער צו דער שער און דער שוסטער צום וואַרשטעט... איאַ, איהר לאַכט פון מיר? וואָס האָב איך אייך געזאָגט? איך ווייס אפילו, וואָס איהר טראַכט; איהר טראַכט זיך: „גאָט דער טביה איז טאַקי עפּיס נאַר אַ חושים!“... דערפאַר רעכען איך, אַז עד כאן אומרים בשבת הגדול — ס'זאָל זיין היינטיגס מאָל גענוג, הייסט עס... זייט מיר געזונט און שטאַרק און שרייבט בריוולעך. נאָר למען־השם, ניט פאַרגעסען, וואָס כ'האָב אייך געבעטען: אַז ס'זאָל זיין פּתח שין שאַ, איך מיין, איהר זאָלט ניט מאַכען דערפון קיין ביכעל. און אויב עס וועט אייך אויסקומען שרייבען, זאָלט איהר שוין שרייבען פון איין אַנדערען, ניט פון מיר; אַז מיר פאַרגעסט, ווי אין פּסוק שטעהט: וישכחהו — אויס טביה דער מילכיגער...

שפרינצע

געשריבען אין יאהר 1907.

שפרינצע

— איך קומט אַ גרויסען, אַ ברייטען שלום־עליכם, פּאַני שלום־עליכם, — עליכם ועל בניכם! אַ שאָק מיט יאָהרען, אַז מיר האָבען זיך ניט געזעהען! וועה־וועה, וויפיעל וואַסערען עס זענען אָפּגעלאָפען! וויפיעל אַנגסטען מיר ביידע און כל ישראל זענען אויסגעשטאַנען אין די עטליכע יאָהר: אַ קעשעניוו, אַ קאָסנעטוציע, מיט פּאָגראָמען, מיט צרות, מיט שלעק — אַך טי רבונו־של־עולם, גאָטעניו נאַש!... מיר איז נאָר אַ חידוש אויף אײַך, האָט קיין פּאָראיבעל ניט, וואָס איך וועל אײַך זאָגען, איהר זענט דאָך נישט געררוקט אויף אַ האָר, קיין עין־הרע, קיין עין־הרע! טהוט אָבער אַ קוק אויף מיר: הרי אני כבן שבעים — איך בין נאָך ניט אַלט קיין זעכציג, און זעהט, ווי ווייס טביה איז געוואָרען! ס'אַ ווערטעלע צער־גידול־בנים, וואָס מע האָט פון קינדער! און ווער האָט נאָך אַזוי פיעל צער־גידול־בנים פון קינדער וויפיעל איך? מיך האָט געטראָפען אַ נייער שלאַק מיט מיינע אַ טאָכטער שפּרינצע, וואָס געהט איבער אַלע צרות, וואָס איך האָב ווען איבערגעהאַט ביז אַהער, און זעהט, פון דעסטוועגען, גאָרנישט, מע לעבט, ווי שטעהט דאָרטען: בעל כרחך אתה חי — חאָטש ווער צעזעצט, שונאי־ציון, זינגענדיג דאָס ליעדעל:

> וואָס טויג מיר מיין לעבען, וואָס טויג מיר מיין וועלט,
> אַז כ'האָב נישט קיין מזל, אַז כ'האָב נישט קיין געלט?...

בקיצור, ווי אַזוי שטעהט דאָרט אין פּרק: רצה הקדוש ברוך הוא לזכות — גאָט האָט געוואָלט אַ טובה טהון זיינע אידען, האָט מען אַנגעשיקט אויף אונז אַיין אומגליק, אַ צרה, אַ קאָסנעטוציע! אַי, אַ קאָסנעטוציע! עס איז געקומען מיט אַ

מאָל אַ מהומה אויף אונזערע נגידים, אַ לויפעניש פון יעהופּעץ קיין אויסלאַנד, כלומרשט אין די וואַרעמע בעדער, נערוועז, זאַלץ־ביטלער, נעכטיגע טעג... און ווי באַלד מע צעפּאַהערט זיך פון יעהופּעץ, איז בויבעריק מיט איהר לופט און מיט איהר וואַלד און מיט איהרע דאַטשעס טיעף־טיעף אין דער ערד, ווי מיר זאָגען אין ברוך־שאמר: ב ר ו ך מ ר ח ם ע ל ה א ר ץ... נאַר וואָס דען? ס'איז דאָך אָבער דאָ אַ גרויסער גאָט אויף דער וועלט, וואָס גיט אַכטונג אויף זיינע אָרעמע לייט נעבאָך, זיי זאָלען זיך נאָך אַ ביסעל מוטשען אויף דער וועלט, האָבען מיר געהאַט אַ זומער — אַי־אַי־אַי! איז מען זיך צענויפגעלאָפען צו אונז קיין בויבעריק פון אָדעס, און פון ראַסטאָוו, און פון קאַטערינעסלאַוו, און פון מאָהליוו, און פון קעשעניוו אַלפי אלפים נגידים, גבירים אדירים! אַפּנים, אַז דאָרט איז די „קאָסנעטוציע" נאָך שטאַרקער, ווי ביי אונז אין יעהופּעץ, וואָרום מע לויפט, מע הערט ניט אויף צו לויפען. אַ, די קשיא: וואָס לויפען זיי עפּיס צו אונז? איז דער תירוץ: למאי אונזערע לויפען צו זיי? ס'איז שוין ביי אונז געוואָרען, ברוך־השם, אַזאַ מנהג, אַז עס קומט די צייט, וואָס מע הויבט אָן רעדען פון פּאָגראָמען, הויבען אידען אָן צו לויפען פון איין שטאָדט אין דער אַנדערער, ווי אין פּסוק שטעהט: ו י ס ע ו ו י ח נ ו, ו י ח נ ו ו י ס ע ו — איז די טייטש: פאָהר דו צו מיר, וועל איך פאָהרען צו דיר... דערווייל איז בויבעריק, וואָס אָהרט אייך, געוואָרען אַ כרך, אָנגעפּאַקט מיט מענטשען, ווייבער און קינדער, און קינדער האָבען ליעב פּיקען, און מילכיגס דאַרף מען, און וואו קריגט מען מילכיגס, אַז ניט ביי טביה'ן? וואָס טויג אייך, טביה איז אַריין אין דער מאָדע. פון אַלע זייטען: טביה און טביה! רב טביה, אַהער! רב טביה, צו מיר! אַז גאָט וויל, וואָס פרעגט איהר?

ויהי היום, טרעפט זיך אַ מעשה, ערב־שבועות איז דאָס געווען, קום איך צו פאָהרען מיט אַ ביסעל מילכיגס צו איינער פון מיינע קונה'טעס, אַ יונגע אַלמנה און אַ רייכע פון קאַטערינעסלאַוו, וואָס

איז געקומען צו פאהרען מיט איהר זוהנדעל, אראנטשיק הייסט ער, קיין בויבעריק אויפ׳ן זומער; און דאס פארשטעהט איהר דאך אליין, אז דאס ערשטע באקאנטשאפט איהרס אין בויבעריק איז געווען מסתמא מיט מיר. „מע האט מיר גערעקאמאנדירט, זאגט זי, די אלמנה הייסט דאס, אז ביי אייך איז דאס בעסטע מילכיגס“. „ווי קאן דאס זיין אנדערש? — זאג איך צו איהר, צו דער אלמנה הייסט דאס. — ניט אומזיסט, זאג איך, זאגט שלמה המלך, אז א גוטער נאמען לאזט זיך הערען, ווי א שופר, איבער דער גאנצער וועלט, און אויב איהר ווילט, זאג איך, וועל איך אייך דערצעהלען, וואס עס זאגט דערויף דער מדרש“. שלאגט זי מיך איבער, די אלמנה הייסט דאס, און זאגט צו מיר, אז זי איז איין אלמנה, און איז אין די זאכען, זאגט זי, נישט געניט. זי ווייסט ניט, מיט וואס מען עסט דאס... דער עיקר, זאגט זי, אז די פוטער זאל זיין פריש, און דער קעז זאל זיין געשמאק... נו, געהט רעדט מיט א נקבה!...

בקיצור, איך האב אנגעהויבען אריינקומען צו דער קאטערינע־סלאווער אלמנה, וואס אהרט אייך, צוויי מאל אין דער וואך; אלע מאנטאג און דאנערשטאג, פינקטליך, ווי א לוח, אראפגעטראגען דאס ביסעל מילכיגס, גארנישט אנגעפרעגט זיך, צי מע דארף, צי מע דארף ניט, געווארען ביי איהר א היימישער מענטש, ווי גע־וויינטליך, אנגעהויבען זיך צוקוקען, ווי אזוי עס פיהרט זיך ביי איהר, אריינגעשמעקט אין קיך אריין, געזאגט א פאר מאל, וואס איך האב געפונען פאר נויטיג צו זאגען, דאס ערשטע מאל, געוויינטליך, געהאפט א פסק פון דער דיענסט, איך זאל זיך ניט מישען, ניט אריינקוקען אין פרעמדע טעפ, דאס אנדערע מאל האט מען זיך צו מיינע ווערטער צוגעהערט, און דאס דריטע מאל טאקי געהאלטען זיך מיט מיר איין עצה, ווארום זי האט ארויסגעזעהען, די אלמנה הייסט דאס, ווער טביה איז. אזוי לאנג, אזוי ברייט, ביז זי האט מיר אנטפלעקט איהר צרה, איהר קרענק, איהר אומגליק — אראנ־טשיק! סטייטש, ער איז שוין א בחור פון עטליכע און צוואנציג יאהר, זאגט זי, און ווייסט נאר פערדלעך, נאר לאסיפעדען, נאר

חאַפּען פישלעך, און ווייטער, זאָגט זי, ווייסט ער גאָרנישט! ער וויל נישט הערען, זאָגט זי, פון געשעפט, פון געלט; ס'איז איהם נעבליבען פון זיין טאַטען, זאָגט זי, אַ שענע ירושה, כמעט אַ מי־ליאָן, ער זאָל דאָס אפילו, זאָגט זי, אַריינשמעקען! עס ווייסט נאָר אויסברענגען, זאָגט זי, איין אַפּענע האַנט ביי איהם! „וואו איז ער, זאָג איך, דער בחור? איהר גיט איהם נאָר, זאָג איך, אַהער צו מיר, איך וועל מיך מיט איהם אַ ביסעל, זאָג איך, דורכשמועסען, איהם זאָגען אַ ביסעל מוסר, אַ פּאָר פּסוקים, ברענגען אַ מדרש“... לאַכט זי: „ווייס איך וואָס, זאָגט זי, איהר ברענגט איהם בעסער אַ פערדעל, ניט קיין מדרש!“...

בתוך כך, אַזוי ווי מיר רעדען אַזוי, ויבוא הילד — קומט אַן דער בחור, אַראַנטשיק הייסט דאָס, אַ בחור'עץ אַ סאַסנע, אַ געזונטער יונגאַטש, בלוט און מילך, און אַ ברייטען פּאַס טראָגט ער, איך בעט איבער אייער כבוד, אויף די הויזען, מיט אַ זייגערעל אַריינגעשטעקט אָט דאָ אין גאַרטעל, מיט פאַרקאַטשעטע אַרבעל אַריבער די עלענבויגענס. „וואו ביזט דו געווען?“ פרעגט איהם די מוטער. „זיך געשיפט מיט אַ שיפעל, זאָגט ער, געחאַפּט פיש“... „אַ [illegible]ענע עובדה, זאָג איך, פאַר אַזאַ בחור'על, ווי איהר; דאָרט אין [illegible]ר היים וועט מען אייך צעטראָגען, זאָג איך, די ביינער, און איהר דאָ וועט חאַפּען פישלעך!“ איך טהו אַ קוק אויף מיין אַלמנה — רויט ווי אַ צוויק, אַלערליי פאַרבען. זי האָט געווים גע־רעכענט, אַז איהר בן וועט מן הסתם אננעמען מיך פאַר'ן קאַלנער ביד חזקה אחת, און וועט מיר געבען באותות ובמופתים שתים — צוויי פּעטש הייסט עס, און וועט מיך אַרויסוואַרפען כחרס הנשבר. בלאָטע! טביה האָט פאַר אַזעלכע זאַכען קיין מורא ניט! איך, אַז איך האָב עפּיס, זאָג איך!

כך הוה. מיין בחור, אַז ער האָט דערהערט פון מיר אַזעלכע דבורים, איז ער נאָר אַפּגעטראָטען אַ ביסעל, פאַרלעגט די הענט אַרונטער, מיך באַטראַכט פון סאַמע קאָפּ ביז צו די שפּיץ פיס, אַרויסגעלאָזט עפּיס אַ מאָדנעם פייף און האָט זיך פּלוצים אַזוי

צעלאַכט, אַז מיר ביידע האָבען מורא געהאַט, צי איז דער בחור חלילה ניט משוגע געוואָרען אויף אַ מינוט? און וואָס זאָל איך אייך זאָגען — מיר זענען פון דעמאָלט אַן געוואָרען מיט איהם חבר, די בעסטע גוטע פריינד! איך מוז אייך זאָגען: מיר איז דער בחור געפעלען וואָס ווייטער אַלץ מעהרער; אפילו אַ שאַרלאַט און איין אויסבערענגער, און אַ האַנט שוין צו איין אַפענע, און אַ שטיקעל חושים דערצו. למשל, באַגעגענען איין אַרעמאַן, אַריינ־לעגען די האַנט אין קעשענע, אַרויסנעמען און אַוועקגעבען, נישט געצעהלט. ווער טהוט עס?... אָדער אַראָפּנעמען פון זיך אַ גוטען פּאַליטאָ, אַ גאַנצען, אַ נייעם, און אַוועקגעבען יענעם — אַז מע שמועסט אַ חושים'דיגער!... אַ גאָט'ס רחמנות געווען אויף דער מוטער! זי פלעגט זיך מיר קלאָגען: וואָס טהוט מען? און בעטען מיך, איך זאָל מיט איהם אַ ביסעל שמועסען. האָב איך איהר צוליעב געטהאָן: וואָס וועל איך איהר זשאַלעווען? עס קאָסט מיך געלט? און איך האָב מיך אַוועקגעזעצט און איך האָב איהם דערצעהלט מעשיות, געבראַכט משלים, געריבען פּסוקים, גע־האַקט מדרשים, אַזוי ווי טביה קאָן. און ער האָט דוקא ליעב געהאַט מיך אויסהערען, אויספרעגען, ווי אַזוי איך לעב, ווי אַזוי איך פיהר מיך אין דער היים? „איך וואָלט אַ בעלן געווען, זאָגט ער, זיין ביי אייך אַ מאָל, רב טביה!“... זאָג איך צו איהם: „אַז מען איז אַ בעלן זיין ביי טביה'ן, נעמט מען, זאָג איך, און מע פאָהרט זיך דורך אַמאָל צו מיר אין חוטאָר אַריין; איהר האָט דאָך, זאָג איך, גענוג פערדלעך, מיט לאַסיפּעדען. פאַר נויט, זאָג איך, זענט איהר ניט קליין זיך דורכגעהן מיט די רגלים, ס'איז ניט ווייט, זאָג איך, מע דאַרף נאָר דורכשניידען, זאָג איך, דעם וואַלד“... „ווען, זאָגט ער, זייט איהר אין דער היים?“ „מיך קאָן מען טרעפען, זאָג איך, אין דער היים נאָר שבת, אָדער יום־טוב. שאַט, זאָג איך, ווייסט איהר וואָס? אַט האָבען מיר, אם ירצה השם, איבעראַכטאָג פרייטאָג שבועות; אויב איהר ווילט, זאָג איך, מאַכען אַ שפּאַציער צו אונז אין חוטאָר אַריין, וועט אייך מיין ווייב, זאָג איך, מכבד זיין מיט

מילכיגע בלינצעס אזעלכע, אשר לא בלינצו אבותינו במצרים!" פרעגט ער מיך: „וואס הייסט דאס? איהר ווייסט דאך, זאגט ער, אז איך בין אויף פסוקים שוואך"... „איך ווייס, זאג איך, אז איהר זענט שוואך; איהר זאלט געווען, זאג איך, לערנען אין חדר, אזוי ווי איך, וואלט איהר, זאג איך, אויך געוואוסט מה דקאמרי רביציין"... לאכט ער און מאכט צו מיר: „גוט, איהר האט מיך, זאגט ער, פאר א גאסט; איך קום, זאגט ער, צו אייך, רב טביה, דעם ערשטען טאג שבועות, מיט א פאר באקאנטע, אויף בלינצעס. נאר איהר זאלט זעהן, זיי זאלען זיין, זאגט ער, היים!" „אש להבה, זאג איך, מז השפה ולחוץ — פון דער סקאווערדע גלייך אין מויל אריין!"... און איך קום צו פאהרען אהיים און רוף מיך אן צו מיינער: „גאלדע, זאג איך, מיר האבען געסט אויף שבועות!" זאגט זי: „מזל-טוב דיר, ווער איז?" זאג איך: „דאס וועסט דו וויסען שפעטער; דו גרייט נאר צו אייער, זאג איך, קעז און פוטער איז דא, ברוך-השם, גענוג; וועסט מאכען בלינצעס, זאג איך, פאר דריי פארשוין, נאר אזעלכע פארשוינען, זאג איך, וואס האלטען פון דער אכילה און הויבען נישט אן צו וויסען, זאג איך, וואס רש"י מאכט"... „אודאי, זאגט זי, שוין צו-געטשעפעט זיך א שלים-מזל פון הונגעריגען לאנד?" „ביזט א בהמה, זאג איך, גאלדע! ערשטענס, וואלט נישט געווען, זאג איך, אזא אומגליק, ווען מיר זאלען חלילה אנהאדרעווען, זאג איך, איין ארעמאן מיט שבועות'דיגע בלינצעס; והשנית, זאג איך, זיי וויסען, זוגתי היקרה, הצנועה והחסידה מרת גאלדע שתחיה, אז איינער פון אונזערע שבועות'דיגע געסט וועט זיין דער אלמנה'ס זוהנדעל, זאג איך, אט דער, וואס מע רופט איהם אראנטשיק, איך האב דיר דער-צעהלט פון איהם". „אויב אזוי, זאגט זי, איז עפים אנדערש"... דער כח פון מיליאנען! אפילו מיין גאלדע, אז זי דערשמעקט געלט, ווערד זי גאר איין אנדער מענטש. ס'איז אזא וועלט, וואס זאלט איהר קלערען? ווי שטעהט דארטען אין הלל: כסף וזהב מעשי ידי אדם — געלט באגראבט א מענטשען...

בקיצור, ס'איז געקומען דער ליכטיגער גרינער יום־טוב שבועות. ווי שען, ווי גרין, ווי ליכטיג און ווארעם ביי מיר אין חוטאָר איז, אַז עס קומט שבועות, באַדאַרף איך אייך ניט דערצעהלען. דער גרעסטער גביר ביי אייך וואָלט זיך ווינשען האָבען אַזאַ בלויען הימעל, מיט אַזאַ גרינעם וואַלד, מיט אַזעלכע שמעקענדיגע סאַסנעס, מיט אַזאַ מחיה'דיגען גראָז, פּאַשע פאַר די בהמה'לעך, וואָס שטעהען און קייען און קוקען אייך אין די אויגען אַריין, ווי איינער רעדט: „גיט אונז נאָר אַלע מאָל אַזאַ גראָז, קיין מילך וועלען מיר אייך ניט זשאַלעווען!"... ניין, זאָגט איך, וואָס איהר ווילט, גיט מיר די בעסטע פּרנסה, איך זאָל אַרויספאָהרען פון דאָרף אין שטאָדט אַריין, וועל איך מיך מיט אייך ניט בייטען. וואו האָט איהר אין שטאָדט אַזאַ הימעל? ווי זאָגען מיר אין הלל: ה ש מ י ם ש מ י ם ל ה' — ס'איז אַ הימעל פון גאָט!... אין שטאָדט, אַז איהר פאַררייסט דעם קאָפּ, וואָס זעהט איהר? אַ מויער, אַ דאַך, אַ קוימען, אָבער וואו האָט איהר דאָרט אַזאַ בוים? און טאָמער האָט זיך פאַרוואַלגערט ערגיץ ביי אייך אַ בוימעלע, האָט איהר דעם אָנגעטהאָן פון אויבען אַ קאַפּאָטע!... הכלל, זיי האָבען זיך גאַר־נישט געקאָנט אָפּוואונדערען, מיינע געסט, אַז זיי זענען געקומען צו מיר שבועות אין חוטאָר אַריין. אָנגעקומען זענען זיי, אַלע פיער בחורים, רייטענדיג אויף פערדלעך, סוסים איינס און איינס! און ווער שמועסט אַראָנטשיק — איז געזעסען אויף אַ פערדעל, זאָג איך אייך, אַ סוס, אַיין אמת'ער מערין! איהר קויפט איהם ניט פאַר קיין דריי הונדערט קאַרבען! „ברוך הבא, געסט! — זאָג איך צו זיי. — לכבוד שבועות, זאָג איך, זענט איהר דאָס געקומען רייטענדיג? נישקשה, זאָג איך, טביה איז נישט פון די גרויסע צדיקים, און אַז מע וועט אייך, זאָג איך, אם ירצה השם, שמייסען אויף יענער וועלט, וועט מיר ניט וועה טהון... עי, גאָלדע! זעה נאָר, עס זאָלען זיין פאַרטיג די בלינצעס, און לאָז מען, זאָג איך, אַרויסטראָגען דעם טיש אַהערצו אין דרויסען אַרוים, איך האָב, זאָג איך, אין שטוב גאַרנישט וואָס צו ווייזען פאַר די געסט... עי,

שפרינצע! טײבעלע! בײלקע! וואו זענט איהר דארט? ריהרט זיך!"... אט אזוי קאָמאַנדעווע איך מיט די קינדער, און עס ווערד ארויסגעטראָגען א טיש, מיט בענקלעך, מיט א טישטוך, מיט טעלער, לעפלען, גאָפּלען, זאַלץ, — און טאַקי באַלד נאָך דעם קומט אַן גאָלדע מיט די בלינצעס, הייסע, זודיגע, פון דער סקאָווערדע, מחיה'־דיגע, פעטע, בצפּיחית בדבש! און מײנע אורחים קאָנען זיך גאָר־נישט אַפּלויבען פון די בלינצעס...

„וואָס שטעהסט דו, זאָג איך צו גאָלדען, נעם, זאָג איך, חזר איבער דעם פסוק נאָך א מאָל, ס'איז היינט, זאָג איך, שבועות, דאַרף מען, זאָג איך, זאָגען צוויי מאָל „אודך"! און מיין גאָלדע פוילט זיך ניט, פּילט אַן דעם פּאָלומעסעק נאָך א מאָל, און שפרינצע דערלאַנגט די בלינצעס צום טיש. פּלוצים, איך טהו א קוק אויף מיין אַראַנטשיקען, איך זעה, ער האָט זיך פאַרקוקט אויף מיין שפרינצען — ער לאָזט נישט אַראָפּ קיין אויג פון איהר! וואָס האָט ער אויף איהר אַזעלכעס דערזעהען?... „עסט, זאָג איך צו איהם, פאַר וואָס עסט איהר נישט?"... מאַכט ער צו מיר: „וואָס דען טהו איך?" „איהר קוקט, זאָג איך, אויף מיין שפרינצען"... ווערד א געלעכטער, אַלע לאַכען, און מיין שפרינצע לאַכט אויך. און ס'איז אַלעמען פריילעך, אַלעמען גוט — א גוטער, א פריילעכער שבועות אויף אַלעמען!... געה טרעף, אַז פון דער פריילעכקייט וועט זיך אויס־לאָזען א צרה, א שלאַק, א יללה, א גאָט'ס שטראָף אויף מיין קאָפּ, פאַרוויסט און פאַרפינסטערט בין איך געוואָרען!... נאָר עט! א מענטש איז א נאַר! א מענטש א בר־דעת טאָר זיך ניט צולאָזען צום האַרצען און דאַרף פאַרשטעהן, אַז אזוי ווי עס איז, אזוי באַ־דאַרף צו זיין, ווארום ווען עס זאָל באַדאַרפען זיין אַנדערש, וואָלט דאָך עס ניט געווען אזוי ווי עס איז! זאָגען מיר דען ניט אין תהלים: ה ש ל ך ע ל ה' — פאַרלאָז דיך נאָר אויף גאָט, ער וועט שוין מאַכען אזוי, אַז דו זאָלסט ליגען טיעף, נייען איילען אין דער ערד, און באַקען בייגעל, און נאָך זאָגען: גם זו לטובה! הערט, וואָס עס קאָן זיך פאַרלויפען אויף

א וועלט, נאר מיט קאפּ, ווארום דא הויבט זיך ערשט אן די רעכטע מעשה.

ויהי ערב ויהי בוקר — איינמאָל פארנאכט קום איך צו פאָהרען אהיים א צעבראטענער פונ׳ם טאג און איין אויסגעמוטשעטער פונ׳ם ארומלויפען איבער די דאטשעס אין בויבעריק, טרעף איך ביי מיר אין דרויסען ביי דער שטוב צוגעצוימט צו דער טהיר א באקאנט פערד, איך וואלט געמעגט שווערען, אז ס׳איז אראנטשיק׳ס סוס, דער מעריין, וואס איך האב איהם דעמאָלט אפּגעשאצט אין דריי הונדערט קארבען. געה איך צו צום סוס און דערלאנג איהם מיט איין האנט א פליאסק פון הינטען און מיט דער אנדערער האנט א קראץ פון פארענט אין האלז און א טרייסעל איבער דער גריווע. „ידידי, זאג איך צו איהם, שענער בחור מיינער! וואס טהוסט דו דא?" דרעהט ער אוים צו מיר די חנ׳עוודיגע מארדע און טהוט א קוק אויף מיר מיט די קלוגע אויגען, ווי איינער רעדט: „וואס פרעגט איהר מיך? פרעגט מיין בעל־הבית"... און איך קום אריין אין שטוב און טהו א נעם מיין ווייב: „זאג מיר נור, גאלדע קרוין, וואס טהוט דא אראנטשיק?" ענטפערט זי מיר: „פון וואנען זאל איך וויסען? ער איז דאך פון דיינע לייט!" „וואו איז ער ערגיץ?" „ער איז, זאגט זי, געגאנגען מיט די קינדער אין וועלדעל אויפ׳ן שפּאציער"... „וואס איז פלוצים גאר פאר א שפּאציער?" — זאג איך צו מיין ווייב און היים מיר געבען עסען. אפּגעגעסען, באטראכט איך מיך: „וואס ביזט דו, טביה, אזוי אויפגעטראגען? אז א מענטש קומט צו דיר צו גאסט, באדארף מען זיין אזוי אנגעדרודעלט? אדרבה"... און ווי איך טראכט מיר אזוי, איך טהו א קוק — מיינע מיידלעך געהען מיט׳ן חברה־מאן, האלטען אנגעריסענע קווייטען, פריהער געהען די צוויי יונגערע, טייבעל און ביילקע, און הינטען — מיין שפּרינצע מיט אראנטשיקען... „גוטען אבענד!" „גוט יאהר!" מיין אראנטשיק שטעהט מיר אזוי עפּים מאדנע, גלעט דאס פערד, האלט א גרעזעל אין מויל און רופט זיך אן צו מיר: „רב טביה! איך וויל מיט אייך מאכען א געשעפט,

לאמיר זיך בייטען מיט די פערדלעך". „איהר האט נישט געפונען, זאג איך, פון וועמען צו לאכען?" מאכט ער צו מיר: „ניין, איך מיין דאס ערנסט". „אזוי, זאג איך, איהר מיינט דאס ערנסט? וויפיעל, למשל, קאסט אייער סוס?" „אין וויפיעל, זאגט ער, שאצט איהר איהם?" „איך שאץ איהם, זאג איך, איך האב מורא, אויב ניט דריי הונדערט קארבוינים, און אפשר מיט א סמיטשיק". צע־לאכט ער זיך און זאגט, אז ער קאסט מעהר פון דריי מאל אזוי פיעל, און רופט זיך אן צו מיר: „נו? מאכען מיר א בייט?" מיר איז דער שמועס ניט געפעלען: וואס הייסט, ער וועט אויס־בייטען זיין סוס אויף מיין שלים־מזל!... זאג איך צו איהם, אז ער זאל אפלעגען דאס געשעפט אויף איין אנדערש מאל, און איך פרעג איהם אין א שפאס: צי איז ער טאקי צוליעב דעם געקומען? אויב אזוי, איז איין עבירה, זאג איך, די הוצאות... ענטפערט ער מיר גאנץ ערנסט: „געקומען בין איך צו אייך, אייגענטליך, מכח איין אנדער זאך; זיים זיך מטריח, אויב איהר ווילט, וועלען מיר א ביסעל שפאציערען". וואס פאר א שפאציער איז דאס אויף איהם אנגעקומען? — טראכט איך מיר, און לאז מיך געהן מיט איהם צום וועלדעל צו. די זון האט זיך לאנג געזעצט, דאס גרינע וועלדעל זעהט שוין אויס טונקעל, די זשאבעס פון דער גרעבלי קראקען, און דאס גראז שמעקט מחיה נפשות! אראנטשיק געהט און איך געה, ער שווייגט און איך שווייג. נאכדעם שטעלט ער זיך אפ, טהוט א הוסט און מאכט צו מיר: „רב טביה! ווי וואלט איהר, אשטייגער, געזאגט, ווען איך זאל אייך זאגען, אז איך האב ליעב אייער שפרינצע און אז איך וויל זי נעמען פאר א כלה?" „וואס איך וואלט גע־זאגט? — זאג איך. — איך וואלט געזאגט, אז מע זאל א משוגע'נעם אויסמעקען און אייך ארייגשטעלען"... קוקט ער מיך אן און מאכט צו מיר: „וואס הייסט?" זאג איך: „אט דאס הייסט!"... זאגט ער: „איך פארשטעה אייך ניט". זאג איך: „איז א סימן, אז איהר זענט ניט איבעריג קלוג, ווי אין פסוק, זאג איך, שטעהט: חכם עיניו בראשו", דאס מיינט: א קלוגען זאגט מען

אויפ׳ן וואונק, אַ נאַר גיט מען מיט׳ן שטעקען“... מאַכט ער צו מיר ווי ברוגז׳ליך: „איך רעד צו אײַך פּראָסט, און איהר ענטפּערט מיר מיט חכמות און מיט פּסוקים!“ זאָג איך: „איטליכער חזן זינגט אַזוי, ווי ער קאָן, און יעדער בעל־דרשן דרשנ׳ט פון זיינעטוועגן; אויב איהר ווילט וויסען, וואָס פאַר אַ בעל־דרשן איהר זענט, רעדט איבער פריהער מיט אײַער מוטער, זי וועט אײַך שוין, זאָג איך, קלאָר מאַכען אַקוראַט“... „האַלט איהר מיך, זאָגט ער, אַפּנים, פאַר אַ יונגעלע, וואָס דאַרף זיך אָנפרעגען ביי דער מאַמע?“... „געוויס, זאָג איך, דאַרפט איהר זיך אָנפרעגען ביי דער מאַמע, און די מאַמע וועט אײַך געוויס זאָגען, אַז איהר זענט אַ חושים, און וועט זיין גערעכט“... „און וועט זיין גערעכט?“ — מאַכט ער. „געוויס, זאָג איך, וועט זי זיין גערעכט, וואָרום וואָס פאַר אַ חתן זענט איהר, זאָג איך, פאַר מיין שפּרינצען? וואָס פאַר אַ גלייכען איז מיין שפּרינצע צו אײַך? און דער עיקר, זאָג איך, וואָס פאַר אַ מחותן בין איך מיט אײַער מוטער?“... „אויב אַזוי, מאַכט ער צו מיר, האָט איהר שוין, רב טביה, אַ גרויסען טעות! איך בין נישט קיין יונגעלע פון אַכצעהן יאָהר, און זוך נישט קיין מחותנים פאַר מיין מוטער, און וויים ווער איהר זענט, און ווער אײַער טאָכטער איז, און זי געפעלט מיר, און אַזוי וויל איך, און אַזוי וועט דאָס זיין!“... „האָט קיין פאַראיבעל נית, זאָג איך, וואָס איך שלאָג אײַך איבער; איך זעה, זאָג איך, אַז מיט איין צד זענט איהר שוין פאַרטיג; זענט איהר, זאָג איך, באַוואָהרענט אויך מיט׳ן אַנדערען צד?“... זאָגט ער צו מיר: „איך וויים ניט, וואָס איהר מיינט“... זאָג איך: „איך מיין דאָס די טאָכטער מיינע, שפּרינצען מיין איך, צי האָט איהר שוין, זאָג איך, מיט איהר עפּיס גערעדט, און וואָס, זאָג איך, זאָגט זי?“... ווערד ער אַזוי ווי בעלעדיגט און מאַכט צו מיר מיט אַ שמייכעל: „וואָס פאַר אַ פראַגע איז דאָס? געוויס האָב איך, זאָגט ער, מיט איהר גערעדט, און ניט איין מאָל — עטליכע מאָל, איך קום, זאָגט ער, אַהער אַלע טאָג“... איהר הערט? ער קומט אַהער אַלע טאָג, און איך וויים נישט!... „בהמה בצורת

מענטש! באדארף מען דאך דיר געבען קייען שטרוי, טביה! אז דו וועסט זיך לאזען אזוי פיהרען אין באד אריין, וועט מען דאך דיך קויפען און פארקויפען, דו פערדאטש איינער!"... אזוי טראכט איך מיר און געה מיט אראנטשיקען צוריק, און ער געזעגענט זיך אפ מיט מיין חברה, חאפט זיך ארויף אויפ'ן סוס, און הלך משה מרדכי — מארש קיין בויבעריק...

אצינד וועלען מיר, ווי זאגט איהר דאס אין אייערע ביכלעך, איבערלאזען דעם בן־מלך און זיך נעמען צו דער בת־מלכה, צו שפרינצען הייסט עס... „זאג מיר, טאכטער, וואס איך וועל דיך פרעגען, זאג איך: דערצעהל מיר נאר, זאג איך, וואס דער אראנ־טשיק האט מיט דיר אפגעשמועסט מכח אזא זאך, זאג איך, גאר אהן מיין וויסען?"... ענטפערט עפּיס אט דער בוים? אזוי ענט־פערט זי! געווארען רויטליך, אראפּגעלאזט די אויגען, ווי א כלה, אנגענומען א פולען מויל מיט וואסער — און שא!... בא! — טראכט איך מיר. — ווילסט ניט רעדען איצט, וועסט דו רעדען שפּעטער א ביסעל... טביה איז ניט קיין אידינע; ער האט צייט! און איך ווארט איבער א ווייל, ווי זאגט מען, יבוא יומה, און טשאטעווע אוים די מינוט, וואס איך בלייב מיט איהר אליין, און רוף מיך אן צו איהר: „שפרינצע, זאג מיר, וואס איך וועל דיך פרעגען: קענסט דו איהם חאטש, אט דעם אראנטשיקען?"... זאגט זי: „געוויס קען איך איהם"... „ווייסט דו, זאג איך, אז ער איז א סווישטשון?"... פרעגט זי מיך: „וואס הייסט דאס א סוויש־טשון?" זאג איך איהר: „א פּוסט ניסעל, וואס סע פייפט"... זאגט זי: „האסט א טעות, ארנאלד איז א גוטער מענטש"... „ער הייסט שוין, זאג איך, ביי דיר ארנאלד, ניט אראנטשיק דער שאר־לאטאן?" זאגט זי: „ארנאלד איז ניט קיין שארלאטאן, ארנאלד האט א גוט הארץ; ארנאלד, זאגט זי, געפינט זיך אין א שטוב פון פארדארבענע מענטשען, זאגט זי, וואס ווייסען נאר געלט און געלט"... „אזוי, זאג איך, ביזט דו שוין, שפרינצע, אויך געווארען איין אויפ־געקלערטע פילאזאפקע און האסט שוין אויך פיינט געקריגען געלט?"...

בקיצור, איך זעה ארוים פון דעם שמועס, אז עס האלט שוין ביי זיי ווייטליך, און האפּען צוריק איז שוין אַ ביסעל צו שפּעט, ווארום איך קען מיינע לייט. טביה'ס טעכטער, האָב איך אייך געזאָגט שוין אַמאָל, ניט גערעכט זאָלען זיי ווערען, אַז זיי קלעפּען זיך איין אין אַ מענטשען, איז מיט'ן גאַנצען לעבען, מיט'ן חיות, מיט דער נשמה! און איך טראַכט מיר: „שוטה! למאי זאָלסט דו ווע̇לען זיין, טביה, מעהר חכם פון דער גאַנצער וועלט? אפשר איז דאָס אַ גאָט'ס זאַך? אפשר איז דאָס באַשערט, אַז דוקא דורך אַט דער שטילינקער שפּרינצע זאָלסט דו געהאָלפען ווערען, באַלוינט ווערען פאַר אַלע דיינע קלעפּ און וועהטיגען, וואָס דו האָסט ביז אַהער איבערגעטראָגען, האָבען אַ גוטען עלטער, און אויך וויסען אַמאָל פון אַ לעבען אויף דער וועלט? אפשר איז דיר באַשערט האָבען אַ טאָכטער אַ מיליאָנטשיצע? וואָס איז? סע שטעהט דיר ניט אָן?... וואו שטעהט דאָס געשריבען, אַז טביה דאַרף זיין אייביג אַ קבצן, אייביג אַרומשלעפּען זיך מיט'ן פערדעל און מיט קעז און פּוטער צוליעב די יעהופּעצער נגידים, זיי זאָלען האָבען וואָס צו פרעסען?... ווער ווייסט, אפשר איז מיר אַנגעצייכענט געוואָרען פון אויבען, אַז איך זאָל אויף דער עלטער עפּים מתקן זיין אויף דער וועלט, ווערען אַ בעל־צדקה און אַ בעל־מכניס־אורח, און אפשר גאַר אָוועקזעצען זיך מיט אידען לומדים און לערנען תורה?“... וכדומה אַזעלכע רייכע, גאָלדענע מחשבות קריכען אין קאָפּ אַריין, ווי אין „יהי כבוד“ שטעהט געשריבען: רבות מחשבות בלב איש — זאָגט אַ גוי, להבדיל: „דאַוריען דאַומקאַיאַו באַגאַטיעט!“... און איך קום אַריין אין שטוב אַריין און איך נעם אָוועק מיין אַלטע און מאַך מיט איהר אַ שמועס: „וואָס וואָלט זיין, כדומה למשל, זאָג איך, ווען אונזער שפּרינצע זאָל זיין אַ מיליאָנטשיצע?“ פרעגט זי מיך: „וואָס הייסט דאָס אַ מיליאָנטשיצע?“... זאָג איך: „אַ מיליאָנטשיצע הייסט אַ מיליאָנטשיקס אַ ווייב“... פרעגט זי מיך: „וואָס הייסט אַ מיליאָנטשיק?“ זאָג איך איהר: „אַ מיליאָנטשיק הייסט אַ מענטש,

וואס פארמאגט א מיליאן"... פרעגט זי מיך: „וויפיעל איז דאס א מיליאן?" זאג איך: „אז דו ביזט אזא בהמה און ווייסט ניט, וויפיעל איז א מיליאן, היינט וואס האב איך מיט דיר וואס צו רעדען?"... זאגט זי: „ווער בעט דיך, זאלסט רעדען?" — איז זי אויך גערעכט.

בקיצור, עס געהט אוועק א טאג, איך קום צו פאהרען אהיים: „געוועז אראנטשיק?" — ניין, נישט געוועז... עס געהט אוועק נאך א טאג: „געוועז דער בחור?" — ניין, נישט געוועז... איך זאל אריינגעהן צו דער אלמנה מיט איין אויסרעד, פאסט מיר ניט; איך וויל ניט, אז זי זאל מיינען, אז טביה שלאגט זיך נאכ'ן שידוך... און אגב האב איך געפיהלט, אז איהר באדארף עס זיין כשושנה בין החוחים — ווי א פינפטער ראד צום וואגען. הגם איך פארשטעה ניט, פאר וואס? באשר איך האב ניט קיין מיליאן? האב איך דאך איצטער א מחותנת'טע א מיליאנשטשיצע! און זי וועמען האט פאר א מחותן? — א אידען איין ארעמאן, א קבצן, א טביה דעם מילכיגען; היינט ווער איז מעהר יחוס, איך צי זי?... איך וועל אייך זאגען דעם ריינעם אמת, איך האב אנגעהויבען וועלען דעם שידוך, נישט אזוי צוליעב דעם שידוך, ווי צוליעב נצחון אליין. „א רוח אין זייער פאטער און מוטער אריין, די יעהופעצער גבירים, לאזען זיי וויסען, ווער טביה איז!... ביז אהער האט מען מעהר ניט געהערט נאר בראצקי און בראצקי, גלייך ווי די איבעריגע זענען גאר קיין מענטשען ניט!"...

אזוי טראכט איך מיר, פאהרענדיג אהיים פון בויבעריק, און קום אהיים, געהט מיר מיינע אקעגען מיט א גדולה: „א שליח, איין ערל איז נאר־וואס געוועזן פון בויבעריק, פון דער אלמנה, זאלסט למען־השם באלד קומען צו פאהרען אהין, עס מעג זיין אויף דער נאכט, זאלסט דו שפאנען דאס פערדעל און קומען צו פאהרען, מע דארף דיך דארט זעהר נויטיג האבען!"... „וואס האט זיי, זאג איך, אזוי אנגעשפארט? וואס האבען זיי, זאג איך, אזוי קיין צייט ניט?" און איך חאפ א קוק אויף מיין שפרינצען — זי שווייגט,

נור די אויגען איהרע רעדען, אוי, רעדען זיי! קיינער פאַרשטעהט ניט איהר האַרץ, אַזוי ווי איך... איך האָב די גאַנצע צייט מורא געהאַט, אַ קשיא אויף אַ מעשה, טאָמער לאָזט זיך אוים דערפון אַ בוידעם, האָב איך אויף איהם, אויף דעם אַראַנטשיקען, אויסגערעדט וואָס איך האָב געקאָנט, אַז ער איז אַזוי, און ער איז אַזוי — איך האָב אָבער געזעהען, אַז ס'איז איין אַרבעט אין וואַנט, מיין שפּרינצע געהט אוים ווי אַ ליכט. האָב איך איינגעשפּאַנט צוריק מיין פערד־און־וועגעלע און האָב מיך געלאָזט שוין פאַרנאַכטליך קיין בויבעריק. פאָהרענדיג אַזוי, טראַכט איך מיר: „וואָס קאָנען זיי מיך רופען מיט אַזאַ מין אימפּעט? וועגען אַ וואָרט? וועגען אַ קנס־מאָל? וואָלט ער דאָך געקאָנט קומען צו מיר, דאַכט זיך, דערווייל בין איך דער אבי הכלה!" און איך אַליין צעלאַך מיך פון דעם געדאַנק: וואו איז דאָס געהערט געוואָרען אין דער וועלט, אַז דער נגיד זאָל געהן צום קבצן? סיידען ס'זאָל שוין ווערען עק וועלט, משיח'ס צייטען, אַזוי ווי די יונגע לייטלעך, די ווייסע־חברה'ניקעס, ווילען מיך איינרעדען, אַז באַלד וועט קומען אַ צייט, וואָס דער נגיד מיט'ן קבצן וועלען זיין גלייך, שלי שלך, שלך שלי, מיינס דיינס, דיינס מיינס, הפקר ציבעלעס! דאַכט זיך, אַ קלוגע וועלט — און אַזעלכע בהמות! עד־עד־עד!...

מיט די דאָזיגע געדאַנקען בין איך אָנגעקומען קיין בויבעריק און פאַרפאָהרען גלייך אויף דער דאַטשע צו דער אַלמנה, אָוועק־געשטעלט דאָס פערדעל, — וואו איז די אַלמנה? נישטאָ קיין אַלמנה! וואו איז דער בחור? — נישטאָ קיין בחור! ווער־זשע האָט מיך גערופען? „איך האָב אייך גערופען!" — אַזוי מאַכט צו מיר אַ קיילעכיג געפּאַקט אידעל מיט איין אויסגעפּליקט בערדעל און מיט אַ גראָבער גאָלדענער קייט אויפ'ן בייכעל. „ווער־זשע, זאָג איך, זענט איהר?" זאָגט ער: „איך בין דער אַלמנה'ס אַ ברודער און אַראַנטשיק'ס אַ פעטער... מע האָט מיך, זאָגט ער, אַרויסגערופען מיט אַ דעפּעש פון קאַטערינעסלאַוו, און איך בין נאָר־וואָס געקומען צו פאָהרען"... „ווי באַלד אַזוי, נאַט־זשע אייך

אפּ שלום“, — זאָג איך און זעץ מיך אַוועק. דערזעהענ, אַז איך האָב מיך אַוועקגעזעצט, מאַכט ער צו מיר: „זיצט“. זאָג איך: „אַ דאַנק, איך זיץ שוין. וואָס־זשע מאַכט איהר, זאָג איך, ווי אַזוי איז ביי אייך, זאָג איך, די קאָסנעטוציע?“ ענטפערט ער מיר דערויף גאָרנישט ניט, צעלעגט זיך אויף אַ וויעגשטוהל, די הענט אין די קעשענעס, שטעלט אַרויס די גאָלדענע קייט מיט'ן בייכעל און מאַכט צו מיר בזה הלשון: „אייך רופט מען, דאַכט זיך, טביה?“... „יאָ, זאָג איך, צו דער תורה, אַז מע רופט מיך אויף, רופט מען מיך אויף: „יעמוד ר ב טביה ברב שניאור זלמן“... „הערט אויס, מאַכט ער צו מיר, רב טביה, וואָס איך וועל אייך זאָגען. וואָס טויג אונז לאַנגע דבורים? לאָמיר, זאָגט ער, געהן גלייך צום ענין, געשעפט הייסט עס“... „מהכתיתי, זאָג איך, שלמה המלך האָט שוין לאַנג געזאָגט: ל כ ל ז מ ן — ווען מע דאַרף רעדען געשעפט, איז געשעפט... איך בין, זאָג איך, אַ געשעפטס־מאַן“... „דאָס זעהט מען, זאָגט ער, אַז איהר זענט אַ געשעפטס־מאַן, דערפאַר וויל איך טאַקי מיט אייך רעדען סוחר'יש; איך וויל, איהר זאָלט מיר זאָגען, אָבער אָפּען געשמועסט, וויפיעל וועט דאָס אונז קאָסטען אַרום און אַרום?... אָבער אָפּען געשמועסט!“... „אויב, זאָג איך, אָפּען געשמועסט, וויים איך ניט, וואָס איהר רעדט“... „רב טביה! — מאַכט ער צו מיר נאָך אַ מאָל און וויל נישט אַרויסנעמען די הענט פון די קעשענעס. — איך פרעג אייך, זאָגט ער, וויפיעל וועט אונז קאָסטען אַרום און אַרום די חתונה?“ „עס ווענדט זיך, זאָג איך, וואָס פאַר אַ חתונה איהר מיינט? אויב איהר מיינט אַ גרויסאַרטיגע חתונה, ווי אייך שטעהט אַן, בין איך, זאָג איך, ניט אים שטאַנד“... שטעלט ער אַן אויף מיר אַ פּאָר עינים און מאַכט צו מיר אַזוי: „אָדער איהר מאַכט זיך תמ'עוואַטע, אָדער איהר זענט טאַקי אַ תם... חאָטש אפילו, זאָגט ער, איהר זעהט ניט אויס פון קיין תם, וואָרום איהר זאָלט זיין, זאָגט ער, אַ תם, וואָלט איהר ניט אַריינגעשלעפּט, זאָגט ער, מיין פּלימעניק אין אַ בלאָטע, איהם פאַרבעטען צו זיך כלומרשט אויף שבועות'דיגע בליני־

צעם, איהם אונטערגעשטעלט דאָרט אַ שען מיידעל, צי יאָ אַ טאָכ־טער, צי ניט קיין טאָכטער, איך געה ניט אריין, זאָגט ער, אַזוי ווייט, און זי האָט זיך איהם פאַרליובעט, זאָגט ער, דאָס הייסט, זי איז איהם געפעלען, נו, און ער איהר אַודאי, פון דעם, זאָגט ער, רעדט מען ניט, איך וועל אייך ניט זאָגען, זאָגט ער, עס קאָן זיין, זי איז איין אָרענטליך קינד און מיינט דאָס נעבאָך ערנסט, איך גאָר ניט. איהר טאָרט אָבער ניט פאַרגעסען, זאָגט ער, ווער אַ י ה ר זענט און ווער מ י ר זענען? איהר זענט דאָך, זאָגט ער, אַ איד אַ בר־דעת, ווי קאָנט איהר, זאָגט ער, גאָר דערלאָזען אַזעלכס, אַז טביה דער מילכיגער, וואָס פיהרט אונז קעז און פּוטער, זאָל ער זיין אונזער מחותן?... אַי, זיי האָבען זיך, זאָגט ער, געגעבען איינס דאָס אַנדערע דאָס וואָרט? וועלען זיי דאָס נעמען צוריק! קיין גרוים אומגליק, זאָגט ער, שטעהט ניט דערביי. טאָמער דאַרף עפּיס קאָסטען, זאָגט ער, זי זאָל איהם אַרויסלאָזען פון וואָרט, מהכתיתי, מיר האָבען, זאָגט ער, גאָר נישט קעגען דעם. אַ מיידעל איז נישט קיין בחור, זאָגט ער. צי אַ טאָכטער, צי ניט קיין טאָכטער, זאָגט ער, איך וויל גאָר אַזוי ווייט נישט אַריינגעהן", זאָגט ער... „רבונו־של־עולם! — טראַכט איך מיר — וואָס וויל דער איד?"... און ער הערט נישט אויף צו רעדען איבער מיין קאָפּ: איך זאָל גאָר ניט דענקען, זאָגט ער, טאָמער וועט מיר געראָטען מאַכען אַ סקאַנדאַל, אויספּויקען אומעדום, אַז זיין פּלימעניק, זאָגט ער, האָט זיך גע'שדכ'ענט צו טביה דעם מילכיגענ'ס טאָכטער... און איך זאָל זיך אַרויסשלאָגען פונ'ם קאָפּ, זאָגט ער, אַז זיין שוועסטער איז אַ מענטש, וואָס קאָטאָרע מע קאָן פון איהר פּאָמפּען געלט... מיט גוטען, זאָגט ער, מהכתיתי, קאָן מען, זאָגט ער, נעמען ביי איהר עטליכע קערבלעך; עלעהיי, זאָגט ער, אַ נדבה... מען איז דאָך, זאָגט ער, מענטשען, וואָס קאָטאָרע, מע דאַרף אַמאָל אויס־העלפען אַ מענטשען...

בקיצור, איהר ווילט וויסען, וואָס איך האָב איהם געענטפערט? איך האָב איהם, אַז אַך און וועה איז מיר, גאָר נישט געענטפערט.

ס׳איז מיר געווען, ווי זאגט איהר, ת ד ב ק ל ש ו נ י — עס האט מיר ווי אפגענומען דאס לשון! איך האב זיך אויפגעהויבען, זיך אויסגעדרעהט מיט׳ן פנים צו דער טהיר — און נישטא מיך!... ווי פון א שרפה האב איך מיך ארויסגעכאפט, ווי פון א טורמע!... עס האט מיר געזשומעט אין קאפ, געשעמערירט אין די אויגען און גע־טורקעט אין די אויהערען די ווערטער פון דעם אידען: „אפען געשמועסט"... „א טאכטער, ניט קיין טאכטער"... „איין אלמנה אויף צו פאמפען"... „עלעהיי א נדבה"... און בין צוגעגאנגען צו מיין פערד־און־וועגעלע, ארייגעלעגט דאס פנים אין בריטשקע אריין און — איהר וועט ניט לאכען פון מיר? — אז איך האב מיך צע־וויינט, האב איך געוויינט און געוויינט! און אז איך האב מיך גוט אויסגעוויינט און געזעסען אויף דער בריטשקע און איינגעטיילט מיין פערדעל נעבאך וויפיעל ס׳איז אין איהם אריין, האב איך ערשט דעמאלט געפרעגט ביי גאט א קשיא, אזוי ווי איוב האט אמאל געפרעגט: וואס האסט דו, גאטעניו, אזעלכס דערזעהען אין דעם אלטען איוב׳ן, וואס דו לאזט איהם ניט אפ אויף קיין מינוט? ס׳איז שוין מעהר ניטא קיין אידען אויף דער וועלט? און איך קום צו פאהרען אהיים, טרעף איך מיין האליאסטרע, קיין עין־הרע, פרייליך. מען עסט וועטשערע, נאר איין שפרינצע איז נישטא. „וואו איז שפרינצע?" — פרעג איך. „וואס הערט זיך, זאגען זיי מיר, וואס האט מען דיך גערופען?" זאג איך נאך א מאל: „וואו איז שפרינצע?"... ענטפערען זיי מיר נאך א מאל: „וואס הערט זיך?"... זאג איך: „גארניט, וואס זאל זיך הערען? ס׳איז, דאנקען גאט, שטיל, פון פאגראמען הערט מען ניט"... ביי די ווער־טער קומט אן שפרינצע, טהוט מיר א קוק אין די אויגען אריין, זעצט זיך אוועק צום טיש, גלייך ווי ניט זי מיינט מען, ניט פון איהר רעדט מען... אויפ׳ן פנים ביי איהר קאן מען נישט דער־קענען גארנישט, נאר דאס שטילקייט איהרס איז שוין צו פיעל, חוץ לדרך הטבע... היינט געפעלט מיר ניט דאס זיצען איהרס פאר־טראכט און דאס פאלגען איהרס, וואס מע הייסט איהר; זאגט

מען איהר: זיץ — זיצט זי; זאָגט מען איהר: עס — עסט זי; הייסט מען איהר גיין — גייט זי; און אז מע טהוט זי א רוף, טהוט זי זיך א וואַרף... איך קוק אויף איהר, און עס פּאַרקלעהמט מיר דאָס האַרץ, און עס ברענט אין מיר א פייער — אויף וועמען ווייס איך ניט... אך טי רבונו־של־עולם, אלהינו נאַש! פאַר וואָס שטראָפסט דו מיך אזוי, פאַר וועמענס זינד?!

בקיצור, איהר ווילט וויסען דעם סוף? אזא סוף וויל איך נישט ווינשען דעם ערגסטען שונא, און מע טאָר עס גאָר ניט ווינשען, וואָרום די קללה פון קינדער איז די ערגסטע קללה פון דער תוכחה! פון וואַנען ווייס איך, אז מיך האָט עמיצער נישט פאַרשאָלטען מיט קינדער? איהר גלויבט ניט אין די זאַכען? וואָס־זשע דען איז דאָס? אדרבה, לאָמיר האָרכען פון אייך... נאָר צו וואָס נוצען אונז חקירות? אמעהר, הערט דעם סוף, וואָס איך וועל אייך דער־צעהלען. איינמאָל פאַרנאַכט פאָהר איך אהיים פון בויבעריק מיט א גוט האַרץ: באַרעכענט נאָך דעם פּאַרדראָס, דעם בזיון; היינט דעם רחמנות פון קינד!... און די אלמנה, וועט איהר פרעגען? און דער זוהן? — ווער מיר אלמנה? וואָס מיר זוהן? אוועקגע־פאָהרען און אפילו זיך ניט געזעגענט! ס'איז א בושה אויסצו־זאָגען: ס'איז געבליבען שטעהן ביי מיר אויף זיי א שטיקעל חוב פאַר קעז און פּוטער... נאָר איך רעד נישט פון דעם, מסתמא האָ־בען זיי פאַרגעסען... איך רעד פונ'ם געזעגענען זיך: אוועק־פאָהרען און אפילו זיך ניט געזעגענט!... וואָס דאָס קינד נעבאַך האָט איבערגעטראָגען — דאָס האָט ניט געוואוסט קיין בן־אדם, אחוץ מיר, וואָרום איך בין א טאַטע, א טאַטענס האַרץ פיהלט... טאָמער מיינט איהר, אז זי האָט מיר געזאָגט אפילו ַ חצי דבור? באַקלאָגט זיך? אדער געוויינט א מאָל? ע! קענט איהר דאָך ניט טביה'ס טעכטער! שטיל, אין זיך, איינגעגאַנגען, געצאַנקט ווי א ליכט! ווען־ניט־ווען ארויסגעהאַפּט זיך מיט א זיפץ, נאָר אזא מין זיפץ, וואָס רייסט ארוים אָט אזא שטיק האַרץ! הכלל, פאָהר איך מיר אזוי מיט מיין פערדעל אהיים, פאַרטיעפט אין

טרויעריגע מחשבות און געדאנקען, פרעג קשיות ביי׳ם רבונו־של־עולם און ענטפער מיר אליין. און עס אהרט מיך שוין ניט אזוי אויף גאט — מיט גאט האב איך מיך שוין ווי עס איז איבערגע־בעטען; מיך אהרט אויף מענטשען: למאי זאלען מענטשען זיין אזוי שלעכט, אז זיי קאנען זיין גוט? פאר וואס זאלען מענטשען פארביטערען דאס לעבען אי יענעם, אי זיך, אז זיי האבען ביך לעבען זיס און גליקליך? געשיקט זיך עס, אז גאט האט באשאפען דעם מענטשען צוליעב דעם, ער זאל אפקומען אויף דער וועלט?... וואס האט דאס איהם גענוצט?... מיט אזעלכע געדאנקען פאהר איך אריין צו מיר אין חוטאר אריין, און דערזעה פון דער ווייטען, ביי דער גרעבלי, איז איין אנגעלויף פון מענטשען, גויים, גויעס, שיקסעס, שקצים און קליינע שקצים׳לעך אהן א שעור. וואס קאן דאס זיין? קיין שרפה ניט; מסתמא א דערטרונקענער, עמיצער האט זיך געבאדען ביי דער גרעבלי און געפונען דעם טוידט. קיינער ווייסט ניט, וואו דער מלאך־המות ווארט אויף איהם, ווי מיר זאגען אין „ונתנה תוקף”... פלוצים זעה איך מיין גאלדע לויפט, די שאל צעלאזט, די הענט ארויסגעשטעלט אויף צופריהער, און פאר איהר מיינע קינדער, טייבעל און ביילקע, און אלע דריי מיט א געשריי, מיט א יללה, מיט א יאמער: „טאכטער! שוועסטער! שפרינצע!”... אראפגעשפרונגען פון דעם וואגען, ווייס איך ניט, ווי אזוי איך בין ניט צעשפרונגען געווארען, און אז איך בין צו־געלאפען צום טייך, איז שוין געוועזן נאך אלע היום׳ס...

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

וואס האב איך אייך געוואלט פרעגען?... יא! האט איהר געזעהען ווען א געטרונקענעם? קיין מאל נישט?... א מענטש, אז ער שטארבט, שטארבט ער מייסטענטיילס מיט צוגעמאכטע אויגען... ביי א געטרונקענעם זענען די אויגען אפען — ווייסט איהר נישט דעם שכל, פאר וואס דאס איז?... האט קיין פאראיבעל נישט, איך האב ביי אייך צוגענומען צייט, און אליין איז מען אויך געבונדען: מע דארף געהן צום פערדעל און מע מוז צעפיהרען דאס ביסעל

סחורה. די וועלט איז אויך א וועלט. מע מוז אין זינען האבען א קערבעל אויך — און פארגעסען וואס ס'איז געווען. ווארום דאס, וואס די ערד דעקט צו, מוז, זאגט מען, פארגעסען ווערען, און אז מען איז א לעבעדיגער מענטש, קאן מען די נשמה ניט אויסשפייען. עס העלפט ניט קיין חכמות, און מיר מוזען זיך אומקעהרען צוריק צום אלטען פסוק, אז כל זמן שהנשמה בקרבי, איז פאהר ווייטער. טביה!... זייט מיר געזונט, און אז איהר וועט מיך דערמאנען, זאלט איהר מיך ניט דערמאנען צו בייזען.

טביה פאָהרט
קיין ארץ-ישראל

דערצעהלט פון טביה דעם מילכיגען, פאָהרענדיג אין באַהן.

געשריבען אין יאָהר 1909.

טביה פאָהרט קיין ארץ־ישראל

— סקאַצעל קומט! וואָס מאַכט אַ איד, רב שלום־עליכם? אַט אַ גאַסט! אפילו נישט גע'חלומ'ט זיך! נאַט־זשע אייך אַפּ שלום־עליכם. איך האָב מיר אָבער אַלץ געטראַכט און געטראַכט: וואָס איז די מעשה, וואָס מע זעהט איהם נישט אַזאַ צייט, ניט אין בויבעריק, ניט אין יעהופּעץ? אַ קשיא, וואָס סע מאַכט זיך: אפשר האָט ער אָפּגעזאָגט די עטליכע גילדען און אַריבערגעפּעקעלט זיך אַהין, וואו מע עסט ניט קיין רעטאַך מיט שמאַלץ? און צוריק טראַכט איך מיר: געשיקט זיך עס, ז י י זאָלען טהון אַזאַ נאַרישקייט? ז י י זענען דאָך עפּיס אַ מענטש אַ בר־דעת, כלעבען! נו, דאַנקען השם־יתברך, וואָס מע זעהט זיך געזונט, ווי שטעהט דאָרט אין פּסוק: ט ו ר א ב ט ו ר א — אַ מענטש מיט אַ מענטשען... איהר קוקט מיך אָן, פּאַני, גלייך, ווי איהר וואָלט מיך נישט דערקענט? דאָס בין איך, אייער אַלטער גוטער פריינד טביה. א ל ת ס ת כ ל ב ק נ ק ן — קוקט נישט, וואָס אַ איד געהט אין אַ נייער קאַפּאָטע. דאָס איז דער אייגענער שלים־מזל טביה, וואָס אַמאָל, נישט געמינערט אַ האָר; נישמעהר, מע טהוט זיך אָן שבת'דיג, זעהט מען אויס אַ ביסעל דאַסיגער, מעשה נגיד, ווארום, אַז מע פאָהרט ארוים צווישען מענטשען, קאָן מען אַנדערש ניט, ובפרט, אַז מע פאָהרט אַזאַ ווייטע נסיעה, קיין ארץ־ישראל, אַ קלייניגקייט? איהר קוקט מיך אָן און טראַכט זיך, ווי קומט דאָס אַזאַ קליין מענטשעלע, ווי טביה, וואָס האָט כל־ימיו געהאַנדעלט מיט מילכיגס, זאָל גאָר האָבען אַזאַ השגה, וואָס קאָן זיך פאַרגינען אויף דער עלטער סיידען אַ מין בראַצקי? גלויבט מיר, פּאַני שלום־עליכם, ס'איז כ ו ל ו מ ו ק ש ה —

דער פסוק איז רעכט ארום און ארום. רוקט נאר אוועק, זייט מוחל, אייער טשעמאדאנטשיקעל א ביסעל אהין, וועל איך מיך אוועקזעצן אקעגן אייך און וועל אייך דערצעהלען א מעשה, וועט איהר הארכען, וואס גאט קאן.

בקיצור, איך מוז אייך זאגען קודם כל הקודם׳ס, אז איך בין געבליבען, ניט פאר אייך געראכט, איין אלמן, געשטארבען גאלדע מיינע, עליו השלום. געווען א אידינע א פראסטע, אהן חכמות, אהן אויבערקעפלער, נאר א גרויסע צדיקית. לאז זי זיך מיהען דארט פאר איהרע קינדער, זי איז גענוג אויסגעשטאנען צוליעב זיי, און טאקי אפשר איבער זיי געגאנגען פון דער וועלט, נישט געקאנט אריבערטראגען, וואס זיי זענען זיך צעקראכען איינער קיין ליסי, דער אנדערער קיין סטריסי. „משטיינס געזאגט, זאגט זי, וואס איז מיין וועלט, זאגט זי, אז ווי באלד, זאגט זי, נישט קיין קינד און נישט קיין רינד? להבדיל, א בהמה, זאגט זי, בענקט אויך, זאגט זי, אז מע אנטוועהנט, זאגט זי, פון איהר דאס קעלבעל“... אזוי זאגט זי צו מיר, גאלדע הייסט עס, און וויינט בעת־מעשה מיט ביטערע טרערען. און איך זעה, אז די אידינע געהט־איין פון טאג צו טאג, ווי א ליכט, רעד איך איהר אוים מסתמא דאס הארץ פאר רחמנות און איך זאג צו איהר אזוי, זאג איך: „עט, זאג איך צו איהר, גאלדע סערדצע, פארהאן א פסוק, זאג איך, א ם כ ב נ י ם א ם כ ע ב ד י ם — ווי מיט קינדער, אזוי איז אהן קינדער, זאג איך. מיר האבען, זאג איך, א גרויסען גאט, זאג איך, און א גוטען גאט, און א שטארקען גאט, זאג איך, נאר פון דעסטוועגען, זאג איך, לאם איך האבען די ברכות, וויפיעל מאל דער רבונו־של־עולם, זאג איך, טהוט־אפ א שטיקעל ארבייט, מעגען שוין, זאג איך, די שונאים האבען אזא יאהר“... איז זי דאך אבער, זאל מיר מוחל זיין, א נקבה, מאכט זי צו מיר: „דו זינדיגסט, טביה, מע טאר נישט, זאגט זי, זינדיגען“. „אט האסט דו דיר, זאג איך, איך זאג דען עפים, זאג איך, שלעכטס? איך געה דען חלילה, זאג איך, קעגען דעם אויבערשטענס געננ, זאג איך? ווארום ווי באלד, זאג איך,

אז ער האָט, זאָג איך, באַשאַפען אַזוי שען זיין וועלטעל, זאָג איך, אַז קינדער זענען נישט קיין קינדער, זאָג איך, און טאַטע־מאַמע זענען בלאָטע, זאָג איך, ווייסט ער דאָך מסתמא, וואָס ער האָט צו טהון"... פארשטעהט זי נישט וואָס איך רעד און ענטפערט מיר בוידעם: „איך שטאַרב, זאָגט זי, אַוועק, טביה, ווער וועט דיר קאָכען וועטשערע?"... אַזוי מאַכט זי צו מיר שטיל און קוקט אויף מיר מיט אַזעלכע אויגען, אַז אַפילו אַ שטיין קאָן עס ריהרען. טביה איז דאָך אבער נישט קיין אידינע, ענטפער איך איהר אָפּ מיט אַ ווערטעל, און מיט אַ פסוק, און מיט אַ מדרש, און מיט נאָך אַ מדרש: „גאָלדע, זאָג איך, ביזט מיר געווען, זאָג איך, געטריי אַזוי פיעל יאָהרען, וועסט דו מיך אויף דער עלטער, זאָג איך, נישט מאַכען צום נאַר", זאָג איך, און טהו אַ קוק אויף מיין גאָלדען — פּיזעם! „וואָס איז דיר, זאָג איך, גאָלדע?" „גאָר נישט", מאַכט זי צו מיר, קוים־קוים וואָס זי רעדט. ע! איך זעה, די שפּיעל איז פאַר'ן טייוועל, נעם איך און שפּאַן איין דאָס פערדעל און פאָהר אַוועק אין שטאָדט אריין און ברענג אַראָפּ אַ דאָקטאָר, דעם בעסטען דאָקטאָר. איך קום צו פאָהרען אַהיים — טע־טע־טע! מיין גאָלדע ליגט שוין אויף דער ערד מיט אַ ליכטעל צוקאָפּענס און זעהט אויס, ווי אַ בערגעל ערד האָט מען צענויפגעשאַרט און איבערגעדעקט מיט שווארצען, און איך שטעה און טראַכט מיר: „כ י ז ה כ ל ה א ד ם — אָט דאָס איז דער סוף פון'ם מענטשען? אַך טי, רבונו־של־עולם, וואָס דו טהוסט אָפּ מיט דיין טביה'ן! וואָס וועל איך איצטער טהון אויף דער עלטער, פארפינסטערט בין איך. גע־ווארען?" און אַזוי האָב איך געגעבען אַ פאַל־צו צו דער ערד... נאָר געה שריי חי וקיים! הערט איהר, וואָס איך וועל אייך זאָגען? אַז מע זעהט פאַר זיך דעם טוידט, מוז מען ווערען איין אפּיקורס און מע הויבט אָן נאָכצוקלערען, מ ה א נ ו מ ה ח י י נ ו — וואָס איז איינגאַנצען אָט די וועלט מיט די גלגלים, וואָס זיי דרעהען זיך, מיט די באַהנען, וואָס לויפען משוגע'נער־ווייז, מיט דעם גאַנצען טאַרעראַם אַרום און אַרום, און

אפילו בראָצקי מיט זיינע מיליאָנען — הכל הבל, גאַרנישט שבגאַרנישט!

בקיצור, איך האָב איהר געדונגען אַ קדיש, גאָלדע׳ן עליו השלום, באַצאָהלט פאַר אַ גאַנץ יאָהר פריהער. אַ ברירה האָב איך געהאַט, אַז גאָט האָט מיך געשטראָפט, נישט געגעבען מיר קיין זכרים, נאָר נקבות, נאָר טעכטער און טעכטער, קיין גוטער איך זאָל זיי נישט קענען! איך וויים נישט, צי אַלע אידען ווערען אַזוי פאַרשוואַרצט מיט זייערע טעכטער, צי נאָר איך בין אַזאַ פינסטערער שלים־מזל, וואָס איך האָב צו זיי קיין גליק נישט? דאָס הייסט, צו די טעכ־טער אַליין האָב איך גאַרנישט, און גליק איז ביי גאָט. וואָס זיי ווינשעווען מיר — מעג עס מיר אָנקומען האַטש האַלב. אַדרבה, זיי זענען שוין צו געטריי, און וואָס „צו" איז איבעריג. אַט נעמט, למשל, די מיזינקע מיינע, ביילקע רופט מען זי. וואָס ווייסט איהר, וואָס דאָס איז פאַר אַ קינד? איהר קאָנט דאָך מיך, ברוך־השם, ווי זאָגט איהר, פון אַ יאָהר מיט אַ מיטוואָך און ווייסט, אַז איך בין נישט דער טאַטע, וואָס קאַטאָרי זאָל זיך אָוועקזעצען אַפּלויבען זיינע קינדער, גלאַט אַזוי אין טאָג אַריין. נאָר אַז ס׳איז געקומען צו רעד פון מיין ביילקען, מוז איך אייך זאָגען נישט מעהר, ווי שלשה דברים — צוויי ווערטער: זינט גאָט האַנדעלט מיט ביילקעס, האָט ער נאָך אַזאַ ביילקע נישט באַשאַפען. מילא פון שענקייט שמועסט מען נישט. טביה׳ס טעכטער, ווייסט איהר אַליין, האָבען אַ שם אויף דער וועלט פאַר די שענסטע קראַסאַוויצעס. נאָר זי, ביילקע הייסט עס, וועט זיי אַלע פאַרשטעקען אין גאַרטעל. אַז מע שמועסט יפיפית — איז דאָך ניט שייך! אַקעגען מיין ביילקען מוז מען טאַקי זאָגען מיט די ווערטער פון אשת חיל: שקר החן — איך רעד נישט פון שענקייט, איך רעד פון כאַראַקטער רעד איך. גאָלד, גין־גאָלד, זאָג איך אייך! פון תמיד אָן בין איך ביי איהר געווען דאָס אויבערשטע פון דער מילך, נאָר פון זינט מיין גאָלדע עליו השלום איז, איהר צו לענגערע יאָהר, נפטר געוואָרען, איז דער טאַטע געוואָרען ביי איהר — דאָס

שוואַרצאַפּעל פון׳ם אויג! קיין שטויב נישט דערלאָזען זאָל אויף מיר פאַלען. איך האָב שוין געזאָגט צו זיך אַליין: דער רבונו־של־עולם איז, ווי מיר זאָגען אינ׳ם וכל מאמינים שהוא: ו מ ק ד י ם ר ח מ י ם ל ר ו ג ז — ער שיקט צו די רפואה פאַר דער מכה. נישמעהר, ס׳איז שווער צו וויסען, וועלכס איז ערגער, די רפואה, אדער די מכה? געה זיי אַ נביא און טרעף, אַז ביילקע וועט צו־ליעב מיר נעמען און פאַרקויפען זיך פאַר געלט און אַפּשיקען דעם טאַטען אויף די עלטערע יאָהרען קיין ארץ־ישראל! מאַהלט אייך, עס רעדט זיך נאָר אַזוי. זי איז אין דעם אַזוי שולדיג, פּונקט אַזוי ווי איהר. איינגאַנצען איז דאָ שולדיג ער, איהר אויסדערוועהלטער. איך וויל איהם ניט שעלטען, אַ קאַזאַרמע זאָל אויף איהם איינ־פאַלען! און אפשר, אַז מיר זאָלען וועלען גוט באַטראַכטען, גריבלען זיך אַ ביסעל טיעפער, קאָן זיין, אַז איך אַליין בין דאָ מעהר חייב פון אַלעמען, וואָרום ס׳איז דאָך אַ בפירוש׳ע גמרא: ח י י ב א ד ם... נאָר ס׳איז שען, כלעבען, אַז איך דאַרף אייך דערצעהלען, וואָס די גמרא זאָגט!

בקיצור, איך וויל אייך נישט לאַנג האַלטען. ס׳איז אוועקגע־גאַנגען אַ יאָהר און אַ יאָהר, מיין ביילקע איז אויסגעוואַכסען, גע־וואָרען, קיין עין־הרע, אַ מיידעל צו לייטען, און טביה טהוט זיך זיין געשעפט, ווי תמיד, מיט׳ן פערד־און־וועגעלע פיהרט ער אַפּ דאָס ביסעל מילכיגס זומער קיין בויבעריק, ווינטער קיין יעהופּעץ, אַ מבול זאָל אויף דעם קומען, ווי אויף סדום! אַנקוקען קאָן איך נישט אָט די דאָזיגע שטאָדט, און ניט אַזוי די שטאָדט אַליין, ווי די מענטשען, און ניט אַלע מענטשען, נאָר איין מענטש — אפרים דעם שדכן, אַ רוח אין זיין טאַטענס טאַטען אריין! אָט וועט איהר אומיסטנע הערען וואָס אַ איד אַ שדכן טהוט אָפּ.

ויהי היום, קום איך צו פאָהרען איינמאָל ארום חצי אלול קיין יעהופּעץ מיט מיין ביסעל סחורה. איך טהו אַ קוק — ו י ב ו א ה מ ן — אפרים דער שדכן געהט! איך האָב אייך אַמאָל דער־צעהלט פון איהם. אפרים איז אפילו אַ איד איין איינגעגעסענער,

נאר אז מע דערזעהט איהם, מוז מען זיך אפּשטעלען — אט אזא מין כח האט אין זיך אט דער איד... „הער נאר, חכם מיינער, זאג איך צו מיין פערדעל, שטעה א ווײלע, וועל איך דיר געבען עפּיס קייען". און איך שטעל־אפּ אפרים דעם שדכן און געב איהם אפּ שלום און מאַך מיט איהם א שמועס מן הצד: „וואס הערט זיך עפּיס מכח פרנסה?" טהוט ער א געשמאקען זיפץ און מאכט צו מיר: „ס'איז ביטער!"... זאג איך: „דהיינו?" זאגט ער: „נישטא וואס צו טהון"... זאג איך: „לחלוטין?" זאגט ער: „לחלוטין!"... זאג איך: „וואס איז די מעשה?"... זאגט ער: „די מעשה איז, וואס שידוכים ווערען שוין היינט ניט געשלאסען מעהר אין דערהיים"... זאג איך: „וואו דען ווערען זיי היינט געשלאסען?" זאגט ער: „דארטען ערגיץ, אין אויסענלאנד"... זאג איך: „וואס־זשע זאל טהון אזא ·'ד, ווי איך, למשל, וואס מיין זיידענס באבע איז דארט ·יינמאל נישט געווען?"... זאגט ער צו מיר און דערלאנגט מיר א שמעק טאבעקע: „פאר אייך האב איך, רב טביה, א שטיקעל סחורה דא אויפ'ן ארט"... זאג איך: „דהיינו?"... זאגט ער: „א אידינע איין אלמנה אהן קינדער מיט ק"ן קערבלעך, געוועזן א קעכין אין אלע גרעסטע הייזער"... קוק איך איהם אן און זאג צו איהם: „רב אפרים, פאר וועמען מיינט איהר דאס א שידוך?" זאגט ער: „פאר וועמען זאל איך מיינען? פאר אייך"... זאג איך: „אלע בייזע וויסטע חלומות זאלען אויסגעהן צו מיינע שונאים'ס קעפּ!" און נעם און דערלאנג מיין פערד א שמיצעל און וויל פאהרען ווייטער. מאכט צו מיר אפרים: „האט קיין פאראיבעל ניט, רב טביה, אפשר האב איך אייך פוגע בכבוד געווען. זאגט־זשע מיר, וועמען דען האט א י ה ר געמיינט?" זאג איך: „וועמען דען זאל איך מיינען, אז ניט מיין מיזינקע?"... טהוט ער א שפּרונג־אפּ, דערלאנגט זיך א פּאטש אין שטערן: „שא! גוט וואס איהר האט מיך דערמאנט, לאנג לעבען זאלט איהר, רב טביה!" זאג איך: „אמן, גם אתם, דערלעבט איהר אויך ביז משיח וועט קומען. נאר וואס איז מיט אייך, זאג איך, אזוי די

נדולה?"... זאָגט ער: „ס'איז גוט, רב טביה, ס'איז אויסגעצייכענט גוט, עס קאָן שוין גאָר בעסער נישט זיין אין דער גאַנצער וועלט!"... זאָג איך: „דהיינו, וואָס איז די גוטסקייט?"... זאָגט ער: „איך האָב פאַר אייער מיזינקע אַ גליכּס, אַ גליק, אַ הויפּט־טרעפער, אַ גביר, איין אדיר, אַ מיליאָנשטשיק, אַ בראָצקי, אַ פּאָדראַטשיק איז ער און הייסען הייסט ער פדהצור!"... זאָג איך: „פדהצור? אַ קענטליכער נאָמען פון חומש"... זאָגט ער: „וואָס מיר חומש? וועד מיר חומש? ער איז אַ פּאָדראַטשיק, אָט דער פדהצור, ער בויעט הייזער, מויערען, בריקען, געווען אין יאַפּאָניע ביי דער מלחמה, געבראַכט אַ מטמון מיט גאָלד, פאָהרט ארויס מיט ברע־נענדיגע סוסים, מיט קאַרעטעס, מיט לאָקייען ביי דער טהיר, מיט אַ בעדעל ביי זיך אינווענינ אין שטוב, מיט מעבעל פון פּאַריזש, מיט אַ בריליאַנטענעם רינג אויף דער האַנט, נאָך גאָר נישט קיין אַלטער מאַן, אַ בחור, איין אמת'ער, אַ „חאָלאָסטאָי", פּרימאָ! און זוכען זוכט ער אַ שען מיידעל, מעג זיין וועד זי איז, אַ נאַקעטע, אַ באָרוועסע, אבי אַ יפת־תואר!"... „טפּררו! — זאָג איך צו איהם. — אַז איהר וועט אַזוי פליהען, זאָג איך, אַהן אַ פּאַפּאַס, וועלען מיר פאַרפאָהרען מיט אייך, רב אפרים, קיין האַצעקלאַץ. אויב איך האָב קיין טעות נישט, זאָג איך, האָט איהר מיר אַמאָל געהאַט גערעדט דעם אייגענעם שידוך, זאָג איך, פאַר מיין עלטערע טאָכטער, פאַר הודלען", זאָג איך... דערהערט פון מיר די דאָזיגע ווערטער, אַז ער חאַפּט זיך ניט, אפרים הייסט עס, ביי די זייטען און הויבט אָן צו לאַכען, איך האָב געמיינט, דער איד וועט באַקומען די פּאָפּלעקציע. „אַהאָ, זאָגט ער, איהר האָט זיך דערמאַנט, זאָגט ער, אַ מעשה, אַז מיין באָבע איז געלעגען געוואָרען מיט'ן ערשטען קינד! יענער האָט אַנגעזעצט נאָך פאַר דער מלחמה און אַנטלאָפען קיין אַמעריקע!"... „זכר צדיק לברכה, זאָג איך, אפשר וועט דער אויך, זאָג איך, אַוועק אַהין?" ווערד ער אויסער זיך, דער שדכן הייסט עס: „וואָס רעדט איהר דאָס, רב טביה? יענער איז גע־ווען, זאָגט ער, אַ פייפער, אַ שאַרלאַטאַן, איין אויסברענגער, און

דער איז א פאדראטשיק, זאגט ער, פון דער מלחמה, מיט געשעפטען, מיט א קאנטאר, מיט מענטשען, מיט... מיט... מיט״... וואס זאל איך אייך זאגען, דער שרכן האט זיך אזוי צעהיצט, אז ער האט מיך אראפגענומען פונ׳ם וואגען און ער האט מיך אנגענומען ביי די לאצען און האט מיך אזוי לאנג געטרייסעלט, ביז ס׳איז צוגע־נאנגען א גאראדאוואי און האט אונז ביידען געוואלט אפפיהרען אין קאטשומענט אריין. א שטיקעל גליק, וואס איך האב מיך דער־מאנט אינ׳ם פסוק: ל נ כ ר י ת ש י ך — מיט פאליציע דארף מען וויסען, ווי אזוי צו האנדלען...

בקיצור, למאי זאל איך אייך לאנג האלטען? אט דער פדהצור איז געווארען א חתן פאר מיין מיזינקע, ביילקע הייסט עס, און ל א א ר כ ו ה י מ י ם — ס׳האט א ביסעל גדויערט ביז מיר האבען געשטעלט א חופה. פאר וואס זאג איך, ס׳האט א ביסעל גדויערט? ווייל זי, ביילקע הייסט עס, האט נישט געוואלט דעם שידוך, אזוי ווי מע וויל נישט שטארבען. וואס מעהר אט דער פדהצור איז צו איהר צוגעשטאנען מיט מתנות און מיט גילדענע זייגערלעך און מיט בריליאנטענע פינגערלעך, איז ער איהר אלץ מעהר נמאס געווארען. מיר דארף מען קיין פינגער אין מויל נישט אריינלעגען. איך האב עס גאנץ גוט ארויסגעזעהען נאך איהר פנים און נאך איהרע אויגען און נאך איהר וויינען, וואס זי האט געוויינט שטילערהייד. ביז איך מיך מיישב איינמאל און רוף מיך אן צו איהר אזוי, פארבייגעהענדיג: „הערסט דו, ביילקע, זאג איך, איך האב מורא, זאג איך, אז דיין פדהצור איז דיר אזוי ליעב, זאג איך, און אזוי זיס, אזוי ווי מיר?״... ווערד זי רויט ווי פייער און מאכט צו מיר: „ווער האט דאס דיר געזאגט?״ זאג איך: „וואס־זשע דען איז דער געוויין גאנצע נעכט?״ זאגט זי: „איך וויין דען?״ זאג איך: „ניין, דו וויינסט נישט, נאר דו חליפעסט. דו מיינסט, זאג איך, אז דו באהאלסט דעם קאפ אין קישען, וועסט דו פון מיר פארדעקען, זאג איך, דיינע טרערען? דו מיינסט, זאג איך, אז דיין טאטע איז א יונגעלע, זאג איך, אדער דער מח איז

איהם אויסגעטריקענט געוואָרען און ער פאַרשטעהט ניט, זאָג איך, אַז דאָס טהוסט דו צוליעב דיין אַלטען טאַטען? דו ווילסט איהם, זאָג איך, פאַרזאָרגען מיט אַ גוט עלטער, ער זאָל האָבען וואו דעם קאָפּ אָנצושפּאַרען, ער זאָל חלילה נישט דאַרפען געהן, זאָג איך, איבער די הייזער? אויב דו מיינסט אַזוי, ביזט דו, זאָג איך, אַ גרויסער נאַר, זאָג איך. מיר האָבען אַ גרויסען גאָט, זאָג איך, און טביה איז ניט פון די עשרה בטלנים, זאָג איך, וואָס וועט זיך אָוועקזעצען, זאָג איך, אויף לאָסקאָווע ברויט, און געלט, זאָג איך, איז בלאָטע, זאָג איך, ווי אין פּסוק שטעהט. אַ סימן האָסט דו, זאָג איך, אָט איז דיין שוועסטער האָדעל אַ גוטע אביונ'טע, פון דעסטוועגען, זאָג איך, זעה, וואָס זי שרייבט פון אַלדי שוואַרצע יאָהר, זאָג איך, פון עק וועלט, און ווי זי שעצט זיך גליקליך, זאָג איך, מיט איהר שלים־מזל פּעפּערעל!"... אַנו, זייט אַ חכם און טרעפט, וואָס ענטפערט זי מיר דערויף, ביילקע הייסט עס? „צו האָדלען, זאָגט זי, זאָלסט דו מיך, זאָגט זי, ניט גלייכען. האָדעל איז געווען, זאָגט זי, אין אַזאַ צייט, ווען די גאַנצע וועלט, זאָגט זי, האָט זיך געוויעגט, זאָגט זי, געהאַלטען אָט־אָט ביי איבערקעהרען זיך, האָט מען זיך געזאָרגט, זאָגט זי, פאַר דער וועלט, און זיך האָט מען פאַרגעסען; און איצט, זאָגט זי, אַז די וועלט איז אַ וועלט, זאָגט זי, זאָרגט זיך יעדער פאַר זיך און די וועלט האָט מען פאַר־געסען"... אָט אַזוי ענטפערט זי מיר דערויף, ביילקע הייסט עס, און געהט פאַרשטעהט, וואָס זי מיינט!

נו? איהר זענט עפּיס אַ מבין אויף טביה'ס טעכטער? איהר האָט זי באַדאַרפט זעהן צו דער חופּה — אַ פּרינצעסין! איך בין נאָר געשטאַנען און געשפּיעגעלט זיך אין איהר און געטראַכט צו זיך אַליין: „אָט דאָס איז ביילקע, טביה'ס טאָכטער? וואו האָט זי זיך אויסגעלערענט אַזוי שטעהן, און אַזוי געהן, און אַזוי האַלטען דעם קאָפּ, און אַזוי אָנטהון זיך, ס'זאָל אויף איהר זיין, ווי אויס־געגאָסען?"... נאָר לאַנג שפּיעגלען זיך אין איהר האָט מען מיך נישט געלאָזט, וואָרום דעם זעלבען טאָג פון דער חופּה, אַרום האַלב

זעכם פאַר־נאַכט, האָט זיך דאָס פּאַרעל אויפגעהויבען, און ה ל ך מ ש ה מ ר ד כ י — מען איז אַוועק מיט׳ן קוריער צו אַלדי גוטע יאָהר, קיין „נאַטאַליע", ווי די מאַדע איז ביי די גרויסע, און צוריק איז מען געקומען ערשט העט אַרום חנוכה, און מע האָט געשיקט נאָך מיר, איך זאָל למען־השם תיכף־ומיד קומען צו פאָהרען קיין יעהופּעץ. איז דאָס מיר באַלד אַריין אין קאָפּ אַריין: ממה־נפשך, זיי זאָלען וועלען, איך זאָל גלאַט אַזוי קומען, וואָלטען זיי אַנגעזאָגט, איך זאָל קומען — און אַ סוף. צו וואָס טויג נאָך דער „למען־השם" מיט׳ן „תיכף־ומיד"? מסתמא מוז דאָך דאָ זיין עפּיס אַ זאַך! פרעגט זיך אַ קשיא: וואָס פאַר אַ זאַך? און אַלערליי מחשבות און געדאַנקען, גוטע און שלעכטע, קריכען מיר אין קאָפּ אַריין: אפשר האָט זיך שוין דאָס פּאַרפאָלק דאָרטען צעאַמפּערט, ווי די קעץ, און עס האַלט ביי גט׳ען זיך? און באַלד טאַקי שלאָג איך מיר אָפּ: ביזט אַ נאַר, טביה, למאי זאָלסט דו וועלען אויסלעגען אויף שלעכטען? פון וואַנען ווייסט דו, וואָס מען רופט דיך? אפשר האָבען זיי זיך פאַרבענקט נאָך דיר און ווילען דיך זעהן? אָדער אפשר וויל ביילקע, אַז איהר טאַטע זאָל זיין נאָהענט נעבען איהר? אָדער אפשר וויל גאָר פדהצור דיר געבען אַ שטעלע, דיך צונעמען צו זיינע געשעפטען און מאַכען דיך פאַר אַ משגיח אויף זיינע פּאַדראַדען? סיי־ווי־סיי, פאָהרען דאַרף מען. און איך זעץ מיך אויף און ו י ל ך ח ר נ ה — איך פאָהר קיין יעהופּעץ. פאָהרענדיג אַזוי, געהט מיר איבער דער כח־הדמה, און עס שטעלט זיך מיר פאָר, אַז איך האָב אַוועקגעוואָרפען דאָס דאָרף, פאַרקויפט די בהמה׳לעך, מיט׳ן פערד־און־וועגעלע, מיט הכל בכל, און בין אַריבערגעפאָהרען אין שטאָדט און בין געוואָרען ביי מיין פדהצור׳ן פריהער משגיח, דערנאָך קאַסיר, דערנאָך כל־ולך איבער אַלע זיינע פּאַדראַדען, און דערנאָך אַ שותף צו אַלע זיינע געשעפטען גלייך מיט איהם, האַלב אויף האַלב, און פאָהר אַרוים גלייך מיט איהם אויף אַ פּאָר ברענענדיגע סוסים, איינער אַ בולאַנער, דער אַנדערער אַ קאַשטאַנעוואַטער, און איך וואונדער מיך אויף זיך אַליין: מ ה

זה ועל מה זה — ווי קום איך, אזא שטיל מענטשעל, ווי טביה, צו אזעלכע גרויסע געשעפטען? וואָס טויג מיר דער טאַרעראַם מיט'ן יריד, מיט'ן הו־האַ, טאָג ווי נאַכט, ווי זאָגט איהר: להושיבי עם נדיבים — זיך טומשען מיט די מיליאָנ־שטשיקעס? לאָזט מיך אָפּ, איך וויל האָבען אַ רוהיג עלטער, אריינקוקען אמאָל אין אַ משניות, זאָגען אַ קאַפּיטעל תהלים, מע דאַרף דאָך אמאָל אין זינען האָבען יענע וועלט אויך, צי ניין? ווי זאָגט שלמה המלך: אַ מענטש איז אַ טשיסטע בהמה, ער פאַר־געסט, אַז וויפיעל ער זאָל ניט לעבען, מוז ער אמאָל שטאַרבען... אָט מיט אזעלכע געדאַנקען און מחשבות בין איך געקומען צו פאָהרען למזל קיין יעהופּעץ גלייך צו מיין פדהצור'ן. מילא, איך זאָל מיך געהן באַריהמען, דערצעהלען אייך רוב גדלו ורוב עשרו — זיין דירה מיט זיין זיצעכטס, איז ניט שייך צו זאָגען. איך האָב נאָך קיינמאָל נישט געהאַט די זכיה צו זיין ביי בראָצקי'ן אין שטוב, נאָר איך בין מיר משער על־פּי שכל, אַז שענער ווי ביי דעם פדהצור קאָן שוין גאָרניט זיין! איהר קאָנט פאַרשטעהן שוין פון דעם אַליין, וואָס פאַר אַ דירה־מלוכה דאָס איז, אַז דער שומר, וואָס ביי דער טהיר, אַ ווערגעלעץ מיט זילבערנע קנעפּ, האָט מיך בשום אופן נישט געוואָלט אריינלאָזען אינווייניג, האָטש געב איהם אַ קרענק. וואָס טהוט זיך דאָ? די טהיר איז אַ גלעזערנע טהיר, זעה איך, ווי ער שטעהט, אָט דער ווערגעלעץ, ימח שמו וזכרו זאָל ער ווערען, און רייניגט מלבושים. ווינק איך צו איהם, רעד מיט איהם אויף שטום־לשון און באַווייז איהם מיט די הענט, אַז ער זאָל מיך אריינלאָזען אינווייניג, מחמת דעם בעל־הבית'ס ווייב קעהר מיר אָן אַ לייבליכע טאָכטער... פאַרשטעהט ער אָבער נישט אויפ'ן וואונק, אַ גויישער קאָפּ, וויייזט ער מיר אויך מיט די הענט, אויך אויף שטום־לשון, אַז איך זאָל געהן לעזאזל — נעמען דעם וועג הייסט עס. נאָט אייך אזא שלים־מזל! צו איין אייגענער טאָכטער זאָל מען דאַרפען האָבען זכות אבות! „אַז אַך און וועה איז צו דיין גרויסען קאָפּ, טביה, צו וואָס דו האָסט זיך דערלעבט!“ —

אזוי טראכט איך מיר און קוק דורך דער גלעזערנער טהיר און דער־זעה עפּיס א מיידעל דרעהט זיך ארום. „אפּנים, א פּאקאיאווע זייערע", טראכט איך מיר, מחמת די אויגען איהרע זענען ווי ביי א גנב'טע. אלע פּאקאיאוועס האבען גנבה'שע אויגען. איך בין איין איינגעהער אין אלע נגיד'ישע הייזער און בין באקאנט מיט אלע פּאקאיאוועס... טהו איך צו איהר א וואונק: „עפען אויף, קעצעלע!" פאלגט זי מיך און עפענט די טהיר און מאכט צו מיר דוקא אויף אידיש: „וועמען דארפט איהר?" זאג איך: „דא זיצט פרהצור?" זאגט זי צו מיר העכער: „וועמען דארפט איהר?" זאג איך צו איהר נאך העכער: „אז מע פרעגט דיך, זאלסט דו ענטפערען על ראשון ראשון; דא זיצט פרהצור?" זאגט זי: „דא"... „ווי באלד אזוי, זאג איך, ביזט דו פון מיינע מענטשען, זאג איך; געה, זאג איך, זאג דיין מאדאם פרהצור, זאג איך, אז זי האט א גאסט, זאג איך, דער טאטע איהרער, טביה, איז געקומען, זאג איך, צו־גאסט און שטעהט שוין, זאג איך, א היבשע ווײַלע אין דרויסען, זאג איך, כעני בפתח, ווארום ער האט נישט זוכה געווען, זאג איך, צו געפינען חן און לייטזעליגקייט אין די אויגען פון אט דעם דאזיגען עשו מיט די זילבערנע קנעפּ, די כפרה, זאג איך, זאל ער זיין פאר דיין מינדסטען נאגעל!" אויסגעהערט מיינע דבורים, האט דאס מיידעל מיט א געלעכטער פון א משומדת פאר־האקט די טהיר גלייך מיר אונטער דער נאז, אוועקגעלאפען ארויף, אראפּגעלאפען אראפּ, אריינגעלאזט און אריינגעפיהרט מיך איב־וועניג אין א מין פאלאץ, וואס מיינע אבות אבותינו האבען עס נישט געזעהן אין חלום אפילו. זייד און סאמעט און גאלד און קרישטאל, און אז איהר געהט, פיהלט איהר נישט די טריט, מחמת איהר שפּאנט מיט די זינדיגע פיס אויף די טייערסטע דיוואנעס, ווייך ווי שניי. היינט זייגערס, זייגערס! אויף די ווענט זייגערס, אויף די טישען זייגערס, אהן א שיעור זייגערס! „רבונו יונה! האסט א סך אזוינע? צו וואס דארף עס א מענטש אזוי פיעל זייגערס?" אזוי טראכט איך מיר און געה מיר, די הענט פארלעגט ארונטער,

אַ ביסעל ווייטער; איך טהו אַ קוק — עטליכע טביה׳ס מיט אַ מאָל שניידען זיך אָקעגען מיר פון אַלע זייטען, איין טביה געהט אַהער, דער אַנדערער טביה אַהין, איינער צו מיר, דער אַנדערער פון מיר — טפו ! זאָלסט דו ווערען ! פון אַלע פיער זייטען שפּיעגלען ! נאַר אַזאַ מין פויגעל, ווי אַט דער פּאַדראַטשיק, קאָן זיך פאַרגינען אַזוי פיעל זייגערס מיט אַזוי פיעל שפּיעגלען !... און עס קומט מיר אויף די געדאַנקען פּדהצור, אַ גראָבס און אַ קיילעכיגס, מיט אַ ליסינע איבער׳ן גאַנצען קאָפּ, און סע רעדט הויך און סע לאַכט דריבניטשקע, און איך דערמאָן מיך, ווי אַזוי ער איז געקומען צו מיר דאָס ערשטע מאָל אין דאָרף אַריין מיט די ברענענדיגע סוסים, זיך צעלעגט ביי מיר, ווי ביי זיין טאַטען אין וויינגאַרטען, זיך באַקאַנט מיט מיין ביילקען, מיך אָוועקגערופען אויף אַ זייט און איינגערוימט אַ סוד אויפ׳ן אויהער, נאַר אַזוי הויך, אַז מע האָט געקאָנט הערען אויף יענער זייט יעהופּעץ. וואָס איז געווען דער סוד ? דער סוד איז געווען, אַז מיין טאָכטער איז איהם געפעלען און ער וויל, אַז ס׳זאָל זיין איינס־צוויי־דריי און אַ חופּה. מילא, אַז מיין טאָכטער איז איהם געפעלען — דאָס פאַרשטעהט מען מיט׳ן שכל, נאַר אַט דער איינס־צוויי־דריי איז מיר אַריין כ ח ר ב פּ י פ י ו ת — ווי אַ טומפּער מעסער אין האַרצען אַריין. וואָס הייסט דאָס איינס־צוויי־דריי און אַ חופּה ? און וואו בין איך ? און וואו איז ביילקע ? אַי, האָט זיך מיר געוואָלט איהם אַריינהאַקען אַ פּאָר פּסוקים מיט אַ מדרש, ער זאָל מיך האָבען צו געדענקען ! נאַר צוריק האָב איך מיך מיישב געווען: „ל מ ה ז ה א נ כ י — וואָס דאַרפסט דו זיך מישען, טביה, צווישען קינדער ? אַ סך האָסט דו גע׳פּועל׳ט ביי דיינע עלטערע טעכטער, אַז דו האָסט געוואָלט זאָגען דעות אויף זייערע שידוכים ? האָסט זיך אָנגערעדט ווי אַ פויק, אויסגעשאָטען די גאַנצע תורה דיינע, און ווער איז געבליבען אַ נאַר ? — טביה !“

הקיצור, לאָמיר אָוועקוואַרפען, ווי זאָגט איהר דאַרטען אין אייערע ביכלעך, דעם בן־מלך און זיך נעמען צו דער בת־מלכה.

האב איך זיי, הייסט דאס, צוליעב געטהאן און ביז צו זיי געקומען קיין יעהופעץ, און עס האט זיך אנגעהויבען א חתונה: שלום־עליכם! עליכם־שלום! ווי געהט עס? וואס מאכט איהר גוטס? זיצט! א דאנק, מע קאן באשטעהן! — מיט די אלע איבעריגע צערעמאניעס, ווי געוויינטליך. איך זאל זיין דער ערשטער אויפ'ן ארויספאהר, זיי א פרעג טהון: מ ה י ו ם מ י ו מ י ם — וואס איז דאס רופען, וואס איהר האט מיך גערופען? — פאסט נישט. טביה איז נישט קיין אידינע, ער האט צייט. דערווייל קומט־צו א פארשוין מיט גרויסע ווייסע הענטשקעס און זאגט, אז דער אנ־בייסען שטעהט שוין אויפ'ן טיש, און מיר הויבען זיך אויף אלע דריי, און מיר קומען אריין אין א חדר אריין פון גאלע דעמב: דער טיש א דעמבענער, די בענקלעך דעמבענע, די ווענט פון דעמב, די סטעלי דעמב, און אלץ איז געשניצט און געפארבט און געמאהלט און געצאצקעט, און אויפ'ן טיש — בגדי מלכות: טיי מיט קאווע און מיט טשאקאלאדע, און מיט פוטער־געבעקס, און מיט גוטען קאניאק, און די בעסטע געזאלצענס, און אזעלכע מינים מאכלים, פירות און אויבסען, ס'איז מיר א חרפה אויסצוזאגען, נאר איך האב מורא, אז מיין ביילקע האט זיי ביי איהר טאטענס טיש קיינ־מאל נישט געזעהן אפילו. און מע גיסט מיר אן א כוסה און נאך א כוסה, און איך טרינק לחיים, און איך קוק אויף איהר, אויף ביילקען הייסט עס, און איך טראכט מיר: „האסט זיך עס דער־לעבט, טביה'ס טאכטער, ווי מיר זאגען אין הלל: מ ק י מ י מ ע פ ר ד ל — אז גאט העלפט דעם ארעמאן, מ א ש פ ו ת י ר י ם א ב י ו ן — איז איהם גארנישט צו דערקענען. דאכט זיך, ביילקע — און פארט נישט ביילקע". און איך דערמאן מיך אז יענער ביילקע פון אמאל און איך פארגלייך זי מיט דער ביילקע, וואס אצינד, און עס טהוט מיר הארצעדיג באנג — גלייך ווי איך וואלט עפיס געמאכט א שלעכט געשעפט, אפגעטהאן א זאך, וואס איז פארפאלען, אשטייגער, כדומה למשל, ווי איך וואלט אויסבייטען מיין הארעפאשנעם פערדעל אויף א לאשאקעל, וואס מע ווייסט

נאָך נישט, וואָס פון דעם וועט אַמאָל זיין, אַדער אַ פערד, אַדער אַ דראָנג. „ער, ביילקע, ביילקע, טראַכט איך מיר, וואָס פון דיר איז געוואָרען! אַמאָל, געדענקסט דו, ווי דו פלעגסט זיצען ביי־נאַכט ביי אַ רויכערדיג לעמפּעל און נייהען און זינגען אַ ליעדעל, אַדער נעמען אין איין כהרף־עין אויסמעלקען צוויי בהמה'לער, אַדער גאָר פאַרקאַטשען די אַרבעל און אָפּקאָכען מיר אַ פּראָסטען מילכיגען באָרשט, אַדער טייגלעך מיט פאַסאָלים, אַדער פּאַמפּעשקעס מיט קעז, אַדער שקצים מיט מאָהן, און אַ זאָג טהון צו מיר: „טאַטע, געה וואַש זיך!" — איז דאָך עס געווען, ווי דער בעסטער ניגון! איצטער זיצט זי מיט איהר פּדהצור'ן, ווי אַ בת־מלכה, צוויי מענטשען דערלאַנגען צום טיש, קלאַפּען מיט די טעלער, און ביילקע? זי זאָל עס אויסרעדען אפילו אַ וואָרט! זעהט איהר, ער, פדהצור הייסט עס, רעדט שוין פאַר זיי ביידען, דאָס מויל מאַכט זיך איהם נישט צו! זינט איך לעב האָב איך נישט געזעהן, אַ מענטש זאָל אַזוי ליעב האָבען פּלאַפּלען און פּלוידערען, דער שוואַרץ יאָהר ווייסט וואָס, און בשעת־מעשה לאַכען דריבניטשקע מיט אַ קליין געלעכטערעל. דאָס ווערד אָנגערופען ביי אונז: אַליין געזאָגט אַ חכמה, אַליין געלאַכט... אחוץ אונז דריי זיצט נאָך איין פּאַרשוין ביי'ם טיש, אַ נפש מיט רויטע באַקען, איך ווייס נישט, ווער ער איז און וואָס ער איז, נאָר איין אַכל'ער, ווייזט אויס, דאַרף ער זיין נישט קיין קליינער, ווארום די גאַנצע צייט, וואָס דער פדהצור האָט גערעדט און געלאַכט, האָט ער געפּאַקט אין די באַקען, ווי אין פּרק שטעהט געשריבען: ש ל ש ה ש אָ כ ל ו — ער האָט געגעסען פאַר דריי... דער האָט געגעסען, און יענער האָט גערעדט, און אַלץ עפּיס אַזעלכע פּוסטע זאַכען, וואָס קריכען מיר נישט אין דער לינקער פּאה: פּאַדראַד, גובערנסקי פּראַוולעניע, אודעלני וועדאָמאַסט, קאַזנאַטשייסטווע, יאַפּאָניע... פון אַלסדינג האָט מיך אינטערעסירט נאָר איין יאַפּאָניע, ווייל מיט יאַפּאָניע האָב איך מיך אָנגעקעהרט אַ שטיקעל מחותן. בשעת מלחמה, ווייסט איהר דאָך, זענען פערד געוואָרען בחשיבות גדול, מע האָט זיי געזוכט

מיט ליכט, האט מען געטראָפן מסתמא צו מיר אויך און מע האט גענומען מיין פערדעל צום סמיק, אויסגעמאָסטן מיט איין אַרשין, אַ טריב געטהאָן אַהין־אַהער און מע האט דעם געגעבן אַ ווייסען בילעט. האב איך זיי געזאָגט, זאָג איך: „איך האב געוואוסט פריהער, זאג איך, אַז ס׳איז אומזיסט אייער טרחה, ווי אין פסוק שטעהט: יודע צדיק נפש בהמתו — נישט טביה׳ס פערד געהט אויף מלחמה“... נאר האט קיין פאראיבעל נישט, פאַני שלום־עליכם, איך מיש אייך איינס מיט׳ן אַנדערען און קאָן אַזוי חלילה אראָפּשלאָגען זיך פון׳ם שליאַך. ווי זאָגט איהר, נחזור לעניננו — לאָמיר בעסער געהן צום עיקר המעשה.

בקיצור, האָבען מיר, הייסט עס, גאַנץ פיין אויסגעטרונקען און פאַרביסען, אַזוי ווי גאָט האט געבאָטען, און אַז מען איז אויפ־געשטאַנען פון׳ם טיש, נעמט ער מיך, פרהצור הייסט עס, אונטער דער האַנט און פיהרט מיך אריין אין אַ באַזונדער קאַבינעט אריין, אויפגעפוצט כיד המלך — מיט ביקסען און מיט שפּיזען אויף די ווענט און מיט הארמאַטען אויפ׳ן טיש, און זעצט מיך אַוועק אין אַ מין דיוואַן, ווייך ווי פּוטער, און נעמט ארויס פון אַ גאָלדענער פּושקע צוויי גרויסע גראָבע שמעקענדיגע ציגיירען און פאַררויכערט, איינע זיך, די אַנדערע מיר, און זעצט זיך אַוועק אַקעגען מיר, ציהט אויס די פיס און מאַכט צו מיר אַזוי: „ווייסט איהר, וואָס איך האב געשיקט נאך אייך?“ „אהא! — קלער איך מיר. — אט דאס וויל ער מסתמא אַ שמועס טהון מכח אַכצעהן און דרייצעהן“. נאר איך מאַך מיך תמ׳עוואַטע און רוף מיך אָן צו איהם אַזוי: „השומר אחי אנכי — פון וואַנען זאָל איך וויסען?“ מאַכט ער צו מיר: „איך האב געוואָלט רעדען מיט אייך טאַקי וועגען אייך אַליין“. „אַ סלוזשבע“, טראַכט איך מיר און טהו אַ מאַך צו איהם: „אבי נאָר עפּיס גוטס, מהכתיתי, לאָמיר הארכען“. נעמט ער ארויס דעם ציגיירער פון די ציינער, פרהצור הייסט עס, און הויבט מיר אָן מיט אַ גאַנצער דרשה: „איהר זענט, זאָגט ער, אַ איד נישט קיין נאר און וועט קיין פאַראיבעל נישט האָבען, וואָס

איך וועל מיט אייך רעדען אָפענטליך. איהר דאַרפט וויסען, זאָגט ער, אַז איך פיהר גרויסע געשעפטען, און אַז מע פיהרט אַזעלכע גרויסע געשעפטען, ווי איך...״ „יאָ, טראַכט איך מיר, דאָס מיינט ער מיך״, — און איך האָק איהם איבער אין מיטען און רוף מיך אָן צו איהם: „ווי די גמרא זאָגט, זאָג איך, שבת אין פרק: מ ר ב ה נ כ ס י ם מ ר ב ה ד א ג ה. ווייסט איהר, זאָג איך, דעם פשט פון דער גמרא?״ ענטפערט ער מיר אָפּ גאַנץ אָפענטליך: „איך וועל אייך זאָגען, זאָגט ער, דעם ריינעם אמת, זאָגט ער, איך האָב, זאָגט ער, קיין גמרא קיינמאָל נישט געלערענט, זאָגט ער, און איך ווייס אפילו נישט, זאָגט ער, וואָסער אַ פּנים זי האָט״. אַזוי זאָגט ער צו מיר, פדהצור הייסט עס, און צעלאַכט זיך דריבניטשקע מיט זיין קליין געלעכטערל. איהר פאַרשטעהט איין עסק? דאַכט מיר, אַז גאָט האָט דיך געשטראָפט, ביזט איין עם־הארץ, טאָ לאָז חאַטש זיין חאַטאַ פּאַקרישקע, וואָס דאַרפסט דו זיך נאָך באַריהמען דער־מיט? אַזוי טראַכט איך מיר און מאַך צו איהם: „איך האָב אייך טאַקי אַזוי געשאַצט, זאָג איך, אַז צו די זאַכען זענט איהר נישט שייך, נאָר לאָמיר, זאָג איך, הערען, וואָס ווייטער?״ מאַכט ער צו מיר: „ווייטער האָב איך אייך געוואָלט, זאָגט ער, זאָגען, אַז צו מיינע געשעפטען מיט מיין נאָמען, זאָגט ער, מיט מיין פאַלאַ־זשעניע, פּאַסט מיר נישט, זאָגט ער, אָט דאָס, וואָס מע רופט אייך, זאָגט ער, טביה דער מילכיגער. איהר דאַרפט וויסען, זאָגט ער, אַז איך בין באַקאַנט ליטשנע מיט׳ן גובערנאַטאָר, זאָגט ער, און צו מיר אין שטוב אַריין, זאָגט ער, קאָן אַמאָל קומען אַ בראַצקי, אַ פּאָליאַקאָוו, און אפשר אַ רויטשילד אויך, טשעם טשאָרט ניע שוטיט?״... אַזוי מאַכט ער צו מיר, פדהצור הייסט עס, און איך זיץ און קוק אויף זיין גלאַנצענדיגע ליסינע און טראַכט מיר: „עס קאָן זעהר זיין, אַז דו קאָנסט זיך ליטשנע מיט׳ן גובערנאַטאָר און אַז רויטשילד זאָל אַמאָל קומען צו דיר אין שטוב אַריין, נאָר רעדען רעדסט דו, ווי אַ כלב שבכלבים״... און איך רוף מיך אָן צו איהם שוין אַ ביסעל מיט פאַרדראָס: „וואָס־זשע, זאָג איך, טהוט מען

דערצו, טאמער, זאג איך, קומט טאקי צו אייך אמאל רויטשילד?" מיינט איהר דאך, אז ער פארשטעהט דעם שטאך? ל א ד ו ב י ם ו ל א י ע ר — עס הויבט זיך גארנישט אן!

„איך האב געוואלט, זאגט ער, אז איהר זאלט אוועקפארן, זאגט ער, אט דאס מילכיגס, און זאלט זיך פארנעמען, זאגט ער, מיט עפּיס אנדערש". „דהיינו, זאג איך, מיט וואס?" „מיט וואס איהר ווילט, זאגט ער, ווינציג געשעפטען, זאגט ער, פארהאן אויף דער וועלט? איך וועל אייך, זאגט ער, אונטערהעלפען מיט געלט, וויפיעל מע וועט באדארפען, אבי, זאגט ער, איהר זאלט ווערען אויס טביה דער מילכיגער. אדער שאט, זאגט ער, ווייסט איהר וואס? טאמער וואלט איהר, זאגט ער, גאר איינס־צוויי־דריי אוועקגעפאהרען קיין אמעריקע? הא?" אזוי מאכט ער צו מיר, רוקט אריין דעם ציגייער אין די צייהן אריין און קוקט מיר גלייך אין די אויגען אריין, און די ליסינע גלאנצט... נו? וואס ענטפערט מען אזא גראבען יונג? תחילת האב איך מיר געטראכט: „וואס זיצסט דו, טביה, ווי א לייהמענער גולם? הויב דיך אויף, טהו א קוש די מזוזה, געב א קלאפּ מיט דער טהיר און ה ל ך ל ע ו ל מ ו — פאשאל אהן א זיי־געזונט!"... אזוי שטארק האט דאס מיך א נעם געטהאן ביי דער לעבער!... „איין עזות פון א פאדראטשיק! וואס הייסט, דו הייסט מיר אוועקפארען איין עהרליכע בכבוד'ע פרנסה און פאהרען קיין אמעריקע? באשר טאמער וועט צו דיר אמאל קומען רויטשילד, בכן דארף טביה דער מילכיגער לויפען אין דער וועלט אריין?!"... און דאס הארץ קאכט אין מיר ווי א קעסעל, און א ביסעל אויפגעטראגען בין איך נאך פון פריהער; מיך האט געברענט אויף איהר, טאקי אויף מיין ביילקען: „וואס זיצסט דו דארטען, ווי א בת־מלכה, צווישען די הונדערט זייגערס מיט די טויזענד שפּיגלען, בשעת מע טרייבט דא דיין טאטען, טביה'ן, קאליסטראַי, אויף הייסע קויהלען? לאם איך האבען די ברכות, טראכט איך מיר, וואס דיין שוועסטער האדעל האט בעסער געמאכט פון דיר! וואס אמת איז אמת, זי האט נישט אזא שטוב מיט

אזוי פיעל שמאַכטעליאַקעס, ווי דו, דערפאַר האָט זי אָבער אַ מאַן, אַ פעפערעל, איז ער דאָך אַ מענטש, וואָס קאַטאָרי ער אַליין איז ביי זיך הפקר, און דער גאַנצער עיקר איז די וועלט... און דערצו האָט ער אַ קאָפּ אויף די פּלייצעס, נישט קיין לאָקשענטעפּעל מיט אַ גלאַנצענדיגער ליסינע, און אַ פּיסק האָט פּעפּערעל — איז דאָך עס גאָלד מיט גאָלד! איהם, אַז איהר זאָגט אַ פּסוק, גיט ער אייך דריי פּסוקים סדאַטשע! וואָרט אויס, פּאַדראַטשיק מיינער, אַט וועל איך דיר באַלד אַריינהאַקען אַ פּסוק, וועט דיר ווערען פינסטער אין די אויגען!"... אזוי טראַכט איך מיר און רוף מיך אָן צו איהם בזה הלשון: „מילא, זאָג איך, וואָס די גמראָ איז פאַר אייך אַ סוד, בין איך, זאָג איך, אייך מוחל; אַז אַ איד זיצט אין יעהופּעץ און הייסט פּדהצור און איז אַ פּאַדראַטשיק, מעג, זאָג איך, די גמרא ליגען אויפ'ן בוידעם. אָבער אַ פּראָסטען פּסוק, זאָג איך, דאָס וועט דאָך שוין פאַרשטעהן, זאָג איך, אַ גוי אין פּאָסטעלעס אויך. איהר ווייסט דאָך, זאָג איך, וואָס דער תרגום אונקלוס זאָגט אויף לבן הארמי: מזנבתא דחזירתא לא מאכאנת שטריימילתא?"... קוקט ער אויף מיר, ווי אַ האָהן אין בני־אָדם, און מאַכט צו מיר: „וואָס־זשע הייסט עס?" „דאָס הייסט, זאָג איך, אַז פון אַ חזיר'שען עק קאָן מען קיין שטריימעל נישט מאַכען". „אַקעגען וואָס, זאָגט ער, זאָגט איהר דאָס?" „אַקעגען דעם, זאָג איך, וואָס איהר הייסט מיר פאָהרען קיין אַמעריקע". צעלאַכט ער זיך דריבנישקע און מאַכט צו מיר: „אַמעריקע ניט, איז אפשר קיין ארץ־ישראל? אַלע אַלטע אידען פאָהרען קיין ארץ־ישראל"... אזוי ווי ער האָט דאָס מיר אויסגע־רעדט, אזוי איז דאָס מיר אַריין, ווי איין אייזערנער צוויאַק אין מוח אַריין: „שאַ! אפשר איז דאָס גאָרניט אזוי קרום, טביה, ווי דו מיינסט? אפשר איז דאָס טאַקי אַ פּלאַן? וואָרום איידער האָבען אזאַ נחת פון קינדער, ווי דו האָסט, איז שוין אפשר גלייכער ארץ־ישראל? בהמה! וואָס שטעלסט דו דאָ איין און וועמען האָסט דו דאָ? דיין גאָלדע עליו השלום ליגט דאָך שוין במילא

אין דער ערד, און דו אליין, נישט אויסגערעדט זאל זיין, ליגסט דעז ניט נייען איילען אין דער ערד? ביז וואנען איז דער שיעור צו טאפטשען זיך אויף דער וועלט?״... און אגב דארפט איהר וויסען, פאני שלום־עליכם, אז מיך ציהט שוין לאנג אהין, קיין ארץ־ישראל; איך וואלט א בעלן געווען זיין ביי דער כותל מערבי, מערת־המכפלה, דער מוטער רחל׳ס קבר, אנקוקען מיט מיינע אויגען דעם ירדן, דעם בארג סיני, דעם ים־סוף, פּיתום מיט רעמסס, ווי זיי זעהען אויס, וכדומה אזעלכע זאכען. און מיינע מחשבות טראגען מיך אוועק אהין, אינ׳ם געבענטשטען לאנד כנען, ווי זאגט איהר, ארץ זבת חלב ודבש. שלאגט ער מיר איבער, פדהצור הייסט עס, מיינע רעיונות סאמע אין מיטען און רופט זיך אן צו מיר: „נו? וואס דארף מען דא, זאגט ער, אזוי לאנג טראכטען? איינס־צוויי־דריי״... „ביי אייך, זאג איך, איז, ברוך־השם, אלסדינג איינס־צוויי־דריי, ווי די גמרא זאגט, זאג איך: הא גברא והא טרסקא... און ביי מיר, זאג איך, איז דאס א הארב שטיקעל משניות, ווארום אויפהויבען זיך, זאג איך, און פאהרען קיין ארץ־ישראל, דארף מען, זאג איך, האבען מיט וואס״... צעלאכט ער זיך דריבניטשקע מיט זיין קליין געלעכטערעל, שטעהט־אויף, געהט־צו צום טיש, עפענט אויף א טיש־קעסטעל און נעמט ארויס פון דארטען א טייסטער און צעהלט מיר אפ אחת ואחת, לאז זיך אייך דאכטען, א שענע מטבע, און איך בין דוקא נישט פויל אויף דער פען און נעם צענויף דאס ביסעל פאפיער — דער כח פון געלט — און לאז עס אראפ העט־ווייט אין קעשענע, און וויל איהם זאגען חאטש א פאר פסוקים מיט א מדרש, וואס זאל פארענטפערען ארום און ארום, הערט ער מיך ווי דעם קאטער און מאכט צו מיר: „אט דאס וועט אייך זיין, זאגט ער, גענוג ביז אהין איבער׳ן קאפ, און אז איהר וועט קומען, זאגט ער, אויפ׳ן ארט און וועט דארפען געלט, זאלט איהר שרייבען, זאגט ער, א בריעף, וועט מען אייך איינס־צוויי־דריי באלד ארויס־שיקען געלט. און דערמאנען אייך נאך א מאל וועגען פאהרען, זאגט ער, פארשפארט מען דאך, ווארום איהר זענט דאך, זאגט ער,

עפּיס אַ איד מיט יושר און מיט סאָוועסט"... אַט אַזוי מאַכט ער צו מיר, פדהצור הייסט עס, און צעלאַכט זיך דריבניטשקע מיט זיין קליין געלעכטערעל, וואָס קריכט גלייך אין די קישקעס אַריין. און עס פליהט מיר דורך אַ מחשבה אין קאָפּ: „טאָמער וואָלסט דו איהם אַ שמיץ געטהאָן דאָס געלט צוריק אין פּנים אַריין און איהם דערצעהלט דעם פּסוק, אַז טביה'ן קויפט מען נישט פאַר געלט און מיט טביה'ן שמועסט מען נישט פון יושר און פון סאָוועסט?"... נאָר איידער איך עפן אַ מויל אויף צו רעדען, טהוט ער אַ קלונג און רופט אַריין ביילקען און מאַכט צו איהר: „דושענקע, דו וויסט? דיין פאָטער וואַרפט דאָך אונז אַוועק, ער פאַרקויפט אויס אַלץ, וואָס ער האָט, און פאָהרט אַרויס איינס־צוויי־דריי קיין ארץ־ישראל"... „ח ל ו ם ח ל מ ת י ו ... י נ י י ו ד ע — וואָס ס'האָט זיך מיר געחלומ'ט יענע נאַכט און היינטיגע נאַכט!"... אַזוי טראַכט איך מיר און קוק אויף מיין ביילקען — איהר זאָלט זאָגען, זי זאָל זיך עס אפילו פאַרקרימען. שטעהט ווי אַ בוים, קיין טראָ־פּען בלוט אין פּנים, קוקט פון איהם אויף מיר, פון מיר אויף איהם, און קיין איינציג וואָרט! איך, אויף איהר קוקענדיג, שוויג אויך, שוויגען מיר, הייסט עס, אַלע ביידע, ווי אין תהלים שטעהט: ת ד ב ק ל ש ו נ י — עס האָט אונז אַפּגענומען דאָס לשון. דער קאָפּ דרעהט זיך מיר, די שלייפען קלאַפּען מיר, ווי פון אַ טשאַד. פון וואָס זאָל עס זיין? — טראַכט איך מיר. — אַפּנים, דאָס איז פון'ם שענעם ציגייער, וואָס ער האָט מיר געגעבען רויכערען? אַט רויכערט דאָך אָבער ער אויך, פדהצור הייסט עס! ער רויכערט און רעדט, דאָס מויל מאַכט זיך איהם גאַרנישט צו, חאָטש די אויגלעד קלעפּען זיך איהם, עס גלוסט זיך איהם, ווייזט אויס, חאַפּען אַ דרימעל. „פאָהרען דאַרפט איהר, זאָגט ער צו מיר, פון דאַנען קיין אָדעס, זאָגט ער, מיט'ן קוריער, און פון אָדעס מיט'ן ים אַזש ביז יאַפע, און פאָהרען מיט'ן ים, זאָגט ער, איז די בעסטע צייט נאָר איצט, וואָרום, זאָגט ער, שפּעטער הויבען זיך אָן די ווינטען מיט די שנייען, מיט די בערעס, מיט, מיט, מיט..." אַזוי זאָגט ער און די

צונג פלאנטעט זיך איהם שויז, אזוי ווי איינער, וואס וויל שלאפען, נאר ער הערט נישט אויף צו קלאפען ווייטער: „און אז איהר וועט זיין, זאגט ער, פארטיג צו דער נסיעה, זאלט איהר אונז, זאגט ער, געבען צו וויסען, וועלען מיר ארויספאהרען, זאגט ער, ביידע צום וואקזאל מיט אייך זיך אפגעזעגענען, ווארום ווען קאנען מיר זיך שוין זעהן?" אזוי לאזט ער אויס, איך בעט איבער אייער כבוד, מיט א גרויסען געהניץ, שטעהט־אויף און רופט זיך אן צו איהר, צוביילקען הייסט עס: „דושענקע, וועסט, זאגט ער, זיצען דא א ביסעל, און איך וועל, זאגט ער, געהן זיך צו־לעגען א ווייליע". „האסט נאך קיינמאל אזא גלייכס נישט געזאגט, ווי איך בין א איד! אצינד וועל איך חאטש האבען צו וועמען מיין ביטער הארץ אויסצולאזען". אזוי טראכט איך מיר און וויל מיך געבען א נעם צו מיין ביילקען, איהר אויס'לאמר'ן אלסדינג, וואס האט זיך צע־נויפגעזאמעלט ביי מיר פאר דעם גאנצען פריהמארגען, — ערשט אז זי טהוט א פאל צו מיר אויפ'ן האלז, ביילקע הייסט עס, או־הויבט אן צו וויינען, אבער ווי אזוי, מיינט איהר, וויינען? מיינע טעכטער, נישט געדאכט זאלען זיי ווערען, האבען אלע אזא טבע: פריהער מענטשלען זיי זיך און בריה'ן זיך, און קומט צו עפּיס — וויינט מען, ווי א בערעזענע. אט נעמט, למשל, מיין עלטערע טאכטער, האדעל הייסט עס: קארג האט זי איינגעלעגט די וועלט אין דער לעצטער מינוט, בשעת זי האט באדארפט אוועקפאהרען אפריכטען גלות מיט איהר פעפערעל אין די קאלטע מדינות? נאר וויס איך, ס'א דמיון! יענע דארף ביי איהר הייצען די הרובע!

איך וועל אייך זאגען דעם רעכטען אמת: איך אליין, ווי איהר קענט מיך שוין א ביסעל, בין נישט קיין מענטש פון טרערען. גוט וויינען האב איך געוויינט נאר איין מאל, בשעת מיין גאלדע עליו השלום איז געלעגען אויף דער ערד, און נאך איין מאל האב איך מיך גאנץ געשמאק אויסגעוויינט, בשעת האדעל איז אוועקגעפאה־רען צו איהר פעפערעל, און איך בין געבליבען אויפ'ן וואקזאל, ווי א גרויסער נאר, איינער אליין מיט מיין פערדעל, און נאך עפּיס א

פאַר מאָל האָט זיך געטראָפֿען, וואָס איך האָב מיך אַ ביסעל, ווי זאָגט איהר, צעיאַחמערט, און ווייטער געדענק איך עפּיס נישט, איך זאָל האָבען אַ טבע פון וויינען. נאָרביילקע מיט איהרע טרערען האָבען מיך אַזוי פאַרקלעהמט ביי דער נשמה, אַז איך האָב מיך נישט געקאָנט איינהאַלטען, און איך האָב שוין נישט געהאַט דאָס האַרץ אפילו, איך זאָל איהר זאָגען אַ קרום וואָרט. מיט מיר באַדאַרף מען קיין סך נישט רעדען. איך הייס טביה. איך האָב באַלד פאַרשטאַנען איהרע טרערען. דאָס איז נישט געוועזען גלאַט אַזוי זיך טרערען. דאָס זענען געוועזען, פאַרשטעהט איהר מיך, טרערען פון ע ל ח ט א ש ח ט א ת י ל פ נ י ך ב נ י ש ט פ אָ ל ג ע ן אַ ט אַ ט ע ן... און אַנשטאַט דעם, וואָס איך זאָל זי מכבד זיין, ווי זי איז ווערטה, און אויסגיסען כל חמתי אויף איהר פדהצור'ן, האָב איך גאָר גענומען אויסרעדען איהר דאָס האַרץ מיט אַזאַ משל און מיט אַזאַ משל, ווי טביה קאָן. הערט זי מיך אויס, ביילקע הייסט עס, און מאַכט צו מיר: „ניין, טאַטע, נישט דאָס, זאָגט זי, וויין איך. איך האָב צו קיינעם, זאָגט זי, קיין טענות נישט, נאָר אַט דאָס, זאָגט זי, וואָס דו פאָהרסט אַוועק, זאָגט זי, איבער מיר און איך קאָן, זאָגט זי, דערצו גאָרנישט העלפען, אַט דאָס, זאָגט זי, בראַט מיך“. „געה שוין, געה, זאָג איך, דו רעדסט, זאָג איך, ווי אַ קינד, האָסט פאַרגעסען, זאָג איך, אַז מיר האָבען נאָך אַ גרויסען גאָט און אַז דיין טאַטע איז נאָך, זאָג איך, ביי אַלע חושים. ביי דיין טאַטען, זאָג איך, שפּיעלט אַ ראָליע זיך דורכ־פאָהרען קיין ארץ־ישראל און קומען צוריק, ווי אין פסוק, זאָג איך, שטעהט געשריבען: ו י ס ע ו ו י ח נ ו — טודאָ אי נאַזאַד“... אַזוי רעד איך איהר אויס דאָס האַרץ, און אינווועניג ביי זיך טראַכט איך מיר: „טביה, דו ליגסט! פאָהרסט דו אַוועק קיין ארץ־ישראל, איז עליו השלום — אויס טביה!“... און פונקט ווי זי וואָלט טרעפען מיינע געדאַנקען, מאַכט זי צו מיר אַזוי: „ניין, זאָגט זי, טאַטע, אַט אַזוי טרייסט מען אַ קליין קינד; מע גיט דעם, זאָגט זי, אַ ליאַלקע, אַ שפּיעלעכעל אין די הענט אַריין און מע דערצעהלט

דעם, זאגט זי, א שענע מעשה פון א ציגעלע א ווייסע... אויב, זאגט זי, שוין יא דערצעהלען א מעשה, וועל איך, זאגט זי, דיר דערצעהלען, נישט דו מיר. נאר די מעשה, וואס איך וועל דיר דערצעהלען, טאטע, איז מעהר טרויעריג, ווי שען".

אט אזוי מאכט זי צו מיר, ביילקע הייסט עס; טביה'ס טעכ־טער רעדען נישט גלאט. און זי נעמט און זי לעגט מיר אוועק א מענה־לשון, א גאנצע מגילה, אדער א מעשה פון טויזענד־איין־נאכט, ווי אזוי אט דער פדהצור איהרער איז פון קליין גרויס געווארען, אויסגעוואכסען פון סאמע נידעריגסטען גראד, זיך אליין מיט זיין איינענעם שכל ארויפגעשלאגען אויף דער העכסטער מדרגה, און איצט וויל ער דערגרייכען דערצו, אז צו איהם אין שטוב אריין זאל קומען בראצקי, שיט ער מיט נדבות,ווארפט מיט טויזענדער. נאר אזוי ווי געלט אליין איז נאך ווינציג, מע דארף נאך האבען יחוס אויך, לעגט ער איין די וועלט, פדהצור הייסט עס, צו באַ־ווייזען, אז ער איז נישט קיין אבי ווער, באריהמט זיך, אז ער שטאמט פון די גרויסע פדהצור'ס, אז זיין טאטע איז אויך געווען א באריהמטער פאדראטשיק. — „חאטש, זאגט זי, ער ווייסט גאנץ גוט, אז איך וויים, אז ער איז געווען א כלי־זמר. הייגט, זאגט זי, דערצעהלט ער אלעמען, אז זיין ווייב'ס טאטע איז געווען א מי־ליאנשטשיק"... „וועמען, זאג איך, מיינט ער דאס? מיך? אפשר איז מיר, זאג איך, באשערט געווען אמאל צו האבען מיליאנען, זאג איך, זאל איך דערמיט אפקומען". „וואס ווייסט דו, טאטע, זאגט זי צו מיר, ווי עס פלאמט מיר מיין פנים, אז ער שטעלט מיך פאר, זאגט זי, פאר זיינע באקאנטע און הויבט זיי אן דערצעהלען גרויסקייט פון מיין טאטען און פון מיינע פעטערס און פון מיין גאנצער משפחה, אזעלכע זאכען, וואס ניט געשטויגען, ניט גע־פלויגען, און מע מוז דאס, זאגט זי, אלסדינג אויסהערען און מאכען א שוויג, ווארום ער איז, זאגט זי, אויף די זאכען א גרויסער קאפּ־ריזניק". „ביי דיר, זאג איך, הייסט דאס א קאפריזיניק, און ביי אונז, זאג איך, ווערד דאס אנגערופען פשוט א נכפה'ניק, זאג איך,

אָדער אַ מה־יעשה'ניק". „ניין, זאָגט זי, טאַטע, דו קענסט איהם ניט, ער איז גאָרניט אַזאַ שלעכטער, ווי דו מיינסט; ער איז נאָר אַ מענטש, וואָס אַ מינוט איז ער אַזוי און אַ מינוט איז ער אַנדערש. ער האָט, זאָגט זי, אַ גוט האַרץ און אַ ברייטע האַנט. איהם אַז מע מאַכט, זאָגט זי, אַ קרום פּנים, און אַבי מע טרעפט די גוטע מינוט, וועט ער אַוועקגעבען די נשמה, און ווער שמועסט, זאָגט זי, פון מיינעטוועגען — איז דאָס טעלערל פון'ם הימעל! דו מיינסט, זאָגט זי, איך האָב אויף איהם שוין גאָר קיין שום שליטה ניט? אָט האָב איך ביי איהם נישט לאַנג גע'פּועל'ט אַרויסראַטעווען האַדלען מיט איהר מאַן פון די ווייטע גובערניעס. ער האָט מיר, זאָגט זי, געשוואָרען, אַז ער וועט זיך לאָזען קאָסטען אַ סך טויזענדער, נאָר מיט איין תנאי, אַז זיי זאָלען פון דאָרטען אַוועק גלייך קיין יאַפּאַניע". „וואָס עפּיס קיין יאַפּאַניע, זאָג איך, פאַר וואָס נישט קיין אינדיע, אָדער, למשל, קיין פּדן־ארם צו דער מלכה שבא?" „ווייל אין יאַפּאַניע, זאָגט זי, האָט ער געשעפטען. אויף דער גאַנצער וועלט, זאָגט זי, האָט ער געשעפטען; וואָס איהם קאָסט־אָפּ, זאָגט זי, אַ טאָג נאָר דעפּעשען אַליין, וואָלטען מיר אַלע, זאָגט זי, געהאַט אויף אַ האַלב יאָהר צו לעבען. נאָר וואָס קומט מיר אַרויס, זאָגט זי, אַז איך בין נישט איך?"... „עס קומט אויס, ווי מיר זאָגען, זאָג איך, אין פּרק: א ם א י ן א נ י ל י מ י ל י — איך בין נישט איך, דו ביזט נישט דו"... אָט אַזוי זאָג איך צו איהר מיט אַ ווערטעל און מיט אַ פּסוק, חאָטש דאָס האַרץ ווערד מיר צעריסען אויף שטיקער, זעהענדיג, ווי מיין קינד ווערד נעבאַך פאַרשוואַרצט, ווי זאָגט איהר, אין עושר און אין כבוד... „דיין שוועסטער האָדעל, זאָג איך, וואָלט נישט אַזוי געטהאָן"... שלאָגט זי מיך איבער, ביילקע הייסט עס, און מאַכט צו מיר אַזוי: „איך האָב דאָך דיר געזאָגט, זאָגט זי, אַז צו האָדלען זאָלסט דו מיך, טאַטע, נישט גלייכען. האָדעל האָט געלעבט, זאָגט זי, אין האָדעל'ס צייטען, און ביילקע, זאָגט זי, לעבט אין ביילקע'ס צייטען... פון האָדעל'ס צייטען, זאָגט זי, ביז ביילקע'ס צייטען, איז אַזוי ווייט,

זאגט זי, ווי פון דאנען קיין יאפאניע"... איהר פארשטעהט דעם פירוש־המלות פון אזא מין תרגום־לשון?

בקיצור, איך זעה, איהר חאפט זיך, פאני; נאך צוויי מינוט, און א סוף צו אלע מעשיות. אנגעגעסען זיך זאט מיט צרות און יסורים פון מיין גליקליכער מיזינקע, בין איך ארויסגעגאנגען פון דארט אבל וחפוי ראש — א צעבראכענער, א צעבערע־קעלטער, און האב געגעבען א שליידער אין דער ערד אריין דעם ציגייער, וואס האט מיר פארטשאדעט מיין קאפ, און רוף מיך אן צו איהם, צום ציגייער הייסט עס: „געהן זאלסט דו כף־הקלע, א רוח אין דיין טאטענס ערד אריין!" „וועמען איז, רב טביה?" הער איך א קול הינטער מיינע פלייצעס. איך דרעה אוים דעם קאפ, איך טהו א קוק — ס'איז ער, אפרים דער שדכן, פארחאפט זאל ער ווערען! „ברוך־הבא, א איד, זאג איך, וואס טהוט איהר דא?" „וואס, זאגט ער, טהוט איהר דא?" „געוועזן, זאג איך, צו־גאסט ביי מיינע קינדער". „וואס, זאגט ער, מאכען זיי?" „וואס, זאג איך, זאלען זיי מאכען? חוץ זייער שאדען אויף אונזביידען געזאגט געוואָרען!" „ווי איך זעה, זאגט ער, זענט איהר רעכט צופריעדען מיט מיין סחורה?" „נאך א מין צופריעדען, זאג איך, גאט זאל אייך ממלא זיין, זאג איך, בכפל כפלים". „א דאנק אייך, זאגט ער, פאר דער ברכה, אפשר וואלט איהר מיר נאך, זאגט ער, צו דער דאזיגער ברכה צו־קויפען א מתנה?" „איהר האט דען נישט גענומען, זאג איך, קיין שדכנות?" „נישט מעהר, זאגט ער, זאל ער פארמאגען, טאקי אייער פדהצור אליין". „וואס איז דען, זאג איך, ווינציגליך רח"ש?" „נישט אזוי ווינציג, זאגט ער, ווי מיט א גוט הארץ געגעבען". „דהיינו?" „דהיינו, ס'איז שוין נישטא, זאגט ער, א גראשען". „וואו איז דאס, זאג איך, אהינגע־קומען?" „חתונה געמאכט, זאגט ער, א טאכטער". „מזל־טוב אייך, זאג איך, לאז גאט געבען, ס'זאל זיין מיט מזל, איהר זאלט אין זיי דערלעבען, זאג איך, גרוים נחת"... „א שענעם נחת, זאגט ער, האב איך אין זיי דערלעבט. איך האב, זאגט ער, דערטאפט

איין איידעם אַ שאַרלאַטאַן, געה'רג'עט, זאָגט ער, געשלאָגען די טאָכטער, צוגענומען די עטליכע גילדען און אוועק, זאָגט ער, קיין אַמעריקע". „למאי איהר איהם, זאָג איך, געלאָזט פאָהרען אַזוי ווייט?" „וואָס האָב איך איהם, זאָגט ער, געזאָלט טהון?" „איהר האָט געזאָלט, זאָג איך, איהם אָנזאָלצען אויפ'ן עק"... „ס'איז אייך, אַפּנים, זאָגט ער, גוט אויפ'ן האַרצען, רב טביה?" „הלואי, זאָג איך, אויף אייך געזאָגט געוואָרען, רבונו־של־עולם, חאָטש האַלב!" „אַזוי גאָר? און איך האָב אייך, זאָגט ער, גע־שאַצט, אַז איהר זענט אַ איד אַ נגיד; ווי באַלד אַזוי, זאָגט ער, טאָ נאַט־זשע אייך אַ שמעק טאַבעקע"... אָפּגע'פּטר'ט דעם שדכן מיט אַ שמעק טאַבעקע, ביז איך געקומען צו פאָהרען אַהיים און האָב מיך גענומען אויספאַרקויפען מיין בעל־הבית'שקייט פון אַזוי פיעל יאָהרען. מאַהלט אייך, נישט אַזוי גיך טהוט זיך עס, ווי סע רעדט זיך. איטליכס טעפּעל מיט איטליכס נאַרישקייט האָט ביי מיר צוגענומען אַ שטיק געזונט. די זאַך האָט מיר דערמאָנט גאָלדען עליו השלום, יענע זאַך האָט מיר דערמאָנט די קינדער, זיי צו לענ־גערע יאָהר. נאָר קיין זאַך האָט מיר נישט דערלאַנגט אַזוי טיעף, ווי דאָס פערדעל מיינס. אַקעגען מיין פערדעל האָב איך מיך גע־פיהלט עפּיס חייב... סטייטש, אָפּגעהאָרעוועט מיט דעם אַזוי פיעל יאָהרען, אינאיינעם געבידעוועט, אינאיינעם פאַרשוואַרצט געוואָרען, און פּלוצים גענומען און פאַרקויפט! פאַרקויפען האָב איך דאָס פאַרקויפט צו אַ וואַסער־פיהרער, ווארום פון די בעלי־עגלות קאָן מען נאָר מבוזה ווערען. איך קום צו זיי פאַרקויפען מיין פערדעל, מאַכען זיי צו מיר: „גאָט איז מיט אייך, רב טביה, ס'איז דען ביי אייך אַ פערד?" „וואָס דען, זאָג איך, איז דאָס, אַ הענגלייכטער?" „ס'איז ביי אייך, זאָגען זיי, נישט קיין הענגלייכטער, נאָר אַ למד־וואו'ניק". „וואָס הייסט דאָס, זאָג איך, אַ למד־וואו'ניק?" „דאָס הייסט, זאָגען זיי, אַ זקן פון זעכס און דרייסיג יאָהר, אָהן אַ סימן פון ציינער, מיט אַ גרויע ליפּ, און טרייסעלט מיט די זייטען, ווי איין אַלטע אידינע ערב־שבת אויפ'ן פראָסט"... געפעלט אייך אַזא

מיין בעל־עגלה־שפראך? איך וועל אייך געהן שווערען, אז דאס פערדעל נעבאך האט פארשטאנען איטליכס ווארט, ווי אין פסוק שטעהט: ידע שור קונהו — א סקאטינע פיהלט, אז מע האלט דאס ביי פארקויפען. א סימן האב איך, אז בשעת איך האב צונעקלאפט דעם וואסער־פיהרער און געזאגט צו איהם: „מיט מזל־ברכה", האט מיין סוס פלוצים אויסגעדרעהט צו מיר די חנ'עור־דיגע מארדע און קוקט אויף מיר מיט שטומע אויגען, ווי איינער רעדט: „זה חלקי מכל עמלי — אט אזוי דאנקסט דו מיר אפ פאר מיין סלוזשבע?"... איך האפ א קוק אויף מיין פערדעל דאס לעצטע מאל, ווי דער וואסער־פיהרער האט דאס גענומען אין די הענט אריין לערנען מיט דעם בלק, און איך בלייב נאכדעם שטעהן איינער אליין און טראכט מיר: „רבונו־של־עולם! ווי שכל'דיג דו פיהרסט דיין וועלטעל! אט האסט דו באשאפען א טביה'ן און האסט באשאפען, להבדיל, א פערד, און ביידע האבען זיי איין מזל אויף דער וועלט... נישמעהר, א מענטש האט א מויל און קאן זיך חאטש אויס'טענה'ן, אויסרעדען דאס הארץ, און א פערד, להבדיל, וואס? משטיינס געזאגט, א שטומע צונג, ווי זאגט איהר: „ומותר האדם מן הבהמה"...

— —

איהר קוקט אויף מיר, פאני שלום־עליכם, וואס סע האבען זיך מיר געשטעלט טרערען אין די אויגען, און איהר טראכט זיך אודאי: „אט דער טביה האט זיך פארבענקט, אפנים, נאך זיין פערדעל?" וואס עפים נאכ'ן פערדעל, מענטש איינער? אלסדינג טהוט מיר באנג, און נאך אלעמען וועל איך בענקען. איך וועל בענקען נאכ'ן פערדעל, איך וועל בענקען נאכ'ן דארף, איך וועל בענקען נאכ'ן סטאראסטע מיט'ן אוראטניק, נאך די בויבעריקער דאטשניקעס, נאך די יעהופעצער נגידים, און אפילו נאך אפרים דעם שדכן, ס'זאל אויף איהם קומען א מגפה, ווארום סוף־כל־סוף, אז מע זאל וועלען אריינטהאן זיך א ביסעל אין חקירה, איז ער דאך נישט מעהר, ווי א איד איין אביון, וואס זוכט נעבאך פרנסה. אם־ירצה־השם, אז

גאָט וועט מיך ברענגען בשלום אַהין, וואו איך פאָהר, ווייס איך נאָך אַליין נישט, וואָס איך וועל דאָרט טהון, נאָר דאָס איז קלאָר, ווי דער טאָג, אַז ראשית חכמה וועל איך זיין ביי דער מוטער רחל אויפ'ן קבר. איך וועל דאָרטען בעטען פאַר מיינע קינדער, וואָס איך וועל זיי מן הסתם שוין קיינמאָל נישט זעהן, וועל איך איהם אויך אין זינען האָבען, אפרים דעם שדכן מיין איך, איהם און אייך און כל ישראל. נאָט אייך דערוויף מיין האַנט תקיעת־כף און זייט מיר געזונט און פאָהרט געזונט און לאָזט גריסען איטליכען באַזונ־דער גאָר פריינדליך.

לך-לך

געשריבען אין יאהר 1914.

לך־לך

— א שענער, א גוטער, א ברייטער שלום־עליכם אויף אייך, פאני שלום־עליכם! עליכם ועל בניכם! איך קוק שוין אויף אייך לאנג ארויס, ס׳האט זיך אנגעקליבען ביי מיר א היבש ביסעל סחורה פאר אייך. איך פרעג מיך אלץ נאך: א י כ ה — פאר וואס זעהט מען אייך ניט? זאגט מען מיר, אז איהר פאהרט ארום דארט איבער דער וועלט, אין די ווייטע לענדער ערגיץ, ווי מיר זאגען אין דער מגילה: ש ב ע ו ע ש ר י ם ו מ א ה מ ד י נ ה... נאר מיר דאכט, אז איהר קוקט אויף מיר עפּיס מאדנע? אפנים, איהר קווינקעלט זיך און טראכט זיך בעת־מעשה: ס׳איז ע ר, צי ניט ע ר? ס׳איז ער, פאני שלום־עליכם, ס׳איז ער! אייער אלטער פריינד טביה, בכבודו ובעצמו, טביה דער מילכיגער, דער אייגענער טביה, נאר אויס מילכיגער, גלאט א איד, א איד פון א גאנץ יאהר, א איד א זקן, ווי איהר זעהט, האטש אפילו אין יאהרען גאר ניט אזוי אלט, ווי מיר זאגען אין דער הגדה: ה ר י א נ י כ ב ן ש ב ע י ם — נאך גאנץ ווייט צו זיעבעציג! אי, וואס עפּיס אזוי ווייס די האר? גלויבט מיר, נישט פאר תענוג, ליעבער פריינד. א ביסעל אייגענע צרות, ניט צו פארזינדיגען, און א ביסעל פונ׳ם כלל ישראל — א שלעכטע צייט! א ביטער שטי־קעל צייט אויף אידען!... נאר איך ווייס, וואס אייך קוועטשט. אייך קוועטשט איין אנדער זאך: איהר האט זיך דערמאנט מסתמא, אז מיר האבען זיך אמאל געהאט אפגעזעגענט, איידער איך האב באדארפט אוועקפאהרען קיין ארץ־ישראל. על־כן רעכענט איהר אודאי, אז דאס זעהט איהר שוין טביה׳ן צוריקוועגס, פון ארץ־ישראל הייסט עס, און איהר גאהרט שוין מסתמא הארכען עפּיס

נייעס, אָפּנעמען אַ גרוס פון דער מוטער רחל'ס קבר און פון דער מערת־המכפּלה און נאָך אַזעלכע זאַכען? באַדאַרף מען אייך באַ־רוהיגען, אויב איהר האָט צייט און ווילט האָרכען חידושים, אַבער טאַקי האָרכען מיט קאָפּ, ווי אין פּסוק שטעהט: ש מ ע נ י, — וועט איהר שוין דעמאָלט אַליין זאָגען, אַז אַ מענטש איז אַ בהמה און אַז מיר האָבען אַ שטאַרקען גאָט און ע ר פיהרט די וועלט.

בקיצור, וואָס פאַר אַ סדרה געהט ביי אייך איצט? ויקרא? ביי מיר געהט איין אַנדער סדרה: די סדרה לך־לך. ל ך ־ ל ך — האָט מען מיר געזאָגט — דו זאָלסט אַרויסגעהן, טביה, מ א ר צ ך — פון דיין לאַנד, ו מ מ ו ל ד ת ך — און פון דיין דאָרף, וואו דו ביזט געבוירען און אָפּגעלעבט אַלע דיינע יאָהרען, א ל ה א ר ץ א ש ר א ר א ך — וואוהין די אויגען וועלען דיך טראָגען!... און ווען דערמאָנט מען זיך צו זאָגען טביה'ן דעם דאָזיגען פּסוק? אַקוראַט דעמאָלט, ווען ער איז שוין אַלט און שוואַך און עלענד, ווי מיר זאָגען ראש־השנה אין די תפלות: א ל ת ש ל י כ נ ו ל ע ת ז ק נ ה!... נאָר איך האָב אייך איינס פאַר'ן אַנדערען, שיער פאַרגעסען, אַז מיר האַלטען נאָך גאָר פון פאָרענט און אַז איך האָב אייך נאָך ניט דערצעהלט, וואָס אין ארץ־ישראל הערט זיך. וואָס זאָל זיך דאָרטען הערען, ליעבער פריינד? אַ לאַנד — אויף אונז ביידען אַזאַ יאָהר! א ר ץ ז ב ת ח ל ב ו ד ב ש — שטעהט נאָך אין דער תורה געשריבען! איין חסרון נאָר, וואָס ארץ־ישראל איז אין ארץ־ישראל, און איך בין, ווי איהר זעהט אַטאָ, נאָך דערווייל אין חוץ־לארץ... אויף טביה'ן, הערט איהר, איז, אַפּנים, געזאָגט געוואָרען דער פּסוק פון דער מגילה: כ א ש ר א ב ד ת י   א ב ד ת י — געוועזן אַ שלים־מזל און אַ שלים־מזל וועל איך שוין שטאַרבען. דאַכט זיך, אַט־אַט שוין געשטאַנען כמעט מיט איין פוס אויף יענער זייט, אינ'ם הייליגען לאַנד הייסט עס, געבליבען נאָר נעמען אַ בילעט, זיך אויפזעצען אויפ'ן שיף און — פּאַשאָל. וואָס־זשע טהוט גאָט? איז זיך מיישב, וועט איהר הערען אַ שענס, מיין עלטערער איידעם, מאָטעל קאַמזויל, דער חייט פון

אנאטעווקע, ניט דא געדאכט, ניט פאר קיין אידען געדאכט, און לעגט זיך אוועקעט א געזונטער, א שטארקער, און מאכט א שטארב! דאס הייסט, קיין גרויסער גבר איז ער ניט געווען קיינמאל. משטיינס געזאגט, א בעל־מלאכה, געזעסען יומם ולילה על התורה ועל העבודה — אויף דער נאדעל מיט'ן פאדעם און געשטשאבעט, מחילה, תחתונים. אזוי לאנג, אזוי ברייט, ביז ער האט באקומען דאס טרוקענע, אנגעהויבען קאכיקען, געקאכיקעט און געקאכיקעט, ביז ער האט אויסגעשפיגען דאס לעצטע ביסעל לונג — עס האט נישט געהאלפען שוין ניט קיין דאקטאר, ניט קיין טאטער, ניט קיין ציעגענמילך, ניט קיין טשעקאלאדע מיט האניג. א וואוילער יונגאטש געווען, אפילו א פראסטער, נישט קיין בן־תורה, נאר איין עהרליכער, אהן חכמות, ליעב געהאט מיין טאכ־טער — דאס חיות! און מפקיר געווען זיך פאר די קינדער, און פאר מיר — געווען גאר די כפרה!

בקיצור, אפגעזאגט דעם פסוק: וימת משה — גע־שטארבען מאטעל, האט ער איבערגעלאזט מיר א רעכטע באמבע: וואו האב איך שוין געקאנט אפילו איין זינען האבען דעמאלט ארץ־ישראל? איך האב שוין געהאט א גוטען ארץ־ישראל ביי זיך אין דער היים! ווי אזוי לאזט מען איבער, איך פרעג אייך אליין, א טאכטער איין אלמנה מיט פיצלעך קינדער יתומים אהן א שטיקעל ברויט? חאטש אפילו אין פלוג, אז מע וויל צוריק, וואס קאן איך איהר העלפען — א לעבערדיגען זאק? איך וועל דאך איהר דעם מאן איהרען צוריק ניט לעבעדיג מאכען, און איהרע קינדער דעם טאטען פון יענער וועלט ניט אומקעהרען, און אליין איז מען דאך אויך נישט מעהר ווי א זינדיגער מענטש, אויף דער עלטער ווילט זיך א ביסעל אויסרוהען די ביינער, פיהלען, אז מען איז א מענטש, ניט קיין סקאט. גענוג געטארעראמט! גענוג גע'עולם־הזה'וועט! מע באדארף שוין א ביסעל א טראכט געבען פון יענער וועלט אויך, שוין צייט! ובפרט, אז איך האב שוין געמאכט א תל פון מיין ביסעל חארבע: דעם סוס, ווי איהר ווייסט, לאנג געגעבען דעם

וועג, די בהמה׳לעד אויסגעפּאַרקויפט עד לפ״ק, געבליבען נאָר אַ פּאָר ביקלעך, וואָס סע קאָן אַמאָל ווערען פון זיי לייט, אַז מע זאָל זיי גוט האָדעווען, — און פּלוצים געה ווער אויף די עלטערע יאָהרען איין אבי יתומים, אַ טאַטע פון קליינע קינדער! זענט איהר שוין פאַרטיג? האָט צייט! די רעכטע געדיכטע געהט ערשט ווייטער. וואָרום ביי טביה׳ן, אַז עס טרעפט זיך אַ צרה, ווייסט איהר דאָך שוין, אַז סע שלעפּט זיך נאָך פון הינטען נאָך אַ צרה. אַשטייגער, אַז ס׳האָט זיך אַמאָל געמאַכט איין אומגליק — ס׳איז געפאַלען ביי מיר אַ בהמה׳לע, האָט זיך באַלד פאַוועטירנע, ניט פאַר אייך געדאַכט, אוועקגעלעגט נאָך אַ בהמה... אַזוי האָט שוין גאָט באַשאַפען זיין וועלטעל, און אַזוי וועט דאָס שוין בלייבען — אַ פאַרפאַלענע זאַך!

בקיצור המעשה, מיט מיין מיזינקע, מיט מיין ביילקען הייסט עס, געדענקט איהר דאָך די געשיכטע מיט׳ן גרויסען געווינס, וואָס זי האָט געמאַכט, געפּאַקט אַ העכט, אַ פּדהצור, אַ קנאַקער, אַ פּאָד־ראַטשיק פון דער מלחמה, וואָס האָט געבראַכט צו פיהרען קיין יעהופּעץ פולע זעק און האָט זיך פאַרקאַכט אין מיין טאָכטער, גע־וואָלט אַ שענע, געשיקט צו מיר אפרים דעם שדכן ימח שמו, אויס־געשלאָגען אַ קניע ערד, שיער דעם שלאַק באַקומען, גענומען זי, ווי זי שטעהט און געהט, אָפּגעשיט פון אויבען ביז אַראָפּ מיט מתנות, דימענטען און בארליאַנטען — דאַכט זיך, אַזאַ גליק, איאָ? נו, האָט זיך פון דעם גאַנצען גליק אויסגעלאָזט מסתמא אַ טייך, און נאָך וואָס פאַר אַ טייך! אַ טייך מיט אַ בלאָטע, דער אויבערשטער זאָל שומר ומציל זיין! וואָרום אַז גאָט הייסט, דאָס רעדעל זאָל זיך געבען אַ דרעה־איבער צוריק, איז מיט דער פוטער אַראָפּ, ווי מיר זאָגען אין הלל: אָט, דאַכט זיך, נאָר־וואָס איז געווען מקימי מעפר דל, און איידער מע קוקט זיך אַרום, איז שוין טראַך: המשפילי לראות בשמים ובארץ — אין דער ערד מיט די פּאָסטאַראַנקעס... גאָט האָט ליעב שפּיעלען זיך מיט אַ מענטשען. אוי, האָט ער ליעב שפּיעלען זיך! אַזוי האָט ער זיך געשפּיעלט מיט טביה׳ן וויפיעל מאָל: עולים

ו י ו ר ד י ם — ארויף און אראָפּ! און אזוי איז געווען אויך מיט מיין פּאדראטשיק, מיט פּדהצור׳ען. איהר געדענקט דאך מסתמא דאָס גרויסקייט זיינס מיט׳ן הייזעל, מיט די דרייצעהן דיענסטען, מיט די שפּיעגלען, און מיט די זייגערס, און מיט די צאַצקעס אין יעהופּעץ? פּי—פּו—פּאַ! געדענקט איהר, איך האָב אייך דער־צעהלט, דאכט זיך, ווי אזוי איך האָב צוגערעדט דעמאָלט מיין ביילקען, געבעטען זיך ביי איהר, זי זאָל זעהן, אז ער זאָל איהר אוועקקויפען דאָס הייזעל, און למען־השם — אויף איהר נאָמען? נו, האָט מען דאך מיך מסתמא געהערט, ווי המן דעם גראַגער — וואָס פאַרשטהעט א טאַטע? א טאַטע פאַרשטעהט גאָרניט! וואָס־זשע, מיינט איהר, איז געווען דער סוף? דער סוף איז געווען — וואו איהר האָט ערגיץ א שונא: אחוץ וואָס ער האָט זיך פּונ׳ם גאַנצען טראַסק געשטעלט, געבליבען דעראונטער, אויסגעפּאַרקויפט אלע שפּיעגלען מיט אלע זייגערס, מיט׳ן ווייב׳ס דימענטען און באַרליאַנטען, האָט ער זיך נאָך פאַרשמירט מיט סכנת־נפשות, גע־מוזט ווערען א בורח, ניט פּאַר קיין אידען געדאַכט, און מאַכען איין אפּטריט און אוועקגעפאָהרען אהין, וואו דער ליעבער שבת־קודש געהט אוועק — קיין אמעריקע הייסט עס. אהינצו־צו פאָהרען דאַך אלע שווערע הערצער, זענען זיי אויך געפאָהרען אהינצו־צו, די ערשטע צייט גוט פאַרשוואַרצט געוואָרען, דאָס ביסעל מזומנ׳ס, וויפיעל ס׳איז געווען, האָט מען אויפגעגעסען, און אז ס׳איז ניט געווען מעהר וואָס צו קייען, האָט מען נעבאך געמוזט נעמען זיך צו דער אַרבייט, געטהאָן כל עבודת־פּרך, ווי די אידען אין מצרים,ביידע, אי ער, אי זי! איצט שרייבט זי, אז ס׳איז זיי שוין, ברוך־השם, נישקשה׳דיג: זיי אַרבייטען זאָקען אויף א מאַשינע און מאַכען א לעבאַכטס... אזוי רעדט זיך עס דאָרטען, אין אמעריקע. אויף אונזער לשון וועט עס הייסען: דאָס שטיקעל ברויט שלעפּט זיך... דאָס גאַנצע שטיקעל גליק, וואָס זיי זענען מעהר ניט ווי צוויי מענטשען, שרייבט זי, אהן א קינד, אהן א רינד — גם זו לטובה! נו, פרעג איך אייך, זאָל ניט א רוח אין זיין פּעטער׳ס מוהמע אריין

געפֿלויגען געוואָרען?... איך מיין טאַקי אפרים דעם שרכן מיין איך, פֿאַר'ן שענעם שידוך, וואָס ער האָט מיר נאָראַיעט, און פֿאַר דער בלאַטע, וואָס ער האָט מיך אַריינגעפֿיהרט! וואָס וואָלט איהר געוועזען אַזוי ביטער, למשל, זי זאָל געוועזען חתונה האָבען פֿאַר אַ בעל־מלאכה, ווי צייטעל, אָדער פֿאַר אַ לעהרער, ווי האָדעל? אי, די האָבען אויך ניט געמאַכט אַזאַ גליק? איינע איז אַ יונגע אַלמנה, און די אַנדערע איז אין אַלדי גוטע יאָהר ערגיץ פֿאַרשיקט אויף פּאַסעליעניע? איז דאָך עס אַ גאָט־זאַך — וואָס קאָן אַ מענטש פֿאַרזאָרגען?... הערט איהר, אַ חכמה אַ אידינע איז געוועזען טאַקי מיינע, גאָלדע עליו השלום, דערמיט אַליין שוין, וואָס זי האָט זיך באַצייטענס אַרומגעקוקט, אָפּגעזעגענט זיך מיט דער נאַרישער וועלט און הלך לעולמו. ווארום, זאָגט שוין איהר אַליין, איידער האָבען אַזאַ צער־גידול־בנים פֿון טעכטער, ווי טביה האָט, איז ניט גלייכער טויזענד מאָל ליגען אין דער ערד און באָקען בייגעל?... נאָר ווי שטעהט דאָרטען אין פּרק: בעל־כרחך אתה חי — אַ מענטש נעמט זיך ניט אַליין, און אַז מע נעמט, גיט מען איבער די הענט, זאָגט איהר... דערווייַלע האָבען מיר זיך אַראָפּגעשלאָגען פֿונ'ם שליאַך, איז דעריבער נחזור לעניננו הראשון — לאָמיר איבערלאָזען, ווי איהר זאָגט אין אייערע ביכלעך, דעם בן־מלך און זיך אומקעהרען צו דער בת־מלכה. וואָר־זשע, הייסט עס, האַלטען מיר? ביי דער סדרה לך־לך. נאָר איידער מיר וועלען צוקומען צו דער סדרה לך־לך, וועל איך אייך בעטען זיך מטריח זיין מיט מיר אָפּשטעלען זיך אויף אַ ווייַלע ביי דער סדרה בלק. דער מנהג העולם איז אַפילו פֿון זינט די וועלט שטעהט, אַז פֿריהער לערענט מען לך־לך, דערנאָך בלק. מיט מיר האָט מען אָבער, פֿאַר־קעהרט, פֿריהער געלערענט בלק, דערנאָך לך־לך. און געלערענט האָט מען מיט מיר בלק אַזוי שען, אַז איהר מעגט עס האָרכען. עס קאָן אייך אַמאָל צונוץ קומען.

בקיצור, דאָס איז געוועזען שוין לאַנג, באַלד נאָך דער מלחמה איז דאָס געוועזען, אין דער סאַמע היץ פֿון קאָנסטיטוציעס, בעת עס

האבען זיך אנגעהויבען די ישועות ונחמות אויף אידען, פריהער אין די גרויסע שטעדט, דערנאך אין די קליינע שטעדטלעך, נאר צו מיר איז דאס ניט דערגאנגען, און עס האט ניט געקאנט דערגעהן בשום אופן. פאר וואס? פשוט! מע זיצט אפּ אזא צייט צווישען גויים, מיט סאמע עשו'ן, — איז מען אויסגעבונדען מיט אלע בעלי־בתים פון דארף. ידיד נפש אב הרחמן — „באטיושקא מעוועל" איז ביי זיי דאס אויבערשטע פון'ם שטויסעל! וואס איז שייך? איין עצה — איז „יאק מעוועל סקאזשע". א רפואה צו קרחת — איז „דא מעוועליא". א גמילות־חסד — אויך ביי טביה'ן. נו, האב איך עפּיס באדארפט אין זינען האבען אזעלכע זאכען, פאגראמען, נארישקייטען, אז די גויים אליין האבען מיר געזאגט וויפיעל מאל, אז איך זאל כלל וכלל קיין מורא ניט האבען — זיי וועלען ניט דערלאזען!... און כך הוה — וועט איהר הערען א שענס.

בקיצור, איך קום צו פאהרען איינמאל אהיים פון בויבעריק — איך בין נאך דעמאלט געווען בגדלותי — אין די פעדערען, ווי זאגט איהר, נאך געהאנדעלט מיט מילכיגס, קעז און פוטער און שאר ירקות; אויסגעשפאנט דאס פערדעל, אונטערגעווארפען דעם היי און האבער, נישט צייט געהאט אפילו זיך וואשען צום עסען, איך טהו א קוק — א פולער הויף מיט גויים, די גאנצע הראמאדע, אלע פיינסטע בעלי־בתים, פון'ם סטאראסטע איוואן פּאפּערילע ביז דעם לעצטען גוי, טראכים דער טשערעדניק, און אלע זעהען זיי מיר אוים עפּיס מאדנע, יום־טוב'דיג!... האט מיר אפילו תחילת גע־געבען א טיאכקע אין הארצען: וואס פאר א יום־טוב אין מיטען דרינען? ציי איז מען ניט געקומען מיט מיר לערנען בלק?... נאר צוריק טראכט איך מיר: פע, טביה! מעגסט זיך שעמען פאר זיך אליין: כל ימיו זיצסט דו איין איד, להבדיל, צווישען אזוי פיעל גויים בשלום ושלוה, און מע האט דיך ניט אנגעריהרט, איהר זאלט זאגען, אויף א האר!... און איך נעם און געה ארויס צו זיי מיט א ברייטען שלום־עליכם: „ברוכים הבאים, זאג איך צו זיי, וואס טהוט איהר דא, מיינע ליעבע בעלי־בתים? און וואס וועט

איהר עפּיס זאָגען גוטס? און וואָס וועט איהר דערצעהלען נייעס?"... טרעט ארויס דער סטאַראַסטע, איוואַן פּאַפּערילע הייסט עס, און רופט זיך אָן צו מיר גאַנץ אַפענטליך און גאָר אָהן שום הקדמות: „מיר זענען געקומען, זאָגט ער, צו דיר, טעוועל, מיר ווילען דיך שלאָגען". וואָס זאָגט איהר אויף דער שפּראַך? דאָס ווערד אָנגערופען ביי אונז „לשון סגי־נהור" — גערעדט פאַרשטעלט הייסט עס... מילא, ווי אַזוי מיר איז געוואָרען אויפ'ן האַרצען — קאָנט איהר אייך משער זיין. נאָר ארויסבאַווייזען — פּע! אדרבה ואדרבה! טביה איז ניט קיין יונגעלע... רוף איך מיך אָן צו זיי גאַנץ לעבעדיג: „מזל־טוב אייך, זאָג איך, נאָר וואָס האָט איהר זיך, קינדער, אַזוי שפּעט דערמאָנט? אין אַנדערע ערטער, זאָג איך, האָט מען שוין פון דעם כמעט פאַרגעסען!"... רופט זיך אָן צו מיר איוואַן פּאַפּערילע, דער סטאַראַסטע הייסט עס, שוין דוקא גאַנץ ערנסט: „פאַרשטעהסט דו מיך, טעוועל, זאָגט ער, מיר האָבען זיך, זאָגט ער, אַלע גע'ישוב'ט, צי מיר זאָלען דיך שלאָגען, צי ניט שלאָגען? אומעדום, אין אַלע ערטער, שלאָגט מען אייך, פאַר וואָס, זאָגט ער, זאָלען מיר דיך דורכלאָזען?... איז געבליבען ביי דער הראמאַדע, זאָגט ער, אַז מיר זאָלען דיך שלאָגען... נאָר וואָס דען, מיר ווייסען נאָך אַליין ניט, וואָס מיר זאָלען מיט דיר טהון, טעוועל: צי מיר זאָלען דיר נאָר אויסהאַקען די שויבען, זאָגט ער, און צעטרענען די פּערינעס מיט די קישעלעך און ארויסלאָזען די פעדערען, צי מיר זאָלען דיר פאַרברענען, זאָגט ער, די האַטע מיט דער שטאַל, מיט דער גאַנצער האַדאָבע דיינער?"

דאָ איז מיר שוין געוואָרען גוט קאַלעמוטנע אויפ'ן האַרצען, און איך באַטראַכט מיינע לייט, ווי מע שטעהט אָנגעלעהנט אויף די לאַנגע שטעקענס און מע שושקעט זיך מיר עפּיס שטילערהייד. משמעות הייסט עס, אַז ס'איז ביי זיי גאָר קיין קאַטאָוועס ניט? וויבאַלד אַזוי, טראַכט איך מיר, איז דאָך, ווי מיר זאָגען אין תהלים: ב א ו מ י ם ע ד נ פ ש — ביזט דאָך טאַקי, טביה, גוט אין דער ערבייט! ווארום טאָמער א ל ת פ ת ח פּ ה ל ש ט ן — א

קשיא אויף כרוקעלע? „ע, טביה, קלער איך מיר, מיט'ן מלאך־המות טאָר מען זיך ניט שפּיעלען — מע באַדאַרף זיי עפּיס זאָגען!“... און וואָס זאָל איך אייך לאַנג מאריך בדרוש זיין, ליעבער פריינד, ס'איז באַשערט געווען, אפנים, אַ נס, האָט מיר דער אויבערשטער אַריינגעגעבען אַ זין, איך זאָל ביי זיך ניט אַראָפּפאַלען, און איך נעם מיך אָן מיט האַרץ און רוף מיך אָן צו זיי, צו די גויים הייסט עס, דוקא אין גוטען מוטה: „שמע־נא, רבותים, זאָג איך, הערט־זשע אויס, זאָג איך, מיינע ליעבע בעלי־בתים, וויבאַלד, זאָג איך, אַז הראַמאַדע האָט אַזוי גע'פּסקנ'ט, איז דאָך ניט שייך, זאָג איך, מסתמא ווייסט איהר, זאָג איך, בעסער, אַז טביה האָט ביי אייך פאַרדיענט, איהר זאָלט מאַכען אַ תל, זאָג איך, פון זיין חאַדאַבע און פון זיין גאַנץ פאַרמעגען... נאָר וואָס דען, זאָג איך, דאָס ווייסט איהר, זאָג איך, אַז ס'איז פאַרהאַן נאָך העכערס פאַר אייער הראַמאַדע? איהר ווייסט, זאָג איך, אַז ס'איז דאָ אַ גאָט אויף דער וועלט? איך זאָג ניט, זאָג איך, מ י י ן גאָט, א י י ע ר גאָט — איך שמועס פון יענעם גאָט, זאָג איך, פון אונזער אַלעמענס גאָט, וואָס זיצט, זאָג איך, אָט דאָרטען אויבען און זעהט צו אַלע פּאַדלאַסטען, זאָג איך, וואָס טהוען זיך אָפּ אָט דאָ אונטען... עס קאָן זיין, זאָג איך, אַז ער אַליין האָט מיר אָנגעצייכענט, אַז איך זאָל געשטראָפט ווערען אומזיסט־אומנישט דורך אייך, דורך מיינע בעסטע גוטע פריינד, און עס קאָן זיין ווידער, זאָג איך, אַקוראַט פאַרקעהרט, אַז ער וויל, אדרבה, בשום אופן ואופן ניט, אַז מע זאָל טביה'ן טהון שלעכטס... ווער־זשע, זאָג איך, קאָן דאָס וויסען, וואָס גאָט וויל? אדרבה, זאָג איך, אפשר געפינט זיך דאָ צווישען אייך איינער, וואָס ועט זיך אונטערנעמען, זאָג איך, דערגעהן דאָ אַ טאָלק?“...

בקיצור, זיי האָבען, אפנים, געזעהען, אַז מיט טביה'ן וועלען זיי זיך ניט אויס'טענה'ן, רופט זיך אָן צו מיר דער סטאַראָסטע, איוואַן פּאָפּערילע הייסט עס, בזה הלשון: „די מעשה, זאָגט ער, דערפון איז אַזוי. מיר האָבען צו דיר, טעוועל, אייגענטליך, גאָר־

נישט ניט. דו ביזט, זאָגט ער, טאַקי אַ זשיד, נאָר ניט קיין שלעכ־טער מענטש. נאָר איינס צום אַנדערען, זאָגט ער, געהער זיך ניט אָן — שלאָגען דאַרף מען דיך; הראַמאָדע האָט אַזוי גע׳פסקנ׳ט — פאַרפאַלען! מיר וועלען דיר, זאָגט ער, חאַטש אויסהאַקען די פענ־סטער. דאָס, זאָגט ער, מ ו ז ע ן מיר, ווייל טאָמער, זאָגט ער, פאָהרט עמיצער דורך, טאָ לאָז מען, זאָגט ער, זעהען, אַז מע האָט דיך געשלאָגען, אַניט, זאָגט ער, וועט מען אונז נאָך שטראָפירען"... אַט מיט די ווערטער און מיט דעם לשון, ווי איך דערצעהל אייך, גאָט זאָל מיר אַזוי העלפען בכל אשר אפנה! נו, איצט פרעג איך אייך, פאַני שלום־עליכם, איהר זענט דאָך עפּיס אַ איד וואָס קאַטאָרי איהר פאָהרט אוים די וועלט — איז שוין טביה גערעכט, וואָס ער זאָגט, אַז מיר האָבען אַ שטאַרקען גאָט?...

האָב איך אייך, הייסט עס, שוין גע׳פטר׳ט די סדרה בלק. אַצינד וועלען מיר זיך אומקעהרען צוריק צו דער סדרה לך־לך. די דאָזיגע סדרה האָט מען מיט מיר געלערענט אַט דאָ ערשט ניט לאַנג, און טאַקי אויף דער רעכטער אמת. דאָ האָט שוין ניט געהאָלפען, פאַרשטעהט איהר מיך, קיין שום דרשות מיט קיין שום מוסר זאָגען. ומעשה שהיה כך היה — מע דאַרף עס אייך איבערגעבען אַקוראַט, מיט אַלע פּישטשעווקעס, כ א ש ר א ה ב ת י — אַזוי ווי איהר האָט ליעב.

ויהי בימי מענדעל ביילים — דאָס איז געווען אַקוראַט אין יענער צייט, ווען מענדעל ביילים, אונזער כפרה־היהנדעל, איז אָפּ־געקומען חבוט־הקבר, געלייטערט די נשמה פאַר פרעמדע זינד, און די וועלט איז געגאַנגען האַראַם, — זיץ איך מיר אַזוי איינמאָל אויף דער פּריזבע ביי מיין שטוב פאַרטיעפט אין מחשבות. זומער־לעבען. די זון באַקט, און דער קאָפּ טראַגט: "סטייטש, סטייטש, היתכן! היינטיגע צייטען! אַזאַ קלוגע וועלט! אַזעלכע גרויסע מענטשען! און וואו איז גאָט? דער אַלטער אידישער גאָט? וואָס שווייגט ער? ווי דערלאָזט ער אַזאַ זאַך? סטייטש און סטייטש און ווידער אַ מאָל סטייטש!" און טראַכטענדיג אַזוי פון גאָט,

פארטיעפט מען זיך שוין אגב אין הימעל־זאכען און מע פאלט אריין אין חקירה: וואס איז די וועלט? און וואס איז יענע וועלט? און פאר וואס זאל ניט קומען משיח? „אי, טראכט איך מיר, וואלט ער געטהאן, ווי א חכם, טאקי משיח מיין איך, ווען ער חאפט זיך אראפ צו אונז אצינדערט רייטענדיג אויף זיין ווייס פערדעל! דאס וואלט געווען א שענע זאך! ער איז נאך קיינמאל, דאכט מיר, אזוי נויטיג ניט געווען פאר אונזערע אחינו בני ישראל, ווי היינט! איך ווייס ניט, ווי אזוי די נגידים, די בראצקים, למשל, אין יעהופעץ, אדער די רויטשילדס אין פאריז? סע קאן זיין, אז זיי האבען איהם אין זינען אקוראט אין דער לינקער פאה; נאר מיר, אידען ארעמע לייט, פון כתרילעווקע און פון מאזעפעווקע און פון זלאדייעווקע, און אפילו פון יעהופעץ, און אפילו פון אדעס, קוקען ארוים, אוי, קוקען מיר ארויסעט אויף איהם! ממש די אויגען קריכען אזש פון קאפ! אונזער גאנצע האפענונג אצינד איז דאך נאר, טאמער וועט גאט טהון א נס, עס וועט קומען משיח!“...

דערווייל, אזוי ווי איך זיץ מיר פארטיעפט אין די דאזיגע רעיונות, איך טהו א קוק — א ווייס פערדעל, און עמיצער זיצט אויף דעם רייטענדיג, און גלייך צום טויער פון מיין שטוב! טפררו — אפגעשטעלט זיך, אראפגעקראכען, צוגעבונדען דאס פערדעל צום טויער, און אליין גלייך צו מיר: „זדראסטאי, טעוועל!“ „זדראסטאיטי, זדראסטאיטי, וואשע בלאהאראדיע!“ — ענטפער איך אפעט גאנץ ברייטליך, און אין הארצען טראכט איך מיר: ויבוא המן — מאכט רש״י: אז מע קוקט ארוים אויף משיח׳ן, קומט דער אוראטניק... און איך שטעה־אויף אקעגען איהם, אקעגען דעם אוראטניק הייסט עס: „ברוך הבא א גאסט, זאג איך, וואס הערט זיך עפיס אויף דער גרויסער וועלט און וואס וועסט דו, זאג איך, עפיס זאגען גוטס, אדוני פריץ?“ און דאס הארץ פאלט מיר שיער ניט ארוים — איך וויל שוין וויסען, וואס און ווען? און ער, דער אוראטניק הייסט עס, האט זיך אבער צייט. ער פארדריכערט זיך גאנץ פיין א פאפירעסעל, בלאזט ארוים דעם רויך, שפייעט אוים

און רופט זיך אָן צו מיר: „ווייפּעל צייט, אַשטייגער, דאַרפסט דו האָבען, טעוועל, זאָלסט קאָנען פאַרקויפען, זאָגט ער, דיין חאַטע מיט דיינע אַלע בעבעכעס?“ קוק איך איהם אָן: „צו וואָס, זאָג איך, זאָל איך פאַרקויפען, זאָג איך, מיין חאַטע? ווּעמען, למשל, מאַכט זי, זאָג איך, ענג?“ „ענג, זאָגט ער, מאַכט זי קיינעם ניט. נאָר איך בין געקומען, זאָגט ער, דיך אַרויסשיקען, זאָגט ער, פון דאָרף“. „סדר־הכל, זאָג איך, מעהר ניט? פאַר וואָסערע מעשים טובים? מיט וואָס, זאָג איך, האָב איך פאַרדיענט ביי דיר אַזאַ כבוד?“... „דאָס איז ניט איך שיק דיך אַרויס, זאָגט ער, די גובערניע שיקט דיך אַרויס“. „די גובערניע? — זאָג איך. — וואָס האָט זי אַזעלכעס דערזעהען אויף מיר?“ „נישט נאָר דיך אַליין, זאָגט ער, און נישט נאָר פון דאַנען, נאָר פון אַלע דערפער אַרום און אַרום, פון זלאָדילעווקע, זאָגט ער, און פון ראַבילעווקע, און פון קאָסטאָ־לאָמעווקע, און אפילו, זאָגט ער, אַנאַטעווקע, וואָס איז ביז אַהער געווען אַ שטעדטעל, ווערד דאָס שוין איצטער אויך, זאָגט ער, אַ דאָרף, און מע וועט אַרויסטרייבען פון דאָרט, זאָגט ער, אַלע — אַלע אייערע“... „אפילו לייזער־וואָלף דעם קצב, זאָג איך, אויך? און נפתלי־גרשון דעם לומער אויך? און דעם דאָרטיגען שוחט? און דעם רב?“ „אַלע! אַלע!“ — זאָגט ער און טהוט אַ מאַך מיט דער האַנד, ווי אַ שנייד־אַפּ מיט אַ מעסער... איז מיר אפילו גע־וואָרען עפּיס ווי אַ ביסעל גרינגער, ווי זאָגט איהר: צרת רבים חצי נחמה. נאָר פאַרדריסען פאַרדריסט דאָס מיך, און אַ פייער ברענט אין מיר, און איך בין מיך מיישב און רוף מיך אָן צו איהם, צום אוראַטניק הייסט עס: „זאָג מיר, זאָג איך, דו ווייסט חאַטש, זאָג איך, וואָשע בלאַהאָראָדיע, אַז איך זיץ דאָ אין דעם דאָרף אַ סך פריהער פון דיר? דו ווייסט, זאָג איך, אַז אָט דאָ, אין דעם ווינקעל, איז נאָך מיין טאַטע עליו השלום, זאָג איך, געזעסען, און מיין זיידע עליו השלום, און מיין באָבע עליו השלום?“ און איך פויל זיך ניט און רעכען איהם אויס די גאַנצע משפחה ביי די נעמען, וואו ווער ס'איז געזעסען און וואו ווער ס'איז געשטאָרבען... הערט ער מיך

דוקא אויסעט, דער אוראַטניק הייסט עס, און אַז איך האָב געקאַנטשעט, מאַכט ער צו מיר: „דו ביזט אַ ציקאַווע איד, זאָגט ער, טעוועל, און דו האָסט אין זיך נייען מאָס רעד. צו וואָס טויגען מיר דיינע מעשיות, זאָגט ער, פון דיין באָבען מיט דיין זיידען? לאָזען זיי, זאָגט ער, דיר האָבען אַ ליכטיגען גן־עדן! און דו, טעוועל, נעם, זאָגט ער, צענויף דיינע בעבעכעס און פאַהר־פאַהר נאַ באַרדיטשעוו!“... פאַרדריסט עס מיך שוין נאָך מעהר: גענוג דו זאָגסט מיר אַז, עשו, אַזאַ גוטע בשורה טובה, מאַכסט דו נאָך חוזק: פאַהר־פאַהר נאַ באַרדיטשעוו!... לאָם איך איהם חאַטש אַ ביסעל אויס׳לאמר׳ען... און איך רוף מיך אָן צו איהם: „וואַשע, זאָג איך, בלאַהאַראָדיע! וויפיעל צייט, זאָג איך, ביזט דו שוין דאָ פריץ, האָסט דו עפּים געהערט, זאָג איך, אַ סך מאָל, עמיצער פון די שכנים זאָל זיך אויף מיר באַקלאָגען, אַז טביה האָט איהם באַ׳גנבה׳ט, אָדער באַ׳גזל׳ט, אָדער אויסגענאַרט, אָדער אַזוי צוגענומען? אַנו, צעפרעג זיך אַקאַרשט ביי די בעלי־בתים, זאָג איך, צי האָב איך ניט געלעבט מיט זיי אַ סך בעסער, זאָג איך, ווי דער בעסטער בעל־הבית? צי בין איך ניט געווען, זאָג איך, אדוני פריץ, ביי דיר אַליין, זאָג איך, וויפעל מאָל בעטען דיך פאַר די גויים, זאָלסט זיי אַזוי ניט אַביזשאַיען?“... האָט דאָס איהם שוין, אַפּנים, ניט געשמעקט! שטעהט ער אויף, דער אוראַטניק, צעקוועטשט דעם פּאַפּיראָס מיט די פינגער, טהוט איהם אַ וואַרף־אָפּ און מאַכט צו מיר: „איך האָב, זאָגט ער, קיין צייט ניט מיט דיר צו באַלאַקען פוסטע רעד. ס׳איז מיר אָנגעקומען, זאָגט ער, אַ פּאַפּיער — און ווייטער געהט מיך ניט אָן! קום, זאָגט ער, וועסט דו מיר, זאָגט ער, חתמ׳ענען דאָס פּאַפּיער, און צייט אויף אַרויסצופאַהרען גיט מען דיר, זאָגט ער, דריי טאָג, זאָלסט קאָנען, זאָגט ער, אויספאַרקויפען אַלסדינג און צוגרייטען זיך אין וועג אַריין“. דערזעהן, ס׳איז ביטער, רוף איך מיך אָן צו איהם: „דו גיסט מיר, זאָג איך, דריי טעג ניסט דו מיר? דריי יאָהר זאָלסט דו לעבען, זאָג איך, דערפאַר איז עושר און אין כבוד. גאָט זאָל דיר, זאָג איך, צאָהלען בכפל

כּפלים, זאָג איך, פאַר דער גוטער בשורה, וואָס דו האָסט מיר גע־בראַכט אין שטוב אַריין"... גוט־גוט אַריינגעזאָגט איהם, ווי טביה קאָן! איך האָב מיך מיישב געווען: ממה־נפשך, סאַי ווי סאַי מאַטי פאַרד — וואָס האָב איך דאָ אָנצוווערען? וואָלט איך גע־ווען יונגער חאַטש מיט אַ יאָהר צוואַנציג, און וואָלט מיר געלעבט מיין גאָלדע עליו השלום, און וואָלט איך געווען דער אייגענער טביה דער מילכיגער, וואָס אַמאָל, אין די שנים קדמוניות, — עהע־הע! וואָלט איך זיך אַזוי גיך ניט אונטערגעגעבען! איך וואָלט זיך געבאָרעט, געשלאָגען זיך ביז'ן בלוט אַריין! נאָר אַזוי — וואָס? מ ה א נ ו מ ה ח י י נ ו — וואָס בין איך היינט און ווער בין איך? אַ פלג־גוף, אַ שברי־כלי, אַ צעבראָכענער שאַרבען! „אַד טי, רבונו של עולם, גאָטעניו! — טראַכט איך מיר. — וואָס האָסט דו זיך עפּיס צוגעטשעפּעט צו טביה'ן גראָד? פאַר וואָס זאָלסט דו בעסער ניט אַ שפּיעל טהון זיך אַ מאָל אויף אַ טשיקאָוועס, למשל, מיט אַ בראָצקי'ן, אָדער מיט אַ רויטשילד'ען? פאַר וואָס לערענט מען מיט זיי ניט די סדרה לך־לך? זיי וואָלט, דאַכט מיר, בעסער אָנגעשטאַנען? ערשטענס, וואָלטען זיי דערפיהלט דעם אמת'ען טעם, וואָס הייסט אַ איד. והשנית, לאָזען זיי אויך זעהען, אַז מיר האָבען אַ שטאַרקען גאָט"...

בקיצור, דאָס איז אָבער אַלץ פוסטע דבורים. מיט גאָט טענה'ט מען זיך ניט אויס, און איהם קיין עצות, ווי אַזוי צו פיהרען די וועלט, גיט מען ניט. ער, אַז ער זאָגט: ל י ה ש מ י ם ו ל י ה א ר ץ — קומט אויס, אַז ער איז בעל־הבית, און מיר דאַרפען איהם פאָלגען. וואָס ער זאָגט, איז געזאָגט!... געה איך אַריין אין שטוב אַריין און טהו מיר אַ זאָג צו מיין טאָכטער דער אַלמנה: „צייטעל, זאָג איך, מיר קלויבען זיך אַרויס, זאָג איך, פון דאַנען ערגיץ אין אַ שטאָדט אַריין. גענוג שוין געזעסען אין דאָרף, זאָג איך. משנה מקום, משנה מזל... דו נעם אָקאָרשט, זאָג איך, און הויב אָן באַצייטענס זיך צו גרייטען מיט'ן בעטגעוואַנט, מיט'ן סאַמאָוואַר און מיט די שאר ירקות, און איך וועל, זאָג איך, געהן

פארקויפען די חאטע. ס'איז אנגעקומען, זאג איך, א פאפיער, אז מיר זאלען אפרייניגען, זאג איך, דאס ארט און אין דריי טאג ארום זאל דא אונזער דעך ניט בלייבען!"... דערהערט פון מיר אזא בשורה, אז זי מאכט ניט קיין געוויין, די אלמנה מיינע, און די קינדערלעך איהרע, אויף איהר קוקענדיג, האבען זיך גלאט צעוויינט, און ס'איז געווארען, וואס זאל איך אייך זאגען, תשעה־באב אין שטוב! ווער איך שוין אין כעס און לאז אוים מיין גאנץ ביטער הארץ אויף מיין טאכטער נעבאך: „וואס האט איהר זיך גענומען, זאג איך, אויף מיין לעבען? וואס האט איהר זיך, זאג איך, צעיאחמערט פלוצים אין מיטען דרינען, ווי איין אלטער חזן צו די ערשטע סליחות?... וואס בין איך עפּים — א בן־יחיד, זאג איך, ביי גאט? א ציטעריגער? קארג אידען, זאג איך, ווערען איצטער ארויסגעטריבען פון די דערפער? געה הארך, זאג איך, וואס דער אוראטניק דערצעהלט זיך אן! א סברא, זאג איך, אז דיין אנאטעווקע, וואס איז ביז אהער געווען א שטעדטעל, ווערד דאס שוין אויך, זאג איך, מיט גאט'ס הילף, א דארף, צוליעב די אנאטעווקער אידען, זאג איך, מע זאל זיי קאנען ארויסטרייבען אלעמען. וויבאלד אזוי, זאג איך, מיט וואס־זשע, זאג איך, בין איך ערגער פון אלע אידען?"... אט אזוי רעד איך איהר אוים דאס הארץ, דער טאכטער מיינער. איז דאך עס אבער א אידינע. זאגט זי צו מיר: „וואוהין וועלען מיר זיך, זאגט זי, קלויבען פלוצים אין מיטען דרינען? וואו וועלען מיר, זאגט זי, געהן זוכען שטעדט?"... „שטיא! — זאג איך. — אז גאט איז געקומען, זאג איך, צו אונזער עלטער־עלטער־זיידען, צו אברהם אבינו'ן, און האט איהם געזאגט, זאג איך, לך־לך מארצך — זאלסט ארויסגעהן פון דיין לאנד, האט איהם דען אברהם, זאג איך, איבערגעפרעגט דאס אנדערע ווארט אפילו: וואוהין?... גאט האט איהם געזאגט, זאג איך, אל הארץ אשר אראך — איז דער פשט: נא ווסיע טשעטירע סטאראני... מיר וועלען געהן, זאג איך, וואוהין די אויגען טראגען, וואוהין אלע אידען געהען! וואס סע וועט זיין,

זאג איך, מיט כל ישראל, דאס וועט זיין מיט רב ישראל. און מיט וואס, זאג איך, ביזט דו מעהר מיוחסת פון דיין שוועסטער ביילקע, די נגידית'טע? איהר שטעהט אן צו זיין מיט איהר פרהצור'ען אצינד אין אמעריקע און מאכען א לעבאכטס, מעג דיר אויך, זאג איך, אנשטעהן... דאנקען השם־יתברך, זאג איך, וואס מיר האבען חאטש מיט וואס צו ריהרען זיך. א ביסעל, זאג איך, איז נאך דא פון פריהער, און א ביסעל פון דער חאדאבע, וואס מיר האבען פארקויפט, און א ביסעל וועט ארייגפאלען פון דער חאטע. פון א ביסעל און א ביסעל, זאג איך, ווערד א פולע שיסעל — און גם זו לטובה! און אפילו מיר זאלען, זאג איך, חלילה גארנישט האבען, איז אונז, זאג איך, נאך אלץ בעסער פון מענדעל ביילים!"...

בקיצור, איך האב ביי איהר יאקאש גע'פועל'ט, זי זאל זיך ניט שטארק פאר'עקשנ'ען. איך האב איהר געגעבען צו פארשטעהן מיט א שכל, אז דער אוראטניק קומט און ברענגט א פאפיער, אז מע הייסט געהן, קאן מען קיין חזיר ניט זיין און מע דארף געהן. און אליין בין איך אוועק אין דארף מאכען א טאלק מיט דער חאטע, און גלייך צו איוואן פאפערילע, צום סטאראסטע הייסט עס. ער איז א גוי א בעל־הגוף און פגר'ט נאך מיין דירה! געקומען צו איוואנ'ען, דערצעהל איך איהם ניט פון קיין פותר און פון קיין חלום — א איד איז קליגער פון א גוי — און איך זאג איהם, זאג איך: „הנה זיי וויסען, איוואנו סערדצע, אז איך וואלף אייך אוועקעט"... זאגט ער: „וואס עפּיס?" זאג איך: „איך פאהר אריבער, זאג איך, אין שטאדט אריין. איך וויל זיין, זאג איך, צווישען אידען. איך בין שוין ניט קיין יונגערמאן, זאג איך, טאמער חלילה טהוט מען א שטארב"... מאכט צו מיר איוואן: „פאר וואס זשע זאלסט דו ניט שטארבען דא? ווער לאזט דיך ניט?" דאנק איך איהם זעהר און זאג איהם: „שטארבען דא שטארב שוין דו בעסער, זאג איך, דו ביזט בילכער, און איך וועל בעסער געהן שטארבען, זאג איך, צווישען מייניגע... קויף אפּ, איוואנו, ביי מיר, זאג איך צו איהם, מיין חאטע מיט'ן גארטען. איין אנדערען וועל איך, זאג

איך, ניט פארקויפען, דיר — יא". „וויפיעל, זאגט ער, ווילסט דו פאר דיין חאטע?" „וויפיעל, זאג איך, גיסט דו?" אהין־אהער, ער מיר: „וויפיעל ווילסט דו?" איך איהם: „וויפיעל גיסט דו?" — מע האט זיך גענומען דינגען זיך, פאטשען אין די הענט אריין, אזוי לאנג געדונגען זיך און געפאטשט זיך, א רענדעל ארויף, א רענדעל אראפ, ביז מע האט זיך אויסגעדונגען פאר'ן מקח, און טאקי פאווטירנע גענומען ביי איהם אויף דער יד א פיינעם אדערויף, ער זאל זיך חלילה ניט אויפטרענען — א איד איז קליגער פון א גוי, — און אט אזוי האב איך אויסגעפארקויפט אין איין טאג, בחצי־חנם געוויינטליך, דאס גאנצע דאברע־מזל, געמאכט פון אלס־דינג גאלד, און בין אוועק דינגען א פוהר, פארנעמען דאס איבער־געבליבענע ביסעל ארעמקייט — וועט איהר הערען נאך א שענס, וואס ביי טביה'ן קאן זיך פארלויפען! איהר לעגט נאר צו קאפ, איך וועל אייך שוין לאנג נישט האלטען, איבערגעבען עס אייך, ווי זאגט איהר, בשלשה דברים — אין צוויי ווערטער.

בקיצור, פאר'ן אוועקפאהר קום איך אהיים, טרעף איך שוין ניט קיין שטוב, נאר א חורבה. די ווענט נאקעט, זיי וויינען ממש מיט טרערען! אויף דער ערד — פעקלעך מיט פעקלעך מיט פעק־לעך! אויפ'ן פריפעטשיק זיצט די קאץ, ווי א יתומה נעבאך, טרויווערדיג — עס האט מיך אזש א נעם געגעבען ביי'ם הארצען און טרערען האבען זיך מיר געשטעלט אין די אויגען... איך זאל מיך ניט שעמען פאר מיין טאכטער, וואלט איך מיך גוט־גוט אויסגע־וויינט, ווי זאגט איהר, פארט באטקאווטשינע!... דא אויסגעוואק־סען, דא פארשווארצט געווארען כל ימיו, און פלוצים אין מיטען דרינען — לך־לך! זאגט אייך, וואס איהר ווילט, ס'א פארדרא־סיגע זאך!... טביה איז דאך אבער ניט קיין אידינע, האלט איך מיך איין און מאך מיך פרייליך און רוף מיך אן צו מיין טאכטער דער אלמנה: „קום נאר אהער, זאג איך, צייטעל, וואו ביזט דו ערגיץ?" געהט זי ארויס פון צווייטען אלקיר, צייטעל הייסט עס, מיט רויטע אויגען און מיט א געשוואלענער נאז. אהא, טראכט

איך מיר, מיין טאכטער האט זיך דא שוין ווידער צע'יעלה'ט, ווי א אידינע צו ונתנה־תוקף! אט די ווייבער, הערט איהר, זענען אייך קיין קאטאוועס ניט — באלד עפּיס, איז געוויינט! וואלוועלע טרערען ביי זיי! „שטיא! — זאג איך איהר. — וואס וויינסט דו שוין ווידער? ביזט דו ניט קיין נאר? — זאג איך. — בארעכען זיך נאר, זאג איך, דעם חילוק פון דיר ביז מענדעל בייליס”... וויל זי ניט הערען און מאכט צו מיר: „טאטע, זאגט זי, דו ווייסט ניט וואס איך וויין”... זאג איך: „איך וויים גאנץ גוט. פאר וואס זאל איך ניט וויסען? דו וויינסט, זאג איך, ס'טהוט דיר באנג די היים... ביזט אט דא, זאג איך, געבוירען געווארען און אויסגע־וואכסען — פארדריסט עס דיך!... גלויב מיר, זאג איך, איך זאל ניט זיין טביה, איך זאל זיין איין אנדערער, וואלט איך אליין אויך, זאג איך, געקושט אט די נאקעטע ווענט מיט אט די לעדיגע פאלי־צעס... איך וואלט אליין אויך, זאג איך, צוגעפאלען צו אט דער דאזיגער ערד!... עס טהוט מיר באנג, זאג איך, איטליכם ברעקעל גלייך מיט דיר. נארעלע! אפילו אט די קאץ, זאג איך, זעהסט דו, אז זיצט זי דארט א פאר'יתומ'טע אויפ'ן פּריפּעטשיק? א שטומע צונג, א חיה, זאג איך, פון דעסטוועגען איז א רחמנות, זי בלייבט אליין אהן א בעל־הבית — צער־בעלי־חיים”... „ס'איז דא, מאהל דיר, זאגט זי, א גרעסערער רחמנות”... „דהיינו?” „דהיינו, אט פאהרען מיר אוועק, זאגט זי, און לאזען איבער דא איין מענטשען אליין, עלענד ווי א שטיין”. פארשטעה איך ניט, וואס זי מיינט, און רוף מיך אן צו איהר: „וואס בעלעבעטשעסט דו, זאג איך? וואסערע פלאמען? וואס מענטש? וואסער שטיין?” מאכט זי צו מיר: „טאטע, איך רעד ניט פונ'ם וועג, איך רעד, זאגט זי, פון אונזער חוה'ן”... און ווי זי האט מיר אויסגערעדט דעם דאזיגען נאמען, איז שווער איך אייך, ווי מיט א הייסען אקרעפּ, אדער מיט א שייט־האלץ איבער'ן קאפּ! און איך פאל אן אויף מיין טאכטער און גיב איהר אוועק א וויסטען סוף: „וואס עפּיס פלוצים איז מיטען דרינען חוה, זאג איך? איך האב דאך אנגעזאגט, זאג איך,

וויפיעל מאָל, אַז חוה לא יזכר ולא יפקד!"... מיינט איהר, אַז זי שרעקט זיך איבער? אָבער גאָר לאָ! טביה'ס טעכטער האָבען אין זיך אַ כח! „טאַטע, מאַכט זי צו מיר, דו בייזער זיך נאָר ניט אַזוי שטאַרק און דערמאַן זיך בעסער, וואָס דו אַליין, זאָגט זי, האָסט געזאָגט וויפיעל מאָל, אַז סע שטעהט געשריבען, אַז אַ מענטש דאַרף האָבען רחמנות אויף אַ מענטשען, ווי אַ טאַטע אויף אַ קינד"... איהר הערט ווערטער? ווער איך מסתמא נאָך מעהר אויפגעקאָכט און געב איהר אָוועקעט אַ גאַב, ווי איהר קומט: „פון רחמנות, זאָג איך, רעדסט דו מיט מיר? וואו איז געוועזען, זאָג איך, איהר רחמנות, אַז איך בין געלעגען ווי אַ הונט פאַר'ן גלח, ימח שמו, איהם געקושט די פיס, און זי איז אפשר געוועזען, זאָג איך, אין צווייטען חדר און אפשר געהערט איטליכס וואָרט?... אָדער וואו איז געוועזען, זאָג איך, איהר רחמנות, אַז די מאַמע עליו השלום איז געלעגען, זאָג איך, ניט פאַר דיר געדאַכט, אָט דאָ אויף דער ערד מיט שוואַרצען איבערגעדעקט? וואו איז זי דעמאָלט געוועזען?... און די נעכט, וואָס איך בין, זאָג איך, ניט געשלאָפען? און דאָס קרענקען, וואָס האָט מיך, זאָג איך, געקרענקט די גאַנצע צייט ביז היינטיגען טאָג נאָך, אַז איך דערמאַן מיך, זאָג איך, וואָס זי האָט מיר אָפּגעטהאָן, אויף וועמען זי האָט אונז אויסגעביטען — וואו איז, זאָג איך, דער רחמנות אויף מיר?"... און עס פאַרבאַקט מיך ביי'ם האַרצען און איך קאָן ניט רעדען מעהר... מיינט איהר דאָך אודאי, אַז טביה'ס טאָכטער האָט נישט געפונען, וואָס מיר דערויף אָפּצוענטפערען? „דו אַליין, זאָגט זי, זאָגסט דאָך, טאַטע, אַז דער מענטש, וואָס האָט חרטה, איז איהם אפילו גאָט אַליין אויך מוחל"... „חרטה? — זאָג איך. — צו שפּעט! דאָס צווייגעלע, זאָג איך, וואָס האָט זיך איינמאָל אָפּגעריסען פון בוים, מוז, זאָג איך, פאַרטריקענט ווערען! דאָס בלעטעל, זאָג איך, וואָס איז אָפּגעפאַלען, מוז פאַר־פוילט ווערען, און מעהר, זאָג איך, זאָלסט דו מיט מיר ניט רעדען דערפון — ע ד כ א ן א ו מ ר י ם ב ש ב ת ה ג ד ו ל!"...

בקיצור, דערזעהן, אז מיט ווערטער קאָן זי מיט מיר גאָרניט מאַכען, טביה איז ניט דער מענטש, וואָס מע רעדט איהם איבער, פאַלט זי צו מיר שוין גאָר צו און הויבט מיך גאָר אָן צו קושען אין די הענט אריין און מאַכט צו מיר: „טאַטע, זאָגט זי, זאָל איך שלעכטס האָבען, זאָל איך שטאַרבען אָט־אָ־דאָ אויפ'ן אָרט, אויב דו וועסט זי איצטיגס מאָל, זאָגט זי, אַפּשטויסען, ווי דו האָסט זי אַפּגעשטויסען דעמאָלט אין וואַלד, אַז זי איז, זאָגט זי, צוגעפאַלען צו דיר, און דו האָסט פאַרקערעוועט, זאָגט זי, דאָס פערדעל און ביזט אַנטלאָפען!“... „וואָס פאַר אַ פּריטשעפּע, זאָג איך, אויף מיין קאָפּ? וואָס פאַר איין אָנשיקעניש?! וואָס האָסט דו זיך גענומען, זאָג איך, אויף מיין לעבען?!“... לאָזט זי מיך ניט אָפּעט, האַלט מיך צו ביי' די הענט און טענה'ט זיך איהרס: „זאָל איך שלעכטס האָבען, זאָגט זי, זאָל איך שטאַרבען, אויב דו וועסט איהר ניט מוחל זיין, זאָגט זי, ווארום זי איז דיר אַ טאָכטער, זאָגט זי, גלייך ווי איך!“... „וואָס ווילסט דו, זאָג איך, פון מיין לעבען? זי איז ניט מיין טאָכטער מעהר! זי איז שוין, זאָג איך, לאַנג געשטאָרבען!“... „ניין, זאָגט זי, זי איז ניט געשטאָרבען און זי איז שוין צוריק דיין טאָכטער, זאָגט זי, ווי געוועזן, ווארום פון דער ערשטער מינוט, זאָגט זי, אַז זי איז געוואָרען געוואָרען, אַז מע שיקט אונז ארויס, האָט זי געזאָגט צו זיך אַליין, אַז דאָס שיקט מען אויס אונז אַלעמען, זי אויך, הייסט עס. דאָרט וואו מיר — אַזוי האָט מיר חוה אַליין געזאָגט — דאָרט איז זי. אונזער גלות — דאָס איז איהר גלות... אַ סימן, זאָגט זי, האָסט דו, טאַטע, אָט איז אַפילו דאָס פּעקעל איהרס“... אַזוי מאַכט צו מיר מיין טאָכטער, ציימעל הייסט עס, אין איין אָטעם, ווי די עשרת בני המן אין דער מגילה, און לאָזט מיך אַפילו ניט אַ וואָרט ארויסרעדען און טהוט מיר אַ ווייז־אָן אויף עפּיס אַ פּעקעל אין אַ רויטער פּעטשיילע איינגעוויקעלט, און טאָקי פּאָוטירנע טהוט זי איין עפען־אויף די טהיר פון צווייטען אַלקיר און אַ רוף־אויס: „חוה!“ — ווי איהר זעהט מיך אַ אידען... און וואָס זאָל איך אייך זאָגען, ליעבער פריינד? טאָקי

פונקט אזוי ווי ביי אייך אין די ביכלעך ווערד באשריבען, באווייזט זי זיך, חוה הייסט עס, פון אלקיר ארויס — א געזונטע, א גלאטע, א שענע, ווי געוועזן, ניט געמינערט א האר, נאר דאס פנים א ביסעל פארזארגט, די אויגען א ביסעל פארצויגענע, און דעם קאפ האלט זי הויך, מיט גדלות, בלייבט שטעהן א ווייל'ע, קוקט אויף מיר, איך — אויף איהר. דערנאך ציהט זי אויס צו מיר ביידע הענט, און נאר איין ווארט קאן זי ארויסרעדען, איין־און־איינציג ווארט, און שטיל:

— טא־טע...

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

האט קיין פאראיבעל ניט, אז איך דערמאן מיך, שטעלען זיך מיר נאך איצט אויך טרערען אין די אויגען. נאר מיינט ניט פון דעסטוועגען, אז טביה האט חלילה געלאזט א טרער, אדער ארויסבא־וויזען, ווי זאגט איהר, מיאכקי לבבות — בלאטע!... דאס הייסט, וואס איך האב געפיהלט בעת־מעשה אינווענינג אין הארצען — דאס איז עפּיס אנדערש. איהר זענט דאך אליין אויך א טאטע פון קינדער און איהר ווייסט גלייך מיט מיר דעם פשט פונ'ם פסוק „כרחם אב על בנים“ און דעם טעם פון דעם, בעת א קינד, עס מעג זיך ווי פארזינדיגען, נאר אז סע קוקט אייך גלייך אין דער נשמה אריין און זאגט אייך: „טאטע!“ — אנו, זייט דעמאלט א בריה, אדרבה, און טרייבט עס אפ!... און צוריק אבער, דער כח־הדם ארבייט, און עס קומען מיר אקעגען באלד דאס שענע שפּיצעל, וואס זי האט מיר אפּגעטהאן... חוועדקע גאלאגאן, איינגעזונקען זאל ער ווערען... און דער גלח, ימח שמו... און מיינע טרערען... און גאלדע עליו השלום'ס טוידט... ניין! זאגט שוין איהר אליין, ווי קאן מען דאס פארגעסען, ווי קאן מען דאס פארגעסען?... און ווידער צוריק — סטייטש! פארט א קינד... כרחם אב על בנים... ווי טאר א מענטש זיין אזוי אכזר, אז גאט אליין זאגט אויף זיך, אז ער איז איין אל

ארד אַפּים!... ובפרט, זי האָט חרטה און וויל זיך אומקערן צוריק צו איהר טאַטען און צו איהר גאָט!... וואָס זאָגט איהר, פּאַני שלום־עליכם? איהר זענט דאָך עפּים אַ איד, וואָס קאַטאַרי איהר מאַכט ביכלעך און איהר גיט דער וועלט עצות — זאָגט שוין איהר אַליין, וואָס האָט טביה באַדאַרפט טהון? אַרומנעמען זי, ווי איין איינענע, קושען זי און האַלזען זי און זאָגען איהר, ווי מיר זאָגען יום־כפור צו כל־נדרי: ס ל ח ת י כ ד ב ר י ך — קום צו מיר, דו ביזט מיין קינד? צי אפשר פאַרקערעווען דעם דישעל, אַזוי ווי דעמאָלט, און זאָגען איהר: ל ך ־ ל ך — געה דיר געזונדערהייד פון וואַנען דו ביזט געקומען?... ניין, לאָז זיך אייך דאַכטען, למשל, עלעהיי איהר זענט אויף טביה׳ס אָרט, און זאָגט מיר בהן שלי, נאָר אָפּענטליך, ווי פאַר איין אמת׳ען גוטען פריינד: ווי אַזוי וואָלט אַ י ה ר זיך נוהג געווען?... און אויב איהר קאָנט עס מיר ניט זאָגען באַלד, געב איך אייך צייט אויף צו באַטראַכטען זיך... און דערוויילע דאַרף מען געהן — די אייניקלעך וואַרטען שוין אויף מיר, קוקען אַרויס אויפ׳ן זיידען. איהר דאַרפט וויסען, אַז אייניקלעך זענען נאָך טויזענד מאָל טייערער און איינגעבאַקענער פון קינדער. ב נ י ם ו ב נ י ב נ י ם — אַ קליינינגקייט! זייט מיר געזונט און האָט קיין פאַראיבעל ניט, איך האָב אייך אָנגעקלאַפּט אַ קאָפּ — איהר וועט שוין דערפאַר האָבען וואָס צו שרייבען... אַז גאָט וועט העלפען, וועלען מיר זיך נאָך זעהען מסתמא. אַ גוטען!

וחלקלקות

אַ פערשפּעטיגטע מעשה פון טבית דעם מילכיגען, דערצעהלט נאָך פאַר דער מלחמה, נאָר איבער דעם גלות און איבער דער מהומה האָט זי ביז אַהער ניט געקאָנט זעהען די ליכטיגע וועלט.

געשריבען אין יאָהרען 1914—1916.

וְחִלְקְלַקּוֹת

— איהר געדענקט דאָך מסתמא, פאַני שלום־עליכם, ווי איך האָב אייך אָנומעלטעו איינגעטייטשט די פרשה „לך־לך" מיט אַלע ל"ב פירושים, דערצעהלט, ווי אַזוי עשו האָט זיך פיין צערעכענט מיט זיין ברודער יעקב, גוט באַצאָהלט איהם פאַר דער בכורה, אַרויס־גע'משלח'ט מיך פונ'ם דאָרף מיט האָק און פאַק, מיט קינדער און קינדס־קינדער און מיט די בעבעכעס, ווי עס באַדאַרף צו זיין, גע־מאַכט אַ תל־עולם פון דער גאַנצער האָדאָבע מיט'ן ביסעל אָרעמ־קייט, מיט'ן פערדעל, להבדיל, פון וועלכעס איך קאָן נאָך עד־היום נית רעדען אָהן טרערען אין די אויגען, ווי מיר זאָגען תשעה־באָב אין די קינות: ע ל א ל ה א נ י ב ו כ י ה — עס האָט פאַר־דיענט, מע זאָל נאָך דעם לאָזען אַ טרער... מילא, בין איך אייך דאָס מוחל. וואָרום, צוריק שמועסענדיג, איז דאָך ווידער אַ מאָל די אייגענע מעשה: מיט וואָס בין איך דאָס מעהר בן־יחיד ביי דעם רבונו־של־עולם פון אַלע אַנדערע אחינו בני ישראל, וואָס פאַני טרייבט האַלז־און־נאַקען פון די הייליגע דערפער, קעהרט און רוימט און רייניגט און קאָרעניעט אויס מיט'ן וואָרצעל וואו נאָר ס'איז פאַרהאַן אַ סימן פון אַ איד, ווי מיר זאָגען אין „יעלה ויבוא": ו י פ ק ד ו י ז כ ר — עס זאָל גאָר קיין סליאַד נית בלייבען? מיט וואָס האָב איך דאָ, משטיינס געזאָגט, זיך איבערצונעמען פאַר גאָט מעהר פון אַלע אַרויסגעטריבענע דאָרפישע אידען, וואָס בלאָנ־קען זיך איצט אַרום אויף אַלע וועגען מיט ווייב און קינדער, ווי די בלודנע שאָף, ווייסען נית וואו אַ נאַכט איבערצונעכטיגען, האָבען נית וואו אַ קאָפ אַנצושפאַרען, ציטערען יעדע מינוט, טאָמער באַווייזט זיך פון דער ווייטען אַ קנעפּעל פון אַ אוראַטניק, אָדער גלאָט אַזוי אַ שוואַרציאָהר, ווי מיר זאָגען אין מעביר סדרה זיין:

י ש א ה׳ ע ל י ך ג ו י ?... אי, וואס? טביה איז נישט קיין עם־הארץ, ווי אנדערע דארפישע אידען, פארשטעהט א קאפיטעל תהלים, איז נישט פרעמד אין א מדרש און קאן אפדראפען, מיט גאט׳ס הילף, א פרשה חומש מיט רש״י אויך? — מילא בכן? ווילט איהר, אז עשו זאל דאס אפשאצען, ווי עס געהער צו זיין, און זאל האבען דרך־ארץ פאר אזא אידען? אדער אפשר קומט מיר גאר א דאנק דערפאר? האטש אין תוך גערעדט, איז דא נישטא מיט וואס צו שעמען זיך, און קיין חסרון איז דאס אודאי ניט, — איך מיין טאקי דאס, וואס מען איז, גאט צו דאנקען, א איד מיט לייטען גלייך, מען איז ניט בלינד אין די שווארצע פינ־טעלעך, מען איז בא׳הבינ׳ט אין א פסוק און מע ווייסט, וואו איין און וואו אויס, ווי אין פרק שטעהט געשריבען: ו ד ע מ ה ש ת ש י ב — אז וואויל איז דעם וואס ווייסט... איהר מיינט אפשר, פאני שלום־עליכם, איך זאג דאס אייך גלאט אזוי, פונ׳ם ארבעל? אדער איך וויל זיך דא אויספיינען פאר אייך, באריהמען זיך אין מיטען דרינען מיט מיין גרויס קענטשאפט און מיט מיין לומדות? האט קיין פאראיבעל ניט, דאס קאן זאגען נאר אזעלכער, וואס קען ניט טביה׳ן. טביה רעדט ניט גלאט אזוי אין דער וועלט אריין, און קיין פוסטער באריהמער, ווייסט איהר דאך, איז ער קיינמאל ניט געוועז. טביה האט ליעב צו דערצעהלען א זאך, וואס טאקי ב ע י נ י ר א י ת י — ער אליין האט דאס דורכגעמאכט, מיט איהם אליין האט זיך דאס געטראפען. זעצט אייך צו אט־א־דא אויף א וויילעטשקע, וועט איהר הארכען א שענס, ווי אזוי עס קומט א מאל צונויף א מענטשען, אז מען איז ניט קיין פראסטער בשר ודגים און מע האט א שטיקעל בעגריפיע אויך אין די עולמות העליונים און מע ווייסט, וועז און וואו און ווי אזוי אריינצושרויפען א פסוק, חאטשבי פון אונזער אלטען תהלים.

בקיצור, דאס איז געוועז, אויב איך האב קיין טעות ניט, שוין לאנג, גאר לאנג, איך האב מורא, אויב נישט אין דער סאמע היץ פון ב י מ י ם ה ה ם — פון פאני׳ס רעוואלוציעס מיט קאסנע־

טוציעס, בעת כרוקעלע האט זיך א לאז געטהאן איבער אידישע שטעדט און שטעדטלעך מיט א פריי געמיט און מיט אויפגעבונ־דענע הענט און גענומען מאכען א תכלית פון אידישען האב־און־גוטס, ככתוב, ווי אין סידור שטעהט געשריבען: ש ו ב ר א ו י ב י ם ו מ כ נ י ע ז ד י ם — געבראכען פענסטער און געריסען בעטגעוואנט... איך האב אייך שוין, דאכט זיך, א מאל געהאט געזאגט, אז איך אליין ווער ניט נתפעל פון אזעלכע זאכען, און שרעקען שרעק איך מיך אויך ניט איבער, ווארום ס'איז דאך א ממה־נפשך: איז דאס א באשערטע זאך, א גזירה מן השמים, דארף איך דאך ניט זיין קיין אויסנאם פונ'ם כלל ישראל, ווי מיר זאגען אין פרק: כ ל י ש ר א ל י ש ל ה ם ח ל ק? אלא וואס דען? ס'איז גלאט איין עפידעמיע, א מין אונטערגאנג, רחמנא ליצלן, א שטורעמווינט, וואס געהט פארביי, — איז דאך אודאי ניטא וואס אראפצופאלען ביי זיך! דער שטורעמווינט וועט זיך איינשטילען, דער הימעל וועט זיך אויסלייטערען און עס וועט זיין ח ד ש י מ י נ ו כ ק ד ם. ווי זאגט דער גוי, להבדיל: „נע בולא או מיקיטע הראשע אי נע בודע"...

און כד הוה — אזוי איז געווען איצט אויך, אז ס'איז געקומען צו מיר די הראמאדע פון דארף, ווי איך האב אייך, דאכט זיך, שוין געהאט דערצעהלט אמאל, און מיר אנגעזאגט די גוטע בשורה טובה, אז מען איז דאס געקומען צו מיר טהון, וואס מע טהוט מיט כל ישראל, דאס הייסט, מקיים זיין די מצוה פון „בעי זשידאוו". האב איך דאך מסתמא, ראשית חכמה, אויסגע'בטל'ט צו זייער קאפ אלע בייזע וויסטע חלומות, גענומען טענה'ן און פרעגען קשיות, ווי טביה קאן: סטייטש, ווי אזוי, און פאר וואס, און פאר ווען, און וואס איז דאס גלאט פאר א שטייגער אנפאלען אויף א מענ־טשען, זאג איך, אין מיטען העלען טאג און ארויסלאזען איהם די פעדערען פון די קישענס?...

מילא, טענות אהין, טענות אהער — איך זעה, ס'איז ארויס־געווארפען אלע מיינע רעד. כרוקעלע האט זיך איינגעשפארט.

זיי מוזען, זאָגען זיי, יוצא זיין פאַר נאַטשאַלסטווא. זיי האָבען מורא, זאָגען זיי, טאָמער טראָגט אָן דער רוח אַ קנעפּעל, אַ שוואַרצ־יאָהר — לאָז ער זעהען, זאָגען זיי, אַז זיי זענען לייטען־גלייך, ניט דורכגעלאָזט אַ אידען גלאַט אַזוי, אָהן אַ שום סימן פון אַ פּאָגראָם. וואָס פאַר אַ פּנים, זאָגען זיי, וועלען זיי האָבען ביי נאַטשאַל־סטווא?... על־כן, זאָגען זיי, איז געבליבען ביי הראַמאָדע, אַז עפּיס טהון מיט מיר — דאָס מוזען זיי!...

האָב איך מיך מיישב געווען סאַמע אין דער לעצטער מינוט: „ווייסט איהר וואָס, זאָג איך זיי, וויבאַלד אַז הראַמאָדע האָט אַזוי גע'פּסקנ'ט, זאָג איך, איז דאָך ניט שייך. וואָס קאָן זיין העכער פון הראַמאָדע? נאָר וואָס דען, זאָג איך, דאָס ווייסט איהר, זאָג איך, אַז ס'איז פאַרהאַן אַ זאַך, וואָס ס'איז נאָך העכער פון הראַמאָדע?“... זאָגען זיי: „דהיינו, וואָס קאָן נאָך זיין העכער?“ זאָג איך: „גאָט. איך מיין ניט, זאָג איך, אלהינו — נאָש באָג, אָדער אלהיכם — וואַש באָג. איך מיין, זאָג איך, א ל ה י נ ו ו א ל ה י א ב ו ת י נ ו — אונזער אַלעמענס גאָט... אָט יענער, זאָג איך, וואָס האָט באַשאַפען מיך און אייך, להבדיל, און אייער גאַנצע הראַמאָדע — אָט, זאָג איך, וועמען איך מיין. איז ביי איהם, זאָג איך, דאַרף מען אַ טאָפּ טהון, אויב ער וויל, אויב ער הייסט, איהר זאָלט מיר שלעכטס טהון. ווארום עס קאָן זיין, זאָג איך, אַז ער הייסט טאַקי אַזוי, און עס קאָן ווידער צוריק זיין, אַז ער וויל עס בשום אופן ואופן ניט. אַ, ווי אַזוי קאָנען מיר עס וויסען? וועלען מיר וואַרפען, זאָג איך, גורל. אָט, זאָג איך, ליגט אַ תהלים פון גאָט. איהר ווייסט דאָך, זאָג איך, וואָס תהלים באַדייט? ביי אונז הייסט עס תהלים, ביי אייך הייסט עס פּסאַלטיר. אָט דער הייליגער פּסאַלטיר, זאָג איך, וועט זיין צווישען אונז דער שופט, דער מיראַוואָי סודיאַ הייסט עס. ער, זאָג איך, וועט פּסק'ענען, צי איהר דאַרפט מיך שלאָגען, צי ניט“...

קוקען זיי זיך איבער ציקאַווע, און איוואַן פּאַפּעריליע דער סטאַראַסטע געהט אַרויס פון אינמיטען און רופט זיך אָן צו מיר:

„אשטייגער, זאגט ער, ווי אזוי וועט דאס דער הייליגער פסאלטיר פסק'ענען?“... זאג איך: „אז דו וועסט מיר געבען, איוואנו, דיין הן שלי און טאקי דיין האנד תקיעת־כף, אז הראמאדע וועט פאלגען אלץ, וואס דער תהלים וועט פסק'ענען, וועל איך דיר, זאג איך, דעמאלט באווייזען“... נעמט איוואן און ציהט מיר אויס א יד און מאכט צו מיר: „גערעדט איז גערעדט“. „אויב אזוי, זאג איך, איז גוט. איצט, זאג איך, וועל איך אויפמישען אין תהלים א בלעטעל, און דאס ערשטע ווארט, זאג איך, וואס ס'וועט זיך מיר ווארפען אין די אויגען, וועל איך אייך זאגען, און איהר, זאג איך, וועט אזוי גוט און פרום זיין דאס מיר נאכזאגען. איז אויב, זאג איך, עמיצער פון אייך אט־דא וועט עס קאנען מיר נאכזאגען, איז א סימן, זאג איך, אז גאט הייסט, איהר זאלט טהון מיט טביה'ן, וואס איהר ווילט, און אויב, זאג איך, ניט, איז א סימן, אז גאט הייסט ניט... זענט איהר מסכים?“ קוקט זיך איבער איוואן דער סטאראסטע מיט הראמאדע און מאכט צו מיר: „לאדנא“. „אויב אזוי, זאג איך, און געב א עפען־אויף דאס תהלים'על פאר זיי, איז רעכט. אט, זאג איך, האט איהר עס: „ו ח ל ק ל ק ו ת“... קאנט איהר, זאג איך, זיך אונטערנעמען מיר נאכזאגען דאס ווארט „וחלקלקות“?“... קוקען זיי איינס אויף דאס אנדערע און אלע אויף מיר און הייסען זיך איבער'חזר'ען דאס ווארט נאך א מאל. זאג איך: „ביי מיר האט איהר גע'פועל'ט האטש דריי מאל, אויב איהר ווילט: „וחלקלקות! וחלקלקות! וחלקלקות!“... זאגען זיי: „נייז, טעוועל, דו זאג ניט: חאל־חאל־חאל! דו, זאגען זיי, זאג אונז מיט א מויל און מיט א טאלק און פאוואלינקע!“ זאג איך: „אויך גע'פועל'ט! איך וועל אייך, זאג איך, זאגען מיט א מויל, און מיט א טאלק, און פאוואלינקע: ו־חלק־ל־קות! צו־פריעדען?“...

האט זיך היטשקע פארטראכט א ווײַלע און האט זיך א נעם גענומען צו דער ארבייט, איטליכער אויף זיין שטייגער: איינער האט א זאג געגעבען: „היידאמאקי“. דער אנדערער: „לאמאקי“.

ביי׳ם דריטען איז שוין גאר אויסגעקומען: חייקאליא״. וואס איז איהם עפּיס געפעלען „חייקאליא״? נאך חיה־לאה נפתלי־גרשון דעם לומער׳ס, וואס איז אנאטעווקע. איך זעה, ס׳איז א מעשה אהן איין עק, רוף איך מיך אן צו זיי: „איהר ווייסט, זאג איך, קינדער? איך זעה, אז די ארבייט, זאג איך, געהט ביי אייך צו שווערליך. אפּנים, זאג איך, אז „וחלקלקות״ איז ניט פאר אייער קאפּ; וועל איך אייך געבען, זאג איך, איין אנדער ווארט, אויך פון אונזער תהלים: „ממעמקים״... „ממעמקים קראתיך״...

האט זיך דאך מסתמא ווידער א מאל אנגעהויבען די אייגענע חתונה: ביי איינעם איז דאס אויסגעקומען „לאחאנקא קעראסינא״. ביי׳ם צווייטען — „קריווליאקא בוזינא״. דער דריטער האט גאר א שפּיי געטהאן: „טפו! נעחאי טובי ליחא האדינא!״...

בקיצור, זיי האבען, אפּנים, געזעהען, אז מיט טביה׳ן וועלען זיי זיך ניט אויס׳טענה׳ן, רופט זיך אן צו מיר דער סטאראסטע, איוואן פּאפּערילע הייסט עס, בזה הלשון: „די מעשה, זאגט ער, דערפון איז אזוי. מיר האבען צו דיר, טעוועל, אייגענטליך, גאר־נישט ניט. דו ביזט טאקי א זשיד, נאר ניט קיין שלעכטער מענטש. איינס צום אנדערען אבער געהער זיך ניט אן — שלאגען דארף מען דיך. הראמאדע האט אזוי גע׳פסק׳ענט — פארפאלען. מיר וועלען דיר, זאגט ער, האטש אויסהאקען א פּאר פענסטער. און פאר נויט, זאגט ער, קאנסט דו אליין זיך אויסהאקען א פּאר שויבען — אבי פארשטאפּען זיי דאס מויל, האפּט זיי דער שווארצ־יאהר! טאמער, זאגט ער, פאהרט דורך נאטשאלסטווא, לאזען זיי, זאגט ער, זעהען, אז מע האט דיך ניט דורכגעלאזט. אניט, זאגט ער, וועט מען איבער דיר אונז נאך שטראפירען... און אצינדערט, זאגט ער, טעוועל, שטעל דעם סאמאוואר און זיי אונז מכבד מיט טיי, און, פארשטעהט זיך, א האלב עמער בראנפען פאר הראמאדע, וועלען מיר נעמען צו גלעזלעך און טרינקען פאר דיין געזונט, ווארום דו ביזט, זאגט ער, א קלוגער איד, פון גאט׳ם מענטשען״...

אט מיט די ווערטער און מיט דעם לשון, ווי איך דערצעהל אייך, גאט זאל מיר אזוי העלפען מיט אייך אינאיינעם בכל אשר אפנה!

נו, איצט פרעג איך אייך, פאני שלום־עליכם, איהר זענט דאך עפּיס א איד, וואס קאטארי איהר שרייבט — איז שוין טביה געדעכט, וואס ער זאגט, אז מיר האבען א שטארקען גאט און אז א מענטש, כל־זמן ער לעבט, טאר ביי זיך קיינמאל ניט אראפּ־פאלען, ובפרט א איד, ובפרט אזעלכער, וואס איז ניט פרעמד פון א נ ש י ש ל ו מ נ ו — פון די שווארצע פינטעלעך! ווארום נאך אלעמען, הערט איהר, קומט טאקי פארט אויס, ווי מיר זאגען אלע טאג אין דאוונען: א ש ר י י ו ש ב י — אז וואויל און אז גוט איז דעם, וואס קען. און ווי מיר זאלען זיך ניט קליגען און ווי מיר זאלען ניט וועלען געהן מיט אויבער־הסברות, מוזען מיר מודה זיין, אז מיר אידען זענען פארט דאס בעסטע און דאס קליגסטע פאלק פון אלע פעלקער, ווי דער נביא זאגט: מ י כ ע מ ד י ש ר א ל ג ו י א ח ד — ווי קאן זיך גלייכען א גוי צו א אידען? א גוי איז א גוי, און א איד איז פארט א איד, ווי איהר אליין זאגט אין אייערע מעשה־ביכלעך, אז א איד באדארף מען זיין געבוירען... א ש ר י ך י ש ר א ל — אז וואויל איז צו מיר, וואס איך בין געבוירען געווארען א איד, ווייס איך דעם טעם פון גלות־יון און פון ארומשלעפּען זיך צווישען די פעלקער און פון ו י ס ע ו ו י ח נ ו — וואו געטאגט, דארט ניט גענעכטיגט, ווארום פון זינט מע האט מיט מיר געלערענט די סדרה „לך־לך“, — געדענקט איהר, איך האב אייך אמאל געהאט דערצעהלט וועגען דעם באריכות? — האלט איך נאך אלץ אין איין געהן, און איך ווייס ניט פון קיין מקום־מנוחה איך זאל קאנען זאגען: „אט־א־דא, טביה, בלייבסט דו זיצען“. טביה פרעגט ניט קיין קשיות. מע האט איהם געזאגט, ער זאל געהן — געהט ער... אט האבען מיר זיך היינט באגעגענט מיט אייך, פאני שלום־עליכם, אט־דא, אויף דער באהן. מארגען קאן עס אונז פארטראגען קיין יעהופּעץ. איבער־א־יאהר קאן עס אונז פארשליידערען קיין אדעס, קיין ווארשא, אדער גאר קיין

אמעריקע — סיידען דער אויבערשטער זאָל זיך אַרומקוקען און זאָגען: „ווייסט איהר וואָס, קינדערלעך? איך וועל אייך גאָר אָראָפּבּרענגען משיח'ן!“... הלוואי טהוט ער אונז דעם צו־להכעיס, דער אַלטער רבונו־של־עולם! דערוויל זייט מיר געזונט, פאָהרט געזונטערהייד און לאָזט גריסען אונזערע אידעלעך און זאָגט זיי דאָרטען, זיי זאָלען זיך ניט זאָרגען: **אונזער אַלטער גאָט לעבט!...**

אַלע ווערק פון שלום-עליכם

מנחם-מענדעל

שלום-עליכם פאָלקספאָנד אויסגאַבע—ניו-יאָרק, 1927

Copyright 1918 by Olga Rabinowitz (Sholom-Aleichem), New York

מנחם־מענדל

אינהאלט

צו דער צווייטער אויפלאגע . . . . I—II

לאנדאן 9

פאפיערלעך 43

מיליאנען 81

א בכבוד'ע פרנסה 155

עס פיעדעלט ניטש 181

שלים-שלים-מזל 205

צו דער צווייטער אויפלאגע

מנחם־מענדעל איז נישט קיין העלד פון א ראמאן, און איבער־הויפט נישט קיין אויסגעקלערטע פיגור. דאס איז נעבאך א איד פון א גאנץ יאהר, מיט וועלכען דער פערפאסער איז פערזענליך און נאהענט בעקענט. ער איז דורכגעגאנגען מיט איהם א שטיק לעבען פון כמעט צוואנציג יאהר. בעגעגענט זיך אינ׳ם יאהר 1892 אויף דער אדעסער „קליינער בערזע“, האבען מיר נאכדעם דורכ־געמאכט האנד ביי האנד אלע שבעה מדורי גיהנם, אין יעהופּעץ אויף דער בערזע, „געגאנגען“ מיט איהם קיין פּעטערבורג און קיין ווארשא, אויסגעשטאנען א סך קריזיסען, זיך געווארפען מיט איהם פון איין פרנסה אויף דער אנדערער, און — אוי וועה! — נישט געפונען קיין גליק אין ערגיץ, געמוזט סוף־כל־סוף טהון דאס, וואס אלע אידען טהוען — עמיגרירען קיין אמעריקא. דארט, זאגט מען, מאכען אידען נים שלעכט... דאס וועלען מיר זעהען פון זיינע שפּעטעריגע בריעף פון אמעריקא.

דערוויל, ביז עפּיס וואס, האב איך צענויפגעזאמעלט אלע זיינע בריעף, וואס ער האט אין פערלויף פון די אכצעהן יאהר געשריבען אין פערשיעדענע צייטען, און געדרוקט אין פערשיעדענע ערטער, צו זיין ווייב שיינה־שיינדעל, ווי אויך די בריעף פון זיין ווייב צו איהם, און געמאכט פון זיי א בוך, מע קאן זאגען, כמעט א בריעף־פענשטעלער.

טאקי א בריעפענשטעלער, איינגעטיילט אין זעכס בעזונדערע אפּטיילונגען, און דערביי געהאט א מיין: א איד א סוחר, אז ער

II.

וועט וועלען שרייבען א בריעף צו זיין ווייב, למשל, פון אדעס — זאל ער זוכען אינ'ם ערשטען בוך „לאנדאן". א שפעקולאנט אויף דער בערזע פון יקנה"ז, פון אקציעס וכדומה אזעלכע סחורות — וועט געפינען א מוסטער אינ'ם צווייטען בוך „פאפיערלעך", אדער אינ'ם דריטען בוך „מיליאנען". א איד א מעקלער, א שדכן, אדער איין אגענט — לאז זוכען ווייטער. מיט איינעםווארט — יעדער וועט זיך געפינען זיינס. און אזוי ווי אידישע געשעפטען זענען, ברוך השם, אומעדום אלץ איינס, דאס הייסט, הויבען הויבען זיי זיך אן, דאכט זיך, גאנץ נישקשה'דיג, מיט אזוי פיעל בטחון און גלענצענדע האפענונגען, און אויסלאזען לאזען זיי זיך אוים, צום מיינסטען, מיט שלים־שלים־מזל, ווי ביי מיין מנחם־מענדלען, לכן בעדארף מען לאנג ניט הארעווען ביי'ם צענויפשטעלען א בריעף. מע קאן איהם נעמען גלייך, ווי ער שטעהט און געהט. און טאמער וועט זיך געפינען איינער פון טויזענד, וואס די געשעפטען זיינע געהען איהם דערוויל גוט, קאן ער זיכער זיין, אז ס'איז ניט אויף לאנג. אלץ, וואס איז געבויעט אויף לופט און אויף ווינט, מוז סוף־כל־סוף פאלען. שטארק אנגעלעגט איז דאס ניט. דערפאר איז דאס אבער אמת, און דעם אמת האבען דאך אלע מענשען ליעב...

ביי'ם צענויפשטעלען די בריעף צו דער צווייטער אויפלאגע, האב איך א סך בריוולעך שטארק פערקירצט און א סך בריוולעך גאר ארויסגעווארפען. אנגעווארען דערביי האבען גאר די זעצערס, ווייטער קיינער נישט. דער מחבר פון דעם בוך געהט מיט דעם גאנג, אז א ווערק, וואס ס'איז קירצער, איז דאס אלץ בעסער. די וואס וועלען געפינען, אז ס'איז נאך א ביסעל צו לאנג, קאנען זיכער זיין, אז, אם ירצה השם, ביי די ווייטעריגע אויפלאגען זאל דאס ווערען אלע מאל קירצער און קירצער, ביז עס וועט קומען צום רעכטען אידעאל: „**צו ניט זאגען קומט דאס ניט**"...

שלום־עליכם.

נערווי (איטאליא), ערב חנוכה תר"ע.

אדעסער בערזע.

געשריבען אין יאהר 1892.

לאָנדאָן

(אדעסער בערזע).

I.

מנחם־מענדעל פון אדעס צו זיין ווייב שיינה־שיינדעל אין כתרילעווקע.

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה־שיינדעל שתחי'.

ר א ש י ת באתי להודיעך, אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפען, מע זאָל תמיד האָרכען איינס פונ'ם אנדערען נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת זיי וויסען, אז איך בין גאָר ניט אימשטאַנד דיר צו בעשרייבען די שטאָדט אדעס, ווי גרויס און שען זי איז, און די מענשען די היגע מיט זייערע גוטע כאַראַקטערען, און די גאָלדענע געשעפטען, וואָס מע קאָן דאָ מאַכען. שטעל דיר פאָר, איך געה מיר ארויס מיט'ן שטעקעל אין ג ר ע צ ק אריין, אזוי הייסט דאָ אין אדעס די גאַס, וואו אידען האנדלען, האָב איך צוואַנציג טויזענד געשעפטלעך: וויל איך ווייץ — איז ווייץ, קלייען — איז קלייען, וואָל — איז וואָל, מעהל, זאַלץ, פעדערען, ראָזינקעס, זעק, הערינג — הכלל, וואָס א מויל קאָן אויסרעדען געפינסט דו דאָ אין דעם אדעס. איך האָב לכתחילה אפילו אָנגעשמעקט א צוויי־דריי גוטע געשעפטלעך, נאָר עס איז מיר אַלץ ניט געווען צום הארצען. האָב איך מיך אזוי לאַנג ארומגעדרעהט אין ג ר ע צ ק, ביז איך האָב מיך פאָרט צוגעשלאָגען צו עפּיס רעכטס, היינו: איך האַנדעל מיט „לאָנדאָן" און פערדיען דערביי גאָר נישקשה'דיג! מע חאַפּט

אַ מאָל אַ כּף־הא'ער, אַ מאָל אַ פופציגער, און אַ מאָל, אַז עס גערעט, אַ הונדערטער אויך. הכלל, דאָס „לאָנדאָן" איז אַזאַ מסחר, וואָס מע קאָן דערביי גליקליך ווערען אין איין טאָג. אָט איז ניט לאַנג אַרויסגעקומען אַהער איינער, עפּיס אַ שמש, און האָט געחאַפּט אין איין שמע־ישראל דרייסיג טויזענד, און האָרכט זיי היינט אַלע־מען מיט'ן קאָטער. איך זאָג דיר, זוגתי היקרה, ממש עס וואַלגערט זיך דאָ גאָלד אין די גאַסען! איך האָב, ברוך השם, קיין חרטה ניט, וואָס איך בין אַראָפּגעפאָהרען אַהער קיין אדעס. וועסט דו דאָך פרעגען: ווי קום איך קיין אדעס, אַז געפאָהרען בין איך גאָר קיין קעשענעוו? אפנים, אַז ס'איז מיר בעשערט פון גאָט, איך זאָל פערדיענען גראָבע עטליכע קערבלעך! אָט וועסט דו הערען, ווי אַזוי דער אויבערשטער פיהרט מיט אַ מענשען.

אַז איך בין געקומען קיין קעשענעוו צום פעטער מנשה אָפּ־נעמען דאָס נדן, פרעגט ער מיך: וואָס בעדאַרף איך דאָס נדן? זאָג איך: מסתמא דאַרף איך; איך זאָל ניט דאַרפען, וואָלט איך ניט קומען. זאָגט ער, אַז קיין מזומן געלד האָט ער איצט ניט, ער קאָן מיר, זאָגט ער, געבען איין אָנווייזונג צו בראָצקי'ן קיין יעהופּעץ. זאָג איך: לאָז זיין קיין יעהופּעץ, אַבי געלד. זאָגט ער: ער ווייסט ניט, צי אין יעהופּעץ איז איצטער דאָ געלד. ער קאָן מיר געבען, זאָגט ער, איין אָנווייזונג צו באַכראַכ'ען קיין וואַרשאָ. זאָג איך: לאָז זיין קיין וואַרשאָ, אַבי געלד. זאָגט ער: וואָס טויג דיר וואַרשאָ? וואַרשאָ איז ווייט. אויב איך וויל, קאָן ער מיר געבען, זאָגט ער, איין אָנווייזונג צו באַרבאַש'ען קיין אדעס. זאָג איך: לאָז זיין אדעס, אַבי געלד. זאָגט ער מיר נאָך אַ מאָל: אויף וואָס דאַרפסט דו אַזוי געלד? זאָג איך איהם: מסתמא דאַרף איך; איך זאָל ניט דאַרפען, וואָלט איך ניט קומען. בקיצור, ער דרעהט זיך אַהין־אַהער, עס האָט איהם אָבער געהאָלפען, ווי אַ טוידטען באַנקעס; איך, אַז איך זאָג געלד. איז געלד! געהט ער און נעמט אַרויס צוויי וועכסעלעך צו ת"ק קערבלעך אויף סך־הכל פינף חדשים, און אויף ש"ן קערבלעך גיט ער מיר איין אָנווייזונג צו

באַרבאַש'ען קיין אַדעס, און דאָס איבעריגע גיט ער מיר מזומן, — וועט מיר זיין, זאָגט ער, צו־שטייער אויף דער הוצאה. און מחמת איך האָב קיין צייט נים, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אינ'ם אַנדערע: בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות. זיי געזונד און לאָז גריסען שווער און שוויעגער און די קינדערלעך זאָלען לעבען, איטליכען בעזונדער גאָר פריינדליך.

ממני בעלך מ נ ח ם ־ מ ע נ ד ע ל.

ע י ק ר ש כ ח ת י. אז איך בין געקומען מיט דער אַנווייזונג צו באַרבאַש'ען, זאָגט מען מיר, אז די אַנווייזונג איז גאָרניט קיין אַנווייזונג. וואָס דען איז דאָס? ס'איז אַ סוכה־שער! לאָז פריהער אָנקומען, זאָגען זיי, פון אייער פעטער מנשה דער וואַגאָן ווייץ, און לאָז מען אַקאָרשט די ווייץ פערקויפען, וועט מען אייך דעמאָלט געבען געלד. אַ שענע מעשה, נאָר אַ קורצע! האָב איך באַלד אָוועקגעשריבען קיין קעשענעוו איין אַטקריטקע, און האָב איהם געשריבען, אז טאָמער שיקט ער נים אַרויס תיכף ומיד די ווייץ, וועל איך איהם קלאַפּען אַ דעפּעש. בקיצור, אַ שרייב אַהער, אַ שרייב אַהין — איך בין אַרומגעגאַנגען אין איינע יסורים. און ערשט נעכטען איז מיר אָנגעקומען פון קעשענעוו אַ מזומנ'ער הונ־דערטער און אויף רי"ש קערבלעך אַ וועכסעלע. אַצינד פערשטעהסט דו שוין, פאַר וואָס איך האָב דיר די גאַנצע צייט נים געשריבען? איך האָב גערעכענט, אז די שי"ן קערבלעך זענען לעזאזל. דערפון זעהט מען אַרויס, אז אַ מענש טאָר נים איבערטראַכטען אויפ'ן ערגסטען. ס'איז דאָ אַ גאָט אויף דער וועלט, וואָס פיהרט אויס. איך האָב דאָס גאַנצע ביסעל מזומנ'ס אַריינגעבראַקט אין „לאָנדאָן" אַריין, איינגעהאַנדעלט אַ רעמעל סחורה, „האָסלעך" און „בעסלעך", און דאַנקען השם יתברך — מע זאָגט, אז ס'איז שוין דאָ ריוח!

ה נ " ל.

II.

שיינה־שיינדעל פון כתרילעווקע צו איהר מאן מנחם־מענדעל אין אדעס.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדעל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אז מיר זענען אלע גאט צו דאנקען אין בעסטען געזונד, געב גאט דאס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, אז עס האט זיך מיר וויעדער אנגערופען די אמאלעדיגע ספאזמע, אויף דיין פעטער מנשה געזאגט געוואָרען, וואס האט דיר געמאכט אזא שענעם מחק פון די פופ־צעהנהונדערט קרעפלעך נדן, אזא יאהר, אזא מזל! ווי זאגט די מאמע מיינע זאל לעבען: „געשיקט דורך דער קאץ שלח־מנות"... ווערכסעלעך וואלט איך ביי איהם נעמען! קרענק וואלט איך ביי איהם נעמען! קדחת אויף פינף חדשים! הערסט דו, הלוואי איך זאל ליגען זאגען, נאר כ'האב מורא, דו וועסט די איבעריגע קערב־לעך נישט אנקוקען, ווי דו קוקסט ניט אן די אויהערען דיינע, וואס דו האסט זיי פערטראגען אזש אהין קיין אדעס. דיין גליק, וואס די מאמע ווייסט ניט פון קיין ווערכסעלעך; עס וואלט זיך געטהאן חושך! און דאס, מענדעל, וואס דו שרייבסט, אז דו פערדיענסט, ראנקען גאט, געלד, איז ביי אונז אלעמען אוודאי זעהר אנגעלעגט. נאר וואס דען? האב דיר אכציג שווארצע יאהר, מיינע שונאים, אז דו שרייבסט שוין יא, שרייב זשע ווי א מענש! פאר וואס זאלסט דו ניט ארויסשרייבען אקוראט, וואס איז דאס פאר א מין סחורה אט דאס, וואס דו האנדעלסט מיט דעם? ווי טייער לייזט מען דאס איין ארשין? צי אפשר פערקויפט זיך עס אויף דער

וואָג? פרעג מיך בחרם וואָס דאָס איז, און מיט וואָס מע עסט דאָס! היינט פערשטעה איך ניט, דו זאָגסט, אז אָט האָסט דו איינגעקויפט סחורה, און אָט איז שוין דאָ ריוח. וואָס איז דאָס פאַר אַ מין סחורה, וואָס וואַכסט ביי דיר אזוי גע׳שמעיה׳דיג? „פעטשעריצעס, זאָגט די מאַמע, בעדאַרפען אויך אַ רעגען!"... און אז ס׳איז דאָ ריוח, פאַר וואָס פערקויפסט דו ניט? אויף וואָס וואַרטסט דו? אויף אַ יקרות? און פאַר וואָס שרייבסט דו ניט, וואו דו שטעהסט איין און וואָס עסט דו? עפּיס גלייך, ווי איך וואָלט דיר זיין אַ פרעמדע, ניט קיין ווייב ביז הונדערט צוואַנציג יאָהר, נאָר עפּיס אַ פּאָליובאָווניצע, להבדיל, ווי זאָגט די מאַמע זאָל לעבען: „אז אַ קוה געהט אַוועק אין טשערעדע, פערגעסט זי דעם זיי־געזונד". מיר דאַכט, דו זאָלסט מיך ווערלען פאָלגען, וואָלסט דו געזעהען אויסהאַנדלען זיך וואָס גיכער און קומען בעסער אהיים מיט׳ן ביסעל מזומנ׳ס, וועסט דו דיר געפינען שענערע געשעפטען, ווי אָט דאָס דאָזיגע... איך זאָל אַזוי וויסען פון קרחת, ווי איך וויים ווי מע רופט עס! און זיי געזונד, ווי עס ווינשט דיר פון טיעפען הארצען

דיין באמת געטרייע פרוי ש י י נ ה ־ ש י י נ ד ע ל.

III.

מנחם־מענדעל פון אדעס צו זיין ווייב שיינע־שיינדעל אין כתרילעווקע.

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינע־שיינדעל שתחי'.

ר א ש י ת באתי להודיעך, אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאל העלפען, מע זאל תמיד הארכען איינס פונ'ם אנדערען נאר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אמן.

ו ה ש נ י ת זיי וויסען, אז עס איז מיר קיין חידוש ניט, וואס דו פערשטעהסט ניט דעם שכל פון „לאנדאן". ווארום אז ווי באלד אידען סוחרים, אידען מיט בערד, ווייסען ניט ווער עס האט זיי געשלייערט, היינט לא כל־שכן א אידינע! על כן וועל איך דיר קלאר מאכען, זאלסט פערשטעהן דאס געשעפט אקוראט. הנה זיי וויסען, אז דאס „לאנדאן" גופא איז איין איידעלע מאטעריע. פערקויפען פערקויפט זיך עס אויפ'ן ווארט, און זעהן זעהט מען דאס ניט. אלע מינוט בייט זיך עס: אט איז דאס טייער, אט איז דאס וואלוועל, אט איז „האס", אט איז „בעס", דאס הייסט, דאס קערבעל דארט אין בערלין אדער עס הויבט זיך, אדער עס פאלט, עס ווענדט זיך אין בערלין; ווי אזוי בערלין זאגט, אזוי איז דאס. עס לויפען די קורסען אויף און אפ משוגענערווייז, עס פליהען דעפעשען אהין און צוריק, און אידען לויפען ארום ווי אויף א יריד, מאכען געשעפטען און ווערען גליקליך, און איך אויך בתוכם. עס איז א טומעל, א בהלה, מע קאן דא פערדולט ווערען. אט, למשל, האב איך נעכטען געמאכט א „סטאלאזש", מיך געקאסט א פופציגער, איז ער היינט אין דער פריה, פונקט זייגער צוועלף, אויסגע

רונען געוואָרען. נאָר דו ווייסט דאָך ניט מסתמא, וואָס הייסט „מאַ־כען אַ סטאַלאַזש“, — בעדאַרף מען דיר געבען צו פערשטעהן. למשל, מע גיט אַוועק אַ פּופּציגער פּאַר אַ טאָג, און יענער „שטעלט אַ קורס“, קאָנסט דו דיר מאַכען פונ'ם „סטאַלאַזש“ „צוויי זייטען“, היינו: צוויי „בעסען“, אָדער צוויי „האָסען“, אָדער גאָר בלייבען שטעהן און פערקויפען יענעם אַ „בלינדערעכט“ ביז נאָך „שלום“ („שלום“ הייסט ביי אונז אין אָדעס פּאַר־נאַכט, ווי ביי אייך בין מנחה למעריב). איז ווי באַלד דער קורס „שטעהט אָפּ“, איז כּפּרה דער גאַנצער פּופּציגער — הייסט דאָס געמאַכט אַ „סטאַלאַזש“. זאָלסט אָבער גאָר קיין יסורים ניט האָבען, זוגתי היקרה! דער־לעגען אַ פּופּציגער איז דאָ פון די קלייניגקייטען. השם יתברך וועט העלפען, עס וועט „אַוועקגעהן די רעכטע זייט“, וועל איך, אם ירצה השם, פערדיענען געלד, און אַ סך! און וואָס דו זאָגסט מכח דעם פעטער מנשה'ס וועכסעלעך, האָסט דו אַ גרויסען טעות. דער גוטער יאָהר האָט איהם ניט גענומען, ער איז נאָך אַ שענער בטוח! לאָם איך נאָר וועלען אַראָפּגעבען אַ „סקידקעלע“, קאָן איך זיי פערצור־קערען. נאָר איך וויל נישט. איך זאָל דאַרפען געלד, האָב איך גענוג: איך קאָן פערהאַנדלען אַ פּאָר „האָסלעך“, אָדער אַ פּאָר „בעסלעך“. נאָר איך בין קיין בעלן ניט דערויף. איך קאָן בע־שטעהן בעסער צו קויפען נאָך אַ „סטאַלאַזש“. וואָס מעהר „סטאַ־לאַזשען“ איז אַלץ בעסער. אַז מע לעגט זיך שלאָפען מיט אַ „סטאַ־לאַזש“, שלאָפט זיך גאָר אַנדערש! און מחמת איך האָב קיין צייט ניט, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אינ'ם אַנדערען בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות. לעת־עתה לאָז גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה.

ממני בעלך מ נ ח ם - מ ע נ ד ע ל.

ע י ק ר ש כ ח ת י. וואָס דו פרעגסט מיך, וואו איך שטעה איין און וואָס איך עס, שרייב איך דיר, זוגתי היקרה, איך וויים

אליין ניט אויף וואָס פאַר אַ וועלט איך בין. די שטאָדט אַדעס איז אונגעהייער גרויס, און אַלסדינג קאָסט דאָ טייער, און די הייזער זענען דאָ הויך ביז'ן הימעל, מע דאַרף קלעטערען אויף אייזערנע טרעפּ אַ האַלבע שעה, ביז מע קומט אַהיים, אַזש אונטער'ן הימעל, און אַ פענסטערעל איז אַ קליינס, ווי אין אַ טורמע. איך בין זיך מחיה, אַז ס'ווערד טאָג און איך קאָן מיך אַרויסחאַפּען פון דער טורמע אַהין אין גרעצק אריין, און דאָרטען טאַקי עס איך שטעהענדיג, דאָס הייסט, מע חאַפּט איבער וואָס גאָט גיט, וואָרום ווער האָט צייט זיך אָוועקזעצען עסען, אַז מע דאַרף אַלע מינוט געוואָהר ווערען די קורסען פון בערלין? דערפאַר איז דאָ פרוכטען בזיל הזול. וויינטרויבען עסט מען דאָ נישט ווי ביי אַייך אין כתרילעווקע ראש השנה אויף שהחיינו, — דאָ עסט מען וויינ־טרויבען אַלע טאָג, און אין מיטען גאָס, מע שעמט זיך גאָר ניט.

הנ"ל.

IV.

שיינה־שיינדעל פון כתריל עוועקע צו איהר מאן מנחם־מענדעל אין אדעס.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדעל נ"י.

ע ר ש ט ע נ ס קום איך דיר צו מעלדען, אז מיר זענען אלע גאט צו דאנקען אין בעסטען געזונד, געב גאט דאס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צ ו ו י י ט ע נ ס שרייב איך דיר, אז איך האב דיך אנגעקוקט טאקי נאר ווי א משוגענעם! לאם איך אזוי וויסען, אויף א פולער וואך ניט אויסגערעדט זאל זיין, פון דער שטאדט אדעס, ווי איך הויב אפילו אן צו וויסען, וואס דו פלאפעלסט מיר אין דעם בריעף „העם" און „באם" און „דעלעזשאנס", דער שווארצער יאהר ווייסט איך דארטען! עס פליהען ביי דיר פופציגערס, ווי האלעשקעס, עפים איז ביי דיר דארטען געלט — שמעלט, הפקר ציבעלעס! אוודאי קאן מען געהן אין גאלד ביי אזעלכע פרנסות! איך פערשטעה ניט, חאטש נעם מיר ארא דעם קאפ, וואס איז דאס פאר א מין סחורה, וואס מע זעהט זי ניט? א קאץ אין א זאק!?... הערסט דו, מענדעל? מיר געפעלט דאס ניט. איך בין ביי מיין מאמען נישט געפרובט געווארען צו אזעלכע לופטיגע פרנסות, לאז מיך גאט היטען אויף ווייטער אויך. ווי זאגט די מאמע זאל לעבען: „פון לופט האפט מען א פערקיהלונג"... דו שרייבסט: „אז מע לעגט זיך שלאפען מיט א דעלעזשאנס, שלאפט זיך גאר בעסער"... ווער לעגט זיך עס שלאפען מיט א דעלעזשאנס? עפים מאדנע דבורים, טערקיש לשון! און וואס דו שרייבסט מיר, אז דו קאנסט פערצוקערען דעם פעטער מנשה'ס וועכסעלעך, איז טאמער וועל איך אין

דעם נ י ט גלויבען, וועל איך אויך ניט זיין קיין אפּיקורס׳טע, ווי די מאַמע זאָגט: „גלויב נישט ביז דו צעהלסט ניט איבער“... ווייסט דו וואָס, מענדעל? פאָלג מיך, א ווייב, טהו א שפּיי אויף דעם אַדעס, און קום בעסער צו פאָהרען אהיים, קיין כתרילעווקע. פופצעהנהונדערט קערבלעך האָסט דו, א דירה גיט אונז דער טאַטע זאָל לעבען, קלייטען פערדינגען זיך, היינט וואָס פעהלט דיר נאָך? צו וואָס בעדאַרף איך ליגען ביי יענעם אין מויל, און שונאים זאָלען מומלען, אז דו האָסט זיך אַוועקגעלאָזט קיין אַדעס און מיך האָסט דו אַוועקגעוואָרפען, ניט דערלעבען זאָלסט דו דאָס! דערווייל מעג נאָך דיין אַדעס זיין די כפּרה פאַר אונזער כתרילעווקע מיט אַלע דיינע הויכע מויערען מיט די אַייזערנע טרעפּ, וואָס מע דאַרף זיך דראַפּען אויף זיי משוגענערווייז! טאַקי כדאַי צוליעב דעם זיך קאַלי מאַכען דעם מאָגען, — וואָס איז? ס׳איז א זול אויף וויינ־טרויבען! וויינטרויבען דאַרף מען פרעסען, פלוימען איז ביטער? ס׳איז ביי אונז היינט א גערעט אויף פלוימען, א גילדען אַיין עמער! נאָר עס געהט דיר שטאַרק אָן וואָס ביי אונז אין דער היים טהוט זיך. דו פרעגסט אפילו ניט אויף די קינדער, וואָס זיי מאַכען. האָסט שוין גאָר פערגעסען, אז דו ביזט א טאַטע פון דריי קינ־דערלעך זאָלען געזונד זיין, ווי זאָגט די מאַמע: „דאַלי אָטשע, דאַלי סערדצע“... אזא מכה זאָל זיך דיר זעצען, ווי זי איז גערעכט! דערווייל בלייב געזונד און פיעל גליקליך, ווי עס ווינשט דיר

דיין באמת געטרייע פרוי ש י י נ ה ־ ש י י נ ד ע ל.

V.

מנחם־מענדעל פון אדעס צו זיין ווייב שיינה־שיינדעל אין כתרילעווקע.

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה־שיינדעל שתחי'.

ר א ש י ת באתי להודיעך, אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפען, מע זאָל תמיד הערכען איינס פונ'ם אַנדערען נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת זיי וויסען, אז עס געהט אצינד א מורא'דיגער „בעס“, האָב איך מיך אַנגעקויפט מיט „לאָנדאָן“ ווי א פויק, און איך האָב מיך בעוואָהרענט מיט זיעבעצעהן „בעסען“ און מיט אכט „סטאַלאַזשען“. הייסט בעדאַרף איך אַפּנעמען „דיפערענצען“ עט־ליכע הונדערט קערבלעך, וועל איך, אם ירצה השם, ווייטער מאַכען „בעסען“. זאָלסט אַנקוקען, זוגתי היקרה, ווי אַזוי עס ווערען דאָ געמאַכט געשעפטען אויפ'ן וואָרט. וואָלסט דו פערשטאַנען, וואָס הייסט אדעס; א שאָקעל מיט'ן קאָפּ איז דאָ פּונקט ווי געמאַכט א קאָנטראַקט. איך געה מיר ארויס אין ג ר ע צ ק, קום אריין אין א „קאַפּיי“, זעץ מיך אַנידער ביי א טישעל און שאַף מיר א גלעזעל טיי, צי קאַווע, צי עפּיס אַנדערש; קומט צו געהן איין מעקלער, דער אַנדערער, דער דריטער; מע דאַרף נישט האָבען נישט קיין קאָנטראַקט, נישט קיין קוויטעל, קיין איינגעטונקענע פען אפילו! יעדער מעקלער האָט ביי זיך א ביכעלע מיט א שטיפטעל, נעמט ער ארויס דאָס ביכעלע און פערשרייבט, אז איך האָב ביי איהם צוויי „בעסען“, און איך נעם ארויס און צאָהל איהם אָפּ די עטליכע קערבלעך — מחיה! און שפּעטער מיט א פּאָר שעה, אז גאָט הייסט, מע ווערד געוואָהר דאָס „טאַקסירעכץ“ פון בערלין, קומט צו לויפען

טאקי דער אייגענער מעקלער און גיט שוין א פינפאונצוואנציגער פון אויבען, און נאך שפעטער, אז מע ווייסט שוין „אנפאנג" אויך, שטופט ער א פופציגער, און אז גאט וויל צו „שלום", וואכסט אן א גאנצער הונדערטער, און א מאל קאן געמאהלט זיין, אז טאקי צוויי הונדערט, און א מאל דריי הונדערט אויך, פאר וואס ניט? דערויף איז דאך עס א בערזע! א בערזע איז א שפיעל, א גליק־זאך. און וואס דו שרייבסט מיר, אז דו גלויבסט נישט אינ'ם פעטער מנשה'ס וועכסעלעך, קאן איך דיר אנזאגען א בשורה, אז איך האב זיי שוין פערצוקערט. א סימן האסט דו: וואו האב איך גענומען געלד אויף אזוי פיעל „בעסען" מיט אזוי פיעל „סטאלאזשען"? „סטאלאזשען" איז ניט, ווי דו רופט עס אן, „דעלעזשאנסען". דעלעזשאנסען איז דאס, וואס מע פאהרט אויף דעם קיין ראדא־מישל און קיין זשיטאמיר, און „סטאלאזש" איז א שטיקעל פאפיער, וואס יענער שרייבט אן און חתמ'עט זיך אונטער, אז ס'וועט קומען „אולטימא", דאס הייסט סוף חודש, איז ער מחויב אזוי פיעל און אזוי פיעל פונטען צו דעם און דעם קורס דיר געבען און ביי דיר נעמען. די ברירה, הייסט עס, איז ביי דיר, וואס דו ווילסט — דאס טהוסט דו: ווילסט דו, גיסט דו, ווילסט דו, נעמסט דו. היינט פערשטעהסט דו שוין דעם שכל פון „סטאלאזש"? ווען גאט העלפט רעכטע „וואריאציעס" אויף „לאנדאן", און מע טהוט, למשל, א שמועס אויף די בלעטער מכח מלחמה, פאלט דאס רוסישע קערבעל אראפ אין דער ערד אריין, און דאס „לאנדאן" טהוט זיך מיט א מאל א רוק, אז מע דערקענט נישט דעם פלאץ. אט האט מען געשמועסט יענע וואך פון דער איינגעלשער מלכה, אז זי איז עפיס נישט אין בעסטען געזונד, איז באלד געפאלען דאס רוסישע קערבעל, און „סטאלאזשען" האבען זיך געגעבען א הויב־אויף העכער הייזער! איצט שרייבען די גאזעטען, אז ס'איז איהר בעסער, האט זיך דאס רוסישע קערבעל אויפגעהויבען, און מע קאן שוין קויפען „סטאלא־זשען" וויפיעל מע וויל. הכלל, זאלסט גאר ניט זארגען, זוגתי היקרה, עס וועט, אם ירצה השם, זיין אלסדינג, ווי מע זאגט ביי

אונז אין אַדעס, „אין בעסטען אָרדענונג“! און מחמת איך האָב קיין צייט ניט, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אין די שפּעטעריגע בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלס־דינג באריכות. לעת־עתה זאָל גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. און לאָז גריסען די קינדערלעך זאָלען לעבען און אַלעמען גאָר פריינדליך.

ממני בעלך מנחם־מענדעל.

עיקר שכחתי. ביי אונז אין אַדעס זענען די היצען אַזוי גרויס, אַז מע ווערד פערברענט, און ביי נאַכט ווערד מען צעגאַנגען, אַזוי ווי וואַקס. דעריבער אַז סע קומט פאַר־נאַכט, ווערד די שטאָדט פּוסט. דער עולם צעפאָהרט זיך אויף די פאָנטאַנען, אויפ׳ן גרויסען פאָנטאַן, אָדער אויפ׳ן קליינעם פאָנטאַן, אָדער גאָר אויפ׳ן „לאַנד־זשעראָן“. דאָרטען קריגסט דו וואָס דו ווילסט, וואָס דיין האַרץ גלוסט, און קאָנסט זיך באָדען אין ים, און קאָנסט הערען מוזיק, און דוקא אומזיסט, אָהן אַ גראָשען געלד!

הנ״ל.

VI.

שיינה־שיינדעל פון כתרילעווקע צו איהר מאַן מנחם־מענדעל אין יעהופּעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדעל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, אַז איך האָב שוין ווידער צו טהון מיט די צייהן, אויף דיינע אַדעסער „דראָנזשיקעס" געזאָגט געוואָרען. איך דאַרף זיך רייסען דאָ אויף די צייהן און מוטשען מיט די קינדער זיינע, און ער — גאָרניט, לעבט זיך אָפּ, ווי גאָט אין אַדעס, פאָהרט אַרום רייטענדיג אויף „דראָנזשיקעס", באָדט זיך אין „קאָראָטקי וויק" און כלי־זמר שפּיעלען איהם צו. וואָס פעהלט איהם, אַשטייגער? ווי זאָגט די מאַמע: „רייטענדיג וואָלט ער געפאָהרען ביי מיר אויף אַ בעזעם, ניט אויף קיין דראָנזשי־קעס!"... ממה נפשך, ביזט דו אַ סוחר און האַנדעלסט מיט דער שענער סחורה דאָרטען, וואָס מע רופט זי „לאָנדאָן", טאָ האָב אין זינען מסחר, ניט די איינגעלשע מלכה. האָב בעסער אין זינען דיין ווייב, האָסט אַ ווייב ביז הונדערט צוואַנציג יאָהר מיט קינ־דערלעך דריי, זאָלען געזונד זיין, ווי זאָגט די מאַמע: „האָב אין זינען זיך, וועסט דו פערגעסען אין יענעם"... און וואָס דו שרייבסט מיר פון דיינע גליקען, זאָג איך דיר דעם אמת, עס דרעהט זיך מיר אַזש דער קאָפּ! עס גלויבט זיך מיר עפּים ניט, חאָטש קוילע מיך, אַז אָט אַזוי פליהען דאָס הונדערטערס גלייך אין די הענד אַריין! וואָס איז דאָס פאַר אַ מין כשוף דאָרטען, אַ פערבלענדעניש, צי

וואָס? זעה נאָר, אַז פון די אַלע גדולות זאָלסט דו חלילה דאָס נדן־געלד נישט אָנריהרען, וואָרום טאָמער ווערד געמינערט אַ גראָ־שען פונ׳ם נדן, וועט דיר דעמאָלט מעהר נישט אָפּגעהן פון דער מאַמע זאָל לעבען!... ער זאָל זיך עס אַפילו דערמאַנען, מיר דאַכט, דו ווייסט גאַנץ גוט, אַז איך בעדאַרף האָבען אַ זיידען מענטעלע ווי אין לעבען אַריין, און וואָלענס אויף אַ קלייד, און אַ צוויי שטיקלעך מאַראָזעוו׳ס זאָנע. אַ מינדסטע נאַרישקייט בעדאַרף איך איהם אָנזאָגען, אַליין ווייסט ער נעבאַך ניט, דער מוח איז איהם אויסגעדאַרט געוואָרען, ווי די מאַמע זאָגט: „ווער סע שטויסט זיך ניט אַליין, דעם גיט מען אין זייט אַריין“... ווי עס ווינשט דיר פון טיעפען הארצען

דיין באמת געטרייע פרוי ש י י נ ה ־ ש י י נ ד ע ל.

VII.

מנחם־מענדעל פון אדעס צו זיין ווייב שיינה־שיינדעל אין כתריעלווקע.

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה־שיינדעל שתחי'.

ראשית באתי להודיעך, אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפען, מע זאָל תמיד האָרכען איינס פונ'ם אַנדערען נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

והשנית זיי וויסען, אַז איך האָלט שוין ווייט, היינו, איך האָב מיך גוט אַריינגעחאַפּט אין „בעס" אַריין און געה שוין אַצינד מיט „פעסט־לאָנדאָן", דאָס הייסט, איך טהו שוין אַ געב אָדער אַ נעם מיט אַ מאָל צעהן טויזענד פונט, צוואַנציג טויזענד פונט, נאַ־טירליך, מיט אַ „דעפּאָ". איך האָב שוין גרויס קענטשאַפט אין די קאָנטאָרען, און עס קאָמפּעניערט מיר שוין זיצען ביי פּאַנקאָני'ן אין דער קאַפּיי גלייך מיט אַלע גרויסע שפּעגולאַנטען ביי ווייסע טישלעך פון מירמעלשטיין, און הייס זיך געבען אַ פּאָרציע מאַ־ראָזשענע, מחמת ביי אונז אין אַדעס איז אַ מנהג, ווי באַלד מע זעצט זיך, נאָר אַנידער, אַזוי קומט צו אַ מענש מיט אַ פראַק און הייסט, מע זאָל הייסען געבען מאַראָזשענע. קאָן מען ניט זיין קיין דבר־אחר און מע מוז הייסען געבען; און אַז מע עסט אויף די פּאָרציע מאַראָזשענע, הייסט ער, מע זאָל הייסען געבען נאָך אַ פּאָרציע, און אַז ניט, טאָר מען ניט זיצען און מע בעדאַרף זיך אַרומדרעהען אויף דער גאַס, איז עפּיס ניט שען פאַר אַ שפּע־געלאַנט, און אַגב שטעהט דאָרט אַ גאָראָדאָוואָי און לאָקערט, מע זאָל זיך ניט אַרומדרעהען אויף דער גאַס... אידען בעדאַרפען דאָך אָבער זיך יאָ אַרומדרעהען, קליגען זיי זיך מיט איהם, נאַרען איהם

אַפּ, אַנטלויפען, בעהאַלטען זיך אויס ווי ווייט מעגליך, און אַז ער חאַפּט איינעם, טראָגט ער איהם אַפּ, ווי איין אבן־טוב, גלייך אין אוטשאַסטאַק אריין, ווי איינער רעדט: „אַט האָב איך אייך גע־בראַכט אַ אידען“... און וואָס דו שרייבסט מיר, אַז דו גלויבסט ניט אין גרויסע „וואַריאַציעס“ מיט „דיפערענצען“, איז אַ סימן, אַז דו ביזט שוואַך אין פּאָליטיקע. אַט, למשל, זיצט איינער ביי אונז אין קאַפּיי, ביי פאַנקאָני'ן, רופט מען איהם „גאַמבעטע“, טאָג ווי נאַכט רעדט ער פון פּאָליטיקע און נאָר פון פּאָליטיקע! ער בעווייזט אויס מיט טויזענד ראיות, אַז סע שמעקט מיט מלחמה. ער הערט, זאָגט ער, אַלע נאַכט האַרמאַטען שיסען — ניט דאָ, דאָרטען, ביי די פראַנצויזען. די פראַנצויזען, זאָגט ער, וועלען נישט פערגעסען אַט דעם ביסמאַרק'ען ווייל זיי וועלען לעבען! עס מוז, עס מוז, זאָגט ער, אַרויסשפּרינגען אין גיכען אַ מלחמה, עס קאָן גאָר אַנדערש ניט זיין! הערכען גאַמבעטע'ן דרש'ענען, בעדאַרף מען פערקויפען וואָס מע האָט, די קאַפּאָטע אויסטהון און קויפען „סטאַלאַזשען“ און „בעסען“, „בעסען“ — אָהן אַ שיעור „בעסען“! און וואָס דו שרייבסט מיר מכח אַ מענטעלע, אַז איך זאָל דיר קויפען, האָב איך פון דיינעטוועגען, זוגתי היקרה, בעסער אויסגעקוקט אַ שענערע זאַך, דהיינו: אַ זייגערעל אַ גילדענס מיט אַ מענדעליאָן און מיט אַ גילדען קייטעל מיט אַ בראָש, און בראַנ־זעליעטען האָב איך געזעהען אין פענסטער, טאַקי ניט ווייט פון פאַנקאָני'ן — זאָג איך דיר: פרימאַ שבפּרימאַ! און מחמת איך האָב קיין צייט ניט, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אינ'ם אַנדערען בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות. לעת־עתה לאָז גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה.

ממני בעלך מ נ ח ם - מ ע נ ד ע ל.

ע י ק ר ש כ ח ת י. די שפּע איז דאָ, קיין עין־הרע, גרויס און אידען זענען דאָ אַזוי פערטהאָן אין פּרנסה, אַז מע פערגעסט פון

שבת און פון יום־טוב. פערשטעהט זיך, אז ביי מיר איז שבת — שבת. עס מעגען פאלען שטיינער פונ'ם הימעל, מוז איך מיך שבת דורכגעהן אין שוהל אריין. די אדעסער שוהל מעג מען געהן אנ־קוקען. ערשטענס, רופט מען דאס „באר־שוהל", מחמת אויבען געהט זי מיט א קאלפעק, און קיין מזרח איז ניטא. אלע זיצען מיט'ן פנים אהין. און דער חזן (פיני הייסט ער, שוין איין מאל א חזן!) געהט דוקא געגאלט די בארד, נאר עברי קען ער א ביסעל בעסער פון אייער אלטען דראנג משה־דוד! זאלסט זעהן, אז סע קומט צו „בריך־שמיה־דמרא עלמא", נעמט ער איין א מיתה־משונה! זיין „מזמור־שיר־ליום־השבת" מעג מען הארכען אויף ביי־לעטען. אלע זינגערלעך שטעהען אויסגעשטעלט ארום איהם, אנ־געטהאן אין קליינע טליתים'לעך — מחיה! ס'זאל זיין צוויי מאל אין וואך שבת, וואלט איך צוויי מאל אין וואך געגאנגען הערען פיני'ן דאווענען. איך פערשטעה ניט די היגע אידען, פאר וואס זיי געהען ניט דאווענען. און אפילו די, וואס געהען דאווענען, דאווענען אויך ניט; זיי זיצען ווי די טאקען אין די צילינדערס, מיט די פעטע אויסגעפאשעטע פנים'ער, מיט די קליינע טליתים'לעך, און — שא! טאמער וויל א איד א דאווען טהון א ביסעל העכער, קומט־צו צו איהם דער שמש מיט די קנעפ, און זאגט, ס'זאל זיין שטיל. — מארנע אידען אין דעם ארעס!

מנ"ל.

VIII.

שיינה־שיינדעל פון כתריל[עווקע] צו איהר מאַן מנחם־מענדעל אין אדעס.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדעל נ"י.

ע ר ש ט ע נ ס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צ ו ו י י ט ע נ ס שרייב איך דיר, בעלי היקר, אַז איך פערשטעה ניט, וואָס איז די גדולה, וואָס מע דאַרף זיצען ביי פראַנ־קאָני'ן, ברענען זאָל זי, ביי מירמעלשטיינערנע טישלעך און פרעסען פון אין דערפריה ביז אויף דער נאַכט דער רוח ווייסט וואָס? אבי אויסברענגען געלד? און וואָס איז דאָס פאַר אַ משוגענער דאַרטען ביי אייך אין אדעס, וואָס סע חלום'ט זיך איהם, אַז מע שיסט, געשאָסען זאָל ער ווערען פון גאָט? מלחמות גלוסט זיך איהם! ווי זאָגט די מאַמע: „יענעמס בלוט איז ביי איהם וואַסער"... גיל־דענע זייגערלעך מיט בראַנזעליעטען האָסט דו דערזעהן אין די פענסטער אין אדעס? אַ גדולה אויף דער באָבע! וואָס טויגען מיר דיינע מתנות, מענדעל, וואָס דו זעהסט זיי דורכ'ן פענסטער? ווי זאָגט די מאַמע זאָל לעבען: „קרעפּלעך אין חלום איז ניט קיין קרעפּלעך, נאָר אַ חלום"... דו חאַפּ זיך אַריין בעסער אין אַ קלייט אַריין און קויף מיר אַ שטיקעל וועבעל אויף וועש, און מאַדעפּאַלאַן אויף ציכלעך, און אַ פּאָר בייענע קאָלדרעס, און אַ ביסעל זילבער אין שטוב אַריין, און עפּיס נאָך. מאָהל דיר, אַז ל י ו ב ע ־ ז ל אַ ־ ט ע בעדאַרף זיך שוין אָקעגען מיר בלאָזען (אויפבלאָזען זאָל עס זי, ווי אַ פּאָחיר!). וואָס איז? זי טראָגט אַ האַלז פּערעל, זאָל עס

איהר טאקי נאָר פערשטעהרט ווערען! זי האָט דאָס אַ דאָלי ביי איהר מאַן! לייט האָבען גליק צו אַלסדינג; נאָר איך איינע בין עפּיס אין אַזאַ פינסטערער, וויסטער שעה געבאָרען געוואָרען, אַז אַ מינדסטע זאַך בעדאַרף איך איהם דערמאַנען! לאָז זיך דיר דאַכ־טען, עלעהיי דו האָסט געקויפט נאָך אַ „העם“ מיט נאָך אַ „באָס“ מיט נאָך אַ דער שוואַרץ יאָהר ווייסט איך דאָרט, ווי דו רופסט עס אָן. איך זאָג איהם: פערקויף דאָס, וואָס דו האָסט, און צעהל געלד, געהט ער און קויפט נאָך! וואָס האָסט דו מורא? וועסט ניט קריגען די סחורה נאָכדעם? איך זעה שוין אַרויס, וואָס דאָס איז פאַר מסחרים און וואָס דאָס איז פאַר אַ שטאָדט אַדעס, אַז שבת איז קיין שבת ניט און יום־טוב איז קיין יום־טוב ניט, און דער חזן איז מיט אַ געגאָלטער מאָרדע, מיינע וועהטיגען אויף זיין קאָפּ! מיר דאַכט, אַז פון אַזאַ שטאָדט און פון אַזעלכע מענשען דאַרף מען לויפען, ווי פון איין עפּוש, צום סוף ליגט ער דאָרט און וויל ניט אַרויסקריכען, ווי זאָגט די מאַמע: „דער וואָרעם ליגט אין חריין און מיינט, אַז ס'איז גאָר קיין זיסערס נישטאָ“... לכן שרייב איך דיר, בעלי היקר, זאָלסט זיך גוט בערעכענען וואָס דו טהוסט און אויפהערען הוליען אין דעם זיסען אַדעס, ס'זאָל אויף דעם קו־מען אַ שרפה, ווי עס ווינשט דיר

דיין באמת געטריייע פרוי ש י י נ ה ־ ש י י נ ד ע ל.

יאָ! זאָג נאָר, מענדעל, ווער איז אָט די „פראַנקאָני“, וואָס דו שרייבסט מיר אַלץ, אַז איהר זיצט דאָרטען טאָג ווי נאַכט? ס'איז איין „ער“, ציי אַ „זי“?...

IX.

מנחם־מענדעל פון אדעס צו זיין ווייב שיינה־שיינדעל אין כתריל׳עווקע.

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה־שיינדעל שתחי׳.

ר א ש י ת באתי להודיעך, אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפען, מע זאָל תמיד הערכען איינס פונ׳ם אַנדערען נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת זיי וויסען, אז עס שמעקט שוין מיט גראָבע טויזענדער! אַז גאָט וועט העלפען און דאָס „אולטימאָ“ וועט אָפּ־לויפען גלאַט, וועל איך מאַכען אַ הויפּט־טרעפער. איך וועל איינ־קאַסירען מיינע אַלע „דיפערענצען“ און וועל זיך דורכפאָהרען אַהיים און וועל דיך, אם ירצה השם, אַרויסנעמען אַהער, קיין אָדעס. אַ דירה וועלען מיר דינגען אויף דער „רישעליי“, איינקויפען שען מעבעל און וועלען לעבען, ווי מע לעבט דאָ ביי אונז אין אָדעס. דערווייל האָב איך צו טהון, ניט פאַר דיר געדאַכט, מיט׳ן מאָגען; אַפּנים, דאָס מאַראָזשענע האָט מיר פערשאַדט... אַז איך קום צו פאַנקאָני׳ן, עס איך שוין ניט קיין מאַראָזשענע. וואָס דען? איך הייס מיר געבען אַזאַ געטראַנק, וואָס מע ציהט דאָס דורך אַ שטרוי; ס׳איז אי זיס, אי ביטערליך, אַזוי ווי אַ מין סאַלץ מיט לאַקריץ, און מע קאָן דאָס מעהר ניט פערדרייען ווי צוויי, העכס־טענס — דריי גלעזער. מוז מען זיך די איבעריגע צייט אַרומדרעהען אויף דער גאַס און האָבען צו טהון מיט׳ן גאַראַדאָוואָי, און דאָס איז זעהר נישט אַנגענעהם! ער קוקט שוין אויף מיר פון אַ צייט, נאָר מיט חסד, גאָט האָט מיך ביז אַהער אויסגעפיהרט, איך אַנטלויף פון איהם אַלע מאָל און בעהאַלט זיך אויס. וואָס טהוט דען ניט אַ איד

צוליעב פּרנסה? דער אויבערשטער זאָל העלפען, אַז די „ראַליזאַציע" זאָל אָפּלויפען בשלום, וועל איך דיר, אם ירצה השם, אַלס־דינג קויפען בכפל־כפלים, אַ סך מעהר ווי דו קאָנסט זיך גאָר פאָר־שטעלען. און וואָס דו זאָגסט, אַז דער גאַמבעטע איז אַ משוגענער, האָסט דו אַ טעות; ער איז נאָר אַ ביסעל אַ „ספּילשלעווער". גאָט זאָל היטען, עמיצער זאָל איהם אַ זאָג טהון אין פּאָליטיקע ניט אַזוי, ווי ער וויל! ער איז דעמאָלט קאַפּאַבל יענעם צערייסען אויף שטיקלעך! ער דרינגט, אַז היינט־מאָרגען מוז עפּיס אַרויסשפּרינגען, און דאָס, זאָגט ער, וואָס ס'איז איצטער מיט אַ מאָל שטיל געוואָרען, איז ערשט אַ בעווייז, זאָגט ער, אויף מלחמה. „פאַר אַ בורע איז תמיד, זאָגט ער, שטיל"... איך האָב נעכטען געקאָנט פערקויפען עטליכע „בעסלעך" מיט אַ צוויי־דריי „סטאַלאַזשען" און פערדיענען שוין געלד, האָט מיך גאַמבעטע נישט דערלאָזט. „איך וועל אייך, זאָגט ער, דעם קאָפּ צעשלאָגען, טאָמער לאָזט איהר אַרויס אין אַזאַ צייט אַ שטיקעל סחורה פון דער האַנד!" עס געהט, זאָגט ער, אַ צייט, וואָס אַ „סטאַלאַזש" פון אַ פופציגער וועט ווערטה זיין רי"ש קאַרבען, און שי"ן, און ת"ק, און טויזענד, און פאַר וואָס ניט קיין צוויי טויזענד?... עס זאָל זיין ווי גאַמבעטע זאָגט, האָטש האַלב ווי ער זאָגט, — ווער איך נתעשר! איך האָף, אַז איך וועל, אם ירצה השם, תיכף נאָך דער „ראַליזאַציע" זיך געבען אַ קעהר־איבער צוריק אויפ'ן „האָם" און וועל אָנהויבען קויפען קערבלעך און געבען „לאָנדאָן" אויף וואָס די וועלט שטעהט! איך וועל זיי בעווייזען, וואָס הייסט „לאָנדאָן" און וואָס הייסט קערבלעך! און מחמת איך האָב קיין צייט ניט, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אינם אַנדערען בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באַריכות. לעת־עתה לאָז גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה.

ממני בעלך מ נ ח ם ־ מ ע נ ד ע ל.

ע י ק ר ש כ ח ת י. וואָס דו פרעגסט זיך נאָך אויף פּאַנקאָ־בי'ן (ניט ווי דו רופסט דאָס אָן „פּראַנקאָני"), איז דאָס ניט קיין

„ער" און ניט קיין „זי". ס'איז אזא קאפיי, וואָס מע טרינקט דאָרט קאווע און מע עסט מאראָזשענע און מע מאכט געשעפטען אויף „לאָנדאָן". לאָם איך דאָס פערמאָגען האַטש האלב, וואָס דאָרט ווערד געמאכט אין איין טאָג!

הנ"ל.

X.

שיינה-שיינדעל פון כתרילעווקע צו איהר מאן מנחם-מענדעל אין אדעס.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם-מענדעל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אז מיר זענען אלע גאט צו דאנקען אין בעסטען געזונד. גיב גאט דאס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, אז די קינדער מאזלען אלע דריי, און איך שלאף נישט קיין נעכט, און ער טרינקט דארטען קובעבע מיט לאקריץ! וואס געהט איהם אפ, איך בעט אייך, קאפ-ווערטיג? ער האט זיך עס אביסעל צעהעצקעט! קיין אדעס וויל ער מיך ארויסנעמען! ער מיינט, אז ער וועט מיר זאגען אדעס, פליה איך באלד! הערסט דו, מענדעל, זאלסט דיר ארויסשלאגען פון קאפ, מענדעל, וועסט מיך אהינצו ניט פערנארען. זיי רוהיג! מיין באבע'ס באבע איז דארטען קיינמאל ניט געווען און האט זיך בעגאנגען אהן דעם. וועל איך זיך מסתמא אויך אהן דעם בע-געהן. דו וועסט מיך ניט איינרעדען, מענדעל, אז איך זאל דיר אוועקווארפען מיין טאטע-מאמע מיט אלע ליעבע פריינד און זיך אוועקלאזען אין דעם וויסטען אדעס, ברענען זאל עס דיר אויפ'ן פייער! מעגסט זיך זאגען, מענדעל, וואס דו ווילסט. דיין אדעס הויבט מיר נישט אן צו געפעלען. איך האב עס פיינט, איך וויים ניט פאר וואס. נאך מיין שכל נאך קומט אוים, אז דו בעדארפסט די סחורה דיינע ביסלעכווייז אויספערקויפען און מאכען דערפון געלד, ווי זאגט די מאמע זאל לעבען: „פון אלע מיל-כיגע מאכלים איז דאס בעסטע — א שטיקעל פלייש"... אי, וואס?

טאָמער האָסט דו זיך גענאַרט? פאַר יענעם דאָס גליק! און וואָס דיין משוגענער גאַמבעט (איך זאָג דיר פאַרט, אַז ער איז אַ משוגע־נער!) לאָזט דיך ניט פערקויפען, פערשטעה איך ניט. וואָס געהט עס איהם אָן? וואָס איז זיין באַבע׳ס דאגה? שפּיי איהם אָן אַ פולען פּנים, וואָס ער וועט דיר דערצעהלען מלחמות! פאָלג מיך, מענדעל, שנייד־אָפּ, פערקויף אוים, ווי גאָט איז דיר ליעב! האָסט פערדיענט עטליכע קערבלעך? גענוג! ביז וואַנעט איז דער שיעור צו חאַליען דאַרטען? נאָר גאַרניט, משטיינס געזאָגט, איך האָב דען עפּיס אויך אַ ווערטה? איך בין דאָך שיינה־שיינדעל, ניט בליומע־זלאַטע; בליומע־זלאַטע, אַז זי טהוט נאָר אַ פּיפּס דעם מאַן איהרען, וואַרפט דאָס מיט איהם דאָס נייעניעהריגע קדחת! למען השם, מענדעל סערדצע, פערקויף און פּאַק זיך אין וועג אַריין. פערגעס נאָר נישט אַ טוץ געשטיקטע העמדער פון מיינעטוועגען, סאַמעט אויף אַ מלבוש פון דער מאַ־מעס וועגען — לאָז זי אויך געדענקען, ווען דער איידעם איהרער איז געוועזען אין אַדעס און געהאַנדעלט מיט משוגעים. — ציץ אַ שטיקעל פון הייננטיגע מוסטערען, און, אַז עס וועט קריכען אין טשעמאָדאַן אַריין, אַ ביסעל גלאָזוואַרג, און דאָס איבעריגע דאַרטען, ווי דו פערשטעהסט, און קום צו פאָהרען אַהיים, לאָז אויפהערען די וועלט מיר שטעכען די אויגען און שווארצען דאָס פּנים, און לאָם איך זעהן, אַז דו זאָלסט מיך ניט פאָלגען, אַזאַ מכה מיינע שונאים, ווי דו וועסט מיך פאָלגען, ווי עס ווינשט דיר פון טיעפען הארצען

דיין באמת געטרייע פרוי שיינה־שיינדעל.

XI.

מנחם־מענדעל פון אדעס צו זיין ווייב שיינה־שיינדעל אין כתרילעווקע.

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה־שיינדעל שתחי'.

ר א ש י ת באתי להודיעך, אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאל העלפען, מע זאל תמיד הארכען איינס פונ'ם אנדערען נאר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אמן.

ו ה ש נ י ת זיי וויסען, אז דאס „אולטימא" איז אנגעקומען, און ס'איז געווארען איין איבערקעהרעניש, זאל גאט שומר ומציל זיין! פון דער גרויסער „וואריאציע", וואס איך האב אויף איהר ארויסגעקוקט ווי אויף משיח'ן, האט זיך אויסגעלאזט א בוידעם. ביסמארק, שמועסט מען, האט זיך צוגעקיהלט, בעקומען דעם קאַ־טער, — איז אין דער פאליטיקע געווארען א מהומה, מע ווייסט ניט וואס סע טהוט זיך. „לאנדאן" איז טאקי געווארען מיט גאלד גלייך, און דאס קערבעל איז טאקי געפאלען אין שאול תחתיה אריין. און ס'איז אוועק א מורא'דיגער „בעס"! ווערסט דו דאך פרעגען: וואו זענען מיינע „בעסען" מיט מיינע „סטאלאזשען"? איז דער תירוץ: די „בעסען" זענען ניט קיין „בעסען", די „סטאלאזשען" זענען ניט קיין „סטאלאזשען", קיינער וויל ניט נ ע מ ע ן, קיינער וויל ניט ג ע ב ע ן — און רוף מיך קנאקניסעל! און ווי אויף־צו־להכעיס, האב איך געשטעקט מיט מיין סחורה אלץ ביי אזעלכע מענשלעך, וואס מיט איין קוועטש זענען זיי דערשטיקט געווארען. הכלל, עס איז א שרפה, א מגפה, גאר נישט צו דערקע־נען דעם פלאץ! אוי, ווען איך קעהר זיך איבער מיט איין טאג פריהער! נו גאה, זיי א נביא! אלע לויפען ארום, ווי די פער־

סמ'טע מיין; עפּיס אַ מהומה אויף איטליכען בעזונדער! אַלע שרייען „לאָנדאָן“! וואו איז מיין „לאָנדאָן“? געב מיר דאָס „לאָנדאָן“! „לאָנדאָן“, „לאָנדאָן“! נאָר ווער מיר „לאָנדאָן“? וואָס מיר „לאָנדאָן“? עס פליהען פּעטש, פייגען, אין טאַטענס טאַטען, און איך אויך בתוכם... דער שפּיץ — ס'איז, אַפּנים, גאָר נישטאַ קיין „לאָנדאָן“ אין ערגיץ ניט! — הכלל, זוגתי היקרה, ס'איז ביטער און פינסטער, איך האָב אַוועקגעגעבען דאָס גאַנצע פערדיענסט, מיט'ן קרן, מיט'ן ציערונג, וואָס איך האָב דיר איינגעקויפט, אַפילו די קאַפּאָטע ז' י שבת'דיגע אויסגעטהאָן און פערזעצט — און דאָס איז אַלסדינג אריין אהין... און איך געפין זיך איצט אין אַזאַ טרויעריגער לאַגע, וואָס איז אין לשער, און אהיים בענג איך אַזוי, אַז ממש עס געהט מיר אויס דאָס חיות! איך פערשעלט מיר דאָס געביין הונדערט מאָל אַ טאָג. בעסער וואָלט איך זיך אויסגעבראָכען אַ פוס, איידער איך בין געקומען אהער אין אדעס, וואו אַ מענש האָט קיין שום ווערדע נישט; אַ מענש קאָן דאָ געהענדיג שטאַרבען אין מיטען גאַס, און קיינער וועט זיך אַפילו ניט אָפּשטעלען אַ קוק טהון. וויפיעל מעקלערס האָבען געלעבט אַרום מיר, אָפּגעלעקט אַ ביינדעל, און היינט דערקענען זיי מיך שוין גאָר ניט! פריהער האָב איך דאָ געהאַט אַ נאָמען „ד ע ר כ ת ר י ל ע ו ו ק ע ר ב ל י י כ ר ע ד ע ר“, און היינט מאַכען זיי פון מיר חוזק, טאַקי די מעקלערס אַליין. זיי זאָגען, באשר איך פערשטעה ניט דאָס געשעפט. „לאָנדאָן, זאָגען זיי, בעדאַרף מען פערשטעהן“. וואו זענען זיי געווען פריהער, די חכמים? — מע רעדט שוין גאָר קיינער ניט פון מיר, גלייך ווי איך וואָלט גאָר געווען אַ געשטאָרבענער! הלואי וואָלט איך טאַקי געשטאָרבען, איידער אַזעלכעס דערלעבען! און ווי אויף־צו־להכעיס, זיצט אָט דער גאַמבעטע, ימח שמו זאָל ער ווערען, און הערט ניט אויף צו גראַגערען אין די אויהערען מיט זיין פּאָליטיקע: „האַ, זאָגט ער, האָב איך אייך געזאָגט אַ בעס?“ — „וואָס קומט מיר אַרוים, זאָג איך, פון אייער בעס, אַז מע גיט מיר ניט, זאָג איך, קיין לאָנדאָן?“ לאַכט ער און זאָגט

מיר: „ווער איז אייך שולדיג? די ברוזע, זאָגט ער, דאַרף מען פערשטעהן, און אז מע קאָן ניט האַנדלען מיט „לאָנדאָן“, דאַרף מען, זאָגט ער, האַנדלען מיט אתרוגים“... איך זאָג דיר, זוגתי היקרה, ס'איז מיר אזוי נמאס אָט דאָס אדעס, מיט דער היגער ברוזע, מיט דעם פאַנקאָני, מיט די אַלע מענשלעך! איך וואָלט געלאָפען אין דער וועלט אריין! און מחמת איך האָב קיין צייט ניט, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אין די ווייטערע בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות. לעת־עתה לאָז גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. און גריס די קינדערלעך אַלע און שווער און שוויגער גאָר פריינדליך.

ממני בעלך מ נ ח ם ־ מ ע נ ד ע ל.

ע י ק ר ש כ ח ת י. דאָ אין דעם אדעס איז אַ מנהג, אז עמיצער דאַרף אַ גמילות־חסד, געהט ער נישט צו אַ שכן, צו אַ קרוב אָדער צו אַ בעקאַנטען, ווי, למשל, ביי אונז אין כתרילעווקע; נישט מחמת מע פוילט זיך געהן, נאָר פשוט, מע ווייסט פריהער, אז יענער וועט ניט שטעקען; מע נתנ'ט ניט — און שוין! וואָס זשע טהוט מען פאָרט, אז מע דאַרף? איז געמאַכט געוואָרען אַ „לאָמבאַרד“, וואָס גיט אַרויס געלד וויפיעל דו ווילסט, אַבי נאָר דו ברענגסט אַ רעכטען משכון: גאָלד איז גאָלד, זילבער איז זילבער, מעש איז מעש, און אַ מלבוש, און אַ סאַמאָוואַר, און אַ בענקעל, און אפילו די בהמה, אז דו ברענגסט צו פיהרען, גיט מען דיר אויך אַרויס אויף איהר געלד. דער חסרון איז נאָר, וואָס זיי שאַצען אַלסדינג זעהר וואָלוועל, בחצי חנם! דערפאַר האָבען זיי אַ מעלה: פּריצענט נעמען זיי געשמאַקע, בייסענדיגע, אַזוי, אז דאָס פּריצענט עסט אויף דאָס קרן; מוז מען אַלע צוויי וואָכען מאַכען דאָרט אַ „לעסיטאַציע“, דאָס הייסט, מע פערקויפט אויס די איבערגעבליבענע משכונות, און מענשען האַנדלען מציאות, מאַכען דערפון אַ שען קערבעל. ווען איך בין איצטער ביי געלד, וואָלט איך געקאָנט אַ

האַנדעל טהון אויפ'ן לאַמבאַרד און אומקעהרען מיין היזק אפשר נאָך מיט אַ סמיטשיק... נאָר געה מאַך! אָהן געלד זאָל מען נאָר־ ניט געבאָרען ווערען אויף דער וועלט, און טאָמער איז מען געבאָרען געוואָרען, זאָל מען בעסער שטאַרבען... איך קאָן מעהר ניט שרייַ־ בען. שרייב מיר פון דיין געזונד, און וואָס מאַכען די קינדערלעך זאָלען לעבען, און גריס שווער און שוויעגער און אַלעמען בעזונדער גאָר פריינדליך.

הנ"ל.

XII.

שיינה־שיינדעל פון כתרילעווקע צו איהר מאַן מנחם־מענדעל אין אדעס.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדעל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, נאַרישער לעקיש, זעה וואָס דו האָסט געטהאָן! וועלכער רוח האָט דיך גאָר געטראָגען קיין אַדעס? וואָס האָסט דו דאָרטען אָנגעשמעקט אַזעלכעס? געבראָטענע פויגעלעך האָט זיך איהם פערגלוסט! „לאָנדאָן“! מאַראָזשנעווע! קובעבע מיט לאַקריץ! האָסט דערהערט, אַז מע זעצט דיר אָן אינ'ם „לאָנדאָן“ אריין, פאַר וואָס זשע האָסט דו ניט געזעהן בעצייטענס אָפּצוּועקען אויף פּריצענטען, דו בהמה, ווי עס פיהרט זיך צווישען סוחרים? וואו איז מענשען? וואו איז אַ רב? אין גאָטעס ווילען, וואָס איז דאָס פאַר אַ תירוץ אולטימאָ־שמולטימאָ? האָסט געקויפט סחורה, וואו איז די סחורה?! אוי, אַזאַ־נ־אומגליק! דאָס האַרץ האָט מיר אָבער געזאָגט, אַז פונ'ם אַדעס, ברענען זאָל דאָס, וועט קיין גוטס ניט אַרויס! איך שרייב איהם: פאָהר אַוועק, מענדעל, טהו אַ שפּיי אויף זיי מיט זייער „לאָנדאָן“, עס זאָל אויף דעם קומען אַ חלירע, רבונו של עולם! אַנטלויף, זאָג איך איהם, אַנטלויף, מענדעל, ווי זאָגט די מאַמע: „אָרעמער דאַך, וואָס קנאָקסט דו?“... ניין, הערט ער מיך ניט, וואָרום איך בין דאָך שיינה־שיינדעל, אַז אַך און וועה איז מיר, ניט בלויזמע־זלאַטע. אוי, די מאַמע מיינע איז טאַקי אַ חכמה! זי

טענה'ט מיט מיר כסדר, אַז אַ מאַן טאָר מען נישט נאָכגעבען די שׂמחה, אַז מע בעדאַרף אַ מאַן האַלטען אין די הענד אַזוי, אַז ער זאָל פּ י ה ל ע ן, אַז ער האָט אַ ווייב! נאָר געה, אַז ס'איז ביי מיר אַזאַ טבע, איך קאָן ניט זיין אַזוי גראָב, ווי בליומע-זלאַטע; איך קאָן זיך ניט שעלטען, ארייגלעגען אַ מאַן אין דער ערד אריין, אַזוי ווי זי, איך קאָן ניט! זאָלסט האָבען בליומע-זלאַטע'ן, ניט דער-הארגען זאָל זי, פאַר אַ ווייב, וואָלסט דו שוין געוואוסט וואָס פאַר אַ גאָט מיר האָבען! און וואָס דו זאָגסט מכח שטאַרבען, חכם איי-נער, ביזט דו אַ גרויסער נאַר: אַ מענש נעמט זיך ניט אַליין דאָס לעבען, אַ מענש נעמט זיך ניט אַליין דעם טוידט. און אַז מע ווערט אָן דאָס נדן, בעדאַרף מען זיך שוין טאַקי אַ מעשׂה אָנטהון? דו נאַר איינער, וואו שטעהט דאָס דען אָנגעצייכענט, אַז מנחם-מענדעל בעדאַרף האָבען געלד? און מיט געלד איז מנחם-מענדעל דען ניט דער אייגענער מנחם-מענדעל, וואָס אָהן געלד? שוטה! דו ווילסט געהן קעגען גאָט? זעהסט דאָך, אַז ע ר הייסט ניט, היינט וואָס פּילדערסט דו? אַ שענע ריינע כפּרה! לאָז זיך דיר דאַכטען, עלעהיי גזלנים האָבען דיך בעפאַלען אין מיטען וואַלד, אָדער ביזט קראַנק געלעגען און חלילה פערקרענקט דאָס נדן צו אַלדי שוואַרצע יאָהר! דער עיקר, זאָלסט ניט זיין קיין אידינע, מענדעל! פערלאָז דיך אויף דעם וואָס לעבט אייביג, ער איז אַ זן ומפרנס. קום צו פאָהרען אהיים, וועסט דו זיין, אם ירצה השם, אַ גאַסט ביי די קינדער... איך שיק דיר אויף דער הוצאה עטליכע קערבלעך, און זעה, מענדעל, זאָלסט נישט געהן אויף קיין „לעסטאַציעס" און נישט האַנדלען מיט קיין אַלטע שמאַטעס. — נאָך דאָס געהט דיר אָפּ! למען השם, באַלד ווי דו וועסט בעקומען מיין בריעף מיט'ן געלד, זאָלסט דו זיך אויפזעצען און אָפּגעזעגענען זיך מיט אַדעס, און ווי באַלד דו וועסט נאָר ארויספאָהרען פון שטאָדט, אַזוי זאָל עס זיך אָנצינדען פון אַלע פיער זייטען, און עס זאָל ברענען און

פלאָקערען, שרפה'נען און פער'שרפה'ט ווערען, ס'זאָל פון דעם ניט בלייבען קיין שריד ופליט. ווי עס ווינשט דיר פון טיעפען הארצען

דיין באמת געטרייע פרוי שיינה־שיינדעל.

סוף פונ'ם ערשטען בוך.

יעהופעצער בערזע.

געשריבען אין יאהר 1896.

פאַפּיערלעך

(יעהופּעצער בערזע).

I.

מנחם־מענדעל פון יעהופּעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדעל אין כתרילעווקע.

לזוגתי היקרה החכמה הצנועה מרת שיינה־שיינדעל שתחי׳.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אַז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפען, מע זאָל תמיד האָרכען איינס פונ׳ם אַנדערען נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ג ה ש נ י ת זיי וויסען, אַז איך בין שוין ניט אין אָדעס, איך בין אין יעהופּעץ (אויך אַ שענע שטאָדט, לאָם איך האָבען אַזאַ יאָהר!), און האַנדעל שוין מעהר נישט מיט קיין ווינד, מיט קיין לופט, מיט קיין „לאָנדאָן" — איך האָב שוין היינט, ברוך השם, אַביסעל אַ לייטישער געשעפט אין האַנד, אַ קאַראַנטנע געשעפט, אַ פּאַפּיער־געשעפט, דאָס הייסט, איך האַנדעל מיט „פּאַפּיערלעך" האַנדעל איך. וועסט דו דאָך מיך פרעגען, ווי קום איך קיין יעהופּעץ? דאַרף איך דיר דערצעהלען, זוגתי היקרה, אַ גאַנצע מעשה, און בעטען דיך, זאָלסט קיין פאַראיבעל ניט האָבען, וואָס איך האָב דיר אַזאַ צייט קיין בריעף ניט געשריבען. ס׳איז פּשוט ניט געווען ו ו אָ ס צו שרייבען. און חוץ לזה האָב איך גערעכענט, אָט־אָט פאָהר איך אַהיים, און גאָט איז יודע דעם אמת, ווי ווייט

עס האָט מיך געצויגען אהיים, נאָר ס'איז, אַפּנים, מן השמים מיר אָנגעצייכענט געוואָרען, אַז איך זאָל מגולגל ווערען קיין יעהופּעץ און זאָל האַנדלען מיט „פּאַפּיערלעך". איך שווער דיר, זוגתי היקרה, ביי מיין לעבען, אַז איך בין שוין געזעסען אין וואַגאָן צו פאָהרען קיין כתרילעווקע, בעדאַרף איך מיך בעגעגענען מיט איינעם איין אַדעסער שפּעגעלאַנט, וואָס פאָהרט קיין יעהופּעץ. וואָס טהוט ער, פרעג איך איהם, אין יעהופּעץ? זאָגט ער מיר: ער האַנדעלט מיט פּאַפּיערלעך. וואָס הייסט דאָס פּאַפּיערלעך? גיט ער מיר צו פערשטעהן, אַז „פּאַפּיערלעך" איז ניט קיין „לאָנדאָן", וואָס הענגט אָפּ פון בערלין און פון ביסמאַרק'ען און פון דער איינגעלשער מלכה. פּאַפּיערלעך — דאָס איז אַזאַ מין געשעפט, וואָס ווענדט זיך נאָר אין פּייטערבאַרג און אין וואַרשאַ. הייגט האָט דאָס נאָך אַ מעלה: ס'איז אַ זאַך, וואָס מע קאָן דאָס זעהען, אָנטאַפּען מיט די הענד, נישט אַזוי ווי „לאָנדאָן", וואָס ס'איז נאָר אַ דמיון, אַ מין חלום. הייגט האָט ער מיר גענומען אָפּלויבען די שטאָדט יעהופּעץ מיט די יעהופּעצער שפּעגעלאַנטען אין טאָג אַריין: ס'איז גאָר לא זו הדרך, זאָגט ער, איידעלע מענשען! ער וועט ניט אוועקגעבען, זאָגט ער, קיין צעהן אויסגעפּאַשעטע אַדעסיטען פאַר איין יעהופּעצער שפּעגעלאַנט! הקיצור, דער פאַרשוין האָט מיך אַזוי צענומען, אַז איך בין אַ בעלן געווען, איך פאָהר דאָך במילא פאַרביי פאַסטאָוו, וועל איך מיך אַראָפּחאַפּען שוין קיין יעהופּעץ אויף אַ טשיקאַוועסט, אָנקוקען די היגע בערזע מיט די היגע שפּעגעלאַנטען. און, ווי גאָט פּיהרט, בעדאַרף איך אָנטרעפען אַקוראַט אויף אַזאַ צייט, וואָס עס געהט אַ מוראדיגער בעס אויף פּאַפּיערלעך, און „פּרעמיעס" פערקויפען זיך בחצי חנם. קיין סך געלד אַריינלעגען דאַרף מען נישט. האָב איך מיך מיישב געווען, איך וועל מיך אַ שפּיעל טהון, אולי ירחם, אַ קשיא אויף אַ מעשה, טאָמער וועל איך חאַפּען פון אויבען, וועל איך האָבען צושטייער אויף הוצאות. און דער אויבערשטער האָט רחמנות געהאַט, „פּאַפּיערלעך" האָבען זיך אַ הויב געטהאָן, און איך האָב מיינע פּרעמיע פערקויפט מיט רוחים און גע־

קויפט אַ פּאָר פרישע פּרעמיעס, און האָב ווידער געחאַפּט פון אוי־בען און האָב מיך ארויפגעשלאָגען אויף שענע עטליכע הונדערט קערבלעך, און דוקא מזומנ׳ע. האָב איך מיך מיישב געווען: דאַרף איך צאָהלען יענעם „פּרעמיעס“, אמעהר איך וועל מיר אליין „איינ־גאזשירען“ מזומנ׳ע „פּאַפּיערלעך“! און בין אוועק דורך אַ קאָנ־טאָר קיין פּייטערבארג און האָב מיר צענויפגעשטעלט אַ „פּאָרטע־פעל“ פון כל מאמינים שהוא: „פּוטיוויל“ מיט „טראַנספּאָרט“, מיט „וואָלגע“, מיט „מאַלצעווער“, וכדומה אזעלכע אַקציעס, וואָס הויבען זיך, און דאנקען השם יתברך, איך וואַכס! און מחמת איך האָב קיין צייט ניט, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אינ׳ם אַנדערען בריעף וועל איך דיר ארויסשרייבען אלסדינג באריכות. לעת־עתה לאָז גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. לאָז גריסען די קינדערלעך אלע און שווער און שוויגער גאָר פריינדליך.

ממני בעלך מ נ ח ם - מ ע נ ד ע ל.

ע י ק ר ש כ ח ת י. אז דו וועסט מיר שרייבען, זאָלסט דו מיר שרייבען אויף מיין נאָמען קיין ב ו י ב ע ר י ק, מחמת אין יעהופּעץ טאָר איך ניט זיין... דרעה איך מיך ארום דעם גאַנצען טאָג אויף „קרעשטשאַטעק“ ביי דער בערזע, און קומט ביי נאַכט, חאַפּ איך מיך אראָפּ קיין בויבעריק. דאָרט זיצט די גאַנצע חברה „שפּעגעלאַנטען“ אויף די דאַטשעס און מע שפּילט אַ גאַנצע נאַכט אין קאָרטען (זכרים מיט נקבות אינאיינעם — אזוי איז דאָ דער מנהג...), און גאַנץ פריה לויפען אלע קיין יעהופּעץ, און איך אויך בתוכם.

הנ״ל.

II.

שיינה־שיינדעל פון כתריליעווקע צו איהר מאַז מנחם־מענדעל אין יעהופּעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדעל נ"י.

ע ר ש ט ע נ ס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צ ו ו י י ט ע נ ס שרייב איך דיר, בעלי היקר, מיינע שונאים זאָלען אזוי כח האָבען צו לעבען, רבונו של עולם, ווי איך האָב כח שוין צו שרייבען דיר אפילו א בריוועל, אַז קוים־קוים וואָס איך פלאָנטע מיט די פיס; ס'איז גאָר א סברא, אַז איך וועל דאַרפען א „רעפּעראַציע", אַזוי זאָגט דער נייער דאָקטאָר, געזאָגט זאָל איהם ווערען צרות מיט פּרעה'ס שלעק! ער מיינט, ער וועט ביי מיר צאַפּען קערבלעך! און פון וואָס, מיינסט דו, איז דאָס מיר געקומען? נאָר פון גריזאָטע, נאָר פון האַרצוועהטיג. סטייטש, איך שיק דיר ארויס הוצאות אויף זאָג דיר אָן, זאָלסט קומען אהיים. נעמסט דו און פאָהרסט אַראָפּ קיין יעהעפּעץ — ביזט דו ניט ווערטה, מע זאָל דיך בעגראָבען אַ לעבעדיגען? הייסט דער בזיון! די חרפּה פאַר דער וועלט! ווי זאָגט די מאַמע: „שנייץ די נאָז, שמיר דאָס פּנים"... מסחרים! געשעפטען! איך האָב אַלץ געמיינט, אַז דאָס שענע „לאָנדאָן" האָט שוין יאָ איינגענומען אַ מיתה משונה, וועל איך אויך שוין אויפגערעכט ווערען, און ער וועט קומען אהיים חאָטש מיט'ן לעבען, דער זיסער ברויטגעבער מיינער. וואָס לאָזט זיך אויס דער סוף? אַ נייער חלום, אַ וויסטער, אַ פינסטערער „יעהופּעץ"! „פּאַפּיערלעך"! נאַ דיר אַזאַ משא־ומתן!

אידען זאָלען נאָר האַנדלען דער שוואַרץ יאָהר ווייסט מיט וואָס, מיט שטיקלעך פּאַפּיער!... איך לייען דיין בריוועל, בעלי היקר, און קלער מיר בשעת מעשה: ליעבער פאָטער, האַרציגער געטריי־ער! צי דו ביזט חלילה משוגע, צי איך בין ניט ביי אַלע געדאַנקען? עפּיס רעדסט דו מיט מיר טאַטעריש: „פּאַפּיערלעך”... „פּייטערבאַרג”... „קרעשטשאַטעק”... „פּאַרטעפעל”... עפּיס אַ קליפּה, אַ ניט־גוטער האָט זיך אין איהם אריינגעחאַפּט! ביי טאָג איז ער אין יעהופּעץ, און ביי נאַכט איז ער אין בויבעריק, מיט די מאַנסבילען און מיט די ווייבער אינאיינעם... וואָס טהוסט דו ביי נאַכט אין בויבעריק? וואָס טראַכטסט דו זיך? ממה נפשך, ווילסט מיך ניט, קום צו פאָהרען און גט מיך אָפּ; אלא ניט, פאָהר שוין בעסער אַוועק צו אַלדי שוואַרצע יאָהר קיין אַמעריקע, ווי יוסיל לייב־אהרן׳ס, און לאָם איך חאָטש ניט וויסען וואו דיין געביין איז אהינגעקומען, אויב ס׳איז מיר שוין יאָ בעשערט צו בלייבען איין אייביגע עגונה מיט קליינע קינדער פּיסקליאַטעס! נאָר אַזוי לאַנג קרענקען מיינע שונאים! דיין טרפה׳נע הצלחה, וואָס איך קאָן אַצינד צו דיר ניט פאָהרען; איך בין, משטיינס געזאָגט, אַזוי גע־שטראָפט, אַז איך מוז גאָר ליגען צום בעט, ווי זאָגט די מאַמע מיינע זאָל געזונד זיין: „אַז מע האָט ניט קיין פינגער, קאָן מען קיין פייג ניט שטעלען”... אַניט, וואָלט איך באַלד נאָך דיין שענעם בריעף אַראָפּגעפאָהרען צו דיר קיין יעהופּעץ און וואָלט דיך שוין אַראָפּגע־בראַכט אהיים! איך וואָלט דיר געוויזען, אַז אַ ווייב איז אַ ווייב! אי וואָס, איך חאַפּ זיך אַרוים אַ מאָל מיט אַ האַרב וואָרט? איז דאָס נאָר מחמת גריזאָטע, און ניט אויף לאַנג. ווי זאָגט די מאַמע: „אַ שוועבעלע צינדט זיך גיך אָן און ווערד באַלד פערלאָשען”... ווי עס ווינשט דיר

דיין באמת געטרייע פרוי שיינה־שיינדעל.

III.

מנחם־מענדעל פון יעהופּעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדעל אין כתרילעווקע.

לזוגתי היקרה החכמה הצנועה מרת שיינה־שיינדעל שתחי'.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפען, מע זאָל תמיד האָרכען איינס פון'ם אנדערען נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת זיי ווימען, אז דער ענין פון פּאַפּירלעך איז ניט, ווי דו מיינסט, טאַקי פּאַפּיער ממש. עס רעדט זיך נאָר אזוי פּאַפּיער, מיינען מיינט מען גאָר אַקציעס, פּיטערבאַרגער אַקציעס, למשל: „פּוטיוויל", „טראַנספּאָרט", „וואָלגע", „מאַלצעווער" וכדומה. דאָס זענען אַזעלכע פאַבריקעס, וואָס עס אַרבייטען זיך דאָרטען אייזענבאַהנען אויף אַקציעס, דאָס הייסט, מע לאָזט אַרויס אַקציעס אויף אַ הונדערטער און מע צאָהלט פאַר זיי דריי, וואָרום מע גיט „דעוועדענט"; וואָס מעהר „דעוועדענט", איז אַלץ בעסער. נאָר כפי אַזוי ווי עס ווייסט קיינער נישט פאַר'ן יאָהר, וואָס פאַר אַ „דעוועדענט" מע וועט אַרויסגעבען, לכן געהט מען בלינד און מע קויפט און מע קויפט; און דערפון ווערד אַ „האָס", דאָס הייסט, פּאַפּיער שטייגט, און אידען פערדיענען געלד, און איך אויך בתוכם. זאָלסט אָנקוקען, זוגתי היקרה, ווי אזוי קליינע מענשעלעך, מעקלערס, אָרעמע לייט זענען פלוצים מיט אַ מאָל אויסגעוואַכסען, געוואָרען גבירים אדירים! מע זיצט שוין אויף דאַטשעס אין בויבעריק, מע פאָהרט זיך באָדען קיין אויסלאַנד, זייערע דאַמעס געהען איינגעטונקען אין גאָלד און אין סאַמעט, די קינדער פאָהרען אַרום אויף לעסעפּעדען, אין שטוב האַלט מען גובערנאַנטקעס, מע רעדט

אויף פראַנצויזיש און מע שפּיעלט פּיאַנע, מע עסט איינגעמאַכטס און מע טרינקט ווישניק, אַ קערבעל איז אַ ממזר, ס'איז חי געלעבט און איין עק, און אַלץ פון די „פּאַפּיערלעך"! אַז עס קומט דער טאָג, זאָלסטו דו זעהען וואָס עס טהוט זיך אויף „קרעשטשאַטעק": פול און פיל מיט אידען! נאָר וואָס איז דאָס חידוש? אַז פון די קאַנטאָרען טרייבט מען, און אויף דער גאַס לאָזט מען ניט שטעהן, ווילט זיך איטליכען וויסען וואָס פריהער — איז חושך! חושך! אָט איז היינט אָנגעקומען פון פּייטערבאַרג „פּוטיוויל" הונדערט אַכט און זיעבעציג, — נו, ווי אַזוי קויפט מען נישט קיין „פּוטיוויל"? צי, למשל, „מאַלצעווער", זאָגט מען, זענען אָנגעקומען שוין דריי־צעהן הונדערט פופציג, — זאָל מען ניט קויפען קיין „מאַלצעווער"? אַז אַלע טאָג, אַלע טאָג שפּרינגט עס אַרויף! אויף מיין „פּוטיוויל", ברוך השם, שטעהט מיר איצטער צו פערדיענען שענע עטליכע הונ־דערטער! נאָר אַזוי לאַנג שמייסט מען זיי, ווי לאַנג איך וועל זיי פערקויפען! אדרבה, איך רעכען נאָך צוקויפען אַ ק"ן שטיקלעך „פּוטיוויל" מיט אַ פינף „מאַלצעווער" מיט נאָך אַביסעל „וואָלגע", און אַז גאָט וועט שענקען דאָס לעבען — צו קויפען אַביסעל „טראַנספּאָרט", מחמת מע שרייבט פון פּייטערבאַרג, מע זאָל למען השם קויפען „טראַנספּאָרט"! אַלע האָבען דאָ טראַנספּאָרט: אי־דען, ווייבער, דאָקטוירים, מלמדים, משרתים, דיענסטען, בעלי־מלאכות — ווער האָט ניט קיין „טראַנספּאָרט"? דאָ, אַז אַ איד בעגעגענט זיך מיט אַ אידען, איז דער ערשטער ברוך־הבא: „ווי אַזוי איז היינט „טראַנספּאָרט"?" קומסט אַריין אין אַ רעסטאָ־ראַציע, בעגעגענט דיך די בעל־הבית'טע: „ווי טייער איז היינט „טראַנספּאָרט"?" געהסט דו קויפען אַ פּעקעל שוועבעלעך, פרעגט דיך דער קרעמער: „ווי טייער איז היינט „טראַנספּאָרט"?" הכלל, יעהופּעץ איז טאַקי אַ מקום פּרנסה. אַלע שפּעגעלירען, אַלע וואַכ־סען, אַלע פערדיענען געלד, און איך אויך בתוכם! נאָר מחמת איך האָב קיין צייט ניט, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אינ'ם אַנדערען בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות.

לעת־עתה לאַז גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גרים אַלע־מען בעזונדער גאָר פריינדליך.

ממני בעלך מנחם־מענדעל.

עיקר שכחתי. וואָס דו פרעגסט, וואָס טהו איך ביי־נאַכט אין בויבעריק, האָב איך דאָך דיר שוין געזאָגט, אַז יעהופּעץ איז אַ שטאָדט, וואָס אַ איד טאָר דאָרט ניט זיין, סיידען אַ „פּער־וועגעלדיע". אַז איך וועל זיך אָפּוויקלען מיט מיין „פּאָרטעפּעל" און וועל זעהען די אונטערשטע שורה, וועל איך אַריינטראָגען „געלדיע", וועל איך מעגען זיין אין יעהופּעץ גלייך מיט אַלע. לעת־עתה מוז מען זיך אויסבעהאַלטען, און קיין בעסערע בעהעלטעניש, ווי בויבעריק, איז ניטאָ. ס'איז איין ערטעל פון דאַטשעס. פאַרהאַן אַ סך דאַטשניקעס. די דאַטשניקעס לויפען, לויף איך אויך — היינט פער־שטעהסט דו שוין?

הנ"ל.

IV.

שיינה־שיינדעל פון כתרילעווקע צו איהר מאַן מנחם־מענדעל אין יעהופּעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדעל נ"י.

ע ר ש ט ע נ ס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צ ו ו י י ט ע נ ס שרייב איך דיר, בעלי היקר, אַז ביי אונז האָט זיך געטראָפען איין אומגליק מיט אַ גליק אינאיינעם. אונזער משה־הערשעלי האָט איינגעשלונגען אַ קאָפּיקע! איך בין געקומען פונ'ם מאַרק, פרייטאָג איז דאָס געווען, געקויפט פיש, פרישע, צאַפּעלדיגע, זיך נאָך געוואָרפען, און דאָס קינד שרייט, ווערד צערוסען! איך שלאָג דאָס, איך הרג'ע דאָס — עס האַלט אין איין שרייען! „וואָס ווילסט דו? שלים־מזל! באַשעפעניש! נאַ דיר צרות מיינע! נאַ דיר אַ קאָפּיקע! נאַ דיר בויכוועהטיג!" קוים מיט צרות אנשוויגען געוואָרען. אין עטליכע מינוט אַרום, איך טהו מיך אַ חאַפּ: „משה־הערשעלי! וואו איז די קאָפּיקע?" „ניטאָ טאַפּעטע!" — מאַכט ער צו מיר און ווייזט מיט'ן הענטעל אין מויל אַריין. איינגעשלונגען? אַ צרה איז מיר! אַ שלאַק איז מיר! איך נעם דאָס קינד, איך קוק דעם אין מויל אַריין, וועה און ווינד איז מיר! „משה־הערשעניו! נשמה מיינע! מיר זאָל זיין פאַר דיינע ביינדעלעך! זאָג, וואו האָסט דו אַהינגעטהאָן די קאָפּיקע?" איך טרייסעל איהם, איך שלאָג איהם, קנייפּ איהם, מאַך איהם ברוין און בלוי — ער שרייט אין איין קול: „ניטאָ, האָם טאַפּעטע, האָם!" בקיצור, איך האָב איהם געבראַכט צום דאָקטאָר, האָט ער געהייסען

מע זאָל איהם געבען קאַרטאָפּליס. צוויי טאָג האָט מען דאָס קינד נעבאָך געמוטשעט, געשטאָפּט מיט גוואַלד, נישט קיין מילך, נישט קיין טרונק וואסער, נאָר קאַרטאָפּליס, נאָר קאַרטאָפּליס, — איך האָב געמיינט, ס'איז איין עק פון מיין קינד! ערשט אויפ'ן דריטען טאָג, איך נעם אויפראַמען די שטוב, איך טהו אַ קוק אין בעט אונ־טער'ן קישען — ליגט ניט די קאָפּיקע? דאָקטוירים זאָלען אַזוי ווי־סען פון זייער געזונד, ווי זיי ווייסען, ווער עס האָט זיי געשלייערט! נאַ דיר נאָך, טאָמער איז קאַרג, ווי זאָגט די מאַמע: „אַ רעשטעל צו די צרות"... איך דאַרף האָבען צו טהון מיט זיינע קינדער, מיט דאָקטוירים, מיט רוחות און מיט שדים, און ער, דער גאָלדשפּינער, גאַרנישט, פליהט ארום פון אַדעס קיין יעהופּעץ, פון יעהופּעץ קיין בויבעריק! וואָס איז? אַ גדולה אויף איהם, אַ היץ: „פּאַפּיער־לעך!" „טראַנספּאַרטען!" „פּאַרטעפּעלען!" האָט זיך איינגערעדט, אַז מע קאָן ווערען אין איין שמע-ישראל אַ נגיד! „איין איינרעדע־ניש, זאָגט די מאַמע, איז ערגער פון אַ קרענק"... נאַרעלע, וואָס ווערסט דו מיר דערצעהלען גליקען, פּזמונות: „אַקציעס, שמאַקציעס, דעווענדענט, מעדעווענט" — ס'איז ווערטה איין אויסגעבלאָזען איי! מיט פינף פינגער ווערד מען ניט רייך. „אַז מע לעגט אריין, זאָגט די מאַמע, קדחת, נעמט מען ארויס אַ קרענק"... פערשרייב דיר, מענדעל, וואָס איך זאָג דיר, אַז אַלע דיינע יעהופּעצער לייט, וואָס דו שרייבסט, אַז זיי זענען מיט אַ מאָל בעגליקט געוואָרען, וועלען אם ירצה השם אין גיכען ווערען צוריק די אייגענע קבצנים, וואָס פריהער, נאָך מיט מעהר פרישקייט. וואָרום איך גלויב אַזוי אין דיינע „טראַנספּאַרטען" מיט דיינע „שמאַלצעווער", ווי אין דעם אַדעסער „לאָנדאָן"; אין כשוף און אין שרעטעלעך גלויב איך שוין אַ סך מעהר, ווי אין אַלע דיינע יעהופּעצער „פּאַרטעפּעלען". אוי, אַ הונד זאָל אויפעסען מיין האַרץ, וואָלט ער משוגע געוואָרען, אַז איך זעה ביי לייטען ווייבער האָבען אויך אַ שטיקעל דעה ביי זיי־ערע מאַנען, מישען זיך אריין אַמאָל מיט אַ וואָרט, טהוען אַ גע־שריי, אַ הוק, אַז עס וואַרפט מיט'ן מאַן דאָס נייעניעהריגע, נישט

אַזוי ווי איך דאַרף מיט איהם געהן מיט ווייכע רעדעלעך, נישט דערוועגען זיך חלילה אַ קרום וואָרט, צי אויסשעלטען אַמאָל פאַר די בזיונות, וואָס איך טראָג דאָ איבער פאַר דיר. אַז איך דאַרף נאָך פאַר איטליכען בעזונדער מאַכען אַ פריילך פּנים, ווי זאָגט די מאַמע: „אַ קניפּ אין באַק, די פאַרב זאָל שטעהן"... נאַר גוואַלד, מה אָנו מה חיינו? איך וועל אַזוי לאַנג צאַנקען און צאַנקען שטי־לערהייד, ביז איך וועל, שונאי ציון, אויסגעהן, ווי אַ ליכט מיינע שונאים, אָדער אַזוי חלילה צעזעצט ווערען פון גריזאָטע, צעזעצט און צעשפּרונגען זאָלען ווערען אַלע דיינע יעהופּעצער קנאַקערס, ווי עס ווינשט דיר היינט און אַלע מאָל פון'ם טיעפען האַרצען

דיין באמת געטרייע פרוי ש י י נ ה ־ ש י י נ ד ע ל.

שאַ, בערעל דעם פעטער מנשה'ס האָט שוין אויף זיך אַ נייעם אומגליק: ער איז יענע וואָך אָפּגעברענט געוואָרען, אַרויס ווי די מאַמע האָט איהם געהאַט. און איצט האָט ער נאָך דאָס לויפעניש — שונאים האָבען איהם גע'מסר'ט: אַזוי ווי ס'איז ביי איהם געוועזן „געסטרעכעוועט" אַלסדינג דריי מאָל אַזוי פיעל, האָט ער דאָך מסתמא אַליין געמאַכט „בורא מאורי האש". האָט מען איהם גערו־פען צום סליעדאָוואַטעל. בערעל איז אָבער אויך ניט פון די וואָס צעהן אַ דרייער; שטעלט ער עדות, וואָס געהען שווערען, אַז ער איז יענע נאַכט גאָר ניט געוועזן היע. דערווייל האָט מען איהם איינגעזעצט, און זלאַטקע איז פאַר שרעק געלעגען געוואָרען און גע־האַט אַ זיעבעלע. מזל טוב!

V.

מנחם־מענדעל פון יעהופעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדעל אין כתרילעווקע.

לזוגתי היקרה החכמה הצנועה מרת שיינה־שיינדעל שתחי'.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפען, מע זאָל תמיד האָרכען איינס פונ'ם אַנדערען נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת זיי וויסען, אז איך געה שוין קיין וואַרשאַ. ווערסט דאָך מיך וועלען פרעגען מסתמא, אז ווי באַלד אז איך זיץ אין יע־הופעץ און האַנדעל מיט פּייטערבאַרג, היינט ווי קום איך קיין וואַרשאַ? זאָלסט דו גאָר קיין יסורים ניט האָבען: וואַרשאַ איז אויך אַ שטאָדט! וואַרשאַ האָט אויך פּאַפּיערלעך, און נאָך וואָסע־רע פּאַפּיערלעך! אויף וואַרשאַ זענען שפּעגעלאַנטען גליקליך גע־וואָרען! וואַרשאַ איז ניט פּייטערבאַרג; וואַרשאַ שמייסט מיט הונדערטערס! וואַרשאַ איז זיך מיישב ערשט יענע וואָך און הויבט־אויף „לילעפּוטען" פון צוועלף הונדערט אויף צוויי טויזענד! נו, פרעג איך דיך, געה זעץ זיך אַנידער און קויף ניט אזא פּאַפּיערעל! צי, למשל, „ווענעלעך". געשטאַנען אָט ערשט, פריהער מיט אַ וואָך דריי, פערצעהן הונדערט. וויפיעל, מיינסט דו, שטעהען זיי היינט? צוויי טויזענד. און דוקא אָהן דעם קאַפּאַן!! מע דאַרף דאָך זיין, דאַכט מיר, אַ רוצח, מע זאָל ניט אוועקגעהן קויפען קיין „ווענע־לעך"! היינט האָט דיר וואַרשאַ גלאַט אַ מעלה: זי פאָדערט נישט קיין געלד; זי וויל נישט וויסען פון קיין „דעפּאַ". דו ווילסט האָ־בען „לילעפּוטען", „ווענעלעך"? צאָהל איבער אַ פּאָר הונדערט רובעל אויפ'ן קורס און מאַך דיר אַ „פּרעמיע" אויף „אולטימאַ":

אויף אונזער לשון הייסט דאָס ביז ראש־חודש. עס וועט קומען ראש־חודש, וועסט דו דעמאָלט האָבען די ברירה: צי נעמען די פּאַפּיערלעך, צי ניין. נאָר ווער וועט דיך לאָזען וואַרטען אויף ראש־חודש? דערויף האָט דאָך גאָט בעשאַפען מעקלערס אויף דער וועלט, זיי זאָלען נישט לאָזען דורכגעהן די גאָס: „אפשר האָט איהר „לילעפּוטען“? אפשר האָט איהר „וועגעלעך“?“ אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט, ביז זיי געבען דיר עפּיס „פון אויבען“ און נאַרען־אויס ביי דיר דיינע פּאַפּיערלעך. אָט האָבען זיך ערשט נעכטען צוגעטשעפּעט צו מיר צוויי אַדעסער מעקלערס; איין מאָל פאַר אַלע מאָל זיי האָבען זיך נאַסיאַדעט, איך זאָל זיי אָפּגעבען מיינע „לילעפּוטען“ מיט מיינע „וועגעלעך“. געפונען דעם אָרט, וואו אויסצונאַרען סחורה! „ברידערלעך, — טענה איך צו זיי — איך האָב ניט. איך זאָל אַזוי ריין זיין פון שלעכטס!“ הקיצור, איך האָב מיך מיט זיי אַזוי לאַנג געראַנגעלט, ביז זיי האָבען פּאָרט אויסגענאַרט ביי מיר מיינע פינף „לילעפּוטלעך“ מיט די פינף „וועגעלעך“. נאָר וואָס דענן? איך האָב זיי אָבער אויך גוט אָפּגעטהאָן. איך האָב מיך באַלד „אָפּגעדעקט“, איך האָב „אַריבערגעשמיסען“, און צו גאָט אַ האָפענונג, איך וועל, אם ירצה השם, חאַפּען אַ פון־אויבען, וואָרום עס געהט מיר, קיין עין־הרע, די לעצטע צייט אַזוי, אַז וואָס איך קויף היינט, ווערד מאָרגען טהייערער; אַלע זאָגען, אַז איך בין אַ מוצלח! לאָז גאָט געבען, דאָס „אולטימאַ“ אין וואַרשאַ זאָל אָפּלויפען גלאַט, ווערד ביי מיר פריי דער גאַנצער „פּאָרטעפעל“. דעמאָלט טראָג איך מיך איבער אין איין אַנדער קאַנטאָר, וואָרום אין דער קאַנטאָר, וואָס איך אַרבייט אַצינד, איז פאַרהאַן, קיין עין־הרע, אַזוי פיעל אידען, אַז מע ווייסט ניט וואו מע איז אין דער וועלט. יענע וואָך איז שיער אַרויס אַ גאַנצער שקאַנדאַל: עס האָט שוין געהאַלטען כמעט ביי פּעטש, דאָס הייסט, איינער פון אונז האָט געחאַפּט אַ פּאַטש... נאָר מחמת איך האָב קיין צייט ניט, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אינ׳ם אַנדערען בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות. לעת־עתה זאָל גאָט געבען

מיט געזונט און מיט הצלחה. גריס אלעמען בעזונדער גאר פריינד־ליך.

ממני בעלך מ נ ח ם ־ מ ע נ ד ע ל.

ע י ק ר ש כ ח ת י. וואס דו שרייבסט מיר מכח בערעל דעם פעטער מנשה׳ס, איז ביי מיר זעהר צו גלויבען: ביי אייערע כתרילעווקער פרנסות קאן זיך קיין סוחר אנדערש נישט אויסהאנד־לען. זעהסט דו, ביי אונז אין יעהופּעץ קאן זיך שוין אזא מעשה נישט טרעפען. ראשית, איז דא איטליכען בעזונדער, קיין עין־הרע, זעהר גוט; והשנית, אז עס מאכט זיך דא חלילה א שרפה, לעשט מען דא גאר אנדערש, היינו: נאך איידער עס הויבט אן צו נעצען, לויפט שוין די קאמאנדע מיט די מעשענע קיווערס, שפּרינגען אין פייער אריין און שפּריצען מיט דער קישקע. דו וואלסט געמעגט זיך פערגינען אנקוקען אין יעהופּעץ א שרפה!

הנ״ל.

VI.

שיינה־שיינדעל פון כתרילעווקע צו איהר מאַן מנחם־מענדעל אין יעהופּעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדעל נ"י.

ע ר ש ט ע נ ס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צ ו ו י י ט ע נ ס שרייב איך דיר, בעלי היקר, אַז איך האַלט, אַז דו ביזט שוין חלילה פאָרמאַלנע משוגע, מעגסט שוין באַלד אָנהויבען לויפען אין די גאַסען. קאַרג פאַר איהם וואָס מע קען איהם אין אדעס, אין יעהופּעץ, אין בויבעריק, בעדאַרף ער נאָך האָבען, אַז אין וואַרשא זאָל מען אויך וויסען, אַז ס'איז דאָ אויף דער וועלט אַ מנחם־מענדעל, וואָס פערנעמט זיך מיט הענדעל; אמאָל האָט ער געהאַנדעלט מיט „לאָנדאָן", און היינט האַנדעלט ער מיט אַלטע פּידקאָוועס, אָפּגעשלאָגענע הושענות, עפּיס „פּאַפּיערלעך", „פּאָרטעפּעלען", „וועוועלעך", „פּיפּערנאָטערס", וואָס מע דאַרף נאָך געהן זוכען עס אַזש אין וואַרשאָ, און זיך נאָך שלאָגען איבער דעם. הלואי, רבונו של עולם, זאָל זיך געפינען אַ חכם, וואָס זאָל דיר אַרויסשלאָגען דעם נאַר דיינעם, זאָלסט ניט אין זינען האָבען דאָרטען דער שוואַרץ יאָהר וויסט וואָס, בעת דאָ אין דער היים האָסט דו אַ ווייב ביז הונדערט און צוואַנציג יאָהר, וואָס האָט צו טהון מיט די קינדער זיינע טאָג ווי נאַכט, טאָ דאָס, טאָ דאָס! ערשט נעכטען שיער אָפּגעקאָכט אַ קינד מיט זודיג וואַסער פון אַ דורכשלאַג. אַ גליק, וואָס ניט אויפ'ן גאַנצען קעפּעל, ווי זאָגט די מאַמע: „צום שלים־מזל דאַרף מען אויך האָבען מזל!"... און ער—גאָרניט, שפּאַציערט דאָרט

ארום אויף שרפות, א גדולה אויף איהם: יעהופעץ ברענט, פער־ברענט און פער׳שרפה׳ט זאָל דאָס דיר ווערען מיט וואַרשאַ און מיט פּייטערבאַרג אינאיינעם, ליעבער גאָט! ווער עס האָט נאָר גאָט אין האַרצען, דער באַדט זיך אין מיין בלוט. איך קאָן דען דורכ־געהן די גאַס אפילו? יעדער טייט אויף מיר מיט די פינגער: „אָט געהט זי, מנחם־מענדעל׳ס פּלונית׳טע פון יעהופּעץ!“ א שענער נאָ־מען, אז אָך און וועה איז מיר! לעבען זאָל טאַקי די מאַמע מיינע. זי טענה׳ט איינס: „א מאַן, זאָגט זי, טאָר מען ניט אָפּלאָזען אויף קיין מינוט. דען, זאָגט זי, אז דער טעסער זיצט אויף די שפּענער, זענען די שפּענער — שפּענער... איך האָב, זאָגט זי, פריהער גע־וואוסט, אז קיין גוטער סוף וועט דערפון נישט ארויס; א געלד־שדוך, זאָגט זי, האָט זיך מיר פערגלוסט. ווי זאָגט מען: חזיר, האָסט געלד? זיי מיין מחותן!... א שמאַלץ־גרוב, זאָגט זי, די שמאַלץ רינט אוים, די גרוב בלייבט איבער. בריוולעך, זאָגט זי, וואָלט איך איהם געשריבען? פון קדחת וואָלט איך איהם געשריי־בען! ווער עס פערשטעהט ניט אויפ׳ן וואונק, זאָגט זי, דעם גיט מען מיט׳ן שטעקען... איך וואָלט איהם, זאָגט זי, אויף א בעזעב אראָפּגעבראכט אהיים! אויף א קאַטשערע!“... זאָג אפשר, אז זי איז אומגערעכט? נאָר וואָס זאָל איך טהון, אז איך בין, משטיינס געזאָגט, אזא ציעג, אז וואָס מע זאָגט מיר איז רעכט, און וואָס מע וויל פועלט מען ביי מיר! ־ איין אנדערע אויף מיין אָרט, למשל, ב ל י ו מ ע ־ ז ל א ט ע, וואָלט שוין לאַנג געווען אין יעהופעץ ביי אַלע רבנים און דיינים, דיך אָנגעפּאַלען אין גאַס און געגעבען דיר א וויסטען, א פינסטערען סוף, אז דו וואָלסט פערגעסען אפילו, צי דו הייסט מנחם־מענדעל, און צי דו האַנדעלסט מיט פּיפּערנאָ־טערס... מאָהל דיר, דיינע גילדענע געשעפטען מיט די גליקען, וואָס דו האָפסט דאַרטען, זעהט מען שוין ארוים פון די מתנות, וואָס דו שיקסט מיר איבער פון יעהופעץ; די דימענטען מיט די באַרליאַנ־טען, מיט די געשטיקטע העמדער, מיט די געשטעפּטע קאָלדרעס, א קליינינקייט? איך זאָג דיר מיט גוטען, בעלי היקר, איך קאָן

דאָס שוין מעהר ניט אויסהאַלטען! איינס פון דיביידע: אָדער קום צו פאָהרען וואָס גיכער אהיים און זיי אַ מענש גלייך מיט אַלע־מען, אָדער לאָז קומען אַ מיתה משונה אויף מיינע שונאים, און לאָז דאָס האָבען אַיין עק, ווי עס ווינשט דיר היינט און אַלע מאָל

דיין באמת געטרייע פרוי שיינע־שיינדעל.

VII.

מנחם־מענדעל פון יעהופעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדעל אין כתרילעווקע.

לזוגתי היקרה החכמה הצנועה מרת שיינה־שיינדעל שתחי'.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפען, מע זאָל תמיד האָרכען איינס פונ'ם אַנדערען נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת זיי וויסען, אז איך קנאַק און פליה, איך ברען, איך שפּרינג אין פייער, איך וואַכס, איך וואַכס! אַ סך זענען מיר מקנא, וואָרום וואָס איך קויף הייגט, ווערד מאָרגען טייער. „וועגעלעך" האָבען זיך אַ רוק געטהאָן נאָך אויף צוויי הונדערט רובעל, און מיינע „לילעפּוטען" שטעהען שוין, ברוך השם, אויף יענער זייט דריטהאַלבענטויזענד; נאָר מיר לוינט נאָך נישט צו פערקויפען, ווייל אַלע זאָגען, אַז עס וועט נאָך געהן און געהן. ס'איז גאָר אַ סברא, אז „אויסלאַמד" האָט זיך אַ וואָרף געטהאָן אויף אונזערע פּאַפּיערלעך. מע מאַכט אַ „סענדעקאַט", דאָס הייסט, יד אחת, מע וויל זיי אויסקויפען עד לפ"ק, נישט איבערלאָזען אפילו אויף אַ רפואה! וועסט דו דאָך מסתמא פרעגען: פאַר וואָס? גאַנץ פּשוט! געלד, פערשטעהסט דו מיך, איז היינט פאַרהאַן ביי דער וועלט אָהן אַ שעור; עס וואַלגערט זיך אין די גאַסען; פּריצענט איז בזיל הזול — פיער־פינף לשנה איז פאַר אונז איבערגענוג; היינט אז עס טראָגט גאָר צעהן־פופצעהן, איז דאָך דאָס טאַקי אַ גליק! און וואָס דו זאָגסט „לילעפּוטען" (נישט, ווי דו רופסט עס אָן, „פּיפּערנאָטערם"), האָב איך דיר שוין געשריבען, אַז דאָס איז אַזאַ מין פּאַפּיע־

רעל פון אַ פאַבריקע, וואָס מע אַרבייט דאָרטען אייזענבאַהנען און מע גיט דערויף „דעוועגדרענט". די אייזענבאַהנען זענען אין סימ־ביר, די פּאַפּיערלעך זענען אין וואַרשאַ, און די קונים זענען אין יעהופּעץ, — הייגט פערשטעהסט דו שוין ? דאָס אייגענע איז מיט די „וועגעלעך", מיט „פּוטיוויל" און מיט „טראַנספּאָרט". נאָר דו קעהרסט מיינען, אַז מע קויפט פּאַפּיערלעך, קוקט זיי עמיצער אָן אין די אויגען ? האָסטו ווידער אַ טעות. מע מוז דיר קלאָר מאַ־כען אַקוראַט, זאָלסט פערשטעהן דאָס געשעפט. למשל, עס פער־גלוסט זיך דיר קויפען „טראַנספּאָרט" ; געהסט דו אַריין אין אַ קאַנטאָר, טראָגסט אַריין אין קאַסע עטליכע קערבלעך אַ „דעפּאָ", און דו הייסט דיר פערשרייבען אַביסעל סחורה, און מע גיט דיר אַרויס אַ בריוועל, אַז מע האָט איינגעקויפט פון דיינעטוועגען אַזוי פיעל און אַזוי פיעל „טראַנספּאָרט", אויף אַזאַ און אַזאַ מקח מיט אַזאַ און אַזאַ „דעפּאָ", און באַם חלילה עס פאַלט אַראָפּ, ביזט דו מחויב צוטראָגען נאָך געלד ; — נאָר ס'איז בלאָטע, ניט אַזוי גיך פאַלט דאָס אַראָפּ, און מע בעדאַרף ניט צוטראָגען קיין געלד ; אדרבה, עס הויבט זיך גאָר אויף ! אָט אַזוי אַרבייט איך כסדר און מאַך, ברוך השם, הלואי ווייטער ניט ערגער. גאָט זאָל העלפען, איך זאָל מיך קאָנען אָפּרייסען אויף אַ פּאָר טאָג, וואָלט איך זיך אַראָפּגעחאַפּט קיין וואַסילקאָוו און וואָלט אַריינגעטראָגען „געלדיע" ; דעמאָלט וואָלט איך פערשפּאָרט זיין נע־ונד, ביי־טאָג אַ יעהופּע־צער און ביי־נאַכט אַ בויבעריקער. אַלע מעקלערס זענען הייגט גע־וואָרען „קופּצים". זאָלסט זעהן ווי מע לעבט, ווי מע עסט ! הייגט די דאַמעס זייערע מיט די דימענטען און בארליאַנטען — איך האָב מיך צעפּרעגט, וואו קויפט מע דאָ בארליאַנטען, און האָב בעטראַכט פון דיינעטוועגען דאָרטען אַ פּאָר זאַכען, זאָג איך דיר, אַז ניט נאָר ביי אייך אין כתרילעווקע, אפילו ביי אונז אין יעהופּעץ וועט דאָס אויך אָנמאַכען אַ רעש ! און מחמת איך האָב קיין צייט ניט, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, איג'ם אַנדערען בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות. לעת־עתה זאָל גאָט געבען

מיט געזונד און מיט הצלחה. גריס איטליכען בעזונדער גאָר פריינדליך.

ממני בעלך מ נ ח ם - מ ע נ ד ע ל.

ע י ק ר ש כ ח ת י. דו מיינסט, אפנים, זוגתי היקרה, אַז איך בין איינער אויפ'ן ירידה, וואָס איך האַנדעל מיט פּאַפּיערלעך? בראָצקי האַנדעלט אויך דערמיט. דער חילוק איז: איך, אַז איך גײה קויפען פּאַפּיערלעך, בעדאַרף איך פריהער אויסרעכענען ווי־פיעל מיין מאָגען קאָן פערדייען, און בראָצקי, אַז ער טהוט אַ קויף פּאַפּיערלעך, קויפט ער מיט אַ מאָל טויזענד שטיק, פינף טויזענד שטיק, צעהן טויזענד שטיק. דו שפּיעלסט זיך מיט בראָצקי'ן? יענער, אַז ער פאָהרט דורך אין דער קאַרעטע, ציטערט דער „קרעש־טשאַטעק“, און אַלע אידען נעמען אראָפּ די היטלען, און איך אויך בתוכם. שען וואָלט זיין, ווען איך ווער אַמאָל אַ בראָצקי!... אַז גאָט וויל, נאַרעלע...

הנ"ל.

VIII.

שיינה־שיינדעל פון כתרילעווקע צו איהר מאן מנחם־מענדעל אין יעהופעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדעל נ"י.

ע ר ש ט ע נ ס קום איך דיר צו מעלדען, אז מיר זענען אלע גאט צו דאנקען אין בעסטען געזונד, געב גאט דאס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף וויטער ניט ערגער.

צ ו ו י י ט ע נ ס שרייב איך דיר, בעלי היקר, „אז פון א חזיר'שען עק, זאגט די מאמע, קאן מען קיין שטריימעל ניט מא־כען"... איך שמועס עס קעגען דיין שענער שוועגערין, קעגען דיין יענטלען טאקי, ברענען זאל זי דיר אויפ'ן פייער! זי איז זיך מיישב יענע וואך און לאזט ארויס א קלאנג איבער דער גאנצער שטאדט, אז דו ביזט אוועק קיין אמעריקע און מיך האסט דו, ניט דערלעבען וועט זי דאס, אוועקגעווארפען איין אלמנה חיה. פון וואנען, זאגט זי, האט זי דאס גענומען? שרה־נחמה האט געהערט פון לייזי־הערשקע־אברהמ'ס מויל, אז ברוך־בן־ציונ'ס האט אליין געזעהן ביי משה־שמואל'ן א בריוועל, וואס מאיר־מאטעל שרייבט איהם פון אמעריקע. לויף איך דאך אוועק צו משה־שמואל'ן: וואו איז דאס בריוועל? פרעגט ער מיך: וואסער בריוועל? זאג איך: וואס מאיר־מאטעל שרייבט אייך פון אמעריקע. זאגט ער: ווער האט אייך געזאגט? זאג איך: ברוך־בן־ציונ'ס. זאגט ער: ווי האט איך געקאנט זאגען אט דער שקרן, אט דער כזבן אזא מעשה, אז איך רעד ניט מיט איהם שוין העכער א יאהר? לויף איך דאך אוועק פון דארטען צו ברוך־בן־ציונ'ס מיט א צעיושעטען קאפ. לאזט זיך אויס א מעשה, אז ער איז גאר נישטא אין כתרילעווקע שוין די דריטע וואך. פליה איך דאך פון דארטען אוועק מסתמא צו

לייזי־הערשקע־אברהמ׳ס און געב איהם אוועק א פּאַרציע, ווי עס געהער צו זיין, למאַי האָט ער דערצעהלט שרה־נחמה׳ן אַזאַ פּזמון מיט אַ בריוועל, וואָס ניט געשטויגען, ניט געפלויגען? קוקט ער מיך אָן, ווי אַ משוגענע: וואָסערע פּלוימען? לאָזט זיך אויס אַ מעשה, אַז דאָס האָט זי טאַקי אַליין, דיין יענטעל הייסט עס, די כּפּרה זאָל זי זיין פאַר אונז ביידען, אויסגעטראַכט פונ׳ם קאָפּ. אַ הולטייקע קאָן! נאָר עס קריכט דיר שטאַרק אין קאָפּ אריין אודאי וואָס איך שרייב דיר, אַז דיר ליגען גאָר אין זינען מסתמא דיינע יע־הופּעצער דאַמעס, צע׳דמ׳ט און צעבלוטיגט זאָלען זיי דיר ווערען מיט זייערע באַרליאַנטען! הערסט דו, מענדעל! איך קאָן ניט הערען זייער נאָמען אַפילו, אַזוי פיינד האָב איך זיי! עס איז מיר שוין נמאס אַפילו די מתנה דיינע, וואָס דו ווילסט מיר דאָרטען קויפען! איך זאָג דיר פריהער, בעלי היקר, אויב דו ווילסט מיר עפּיס קויפען, זאָלסט דו מיר קויפען אַזעלכעס, וואָס מע טראָגט דאָרט ניט; איך דאַרף ניט, דו זאָלסט מיך פערגלייכען צו עמיצען, לאָזען זיי דיר זיין מיין כפּרה היינטיגען טאָג! נאָר לאָמיך שוין דערלעבען זעהען טאַקי עפּיס פון דיר אויף דער רעכטער אמת, ניט אויף פּאַפּיער, ווי זאָגט די מאַמע: „ווינציגער מיט אַ וואָרט, מעהר מיט אַ ביסען"... וואָס טויג דיר אָפּלעגען אויף מאָרגען, נאַרעלע? ביי אַזאַ געשעפט, אַז מע רייסט נישט אָפּ מיט גוואַלד, האָט מען ניט! נאָר מעגסט דיר זאָגען וואָס דו ווילסט, ביז איך וועל נישט זעהען אַליין מיט מיינע אויגען, וועל איך דיר נישט גלויבען; נישט מחמת איך האַלט דיך חלילה פאַר אַ ליגנער, נאָר דערפאַר ווייל אַלסדינג, וואָס די יעהופּעצער פּיינע מענשלעך דערצעהלען דיר, מיינסט דו, אַז ס׳איז תורת לאָקש. וואָס גלייכסט דו זיך צו בראָצ־קי׳ן? האָסט מיט זיי אינאיינעם חזירים געפּאַשעט? מע גיט דיר פאַר דיינע פּאַפּיערלעך עפּיס געלד — נעם! וואָס מאַכסט דו אָנ־שטעלען? די אַדעסער שאַרלאַטאַנעם האָבען געטראָפען צו דיר קיין בויבעריק אַזש, געוואָלט אויסנאַרען ביי דיר דעם טייערען אָנ־טיק? — מיט מזל ברכה! פאַר זיי די מציאה! ווי זאָגט די מאַמע

מיינע: „חאפ אוים די יארמעלקע מיט נים און אנטלויף“... נאר געה רעד מיט א משוגע'נעם! אט האט זיך איהם פלוצים פער־וואלט ווערען א קופעץ, און נאך א וואסילקאווער דערצו! ער ווייסט שוין גארניט וואס אויסצוטראכטען פאר גרוים ראסקאש! וואס איז דיר עפים געפעלען געווארען וואסילקאוו? נאר וואס איז דאס חידוש: אז ביי־טאג איז מען א יעהופעצער, ביי־נאכט א בויבעריי־קער, און געהן געהט מען קיין פיטערבארג און קיין ווארשא, מעג מען שוין זיין נישט נאר א וואסילקאווער נכתב — אפילו פון האצע־פלאץ. מענדעל, זעה נאר, אז פון אלע גליקען זאל איך דיר נישט דארפען חלילה ארויסשיקען פון דאנען נאך א מאל אויף דער הוצאה, ווי עס ווינשט דיר היינט און אלע מאל

דיין באמת געטרייע פרוי ש י י נ ה ־ ש י י נ ד ע ל.

איך דארף דיר, בעלי היקר, אנזאגען א בשורה, און נישט קיין פרייליכע: דיין ברודער בערעל־בנימין איז געבליבען איין אלמן... שוין אז דער בריעף איז געווען פער'חתמ'ט איז מען געקומען און מע האט אונז געזאגט, אז יענטעל איז געשטארבען. פון א קימ־פעט איז דאס איהר געקומען, זי האט געהאט א צווילינג. דאס צווילינג לעבט, און זי איז געשטארבען. דאכט מיר, עס וואלט געמעגט זיין דאס אייגענע קאפויר? ווי זאגט די מאמע: „גאט איז א גרויסער צו־להכעים'ניק“... לאז זי זיין ווייט אפגעשיידט פון מיר. דיין שוועגערין איז תמיד געווען מיט מיר קידער־ווידער, לאז זי מיר מוחל זיין, נאר אויף מיין ערד איז זי דאך נים געגאנגען. וואס וואלט מיך אהרען, אז זי זאל לעבען נאך הונדערט יאהר און נישט איבערלאזען קיין זיבען יתומים'לעך, איינס קלענער פונ'ם אנדע־רען? ביי דער לויה בין איך דוקא געווען און האב מיך דוקא אזוי אנגעוויינט, אז איך בין קוים געקומען א לעבעדיגע אהיים. ווי זאגט די מאמע: „אז מע דערמאנט זיך אינ'ם טוידט, איז מען נים זיכער מיט'ן לעבען“...

IX.

מנחם־מענדעל פון יעהופּעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדעל אין כתרילעווקע.

לזוגתי היקרה החכמה הצנועה מרת שיינה־שיינדעל שתחי'.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפען, מע זאָל תמיד האָרכען איינס פון'ם אַנדערען נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת זיי וויסען, אז איך בין אַ גאַנצע וואָך געלעגען אין בויבעריק, דאָס הייסט, חלילה נישט מסוכן, נאָר אַ פּאַסקודנע שלאַפקייט: איך בין געפאַלען אויפ'ן רוקען, קאָן זיך נישט איבער־קעהרען אויף דער אַנדערער זייט. איצט איז מיר שוין אַביסעל גרינגער. איך האָב געמיינט די גאַנצע וואָך, אַז איך וועל אַראָפּ פון זינען: אַ קליינינקייט, אַכט טאָג כסדר זיין אָפּגעריסען פון דער בערזע, נישט וויסען פון קיין קורסען? עס האָט זיך מיר נאָר אויסגעוויזען, אַז דאָרט קעהרט זיך איבער די וועלט! אם ירצה השם, מאָרגען־איבערמאָרגען פאָהר איך שוין געוויס אין שטאָדט אַריין. דערווייל שרייב איך דיר אַ בריוועל, עס ווילט זיך מיר אַביסעל דורכשמועסען מיט דיר, און אַגב דיר געבען אַ ריכטיגען חשבון, וואו איך האַלט, זאָלסט נישט מיינען, אַז איך „פלוטעווע“, אַז איך בין חלילה פערדרעהט אָדער איך בין גענאַרט. מיין „פּאַר־טעפעל“ בעשטעהט אַצינד סך־הכל פון הונדערט פופציג שטיקלעך „פּוטיווּיל“, הונדערט שטיקלעך „טראַנספּאָרט“, פינף „מאַלצעווער“, פינף „לילעפּוטלעך“ און פינף „ווענעלעך“, אַ חוץ „פּרעמיעס“. מילא, „פּוטיווּיל“ און „טראַנספּאָרט“ איז ביי מיר פערקויפט אויף שפּעטער (מיט אַ דרייערעל האַנדגעלד); ווי באַלד מע קויפט זיי

ביי מיר אוים צום זמן, — און אויסקויפען וועט מען זיי דאָך גע־
ווים — בלייבט מיר איבער אויף זיי ריין פערדיענסט נאָך אַלע
הוצאות אַ רובעל פיער־פינף טויזענד. חוץ לזה, האָב איך אַ פּאָר
צעהנדליג „האָסלעך" אויף „פּוטיוויל" און אויף „מאַלצעוווער", פּרי־
מאַ בריוועלעך, — רעכען איך האָפען אויף זיי אויך אַ רובעל זיעבע־
צעהן־אַכטצעהן הונדערט. האָסט דו שוין כמעט גוטע זיעבען טוי־
זענד רובעל. אויף די פינף „מאַלצעוווער" מזומן רעכען איך אויף
טרפות פיער טויזענד רובעל, וואָרום עס וועט דאָך זיין אַ חרפה,
אַ בזיון, אויב זיי וועלען נים שטעהן אין גיכען, צום וועניגסטען,
צוויי טויזענד רובעל אַ שטיק, חאָטש אפילו זיי האָבען זיך די לעצ־
טע טעג אַ קאַפּעלע אַראָפּגערוקט; נאָר דאָס איז נישט מעהר ווי
אַ מאַניפּאָרגעלע פון די פּייטערבאָרגער „בלאַנקיסטען", בכדי זיי
זאָלען זיך קאָנען „אָפּדעקען"! בלייבט איבער דער רעכטער שפּיע־
געל: איך מיין די „לילעפּוטלעך" מיט די „וועגעלעך"; דאָ איז
אַ ריינער חשבון, ווי גאָלד: ביז „אולטימאָ" האָבען מיר נאָך אַזוי
גרוים ווי אַכטצעהן טאָג, און אַזוי ווי די „לילעפּוטלעך" הויבען
זיך אויף הונדערט רובעל אַ טאָג, האָסט דו אַ קיימא־לן פון אַכט־
צעהן מאָל הונדערט גע׳כפּל׳ט אויף פינף, בעטרעפט דאָס פּונקט
נייען טויזענד רובעל. און די „וועגעלעך"? זיי שפּרינגען דאָך אויף
ק"ן רובעל אַ טאָג, — האָסט דו אַכטצעהן מאָל ק"ן גע׳כפּל׳ט אויף
פינף, — בעטרעפט דאָס נים קיין דרייצעהן טויזענד פינף הונדערט
רובעל? היינט וואו איז עפּים „וואָלגע"? „דניעפּר"? „דאָן"? און
שאר ירקות? הכלל, גאָר קיין גרויסען בייטעל נעה איך מיר נישט,
נאָר איך רעכען אַלסדינג, שוין נאָך אַלע הוצאות: „קאַרטאַזש",
„גנבה׳זש" אַרום און אַרום, — קרוב צו פערציג־פופציג טויזענד!
השם יתברך זאָל העלפען, דאָס „אולטימאָ" זאָל נאָר אָפּלויפען גלאַט,
וועל איך, אם ירצה השם, „ראַליזירען" אַלע מיינע פּאַפּיערלעך און
וועל מיך „איבערקעהרען אויף דער אַנדערער זייט", דאָס הייסט,
איך וועל געהן „אַ־לאַ־בעס", ווערען אַ מוכר אויף אַלסדינג, און וועל
פערדיענען געלד אויף דער „לינקער זייט"; נאָכדעם וועל איך

מיך אַ וואָרף טהון צוריק „אַ־לאַ־האָם“ און ווידער אַ מאָל האָפּען אַ גראָבס. אַזוי, אַז דער אויבערשטער זאָל נאָר וועלען, קאָן פון די פופציג טויזענד ווערען מאה אלף, פון די מאה אלף — רי״ש אלפים, פון די רי״ש אלפים — ת״ק, און אַזוי ווייטער, ביז אַ מי־ליאָן. ווי אַזוי זשע דען, נאַרעלע, ווערד מען אַ מיליאָנשטשיק, אַ בראָצקי? און וואָס, מיינסט דו, איז בראָצקי? אַ בשר־ודם, וואָס עסט און טרינקט און שלאָפט. איך האָב איהם אַליין געזעהן, איך זאָל אַזוי זעהען אַלדאָס גוטס!... הכלל, זאָלסט גאָר קיין יסורים ניט האָבען, זוגתי היקרה, איך האָב מיך גוט צוגעקוקט צו דער שפּעגעלאַציע און בין געוואָרען אויף דער בערזע אַזאַ חריף, אַז מע קומט שוין אַ מאָל צו מיר, נישקשה, מיט איין עצה; מיט גאָטס הילף, איך פערשטעה דאָס שפּיעל! און וואָס דו גלויבסט נישט און הייסט מיר אָפּשניידען, איז ביי מיר קיין חידוש ניט. למאי חינקים? פאַרהאַן ביי אונז אַ שפּעגעלאַנט, חינקים רופט מען איהם. זעהר אַ הייסער שפּעגעלאַנט און אַ מורא'דיגער קאָרטענשפּיעלער; ביי־טאָג שפּיעלט ער אויף דער בערזע, און ביי־נאַכט שפּיעלט ער אין קאָרטען. האָט זיך געטראָפען מיט איהם אַ מעשה ערשט יענע וואָך. עס האָט זיך איהם ביי־נאַכט גע'חלומ'ט אַ שלעכטע קאָרט, — אַ סימן אויף אַ „בעס“ — איז ער אַוועק קיין פּיטערבאָרג און קיין וואַרשאָ און האָט אָפּגעשניטען אין איין טאָג דעם גאַנצען „פּאָרטע־פעל“; אַודאי רייסט ער איצט נעבאַך אויף זיך די האָר! אַ מצוה אויף איהם! לאָז ער ניט גלויבען אין חלומות! איך קוק שוין אַרויס אויף מאָרגענדיגען טאָג, געוואָהר ווערען די קורסען. איך האָב מיך בעשלאָסען, תיכף ווי באַלד איך קום אין שטאָדט אַריין, זיין ביי'ם יובעלירער נאָך דיין „בראָש“ מיט די בריליאַנטענע אויהרינגלעך, און אַז איך וועל נאָר האָבען צייט, כאַפּ איך מיך אַראָפּ אויף „פּאָדאָל“ איינקויפען דיר אַביסעל וועש, טישטיכער, האַנדטיכער, און די קינדער אויף העמדלעך, און נאָך עפּיס אין בעל־הבתישקייט אַריין, נישט ווי דו זאָגסט, אַז איך האָב דיך חלילה פערגעסען. און מחמת איך האָב קיין צייט ניט, מאַך איך דאָס

בקיצור. אם ירצה השם, אינים אַנדערען בריעף וועל איך דיר אַרויס־שרייבען אַלסדינג באריכות. לעת־עתה זאָל גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. קוש די קינדער און גריס שווער און שוויגער און אַלעמען בעזונדער גאָר פריינדליך. און בערעל־בנימינ׳ען זאָלסט דו זאָגען פון מיינעטוועגען, אַז ער זאָל זיך אַזוי ניט נעמען צום קע״, אין „אָקע״ אָדער גאָר אין „טערטעל־מערטעל״.

ממני בעלך מ נ ח ם ־ מ ע נ ד ע ל .

ע י ק ר ש כ ח ת י . וואָס דו שרייבסט מיר מכח וואַסיל־קאָוו, האָסט דו, אַפּנים, גאָרנישט פערשטאַנען, וואָס איך מיין. אַזוי ווי מחמת איך טאָר דאָ ניט זיין, וויל איך ווערען אַ היגער קור־פּעץ, קאָן מען אַנדערש נישט אויספיהרען, סיידען מען איז פריהער חאַטש אַ האַלב יאָהר אַ וואַסילקאָווער נכתב. און קוים ווער איך אַ היגער, דינג איך, אם ירצה השם, אַ דירה אויף פּאָדאָל און נעם דיך אַרויס אהערצו מיט די קינדער אין אַ גוטער שעה. און וואָס דו ביזט אַזוי אויפגעטראָגען אויף יעהופּעץ, איז נאָר דערפאַר, ווייל דו קענסט נאָך נישט די שטאָדט מיט די היגע מענשען; מילא די שטאָדט אַליין, שמועסט מען נישט — ס׳איז אַ צאַצקעלע, און די מענשען די היגע זענען ממש גאָלד און זילבער; ווייס איך, ווי קומט דאָס צו אָדעס? די היגע מענשען זענען אַלע אַזוי מילד, אַזוי צוגעלאָזט, סאַי די מאַנסבילען, סאַי די נקבות... איין שטיקעל חסרון האָבען זיי דאָ, וואָס זיי האָבען ליעב אַ קערטעל; קומט די נאַכט — נעמט מען זיך צו דער אַרבייט און מע זיצט אַוועק ביז טאָג און מע שרייט: „פּאַס!״ די גרויסע שפּיעלען אין אַזאַ שפּיעל, וואָס הייסט „פּרעפעראַנץ״, און די קליינע שפּיעלען אין „סטוקעל־קע״, אין „אָקע״ אָדער גאָר אין „טערטעל־מערטעל״.

ה נ ״ ל .

X.

שיינה־שיינדעל פון כתריַלעווקע צו איהר מאַן מנחם־מענדעל אין יעהופּעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדעל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, בעלי היקר, זאָלסט גאָר נישט איבערטראַכטען חלילה קיין שלעכטס, עס קומט דיר מזל־טוב: דער בראַטישעק דיינער, דיין בערעל־בנימין, האָט שוין חתונה געהאַט, אין אַ גוטער שעה, אַ מזל'דיגער! ער האָט קיין צייט ניט געהאַט צו וואַרטען אפילו גאַנצע צוויי חדשים: ער איז אוועקגעפאָהרען קיין באַרדיטשעוו, פון וואַנען מע בעציהט אויף דער גאַנצער וועלט שטיפּמאַמעס, און האָט אַראָפּגעבראַכט פאַר זיינע קינדער אַ מאַמע, און דוקא אַ מיידעל פון אַ יאָהר נייענצעהן! אַזאַ יאָהר, אַזאַ מזל אויף אַלע מאַנסבילען, וואָס פאַר אַ פּנים דאָס האָט! ווי זאָגט די מאַמע זאָל לעבען: „בעסער זאָלען מיר בלייבען נאָך אייך אַלמנות, איידער איהר זאָלט מאַכען אונזערע קינדער פאַר יתומים!"... איך שטעל מיר פאָר דיינע טרערען, מענדעל, ווען דו זאָלסט מיך, אַשטייגער, חלילה איבערלעבען, ניט דערלעבען זאָלען דאָס די יעהופּעצער דאַמעס! זיי וואָלטען דיך בעפאַלען, ווי די ביענען, איין אויסחאַפּעניש וואָלט אויף דיר געקומען נאָך פאַר שלשים! עס וואָלט געווען ביי דיר, ווי די מאַמע זאָגט: „אַ כשר'ער טאָפּ מיט אַ כשר'ען לעפעל". וואָלסט שוין דעמאָלט געקאָנט בלייבען אַ יעהופּעצער אויף אייביג! דו קנאַקסט, זאָגסט דו, מענדעל?

קנאַק! פליה! שפּרינג אין פייער! איך וועל צו דיר נישט פאָהרען, איך זאָל וויסען, אַז דו ליגסט דאָרט אויפ'ן טוידטען בעט! און דיינע פופציג טויזענד שרעקען מיך אויך קאַרג וואָס. ערשטענס, ביזט דו מיינער מיט די פופציג טויזענד, אַזוי ווי אָהן די פופציג טויזענד. און, צווייטענס, האָבען ביי מיר דיינע פופציג טויזענד אַ ממש, פונקט ווי אַ שמעק טאַבעקע, ווי זאָגט די מאַמע: „כל זמן דאָס געלד איז אויב'ן פּאַפּיער, איז דאָס פּאַפּיער"... איך וועל דיר זאָגען דעם אמת, בעלי היקר, אַז דו האָסט איצט ביד איבערצוצעהלען עטליכע קערבלעך און ווילסט וואַרטען ביז עס וועט ווערען דוקא פופציג טויזענד, ביזט דו אָדער אַ משוגע'נער, אָדער אַ גזלן, אַ רוצח, האָסט קיין רחמנות נישט אויף דיין ווייב ביז הונדערט און צוואַנציג יאָהר און אויף דיינע קינדער. עס געפעלט מיר, ווי ער האָדעוועט מיך מיט „זאַווטריקלעך": מ אָ ר ג ע ן וועט ער זיין ביי'ם גאָלדוואַרגער, מ אָ ר ג ע ן וועט ער מיר קויפען וועש — אַלץ אויף מאָרגען. נאַר איינער! פאַר מאָרגען לאָז זיך גאָט זאָרגען! דו קויף בעסער היינט. רייס אָפּ, חאַפּ אַריין, עס וועט זיין גלייך ווי געפונען! די מאַמע מיינע, זאָל לעבען און געזונד זיין, זאָגט גאַנץ קלוג. זי זאָגט: „וואָס טויג דיר, טאָכטער, מתנות, טישטיכער, האַנדטיכער? געלד, זאָגט זי, לאָז ער דיר שיקען! דער מלאך־המות, זאָגט זי, פרעגט נישט, צי דער מת האָט תכריכים"...

איך וועל וואַרטען נאָך אַ פּאָר וואָכען, ביז איך וועל מיך פיהלען אין גאַנצען געזונד, דעמאָלט זעץ איך מיך אויף און פאָהר, אם ירצה השם, אַראָפּ צו דיר אַהינצו, און דעמאָלט בין איך דיר ניט מקנא! איך וועל דיר דאָרטען נאָכגעהן פּיס־טריט, איך וועל דאָרטען זיין אומעדום. איך בין דיר ערב, אַז דו וועסט אַנטלויפען פון דאָרטען אין מיטען האַלבע נאַכט, ווי עס ווינשט דיר פון טיעפען האַרצען

דיין באמת געטרייע פרוי ש י י נ ה ־ ש י י נ ד ע ל.

XI.

מנחם־מענדעל פון יעהופּעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדעל איז כתרילעווקע.

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה־שיינדעל שתחי׳.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפען, מע זאָל תמיד האָרכען איינס פונ׳ם אנדערען נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת זיי וויסען, אז עס טהוט זיך חושך! היינו, עס איז אָנגעקומען פון פּייטערבאָרג אזעלכע קורסען, אז ס׳איז אונז אלע־מען פינסטער געוואָרען אין די אויגען! ווי א דונער האָט דאָס אונז דערשלאָגען, ווי א באָמבע! עס איז געוואָרען פינסטער אין אלע קאָנטאָרען, ערד־ציטערניש אויף „קרעשטשאַטעק״! און תיכף נאָך פּייטערבאָרג האָט אויך וואַרשאַ געגעבען א זעץ איהרע קורסען! ס׳איז געוואָרען א לויפעריי, א בהלה, א פּחד, א מהומה! די שפּע־געלאַנטען זענען זיך צעלאָפען, אויסגעטריקענט געוואָרען, און איך אויך בתוכם. אויס בערזע! די קאָנטאָרען זענען געבליבען פּוסט, די באַנקירען פערזאָרגט, ס׳איז חורבן בית־המקדש! שטעל דיר פאָר, זוגתי היקרה, אז די „מאַלצעווער״, וואָס איך האָב זיי גערע־כענט אויף טרפות צוויי טויזענד קערבלעך, האָבען זיך מיישב גע־ווען און האָבען זיך אראָפּגערוקט ביז נייענהונדערט פופציג! צ״ל, למשל, „פּוטיוויל״: גיכער וואָלט איך זיך גערעכנט אויף זיי א מפּלה, איידער זיי זאָלען ווערען פון הונדערט אכציג צוריק זיעבען און זעכציג! פון „טראַנספּאָרט״ שמועסט מען נישט; „טראַנס־פּאָרט״ איז גאָר אין דער ערד, קיינער נעמט דאָס נישט אין די הענד אריין! דאָס איינענע איז מיט „וואָלגע״, מיט „דאָן״ און מיט אלע

אנדערע פּאַפּיערלעך. נאָר דאָס אַלסדינג איז נאָך גאָלד קעגען וואַר־
שאַ. אין וואַרשאַ איז גאָר איין אומגליק! זינט די וועלט שטעהט
איז נאָך אַזאַ שחיטה נישט געשעהן, ווי אין וואַרשאַ. וואַרשאַ איז
זיך מיישב און טהוט אַ שמיץ די „לילעפּוטען" פון צוויי טויזענד
פיער הונדערט פופציג גאָר אויף זעכס הונדערט צוואַנציג! היינט
„וועגעלעך"! די זענען שוין געשטאַנען אַזוי שען, אַזוי פיין; מיר
האָבען געמיינט, אָט־אָט זענען זיי דריי טויזענד קאַרבען! וויפיעל,
מיינסטו, שטעהען זיי היינט? וועסט גאָר נישט טרעפען: פיער־
הונדערט שמאַרדאָוועצעס! ווי געפעלט דיר אַ קורס? ס'איז עק
וועלט! אַז אָך און וועה איז וואַרשאַ, זיך שען אויסגעפּיינט: גע־
טריבען, געטריבען, און פלוצים אין מיטען דרינען — נאַ דיר אַ
חתונה! פון וואַנען נעמט זיך דאָס איבערקעהרעניש — ווייסט
קיינער נישט. דער זאָגט דאָס, דער זאָגט דאָס. עס וואַכסט פון
געלד, דאָס הייסט, פון דעם, וואָס עס איז נישטאָ קיין געלד. אויף
דייטש רופען זיי דאָס אָן: „געלד־מאַנגעל", און אויף אונזער לשון
הייסט דאָס פּשוט: „נישטאָ אַ פּרוטה". וועסט דו דאָך מסתמא
פרעגען: סטייטש, עס האָט זיך דאָך ערשט נעכטען געוואָלגערט אין
אַלע גאַסען? תיקו, בלייבט אַ קשיא! נאָר ווי אַזוי די מעשה איז,
שפּעגעלאַנטען זענען געוואָרען אָפּגעקאָכט, און איך אויך בתוכם.
איך וועל דיר זאָגען דעם אמת, אויף פּיטערבאָרג פערדריסט מיך ניט
אַזוי, ווי אויף וואַרשאַ. מילא פּיטערבאָרג — גאָרנישט, געהט זיך
פּאַוואָלינקע, אַלע טאָג פאַלט דאָרטען צוואַנציג־דרייסיג רובעל און
גענוג; ס'איז האַטש, ווי זאָגט ער, מעשה סוחר. וואַרשאַ — קיין גור־
טער איד זאָל דאָס ניט קענען! דאָס איז עפּיס אַ מין סדום, רחמנא
לצלן! נישטאָ דער טאָג וואַרשאַ זאָל ניט געבען אַ ריס מיט ק"ן,
מיט רי"ש, מיט שי"ן קערבלעך נידעריגער, אַ פּאַטש נאָך אַ פּאַטש,
אַזוי, אַז מיר זענען דאַ אַלע געבליבען פּריהלישעט, גאָר קיין צייט
נישט געהאַט אפילו זיך אַרומצוקוקען! מיליאָנען קאָסט אונז אָפּ
אָט דאָס וואַרשאַ, מיליאָנען! גוואַלד, וואו איז געוועזען אונזער
שכל? הלואי וואָלט איך דיך געפאָלגט, זוגתי היקרה, וואָלט איך

איצט אַרויסגעשטעלט דער וועלט דריי פייגען; בראַצקי וואָלט צו מיר נישט געוועז גליידך! נאָר מסתמא הייסט גאָט אַזוי; ס'איז, אַפּנים, נאָך נישט געקומען די רעכטע צייט... אַ שטיקעל גליק, וואָס מיין באַנקיר, לאַנג לעבען זאָל ער, מאַהנט מיך האָטש נישט די עטליכע קערבלעך, וואָס איך בין איהם געבליבען שטעהן אין קאָנ־טאָר. אדרבה, ער האָט אויף מיר רחמנות. ער זאָגט מיר צו, אַז עס וועט זיך אַביסעל פערבעסערען די צייט, וועט ער אפשר זעהן מיר „צושאַרען", איך זאָל אַרום איהם קאָנען אַ מאָל פערדיענען אַ קערבעל... נאָר דערווייל איז נישטאָ וואָס צו טהון. עס געהען אַרום אויף דער בערזע מתים, נישט קיין שפּעגולאַנטען. מעקלערס דרעהען זיך אַרום פּוסט און פּאַס. ס'איז ביטער און פינסטער אַרום און אַרום. די שפּעגולאַציע, זאָגט מען, איז אָפּגעשטאָרבען, קאָן שוין תחית־המתים נישט אויפשטעהן. נישטאָ צו וואָס זיך צו נע־מען. איך זאָל האָבען מיט וואָס, וואָלט איך מיך נאָך פּאַרט יאַקאָש דורכגעשלאָגען, איבערגעוואַרט די שלעכטע צייט. דער הימעל, ווי זאָגט ער, איז נאָך צו דער ערד נישט געפאַלען. נאַרישקייטען! דאָס האַרץ זאָגט מיר, אַז עס וועט נאָך זיין וואָס צו טהון, גאָט לעבט און יעהופּעץ איז אַ שטאָדט; אַז נישט דאָס, איז דאָס... נאָר וואו נעמט מען קליינגערס? ווי זאָגט די מאַמע דיינע: „אַז מע האָט נישט קיין פינגער, קאָן מען נישט שטעלען קיין פייג"... איך האָב מיך געפּרובט אָנמוטען אַ פּאָר מענשלעך מכח אַ גמילות־חסד'על אויף אַ קליינער צייט, האָבען זיי מיר געשוואָרען, אַז אין שטאָדט איז איצט ענג אין געלד, אפילו גאָר ביי די גרויסע איז ענג, ממש מע פאַלט מיט'ן פּנים צו דער ערד, מע ציהט זיך אויס פּאָר אַ גראָשען... השם יתברך זאָל עפּיס אַ נס טהון מיט מיר: גזלנים זאָלען אויף מיר אָנפאַלען און מיך הרג'ענען, אָדער איך זאָל אַזוי שטאַרבען געהענדיג אין גאַס, וואָרום, זוגתי היקרה, איך קאָן דאָס שוין מעהר נים איבערטראָגען! סטייטש, סטייטש! אַזוי פיין, אַזוי שען געשטאַנען אויפ'ן פּלאַץ! געהאַט, ווי מע זאָגט, אַ פולע היטעל — און פּלוצים נאַ דיר! און מחמת איך בין זעהר דערשלאָ־

גען, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אינ׳ם אַנדערען בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באַריכות. לעת־עתה זאָל גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. שרייב מיר וואָס מאַכען די קינדערלעך זאָלען לעבען, און ווי געהט דיר אין געזונד, און גריס שווער און שוויעגער און איטליכען בעזונדער גאַר פריינדליך.

ממני בעלך מ נ ח ם ־ מ ע נ ד ע ל.

ע י ק ר ש כ ח ת י. די וועלט זאָגט אַ ווערטעל, אַז נאָך אַ שרפה ווערד מען רייך. איך מיין, אַז נאָך אַזאַ מפּלה, ווי מיר האָבען דאָ אַצינד, קאָן מען ערשט מאַכען גאָלדענע געשעפטען. וואָרום ס׳איז אַלסדינג געוואָרען בחצי חנם. מע קאָן היינט מאַכען „האָס־לעך" מיט „פּרעמיעס" אויף די בעסטע „פּאַפּיערלעך" כמעט אָהן געלד. איך זאָג נביאות, און קאָן דיר געהן שווערען, אַז ווער עס וועט איצט אָוועקגעהן קיין פּייטערבאָרג אָדער קיין וואַרשאַ עפּיס קויפען, וועט ער גליקליך ווערען! וואָרום נאָך אַלע מעשות קאָן איך מיך בעריהמען, אַז איך פערשטעה דאָס שפּיעל אין תוך אַריין. צו דער שפּעקולאַציע בעדאַרף מען האָבען נאָר דריי זאַכען: ש כ ל, מ ז ל און ג ע ל ד. ש כ ל איז, ברוך השם, פאַרהאַן ביי מיר אַזוי פיעל, וויפיעל ביי אַלע היגע שפּעקולאַנטען. מ ז ל איז ביי גאָט. און ג ע ל ד? — געלד איז ביי די בראָצקים.

הנ"ל.

XII.

שיינה־שיינדעל פון כתרילעווקע צו איהר מאן מנחם־מענדעל אין יעהופעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדעל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אז מיר זענען אלע גאט צו דאנקען אין בעסטען געזונד, געב גאט דאס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, בעלי היקר, אז, אייגענטליך, וואלט איך דיר בעדארפט שרייבען גאר א סך, נאר איך האב דיר נישט וואס צו שרייבען, עס האט זיך שוין אויסגעלאזט ביי מיר שטאף. ווארום וואס וועט מיר ארויסקומען, אז איך וועל דיך שוין ארייןלעגען אין דער ערד אריין, חלילה, לעבעדיגערהייד, עס וועט מיר דען עפּיס העלפען? איך בין דאך ניט בליומע־זלאטע, וואס האט ליעב „עסען מאן"; איך וועל דיך נישט עסען, איך וועל דיר ניט זאגען קיין קרום ווארט, נישט איבערקעהרען די צונג אפילו. נאר איין זאך וועל איך ביי דיר פרעגען, א שלאק זאל אריין אין מיינע שונאים'ס ביינער אריין: זאג, צי האב איך דיר נישט געזאגט פריהער, אז עס וועט אזוי זיין דער סוף? זאג, צי האב איך דיר נישט געשריבען די גאנצע צייט: אנטלויף, זאג איך, מענדעל, ווי פאר פייער! וואס טויג דיר, זאג איך, שמאטעס, פאפּיערלעך? ווי די מאמע זאגט: „זיץ אין דערהיים, וועסט דו נישט רייסען קיין שטיוועל"... פאלגט ער מיך נישט! עס האט איהם צוגעקאוועט צו יעהופּעץ! ער איז גאר די כפרה נאך די דארטיגע פיינע מענשלעך, די כפרה מעגען זיי שוין זיין פאר דיר און פאר מיר און פאר אונז אלע און פאר כל ישראל, נישט איך

זאָל מיך פאַר זיי אויסציהען אַ גמילות־חסד, געבען זאָל זיי גאָט גרינגע קרענק מיט מאַיאָווע קדחת אויף אַ גאַנץ יאָהר! ווי זאָגט די מאַמע זאָל לעבען: „בעסער אַנקומען צו עלינו, איידער צום בעסטען מענשען"... אויף דיר איז מיר אַ חידוש, מענדעל. דו ווייסט דאָך יאָ, וואָס אין די הייליגע ספרים שטעהט געשריבען: „מיט גוואַלד טהוט לעבען דער מענש און מיט גוואַלד טהוט ער שטאַרבען", — היינט וואָס רעדסט דו נאַרישקייטען? ס'איז אַלס־דינג פון גאָט. דו זעהסט דאָך, ווי דער רבונו־של־עולם פיהרט מיט דיר, עס זאָל זיך דיר נישט גלוסטען קיין גרינגע פויגעלעך אין יעהופּעץ! אַ איד בעראַרף האָרעווען, פערשוואַרצט ווערען און געבען אַ ווייב ברויט! אָט איז נחמיה אויך אַ לייטישער יונגער־מאַן, אַ יודע־ספר — לאָם איך האָבען אַזאַ יאָהר! פון דעסטוועגען טהו אַ קוק, ווי אַזוי ער ווערד אויסגעריסען, פאָהרט אויף אַלע ירידים, געהט צו־פוס, קריכט אין דער ערד אריין, האָרעוועט ווי איין אייזעל. עס קאָן זיין, ער וואָלט אפשר אויך געוואָלט, אַזוי ווי דו, אַרומגעהן מיט'ן שטעקעלע איבער יעהופּעץ, אויך נישט טהון קיין האַנד אין קאַלט וואַסער, אויך האַנדלען מיט שמות, אויך שליטלען זיך קיין בויבעריק און אויך קוקען, ווי די יעהופּע־צער דאַמעס שפּיעלען דאַרטען אין דער גוטער שפּיעל „פערדעל־מערדעל". האָט ער אָבער זיין אייגענס אַ ווייב, וואָס זי הייסט בליומע־זלאַטע. בליומע־זלאַטע, אַז זי טהוט נאָר איין קוק אויף נחמיה'ן, נעמט איהם שוין אָפּ דאָס לשון: ער פערשטעהט זי שוין אויפ'ן וואונק. אַנו, לאָז איהם גאָט געבען אַזאַ זין, ער זאָל קומען, למשל, פון יאַרמעלינעץ און נישט ברענגען איהר קיין מענטעלע, קיין היטעלע, קיין זאַנטיקעל, מיט צרות, מיט שלעק איהר אין האַרצען?! וואָס זשע? אַזוי ווי איך קום אָפּ נאָר דערמיט, וואָס דו שרייבסט מיר אַלע מאָל: אָט קויפסט דו מיר דאָס, אָט קויפסט דו מיר דאָס, און ביז עפּים וואָס — לאָזט זיך אויס אַ בוידעם! נאָר דו מיינסט אודאי, אַז איך געה־אויס נאָך דיינע מתנות? איך דאַרף זיי אויך כפּרות, דיינע בראַשען

מיט דיינע באַרליאַנטען! אַבי לאָם איך דערלעבען זעהן דיך געזונדערהייד! עס גלויבט זיך מיר גאָר ניט, אַז דו לעבסט! היינטיגע נאַכט האָט זיך מיר גע׳חלומ׳ט די באָבע ציי‍טעל, עליה השלום, פונקט אַזוי ווי זי איז געווען, נישט געמינערט. דעריבער וואָלט איך שוין געוואָלט דערלעבען זעהן דיך געזונדערהייד, און וואָס פריהער, ווי עס ווינשט דיר פיעל גוטס היינט און אַלע מאָל

דיין באמת געטרייע פרוי ש י י נ ה ־ ש י י נ ד ע ל.

סוף פונ׳ם צווייטען בוך.

מיליאָנען

סותרים, מעקלערס און „שפּעגעלאַנטען“

געשריבען אין יאָהרען 1899—1900

מיליאָנען

(סוחרים, מעקלערס און „שפּעגעלאַנטען").

I.

מנחם־מענדעל פון יעהופּעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדעל אין כתרילעווקע.

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה־שיינדעל שתחי' עכב"ב.

ראשית בין איך דיר מודיע, אַז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפען, מע זאָל תמיד האָרכען איינס פון'ם אַנדערען נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

והשנית זיי וויסען, אַז איך בין שוין אויס שפּעגעלאַנט. כ'האָב אַ שפּיי געטהאָן אויף דער שפּעגעלאַציע, קיין איד זאָל זי ניט קענען! זי האָט מיך אויסגעמוטשעט ווי אַ קרחת, מיך גע־מאַכט גרוי און אַלט! אַ ווערטעלע אויסצורעדען, וואָס מיר האָבען דאָ איבערגעטראָגען! עס איז געוואָרען אַ תל פון יעהופּעץ, איין איבערקעהרעניש אויף דער בערזע, חושך אין אַלע ווינקעלעך, ווי נאָך אַ מלחמה, נאָך ערגער ווי, ניט היינט געדאַכט, אין אַדעס! עס איז געקומען אויף אַלעמען אַ מפּלה, אַ בהלה. דער עולם האָט אָנגעהויבען שטאַרק צו באַנקראָטירען, און איך אויך בתוכם. אַלע טאָג האָט זיך געלאָזט הערען אַ נייער אָנזעץ. אָנזעצען — איז גאָר אַריין אין דער מאָדע! וואָס דאַרפסט דו מעהר? גרויסע באַנקירען,

בערען, האָבען אָנגעהויבען צו מאַכען פּליטה. דעם ערשטען פּעטשאַטעק האָט געמאַכט יענער באַנקיר, וואָס דורך איהם פלעגען מיר אַלע געהן מיט אונזערע „פּאַפּיערלעך" קיין פּיטערבאָרג און קיין וואַרשאַ. אין אַ שֶׁענעם פריהמאָרגען קום איך אַריין אין קאַנטאָר, איך האָב געהאַט ביי איהם צו שטעקען מיט אַ פּאָר „מאַלצעווער" און מיט עטליכע „פּוטיווילעווער" אַקציעס, וואָס ס'איז א י ה ם אַרויסגעקומען פון מ י ר אַ קליינער דיפערענץ. איך הויב מיך אָן נאָכצופרעגען, וואו איז ער ערגיץ, דער פּריץ? זאָגט מען מיר: הלך לעולמו — ער איז שוין לאַנג אין אַמעריקע! הקיצור, ס'איז געוואָרען אַ גוואַלד! מע האָט זיך באַלד אַ נעם געטהאָן צו דער אייזערנער קאַסע און מע האָט געפונען דאָרט אַ פּלעשעל טינט מיט איין אַלטען אָפּגעריבענעם גילדען, און נאָך מיט אַ לעכעל דערצו. דער אַנדערער האָט איבערגעלאָזט אין דער אייזערנער שאַפע אַ גאַנצען פּאַק מיט אַלטע לוחות אויף עברי־טייטש פון שנת ת ר ל"ג ביז היינטיגעם יאָהר, און איז אַוועק קיין ארץ־ישראל. דער דריטער, גאָר אַ גרויסער באַנקיר, האָט נישט באַנקראָטירט, נאָר גלאַט ניזוק ונהרג געוואָרען מיט עטליכע מיליאָן אין איין וואָך און איז געבליבען ביי'ם נאָמען. נאָר די בראַצקים זענען עפּים מיט נסים אַרויסגעשפּרונגען גליקליך. איין מאָל פּאַר אַלע מאָל — איך האָב אַרויסגעזעהען, אַז סאיז נים בעשערט, העלפט נישט קיין חכמות! אַ שטיקעל גליק, וואָס איך האָב מיך בעצייטענס אַרומגעקוקט און האָב מיך אַ וואָרף געטהאָן אויף איין אַנדער פּרנסה, אַ בכבוד'ע פּרנסה, היינו: איך בין איצט געוואָרען, אַ מעקלער, פּשוט אַ מעקלער, טאַקי דאָ אין יעהופּעץ אויף דער בערזע. פאַרהאַן אין יעהופּעץ מעקלערס, קיין עין־הרע, אַזוי פּיעל, ווי שטערען אין הימעל, מיט וואָס בין איך ערגער פון זיי? דאַכט זיך, איך האָב אויך הענד און פּיס און אַ נאָז מיט אויגען גלייך מיט אַלע אידען, און אַזעלכע מיוחסים ווי איך איז דאָ אַ סך, — פון דעסטוועגען שטעהט זיי אָן נעמען דאָס שטעקעל און געהן מעקלערען. די גרויסע תורה, וואָס מע בעדאַרף דאָ האָבען? אבי

מע קאָן זאָגען אַ ליגען, און דערצו, אַז מע איז נאָך אַ שטיקעל עזות־פּנים אויך, קאָן מען שוין זיין אַ מעקלער; און אדרבה, וואָס מעהר ליגנער און וואָס מעהר עזות־פּנים, איז אַלץ מעהר מעקלער! מעגסט מיר גלויבען, פאַרהאַן דאָ אין יעהופּעץ מעקלערס, וואָס קאַטאָרי ביי אייך אין כתרילעווקע וואָלט זיי אָנגעשטאָנען זיין בעהעלפערס אָדער בעלי־עגלות, זיי קאָנען זיך קוים חתמ׳ענען, און פון דעסטוועגען — זעהסט דאָך, ווי זאָגט די מאַמע דיינע: „אַז גאָט וויל, שיסט אַ בעזעם״... מע בעדאַרף נאָר אָנטהון אַ ווייס העמד מיט אַ שענעם קאַפּעליש, קריכען, שמעקען, האַפּען אַ וואָרט, אַ לויף אהער, אַ שפּרונג אהין — „פּאָזשאַלעטי קאַרטאַזש!״ „קאַר־טאַזש״ הייסט מעקלעריי, „שחיטה־געלד״. אֵי איז דאָס אַ זיסער גראָשען, אָט דאָס „קאַרטאַזש״! אָהן קאָפּ־דרעהעניש, אָהן בויכ־וועהטיג! אָט האָב איך געהאַפּט ערשט נעכטען אַ פּופציגער „קאַר־טאַזש״ — זאָל מיך אַזוי ווימען אַ בייזע וועטשערע מיט דיר אינ־איינעם, ווי איך ווייס פאַר וואָס! איך האָב געמאַכט צעהן טוי־זענד פּוד צוקער גרינג, נאָך גרינגער ווי אויסרויכערען אַ פּאַפּיראָס. דאָס הייסט, געמאַכט האָבען אַנדערע, נאָר איך בין אריינגעשפּרונ־גען אין מיטען. הקיצור, איך האָב מיט גאָט׳ס הילף געהאַפּט אַ פופציגער! אַז גאָט העלפט, עס געהט אוועק אַזוי איין האַלב יאָהר, שטעל איך מיך צוריק אויף די פיס און ווער דער אייגענער ווי פריהער, וואָרום ביי אונז אין יעהופּעץ שפּיעלט דאָס געלד די גרעסטע ראָלע! דער מענש אַליין איז בלאָטע, יחוס וויל מען דאָ נישט וויסען. מעגסט זיך זיין ווער דו ווילסט און וואָס אין דער קאָרט — אַבי געלד! און מחמת איך בין פערנומען און האָב קיין צייט ניט, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אינ׳ם אַנדערען בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות. לעת־עתה לאָז גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גרים די קינדער זאָלען לעבען, און שווער און שוויעגער, און איטליכען בעזונדער גאָר פריינדליך.

ממני בעלך מ נ ח ם ־ מ ע נ ד ע ל.

ע י ק ר ש כ ח ת י. שרייב מיר, איך בעט דיך, וואָס האָרכט זיך עפּים ביי אייך, צי געהען רעגענס, און וואָס מאַכען די בורע־קעס, און צי ס'איז פאַרהאַן עפּים אַ סך זשוקלעך? איך בעדאַרף דאָס זעהר נויטיג וויסען, און וואָס גיכער!

הנ"ל.

II.

שיינה־שיינדעל פון כתריליעווקע צו איהר מאַן מנחם־מענדעל אין יעהופּעץ.

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה־שיינדעל שתחי' מענדעל נ"י.

ע ר ש ט ע נ ס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד. געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צ ו ו י י ט ע נ ס שרייב איך דיר, מיין זיס לעבען, אַ מיתה־משונה, אַ חלירע אויף מיינע שונאים! דו רוצח, דו טיטוס, דו גזלן איינער! דו ווייסט, אַז דיין ווייב איז געלעגען טוידט־קראַנק, נאָך דער רעפּעראַציע, וואָס דער שענער דאָקטאָר האָט מיר גע־מאַכט, אויף דיינע יעהופּעצער בעלי־בית'טעס געזאָגט געוואָרען, אַז קוים וואָס איך פּלאָנטע מיט די פיס, און די קינדער דיינע האָב איך צו טהון מיט זיי, צייהנדלעך, העלזלעך, בייכלעך, דיפטעריט, מיט שלעק, מיט צרות אויף מיינע שונאים'ס קעפּ! ווי אַזוי שווייגט מען אָפּ אַזאַ צייט און מע שרייבט נישט אַריין קיין בריוועל? ממה נפשך: ביזט דו געשטאָרבען — שרייב, אַלא דו לעבסט נאָך, בעדאַרפסט דו דאָך אודאי שרייבען! נאָר גאָר טענה זיך אוים מיט אַ חושים, ווי זאָגט די מאַמע מיינע זאָל טאַקי לעבען און געזונד זיין: „גיבער וועט זיך אַ שכור אויסניכטערען, איידער אַ נאַר וועט קליגער ווערען"... מאַהל דיר, אַז אַך און וועה, אַז שיינה־שיינדעל־ברוך־הערש־לאה־דוואָסים בעדאַרף האָבען אַ מאַן אַ מעקלער! נאָר ס'איז אָבער אַלץ כדאי: זיין אַ מעקלער, אַ

ביינעל־טרענער, א הונט־שלעגער — אבי אין יעהופּעץ, איינגעזונ־קען זאָל דאָס ווערען! היינט שרייבסט דו מיר, אז דו האָסט גע־חאַפּט א פופציגער ביי דער איצטיגער שענער פּרנסה דיינער, און דו האָפּסט, אז דאָס חאַפּסט דו אַלע טאָג א פופציגער. נישט אַלע מאָנטאָג איז פּורים. דו מיינסט, ס'איז דיר דאָס אמאָליגע אדעסער „לאָנדאָן", מיט די „פּאַפּיערלעך", מיט די „פּיפּערנאָטערס", מיט די אַלע איבעריגע גליקען דיינע, וואָס ליגען מיר נאָך ער היום אין טעם? נאר איינער, עס וועט דיר פופציג מאָל ארויס די אויגען פון'ם קאָפּ, איידער דו וועסט דערלעבען זעהען דעם אנדערען פופ־ציגער! און אויסערדעם גלויב איך עפּיס גלאָט ניט אין די יעהו־פּעצער פּערדיענסטען, וואָס הויבען זיך אָן תמיד מיט א גליק און לאָזען זיך אויס מיט א בוידעם. און וואָס דו שרייבסט מיר, אז דו ביזט גליקליך, וואָס דו ביזט ניט אראָפּ פון'ם זינען, זאָג איך דיר, אז פון דיינע דבורים זעה איך דאָס ניט ארויס; עפּיס רעדסט דו מיר ניט צו דער זאַך. דו פרעגסט זיך נאָך אויף בורעקעס, און צי עס געהען ביי אונז רעגענס? וואָס דען האָסט דו געוואָלט — עס זאָל זומער־לעבען שיטען א שניי? און וואָס געהער זיך אָן מיט א מאַנסביל בורעקעס? און וואו האָסט דו היינט בורעקעס? ביי אונז קאָכט מען א באָרשט פון ראָסעל, אָדער פון שטשאַוועל; בורעקעס איז ערשט העט־העט ארום סוכות! היינט פרעגסט דו זיך עפּיס נאָך אויף זשוקלעך? וואָס פאר זשוקלעך אויף דיר? נא דיר גאָר זשוקלעך! קארג האָט מען פון די וואַנצען, דאַרפען מיר נאָך זשוקלעך! נו, פרעג איך דיך אליין: אין יעהופּעץ זיצסט דו, צוקער מאַכסט דו, פופציגערס חאַפּסט דו, — פעהלט דיר נאָר בורעקעס, רעגען און זשוקלעך! ביזט עפּיס א מבין דערויף? נאָר די מאַמע, זאָל טאַקי לעבען און געזונד זיין, זאָגט זעהר גלייך: „א משוגענער שלאָגט פרעמדע פענסטער, נישט קיין איי־גענע"... לכן פאָלג מיך, מענדעל, וואַרף אוועק די נארישע וועלט, און אויב דו האָסט נאָך עפּיס פון'ם פופציגער, נעם און קום צו פאָהרען אהיים, און אויב ניט, וועל איך דיר ארויסשיקען

אויף דער הוצאה. דערמאָן דיך, אַז דו האָסט אַ ווייב ביז הונדערט צוואַנציג יאָהר און קליינע קינדער, וואָס קוקען אַרוים אויף דיר אַלע טאָג, און לאָז די וועלט אויפהערען צו טהון מיט מיר, און לאָז מיר אויפהערען ברענען מיין פּנים, ווי עס ווינשט דיר פיעל גוטס און אימער גליק

דיין באמת געטרייע פרוי שיינה-שיינדעל.

יאָ, פאַר וואָס פרעגסט דו ניט, וואָס הערט זיך עפּיס אין דער היים? אַפּנים, עס אהרט דיך ווינציג-וואָס, וואָס די מאַמע מיינע האָט אָפּגעלאָזט דעם שדוך מיט מיין שוועסטערעל? דו מיינסט, איבער געלד האָט זיך דאָס צעגאַנגען? געלד איז אַ חוץ אַ מעשה. נאָר גענומען האָט זיך דאָס דערפון, וואָס דער מחותן איז דאָ געוועזען אויף שבת, האָט זיך מיט איהם די מאַמע צעווערטעלט, איהם גע־געבען אָנצוהערעניש, אַז ער שטאַמט פון קצבים, געזאָגט אַ וואָר־טעל, אַז פון איין אָכס קאָן מען מעהר ווי אָכסענפלייש ניט פער־לאַנגען, וכדומה אַזעלכע שטעכווערטלעך; איז ער געקומען אַהיים, אַ מכה איהם, און האָט אָפּגעשיקט די תנאים, און דערווייל איז נעבאַך נחמה-בריינדעל דאָס דריטע מאָל „אוים כלה און ווידער אַ מויד".

III.

מנחם־מענדעל פון יעהופּעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדעל אין כּתרילעווקע.

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה־שיינדעל שתחי' עכב"ב.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אַז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפען, מע זאָל תמיד האָרכען איינס פון'ם אַנדערען נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת זיי וויסען, אַז דו האָסט ניט רעכט צעקייעט וואָס איך האָב דיר געשריבען. זאָלסט גאָר קיין יסורים ניט האָבען, וואָס איך בין געוואָרען פון אַ שפּעגעלאַנט אַ מעקלער — ס'איז גם זו לטובה. איך בין נישט איינער אין יעהופּעץ. פאַרהאַן ביי אונז, קיין עין־הרע, אַ סך מעקלערס, מעקלערס פון צוקער, מעקלערס פון אַקציעס, מעקלערס פון ברויט, מעקלערס פון געלד, פון הייזער, פון אימעניעס, פון וועלדער, פון מאַשינעס, פון בערלינעס, פון קלעצער, פון פאַבריקעס, פון זאַוואָדען, פון באַהנען, און וואָס אַ מויל קאָן אויסרעדען און וואָס דאָס הארץ פערגלוסט — איז דערויף דאָ אַ מעקלער... עס ווערד דאָ נישט געמאַכט קיין שום געשעפט אָהן אַ מעקלער. און יעדער מעקלער קומט־אָן צום אַנ־דערען מעקלער, וואָרום ד ע ר מעקלער האָט אַ קונה, און י ע נ ע ר מעקלער האָט אַ מוכר, קומט דאָס אויס אינאיינעם אַ זיווג; היינט מאַכט זיך אָפּט, אַז צו איטליכען מעקלער טשעפּען זיך צו נאָך צוויי־דריי מעקלערס, טיילען זיי זיך אַלע מיט'ן „קאַרטאַזש" חלק בחלק, און אַז מע קאָן זיך ניט אייטטיילען מיט די חלקים, איז אָדער מע פערלאָזט זיך אויף מענשען, אָדער מע טהוט, ווי מע

פלעגט טהון אין אַדעס, דאָס הייסט, מע „קאָמפּעזירט“ מיט פּעטש... היינט פערשטעהסט דו שוין דעם ענין המעקלעריי? נאָר די גרעסטע מעקלערס פון אַלע זענען די צוקער־מעקלערס, וואָרום אַלע צוקערען געהען דורך זייערע הענד, זענען זיי מאסף ממון, פאָהרען מיט אייגענע קאַרעטעס, זיצען אין בויבעריק אויף דאַטשעס, שפּיעלען אין קאָרטען און האָבען „סאָדערזשאַנקעס מיט שאַנשע־נעטקעס“... הכלל, איך האָב אַרויסגעזעהען, אַז מעקלעריי איז דאָס בעסטע געשעפט, וואָרום וואָס האָט אַ מעקלער איינצושטעלען? ממה נפשך: האָב איך געטראָפען, וועט יענער פערדיענען געלד, אלא ניט — וועלען מירביידע ליגען אין דער ערד! אמת, דו ביזט גערעכט, נישט אַלע טאָג חאַפּט מען פּופּציגערס. איך האָב פון דעם ערשטען געשעפט אָן לעת־עתה מעהר ניט געמאַכט גאָר־נישט, און דער פופציגער איז צעקראָכען געוואָרען אין איין כהרף־עין, וואָרום אַ בעל־חוב בין איך געווען, אַז די האָר זענען נישט מיינע, און אַ פּאָר קערבלעך האָב איך צעטיילט גמילות־חסדים, און איך זיץ שוין ווידער אָהן אַ גראָשען. נאָר וואָס דען? איך האָף, אַז איך וועל, אם ירצה השם, מיט'ן אויבערשטענ'ס הילף, מאַכען אַ געשעפט אין גיכען, און דעמאָלט וועל איך דיר צושיקען עטליכע קערבלעך דורך איין אַנווייזונג. און וואָס איך פרעג דיך מכח רעגענס, איז אַ פּשוט'ער שכל: ווייל צוקער, פערשטעהסט דו, מאַכט מען דאָך פון בורעקעס, און בורעקעס בעדאַרפען האָבען רעגען, אַנדערש קאָנען זיי ניט וואַכסען. לכן פרעג איך דיך, צי עס געהען ביי אייך אָפטער רעגענס. נאָר הלוואי זאָל גאָט געבען, אַז קיין רעגען זאָל בעסער נישט געהן, און די זשוקלעך זאָלען עסען די בורעקעס אויף וואָס די וועלט שטעהט, וואָרום ווי באַלד אַז עס וועט ניט זיין קיין בורעקעס, וועט דאָך ניט זיין קיין צוקער, און אַז עס וועט ניט זיין קיין צוקער, וועט צוקער זיין מיט גאָלד גלייך, וועלען די שפּעגעלאַנטען מאַכען געשעפטען, די מעקלערס וועלען פערדיענען געלד, און איך אויך בתוכם. און מחמת איך בין פער־נומען און איך האָב קיין צייט ניט, מאַך איך דאָס בקיצור. לעת־

עתה זאָל גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גרים די קינ־
דערלעך און איטליכען בעזונדער גאַר פריינדליך.

ממני בעלך מ נ ח ם - מ ע נ ד ע ל.

ע י ק ר ש כ ח ת י. וואָס דו שרייבסט מכח דיין שוועסטערעל, איז אויב זי איז נאָך נישט קיין כלה, האָב איך פון איהרטוועגען א חתן, איין אנטיקעל, טאַקי פון היע, און דוקא א בחור, חאָטש אפילו נישט קיין יונגער, טאַקי רעכט אין די יאָהרען, שוין מיט א גרויליך בערדעל. קיין גביר איז ער ניט. נאָר א מלאכה אין דער האַנד האָט ער, היינו: ער איז א מעקלער און רייבט זיך ארום צוקער. אָט דער שידוך איז פאַר איהר אָנגעמאָסטען, ווייל דער בחור איז זעהר א שטילער בחור. אויב עס לעגט זיך דיר אויפ'ן מוח, קלאַפּ מיר א דעפּעש, אָדער שרייב מיר אריין איין אָטקריטקע, וועל איך מאַכען, מע זאָל זיך צענויפפאָהרען.

ה נ " ל.

IV.

שיינה־שיינדעל פון כתרילעווקע צו איהר מאַן מנחם־מענדעל אין יעהופּעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר״ר מנחם־מענדעל נ״י.

ע ר ש ט ע נ ס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צ ו ו י י ט ע נ ס שרייב איך דיר, וואָס עס האָט זיך מיר גע־חלומ׳ט יענע נאַכט און היינטיגע נאַכט און אַ גאַנץ יאָהר — זאָל אויסגעהן צו מיינע שונאים׳ס קעפּ! אַ גדולה אויף דער באָבע — אַז עס וועט ניט געהן קיין רעגען, וועט ניט זיין קיין בורעקעס, און אַז עס וועט ניט זיין קיין בורעקעס, וועט ניט זיין קיין צוקער, און אַז עס וועט ניט זיין קיין צוקער, וועט ער דעמאָלט פּערדיענען געלד! פּונקט די מעשה מיט׳ן ציגיינער און מיט׳ן בער! און וואָס וועט זיין, מענדעל, אַז איך וועל דיר אָנזאָגען אַ בשורה, אַז ביי אונז גיסען אַלע טאָג שלאַקס־רעגענס, און די בורעקעס וואַכסען מיט רוחות, און קיין זשוקלעך איז ביי אונז נישטאָ, חוץ וואַנצען מיט טאַראַקאַנעס — וועט דיר שוין זיין גרינגער? גאָט זאָל מיר טאַקי אַזוי העלפען, ווי איך האָב דאָס געוואוסט פריהער, אַז פון׳ם פּופּציגער האָסט דו שוין אַ גוט־אויג, נישט קיין געלד. איך האָב געוואוסט פריהער, אַז דו וועסט גיכער צעטרענצלען די עטליכע קערבלעך אויף גמילות־חסדים, איידער נעמען אויפ׳ן קאָפּ, אַז דו האָסט אַ ווייב ביז הונדערט צוואַנציג יאָהר. גמילות־חסדים? קרענק וואָלט איך זיי געגעבען מיט צרות מיינע, וואָרום אַז דו

ווערסט בעדאַרפֿען צו זיי אָנקומען מיט אַ גמילות־חסד, ווערסט דו זעהן, אַז קיינער וועט ניט זיין אין דער היים, ווי זאָגט די מאַמע: „אַ נעמערוועראָווער איז ניט קיין געבעראָווער, און אַ גוטער ברודער איז נאָר ביז צו דער קעשענע“... נאָר ווער איז שולדיג, ווען ניט איך אַליין? אַ קלייניגקייט, מע גיט אַזוי נאָך אַ מאַן! ער ווייסט דען וואָס צו טהון פֿאַר גרויס ראַסקאָש? ער דרעהט זיך דאָרט אַרום אין יעהופּעץ, ווי אַ גראַף, עס פֿעהלט איהם נאָר רעגענס מיט זשוקלעך, און איך ליג דאָ ווי אַ הונד בע־גראָבען, שלים־שלים־מזל אויף יעדען טריט! געהט אַ קינד, משה־הערשעלי, ברענען זאָל ער, פֿאַלט דאָס און האַקט זיך איבער אַ ליפּ; האָב איך אַ פֿינגערעל מיט שפּריצלעך, גנבה׳ט דאָס אַוועק ביי מיר די דיענסט — עס געהט, קיין עין־הרע, פֿון אַלע זייטען, ווי זאָגט די מאַמע: „קומט אָן דאָס גליק, גיס־אויס די פּאָמע־ניצע“... נו, בין איך נישט גערעכט געווען, וואָס איך האָב דיר געזאָגט, אַז ניט אַלע מאָנטאָג איז פּורים, און אַז קיין פּופּציגערס וואַלגערען זיך נישט? און מכח דעם שענעם שדוך, וואָס דו לעגסט־פֿיר פֿאַר מיין נחמה־ברײַנדלען, מעג ער זיצען דאָרטען אין גע־האַקטע וואונדען, דער אַלטער בחור דיינער מיט דער גרויער באָרד; ניט דערלעבען וועט יעהופּעץ, אַז מיר זאָלען פֿון דאָרטען אַ שדוך טהון! מע רעדט איהר, ווייסט דו, וועמען? טאַקי דעם ערשטען חתן איהרען; ער האָט זיך מיט׳ן ערשטען ווייב גע׳גט, און איצט שדכנ׳ט ער זיך ווידער אַ מאָל צו מיין שוועסטערעל. זי איז איהם, אַפּנים, שטאַרק געפֿעלען, דעם שאַרלאַטאַן! נאָר, ווי זאָגט די מאַמע זאָל לעבען: „גלייכער מיט אַ היימישען גנב, איידער מיט אַ פֿרעמדען רב“... און ווי באַלד דער שידוך וועט ווערען, אַזוי שטעלט מען באַלד אַ חופּה, און לאָם איך זעהען, אַז דו ווערסט ניט קומען צו נחמה־ברײַנדלען אויף דער חתונה, ווי עס ווינשט דיר פֿיעל גוטס און אימער גליק

דיין באמת געטרייע פֿרוי שיינה־שיינדעל.

אונזער קאַפּעל האָט זיך ווידער אַ מאָל געזאָגט דעם פּסוק, אָנגעזעצט אפשר דריי הונדערט קערבלעך און איז שוין ווידער אַ בטוח אין שטעדטעל. און בערעל דעם פעטער מנשה'ס האָט ווידער אַ מאָל געטראָפען איין אומגליק — ער איז אָפּגעברענט געוואָרען אפשר אויף אַ הונדערטער און נעמען נעמט ער דריטהאַל־בען הונדערט קאַרבען. נאָר מיר דאַכט, אַז דאָס איז שוין ביי אונז די לעצטע שרפה אין שטאָדט, וואָרום ס'איז אַ סברה, אַז די חברה „יאַקער" האָט שוין אויפגעהערט סטריכירען אידישע הייזער מיט אידישע קלייטען אין כתרילעווקע. און מרים־ביילה האָט זיך מיישב געווען: וואָס טויג איהר אַ פאַבריק? אַ מעהר וועט זי געהן פאַרמאַלנע מיט די האָר! גלייכט זיך צו אונזער גביר'ס שניר, אַ מכה זיי, וואָס שפּיעלען מיט יונגע לייט אין קאָרטען. נאָר איך האָב פיינד יענעם צו בערעדען, ווי זאָגט די מאַמע: „האָב אין זינען זיך, ווערסט דו פערגעסען אין יענעם"... און שרייב מיר, למען השם, וואָס הייסט דאָס „שאָרעזאַנקעם" מיט „שענזעשעט־קעם"? וואָס איז דאָס און'אויף וואָס דאַרף מען דאָס?

V.

מנחם־מענדעל פון יעהופּעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדעל אין כּתרילעווקע.

לזוגתי היקרה החכמה הצנועה מרת שיינה־שיינדעל שתחי׳ עכב״ב.

ראשית בין איך דיר מודיע, אַז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השב יתברך זאָל העלפען, מע זאָל תמיד האָרכען איינס פון׳ם אַנדערען נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

והשנית זיי וויסען, אַז דו האָסט געטראָפען. דאָס צוקער־געשעפט איז פאַר מיר טאַקי קיין געשעפט נישט: ערשטענס, איז פון די גרויסע צוקער־מעקלערס נישט אויסצושטעהן; איידער מע טהוט זיך אַ ריהר, פליהט־אונטער דער גרעסטער פון אַלע צוקער־מעקלערס און חאַפּט־אויס פון אונטער די הענד, חאָטש ער איז אַ גרויסער גביר, און געה לאָד איהם צום „ונתנה תוקף“! וועסט דו דאָך פרעגען: היתכן? וואו איז יושר? זאָלסט דו וויסען, אַז אַזעלכע קשיות אין יעהופּעץ פרעגט מען נישט; יושר איז דאָ נישט קיין מטבע; קיין „צוליעב“ מיט קיין „רחמנות“ איז דאָ נישטאָ. דאָס איז איין מאָל אַוועק. צווייטענס, פרעג איך דיך, וואָס איז דאָס פאַר איין עסק, אַט דאָס צוקער־געשעפט, אַז טאָג ווי נאַכט בעדאַרפסט דו קוקען אויפ׳ן הימעל און בעטען גאָט, אַז אַ טאָג זאָל געהן אַ רעגען, און אַ טאָג זאָל ניט געהן קיין רעגען? הכלל, איך האָב אַרויסגעזעהען, אַז דער עסק איז ניט פאַר מיר; מע בעדאַרף זיין אַ גרויסער עזות־פּנים, דעם לוח מאַכען מיט דער

בלאָטע, און דעם שפּעגעלאַנט איינדרינגען, אַז ער פערשטעהט ניט פון דאַנען אַהין, און אַזוי לאַנג רעדען, ביז עס זאָל איהם נמאס ווערען הערענדיג, און עס זאָל איהם בעשלאָגען אַ קאַלטער שוויס... איין גאָט איז אָבער יודע דעם אמת, אַז איך קאָן דאָס נישט; איך האָב ליעב צו פערדיענען אַ קערבעל בכבוד. מיט גאָט'ס הילף, איך האָב איצט אַ געשעפט אין די הענד, ווייס איך, אַז ס'איז אַ געשעפט; היינו: איך געה ארום געלד, איך מאַך הלוואות, שקאָנטע, דאָס הייסט, איך לייה און פערלייה געלד אויף וועכ־סעלעך, דאָס הייסט, איך שקאָנטיר דער וועלט'ס וועכסלען, און דווקא אויף בעלי־בתישע פּריצענטען, ווי זאָגט ער, ווינציגער פּער־דיענט, אַבי געשלאָפען רוהיג. דאָס איז אַזאַ מין עסק, וואָס מע גיט דיר אָפּ כבוד פון אַלע זייטען, וואָרום אַז מע בעדאַרף האָבען די קלינגערס, ווערד מען ווייך ווי טייג, מע קריכט אין דער ערד אריין און מע זאָגט־צו דעם מעקלער גילדענע בערג... אָט האָט מיר גאָט צוגעשיקט איינעם אַ געוועזענעם פון בארדיטשעוו, איך האָב מיך מיט איהם בעקענט אויף דער אכסניא, וואו איך שטעה — אַ זעלטענער יונגערמאַן מיט אַ גילדענעם כאַראַקטער. ער זאָגט מיר צו, אַז אויב איך מאַך איהם היע אַ קרעדיט פון אַ צעהן־פופ־צעהן טויזענד קערבלעך, וועט ער מיך אַזוי שען בעפריעדיגען, אַז איך וועל פערשפּאָרען זיין אַ מעקלער... און הגם איך האָב איהם ביז אַהער קיין געלד נאָך נישט געקריגען, נאָר צו גאָט אַ האָפענונג, אַז איך וועל, אם ירצה השם, מיט גאָט'ס הילף געוויס קריגען... אַלע מעקלערס, וואָס דרעהען זיך דאָ ארום געלד, ווערען גליקליך, פאָהרען ארויס מיט אייגענע פערדלעך. איין אייגען פערד־און־וועגעלע, זאָלסט דו וויסען, איז אַ סגולה צו פּרנסה, וואָרום דאָ, אין יעהופּעץ, האָט מען פאַר אַ שען פערד־און־וועגעלע אַ סך מעהר דרך־ארץ, ווי פאַר אַ מענשען... און מחמת איך בין פערנומען און האָב קיין צייט ניט, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אינ'ם אנדערען בריעף וועל איך דיר ארויסשרייבען אַלסדינג באריכות. לעת־עתה לאָז גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה.

גרים די קינדערלעך, און שווער און שוויעגער, און איטליכען בע־
זונדער גאר פריינדליך.

ממני בעלך מ נ ח ם ־ מ ע נ ד ע ל.

עיקר שכחתי. וואס דו שרייבסט מכח קאפעל׳ס אנזעץ,
האט דאס ביי מיר א שענעם פנים קעגען די היגע אנזעצען! א
סוחר, וואס האט נאך ניט אנגעזעצט קיין דריי מאל, הייסט דא
גאר קיין סוחר ניט. אמאל פלעגט דא זיין א מאדע, אז איין אנ־
זעצער האט געמוזט מאכען איין אפטריט; היינט איז שוין גע־
ווארען אוים מאדע אנטלויפען. דא הייסט דאס גארניט „אנזעץ״;
דא הייסט דאס „ער צאהלט ניט״, דאס הייסט, ער וויל ניט צאה־
לען — און רוף מיך קנאקניסעל! — און וואס דו פרעגסט זיך נאך,
וואס בעדייט „סאדערזשאנקעס און שאנשענעטקעס״? אויף לשון־
קודש הייסט דאס „פילגשים״, און בלשון אשכנז רופט מען דאס
„קעפסווייבער״. נאר מעגסט מיר גלויבען בנאמנות, אז עס קריכט
מיר אין דער לינקער פאה...

הנ״ל.

VI.

שיינה־שיינדעל פון כתרילעווקע צו איהר מאַן מנחם־מענדעל אין יעהופּעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדעל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד. געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, אַז פון דיינע זיסע בריוולעך האָב איך שוין, כלעבען, אַ געשוואָלען האַרץ. געשוואָלען זאָלען ווערען די שונאים, ווי אַ באַרג. אַט ערשט ביזט דו, דאַכט זיך, געווען אַ צוקערמאַכער, פּלוצים — גאָר אַ בעל־הלוואה! וואו האָסט דו גענומען געלד? און אַז גאָט האָט דיר שוין יאָ אַמאָל געהאָלפען עטליכע קערבלעך, בעדאַרפסט דו זיי טאַקי צעפּלעטשען אין דער גיך? האָסט דאָך מיר אַליין ערשט ניט לאַנג געשריבען, אַז ווי באַלד עס פעלט דיר אַריין אַ ביסעל געלד, אַזוי האַפּסט דו און שיקסט מיר אַרויס דורך איין אַנווייזונג. וואו זענען דיינע ווערטער? נאָר די מאַמע זאָל לעבען און געזונד זיין איז טאַקי גערעכט; זי זאָגט מיר: „טאָכטער מיינע, פון דאָרט קיין געלד זאָלסט דו גאָר נישט וואַרטען, וואָרום פון׳ם בית־עולם צוריק טראָגט מען נישט, ובפרט, זאָגט זי, פון דער שענער לייטישער שטאָדט יעהופּעץ, ברענען זאָל זי! איך האָב דיר שוין, זאָגט זי, לאַנג געזאָגט דאָס ווערטעל: „היט מיך, גאָט, פון באַרדיטשעווער נגידים, פון אומעניער חסידים, פון קאָנסטאַנטינער משרתים, פון מאָהליווער אפּיקורסים, פון קאַמעניצער חאָדאָטאַיעס, פון יעהופּעצער הול־טייעס"... זאָג אפשר, אַז זי איז אומגערעכט? נאָר וואָס געהט

איהם אַן אַ זייב, וואָס געהט איהם אַן קינדער? טאָג ווי נאַכט — טאַ דאַס, טאַ דאָס! קאַרג האָט מען געהאַט צו טהון פּאַר אַ יאָהר־רען, ניט היינט געדאַכט, מיט דער קאָפּיקע, וואָס מיר האָבען גע־מיינט, אַז משה־הערשעלי האָט איינגעשלונגען, איז ער זיך מיישב יענע וואָך (נאָר אַ רוח, ניט קיין קינד!) און טראָגט זיך שיער בישט אָפּ אויף יענער וועלט. געוועזן געזונד און שטאַרק. פּלוצים — איך זעה, מיין קינד איז אויס קינד; האַלט דאָס קעפּעל אויף אַ זייט און שרייט נישט מיט זיין קול. „וואָס איז דיר, זוהנעניו, גאָלד מיינער, זאָג, וואָס טהוט דיר וועה?“ ווייזט ער מיט'ן הענ־טעל אויפ'ן לינקען אויהער און שרייט. איך שטיק איהם, איך קוש איהם, איך קנייפּ איהם, איך האַלז איהם — ער האַלט אין איין שרייען. ערשט אויפ'ן דריטען טאָג האָב איך געבראַכט דעם דאָקטאָר. פרעגט ער מיך, דער חכם, צי האָב איך געקוקט דעם קינד אין אויהער אריין? זאָג איך: נישט נאָר געקוקט, איך האָב שוין אפילו געדרילעוועט מיט אַ שפּיזעל, און מע זעהט נישט גאָר־נישט! פרעגט ער מיך: וואָס האָבען מיר געגעסען היינטיגען שבת? זאָג איך: וואָס עסט מען ביי אידען שבת — רעטאַך, ציבעלקעס, פּעטשאַי, קוגעל — וואָס ווילט איהר נאָך? זאָג ער צו מיר: אפשר האָט איהר געקאָכט פּאַסאָליעס, אָדער אַרבעס, אָדער איין אַנדער מין אויבסט? זאָג איך: ס'אַ משל! אַז מיר האָבען געגעסען אַרבעס, דעריבער בעדאַרף דאָס קינד האַלטען דאָס קעפּעל אויף אַ זייט און שרייען? מאַכט ער צו מיר: ווי באַלד איהר האָט געהאַט אין שטוב אַרבעס, האָט זיך אייער קינד מסתמא געשפּיעלט מיט'ן אַרבעס רויערהייד אַזוי לאַנג, ביז ער האָט אויף קאַטאָוועס אריינגעלעגט זיך איין · אַרבעסעל אין אויהער אריין, האָט דאָס אַרבעסעל אָנגעהויבען ביי'ם קינד אין אויהער צו שפּראָ־צען און צו וואַכסען... בקיצור, ער האָט געבראַכט צו טראָגען אַ גאַנצע מאַשין, אָפּגעמוטשעט דאָס קינד נעבאַך אַ האַלבע שעה און האָט אַרויסגענומען פונ'ם אויהער אַ גאַנצע זשמעני מיט אַרבעס! נאַ דיר נאָך, טאָמער איז קאַרג! די גאַנצע וועלט פרעסט אַרבעס

צעזעצטערהייד — און גאָר ניט, און ביי מיר בעדאַרף זיין מיט נסים, ווי זאָגט די מאַמע זאָל לעבען: „אַ שלים־מזל פאַלט אויף גראָז און צעשלאָגט זיך די נאָז“... לכן, בעלי היקר, וואָס טויג דיר די הלוואות, האָבען צו טהון מיט באַרדיטשעווער שווינדלערס, אָנ־זעצערס, — נעם צענויף בעסער די עטליכע קערבלעך און קום צו פאָהרען אהיים, וועסט געפינען דאָ אויך אַ געשעפט, ווי זאָגט די מאַמע: „פאַר געלד קריגט מען אַלץ, חוץ קדחת“... ווי עס ווינשט דיר פיעל גוטס און אימער גליק

דיין באמת געטרייע פרוי **שיינה־שיינדעל.**

ווייסט דו, וואָס איך וועל דיך בעטען, מענדעל? שרייב מיר נישט פון דיינע יעהופעצער שאַרלאַטאַנעס מיט זייערע קעפּסוויי־בער — איך וויל נישט האָרכען זייער טרפה׳נעם נאָמען אפילו. לאָזען זיי דיר דאַרטען ברענען אויפ׳ן פייער! הער בעסער, וואָס ביי אונז האָט זיך פערלאָפען פאַר אַ מעשה: לוי משה־מענדי׳ס זוהנדעלע, „באַריש“ רופט מען איהם, נאָכ׳ן זיידען רב בערישעל עליו השאָלעכץ, אַ טייערער שייגעץ, ער מעג זיין די כפרה פאַר אונזער משה־הערשעלי׳ן אַלע מינוט, איז זיך מיישב יענע וואָך און קומט אריין מיט צוויי שמשים צו ליבע משה־מרדכי׳ס, אין קלייט אריין און רופט זיך אָן צו ליבע׳ס טעכטערעל פייגעלע׳ן („פאַניטש־קע“ האָט זי זיך גאָר אַ נאָמען געגעבען!): „פאַניטשקע, נשמה מיינע, ווייז נאָר אהער אַ פינגער!“ געהט פאַניטשקע און ווייזט אַ פינגער. נעמט ער און טהוט איהר אָן אַ פינגערעל און רופט זיך אָן צו די שמשים: „זייט עדות, רבותים, אַז איך האָב זי מקדש געווען כדת משה וישראל!“ איז געוואָרען אַ גוואַלד, אַ ליאַרעם, אַ געפּילדער. ליבע איז געפאַלען חלשות. די גאַנצע שטאָדט איז זיך צענויפגעלאָפען אויף זייער בייז וואונדער. עס האָבען זיך אריינגעמישט מענשען, מע איז געלאָפען צום רב. זאָגט דער רב, ער מוז איהר געבען אַ גט! זאָגט אָבער פאַניטשקע, אַז זי וויל ניט קיין גט, זי איז אין איהם פערקאָכט שוין פון לאַנג,

אַ בייז פערליאַפּעניש ביי זיי, אַיין אָפּגעראַדטע זאַך נאָך פון אַמאָל — וואָס זאָגסט דו אויף איהר טאַטען? זאָל ניט זיין מיינע צרות אויף זייער קאָפּ?

VII.

מנחם־מענדעל פון יעהופּעץ צו זיין ווייב שיינע־שיינדעל אין כתרילעווקע.

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה־שיינדעל שתחי' עכב"ב.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אַז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפען, מע זאָל תמיד האָרכען איינס פונ'ם אַנדערען נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת זיי וויסען, אַז דאָס געלד־געשעפט איז אַ קבצנ'י־שער עסק. הלוואה איז אפילו נישקשה, נאָר וואָס דען? אַז גאָט העלפט מיט אייגען געלד, נישט מיט פרעמדס; מע לויפט און מע לויפט — און ס'איז אַרויסגעוואָרפען! אַז אָך און וועה איז שוין דעם, וואָס בעדאַרף אָנקומען צו דער לאַסקע פון די היגע בעלי־הלוואות, די אַלע באַרדימשעווער, די וויניצער און די שפּאָלער פּריצענטניקעס, וואָס וואַכסען אָהן רעגען, ווי קראָפּיווע... און אפילו די גרויסע שוין, כלומר'שט די באַנקירען, — איידער אָנ־קומען צו זיי, איז אויך גלייכער שוין זיצען אין דערהיים און שניי־דען „קאָמפּאָנעס"... הכלל, איך האָב אַ שפּיי געטהאָן אויף דעם געלד־געשעפט און האָב מיך גענומען צו הייזער. וואָס עפּיס צו הייזער? ווייל דאָ, אין יעהופּעץ, איז היינט געוואָרען אַ נייע שפּעגעלאַציע — הייזער. דו קעהרסט אוודאי מיינען, אַז אין יע־הופּעץ קויפט מען אַ שטוב, אַזוי ווי ביי אייך אין כתרילעווקע? האָסט דו אַ טעות. דאָ אין יעהופּעץ, אַז מע קויפט אַ שטוב, טראָגט מען זי באַלד אַוועק אין באַנק און מע נעמט אויף איהר געלד; נאָכ־דעם פערזעצט מען זי און מע נעמט נאָך אַ מאָל געלד; נאָכדעם

פערדינגט מען די דירות און מע נעמט ווידער אַ מאָל געלד. הכלל, מע קויפט אַ שטוב אָהן אַ גראָשען געלד און מע ווערד למזל אַ בעל־הבית. ווערסט דו דאָך פרעגען: ווי באַלד אַזוי, קאָן דאָך איטליכער האָבען אַ שטוב? איז דער תירוץ: וואו נעמט מען איין אַדערויף?... אַוודאי ווען גאָט העלפט מיר, איך פיהר־אויס דאָס געשעפט, וואָס איך דרעה מיך אַצינד (איך האַלט איצט ביי מאַכען אַ פּאָר הייזלעך), קויף איך מיר דעמאָלט אַליין אַ הייזעל (אויף דיין נאָמען) פאַר אַ קערבעל צוואַנציג טויזענד, און וועל נישט אַריינלעגען קיין דריי צעבראָכענע גראָשענס. ווארום אַט האָסט דו דעם חשבון אויבען־אויף: פופצעהן טויזענד גיט מיר אַרויס די באַנק, זעכס טויזענד נעם איך אַרויס פון דער צווייטער זאַקלאַדנע, בלייבט מיר נישט איבער קיין טויזענד קערבלעך אין קעשעני? האָב איך שוין צו־שטייער אויף הוצאות אויך! הײנט וואו איז דירה־געלד און שאר ירקות? פון וואַנען דען, מיינסט דו, וואַכסט מען אויס אַ גביר אין יעהופּעץ? און מחמת איך בין פערנומען און איך האָב קיין צייט נים, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אינ׳ם אַנדערען בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות. לעת־עתה לאָז גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גרים די קינדערלעך און איטליכען בעזונדער גאָר פריינדליך.

ממני בעלך מ נ ח ם ־ מ ע נ ד ע ל.

ע י ק ר ש כ ח ת י. וואָס דו בעשרייבסט מיר די מעשה מיט לוי משה־מענדי׳ס זוהנדעל, וואָס ער האָט מקדש געווען ליבע׳ס טאָכטער, איז דאָס ביי מיר פון די קליינע חידושים. דאָ אין יעהופּעץ איז מען זיך נוהג נאָר מיט פערליעבעניש; חתן־כלה מוזען פיהרען פריהער אַ פערליעבעניש, אַנדערש איז דער שדוך קיין שדוך נים. דאָ טרעפט זיך אָפּט־מאָל, אַז אַ מאַן וואַרפט־אַוועק אַ ווייב און פערליעבט זיך אין יענעמ׳ס ווייב, אָדער אַ ווייב וואַרפט־אַוועק איהר מאַן און פערליעבט זיך אין יענער׳ם

מאַן, און דאָס ווייב פון יענעם מאַן פערליעבט זיך אין יענער'ס ווייב'ס מאַנ'ס ווייב, איך מיין, אין יענעמ'ס ווייב'ס מאַן — מע פערבייט זיך מיט די יוצרות, שלי שלך ושלך שלי... ס'איז ניט כתרילעווקע, ס'איז יעהופעץ...

הנ"ל.

VIII.

שיינה־שיינדעל פון כתריעלעווקע צו איהר מאַן מנחם־מענדעל אין יעהופּעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדעל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, וואו איז דאָס געהערט גע־וואָרען אויף דער וועלט, אַז אַ יונגערמאַן זאָל נעמען און אוועק־וואַרפען ווייב און קינדער, שווער און שוויעגער, און אוועקלאָזען זיך אין אַ פרעמדער שטאָדט און פערנעמען זיך אַלע מאָל מיט איין אַנדער געשעפט: אָט איז ער אַ צוקער־מאַכער, אָט איז ער אַ בעל־הלוואה, און אָט ווערד ער גאָר אַ בעל־הבית פון איין איינע־נעם מויער אין יעהופּעץ אָהן אַ גראָשען געלד! ? ס'איז טאַקי כדאי, כלעבען! איידער צו האָבען אַ שטוב און זיין אויף איהר שולדיג מעהר וויפיעל זי איז ווערטה, איז גלייכער זי זאָל פריהער פערברענט און פער'שרפה'ט ווערען אינאיינעם מיט אַלע הייזער אין יעהופּעץ. אַ גליק וועט מיך טרעפען, אַז ער וועט מאַכען אַ געשעפט און וועט פערדיענען געלד, וועט ער מיר קויפען אַ הייזעל אויף מיין נאָמען. וואָס טויג מיר הייזלעך? דו שיק מיר בעסער געלד, וועל איך מיר שוין געפינען וואָס צו קויפען, ווי זאָגט די מאַמע זאָל געזונד זיין: „געב מיר נאָר אָהער דאָס ברויט, אַ מעסער וועל איך מיר אַליין געפינען"... עס איז נאָר איין אָנשיקעניש, אַ גוט אויג אויף מיר — און נענוג! דאַכט זיך, איך ווייס, איך בין אויך אַזאַ אידישע טאָכטער, ווי בליומע־זלאַטע, און אַזוי שען

אויך ווי זי, און אַזוי קלוג און ציקאַווע ווי זי אוודאי, — פאַר וואָס זשע, גוואַלד, פאַר וואָס קומט דאָס מיר, אַז איך זאָל האָבען אַזאַ וויסט פינסטער מזל, און בליומע־זלאַטע זאָל ווערען וואָס אַ טאָג גרעבער ווי לענגער, אײַנגעדאַרט און אויסגעדיווערט זאָל זי ווערען, ליעבער גאָט! נאָר צוריק שמועסענדיג, וואָס האָב איך, אייגענט־ליך, צו בליומע־זלאַטע׳ן? אויף מיין ערד געהט זי נישט אַרום? לאָז זי זיין געזונד און שטאַרק און זיך עלטערען מיט איהר נחמיה׳ן, און מיר לאָז גאָט העלפען אין מיין שטייגער. ווי זאָגט די מאַמע: „בעסער זיך געוואונשען, איידער יענעם געשאָלטען“... נישמעהר. ס׳איז מיר נאָר אַ וועהטיג צו זעהן ביי לייטען, ווי מע לעבט און ווי מע טהוט זיך אָן, און איך בעדאַרף זיצען איין אַלמנה חיה און אַרויסקוקען אויף מיין שענעם ברויטגעבער, טאָמער וועט איהם דאָרט טרעפען דאָס גליק: אַ גלח וועט פערלירען און ער וועט געפינען, וועט ער מיר מויערען אַ מויער אין יעהופּעץ! נישט דערהאָרען וועט דאָס נאָך יעהופּעץ, איך זאָל מיך צוליעב דיינע שענע לייט, וואָס בייטען זיך מיט די ווייבער, מפקיר זיין און אוועקלאָזען זיך צו דיר אַהינצוצו, אַראָפּוואַרפען פון זיך דעם פּאַריק און ווערען ביי דיר אַ קעפּסווייב, — דעם קאָפּ זאָלען זיי ברעכען, רבונו של עולם, אויפ׳ן גלייכען וועג, ווי עס ווינשט דיר פיעל גוטס און אימער גליק

דיין באמת געטרייע פרוי ש י י נ ה ־ ש י י נ ד ע ל.

„מע בעדאַרף ניט זיין שען, זאָגט די מאַמע, מע בעדאַרף ניט זיין קלוג, מע בעדאַרף נאָר האָבען מזל“. נעם, אַשטייגער, מיין נחמה־בריינדלען און נעם רחל דער מוהמע דבורה׳ס. די איז שען, ווי די זון אים תמוז, און יענע איז זויער, ווי עסיג. זיצט נחמה־בריינדעל נעבאָך אַ מיידעל, און רחל האָט חתונה און נעמט אַ חתן, עפּיס אַ שלים־מזל פון יאַמפּעלע, און דוקא אַ פיינעם, איין עהרליכען, אַ שטילען, דאָס הייסט, נאַרעשעוואַטע, נאָר פון אַ גרוי־

מען יחוס. ער האָט, זאָגט מען, אַ שוועסטער אַ משומדת. דער חסרון, וואָס ער איז אַביסעל נישט קיין געזונדער, האָט ער אָבער קיין מורא נים פאַר'ן פריזיוו. אַ פערגעניגען אָנצוקוקען אָט דאָס פּאָרעל! זי מיינט, ס'איז נישטאָ קיין קליגערס, און ער מיינט, אַז ס'איז נישטאָ קיין שענערס, ווי זאָגט די מאמע: „נישט דאָס איז ליעב וואָס ס'איז שען, נאָר דאָס איז שען וואָס ס'איז ליעב"...

IX.

מנחם־מענדעל פון יעהופעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדעל אין כתרילעווקע.

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה־שיינדעל שתחי' עכב"ב.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אַז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפען, מע זאָל תמיד הערכען איינס פונ'ם אַנדערען נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת זיי וויסען, אַז דאָס געשעפט פון הייזער איז בלאָטע. איך האָב מיך בעצייטענס אַ נעם געטהאָן צו אַנדערע מסחרים, צו „אימעניעס" (גימער). אימעניעס — דאָס איז גאָר איין אַנדער מין מסחר! ראשית, בעדאַרף מען דערצו נישט רייסען קיין שטיוועל; מע שרייבט אַריין אַ בריוועל, מע שיקט אַוועק איין „אַפּים", יענער פאָהרט זיך דורך, קוקט־אָן די ערד — און עס ווערד מיט גאָט'ס הילף אַ געשעפט. און והשנית האַנדעלט מען ניט מיט קיין זלידנים, מיט קיין קבצנים; מע האָט צו טהון מיט פּריצים, פּאָמעשטשיקעס, פירשטען, גראַפען. וועסט דו דאָך מיך פרעגען: ווי קום איך צו גראַפען? איז דרינען אַ גאַנצע מעשה! אַזוי ווי דו ווייסט דאָך, אַז איך טאָר ניט זיין היע... און עס טרעפט זיך, אַז פּאָליציע קומט אַמאָל ביי־נאַכט אויף דער אכסניא בודק חמץ זיין, ניט אונז די בעל־הבית'טע פריהער אַ ידיעה, בכדי מיר זאָלען זיך בעצייטענס צעגעהן, ווי זאָלץ אין וואַסער, דער קיין בויבעריק, דער אויף דער דעמיעווקע, און דער אויף דער סלאָבאָדקע... נאָר אַ מאָל טרעפט זיך, אַז די בעל־הבית'טע אַליין ווייסט אויך ניט, ווען עס וועט זיין די בהלה, איז דעמאָלט זעהר ניט גוט! יענע

וואָך ליגען מיר אַזוי אַלע אורחים און שלאָפען, דערוויי̈ל האָרכען מיר, מע קלאַפּט. שפּרינגט אַראָפּ די בעל־הבית'טע אין איין ציטערניש און רופט זיך אָן צו אונז: „יהודים בלא, קריכט אין שטרוי!" — איז געוואָרען אַ שפּרינגעריי מיט אַ בעהאַלטעריי: ווער אין קעלער, און איך — אויף מיין אַלט אָרט, אויפ'ן בוידעם. און באַלד נאָך מיר נאָך איינער, אַ אידעל פון קאַמעניץ. ליגענדיג אַזוי אין געהאַקטע וואונדען אויפ'ן בוידעם, הער איך, ווי דאָס אידעל נעבאָך קרעכצט. — וואָס קרעכצט איהר? — פרעג איך איהם שטילערהייד. „אַז אָך און וועה איז צו מיר, זאָגט ער, מיינע פּאַפּיערען האָב איך געלאָזט צוקאָפּענס! איך האָב מורא פאַר מיינע פּאַפּיערען!" — וואָס פאַר פּאַפּיערען? — מאַך איך צו איהם. „אוי, מאַכט ער, זעהר נויטיגע פּאַפּיערען! טרעפען אָן בלי גוזמא אפשר אַ האַלבען מיליאָן!" איך האָב דערהערט אַ האַלבען מיליאָן, האָב איך מיך שטילערהייד צוגערוקט צו מיין אידעל און פרעג איהם: ווי קומט צו אייך אַזוי פיעל פּאַפּיערען און וואָס איז דאָס פאַר אַ מין פּאַפּיערען? „ס'איז אימעניעס, מאַכט ער צו מיר, איך האָב אימעניעס אין וואָהלינער גובערניע, גרויסע אימעניעס, מיט די בעסטע רעמאַנענטען, פערד און אָכסען און שאָף אָהן אַ שיעור, מיט וואַסערמיהלען, מיט גוראַלניעס, מיט הויפען שאַרפע, אויסגעצייכענטע גערטנער, מיט אַלדאָס גוטס!" דערהערט אַזעלכע דבורים, רוק איך מיך צו מיין אידעל נאָך נעהענטער: ווי קומט צו אייך אַזוי פיעל אימעניעס מיט אַזאַ גוטס? „די אימעניעס, מאַכט ער צו מיר, זענען נישט אויף מיין מיסט געוואַכסען געוואָרען; די אימעניעס זענען פּריצישע אימעניעס, נאָר איך האָב זיי אויף דער האַנד, דאָס הייסט, איך בין פון זיי דער פערקויפער, דערויף טאַקי בין איך געקומען אַהער צו פאָהרען, געבראַכט מיט זיך אַלע פּאַפּיערען, די אָפּיסען פון זיי. ווי מיינט איהר, איך וועל חלילה ניט האָבען קיין שאָדען?" — חס ושלום, זאָג איך, ווער דאַרף דאָס פרעמדס? דער אויבערשטער זאָל העלפען, מע זאָל חלילה ניט פערקריכען, זאָג איך, אַהער

צו אונז אויפ'ן בוידעם. און דערווייל טהו איך איהם א טאפּ פון יענער זייט: — נו, האָט איהר עפּיס געמאכט היע מיט אייערע אימעניעס? „ניין, מאכט ער, לעת-עתה נאָך גאָרניט. איך האָב מורא פאַר די היגע מעקלערס. זיי זענען, זאָגט מען, גרויסע ליג־נערס, האָבען ניט אין זיך קיין וואָהר וואָרט! אפשר ווייסט איהר א מעקלער פון אימעניעס, נאָר א רעכטער מעקלער זאָל זיין, דער עיקר איין עהרליכער, ניט קיין ליגנער?" — אָך, זאָג איך, מיט'ן גרעסטען כבוד! איך אליין, זאָג איך, בין א מעקלער פון אימע־ניעס, דאָס הייסט, זאָג איך, קיין אימעניעס האָב איך נאָך אויף מיין לעבען ניט אויסגעמעקעלט, נאָר גאָרניט, זאָג איך, הלואי זאָל גאָט צושיקען א קונה, איז קיין מלאכה ניט צו מאכען א אימעניע אויך. „איך זעה, מאכט ער צו מיר, אז איך האָב צו טהון מיט איין אמת'ען מענשען און מיט איין עהרליכען מאַן, ניט זשע מיר די האַנד תקיעת־כף, אז צווישען אונז וועט דאָס בלייבען, וועל איך אייך איבערגעבען אלסדינג, וואו די אימעניעס מיינע ליגען, און וואָס ביי מיר געפינט זיך". הקיצור, מיר האָבען מיט גאָט'ס הילף געמאכט א געשעפט, דאָס הייסט, מיר האָבען געשלאָסען שותפות אויף אלע געשעפטען: ער לעגט אריין אין שותפות אלע זיינע אימעניעס, און איך לעג אריין מיינע קונים. נאָר מחמת איך בין פערנומען און האָב קיין צייט ניט, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אינ'ם אנדערען בריעף וועל איך דיר ארויסשרייבען אלסדינג באריכות. לעת-עתה לאָז גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גריס די קינדער זאָלען לעבען און איטליכען בע־זונדער נאָר פריינדליך.

ממני בעלך מ נ ח ם ־ מ ע נ ד ע ל.

ע י ק ר ש כ ח ת י. די בהלה, וואָס ס'איז געווען אויף דער אכסניא, איז געווען איין אומזיסטע בהלה. דאָס האָט איינער עפּיס א שכן על־פּי טעות געקלאַפּט צו אונז אין פענסטער, און

מיר זענען זיך אומזיסט צעלאָפען. נאָר דאָ זעהט מען ארויס, ווי אזוי דער אויבערשטער פיהרט. אזוי איז גוט. למשל, ווען דער שכן זאָל ניט געווען קלאָפען אין פענסטער, וואָלט ניט געווען קיין בהלה, און איך וואָלט ניט געווען אויפ'ן בוידעם, און וואָלט מיך ניט בעקענט מיט דעם קאַמעניצער איד, און וואָלט ניט געוואוסט פון קיין אימעניעס און פון קיין גראַפען. עס פעהלט איצט נאָר איין שטיקעלע הצלחה!

הנ"ל.

X.

שיינה־שיינדעל פון כתריעלעווקע צו איהר מאַן מנחם־מענדעל אין יעהופּעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדעל נ"י.

ע ר ש ט ע נ ס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צ ו ו י י ט ע נ ס שרייב איך דיר, אַז איך האָב בעקומען אַ הוסט, אויף דיינע יעהופּעצער „מאַדאַמען" געזאָגט געוואָרען. איך טרינק שוין ציעגען־מילך, איך בין שוין געוועזען ביי'ם דאָקטאָר אויך. אין די פּאָר יאָהר האָבען די דאָקטוירים ביי מיר אויסגעצאַפּט געלד, זיי מעגען דאָס אויסקרענקען מיט דער אַפּטייק אינאיינעם! אַ שטיקעל גליק, וואָס עס האָט זיך געעפענט ביי אונז נאָך איין אַפּטייק, און מע קאָן זיך דינגען! מזל טוב דיר מיט דיין נייעם מסחר, מיט די אימעניעס און מיט די גראַפען! בראָש וואַרפט ער זיך מיט געשעפטען, אַלע טאָג אַ נייעס. גענוג וואָס ער איז אַזא בריה און אַזא גרויסער מוצלח, פּערעבענדריוועט ער נאָך און זוכט חסרונות, ווי זאָגט די מאַמע: „אַז דאָס מיידעל קאָן ניט טאַנצען, זאָגט זי — די כלי־זמר קאָנען ניט שפּיעלען"... איך האָב מורא, מענדעל, דו וועסט אַזוי לאַנג פּרובען מיט געשעפטען, ביז דו וועסט אָנהויבען ארומטראָגען שוועבעלעך צו פערקויפען, אַזוי ווי געצעל דער מוהמע סאָסי'ס, וואָס האָט זיך אוועקגעלאָזט קיין אַמעריקע, געמיינט, אַז דאָרט האַפּט מען דעם קאַטער, צום סוף שרייבט ער היינט אַזעלכע בריוועלעך, אַז אפילו אַ שטיין קאָן דאָס ריהרען. ער שרייבט, אַז דאָרט, אין אַמעריקע, מוז יעדער איינציגער אַר־

בייטען מיט דער נשמה, אלא ניט — מעג ער געשוואָלען ווערען פאַר הונגער, וועט איהם קיינער ניט געבען קיין שטיקעל ברויט. א שען לאַנד, ברענען זאָל דאָס מיט דיין יעהופּעץ אויף איין פייער! א מצוה אויף אייך א גרויסע, ווי זאָגט די מאַמע: „אז מע האָט ברויט, זאָל זיך ניט גלוסטען קיין צוקערלעקאַך"... הלואי זאָל גאָט א נס טהון, איך זאָל חאַטש ניט הערען פון דיר אין גיכען וואָס מע הערט פון געצעל דער מוהמע סאָסי'ס, און נאָך מיט מעהר פרישקייט, ווי עס ווינשט דיר פיעל גוטס און אימער גליק

דיין באמת געטרייע פרוי שיינה־שיינדעל.

„הימעל און ערד, זאָגט די מאַמע, האָבען געשוואָרען, אז קיין פערפאַלענע זאַך זאָל ניט מעהר זיין אויף דער וועלט!" ס'איז אראָפּגעקומען צו אונז א טשינאָווניק פון דער גובערניע און זוכט און נישטערט, ער וויל זיך דערגרונטעווען, וואו איז אהינגעקומען דאָס געלד, וואָס משה־מרדכי האָט אָפּגעזאָגט אויף עולמות? שקצים האָבען גע'מסר'ט, אז דאָס געלד איז געבליבען ביי'ם גביר, און דער גביר ווייזט א חשבון, אז ס'איז אוועק! וואוהין איז דאָס אוועק? מיט'ן ווינט און מיט'ן רויך... הלואי ער זאָל חאַטש האָבען אויף זיך ריסטאַנסקי ראָטע, ליעבער גאָט!...

XI.

מנחם־מענדעל פון יעהופעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדעל אין כתריליעווקע.

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה־שיינדעל שתחי' עכב"ב.

ראשית בין איך דיר מודיע, אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפען, מע זאָל תמיד האָרכען איינס פונ'ם אַנדערען נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

והשנית זיי וויסען, אז איך האָב אימעניעס אויף אַריבער א מיליאָן. איך האָב אַזעלכע אימעניעס, וואָס זענען א חריפות. מע זעהט דאָס גאָרניט! ווערסט דו דאָך מיך פרעגען: ווי קומט צו מיר אזא גוטס? ווערסט דו הערען: אז איך בין ארויסגעקומען אויף דער בערזע מיט מיין שותף פון קאָמעניץ און האָב אויסגע־פויקט, אז איך האָב צו פערקויפען אימעניעס, האָבען זיך א שאָט געטהאָן מעקלערס, וואָס האָבען אויך אימעניעס צו פערקויפען, און מיר האָבען געמאַכט א געשעפט, היינו: מיר האָבען געביטען אימעניעס אויף אימעניעס, דאָס הייסט, מיר האָבען זיי געגעבען „אָפּיסען" פון אונזערע אימעניעס, און זיי האָבען אונז געגע־בען „אָפּיסען" פון זייערע אימעניעס. איז דאָך ממה־נפשך: וועלען מיר מאַכען זייערע אימעניעס, וועלען מיר דאָך אוודאי פערדיענען געלד; וועלען זיי מאַכען אונזערע אימעניעס, וועלען מיר ווידער פערדיענען געלד, — סאַי ווי סאַי דערלעגען וועלען מיר שוין ניט! הכלל, איך האָב מיך אריינגע־חאַפּט אין דער חברה מעקלערס און בין געוואָרען מיט גאָט'ס הילף א מעקלער צווישען די גרויסע, און איך זיץ שוין אינוועניג ביי „סעמעדעני'ן", ווי אַלע, ארום די ווייסע מירמעלשטיינערנע טיש־לעך, ווי אין אדעס, און איך טרינק קאַווע מיט פּוטערגעבעקס.

אזוי איז דאָ דער מנהג, אלא ניט, געהט־צו אַ מענש און טרייבט אַרויס. דאָ ביי „סעמערעני'ן“ איז די רעכטע בערזע. עס קומען זיך צענויף אַהער די גאַנצע וועלט מיט מעקלערס. עס איז דאָ שטענדיג אַ געשריי, אַ טומעל, אַ הו־האַ, ווי להבדיל אין שוהל: אַלע רעדען, לאַכען, מאַכען מיט די הענד. אמאָל קריעגט מען זיך, מע אַמפּערט זיך און נאָכדעם לאָדט מען זיך, מחמת ביי'ם טיילען זיך מיט'ן „קאַרטאַזש“ איז תמיד פאַרהאַן טענות מיט פּרעטענציעס, מיט פערלאָזענישען, מיט קללות, מיט פיינגען, מיט פּעטש. און איך בין אויך בתוכם. און מחמת איך בין פערנומען און האָב קיין צייט ניט, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אינ'ם אַנדערען בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות. לעת־עתה לאָז גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גריס די קינדער זאָלען געזונד זיין, און שווער און שוויעגער, איטליכען בעזונדער גאָר פריינדליך.

ממני בעלך מ נ ח ם ־ מ ע נ ד ע ל.

ע י ק ר ש כ ח ת י. איין אימעניע האָב איך אין וואָהלינער גובערניע מיט אַ פּאַלאַץ. איז דאָרטען פאַרהאַן זעכס און זעכציג חדרים, וואָס די ווענד מיט דער סטעלי מיט די בריקען זענען בסך־הכל דורכאויס פון שפּיעגעל־גלאָז, מיט אַ גאָרטען, וואָס ווערד אָנגערופען „האַנדזשיריי“, און וואָס זומער און ווינטער וואַכסען דאָרטען לימענעס מיט פּאָמעראַנצען, היינט די פערד מיט די קאַרעטעס, וואָס דאָרט געפינט זיך, נעמט אָפּ איין אויג, — און דאָס אַלסדינג פערקויפט זיך בחצי חנם! ווען גאָט ברוך־הוא שיקט מיר צו דעם רעכטען קונה, ווער וואָלט צו מיר דעמאָלט געווען גלייך? ס'איז נאָר איין שטיקעל חסרון, וואָס די מעקלערס פון אימעניעס זענען, צום מיינסטען, געחאַפּט אויף דער צונג, דאָס הייסט, זיי האָבען ליעב אמאָל מגזם זיין דעם עסק. נאָר וואָס זאָל מען טהון? פון פּרנסה וועגען מוז מען אַ מאָל זאָגען אַ ליגען אויך!...

ה נ "ל.

XII.

שיינה־שיינדעל פון כתרילעווקע צו איהר מאַן מנחם־מענדעל אין יעהופּעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדעל נ"י.

ע ר ש ט ע נ ס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ביז ערגער.

צ ו ו י י ט ע נ ס שרייב איך דיר, אַז איך שפּיי שוין מיט בלוט פון דיינע שענע בריוולעך! ס'איז מיר אַ חרפּה אַ בושה צו ווייזען אפילו עמיצען וואָס דו שרייבסט מיר. ווי זאָגט די מאַמע זאָל לעבען: „דער גרעסטער וועהטיג איז דער, וואָס מע קאָן איהם נישט אַרויסרעדען"... וואָס איז דאָס פאַר איין עובדא, פרעג איך דיך, זיצען גאַנצע טעג ביי סימע־דינה'ן (ווער איז זי אָט די סימע־דינה, צו אַלדי שוואַרצע יאָהר? ביי אונז איז געוועז אַמאָל סימע־דינה די רופאַ'טע, איז זי שוין לאַנג אויף דער אמת'ער וועלט!) און טרינקען קאַווע מיט פּוטערגעבעקסלעך אין מיטען מיטוואָך שבת־צו־נאַכטס? אַ גדולה אויף איהם, ער האָט „זשעמעניעס" אויף צו פערקויפען מיט זעכס און זעכציג חדרים, זעכס און זעכציג מכות זאָל זיך זעצען מיינע שונאים אויף דער צונג! וואָרום וואָס געהט איהם אָן, אשטיינגער, דאָרטען אין יעהופּעץ, וואָס איך האָב דאָ צו טהון טאָג ווי נאַכט מיט זיינע קינדער? אָט האָט זיך ערשט נעכטען לאה'ניו, מיר זאָל זיין פאַר איהר, צעשלאָגען מיט משה־הערשעלי'ן, לעבען זאָל ער, האָט זי איהם דערלאַנגט מיט אַ גאָפּעל אין פּנים אַריין, אַ גליק וואָס ניט אין אויג! נאָר וואָס העלפט מיר דאָס רעדען מיינס, אַז ס'איז אין איין אויהער אַריין, פון'ם

אנדערען אַרוים? אַזאַ רציחה! איך שרייב און שרייב, איך וועל צעזעצט שרייבענדיג, און ער זיצט זיך אין געהאַקטע וואונדען אין יעהופּעץ און טרינקט קאַווע, און קוקט ווי מעקלערם פּאַטשען זיך אויף דער בערזע! הלואי זאָל טאַקי עמיצען גאָט געבען אַ זינען, ער זאָל זיך מיט דיר אָפּרעכענען, ווי דו ביזט ווערטה, וואָלסט דו אפשר קליגער געוואָרען, ווי עס ווינשט דיר פיעל גוטס און אימער גליק

דיין באמת געטרייע פרוי ש י י נ ה - ש י י נ ד ע ל.

מענסט זיך איבערנעמען, מענדעל, מיט דיינע „סטעקראַטען“, אַזאַ יאָהר אויף זיי! זאָלסט הערען, וואָס סע טהוט זיך ביי אונז אין שטאָדט מיט אונזערע צוויי יונגע דאָקטוירים׳לעך, דאָקטאָר קובעבע און דאָקטאָר לאַקריץ. זיי רייסען זיך ווי די קעץ. דער דאָקטאָר קובעבע האָט זיך מיישב געווען און האָט איינגעגעבען אויפ׳ן דאָקטאָר לאַקריץ, אַז דער דאָקטאָר לאַקריץ האָט גע׳סמ׳ט אַ קינד... איז געגאַנגען דער דאָקטאָר לאַקריץ און האָט איינגעגעבען אויפ׳ן דאָקטאָר קובעבע, אַז דער דאָקטאָר קובעבע האָט אינאיינעם מיט פּיוועל דעם אַגענט פערסטרעכירט אַ טוידטען אין דער חברה „יאַקער“... איז געגאַנגען דער דאָקטאָר קובעבע און האָט איינגעגעבען אויפ׳ן דאָקטאָר לאַקריץ, אַז דער דאָקטאָר לאַקריץ — — — נאָר לאָזען זיי דיר זיין ביידע די כפרה פאַר מיר און פאַר מיין משפחה און פאַר אַלע מיינע ליעבע און פאַר כל ישראל!

XIII.

מנחם־מענדעל פון יעהופּעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדעל אין כתרילעווקע.

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה־שיינדעל שתחי' עכב"ב.

ראשית בין איך דיר מודיע, אַז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפען, מע זאָל תמיד האָרכען איינס פון'ם אַנדערען נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

והשנית זיי וויסען, אַז איך האַנדעל שוין אַצינד נאָר מיט וואַלד. וואָרום אַ אימעניע אַליין אָהן אַ וואַלד איז ווי אַ שטוב אָהן אַ קוימען. דער גאַנצער אַנטיק פון יעדער אימעניע איז דער וואַלד. פון וועלדער זענען אידען גליקליך געוואָרען, געמאַכט מיליאָנען! זועסט דו דאָך מיך געווים פרעגען: ווי קום איך צו וואַלד? הער ווי גאָט פיהרט: אַז איך בין דאָ געוואָרען אַ מעקלער פון אימע־ניעס און האָב מיך אָנגעהויבען רייבען אַרום מעקלערס, האָב איך אָנגעטראָפען גראָדע צו איינעם פון די גרויסע מעקלערס. פרעגט ער מיך: „וואָס האָט איהר פאַר סחורה, אַנו ווייזט?" געה איך און נעם אַרויס מיין פּעקעל מיט „אָפּיסען" פון אימעניעס אויף אַ מיליאָן מיט זיבעצעהנהונדערט טויזענד. רופט ער זיך אָן צו מיר: „האָט קיין פאַראיבעל ניט, וואָס איך וועל אייך זאָגען, אַלע אייערע אימעניעס זענען ניט ווערטה קיין דריי שמעקטאַבעקע". פרעג איך איהם מסתמא — פאַר וואָס? מאַכט ער צו מיר: „דערפאַר, ווייל ביי אייך זענען אַלע אימעניעס נאַקעטע אימעניעס, ערד און הימעל, און ווידער אַ מאָל ערד און הימעל, און אָבער אַ מאָל ערד און הימעל! וואו איז עפּיס וואַלד? וואָס טויג מיר אַ אימעניע, אַז

זי האָט ניט קיין וואַלד? וואָס שווייגט איהר? וואַלד גיט מיר אהער, וואַלד!" בקיצור, איך האָב געמאַכט אַ שווייג, וואָרום ס'איז מיר געווען אַ חרפה אַ בושה פאַר זיך אַליין, וואָס איך טראָג מיך אַרום מיט אַזאַ מין סחורה, וואָס איז גאָר קיין סחורה ניט! — אַז ס'איז יאָ אַזוי, רוף איך מיך אָן צו איהם, גיט זשע מיר עפּיס אַ רעכטע אימעניע מיט אַ וואַלד, איך האָב קונים. „אָך, מאַכט ער צו מיר, מיט'ן גרעסטען כבוד! איך האָב, זאָגט ער, פון אייערטוועגען אַ וואַלד — קיין בן־אָדם, זאָגט ער, איז דאָרט נאָך נישט געווען; ס'איז דאָרטען, זאָגט ער, פאַרהאַן בוימער מששת ימי בראשית, פון זינט די וועלט שטעהט, דעמבעס הויכע ביז דער חמאַרע, ארזי לבנון, פון איין זייט אַ באַהן, פון דער אַנדערער זייט אַ טייך. נאָר ווי אַזוי מיינט איהר, זאָגט ער, אַ טייך? אָט איז דער וואַלד און אָט איז דער טייך. אַ האַק אַ בוים, אַ פליוך אין וואַסער!" — — — דערהערט אַזעלכע דבורים, בין איך באַלד אַוועק נאָכשמעקען אַ קונה אויף דעם דאָזיגען וואַלד, און גאָט האָט מיר געהאָלפען, איך האָב געפּאַקט אַ קונה. אָנגעשמעקט האָב איך איהם, געוויינטליך, דורך אַ מעקלער, און דער מעקלער — דורך נאָך אַ מעקלער; נאָר עס מאַכט נישט אויס, לאָז גאָט געבען, דאָס געשעפט זאָל זיין אַ געשעפט, וועט זיין גענוג פאַר אַלעמען. אַז איך בין געקומען צום קונה און האָב איהם פאָרגעלעגט, אַז איך האָב אַזאַ און אַזאַ וואַלד מששת ימי בראשית, פון איין זייט אַ באַהן, פון דער אַנדערער זייט אַ טייך, אַ האַק אַ בוים, אַ פליוך אין וואַסער, — איז איהם דאָס געשעפט באַלד געפעלען געוואָרען; האָט ער מיך באַלד אַ נעם געטהאָן אויפ'ן צימבעל און האָט מיך אָנגעהויבען צו פערהערען אין הלכות וואַלד: ווי אַזוי הייסט דער וואַלד, און וואו שטעהט ער, און וואָסערע בוימער וואַקסען דאָרט, וויפיעל אַרשין זענען זיי פון דער ערד, וויפיעל האַלטען זיי די הויך און וויפיעל די ברייט, פון וואַנען הויבען זיך אָן די צווייגען, וואָס פאַר אַ קאָרע איז אויף זיי, און ווי אַזוי געהען די סלאָיעס אינוועניג, און ווי אַזוי פאָהרט מען אַהין, און ווי אַזוי איז דער וועג, און צי

ס'איז דאָרטען ווינטער שנייען?... הכלל, ער האָט מיך בעשאָטען מיט רעד און מיך נישט געלאָזט אויסרעדען אַ וואָרט. ערשט אויפ'ן סוף רופט ער זיך אָן צו מיר: „וואָס טויג אונז פוסטע דבורים? איהר ברענגט מיר בעסער איין אָפּיס פונ'ם וואַלד, וועלען מיר נאָכ־דעם רעדען". — צו וואָס טויג אייך, זאָג איך, אָפּיסען? אמעהר, אָט טהו איך אַ שפּרונג אויף איין פוס און ברענג אייך אהער צו פיהרען דעם מוכר אַליין, דעם בעל־הבית פונ'ם וואַלד, איז דאָך בע־סער פון טויזענד אָפּיסען! הכלל, איך לויף אוועק צו מיין מוכר און חאַפּ איהם און ברענג איהם אַריין גלייך צום קונה אין נומער אַריין. מיין קונה מיט'ן מוכר האָבען זיך דערזעהן, איז אויף זיי אַנגעפאַלען אַ געלעכטער, איך האָב געמיינט, זיי וועלען ביידע דעם שלאַג בעקומען. „אָט דאָס איז אייער בעל־הבית פונ'ם וואַלד?" מאַכט צו מיר דער קונה. „אָט דאָס איז אייער קונה אויפ'ן וואַלד?" מאַכט צו מיר דער מוכר. אין דעם עפענט זיך די טהיר און עס קומען אַריין נאָך צוויי אידען, ביידע פון שדה־לבן, און מע מאַכט נישט קיין לאַנגע דבורים, מע בעלעגט דאָס טישעל, מע נעמט ארויס די קאָרטען און מע זעצט זיך אוועק אַלע פיער מאַכען איין „אָקע", און דאָס געשעפט האָט מען געלאָזט אויף אם ירצה השם מאָרגען, און מחמת איך בין פערנומען און האָב קיין צייט ניט, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אינ'ם אַנדערען בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באַריכות. לעת־עתה זאָל גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גרים שווער און שוויגער, און די קינדער זאָלען לעבען, און איטליכען בעזונדער גאָר פריינדליך.

ממני בעלך מ נ ח ם ־ מ ע נ ד ע ל.

XIV.

שיינה־שיינדעל פון כתריעלעווקע צו איהר מאן מנחם־מענדעל אין יעהופעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדעל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אז מיר זענען אלע גאט צו דאנקען אין בעסטען געזונד, געב גאט דאס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, אז מיין לעבען איז קיין לעבען ניט, ווי זאגט די מאמע: „איידער אזוי צו פאהרען, איז שוין גלייכער געהן צו פוס"... איך קאן מיר פארשטעלען, אז אך און אז וועה, ווער דיינע סוחרים זענען, אז מע קומט זיך צענויף רעדען פון א וואלד, וואס טרעפט אן „מילי מיליאסען", ווארפט מען אוועק האק און פאק און מע זעצט זיך אנידער אויף א גאנצער נאכט שפיעלען אין „אקע", עס זאל אייך אזוי אקען אין קאפ, ווי עס אקעט מיר אין הארצען, בשעת דער ווייסטער פינסטערער הוסט קומט מיר אן! וועה איז מיר, ווינד איז מיר, צו וואס איך האב מיך דערלעבט, אז מיין מאן, וואס האט קיינמאל ניט געוואוסט קיין צורה פון קיין קארט, זאל ער אצינד רעדען פון קארטען! עס געהט דיר מעהר ניט אפ, מענדעל, צו דיינע זיידענע קליידער, אז דו אליין זאלסט נאך ווערען א קארטיאזשניק אויף דער עלטער! נא דיר גאר וועלדער! ווי קומסט דו צו וועלדער? האסט דען געזעהען אמאל, ווי א בוים וואכסט? ווי זאגט די מאמע זאל לעבען: „ווי קומט א רב האנדלען מיט חזירים?"... איך האב מורא, אז פון דיינע וועלדער זאל זיך ניט אויסלאזען א בוידעם,

גלייך ווי פון אַלע דיינע גילדענע געשעפטען, ווי עס ווינשט דיר פיעל גוטס און אימער גליק

דיין באמת געטרייע פרוי שׁיינה־שׁיינדעל.

די גאַנצע וועלט טראָגט דיך אויפ׳ן קאָפּ! יענע וואָך איז זיך מיישב דיין קרובה קריינדעל, די כפּרה זאָל זי דיר זיין פאַר מיר, און בענעגענט זיך מיט דער מאַמע מיינער אין מארק ביי די פיש און הויבט־אָן מיך צו בעוויינען און צו בעקלאָגען, אַ מכה איהר אַ גרויסע! פאַר וואָס, זאָגט זי, נעם איך ניט קיין גט ביי דיר, און איין עק לאָז דאָס האָבען? מאָהל דיר, זי האָט זיך פון דער מאַמע ניט גענאַרט. די מאַמע האָט זיך חלילה מיט איהר ניט געקריעגט, ניט געזידעלט, נאַר גלאַט אזוי דערלאַנגט מיט ווערטער, ווי זי קאָן: „דאַרטען, וואו צוויי זענען אויף איין קישען, טאָר זיך דער דריטער ניט מישען, און איידער אַ נייער שׂארבען, איז גלייכער איין אַלטער טאָפּ... גוטע פריינד זענען ווי קראָפּיווע, וואַכסען אָהן רעגען... פאַר וואָס קוקסט דו בעסער ניט אויף אַ נעהענטערען?... איט־ליכער דערהערט, ווי יענער האָט געגעסען קנאָבעל... איין אָכס האָט אַ לאַנגע צונג און קאָן קיין שופר ניט בלאָזען“... וכדומה אזעלכע ווערטלעך האָט איהר די מאַמע דערצעהלט אזוי לאַנג, ביז קריינדעל איז אַוועק, עס האָט איהר אָפּגענומען דאָס לשון.

XV.

מנחם־מענדעל פון יעהופעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדעל אין כתרילעווקע.

לזוגתי היקרה החכמה הצנועה מרת שיינה־שיינדעל שתחי' עכב"ב.

ראשית בין איך דיר מודיע, אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפען, מע זאָל תמיד הערכען איינס פונ'ם אנדערען נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

והשנית זיי וויסען, אז פונ'ם וואלד האָט זיך אויסגעלאָזט אַ סטעפּ; ס'איז לא דובים ולא יער, ניט קיין וואלד, ניט קיין בוימער, ניט קיין טייך, אַ נעכטיגער טאָג! אומזיסט געדולט אַ קאָפּ אי יענעם, אי זיך; אומזיסט געבראָכען פּיס, גע־ריסען שטיוועל. איך האָב ארויסגעזעהן, זוגתי היקרה, אז וועלדער איז ניט פאַר מיר, און מיט אזעלכע ליגנערס האנדלען איז ניט פאַר מיין קאָפּ. זיי קאָנען דיר אויסטראַכטען אויפ'ן הימעל אַ ירידה, און מע קאָן דורך זיי אין דער שאול תחתיה אריין! וואָס זשע האָב איך געטהאָן? האָב איך מיך בעצייטענס אַ נעם געטהאָן צו איין אנדער געשעפט, צו זאוואָדלעך (דאָס הייסט, פאַבריקען, וואָס מע מאַכט צוקער). דאָס איז היינט דאָס בעסטע פון אלע געשעפטען; אידען קויפען זאוואָדען, און די מעקלערס פערדיענען געלד, זענען מאסף ממון! פאַרהאַן דאָ אַ מעקלער פון שדה־לבן, ער האָט זיך אריינגעהאפּט צו די ראָדאָמישלער און מאַכט זיי אלע וואָך אַ צוויי־דריי זאוואָדלעך, חאַפּט אַ צעהן־פופצעהן טויזענד און פאָהרט אוועק אויף שבת אהיים! וואָס דאַרפסט דו מעהר — משרתים, פאַקטוירים זענען היינט געוואָרען מאַכערס פון זאוואָ־

דען, טראָגען נילדערנע זייגערס, רעדען דייטש, האָבען שוין גאָר „מאָגען־קאַטאַר", שיקען זייערע ווייבער אין די בעדער אריין, גע־וואָרען מורא'דיגע סטיקראַטען! הכלל, איין געשעפּט איז היינט געבליבען אין יעהופּעץ אויף דער בערזע — זאַוואָדען! אַלע מעק־לערס מאַכען זאַוואָדען, און איך אויך בתוכם. ווערסט דו דאָך מסתמא וועלען וויסען, ווי קום איך מיך צושלאָגען צו אַזא פונדאַ־מענטאַלנע געשעפט, וואָס איך ווייס גאָר ניט מיט וואָס מע עסט דאָס? ווערסט דו האָרכען, ווי אַזוי גאָט פיהרט מיט אַ מענשען: שוין פון אַ צייט, אַז איך האָב אויפגעהערט געהן צו סעמערעני'ן (ניט, אַזוי ווי דו רופסט איהם, סימע־דינה! ס'איז גאָר אַ זכר, ניט קיין נקבה, און נאָך אַ רשע דערצו!). און אויפגעהערט צו געהן האָב איך, ניט ווייל איך האָב מיך מיט איהם געקריעגט, נאָר פּשוט, ווייל ס'איז מיר נמאס געוואָרען די קאַווע מיט די בולקע־לעך, און אַגב האָב איך טאַקי ניט ביי זיך קיין קליין־געלד, האָב איך מיך אָנגעהויבען ארומדרעהען גלייך מיט אַלע אידען אויף דער גאַס. אַזוי לאַנג און אַזוי ברייט, ביז איך האָב מיך בעקענט מיט איינעם אַ מעקלער פון זאַוואָדען, ווייזט אויס, אַ גאַנץ עהרליכער און האָט גרויס קענטשאַפט. ער קומט אריין, זאָגט ער, צו אַלע גרעסטע, אפילו צו די בראָצקיס. „פון וואַנען, מאַכט ער צו מיר, איז אַ איד?" — פון כתרילעווקע, זאָג איך. אַליין בין איך, הייסט דאָס, אַ יאַמפּעלער, זאָג איך, אַ נכתב בין איך אין מאַזעפּעווקע, איין איידעם בין איך פון כתרילעווקע, און האַנדלען האַנדעל איך אין יעהופּעץ. „וואָס איז אַזעלכעס, מאַכט ער צו מיר, אָט דאָס כתרילעווקע, אַ דאָרף, צי אַ שטעדטעל?" — וואָס איז שייך, זאָג איך, אַ שטעדטעל? אַ גאַנצע שטאָדט! „מעגען דאָרטען אידען וואָהנען?" — נאָך אַ מין מעגען! „נו, און אַ טייך, מאַכט ער, איז ביי אייך פאַראַן?" — נאָך אַ מין טייך, זאָג איך, שטינקיילאָ הייסט דער טייך. „נו און פון אַ באַהן, מאַכט ער, איז עפּיס וויט?" — סך־הכל, זאָג איך, אַ ווערסט עטליכע און זיעבעציג. וואָס איז, זאָג איך, אַקעגען וואָס פרעגט איהר דאָס? „גיט מיר,

מאכט ער צו מיר, די האנד תקיעת־כף, אז צווישען אונז וועט דאס בלייבען; איך קאן אייך אנזאגען א בשורה, רב מנחם־מענדעל, אז מיר וועלען, אם ירצה השם, איין גיכעןביידע פערדיענען געלד, און א סך, א פולע היטעל! ס'איז מיר נאר־וואס, זאגט ער, אריינגעפאלען א מחשבה, וואס טרעפט איין מאל אין הונדערט יאהר, היינו: כפי אזוי ווי קונים אויף זאוואדען איז היינט פארהאן לרוב, און קיין זאוואדען איז נימא; וויפיעל ס'איז געוועזען זאוואדען האבען די ראדאמישלער אויסגעקויפט, און מעהר וויל מען נישט פערקויפען; לכן האט זיך דער עולם א נעם געטהאן צו בויען פרישע צאפעלדיגע זאוואדען, און מחמת אין די דערפער טארען דאך קיין אידען ניט אריין, לכן זוכט מען ערטער אויף זאוואדען נאר אין די קליינע שטעדטלעך, דארטען, וואו אידען מעגען וואהנען; היינט פערשטעהט איהר שוין, אז אייער כתרילעווקע איז בעשאפען געווארען משׁשת ימי בראשית, אז ס'זאל דארט זיין א זאוואדעל? און אזוי ווי איהר זעהט מיך, האב איך גראדע א קונה אויף צו בויען א זאוואדעל אויף א האלבען מיליאן קערבלעך, נאר קיין ארט איז נימא: מע האט פערהאפט אלע ערטער! ווייסט איהר ניט, מאכט ער צו מיר, מיט וועמען רעדט מען, און צי קריגט מען דארט בורעקעס און א פלאץ אויף צו בויען א זאוואדעל?" — אך, מאך איך, מיט'ן גרעסטען כבוד! איך האב דארטען, זאג איך, א ווייב ביז הונדערט צוואנציג יאהר, מיט שווער און שוויגער, מיט א גאנצער משפחה. איך קאן באלד אוועקשרייבען אהינצו א בריוועל, און איהר מעגט, זאג איך, זיין זיכער, אז מע וועט מיר תיכף ומיד אפענטפערען מכל־דבר־שורש! לכן, זוגתי היקרה, שרייב איך דיר וועגען דעם און בעט דיך טאקי, זאלסט זיך זעהן מיט עזריאל דעם סטארעסטע און מיט מאשקע דעם רויטען, ער רייבט זיך צווישען פריצים, לאז ער אויסטאפען ביי זיי, צי קאן מען האבען א פלאץ, און וויפיעל קאן מען האבען בורעקעס, און ווי טייער, און טאקי באלד מיר אפענטפערען דורך א בריוועל, כי נחוץ מאד, מע קאן דא, פערשטעהסט דו מיך, האפען א גראבס, טאקי א צעהן־פופצעהן

טויזענד! און מחמת איך בין פערנומען און האָב קיין צייט נים, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אינ'ם אנדערען בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות. לעת־עתה זאָל גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גרים איטליכען בעזונדער גאָר פריינדליך.

ממני בעלך מ נ ח ם ־ מ ע נ ד ע ל.

ע י ק ר ש כ ח ת י. איך האָב מיך צעפרעגט ביי מיין איצ־טיגען שותף, ווער איז דער קונה, און בין געוואָהר געוואָרען, אַז דער קונה איז טאַקי איינער פון די ראַדאָמישלער, זעהר אַ הייסער קונה, מחמת די ראַדאָמישלער זענען אַלע זעהר הייסע קונים, ברע־נען צו זאַוואָדלעך, עס מעג זיין אַ ווינד־מיהל, אַבי ס'איז מיט אַ קוימען און סע פייפט! לכן האָף איך צו גאָט, אַז דאָס געשעפט איז, אם ירצה השם, געוויס אַ געשעפט, און מיר וועלען מיט גאָט'ס הילף געוויס פערדיענען געלד, האָטש אפילו מיר זענען דערביי היבשע עטליכע שותפים. איך האָב מורא, אויב ניט אַ גאַנצער מנין. נאָר לאָז גאָט געבען, דאָס געשעפט זאָל נאָר זיין אַ גע־שעפט — דו ווייסט דאָך, אַז איך בין ניט קיין אַץ להעשיר!

ה נ " ל.

XVI.

שיינה־שיינדעל פון כתרילעווקע צו איהר מאַן מנחם־מענדעל אין יעהופּעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדעל נ"י.

ע ר ש ט ע נ ס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צ ו ו י י ט ע נ ס שרייב איך דיר, אַז איך האָב דיין מגילה געלייענט און געלייענט און האָב ניט פערשטאַנען איין וואָרט, וואָס דו ווילסט! דו פרעגסט זיך נאָך, צי ס'איז דאָ פּלאַץ? שרייב איך דיר, אַז אויף דעם נייעם בית־עולם איז פאַרהאַן גענוג, עס וועט קלעקען פאַר האַלב יעהופּעץ! און וואָס פרעגסט דו זיך אַלץ נאָך אויף בורעקעס? פאַר וואָס פרעגסט דו זיך שוין ניט אָן אין איין־וועגס אויף קרויט, אויף חריין און אויף פּאַסטערנאַק? און דער טייך? אַזא מזל אויף דיינע שותפים, וואָס פאַר אַ וואַסער ביי אונז איז! קומט ערב פּסח, טרינקט מען יאַשטשערקעס, און זומער ווערד דער טייך גרין ווי גראָז; איך וואָלט וועלען, אַז דיינע יעהופּעצער פיינע בריות, וואָס האָבען צו טהון מיט די מאַ־גענס, זאָלען פערזוכען אונזער וואַסער אַרום תמוז... ניין, מענדעל, לאָזען זיי דיר קרענקען דאָרטען אין יעהופּעץ, מיר וועלען זיך שוין בעגעהן אַזוי, אָהן זייערע זאַוואָדלעך, ווי זאָגט די מאַמע מיינע: „ראש־חודש אלול געהט אַוועק, און בעל־הבית בלייבט בעל־הבית"... שלאָג דיר אַרויס פון קאָפּ די דאָזיגע אַלע נאַרישקייטען, דו וועסט אַזוי מאַכען זאַוואָדלעך, פּונקט אַזוי ווי דו האָסט געמאַכט וועלדער, אימעניעס, הייזער און צוקער! איך בין דיר ערב, אַז איידער דו

וועסט זיך אַרומקוקען, וועלען דיך דיינע שותפים בענעמען פון קאָפּ ביז פיס, וואָרום דו ביזט געוועזן אַ שלים־מזל און וועסט בלייבען אַ שלים־מזל, ווי עס ווינשט דיר פיעל גוטס און אימער גליק

דיין באמת געטרייע פרוי שיינה־שיינדעל.

יאָ, זאָג נאָר, מענדעל, וואָס איז דאָס פאַר אַ נייעס, וואָס מע דערצעהלט ביי אונז? מע זאָגט, אַז דאָרט, אין יעהופּעץ, פערשרייבט מען זיך שוין קיין ארץ־ישראל? ווער עס פערשרייבט זיך פערציג קאָפּיקעס, דער פאַהרט. וואָס איז דאָס פאַר אַ מין? ביי אונז האָט מען שטאַרק אָנגעהויבען דערפון צו שמועסען; יונגע לייט קלויבען זיך צענויף אַלע נאַכט ביי יוסיל משה־יאָסי׳ס און מע רעדט פון ארץ־ישראל. — הכלל, עס טהוט זיך חושך, ווי זאָגט די מאַמע: „שוין לאַנג שטיל געוועזן!“...

XVII.

מנחם־מענדעל פון יעהופעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדעל איז כתרילעווקע.

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה־שיינדעל שתחי' עכב"ב.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפען, מע זאָל תמיד האָרכען איינס פונ'ם אַנדערען נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת זיי וויסען, אז דער עסק פון זאוואָדען איז שטארק אָפּגעקיהלט געוואָרען. עס איז געקומען אויף זיי א קריזיס, ממש עס וואַלגערען זיך זאוואָדלעך אין גאַס, נישטאָ קיין קונים! דער עולם, פערשטעהסט דו מיך, האָט זיך אָנגעגעסען מיט זאוואָדען, אביסעל איבערגעהאַפּט די מאָס, געלד איז טייער און צוקער איז בזיל הזול, ווארום מע האָט אָנגעמאַכט אזוי פיעל צוקער, אז ס'איז נישטאָ וואו זיך אהינצוטהון מיט איהם, האָטש נעם ווארף איהם ארויס! ס'איז אין דער ערד דאָס געשעפט, די זאוואָדטשיקעס שטארבען נאָך א גראָשען, די קאַפּיטאַליסטען האַלטען זיך איין און די מעקלערס געהען ארום בטל, אָהן א שטאָך ארבייט, און איך אויך בתוכם. מיינסט דו דאָך אוודאי, אז ס'איז עק וועלט? זאָלסט זיך גאָר נישט זאָרגען, זוגתי היקרה, גאָט איז גאָט און יעהופעץ איז א שטאָדט. אזעלכע מענשלעך, ווי איך, ווערען חלילה נישט פער־פאַלען; אדרבה, איך האָב ערשט א האָפנונג, אז היינט, אם ירצה השם, בעדאַרף איך ערשט אויפקומען, ווארום איך פיהר איצט אזא געשעפט, וואָס איך בעדאַרף פערדיענען אויף מיין חלק כמעט

ביז אַ מאה אלף! דאָס געשעפֿט, וואָס איך פֿיהר, טרעפֿט אָן אַ צעהן מיליאָן, און אפשר נאָך מעהר פֿון צעהן מיליאָן, עס האָט גאָר ניט קיין שיעור און קיין ערך. ס'איז אַ סברא, אַז גאָלד אַליין זאָל דאָרטען זיין אין די אלפּים; הײנט וואו איז זילבער, וואו איז אַײזען, וואו איז קופּער, וואו איז בלײ, וואו איז קוועק־זילבער? פֿון ערדקויהלען און פֿון שטײנער רעד איך שוין ניט! הײנט געפינען זיך דאָרטען וועלדער מיט פֿעלדער מיט כל טוב — ס'איז, זאָגט מען, עפרות זהב, און ווילען וויל מען דערפֿאַר סך־הכל דריטהאַלבען מיליאָן, עס איז אַ מציאה פֿון אַ גנב! אײן חסרון איז נאָר, וואָס ס'איז אַביסעל צו ווײטליך, הײנו, סע שטעקט אַזש אין סימביר, און פֿאָהרען בעדאַרף מען אַהינצו אפשר דרײ וואָכען כסדר, וואָרום אַהין געהט נישט קיין באַהן. ווען מען לעגט מען פֿיר אַזאַ גרויס געשעפֿט? געוויינטליך, בראָצקי'ן! איז אָבער די צרה, ווי אַזוי דערשלאָגט מען זיך צו בראָצקי'ן אין דער קאָנטאָר? ראשית חכמה, שטעהט בײ דער טהיר אַ שווייצאַר מיט קנעפּ און קוקט אויף דער קאַפּאָטע; ווי באַלד אײן אַלטע קאַפּאָטע, אַזוי גיט מען איהר דעם וועג; און אַז גאָט העלפֿט, מע קומט שוין איבער דעם שווייצאַר, שטעהט מען אָפּ אַ שעה זעכס אויף די טרעפּ און מע וואַרט, טאָמער וועט גאָט רחמנות האָבען, מע וועט דערזעהן בראָצקי'ן דורכגעהן, און אַז מע דערלעבט איהם שוין יאָ צו זעהן געהן, פֿליהט ער פֿאַרבײ פֿײל אויס'ן בויגען, און אײדער מע קוקט זיך אַרום, זיצט ער שוין אין דער קאַרעטע — און אַ גוטען טאָג מיט דער קאַפּאָטע! קאָן מען ניט זיין אַזוי גראָב און מע מוז קומען מאָרגען נאָך אַ מאָל. אויף מאָרגען איז ווידער די אײגענע געשיכטע; אַ קלײניגקייט, אַ מענש האָט אַזוי פֿיעל געשעפֿטען?! מע קאָן ניט אַזוי גיך זיך דערשלאָגען צו בראָצקי'ן! נאָר צו גאָט אַ האָפֿנונג, איך וועל מיך מסתמא אַ מאָל דערשלאָגען, און דעמאָלט וועט שוין זיין גימל! און מחמת איך בין פֿערנומען און האָב קיין צייט ניט, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אינ'ם אַנדערען בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באַריכות. לעת־עתה לאָז גאָט גע־

בען מיט געזונד און מיט הצלחה. גרים די קינדער און אלעמען בעזונדער גאר פריינדליך.

ממני בעלך מ נ ח ם ־ מ ע נ ד ע ל.

ע י ק ר ש כ ח ת י. וואס דו פרעגסט זיך נאך אויף „ארץ־ישראל“, קעהרסט דו אוודאי מיינען „ציניזם“? דאס איז זעהר א הויכער ענין, האטש אין יעהופּעץ אויף דער בערזע האלט מען עפּיס נישט דערפון. איך בין געווען א פּאר מאל ביי די היגע „ציניסטען“ אויף די „זאסעדאניעס“ און האב געוואלט וויסען, וואס דאס איז, האט מען אבער אלץ גערעדט אויף רוסיש, און דוקא א סך גערעדט. דאכט זיך, וואס וואלט זיי געאהרט, זיי זאלען זיך דורכרערען מיט אידען אויף אידיש?... איך האב אפילו א פּאר מאל א רעד געטהאן מיט מיינע חברה־לייט אויף דער בערזע וועגען דעם, האבען זיי מיך אויסגעלאכט: „וויים איך וואס? ציניזם! דאקטאר הערצל! אויך מיר א געשעפט!“...

ה נ "ל.

XVIII.

שיינע־שיינדעל פון כתריליעווקע צו איהר מאַן מנחם־מענדעל אין יעהופעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדעל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף וויטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, אַז מיין גיטעל איז געבליבען איין אַלמנה מיט זיעבען קינדער יתומים, איינס קלענער פון'ם אַנדערען! געשטאָרבען איז דער שוואָגער מיינער, מיר צו לענגערע יאָהר, פון אַ צאָהן, דאָס הייסט, אַז מע וויל, איז ער אפילו תמיד געוועזען נישט קיין געזונדער; ער פלעגט, נישט פאַר מיר גערעדט, גאַנץ אָפטליך אונטערהוסטען מיט בלוט. פון דעסטוועגען האָבען מיר געמיינט, אַז ער וועט זיך נאָך מוטשען. צום סוף געהט ער און נעמט זיך ארויס אַ צאָהן ביי שמעלקע דעם רופא, לעגט זיך אַנידער און שטאַרבט אַוועק. ווי זאָגט די מאַמע, איהר צו לענגערע יאָהר: „קיינער ווייסט נישט, וועמענס מאָרגען עס איז"... און דערווייל נעבאַך גיטעל לעגט איין די וועלט, ס'איז איהרע טרערען גאָר נישט צו פערשרייבען! אוודאי ווען חלילה פערקעהרט, מיין שוועסטער, איהר צו לענגערע יאָהר, זאָל חס ושלום שטאַרבען, און זלמן־מאיר זאָל בלייבען איין אַלמן, וואָלט ער געוויס אזוי פיעל טרערען נישט פערגאָסען און וואָלט מסתמא באַלד נאָך שלשים געבראַכט צו פיהרען פון באַרדיטשעוו אַ שטיפמאַמע פאַר זיינע קינדער. איך זאָג דאָס טאַקי אקעגען אַלע מאַנסבילען, די כפרה מעגט איהר זיין פאַר אייערע ווייבער. וואָרום וואו

איז דאָס געהערט געוואָרען, אַז אַ טאַטע פון קינדער זאָל זיך אַריינ־נעמען אַ משוגעת אין קאָפּ אַריין — מיליאָנען! אַ גליק האָט איהם געטראָפען: ער שטעהט ביי בראָצקי'ן ביי דער טהיר! איך האָב מורא, אַז ווייטער פון דער טהיר וועסט דו נישט געהן. איין עבירה די שטיוועל, כלעבען! אָט באַלד טאַקי חאַפּט בראָצקי אַרויס די מיליאָנען און פליהט אַוועק קיין סימביר — וואָס איז? מנחם־מענדעל אַליין האָט געהערט, אַז דאָרטען ערגיץ אין אַלדי שוואַרצע יאָהר וואַלגערט זיך גאָלד מיט קוועק־זילבער! ווי זאָגט די מאַמע מיינע: „אַ טויבער האָט געהערט, ווי אַ שטומער האָט דערצעהלט, אַז אַ בלינדער האָט געזעהן, ווי אַ קרומער איז געלאָפען"... נאָר איך וויים פריהער, אַז אינ'ם אַנדערען בריעף וועסט דו מיר גע־ווים שרייבען, אַז פונ'ם גאָלדענעם געשעפט האָט זיך אויסגעלאָזט אַ בוידעם. עס וועט זיך אָבער געפינען אַ שלאַק מיט אַ נייעם חלום און וועט דיר דערצעהלען, אַז אַ קוה איז געפלויגען איבער'ן דאַך און געלעגט איין איי, וועסט דו צעלאָזען די פּאָלעס און וועסט ווידער לויפען, ווי אַ משוגענער. דו זאָלסט אָבער נעמען אויפ'ן קאָפּ, אַז דו האָסט אין דער היים אַ ווייב ביז הונדערט און צוואַנ־ציג יאָהר מיט קליינע קינדער, וואָס קוקען אויף דיר אַרויס, ווי אויף משיח'ן, וואָלט זיך דיר ניט גלוסטען אַרומשלעפען זיך איבער פרעמדע הייזער און אַרומטראָגען זיך מיט אַזעלכע נאַרישקייטען. וואָס עס שלאָגט צו דער גאָל הערענדיג! נאָך האָט דיך ניט אָנגע־לערנט יעהופּעץ, ברענען זאָל דאָס אויפ'ן פייער, ווי עס ווינשט דיר פיעל גוטס און אימער גליק

דיין באמת געטרייע פרוי שיינה־שיינדעל.

אַ שענע מעשה, נאָר אַ קורצע: מאיר משולם'ס געדענקסט דו? האָט ער אַ טאָכטער שפּרינצעל, געווען אַ געזונדע מויד איין איי־זערנע, שוין אָפּילו אביסעל איין איבערגעוואַכסענע, נאָר זעהר אַ געראָטענע! האָט זיך צו איהר פערנאַדעט אַ מוכר־ספרים'ניק, וואָס

טראָגט ארום איבער די הייזער מעשה־ביכלעך מיט ראָמאַנסען אויף פּראָקאַט. האָט זיך נעבאַך שפּרינצעל צוגעחאַפּט צו די דאָזיגע מעשה־ביכלעך און ראָמאַנסען, ווי צו עפּיס רעכטס, און זי האָט זיי דורכגעלייענט, זאָגט מען, אַ שטיקלעך הונדערט, און זי איז געוואָרען, ניט פאַר מיר געדאַכט, עפּיס אַזוי ווי צעמישט; זי רעדט מיט אַ משונה־מאָדנע לשון, אַלץ אַזעלכע ווערטער, וואָס מע קאָן ניט פערשטעהן; זי זאָגט, אַז מע רופט זי ניט שפּרינצעל, נאָר „בערטע“, און זי קוקט אַרוים אַלע מינוט, אַלע רגע, אַז אָט־אָט קומט עפּים איינער, וואָס מע רופט איהם „לאָרד“, איהר „בעשיצער“, און גנבה׳ט זי אַרוים דורך אַ פענסטער, און פערפיהרט זי ערגיץ אין אַלדי שווארצע יאָהר אַזש קיין לאָנדאָן, און פון לאָנדאָן קיין סטאַמבול... זאָל נישט קומען איין אויסחאַפּעניש אויף די פּוסטע קעפּ, וואָס טראַכטען אוים אַזעלכע ווילדע זאַכען, וואָס נישט געשטויגען, נישט געפלויגען?...

XIX.

מנחם־מענדעל פון יעהופעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדעל אין כתרילעווקע.

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה־שיינדעל שתחי׳ עכב״ב.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפען, מע זאָל תמיד האָרכען איינס פונ׳ם אַנדערען נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת זיי וויסען, אַז מיר האָבען אַ גרויסען גאָט. הער אַ מעשה: אַז איך האָב אָנגעהויבען ווערען איין אַריינגעהער צו די בראָצקים, בין איך געוואָרען אַ גרויסער חשוב אויף דער בערזע, און עס האָבען זיך צו מיר אָנגעהויבען צושאַרען מעקלערס פון דער וועלט מיט טויזענדער געשעפטען: הייזער און אימעניעס און וועלדער און באַהנען און פּאַראַחאָדען און פאַבריקעס אויף מיליאָנען, און אַלץ פון בראָצקי׳ס וועגען! צווישען די דאָזיגע מעקלערס זע־נען פאַרהאַן אַ פּאָר שותפים, ניט קיין היגע, איינער טראָגט אַ טענ־דעווערענדע מיט אַ הענגקאָלנער, און דער אַנדערער הייסט מיט אַ משונה מאָדנע נאָמען, וואָס איך שעם זיך דיר איהם אַרויסשריי־בען... אָט די צוויי מעקלערס האָבען מיך געפּאַקט איינמאָל בשעת איך בין געגאַנגען פון בראָצקי׳ן, און טענדעווערענדע האָט זיך אָנ־גערופען צו מיר בזה הלשון: „הערט זשע אויס, רב מנחם מענדעל, וואָס מיר ווילען אייך זאָגען. די מעשה דערפון איז אַזוי: מיר האָבען געהאָרכט, אַז איהר דרעהט זיך דאָרט אַרום די בראָצקים, מהכתיתי, לאָז אייך גאָט העלפען, וואָס האָבען מיר צו אייך?“ — אם כן, זאָג איך, וואָס זשע ווילט איהר? „וואָס, זאָגט ער, זאָלען

מיר װעלען? מיר װילען דאָס, װאָס יעדער מעקלער װיל, מיר װי־לען פערדיענען, מיר זענען אויך מעקלערס, מיר האָבען אויך גע־שעפטען, אַ קשיא אויף אַ מעשה, אַביסעל אין אייער זכות, אַביסעל אין אונזער זכות, טאָמער װעלען מיר עפּיס מאַכען, װעלען מיר מאַ־כען אינאיינעם, עס װעט זיין „יחלוקו“, װינציגער פערדיענט, אַבי פערדיענען, װי זאָגט מען: פון אַ קריװודע קאָכט מען װעטשע־רע...“ — על כל פּנים, זאָג איך, צו װאָס טויג אונז לאַנגע דבורים? זאָגט בעסער, װאָס האָט איהר? שעמט זיך ניט. „מיר האָבען, זאָגט ער, געשעפטען זעהר אַ סך מיט גאָט'ס הילף. מיר האָבען קויהלען אין פּאָלטאַװער גובערניע, מיר האָבען אייזען אין קאַניעװער אױ־יעזד, מיר האָבען אַ מיהל איין אָפּגעברענטע אין פּערעיאַסלאַװ, מיר האָבען מאַשינעס אַזעלכע גאָר נייע, אַ פּינסקער איד האָט זיי אויס־געטראַכט, היינט האָבען מיר אַ פּריץ, װאָס װיל אויסבייטען אַ װאַלד אויף אַ „גוראַלנע“, און אַ אידען האָבען מיר, װאָס װיל קוי־פען אַ גרוים הויז אין יעהופּעץ אָהן געלד, היינט אימעניעס! װעל־דער! טאָמער האָט איהר קונים, װעלען מיר אייך געבען אימעניעס, אָדער טאָמער האָט איהר אימעניעס, װעלען מיר אייך געבען קונים“. — ניין, זאָג איך, מיט קיין אימעניעס און װעלדער האַנ־דעל איך שוין מעהר ניט — איין עק! איך האָב מיך, זאָג איך, מיט אימעניעס שוין אָפּגעבריהט און האָב געגעבען זיך דאָס װאָרט, אַז איך זאָל קיין אימעניעס מיט קיין װעלדער מעהר אין די הענד אַריין ניט נעמען! „עט, מאַכט צו מיר די טענדעװערענדע, אַלע געשעפטען זענען דען גלייך? אָט האָבען מיר איצט אַ אימעניע אויף קאַװקאַז, אַ אימעניע מיט נאַפט, דאָס הייסט, אַזאַ מין ערד, װאָס עס שפּריצט פון דאָרט נאַפט, סע שפּריצט און סע שפּריצט און עס הערט גאָר ניט אויף צו שפּריצען! ס'איז גאָר אַ סברה, אַז די ערד קאָן דאָרט אַרויסװאַרפען אַ מיליאָן פּוד נאַפט אין איין טאָג!“... — אויב אַזוי, זאָג איך, זענט איהר פון מיינע מענשען; אָט דאָס, זאָג איך, איז אַ געשעפט! אָט דאָס גיט אַהער! און מיר זענען אַװעק אַלע דריי אין דער „אידישער מאַלאָטשנע“ (איך

געה שוין מעהר ניט צו סעמעדעני'ן, ווייל דאָרט טרייבט מען אַרויס, געה איך שוין אין דער „אידישער מאַלאַטשנע", פאַרט היימליכער, צווישען אידען, מע קאָן זיצען און רעדען און טהון וואָס מע וויל), און דאָרט האָבען מיר אַרומגערעדט דאָס געשעפט און געשלאָסען שותפות, און אַז ס'איז געקומען צום צעשרייבען זיך, האָבען זיי מיר מגלה געווען דעם סוד, אַז ביי דעם געשעפט אַרבייטען נאָך עטליכע שותפים: איינער מיט גראָבע ליפּען, דער אַנדערער אַ גע‏לער, ער האַנדעלט מיט זייגערלעך, אַ מורא'דיגער בעל־מגזם, גאָט זאָל שומר ומציל זיין, און איינער מיט אַ רויטער נאָז מיט ווייס־פּערלעך, אויך אַ ווילדער בעל־מגזם, און נאָך איינער, איין אַלמן. אַז איך האָב דערהערט אַזוי פיעל שותפים, איז דאָס מיר אַפילו ניט אַזוי געפעלען. טענדערוועריענדע האָט אָבער איבער מיר אַזוי לאַנג גערעדט און דערצעהלט משלים, אַז איך האָב געמוזט מוסכם ווע־רען, מיר זאָלען זיך אַלע צעשרייבען אויף פּאַפּיער. געוויינטליך, צווישען שותפים מוזען דאָך זיין טענות; איטליכער האָט געדרונ־גען, אַז איהם קומט אַ גרעסערער חלק. גאָט זאָל מיר נאָר מצליח זיין, איך זאָל שוין מיט'ן אַנדערען צד זיין אַזוי פאַרטיג, ווי איך בין פאַרטיג מיט די מעקלערס, וועט, אם ירצה השם, זיין גאָרניט שלעכט, וואָרום ביי אַט אַזאַ מין געשעפט ווי אַזוי פּערדיענט מען ניט חאַטש אַ מיליאָן קאַרבען? עס איז ביי מיר געבליבען, אם ירצה השם, בלי נדר, טאָמער ווערד דאָס געשעפט, דינג איך מיר באַלד אַ קאַנטאָרעל אויף ניקאָלאַיעווסקי און איך ווער מיט גאָט'ס הילף אַ גרויסער מעקלער. און מחמת איך בין פערנומען און האָב קיין צייט ניט, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אינ'ם אַנדערען בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות. לעת־עתה זאָל גאָט געבען, עס זאָל זיין מיט געזונד און מיט הצלחה. לאָז גריסען די קינדערלעך זאָלען לעבען און איטליכען בעזונדער גאָר פריינדליך.

ממני בעלך מ נ ח ם ־ מ ע נ ד ע ל.

עיקר שכחתי. איך האָב אין זינען געהאַט דיר שרייַ־בען עפּים זעהר אַ נויטיגס, האָב איך פערגעסען וואָס. לאָז איך שוין, אם ירצה השם, אויפ'ן צווייטען מאָל.

הנ"ל.

XX.

שיינה־שׁ'ינדעל פון כתרילעווקע צו איהר מאן מנחם־מענדעל אין יעהופעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדעל נ"י.

ע ר ש ט ע נ ס קום איך דיר צו מעלדען, אז מיר זענען אלע גאָט צו דאנקען אין בעסטען געזונד. געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צ ו ו י י ט ע נ ס שרייב איך דיר אין קורצען, וואָרום איך האָב שוין קיין כח ניט מיט דיר צו רעדען. ס'איז ווי איין ארבעס אין דער וואנד. ווי זאָגט די מאמע: „שפּיעל דעם חתן וויינענדיגס, ער האָט זיך זיינס אין זינען"... ביזט טאַקי אוודאי א גרויסער חשוב אין יעהופּעץ, וואָרום דו שטעהסט דאָך ביי בראָצקי'ן ביי דער טהיר, און סע קישעט ביי דיר מיט מיליאָנען, נאָר נאָך אלעמען זאָלסט דו ניט זיין ביי זיך אזוי גדול'דיג. די מילאָנען זענען נאָך לעת־עתה ביי בראָצקי'ן, ניט ביי דיר, און עס קאָן זיך אויסלאָזען, אז די ערד, וואָס שפּריצט מיט שמן־זית, זאָל גאָר שפּריצען מיט „מים־אחרונים־וואסער", און אז עס וועט קומען צו עפּיס, וועט זיך אויסלאָזען מיט פּעטש, און וועמען וועט מען פּאַטשען? — דיך! על כן איז מיין עצה, אז דו זאָלסט זיך בעצייטענס ארויסחאפּען פון דיאַרטען און קומען אהיים. זאָלסט פערגעסען, וואָס ס'איז געווען ביז אהער, טאָמער האָב איך דיך אמאָל אנגעריהרט מיט א וואָרט. זוי זאָגט די מאמע: „בעסער א פּאַטש פון א פריינד, איידער א קוש פון א פיינד"... און קלאָפּ א טעלעגראַם און קום צו פאָהרען

וואָס גיכער, און לאָם איך פּטור ווערען, ווי עס ווינשט דיר פיעל גוטס און אימער גליק

דיין באמת געטרייע פרוי ש י י נ ה ־ ש י י נ ד ע ל.

איך קאָן דיר דערצעהלען אַ נייעס, וואָס ביי אונז האָט זיך פּערלאָפען, עס קלינגט מיט דעם די וועלט! דו קענסט דאָך מאיר־מאָטעל משה־מאיר'ס. האָט ער אַ טעכטערעל ראַצעל, איז דאָס אַ ראַצעל פון גאָט, אַ גאַנצע געיורענע, אַ געבילבעטע מאַמזעל, שיט מיט פראַנצויזיש, קלאָפּט אויפ'ן טאַפּטשאַן, געהט זיך ניט צענויף מיט קיינעם. אַ קליינינקייט, זי קומט אַרויס אַזש פון קצבים! ווי זאָגט די מאַמע: „זכות אָבות איז קיין קאַטאָוועס"... הכלל, מע רעדט איהר שדוכים פון דער וועלט, און זי פּערעבענדיוועט נאָך; וואָס מע ווייזט איהר, געפעלט איהר ניט. זי וויל אַ חתן דוקא מיט אַלע מעלות; ער זאָל זיין אי שען, אי קלוג, אי רייך — דאָס טעלערעל פונ'ם הימעל! שדכנים האָבען געאַרבייט אויף אַלע כלים און מע האָט איהר אַראָפּגעבראַכט אַ חתן, איין אַנטיק, זאָגט מען, אַ קאַרעפּירער אתרוג, און דוקא פון אַ קליין שטעדטעל, פון אור־ריטש! צענויפגעפּאָהרען זיך, האָט מען, געוויינטליך, אַריינגעלאָזט חתן־כלה אין אַ בעזונדער חדר, זיי זאָלען זיך אָנקוקען. רופט זיך אָן די כלה צום חתן: „וואָס האָרכט מען ביי אייך מכח דרייפוס'ען?" מאַכט ער צו איהר: „מכח וואָסער דרייפוס'ען?" רופט זי זיך אָן צו איהם: „איהר ווייסט ניט וואָסער דרייפוס?" מאַכט ער: „ניין. מיט וואָס האַנדעלט ער?"... איז זי באַלד אַרויסגע־לאָפען פונ'ם חדר און איז געפאַלען חלשות. און דער חתן האָט נעבאָך בחרפה געמוזט אָוועקפאָהרען צוריק קיין אָוריטש — אַ מכה איהם, אַ מכה איהר, אַ מכה זיי ביידען! איך בעט דיך, מאַך מיר קלאָר, ביזט דאָך צווישען מענשען: ווער איז אָט דער דרייפוס, וואָס עס קאָכט מיט איהם אַזוי די וועלט?

XXI.

מנחם־מענדעל פון יעהופעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדעל אין כתריל־עווקע.

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה־שיינדעל שתחי׳ עכב״ב.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאל העלפען, מע זאל תמיד הארכען איינס פונ׳ם אנדערען נאר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אמן.

ו ה ש נ י ת זיי וויסען, אז מיט בראצקי׳ן האב איך מיך צעגאנגען. דאס הייסט, מיר האבען זיך חלילה נישט געקריעגט, נאר איך האב אויפגעהערט געהן אהין — וואס איז מיר בראצקי, אז איך שפאר שוין גאר אן צו רויטשילד׳ען קיין פאריזש? ! ווערסט דו דאך מסתמא פרעגען, ווי קום איך, מנחם־מענדעל, צו רויטשילד׳ען אזש קיין פאריזש? איז דער תירוץ טאקי: וויעדער קאווקאז און וויעדער נאפט! אלע נאפטען, וואס אויף קאווקאז, זענען זיינע, און אליין זיצט ער אין פאריזש. בלייבט דאך די קשיא, ווי קומט די קאץ איבער׳ן וואסער? פאלט מיר איין אזא מין געדאנק: פארהאן ביי אונז אויף דער בערזע א פויגעל, וואס ער הייסט טודרוס. אט דער טודרוס איז געוועזן אמאל גאר א גרויסער שפעגעלאנט, א הייסער, א פייעריגער שפעגעלאנט. אז דער עולם האט זיך אפגעשאקעלט מיט די עטליכע גילדען, זענען אלע גרויסע שפעגעלאנטען (און איך אויך בתוכם) געווארען מעקלערס, און טודרוס האט זיך אוועקגעלאזט קיין פאריזש און דרעהט דארטען די גרעסטע געשעפטען אויף מיליאנען! אויף מיין גליק בעדארף אצינד טודרוס זיין היע אין יעהופעץ. האב איך מיך נישט געפוילט און

בין אָוועקגעלאָפען צו איהם אחיים און האָב איהם גאַנץ פיין איבער־געגעבען, אַז איך האָב אָנגעשמעקט איין ערטעל אויף קאַווקאַז, וואָס שפּריצט מיט נאַפט, און וועדליג מע הייסט זיך געבען דערפאַר אַ סך געלד, ווייזט אויס, אַז דאָס געשעפט פּאַסט גאָר קיין פּאַריזש. רופט זיך אָן צו מיר טודרוס: „איך האָב אַ קונה!“ פרעג איך: ווער איז דער קונה? מאַכט ער: „רויטשילד“! — איהר קענט זיך, זאָג איך, מיט רויטשילד'ען? „צי איך קען זיך, מאַכט ער, מיט רוטשילד'ען? לאָמיר דאָס, זאָגט ער, ביידע פערמאָגען, וויפיעל געשעפטען איך האָב שוין מיט איהם געמאַכט און וויפיעל געלד איך האָב ביי איהם פערדיענט!“ — האָט קיין פאַראיבעל ניט, זאָג איך, אפשר וואָלט איהר זיך מטריח געווען, זאָג איך, אָוועקשרייבען צו רויטשילד'ען קיין פּאַריזש? „אָוועקשרייבען, מאַכט ער, איז קיין קונץ ניט! אָך בין טאַקי מיט איהם ווי אַנדערע צוויי, נאָר איינס צום אַנדערען געהער זיך נישט אָן; מע בעדאַרף האָבען איין אָפּיס מיט אַ פּלאַן, אַנדערש קאָן מען ניט“. בקיצור, איך בין אָוועק צו מיינע שותפים און האָב איהם געבראַכט פון זיי איין אָפּיס מיט אַלע זיעבעצעהן זאַכען. נו, ווי געפעלט דיר, זוגתי היקרה, ווי אַזוי מנחם־מענדעל שטעלט צענויף מיט גאָט'ס הילף אַ געשעפט? השם יתברך זאָל נאָר העלפען, עס זאָל אָנקומען די גוטע תשובה פון רויט־שילד'ען, פערשטעהסט דו שוין, וואָס פאַר אַ פּנים עס וועלען דע־מאָלט האָבען ביי מיר אַלע יעהופּעצער גרויסע מעקלערס? ס'איז נאָר שלעכט דערווייליע, וואָס סע פעהלט דאָס מזומנ'ע דרייערעל. זאָלסט זעהן, וואָס עס טהוט זיך ביי אונז, ווי אַזוי די וועלט איז געענגט אין געלד. ממש מע געהט אוים, מע שטאַרבט נאָך אַ קער־בעל! מע קוקט אַרוים אַלע טאָג אויף גרויסע אָנזעצען. נאָר זאָרג נישט, זוגתי היקרה, ס'איז אַלץ ביז אַ צייט; פאַר אונזער עגמת־נפש וועלען מיר, אם ירצה השם, האָבען גרוים נחת. לאָז נאָר אָנ־קומען די גוטע בשורה פון פּאַריזש, וועל איך מיך שוין אַריינכאַ־פּען אין קלייט אַריין, וועל איך שוין אין זינען האָבען, אם ירצה השם, אי זיך, אי דיך, אי די קינדערלעך אַלע, זאָלען געזונד זיין.

און מחמת איך בין פערנומען און האָב קיין צייט ניט, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אינ'ם אַנדערען בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות. לעת-עתה לאָז גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גריס די קינדערלעך און איטליכען בעזונ-דער גאָר פריינדליך.

ממני בעלך מ נ ח ם - מ ע נ ד ע ל.

ע י ק ר ש כ ח ת י. וואָס דו פרעגסט זיך נאָך אויף דריי-פוסען, איז דאָס זעהר אַ שענע מעשה. אַזוי איז געוועזען די גע-שיכטע: אין פאַריזש איז געוועזען דרייפוס אַ קאַפּיטאַן, דאָס הייסט, ס'איז געוועזען אַ קאַפּיטאַן, וואָס האָט געהייסען דרייפוס. און עס-טערהאַזי איז געוועזען אַ מאַיאָר (אַ מאַיאָר איז עלטער פון אַ קאַפּי-טאַן, און אפשר, פערקעהרט, אַ קאַפּיטאַן איז עלטער). איז ער גע-וועזען, דאָס הייסט דרייפוס, אַ איד, און עסטערהאַזי דער מאַיאָר איז אַ קריסט. האָט ער אָנגעשריבען די באָרדעראָ. דאָס הייסט, דער מאַיאָר עסטערהאַזי האָט אָנגעשריבען די באָרדעראָ, און האָט אַרויפגעלעגט די גאַנצע באַד אויף איהם, אויף דרייפוס'ען. איז גע-גאַנגען דרייפוס און האָט זיך געוואָלט פערענטפערען. האָט מען איהם גע'משפּט, ער זאָל זיצען אייביג אויף איין אינזעל אין מיטען ים איינער אַליין פערשפאַרט. איז געגאַנגען זאָלאַ און האָט געמאַכט אַ גוואַלד, און האָט אויסגעוויזען מיט ראיות, אַז סטייטש, ער ווייסט פאַר קלאָר, אַז ס'איז ניט דרייפוס האָט געשריבען די באָר-דעראָ; וואָס האָט איהר צו איהם, ס'איז גאָר דעם מאַיאָר'ס אַר-בייט, עסטערהאַזי'ס! איז מען געגאַנגען און מע האָט איהם גע'-משפּט, ער זאָל אויך זיצען. האָט ער זיך מיישב געווען, טאַקי זאָלאַ, און איז גאָר אַנטלאָפען. איז געגאַנגען נאָך איינער, פּיקער, אַ פּאָלקאָווניק, און האָט אויך אָנגעהויבען שרייען און ליאַרעמען. איז אַרויסגעשפּרונגען מערסי, דוקא אַ גענעראַל, און נאָך איינער ראָזשע, אויך אַ גענעראַל, און נאָך אַ סך גענעראַלען, און האָבען

געזאָגט פאַלשע עדות אויף דרייפוס'ען. איז געוואָרען אַ געפילדער צווישען די פראַנצויזלעך, מע זאָל איהם אראָפּברענגען, טאַקי דרייפוס'ען. האָט מען איהם געבראַכט צו פיהרען קיין רען אויפ'ן משפּט. איז געקומען צו פאָהרען איין אדוואָקאַט פון פאַריזש. האָט מען איהם געוואָלט שיסען. האָט מען איהם געשאָסען פון הינטען. האָט ער געמאַכט פון אַלע גענעראַלען אַ פלעדערוויש. און דרייפוס'ען האָט מען פון דעסטוועגען ווידער אַ מאָל פער'משפּט. נאָר מע האָט איהם אָבער באַלד אַרויסגעלאָזט. דאָס הייסט, יאָ שולדיג, און פאָרט ניט שולדיג — און רוף אונז קנאַקניסעל!... הייגט פערשטעהסט דו שוין די מעשה מיט דרייפוס'ען?

ה נ"ל.

XXII.

שיינה־שיינדעל פון כתריעלווקע צו איהר מאן מנחם־מענדעל אין יעהופעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדעל נ"י.

ע ר ש ט ע נ ס קום איך דיר צו מעלדען, אז מיר זענען אלע גאט צו דאנקען אין בעסטען געזונד, געב גאט דאס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צ ו ו י י ט ע נ ס שרייב איך דיר, אז דו ביזט ניט ווייט פון א משוגענעם, עס געהט דיר אפ נאר איין זאך — נעמען א שטעקען און לויפען איבער די גאסען! האסט דו געהערט אביסעל א גדולה: ער שפריצט מיט גאז, פליהט קיין פאריזש, ווארפט מיט מיליאנען! ער גלייכט זיך צו די יעהופעצער נגידים. ז י י האבען קיין געלד ניט, און ע ר האט קיין געלד ניט. ווי זאגט די מאמע: „בין איך מיר אויך א בהמה און פגר אין דער טשערע־דע"... געדענק מיין ווארט, מענדעל, אז מע וועט דיך ברענגען אהיים אדער אין קייטען, אדער אין א ליילעך, אזוי ווי דו ביזט ווערטה, בכדי דו זאלסט געדענקען, אז דו האסט א ווייב ביז הונ־דערט און צוואנציג יאהר, וואס פערשטעהט מעהר פון דיר. און פאר דיינע מתנות, מענדעל, וואס דו ווילסט מיר אננעמען, דאנק איך דיר זעהר. לאז זיי גאט העלפען אזעלכע קונים א סך ווי דו מיט דיינע שותפים די ליגנערס, וואס פערדיענען מילי־מיליאסען און פגר'ען פאר א גראשען, הלואי ווייטער ניט ערגער, ווי עס ווינשט דיר פיעל גוטס און אימער גליק

דיין באמת געטרייע פרוי ש י י נ ה ־ ש י י נ ד ע ל.

די מעשה פון דרייפוס'ען, וואָס דו האָסט מיר בעשריבען, זאָל איך אזוי וויסען בייז, ווי איך פערשטעה אפילו איין וואָרט! ווי קומט אַ איד זיין אַ קאַפּיטאַן, און וואָס פאַר אַ מין באַנדערא, וואָס איינער לעגט אַרויף אויף דעם אַנדערען? צו וואָס האָט דער זאָלע בעדאַרפט אַנטלויפען, און וואָס האָט מען איהם געוואָלט שיסען, און פאַר וואָס עפּיס פון הינטען, נישט פון פאָרענט?... ווי זאָגט די מאַמע: „ציעגען זאָלען אזוי וויסען פון פרעמדע גערט־נער, ווי ער ווייסט וואָס סע טהוט זיך מיט איהם"...

XXIII.

מנחם־מענדעל פון יעהופעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדעל אין כתרילעווקע.

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה־שיינדעל שתחי' עכב"ב.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אַז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפען, מע זאָל תמיד האָרכען איינס פונ'ם אַנדערען נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת זיי וויסען, אַז דאָס קאַווקאַז האָט געמענט אַריין אין דער ערד אַריין איידער איך האָב דאָס דערקענט! איך טאָר מיך גאָר נישט בעווייזען אויף דער בערזע! וואָס איז די מעשה? די מעשה איז אַ פשוטע מעשה: נעכטען קום איך אַרויס אויף דער בערזע, געהט מיר אַקעגען ט ו ד ר ו ס און מאַכט צו מיר: „הערט נאָר, רב איד, וואו איז ערגיץ אַייער קאַווקאַז?" — קאַווקאַז, זאָג איך, איז אויף קאַווקאַז, וואָס איז דען? „איך האָב, מאַכט ער, נאָכגעדאַכט אויף דער לאַנדקאַרט, וואו געפינט זיך ערגיץ אַייער געשעפט, לאָזט זיך אויס, אַז די שטאָדט, וואָס איהר האָט דאָרטען אָנגערופען, איז אַ נעכטיגער טאָג". — וואָס הייסט, זאָג איך, אַ נעכטיגער טאָג? „אָט דאָס הייסט, זאָגט ער, ס'איז גאָר אַזאַ שטאָדט נישטאָ אויף דער וועלט. עפּיס אַ נאָמען פון דער הגדה... ווי נעמט דאָס אַ איד, זאָגט ער, און לעגט פאַר אַ געשעפט, וואָס ניט געשטויגען, ניט געפלויגען? און נאָך וועמען? רויטשילד'ען! איהר ווייסט, זאָגט ער, ווער רויטשילד איז?!" — פאַר וואָס, זאָג איך, זאָל איך ניט וויסען? איך ווייס זעהר גוט, זאָג איך, ו ו ע ר ר ו י ט־ש י ל ד א י ז, נאָר וואָס בין איך, זאָג איך, שולדיג? מע האָט

מ י ר געזאָגט, האָב איך א י י ך געזאָגט. און איך האָב מיך באַלד געלאָזט לויפֿען זוכען די ט ע נ ד ע ו ו ע ר ע נ ד ע און האָב איהם געפֿונען אין דער „אידישער מאַלאַטשנע“, דאָרט, וואו אַלע אידען זיצען, און האָב איהם גענומען אויפ׳ן צימבעל: — זאָגט מיר נאָר, ט ע נ ד ע ו ו ע ר ע נ ד ע סערדצע, וואו געפֿינט זיך ערגיץ דאָס געשעפֿט אונזערס? „ס׳א משל, מאַכט ער, דאָס גע־שעפֿט איז דאָך ביי אייך, א י ה ר האָט דאָך דעם קונה!“ — ניין, זאָג איך, ניט דאָס מיין איך; איך מיין דאָס געשעפֿט גופֿא, וואו שטעקט דאָס ערגיץ, אין וואָסערע מקומות, ווי אַזוי פֿאָהרט מען אַהינצוצו, דורך וואָס פֿאַר אַ שטאָדט? „דאָס, מאַכט ער, ווייס איך גראָד נישט, דאָס בעדאַרף וויסען דער שותף מיינער“. זענען מיר געגאַנגען ביידע זוכען דעם שותף. זאָגט אָבער דער שותף, אַז איהם האָט געזאָגט דער, וואָס מיט דער ר ו י ט ע ר נ אָ ז. און די ר ו י ט ע נ אָ ז זאָגט, אַז ער ווייסט ניט פֿון קיין פּותר און פֿון קיין חלום; ער האָט געהאָרכט, זאָגט ער, פֿון יענעם מעקלער, וואָס מיט די ג ר אָ ב ע ל י פּ ע ן, אַז די ט ע נ ד ע ו ו ע־ר ע נ ד ע האָט אַ געשעפֿט אויף ק אַ ו ו ק אַ ז, נאָר ו ו א ו ק אַ ו ו ק אַ ז און ו ו אָ ס ק אַ ו ו ק אַ ז — ווייסט ער ניט, ער זאָל אַזוי ניט וויסען פֿון קיין שלעכטס! הקיצור, מע האָט זיך געוואָלט דערגרונטעווען, פֿון וואַנען שטאַמט דאָס געשעפֿט און ווער האָט דאָס אויפֿגעגעבען, האָט איינער אָנגעוויזען אויפ׳ן אַנדערען, דער אויף יענעם און יענער אויף דעם, אַזוי לאַנג אַזוי ברייט, ביז ס׳איז געבליבען מסתמא, אַז דער גאַנצער חייב בין איך; איך האָב שוין אַזא גליק, משטיינס געזאָגט, אַז אומעדום בין איך דאָס כּפּרה־היהנדעל!... הערסט דו, זוגתי היקרה, וואָס איך בין דערגאַנ־גען? אַז ס׳איז נישטאָ קיין מזל, זאָל מען זיך בעסער בעגראָבען אַ לעבעדיגער! צו וואָס איך זאָל מיך נישט נעמען, איז לכתחילה, דאַכט זיך, אַלסדינג גוט און שען און פֿיין, אָט־אָט האַפּ איך דאָס גליק, אָט־אָט איז דאָס ביי מיר אין קעשענע — צום סוף טהוט זיך דאָס רעדעל אַ דרעה־איבער, און עס לאָזט זיך אויס אַ נעכטיגער

טאָג! ניט בעשערט, אפנים, אַז איך זאָל אויפקומען פון מעקלע־ריי, האַפּען אַ גראָבס און אַנטלויפען! ניט בעשערט, אַז מנחם־מענדעל זאָל אויפקומען, ווי אַנדערע מעקלערס אין יעהופּעץ! אַלע טראַסקען, נאָר איך איינער שטעה און קוק, ווי די וועלט מאַכט געשעפטען און פערדיענט געלד, און איך דרעה מיך אַרום, ווי אַ פרעמדער. איך זעה פאַר זיך מיליאָנען מיט מיליאָנען, און קאָן זיי נישט האַפּען... איך בין שטענדיג עפּיס ווי אין דרויסען... אפנים, איך האָב מיך נאָך ניט אַרויפגעשלאָגען אויפ׳ן ריכטיגען וועג? קיין מענש ווייסט ניט, וואו זיין מזל געפינט זיך... מע דאַרף עס לאַנג זוכען, און אַז מע זוכט, געפינט מען... און מחמת איך בין זעהר דערשלאָגען, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אינ׳ם אַנדערען בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות. לאָז גריסען שווער און שוויגער און שרייב מיר, וואָס מאַכסט דו עפּיס אין געזונד, און קוש די קינדער זאָלען לעבען און געזונד זיין, און שרייב מיר, וואָס הערט זיך עפּיס ביי אייך אין כתרילעווקע?

ממני בעלך מ נ ח ם ־ מ ע נ ד ע ל.

ע י ק ר ש כ ח ת י. צרות רבים חצי נחמה. אַז מע זעהט זיך אָן יענעמס צרות, ווערד אַביסעל גרינגער אויף דער נשמה. אָט נעם, למשל, דעם אורח, וואָס שטעהט מיט מיר אין איין חדר. געווען אַמאָל אַ פּאָדראַטשיק, זאָגט ער, אַ גביר, אַ בעל־הבית פון הייזער און קלייטען אייגענע, און היינט לאָדט ער זיך מיט „קאַזנאַ", ער האָפט אויפמאָנען אַ סך געלד, גאָר אַ סך געלד. נאָר מחמת ער האָט נישט אַ גראָשען ביי דער נשמה, האַלט ער זיך אויף לעת־עתה ביי מיר. אם ירצה השם, אַז ער וועט אויסלאָדען זיין געלד, וועט ער מיך, זאָגט ער, ניט פערגעסען... און נאָך איינער שטעהט מיט מיר צוזאַמען, נאָך אַ גרעסערער אָרעמאַן פון יענעם: ער איז אַ שרייבער. ער שרייבט אין די בלעטער און מאַכט אַ בוך! דערווייל, ביז זיין בוך וועט פאַרטיג ווערען, האַלט ער זיך אויף מיט אונז

אינאייגעם, און פאַר רחמנות גיט איהם די בעל־הבית'טע אמאָל א גלעזעל טיי. און נאָך איינער האַלט זיך אויף ביי אונז אויף דער אכסניה, א מין עני ואביון, דער שרייבער איז א הונד קעגען איהם! ווער און וואָס ער איז — ווייס איך אַליין ניט: עפּים א שטיקעל אַגענט, א שטיקעל שדכן, א שטיקעל פּאָקטיאָר, זינגט ליעדלעך און טרייבט אַרוים מייז, — זעהר א פריילֿיך אידעל, האָט נישט קיין העמד אויפ'ן לייב און געהט אוים ממש פאַר א שטיקעל ברויט! הכלל, מען זעהט זיך אָן אזוי פיעל צרות אויף דער וועלט, אַז מע פערגעסט אָן די אייגענע!... געדענק זשע, למען השם, שרייב מיר פון דיין געזונד און פון די קינדער זאָלען געזונד זיין און פון שווער און שוויעגער און פון איטליכען בעזונדער.

הנ"ל.

XXIV.

שיינה־שיינדעל פון כתריעלוקע צו איהר מאַן מנחם־מענדעל אין יעהופּעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדעל נ"י.

ע ר ש ט ע נ ס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צ ו ו י י ט ע נ ס שרייב איך דיר, וואָס האָב איך דיר געזאָגט, דו אָפּגעריסענער נאַר? קושען בעדאַרפסט דו דאָך די ווערטער מיי־נע, ווי זאָגט די מאַמע: „קוש דעם קאַנטשיק, וואָס שמייסט דיך!"... האָסט זיך שוין אויסגעהאַנדעלט דאַרטען, וואָס טויג מיר גרויס, און האָסט זיך צענויפגעסקאַמפּאַניעט מיט אַ פיינער חברה שלעק, פּאַדראַטשיקעס, שלעפּערס, מחברים, ליעדעלמאַכערס, מיי־זענטרייבערס — ניטאָ ווער ס'זאָל לאַכען און גענוג! אוודאי דאַרף מען זיצען צוליעב דעם אין יעהופּעץ אויף איין אכסניא און טרענצ־לען קערבלעך! מיר געפעלט נאַר, וואָס דו ביזט געקומען צום שכל: אַפּנים, זאָגסט דו, ס'איז דיר ניט בעשערט אויפצוקומען דאַרטען, ווערען אַ מיליאָנשטשיק? ביזט נאָך מסופק, מענדעל? איך שריי שוין פון לאַנג, אַז דו זאָלסט זיך אַרויסשלאָגען פון קאָפּ די דאָזיגע נארישע געדאַנקען. לאָס איך שוין אַזוי זיין בעוואָהרענט פון אַל־דאָס בייז און דו פונ'ם נאַר דיינעם, ווי דו ביזט בעוואָהרענט פון מיליאָנען! פערגעס, מענדעל, אָן די מיליאָנען, פערגעס, אַז ס'איז גאַר פאַראַהן ערגיץ אַ בראָצקי אויף דער וועלט, וועט זיין אַז וואָהל צו דיר און צו דיין נשמה! „קוק ניט וואָס העכער פון דיר, קוק וואָס נידעריגער פון דיר", — אַזוי, דאַכט זיך, שטעהט געשריבען

אין די ספרים? און זיי נישט מקנא די יעהופּעצער פיינע מענש־לעך, וואָס טראַסקען. לאָזען זיי טראַסקען, לאָזען זיי טרישטשען, לאָזען זיי ברעכען רוק און לענד. ווי עס ווינשט דיר היינט און אַלע מאָל

דיין באמת געטרייע פרוי ש י י נ ה ־ ש י י נ ד ע ל.

זאָג מיר נאָר, וואָס האָסט דו זיך עפּיס פּלוצים דערמאָנט, מיין טייערער מענדעל, זיך נאָכפּרעגען אויף אונזער כתרילעווקע? און וואָס בין איך דיר עפּיס געוואָרען אזוי טייער, וואָס דו זאָרגסט זיך אזוי פאַר מיין געזונד? אפּנים, דו האָסט זיך טאַקי פאָרט פער־בענגט נאָך אונז?... ווי זאָגט די מאַמע: „לאָז דאָס קאַלב לויפען, עס וועט זיך אויסהונגערען, וועט דאָס אליין קומען אהיים“... איך וואַרט אויף אַ דעפּעש פון דיר. אז דו פאַהרסט. שוין צייט, שוין לאַנג צייט — הלואי זאָל דאָס זיין מיין לעצטער בריעף...

סוף פונ׳ם דריטען בוך.

אַ בכבוד'ע פּרנסה

מנחם-מענדעל — אַ שרייבער.

געשריבען אין יאָהרען 1903—1909

אַ בּכבוד'ע פּרנסה

(מ נ ח ם ־ מ ע נ ד ע ל — אַ ש ר ײ ב ע ר).

I.

מנחם־מענדעל פון יעהופּעץ צו זײן װײב שײנה־שײנדעל אין כּתרילעװקע.

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שײנה־שײנדעל שתחי' עכב"ב.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אַז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפען, מע זאָל תּמיד האָרכען אײנס פון'ם אַנדערען נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת הנה זײ װיסען, אַז איך האָב אװעקגעװאָרפען אַלע געשעפטען, אײן עק, אױס בערזע, אױס סעמעדעני, אױס מעק־לערײ — ס'איז גאָלע שװינדעל מיט חאַפּערײ, מיט בזיונות, מיט דער שװאַרציאָהר װײסט װאָס! איך האָב שױן הײנט אַ נײע פּרנסה, אַ שפּאָגעל־נײע פּרנסה, אַביסעל אַ שענערע און אַ לײטי־שערע פּרנסה — איך בין געװאָרען למזל אַ שרײבער. איך שרײב! װעסט דו דאָך מסתמא פרעגען, װי קום איך צו שרײבערײ? — ס'איז מן השמים.

אױב דו געדענקסט פון מײן לעצטען בריעף, האָב איך מיך דאָ אױף דער אכסניא, װאו איך האַלט סטאַנציע, בעקענט מיט אײנעם

א שרייבער, וואָס שרייבט אויף די גאַזעטען, און דערפון מאַכט לעבט ער. דהיינו, ווי אַזוי? ער זעצט זיך אַוועק און שרייבט אָן א זאַך און שיקט עס אַוועק, און מע דרוקט עס אָפּ, און אַז מע דרוקט עס אָפּ, בעקומט ער בעצאָהלט פון דער שורה, א קאָפּיקע א שורה, וויפיעל שורות, אַזוי פיעל קאָפּיקעס. האָב איך מיך מיישב געווען: גוואַלד, רבונו־של־עולם, מיט וואָס בין איך ערגער פון איהם? די גרויסע תורה וואָס דאָ איז? דאַכט זיך, איך האָב אויך געלערענט אין א חדר, און א האַנד צום שרייבען האָב איך א שענערע ווי ער, — אפשר וואָלט איך מיך א פּרוב טהון און געבען א שרייב־אריין אין א אידיש בלאַט? וואָס קומט מיר דערפאַר? קעפּען וועט מען דאָך מיך ניט! ממה נפשך, יאָ — יאָ, ניין — ניין! — און געה און שרייב אַוועק א בריעף גלייך אין דער רע־דאַקציע אריין, אַזוי און אַזוי, און איך דערצעהל זיי אויס מיין גאַנ־צע בעגריפיע. ווי אַזוי איך האָב אַמאָל געקנאַקט אויף דער בער־זע, אין אָדעס און אין יעהופּעץ, איבערגעדיענט כל העבודה־זרות, געהאַנדעלט און געמעקלערט מיט „לאָנדאָן" און מיט „פּאַפּיערלעך" און מיט „יקנה"ז" אין די מיליאָנען אריין, געווען זיעבען און זיעבע־ציג מאָל אָט א נגיד און אָט א קבצן, אָט א גביר און אָט איין אביון. הקיצור, איך האָב נישט געזשאַלעוועט מיין טרחה און האָב זיי אַרויסגעשריבען אַלסדינג באריכות, אפשר אויף צעהן זייטלעך. און געבעטען האָב איך זיי, זיי זאָלען מיר ענטפערען, אויב עס געפעלט זיי מיין שרייבעכץ, וועל איך זיי שרייבען און שרייבען. קומט מיר נישט אָן, מיינסט דו, אין אַנדערהאַלבען חדשים ארום פון דער רעדאַקציע איין ענטפער? זיי שרייבען מיר, אַז מיין שריי־בעכץ געפעלט זיי דוקא זעהר גוט, און לעגען מיר פאָר, איך זאָל זיי אַרויסשרייבען די אַלע מיינע בעשרייבעכצען באריכות; און אויב מיינע בעשרייבעכצען וועלען זיין גוט בעשריבען, וועלען זיי מיינע בעשרייבעכצען מיט פערגעניגען אָפּדרוקען אויפ'ן בלאַט און וועלען מיר בעצאָהלען פאַר דער שורה, א קאָפּיקע א שורה. דו פערשטעהסט? וויפיעל שורות, אַזוי פיעל קאָפּיקעס. האָב איך

באַלד געגעבען אַ חאַפּ אויף דער פּען, וויפיעל, למשל, קאָן איך אָנשרייבען? צום אַלעם מינדעסטען רעכען איך, אַז איך קאָן אין אַ לאַנגען זומערדיגען טאָג אָנשרייבען גוטע טויזענד שורות. מאַכט דאָס ניט אַ צעהנערעל אַ טאָג? האָבען מיר אַ קיימאַ־לן, הייסט דאָס, פון כמעט דרייהונדערט רובעל אַ חודש. נישקשה פון אַ זשאַ־לאָוואַניע, ווי מיינסט דו? און נישט לאַנג געטראַכט, האָב איך מיר געקויפט אַ פלעשעל טינט מיט אַ ריז פּאַפּיער און האָב מיך אוועק־געזעצט צו דער אַרבייט. און מחמת איך האַלט סאַמע אין רעכטען שרייבען, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אין די ווייטער־דיגע בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות. לעת־עתה זאָל גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גריס די קינ־דערלעך זאָלען לעבען, און שווער און שוויגער, און איטליכען בע־זונדער גאַר פריינדליך.

ממני בעלך מ נ ח ם ־ מ ע נ ד ע ל.

ע י ק ר ש כ ח ת י . אַז דער אויבערשטער וועט העלפען און איך וועל פאַרטיג מיט מיין בעשרייבעכץ, דאָס הייסט, מיט'ן נאָמען פונ'ם בעשרייבעכץ, מחמת איך האָב נאָך ניט קיין נאָמען, אַזוי שיק איך עס אַוועק באַלד אַהין אין דער רעדאַקציע, און בעט, מע זאָל דיר אַרויסשיקען אויף דיין נאָמען קיין כתרילעווקע עט־ליכע קערבלעך עד לחשבון. איך וויל, זוגתי היקרה, אַז דו זאָלסט אויך הנאה האָבען פון מיין איצטיגער פרנסה. ס'איז אַ ביסעל ליי־טישער פון מעקלעריי: ביי מעקלעריי הייסט עס „קאַרטאַזש“, און ביי שרייבעריי רופט מען דאָס „גאָנאָראַר“... אַ זיס קערבעל אָט דאָס גאָנעראַר, אַ גרינגס און אַ בכבוד'יגס...

הנ"ל.

II.

שיינה־שיינדעל פון כתרילעווקע צו איהר מאַן מנחם־מענדעל אין יעהופעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדעל נ"י.

ע ר ש ט ע נ ס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד. געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צ ו ו י י ט ע נ ס שרייב איך דיר, מיין ליעבער און מיין בעשערטער, וואָס וועט זיין פון דיר? עס נעמט דאָך דיך קיין קויל נישט! ניט מיט גוטען, ניט מיט בייזען! שים אין דער וואַנד אַריין! די מאַמע זאָל לעבען — איהרע ווערטער מעג מען פערשרייבען: „אַ קראַנקער, זאָגט זי, וועט געזונד ווערען, אַ שכור וועט זיך אויסניכטערען, אַ שוואַרצער וועט ווייס ווערען, און אַ נאַרר וועט בלייבען אַ נאַרר“... און זאָג אפשר, אַז זי איז אומגערעכט! בערעכען זיך, וואָס דו האָסט אָפּגעטהאָן, זינט איך קען דיך פאַר אַ מאַן, אַז אָך און וועה איז מיר, — איז דיר נאָך קאַרג. געהסט דו אויף דער עלטער און פערשטעלסט זיך פאַר אַ מאַרשעליק! אַ „רייבער“ געוואָרען און „רייבט“! און סע געפינען זיך נאָך אַזעלכע נאַראָנים, וואָס זיי צאָהלען דערפאַר. ווער ווייסט, וואָס דו קאָנסט מיט דיינע בעשרייבעכצען אָנארבייטען חלילה. איך בין שוין אַ געלערנטע. ווי זאָגט די מאַמע זאָל לעבען: „פאַר אַ געשלאָגענעם הונד טאָר מען קיין שטעקען ניט ווייזען“... בראָש קלויבט ער זיך אויס אַלע מאָל גרינגע פרנסות, לופטיגע פויגעלעך. גאָר ניט. ער וועט זיך זיצען אין יעהופעץ אויף דער סטאַנציע און וועט „רייבען“, און איך וועל זיך וואַלגערען דאָ אין כתרילעווקע

מיט זיינע קינדער און קרענקען אויף דער „פלענציע"! שוין א וואך דריי, אז זי האט זיך ארייגעכאפט צו אונז, די „פלענציע", און וויל גאר נישט ארויס. אויסגעקויקעלט פון קליין ביז גרוים...

און וואס דו ביזט מיר מנדר דאס געלד פון דיינע שרייבעכצען, דאנק איך דיר בעציימענס. דיינע יעהופעצער פיינע בריות מעגען עס פערמאגען אויף איין ווארעמעס, וואס דו וועסט זיך שוין דאר־טען אננעמען „גאלענאר". דו ביזט אליין א ג א ל ע נ א ר, דאס הייסט, פון אויבען ביז אראפ — נארר... און אויב דו ווילסט, איך זאל ניט געהן יונגערהייד פון דער וועלט, און דיינע קינדער זאלען חלילה ניט בלייבען קיין יתומים, זאלסט דו זיך ארויסשלא־גען פונ'ם קאפ אלע דיינע לופטיגע פרנסות מיט דיינע זיסע שריי־בעכצען, און קומען צו פאהרען אמאל אהיים, צו דיין ווייב און קינדער, צו דיינע שווער און שוויעגער, וועסט דו זיין, אם ירצה־שם, א גאסט, ווי די מאמע זאגט: „באדיי דעם אויוועץ צעוואל־גערען"... ווי עס ווינשט דיר פיעל געזונד און אימער גליק היינט און אלע מאל

דיין באמת געטרייע פרוי ש י י נ ה ־ ש י י נ ד ע ל.

משה דוד דעם קאלעקטאר גערענקסט דו, צי ניין? האט ער זיך מיישב געווען און האט שוין לאנג געווארפען איין אום־חן אויף זיין ווייבעל, געוואלט פטור ווערען פון איהר, ניט געוואוסט ווי אזוי; נעמט ער און פאהרט אוועק אין אמעריקע. האט זי איהם געפאקט ביי דער גרעניץ און געמאכט אזא שקאנדאל, אז ער וועט דאס פערזאגען א צעהנטען. א ליטוואק קאן! מיינע צרות אויף זיין קאפ!

III.

מנחם־מענדעל פון יעהופעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדעל אין כתרילעווקע.

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה־שיינדעל שתחי' עכב"ב.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפען, מע זאָל תמיד הערכען איינס פונ'ם אנדערען נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת הנה זיי וויסען, אז עס וועט, אם־ירצה־השם, זיין רעכט. איך שטעה שוין, דאַנקען גאָט, אָפּגעדרוקט אויפ'ן בלאַט גלייך מיט אַלע שרייבערס און איך פיהל מיך איצטער עפּיס גאָר איין אנדער מענש. די ערשטע מינוט, אז איך האָב דערזעהן מיין נאָמען אויפ'ן בלאַט אָפּגעדרוקט: מ נ ח ם ־ מ ע נ ד ע ל — האָבען זיך מיר אַזש געשטעלט טרערען אין די אויגען. דו מיינסט, מחמת וואָס? נאָר מחמת גוטסקייט, וואָס סע געפינען זיך אַזעלכע גוטע, פיינע, לייטישע מענשען אויף דער וועלט. איך מיין טאַקי די רעדאַקציע. על־פּי שכל דאַרף מען פערשטעהן, אז איך בין מסתמא ביי איהר נישט קיין בן יחיד, ס'איז דאָ גענוג שרייבערס אָהן מיר אויך. פון דעסטוועגען, האָט זי זיך ניט געפּוילט און האָט זיך אָוועקגעזעצט און האָט איבערגעלייענט מיין בעשרייבעכץ, ווי עס זעהט אויס, פון טאָוועל ביז טאָוועל, און ענטפערען ענטפערט זי מיר אין בלאַט, דאָס הייסט, אין ב ר י ע פ ק א ס ט ע ן, אז מיין בעשרייבעכץ איז איהר געפעלען, נאָר ס'איז אַביסעל צו לאַנג — איז נומער איינס. והשנית, פערלאַנגט זי פון מיר, איך זאָל איהר ניט אויסטראַכטען מעשיות פונ'ם קאָפּ; זי וויל נישט מעהר בלתי איך

זאָל איהר **ש י ל ד ע ר ע ן** (אזוי טאָקי מיט דעם לשון) דאָס לעבען פון דער שטאָדט יעהופּעץ מיט אַלע איהרע טיפּען. די משמעות, אַז זי וויל וויסען, וואָס ביי אונז אין יעהופּעץ טהוט זיך, וואָרום וואָס דען איז דער פּשט „טיפּען"?... איאַ, איין אײדעלקייט פון אַ רעדאַקציע? קאָן מען דאָך שוין אַזוי גראָב ניט זיין און ניט אָפּלעגען אויף מאָרגען. האָב איך אויסגעטהאָן די קאַפּאָטע און איך האָב מיך אַוועקגעזעצט און איך שרייב איהר — שוין דער דריטער טאָג, אַז איך שרייב און שרייב, און סע הערט זיך גאָר ניט אויף צו שרייבען! און מחמת איך בין זעהר פערנומען מיט מיין שריי־בען און האָב קיין צייט ניט, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אינ'ם אַנדערען בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות. לעת־עתה לאָז גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גריס די קינדער, און שווער און שוויעגער, און איטליכען בעזונדער גאָר פריינדליך.

ממני בעלך **מ נ ח ם - מ ע נ ד ע ל.**

ע י ק ר ש כ ח ת י. איך בעט דיך, שרייב מיר, צי האָסט דו מקבל געוועזען עפּים מעות פון דער רעדאַקציע? מחמת איך האָב זי געבעטען, אַז זי זאָל דיר שיקען דערווייל, עד לחשבון, עפּים אַזעלכע עטליכע קערבלעך. ממה־נפשך, אַ רענדעל אַראָפּ, אַ רענ־דעל אַרויף — מיר וועלען זיך מיט איהר אויסרעכענען.

ה נ" ל.

IV.

שיינה־שיינדעל פון כתרילעווקע צו איהר מאַן מנחם־מענדעל אין יעהופעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדעל נ"י.

ע ר ש ט ע נ ס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צ ו ו י י ט ע נ ס שרייב איך דיר, אַז איך שפּיי שוין מיט בלוט פון דיינע זיסע בריוולעך. ווער איז דאָס דאָרטען אָט די יפהפיה דיינע, וואָס דו האָסט אויסגעטהאָן צוליעב איהר די קאַ־פּאָטע און ביזט געוואָרען מיט איהר קוצעניו־מוצעניו? לאָז זי דיר ברענען אויפ׳ן פייער אינאיינעם מיט איהר געלד. איך דאַרף זי אויף סים־סאָט כפּרות, ווי זאָגט די מאַמע זאָל לעבען: „שענק מיר ניט דיין האָניג און געב מיר ניט דיין בים"... מאָהל דיר, דיין רעדאַקציע מעג שוין דעמאָלט קרענקען, ווען זי וועט מיר שיקען מעות — מיאוס און מאוס זענען מיר שוין געוואָרען דיינע שרייבעכ־צען, וואָס דו שרייבסט מיר. און אויב אַפילו ס׳איז מיר שוין בע־שערט, אַז מיין מאַן זאָל זיין אַ שרייבער, פערשטעה איך ניט, וואָס דאַרף מען צוליעב דעם זיצען אין יעהופעץ? ניטאָ קיין טינט אין כתרילעווקע? נאָר מסתמא מוז דאָך דאָ זיין עפּיס אַ הינטער־פּיסעל, אַ שמד־שטיק, ווי זאָגט די מאַמע: „צעביים דעם עפּעל, וועסט דו געפינען אַ וואָרעם"... לכן, בעלי היקר, נעם צענויף דיינע שרייבעכצען און קום צו פאָהרען אהיים גאָר אָהן אַ שום תירוץ, וואָרום איך קאָן ניט צוזעהן דעם צער פון די קינדער. זיי פרעגען זיך נאָך אַלע מאָל: ווען קומט דער טאַטע? לעג איך זיי אָפּ פון

פסח אויף סוכות און פון סוכות אויף פסח. ווער שמועסט, משה־הערשעלי, מיר זאָל זיין וואָס פאַר אַ חכם דאָס איז, קליגער פונ'ם טאַטען, ווי עס ווינשט דיר פיעל גוטס און אימער גליק היינט און אַלע מאָל

דיין באמת געטרייע פרוי שיינה־שיינדעל.

וואָס זאָגסט דו אויף מיין בריינדלען? זי גט זיך שוין מיט'ן צווייטען מאַן. קיינער ווייסט ניט, איבער וואָס. נאָר בסוד האָט ער מיר בעוויזען אַ האַנד פול מיט בלויע צייכענס. ער איז איהר מוחל, זאָגט ער, דעם נדן מיט איהר ציערונג, אַבי פטור ווערען פון אַ שלאַק. ווי זאָגט די מאַמע: „בעסער אַ לויט מזל איידער אַ פונט גאָלד"... אונזער גאַנצע משפחה האָט נישט קיין גליק צו מאַנען...

V.

מנחם־מענדעל פון יעהופעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדעל אין כתרילעווקע.

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה־שיינדעל שתחי' עכב"ב.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפען, מע זאָל תמיד האָרכען איינס פונ'ם אַנדערען נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת הנה זיי וויסען, אז איך האָב שוין אויסגעשריבען צוויי פּלעשלעך טינט, איך האָלט שוין ביי'ם דריטען. אַ קליינינג־קייט — בעשרייבען אַזא שטאָדט, ווי יעהופּעץ! אָנהויבען האָב איך אָנגעהויבען פון דער אכסניא, דאָרט וואו איך האַלט סטאַנציע, און האָב זיך גענומען, ראשית חכמה, צו דער בעל־הבית'טע. וועסט דו דאָך פרעגען: וואָס עפּיס צו דער בעל־הבית'טע? ווייל ס'איז ניטאָ קיין בעל־הבית; זי איז איין אלמנה שוין פון דרייצעהן יאָהר. דער מאַן איהרער איז געווען אַ סאָלדאַט, און זי איז געווען ביי איהם דאָס אַנדערע ווייב. גענומען האָט זי איהם, זאָגט זי, צו־ליעב דעם, זי זאָל מעגען נאָכדעם, אינ'ם זכות פון איהר מאַן, וואוי־נען דאָ אין יעהופעץ, און האָט געהאַט מיט איהם, זאָגט זי, אַ לע־בען — אז אָך און וועה אויף אַלע שונאים, וואָרום זי איז געווען סך־הכל יונגער פון איהם מיט גוטע צוואַנציג יאָהר, און זי איז גע־ווען, זאָגט זי, אַ בילד־פּארשוין מיידעלווייז; אַלע מאַנסבילען, אי־דען און כריסטען, זענען געווען נאָך איהר די כפּרה... און איצט דאַרף זי אַרויסקוקען, טאָמער וועט זיך מנחם־מענדלען פערגלוס־טען אַ מאָל עסען אַ באָרשט, אָדער אַ שטיקעל פלייש מיט חריין.

און דערפון אויסהאַלטען אַ זוהן אַ גימנאַזיסט און אַ טאָכטער אַ גימנאַזיסטקע, וואָס טהון טהוען זיי גאָרנישט, העלפען איהר ניט פון דאַנען אַהין, און מע קוקט אַרויס, אַז די מאַמע זאָל צוטראָגען דאָס גרייטע גלייך אין מויל, אין דער פריה דאָס גלעזעל קאַווע אין בעט אַריין, און שפּעטער, געקומען פון דער גימנאַזיע, איז נישט געפרעגט, צי ס'איז דאָ פאַר וואָס, צי ס'איז ניטאָ פאַר וואָס — דער אָנבייסען מוז שטעהן אויפ'ן טיש, און טאָמער נישט אַזוי גיך — איז הימעל עפען זיך. אָט אַזעלכע קינדער זענען דאָס. אַנומעלטען האָט זיך דאָס מיידעל, די גימנאַזיסטקע, אין דער פריה צעשריגען, למאַי ס'איז ניטאָ קיין זייף, און איז אַריינגעלאָפען האַלב נאַקעט, מיט'ן גאַנצען האַלז אין דרויסען, אין שטוב אַריין צו די אורחים, וואָס זענען געזעסען ביי'ם טיש און געטרונקען טיי, און האָט זיך צעלאָזט אויף דער מוטער מיט אַ גוואַלד: „שטאָ זאַ סווינסטווע!" האָבען מיר זיך שוין ניט געקאָנט איינהאַלטען און האָבען זי גענומען שטראָפען: סטייטש, אָט דערויף שטודיערט מען אין די גימנאַזיעס? „לאַ־די, זאָג איך, וואָס די מאַמע דיינע האָרעוועט אַזוי, פּוצט דיר די שיכלעך בשעת דו שלאָפסט..." אַזוי רוף איך מיך אָן צו דער טאָכטער און וויל ערשט אָנהויבען זאָגען מוסר, אַז סע פאַלט ניט אָן אויף מיר דאָס בחור'על: „אַ וואָס קאָקאַיאַ דיעלאָ!"... און האָט מיך גענומען באָדען, ווי אַ רעכטער עזות־פּנים! האָט דאָס מיך שוין גוט פערדראָסען און איך האָב אַרומגעשריבען די דאָזיגע אַלמנה נעבאַך מיט איהרע שענע קינדער, און איך פערהאָף, אַז ס'וועט זיך אָפּדרוקען, וועט דאָס זיין דער בעסטער מוסר. די וועלט איז געוואָרן גרויס! ס'איז פאַרהאַן מסתמא נאָך אַזעלכע אָרעמע אַלמנות און נאָך אַזעלכע קינדער גימנאַזיסטען און גימנאַזיסטקעס, וואָס טהוען זייערע מוטערס צום טויט... היינט פערשטעהסט דו שוין, זוגתי היקרה, פאַר וואָס מע צאָהלט מיר געלד? און מחמת איך בין פערנומען און האָב קיין צייט ניט, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אינ'ם אַנדערען בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות. לעת־עתה

לאָז גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גריס די קינדערלעך זאָלען לעבען, און שווער און שוויגער, איטליכען בעזונדער גאָר פריינדליך.

ממני בעלך מ נ ח ם ־ מ ע נ ד ע ל.

ע י ק ר ש כ ח ת י. וואָס דו פרעגסט זיך נאָך, ווער איז די רעדאַקציע, האָסט דו, אפנים, ניט פערשטאַנען, וואָס דאָס איז. אַ רעדאַקציע איז ניט איין מענש, נאָר עטליכע מענשען, וואָס האָבען זיך צענויפגעלעגט און געבען־אַרויס אַלע אינאיינעם אַ גאַזעט. די גאַזעט צעשיקט מען אין אַלע שטעדט און מע לייזט פאַר איהר געלד. נאָר אַזוי ווי אַ גאַזעט דאַרף האָבען שטאָף, בעט אונז די רעדאַקציע, אַז מיר זאָלען שרייבען, און צאָהלט אונז דערפאַר געלד. טהוען מיר איהר צוליעב, דאָס הייסט, מיר שרייבען, און זי דרוקט. היינט פערשטעהסט דו שוין, וואָס דאָס איז פאַר אַ געשעפט?

הנ"ל.

VI.

שייגהשיינדעל פון כתרילעווקע צו איהר מאַן מנחם־מענדעל אין יעהופּעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדעל נ"י.

ע ר ש ט ע נ ס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צ ו ו י י ט ע נ ס שרייב איך דיר, אַז איך האָב געלייענט דיין בריעף און נישט געגלויבט מיינע אויגען. אַ בייזער חלום און געווג. געפונען אַ נויטיגע זאַך צו בעשרייבען! איין אַלמנה האָט איהם גאָט בעשערט מיט קינדער, דער רוח ווייסט וואָסערע — און ער לעגט אויף איהר רחמנות און מאַכט פון איהר אַ גאַנצען צימעס. ווען איך בין אויף דיין אָרט אין יעהופּעץ, וואָלט איך דאָס בחור'על אַנדערש בעשריבען, און די מויד מיט די נאַקעטע פּלייצעס וואָלט איך אוועקגעזעצט אין קיך, אויף דער פלייש־גער באַנק, לאָז זי שיילען קאַרטאָפּלים, ניט איך זאָל זיי זאָגען מוסר. אַ מוסר־זאָגער געוואָרען מיין מאַן, אַ בעל־דרש'ער, און מע צאָהלט איהם, זאָגט ער, דערפאַר געלד, ווי זאָגט די מאַמע זאָל לעבען: „פאַרהאַן אַלערליי משוגעים אויף דער וועלט"... מיר דאַכט, אַז איידער אַריינקוקען אין פרעמדע טעפּ און מישען זיך צו יענעמס קינדער, איז גלייכער, עס זאָל דאַרען דער קאָפּ פאַר אייגענע. דו קעהרסט, דאַכט זיך, אָן דיינע קינדער אַ טאַטע, צי ניין? זאָלסט הערען, ווי משה־הערשעלי לערענט שוין קמץ־אַלף — מעג דיין יעהופּעצער אַלמנה מיט דער רעדאַקציע איינאיינעם זיין פאַר איהם די כפּרה. ס'זאָל מיר זיין גוט אויפ'ן האַרצען, וואָלט איך איהם אַראָפּגענומען אַ פּאָטאַ־

גראפיע מיט די איבעריגע קינדער און וואָלט דיר אָוועקגעשיקט אהין, זאָלסט חאָטש זעהן, וועמען דו האָסט פערביטען אויף אלמנות מיט רעדאַקציעס, מיט צרות און מיט שלעק, ווי עס ווינשט דיר פיעל געזונד און אימער גליק היינט און אלע מאָל

דיין באמת געטרייע פרוי ש י י נ ה ־ ש י י נ ד ע ל.

VII.

מנחם־מענדעל פון יעהופעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדעל אין כתרילעווקע.

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה־שיינדעל שתחי' עכב"ב.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאל העלפען, מע זאל תמיד הארכען איינס פונ'ם אנדערען נאר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אמן.

ו ה ש נ י ת הנה זיי וויסען, אז איך בין שוין מיט דער בעל־הבית'טע פארטיג און האב מיך געגומען צו די אורחים פון דער אכסניא, דאס הייסט, איך בעשרייב אלע שלים־מזל'ען, וואס שטע־הען מיט מיר אויף איין סטאנציע. איך קאן מיך בעריהמען, אז ס'איז מיר, קיין עין־הרע, געראטען. איין שלים־מזל גרעסער פונ'ם אנ־דערען. נאר דער גרעסטער פון אלע איז דער, וואס מע רופט איהם ביי אונז „דער מוצלח". פון איהם איז דא אזוי פיעל צו שרייב־בען, אז ס'וועט ניט קלעקען ניט קיין פאפיער, ניט קיין טינט. אליין איז דער יונגערמאן פון ,שוואנעץ, איין איידעם איז ער גע־ווען פריהער א לאדיזשינער און נאכדעם א סאראקער, בעזעצט האט ער זיך אין קאטערינעסלאוו, און דארט איז ער ארויסגעפאהרען מיט'ן ערשטען געשעפט, אנגעהויבען האנדלען מיט גאלד, דאס הייסט, חברה האבען איהם פערקויפט עטליכע זעקלעך גאלד, צו־גענומען דאס גאנצע ביסעל מזומנ'ס, און ס'האט זיך אויסגעלאזט, אז געהאנדעלט האט ער זאמד. איז איהם געווארען שלעכט, חאטש

ווארף זיך אַ לעבעדיגער אין ניעפּער אריין, האָט ער גענומען דאָס שטעקעל, ארויס אויף דער בערזע, צענויפגעפיהרט אַ וואנד מיט אַ וואנד, געמאַכט עטליכע קערבלעך און מודיע געווען אין די גאַזעטען, אַז ער זוכט אַ געשעפט מיט אַ שותף. ס׳האָט לאַנג ניט גערויערט, האָט זיך אָפּגעזוכט אַ שותף מיט איין אייזענגעשעפט, דאָס הייסט, ער האָט געקויפט מיט׳ן שותף אַ שטיקעל ערד ביי קריוואראָג, עפרות זהב. מע האָט זיי געוואָלט געבען דערפאַר כמה אלפים אָפּ־טרעט־געלד. האָט ער געזאָגט: אָדער אַ האַלבען מיליאָן, אָדער גאָרניט. איז געוואָרען גאָרניט. האָט ער זיך אַ וואָרף געטהאָן צו ערד־קויהלען, דערטאַפּט אַ אינזשינער אַ דייטש, דאָס הייסט, אַ איד וואָס רעדט דייטש, און האָט געדונגען מיט איהם אַ שאַכטע, און דוקא אין גליבען געלד, און מע האָט זיך אָוועקגעשטעלט צו דער ארבייט, גראָבען קויהלען. האָט זיך געעפענט אַ קוואַל, מע ווייסט ניט פון וואַנען, אַ מבול. האָט מען אָוועקגעשטעלט צוויי מאַשינעס אויף אויספּאָמפּען דאָס וואַסער. אַט פּאָמפּעט מען, אַט קומט אָן נאָך — אַ מעשה אָהן איין עק. האָט ער אַ שפּיי געטהאָן אויפ׳ן דייטש און האָט זיך בעקענט מיט אַ אידען, וואָס קויפט צענויף אייער, אָנגעשלאָגענע, ניט קיין פרישע, און מאַכט פון די געלעכ־לעך עפּים אַ מין זאַך, איך האָב פערגעסען ווי אַזוי מע רופט דאָס. דאַרף זיך טרעפען, אויף זיין גליק פּלאַצט אַ מאַשינע, און דער איד מאַכט פּליטה און לאָזט איהם איבער איינעם אַליין מיט די צע־שפּאָלטענע אייער. האָבען זיי בעקומען אַזאַ ריח, אַז מע האָט איהם געמאַכט אַ פּראָטאָקאָל. האָט ער געמוזט איינמאָל ביי־נאַכט ארויס־שפּרינגען דורך אַ פענסטער און מאַכען אַ ויברח — און לאָז זיך קאַטערינעסלאַוו האַלטען מיט די אייער. אביסעל געלד האָט ער געהאַט, איז ער אַוועק פון דאָרטען קיין קרעמענטשוק און האָט גע־עפענט מיט איינעם בשותפות אַ פאַבריקע פון גילזעס. בעדאַרף ער אָנטרעפען אויף אַ שותף, וואָס איז אַ גרויסער ליעבהאָבער פון שאָך, און אַזוי ווי ער אַליין איז אויך אַ ליעבהאָבער פון שאָך, ער קאָן אָוועקזיצען, זאָגט ער, אַ טאָג מיט אַ נאַכט, ניט עסען, ניט

טרינקען, ניט שלאפען, אבי שפיעלען אין שאך, האבען זיי ביידע אזוי לאנג געשפיעלט אין שאך, ביז זיי זענען געבליבען ביי די לעדיגע קעסטלעך אהן גילזעס. וואו זענען אהינגעקומען די גילזעס — ווייסט מען ניט. דערווייל האט ער דערהערט, אז איינער איין אפטייקער אין א קליין שטעדטעל ניט ווייט פון קרעמענטשוק פערקויפט־אויס א גאנצע קראם מיט פערשיעדענע סחורות בזיל הזול, טאקי א כשר׳ע מציאה. איז ער אוועק און האט אפגעהאנדעלט בחצי־חנם דאס גאנצע ראמשעל און האט זיך גענומען פאקעווען די סחורה, און ס׳איז איהם געשטאנען דערביי פערדיענען א מטמון מיט געלד. דארף זיך טרעפען איין אומגליק, אז צווישען די סחורה זאל זיך געפינען א קעסטעל פולווער. האט זיך מיישב געווען דאס קעסטעל פולווער, פאהרענדיג אין וואגאן, און טהוט א שאס און צעשיסט דעם וואגאן און שיסט אפ א פוס דעם קאנדוקטאר — ער איז קוים ארויס מיט׳ן לעבען. וואס זאגסט דו אויף דעם „מוצלח“? ער זאגט אליין אויף זיך, אז ער טהוט א קוק אריין אין טייך אריין — פגר׳ען אוים אלע פיש. ווי דו קוקסט איהם אן, איז ער צו די צרות נאך א ווערטעל־זאגער אויך. אליין איז דאס א קליינטשיקס און א ריהרעוודיגס, מיט ברענענדיגע אויגעלעך. דאס קאפעלישעל איז ביי איהם פעררוקט אהינטער, די הענד אין די קעשענים, און דער מוח ארבייט — קאנבינאציעס, אהן א שיעור קאנבינאציעס! ער זאגט, אז ער מוז „נעפרעמעננא“ זיין א מיליאנער, אניט — הויבט ער זיך אויף און פאהרט אוועק קיין אמעריקע. דארט האט ער שוין גאר קיין דאגה ניט. מיך רעדט ער צו, איך זאל מיט איהם אויך פאהרען קיין אמעריקע. ער זאגט, אז אזעלכע מענשען ווי מיר ווערען אין ערגיץ ניט פערפאלען. נאר משוגע וועל איך ווערען — אוועקווארפען אזא בכבוד׳ע פרנסה, ווי דאס שרייבעריי, און פאהרען זוכען גליקען! און מחמת איך בין זעהר פערנומען און האב קיין צייט ניט, מאך איך דאס בקיצור. אם ירצה השם, אינ׳ם אנדערען בריעף וועל איך דיר ארויסשרייבען אלסדינג באריכות. לעת־עתה זאל גאט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גרים די

קינדערלעך, און שווער און שוויעגער, און איטליכען בעזונדער נאָר פריינדליך.

ממני בעלך מ נ ח ם ־ מ ע נ ד ע ל.

ע י ק ר ש כ ח ת י. איך פערשטעה ניט, פאר וואָס איך האָב ניט קיין שום ענטפער פון דער רעדאַקציע אויף מיינע ערשטע אר־בייט, וואָס איך האָב איהר אַוועקגעשיקט. נישט קיין ענטפער, נישט קיין געלד. איך האָב איהר שוין געשריבען דריי בריעף. איך רעכען, אם־ירצה־השם, היינט — מאָרגען האָבען פון איהר תשובה.

הנ"ל.

VIII.

שיינה־שיינדעל פון כתריעלווקע צו איהר מאן מנחם־מענדעל אין יעהופעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדעל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אז מיר זענען אלע גאט צו דאנקען אין בעסטען געזונד, געב גאט דאס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער נים ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, בעלי היקר, אז ווי דו וועסט נאר בעקומען דאס דאזיגע בריוועל, זאלסט דו, למען־השם, קומען צו פאהרען אהיים, ווארום מיין טאטע נעבאך איז מסוכן קראנק. ס'איז שוין געוועזען א קאנסיליום פון דאקטוירים, האבען זיי געפונען, אז ער האט, אז אך און וועה, וואסער אין בויך. די וועהטיגען, וואס ער טראגט איבער, איז נישט צו צוזעהן. קאנסט פערשטעהן, אז די מאמע זאל לעבען איז גאר נישט צו דערקענען! מע קאן זאגען, אז זי איז זיך מפקיר צוליעב איהם. זי זאגט: „מיט א שכן אז מע איז אפ דרייסיג יאהר אין איין שטוב איז אויך א רחמנות"... און דו זיצסט דארטען אין דעם שענעם יעהופעץ און בעשרייבסט שלים־מזל'ען, די כפרה זאלען זיי זיין פאר מיין טאטענ'ס יארמעלקע, ווי עס ווינשט דיר פיעל געזונד און אימער גליק היינט און אלע מאל

דיין באמת געטרייע פרוי שיינה־שיינדעל.

נעדענק זשע, למען־השם, באלד ארויספאהרען און קלאפען א דעפעש.

IX.

מנחם־מענדעל פון יעהופעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדעל אין כתרילעווקע.

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה־שיינדעל שתחי׳ עכב״ב.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפען, מע זאָל תמיד האָרכען איינס פונ׳ם אנדערען נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת הנה זיי וויסען, אז דיין בריעף איז געווען פאַר מיר ווי א פיסטויל אין הארצען. איך זאָל האָבען פליגלען, וואָלט איך, ווי איין אָדלער, געפלויגען צו אייך קיין כתרילעווקע. האָב איך אָבער ניט מיט וואָס צו דיהרען זיך. דער בעל־הבית׳טע פון דער אכסניא בין איך שולדיג, אז די האָר זענען ניט מיינע. א חוץ וואָס איך האָב איהר אָפּגעגעסען דעם קאָפּ, האָב איך ביי איהר נאָך אַלע מאָל איבערגעהאָפּט אויף פּאַפּיער און אויף טינט. איך האָב אַלץ געמיינט — אָט־אָט. אַזוי פיעל פּאַפּיער און טינט אויסגענוצט, אַזוי פיעל שענע זאַכען אויסגעטראַכט, אָפּגעשריבען זיך אַלע פינגער — און די רעדאַקציע זאָל עם מיר אפילו ענטפע־רען! זי האָט אָנגענומען אַ פול מויל מיט וואַסער און שווייגט. זעהר ניט שען פון איהר זייט! ממה־נפשך: געפעלט אייך ניט מיין שרייבען, דאַרפט איהר מיר שרייבען, וועל איך אויפהערען שרייבען. יענעמ׳ס טרחה איז ביי זיי, אַפּנים, בלאָטע. ס׳זאָל זיין

איין אַנדערער אויף מיין אָרט, וואָלט ער זיי אויסגעזידעלט אויף אַלע זייטען. אָדער איך זאָל האָבען געלד, וואָלט איך זיי געקלאַפּט אַ דעפּעש: טוידט אָדער רויט!... איך בין גאָר ניט אימשטאַנד דיר איבערגעבען דאָס עגמת־נפש מיט דעם האַרצוועהטיג, מיט דעם אַראַפּפּאַלען, וואָס מע איז ביי זיך; עס לעגט זיך גאָר ניט די פּען אויף צו שרייבען מעהר. וואָס דאַרפסט דו אַ סך? איך האָב געבעטען, מע זאָל מיר האָטש שיקען די גאָזעט אומזיסט, ענטפערט מען מיר אויך נישט. איך זאָל אין דער צייט געוועזען האַקען האָלץ, וואָלט איך, דאַכט זיך, אויך מעהר פערדיענט. איך ווייס ניט, ווי אַזוי מיט אַנדערע שרייבערס — מיט מיר האָבען זיי זיך בעגאַנגען ערגער, ווי מיט'ן לעצטען שבלעצטען. צו די בערג טהו איך מיינע אויגען: מאין יבוא עזרי — אפשר וועט דער אויבערשטער העלפען, וואָרום ס'איז באו מים עד נפש, ערגער קאָן שוין גאָר ניט זיין!... און מחמת איך בין זעהר דערשלאָגען, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אינ'ם אַנדערען בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות. לעת־עתה זאָל גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה און זאָל צושיקען דעם שווער אַ רפואה שלמה. גאָט זאָל העלפען, מע זאָל זיך זעהן געזונד אַלע מיט די קינדערלעך, נאָך וועלכע איך בענג זעהר שטאַרק, ממש ער געהט מיר אוים דאָס חיות.

ממני בעלך מנחם־מענדעל.

עיקר שכחתי. דער בריעף ליגט שוין ביי מיר דעם אַנדערען טאָג, מחמת איך האָב ניט אויף קיין מאַרקע. איך האָב איבערגעטראַכט די גאַנצע צייט, צו וואָס נעמט מען זיך, וואָס טהוט מען און וואָס הויבט מען אָן צו טהון? דאַכט זיך מיר, ס'איז שוין גאָר נישטאָ אַזאַ פּרנסה אויף דער וועלט, וואָס איך זאָל מיך אויף איהר ניט וואַרפען. איין זאַך נאָר האָב איך דורכגעלאָזט: שדכנות. עס שטעהט ביי אונז אויף דער אַכסניא אַ איד אַ שדכן, און וועדליג ער דערצעהלט, איז ער מאסף ממון. און אַ פּרנסה איז דאָס

אפשר ניט אזא בכבוד'ע, ווי שרייבעריי, אָבער שענער פון מעק-
לעריי איז דאָס געווים. דער עיקר, אַבי דער אויבערשטער גיט אַ
שטיקעלע הצלחה.

הנ"ל.

X.

שיינה־שיינדעל פון כתרילעווקע צו איהר מאַן מנחם־מענדעל אין יעהופּעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדעל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, אַז איך האָב דיר ניט וואָס צו שרייבען. איך האָב געוויזען דיין בריעף דער מאַמען, זאָגט זי, אַז איך בין אַליין שולדיג. „ווי אַזוי מע בעט זיך, זאָגט זי, אַזוי ליגט מען... זאָלסט געוועןן, זאָגט זי, מיך לאָזען זיך מיט איהם אי־בערשרייבען, מיט'ן שענעם „געניידעם", וואָלט איך איהם שוין לאַנג, זאָגט זי, אָראָפּגעבראַכט. איך וואָלט זיך ניט געפּוילט, זאָגט זי, און וואָלט אַליין זיך דורכגעפאָהרען נאָך איהם. אויף דיין גליק, זאָגט זי, דאַרף דער טאַטע ליגען אויפ'ן טוידטען־בעט און מירביידע דאַרפען זיך קוים האַלטען אויף די פיס". דאָס געלד, וואָס איך שיק דיר דאָ, איז מיין מאַמע'ס — און ווייס איהר גוטסקייט. איך בעט גאָט, אַז מעהר זאָל איך פון דיר שוין קיין בריוועלעך ניט האָבען, און ווי־נאָר דו וועסט אַרויספאָהרען פון יעהופּעץ, אַזוי זאָל זיך עפענען די ערד און איינגעזונקען זאָל ווערען די דאָזיגע שטאָדט, אַזוי ווי סדום, מיט אַלע איהרע גאָלדענע געשעפטען, גליקען, מעקלערס, שדכנים, אַכסניות, בעלי־בית'טעס, רעדאַקציעס, ווי עס ווינשט דיר פיעל געזונד און אימער גליק היינט און אַלע מאָל

דיין באמת געטרייע פרוי שיינה־שיינדעל.

סוף פונ'ם פיערטען בוך.

עס פידעלט נישט

מנחם-מענדעל — א שדכן.

געשריבען אין יאָהרען 1900-1909.

עס פיעדעלט נישט

(מנחם־מענדעל — א שדכן).

מנחם־מענדעל פון וועג צו זיין ווייב שיינה־שיינדעל אין כתריעלעווקע.

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה־שיינדעל שתחי' עכב"ב.

ראשית בין איך דיר מודיע, אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפען, מע זאָל תמיד האָרכען איינס פונ'ם אנדערען נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

והשנית הנה זיי וויסען, אז עס פיעדעלט נישט, עס געהט נישט, חאָטש צעריים זיך. תיכף ומיד ווי איך האָב מקבל געווען פון דיר די צוגעשיקטע עטליכע קערבלעך, האָב איך זיך קודם צע־צאָהלט אויף דער סטאַנציע און האָב מיך באלד אָנגעהויבען פאַ־קעווען אין וועג אריין. וואָס דארפסט דו מעהר? איך בין שוין אפילו געזעסען אין וואַגאָן, גענומען א בילעט ביז חוואַסטעוו, און פון חוואַסטעוו האָב איך געדעכענט פאָהרען גלייך אהיים, קיין כתריעלעווקע הייסט עס. האָבען מיר דאָך אָבער א שטאַרקען גאָט, וועסט דו הערען, וואָס ער טהוט אָפּ. אָנומעלטען האָב איך דיר געהאַט געשריבען, אז אויף דער אכסניא, דאָרט וואו איך האָב געהאַלטען סטאַנציע, האָט זיך געפונען א איד א שדכן, לייבע לע־בעלסקי הייסט ער, וואָס בעריהמט זיך, אז ער טראָגט ארום ביי זיך אין בוזעם די גאַנצע וועלט און פערדיענט שטיקער גאָלד. דער־וויי'ל האָט ער בעדאַרפט אָפּפאָהרען אויף א פּאָר טעג מכח א גרוי־

סען שידוך; ער האָט בעקומען, זאָגט ער, אַ „סטראַטשנע דעפּעש“, ער זאָל ניט מעדליוועז, האָט ער איבערגעלאָזט דאָס גאַנצע פּעקעל זיינס ביי דער בעל־הבית'טע, זי זאָל עס בעהאַלטען ביז ער וועט קומען צוריק פונ'ם שידוך, וועט ער זיך שוין צערעכענען. און אַזוי ווי דו זעהסט איהם, אַזוי האָבען מיר איהם געזעהן. פאַר'ן אַוועקפאָהר מאַכט צו מיר די בעל־הבית'טע: „איהר פאָהרט דאָך אויף יענער ליניע, נאָט אייך דעם שדכן'ס פּעקעל, טאָמער וועט איהר זיך בעגעגענען ערגיץ מיט'ן שלים־מזל, מיט דעם לע־בעלסקי'ן, וועט איהר איהם אָפּגעבען זיינע שפּאַרגאַלען“. זאָג איך: „וואָס דאַרף איך פרעמדע פּעקלעך?“ זאָגט זי: „האָט קיין מורא ניט; ס'איז ניט קיין געלד, ס'איז פּאַפּיערען, שמות“. כך הוה. שוין זיצענדיג אין וואַגאָן, בינד איך אויף דאָס פּעקעל אויף אַ טשיקאַוועסט און טהו אַ קוק אריין — אַ גאַנצער אוצר: בריעף פון שדכנים, רשימות פון מחותנים, און גלאַט כתבים. צווישען די כתבים — אַ לאַנג צעטעל אויף לשון־קודש פון חתנים און כלות, אויסגערעכענט נאָכ'ן אלף־בית; איך געב דאָס דיר איבער אות באות:

אוריץ — חוה בת הגביר רב לוי טאַנקינאָג... גרויסיר מיוחס... אשתו מרים גיטיל... גם כן מיוחסת... הויכי וואוקס... קראַסאַוויצה... ד' אלפים... רוצה גיקאַנציטין....

באַלטי — פייטעל בן הגביר יוסף היטילמאַכיר... משכיל... ציניסט... גיקאַנציט בוכהאַלטירי... מפריזעוו אַסלאַבאָדעט... דאַווינט אַלע טאָג... וויל מעות...

גלוכיוו — יעפים באַלאַסני... אַפּטייקיר גלוח... האָט ליב יודין... מלוה ברבית... רוצה ברענעטקה...

דובנא — לאה בת הגביר רב מאיר קאָרזיק... משפחה... קורצי וואוקס... רויטי האָר... מדברת פראַנצויז... יכול ליתן מעות...

הייסין — ליפּע בראש... שוואָגיר של איצי קוימין... בעל יועץ בסאַכירני זאַוואָד של רב זלמן ראַדימישליר... בן יחיד... והנער יפת תואר... ממזר אויגין... רוצה שמאַלץ־גרוב...

ווינעצע — חיים העכט... בחור מנגן על הבערזע... פּאַרט בפאַיטאַנדיל... גרויסיר פאַרדיניר... שוה 10 אלפים...

זיטאָמער — הנגיד שלמה זלמן טאַראַטייקי... ב׳ בתולות... קראַסאַוויצות פרימע... הקטנה מעט גישטופּילט... פיאַנע דייץ פראַנצויז... רוצה גישטודירטע... דעפּלאָם לאו דוקא...

חמעלניק — הנגידה בתי׳ פלעקיל... אלמנה וואַכירניצה... חכמה נפלאה... רוצה למדן... מעג זיין בלא מעות...

טאַלני — הרבני רב אברעמעלי פיינציק... אלמן... חסיד בעל תנ״ך... זוכט אלמנה עם גישעפט...

יאַמפעלי — משה ניסיל קימבאַק... נגיד חדש... אשתו מרת ביילה לאה... ווילין אַ שידוך בלות הנפש... וויפיל דער צד שבנגדו גיט מתחייב צו גיבין ב׳ פעמים... רח״ש לשדכנים תיכף ומיד בשעת טעליר ברעכין... מתנה להשדכן עקסטרי מצד המחותנתטי...

כתרילעווקע — רב נתן קורח... גביר ממון קורח... דבר אחר גדול... בן משכיל יוסף יצחק... קעניר חריף... טעֶרגעניוו ודאַרוועז... שטיליר וואָרים... מבקש אַנאַרימי יתומהלי... קראַסאַוויצה שבקראַסאַוויצה... ניט חולה לשלוח על הוצאות... נ ו ת ן בצימביל הולך בטענציל...

ליפּאָוויץ — בן הגביר לייבוש קאַפּאָטי... פאַרברענטיר חסיד... נותן אַקזאַמין על 8 קלאַסין... יושב באַדעס... שפּילט על הפידל ויכול לשון קודש... קראַסאַוויץ...

מעזביש — רב שמשון שעפּסיל שימעליש... אלמן... האָט ב׳ בתולות עם ג׳ אלפים... רק מוז קודם אליין חתונה האָבין... וויל גם כן בתולה...

נעמערעוו — סמיציק... בערנאַרט מאָסעיוויץ... פון די אמתי סמיציקעס... גרוש סאַמעסטאַיאַטעלני... שפּיליר מתמיד בפריווירענץ... תקיף אצל נאַצאַלסטווי... מן היושר בתולה עם ה׳ אלפים אַדיר גרושה עם 10 אלפים...

סמילע — פערילי דאמה... גרושה עם 10 אלפים... דארף א משכיל קאמעסניר...

ענאטעווקע — הבעל הבית רב מענדי לאפיטע... זקן אריביר שבעים... רק האלטצעך קרעפקי... מקבר גיוועז ג׳ נשים... וויל בתולה...

פרילוק — הנומענאזיסט פרייטיג... בן הגביר מיכל פריי־טיג... טראגט היטיל בבית... שרייבט ניט בשבת... וויל ב׳ אלפים לא פחות פרוטה... כנגד חצי...

צאריצען — רשימה מן גביר אלמן פישיר... יושב באסטרעכאן... צוגעזאגט ב׳ וויגרעזני בילעטין פערווע זאיאם... חוץ רח"ש... צריך לכתוב עוד א׳ בריוועל... בקשתי לשלוח כ"ה רו"כ אויף הוצאות... לכה"פ מארקעם...

קרימענצוק — משכיל וציניסט סכנת נפשות... מאת קאמיסים... חכם... חריף בשאך... ש"ס בעל פה... קעניר ובעל דברן... וויערטלזאגיר אש להבה... כתבא רבא... שמעתי אז ער האט שיין חתונה גיהאט...

ראדימישל — אייניקיל של רב נפתלי ראדימישליר... שייך לסאדיגערי... סאבירני זאוואד... גילדיני פאן... חצי חסיד חצי דייץ... קורצי פאה ולאנגליכי קאפאטי... קעניר בשפראך וקלאר יורה דעה... יש לו פעטיר מיליאנציק וזאצאטני קוויטאנצי... זוכט קראסאוויצה משפחה יחוס ר׳ אלפים פארטיפיאן ארנטלעך פראנ־צויז פאריק טאנצן לעכטבענצן בארעשני בלא קאוואלירן...

שפאלי — הגביר המפורסם אליה מצערנאביל... יושב ביהופיץ... מעקליר של צוקיר ואימעניות... בשותפות עם הגביר המפורסם באבישקע... בת יחידה... פארלאנגט טעליר׳ל מן השמים... קעניר יותר מדאקטער... באווארנט מפריזעוו... שיין כמו יוסף הצדיק... וקלוג כמו שלמה המלך... זינגין ושפילן על כל הכלים... משפחה בלא פלעק... מעות אהן א שיעור... עם כל המעלות... כמעט בראצקע... דפקתי דעפעש לראדימישל...

תאמאשפאָל — ה' בתולות... ג' קראַסאָוויצות וב' פּאָס־קודניצות... און אַלימען אָדיר אַ דאָקטער עם גאַבינעט ומעביל אָדיר אַנאָדוויקאַט עם פּראַקטיקי ביהופיץ... כתבתי כמה בריוולאך...

זיץ איך מיר אַזוי אין וואַגאָן, מיט'ן שדכן'ס פּעקעל הייסט עס, און לייען נאָך אַ מאָל און נאָך אַ מאָל דאָס דאָזיגע לשון־קודש'דיגע צעטעל פון חתנים און כלות, און טראַכט מיר: רבונו של עולם! וויפיעל פּרנסות דער אויבערשטער האָט בעשאַפען אויף דער וועלט פון זיינע אידען'ס וועגען! אָט, אַשטייגער, דאָס שדכנות. וואָס קאָן זיין, דאַכט מיר, פיינער און לייטישער, בעסער און גרינגער דערפון? וואָס איז דאָ פאַרהאַן וואָס צו טהון? מע בעדאַרף נאָר האָבען אַ קלעפּקע אין קאָפּ און קאָנ'ען אויסמאַר־קירען מיט'ן שכל, ווער צו וועמען סע פּאַסט. למשל: אַווריטש האָט אַ מיידעל אַ קראַסאַוויצע מיט פיער טויזענד, וואָס וויל אַ געקאָנטשעטען, האָט באַלמע אַ ציוניסט אַ משכיל, וואָס האָט גע־קאָנטשעט בוכהאַלטעריע און וויל געלד — איז דאָך דאָס אָנגע־מאָסטען! אָדער לאָמיר נעמען טאַלנע: זיצט אַ איד איין אַלמן, וואָס זוכט איין אַלמנה מיט אַ געשעפט — פאַר וואָס זאָל ער זיך ניט מטריח זיין קיין חמעלניק, צו דער אַלמנה בתיה פלעקעל, וואָס זוכט איין אַלמן אָהן געלד, אבי אַ למדן? הערסט דו, זוגתי היקרה, מע דאַרף נאָר קאָנען מאַכען קאָנבינאַציעס. ווען איך זאָל געווען געבוירען ווערען אַ שדכן, וואָלט איך אַוועקגעשטעלט דאָס געשעפט גאָר אַנדערש. איך וואָלט זיך אויפגעשריבען מיט אַלע שדכנים פון דער גאַנצער וועלט, צענויפגענומען אַלע זייערע רשימות און וואָלט זיך אַוועקגעזעצט צענויפפּאָרען, פריהער אויף פּאַפּיער, געוויינט־ליך, דעם חתן מיט דער כלה, די כלה מיט דעם חתן, און אין יעדער שטאָדט וואָלט איך מיר געהאַט אַ שותף, וויפיעל שטעדט, אַזוי פיעל שותפים. ממה־נפשך, וויפיעל ס'וועט זיין, וועט מען זיך טיילען, חצי שלי וחצי שלך. עס וואָלט זיך אפשר געלוינט

עפענען אַ קאָנטאָר אין יעהופּעץ, אָדער אין אָדעס, האַלטען מענ־שען, זיי זאָלען זיצען שטענדיג און שרייבען בריוולעך און קלאַפּען דעפּעשען — און איך אַליין טהו גאָר ניט, נאָר איך זיץ מיר און פּאָר און מאַך קאָנבינאַציעס!

אָט אַזעלכע מחשבות, פאַנטאַזיעס, קאָנבינאַציעס פליהען ביי מיר אין קאָפּ. טראָגט־אָן דער גוטער יאָהר צו מיר אין וואַגאָן אריין אַ נפש, אַ בעוואַכסענעם מיט האָר פון אויבען ביז אראָפּ, שלעפּט מיט זיך אַ זאַק און סאָפּעט ווי אַ גאַנז און רופט זיך אָן צו מיר מיט אַ מאָדנע בנעימות'דיג לשון, גאָר ניט ווי געוויינטליך: „יונגערמאַן, זאָגט ער, אפשר וואָלט געווען אַ סברא, איהר זאָלט זיך מיט אייער עלטער מטריח זיין, זאָגט ער, אַ רוק טהון זיך בשעת הדחק אַ ביסעלע אראָפּ, בכדי, זאָגט ער, אַז אַזאַ איד, ווי איך, למשל, זאָל האָבען די זכיה בעזעצען זיך אויף אַ רגע מיט אייך בהרחבה אין שכנות?" — „פאַר וואָס ניט? אָך, מיט'ן גרעסטען כבוד!" — אַזוי זאָג איך צו איהם און נעם און מאַך איהם אַיין אָרט און טהו איהם אַ פרעג גלאַט אַזוי, פון יוצא ווענען: „פון וואַנעט איז אַ איד?" — „מאַין באַתי, הייסט עס? פון קאָרעץ. — ענטפערט ער מיר. — מיין נאָמען איז אָשר, און רופען רופט מען מיך רב אָשר שדכן. איך בין שוין פּאַוואָלינקע, זאָגט ער, ווי איהר קוקט מיך אָן, מיט'ן אויבערשטענס הילף, כמעט פערציג יאָהר אַ שדכן". — „אַזוי? — זאָג איך. — זענט איהר, הייסט עס, אויך אַ שדכן?" — „על כן, דאַרפען מיר, זאָגט ער, לערנען דעם פּשט, אַז איהר זענט מסתמא אוודאי אַ שדכן, הייסט דאָס — אָחינו אתה, קומט דאָך אייך, זאָגט ער, על־פּי־דין שלום־עליכם!" — אַזוי מאַכט צו מיר דער דאָזיגער שדכן און רוקט מיר אריין אַ מגושמ'דיגע ווייכע האָריגע האַנד און טהוט מיך אַ פרעג, אַפּנים, אויך פון יוצא ווענען: „מה שמכם?" — זאָג איך: „מנחם־מענדעל"... „אַ קענטליכער נאָמען, מאַכט ער צו מיר, ערגיץ האָב איך געהערט, נאָר איך ווייס ניט וואו. הערט זשע, זאָגט ער, אוים, רב מנחם־מענדעל, וואָס איך וועל אייך זאָגען. וויבאַלד,

זאָגט ער, אַז דער צער פון טראָגען איז יאָ אזוי גרויס, דאָס הייסט, אַז דער אויבערשטער, זאָגט ער, האָט אזוי געפיהרט מיט זיין השגחה עליונה, אַז מיר, צוויי שדכנים, זאָגט ער, זאָלען זיך מזדמן זיין לפונדק אחד, וואָלט אפשר, זאָגט ער, געווען אַ סברא, אַז מיר זאָלען טאַקי אָט־אָ־דאָ־אָ, פאַהרענדיג מיט אייך אין איין וואַגאָן, עפּיס מתקן זיין?"... "דהיינו, זאָג איך, וואָס זאָלען מיר מתקן זיין?"... "אפשר האָט איהר, זאָגט ער, אַ בעלן אויף גוטען וויין אין אַ שלעכטער כלי?"... "דהיינו, זאָג איך, וואָס ווערד ביי אייך אָנגערופען גוטער וויין אין אַ שלעכטער כלי?"... "לאָזט אייך דיענען, זאָגט ער, תיכף ומיד וועל איך אייך מסביר זיין, וועט אייך דער פסוק ווערען רעכט ארום און ארום. נאָר וואָס דען? איהר דאַרפט צולעגען קאָפּ. איך האָב, זאָגט ער, אין יאַרמעלינעץ אַ שטיקעל סחורה מן המובחר, אָבער טאַקי פון די אַנטיקען, רב איציקעל טאַשראַץ הייסט ער. מילא יחוס — איז אָפּגערעדט. מע קאָן זאָגען, זאָגט ער, איינגעטונקען אין יחוס. וואָרום אַ חוץ וואָס ער איז אַליין, זאָגט ער, אַ גרויסער מיוחס, איז זי נאָך אַ גרעסערע מיוחסת פון איהם. דער חסרון, זאָגט ער, איז אָבער, וואָס ער הייסט זיך פאַר זיין יחוס משלם זיין מיט מעות מזומנים. וויפעל ער גיט, וויל ער, אַז דער צד שכנגדו זאָל געבען צוויי מאָל אזוי פיעל"... "שאַט, זאָג איך, מיר דאַכט, אַז ס'איז פאַרהאַן פונקט דער אַרטיקעל, וואָס איהר דאַרפט". און איך טהו מיך אַ נעם צו מיין פּעקעל, שלעפּ אַרויס דעם ספר הזכרונות פון מיין שדכן לייבע לעבעלסקי און מיש אויף יאַמפּעלי און טהו איהם אַ וויז: "אָט איז ער, זאָג איך, אָט דער, וואָס איהר זוכט איהם. לייענט, וועט איהר זעהן: משה ניסעל קימבאַק, נגיד חדש — איין אויפגעקומענער נגיד הייסט עס; וויל אַ שידוך כלות הנפש — דאָס הייסט, ער געהט־אויס! און וויפיעל דער צד שכנגדו גיט, איז ער זיך מתחייב געבען ב' פּעמים — צוויי מאָל אזוי פיעל הייסט עס. פונקט דאָס, וואָס איהר דאַרפט!"...

דערהערט אַזעלכע דבורים און דערזעהן ביי מיר, אַז אַט דער משה־ניסעל קימבאַק זאָגט נאָך צו רח״ש לשדכנים תיכף ומיד בשעת טעלער־ברעכען, און אַ חוץ אַ מתנה עקסטרע פון דער מחותנת׳טע, — טהוט זיך מיין רב אָשר אַ הויב־אויף פון׳ם אָרט, נעמט מיך אָן ביי דער האַנד און מאַכט צו מיר: „מזל־טוב, רב מנחם־מענדעל, מיר האָבען געמאַכט אַ געשעפט. איך האָב געזעהן, זאָגט ער, ביי אייך אין קוישעל, אויב איך בין מיך נישט טועה, אייער־קיכלעך, טיי און צוקער ושאר ירקות, וואָלט אפשר ניט געשאַדט, זאָגט ער, מיר זאָלען דערווייליע מאַכען מזונות, און אם־ירצה־השם, אַז מיר וועלען קומען בשלום קיין חוואַסטעוו, וועט איהר זיך מטריח זיין מחילה נאָך היים וואַסער, איך האָב געזעהן, זאָגט ער, ביי אייך אַ טשייניק, וועלען מיר טרינקען צו גלעזלעך וואַרעמס. און מסתמא, זאָגט ער, וועלען מיר קריגען אויף דער סטאַנציע אַ ביסעל יי״ש אויך, זיעבען און פופציג גראַדאָווער, וועלען מיר שוין אין איינוועגס, זאָגט ער, טרינקען לחיים פאַר מיין יאַרמעלינעצער מיוחס מיט אייער יאַמפּעלער אויפגעקומענעם נגיד, וואָס חלש׳ט אַ שידוך, און לאָז זיין, זאָגט ער, אין אַ גוטער שעה, אין אַ מזל־דיגער". „אָמן, זאָג איך, פון אייער מויל אין גאָט׳ס אויהערען. נישט אַזוי גיך אָבער טהוט זיך עס, זאָג איך, ווי סע רעדט זיך"... שלאָגט ער מיר איבער די רעד, דער שדכן הייסט עס: „לאָזט אייך דיענען, רב מנחם־מענדעל, זאָגט ער, איהר ווייסט ניט מיט וועמען איהר האַנדעלט. איהר האָט צו טהון נישט מיט קיין יונגעלע. איהר רעדט, זאָגט ער, מיט אַ וועלט־שדכן, וואָס מע רופט איהם רב אָשר און וואָס האָט ניט אַזוי פיעל האָר אין קאָפּ, וויפיעל שידוכים ער האָט שוין בעזרת השם יתברך אויסגעפיהרט. לאָמיר ביידע, זאָגט ער, פערמאָגען די מאות, וויפיעל פּאָר־פּאָלק עס האָבען זיך שוין ביי מיר אָפּגע׳גט און נאָך אַ מאָל חתונה געהאַט און וויעדער גע׳גט זיך... איך, זאָגט ער, אַז איך טהו אַ קוק אַ רשימה, טאַפּ איך באַלד אָן, צי ס׳וועט הולכ׳ען, צי ניין. אייער משה־ניסעל, זאָגט ער, געפעלט מיר, דאַרף זיין מיט אַ סרחה, וואָרום לאָמיר

קאָרשט פערשטעהן, זאָגט ער, וואָס איז ער אזוי להוט נאָך א שידוך און וואָס ברענט אזוי די מחותנת'טע און זאָגט אזש צו מתנות להשדכן? די משמעות, זאָגט ער, אז דאָרט ליגט א וואָרעם. א ווערעמדיגער עפּעל הייסט עס"... — „וואָס זשע, זאָג איך, איז די עצה?" — „די עצה, זאָגט ער, איז דאָ א פּשוט'ע עצה: מירביידע דאַרפען טאַקי באלד צעשיידען זיך, זאָגט ער, אין צוויי בעזונדערע דרכים, איך, זאָגט ער, קיין יארמעלינעץ, צו מיין מיוחס רב איציקעל טאַשראַץ, און איהר קיין יאַמפּעלי, צו אייער משה-ניסעל קימבאַק. נאָר וואָס דען? מיר ביידע, זאָגט ער, דאַרפען ארבייטען אויף אלע כלים. איהר מצדכם וועט זיך דאַרפען משתדל זיין, אז אָט דער ווערעמדיגער עפּעל זאָל נתנ'ען וואָס מעהר, און איך מצדי, זאָגט ער, וועל מן הסתם צוהאָרעווען, אז מיין טאַשראַץ זאָל טאַקי געבען כנגד די גאַנצע העלפט. ווי ער האָט מיר מבטיח געווען, וואָרום א קשיא, זאָגט ער, אויף א אידען, וואָס האַנדעלט מיט יחוס?"

ווי דו זעהסט, זוגתי היקרה, האָט זיך עס אָנגעהויבען כלומרשט מיט א שפּאַס, אויף קאַטאָוועס הייסט עס, און אויסלאָזען האָט זיך עס אויסגעלאָזט טאַקי אויף דער רעכטער אמת. וואָרום ביז וואַס-ווען — זענען מיר געקומען קיין חוואַסטעוו. געקומען קיין חוואַס-טעוו, האָבען מיר קודם געטרונקען טיי, פּיינטשיק פערביסען און גענומען שמועסען עסק גאַנץ ערנסט. איז מיר אפילו תחילת געווען פריקרע די גאַנצע מעשה: וואָס פאַר א שדכן בין איך? און וואָס פאַר א מחותן בין איך מיט פרעמדע רשימות? וואָרום אז מע וויל, הייסט דאָך דאָס גזילה! עלעהיי יענער האָט פערלאָרען א טייסטער מיט געלד, און איך האָב איהם אויפגעהויבען. נאָר אז מע וויל דאָס אייגענע צוריק — מה רעש? ממה-נפשך, וועט זיך אויספּיקען, איז יחלוקו! איך בין דאָך נישט קיין פעלד-גזלן, וואָס איך זאָל פערלאַנגען פרעמדס. הקיצור, ס'איז ביי מיר געוואָרען רעכט פון אלע זייטען, און ס'איז געבליבען, אז מיר לאָזען זיך ביידע אין וועג אריין, ער קיין יארמעלינעץ, איך קיין יאַמפּעלי.

אָפּגעשמועסט האָבען מיר אַזוי: אַז איך וועל קומען אויפ'ן אָרט, זאָל איך קודם חוקר ודורש זיין, וואָס איז די מעשה, וואָס אָט דער משה־ניסעל קימבאַק יאָגט זיך אַזוי אַ שידוך טהון, און אַז איך וועל בעטראַכטען די שטוב, און דאָס קרן וועט מיר געפעלען, זאָל איך איהם קלאַפּען אַ דעפּעש קיין יארמעלינעץ כך וכך, וועט ער מיר צוריק קלאַפּען אַ דעפּעש כך וכך, וועט מען זיך צענויפפאָהרען מסתמא קיין זשעמערינקע אָנקוקען זיך, און אויב ס'איז אַ זיווג, וועט זיין אַ שידוך. „דער עיקר, זאָגט ער מיר, דאַרפט איהר זעהן, רב מנחם־מענדעל, ניט זשאַלעווען קיין הוצאות, קלאַפּען דעפּעשען, ווארום ביי אַ שידוך, זאָגט ער, איז דער עיקר דעפּעשען... אַ מחותן, זאָגט ער, אַז ער דערזעהט אַ דעפּעש, האַפּט איהם אַוועק דער רוח“... ס'איז געקומען צום שפּיץ, ביי'ם נעמען בילעטען — לאָזט זיך אויס, אַז מיין לאַנד־שדכן רב אָשר'ען פעהלט־אויס אויף הוצאות. „ער האָט זיך, זאָגט ער, אויסגעבראַכט ביז דער לעצטער פּרוטה אויף דעפּעשען מיט טעלעגראַמעס. איהר זאָלט עס פערדיענען, זאָגט ער, אַלע חודש, וואָס מיך קאָסט־אָפּ אַ וואָך דעפּעשען מיט טעלעגראַמעס“. דו פערשטעהסט? אָט אַזאַ פּרנסה איז דאָס שדכנות! בקיצור, דער פּאָיעזד דערוויייל שטעהט ניט, איך האָב געמוזט אויסלעגען מיינע עטליכע קערבלעך, ווארום איבער הוצאות צעגעהט זיך קיין געשעפט ניט. מיר האָבען זיך געביטען מיט די אדרייסים, גאַנץ פיין זיך אָפּגעזעגנט און צעפאָהרען זיך, ער קיין יארמעלינעץ, און איך קיין יאַמפּעלי.

נעקומען קיין יאַמפּעלי, האָב איך, ראשית חכמה, אָנגעהויבען חוקר ודורש זיין: „ווער איז אָט דער משה־ניסעל קימבאַק?“ זאָגט מען מיר: „חוץ זיין שאַרען אויף אַלע אידען געזאָגט געוואָרען“...— „האָט ער עפּיס אַ סך קינדער?“ זאָגט מען מיר: „אַ סך קינדער האָט איין אָרעמאַן, און אַ נגיד האָט מעהר נישט ווי איין קינד“...— „וואָס פאַר אַ קינד?“ זאָגט מען מיר: „אַ טאָכטער“. — „עפּיס

א היבשע טאַכטער?" זאָגט מען מיר: „מע קאָן פון איהר מאַכען צוויי"... — „גיט ער עפּיס א סך נדן?" זאָגט מען מיר: „וויפיעל ער גיט, איז ער נישט קראַנק געבען צוויי מאָל אזוי פיעל"... הויב איך אָן טאַפּען: „פאַר וואָס?" טאַפּ אהין, טאַפּ אהער — סע טאַפּט זיך נישט. טהו איך אָן די שבת'דיגע קאַפּאָטע און לאָז מיך געהן גלייך צו דעם דאָזיגען מחותן.

מילא, איך זאָל דיר בעשרייבען א שטוב, איז נישט שייך. א נגיד'ישע שטוב פון כל טוב, און מענשען — דימענטען. געזאָגט, ווער איך בין און וואָס איך בין געקומען, האָט מען מיך אויפגענומען כיד המלך, מכבד געווען מיט זיסען טיי, מיט צוקער־לעקאַך און מיט שמעקענדיגען אתרוגים־אייגנעמאַכטס, און גוטען ווישניק א פלעשעל אוועקגעשטעלט. דער מחותן אליין, משה־ניסעל הייסט עס, איז מיר געפעלען עד אין לשער: א צוגעלאָזטער מענש, א מזג־טוב, מע קאָן זאָגען — א מענש אָהן א גאַל. אויך די מחותנת'טע,ביילה־לאה הייסט עס, איז מיר געפעלען געוואָרען פונ'ם ערשטען קוק. א שענע אידינע מיט א גיידער, א שטילע, א צדיקות. ביידע האָבען זיך גענומען אויסטאַפּען ביי מיר, ווער איז דער צד שכנגדו, האָט ער עפּיס א וואָהלען זוהן, און וואָס קען ער? וואָס זאָל איך זיי זאָגען, אז איך ווייס אליין אויך נישט? נאָר א איד א למדן גיט זיך איין עצה. רוף איך מיך אָן צו זיי: „לאָמיר נאָר פאַרטיג ווערען מיט איין צד, וועלען מיר נאָכדעם שמועסען פונ'ם אנדערען צד; ראשית, זאָג איך, וויל איך וויסען אקוראַט, וויפיעל גיט איהר? והשנית, וואָלט איך וועלען אָנקוקען דאָס קרן". דערהערט אזעלכע דבורים, רופט זיך אָן דער מחותן, משה־ניסעל הייסט עס, צו דער מחותנת'טע, ביילה־לאה הייסט עס: „וואו איז ערגיץ סאָניטשקע? רוף זי נאָר אריין". — „סאָניטשקע טהוט זיך נאָך אָן", — מאַכט צו איהם די מחותנת'טע, ביילה־לאה הייסט עס, הויבט זיך אויף און געהט אוועק אין צווייטען חדר אריין, און איך מיט'ן מחותן, מיט משה־ניסלען הייסט עס, בלייבען איבער אין צווייען, גענומען צו קאַפּלעך ווישניק, פערביסען מיט אתרוגים־

איינגעמאַכטס און מע שמועסט. פון וואָס שמועסט מען? — לאָך מיך אַזוי וויסען בייז, נעכטיגע טעג, אויפ'ן הימעל אַ יריד. „שוין לאַנג אַז איהר זענט אַ שדכן?" — מאַכט ער צו מיר און גיסט מיר אָן נאָך אַ גלעזעל ווישניק. „פון נאָך דער חתונה אָן, זאָג איך איהם, מיין שווער, זאָג איך, איז אַ איד אַ שדכן און מיין טאַטע, זאָג איך, איז אויך געווען אַ שדכן. אַלע מיינע ברידער זענען שדכנים, כמעט די גאַנצע משפחה אונזערע, זאָג איך, בעשטעהט פון שדכנים"... אָט אַזוי האָק איך איהם איין ליגען נאָכ'ן אַנ־דערען און פערקרים מיך אפילו נישט, נאָר איך פיהל, אַז עס פלאַמט מיר דאָס פנים. איך ווייס אַליין ניט, פון וואַנען עס האָבען זיך צו מיר גענומען אַזוי פיעל שקרים! אַ ברירה האָב איך געהאַט? ווי זאָגט די מאַמע דיינע: „אַז מע קריכט אַריין אין אַ בלאָטע, קריכט מען ווייטער"... גע'פועל'ט האָב איך ביי זיך, ווי איך האָב דיר שוין אויבען געזאָגט, אַז דער אויבערשטער וועט מיך בעגליקען און איך וועל דורכברעכען אָט דאָס דאָזיגע געשעפט, וועל איך מיין חלק פערדיענסט, אם־ירצה־השם, גאָר אָהן אַ שום תירוץ, טיילען אויף דער האַלב מיט יענעם שדכן, מיט דעם לייבע לעבעלסקי'ן הייסט עס. וואָס האָט פערגעסען אויף דער אַכסניא זיין פעקעל מיט כתבים. וואָס האָב איך צו איהם? איי, על־פי יושר קאָן מען אפשר צו'פסק'ענען, אַז מיין חלק רח"ש געהער אינגאַנצען צו איהם, צו לעבעלסקי'ן הייסט עס? איז דער תירוץ: און וואו בין איך? איך בין דאָך דאָ, איינענטליך, דער גאַנצער גורם. און מיין ארבייט איז שוין נאָרניט ווערטה? און האקען שקרים פון יענעמס וועגען בין איך, דאַכט מיר, אויך נישט מחויב. און ווער ווייסט, אפשר האָט גאָט אַזוי געפיהרט, אַז ער זאָל פערלירען און איך זאָל געפינען, און אין מיין זכות זאָלען דריי אידען פערדיענען געלד?

אין די דאָזיגע מחשבות עפּענט זיך די טהיר און עס קומט אַריין די מחותנת'טע, ביילה־לאה הייסט עס, און תיכף נאָך איהר — סאָניטשקע, די כלה הייסט עס. אַ שענע, אַ הויכע, אַ געזונדע

און איין אסאבע, אזוי ווי די מאמע איהרע. „נו, א וואוכס, און ברייט, קיין עין־הרע! — טראכט איך מיר. — ניט קיין סאניטשקע, נאר טאקי א גאנצער סאניטשניק!"... אנגעטהאן געהט זי, די כלה הייסט עס, עפּיס מאדנע, אין א לאנגען קאפאט, א בונדע אזעלכע, זעהט אויס מעהר ווי א ווייבעל, נישט מחמת אלטקייט, נאר מחמת ברייטקייט, סכנת נפשות! מע וואלט בעדארפט מיט איהר עפּיס א שמועס טהון, זעהן, וואס ס'איז פאר א חיה, — לאזט ער נישט, דער פאטער הייסט עס. ער האלט אין איין רעדען, בעשיט מיך מיט רעד. פון וואס, מיינסט דו, רעדט ער? פון יאמפּעלי. וואס פאר א שטאדט דאס איז, א שטאדט פון בערע־דערס, ניט קיין פערגינערס, שונאים אין לעבען אריין, איינער דעם אנדערען וואלט דערטרונקען אין א לעפעל וואסער! וכדומה אזעלכע פוסטע רעד. א דאנק דער מחותנת'טע, ביילה־לאה'ן הייסט עס, זי מישט זיך אריין און טהוט א זאג צום מאן: „משה־ניסעל, אפשר וואלט געוועז גענוג רעדען? לאז זיי בעסער סאניטשקע אביסעל שפּיעלען אויפ'ן פערטיפּיאן". „ביי מיר האסט דו גע'פּועל'ט", — ענטפערט איהר דער מחותן, משה־ניסעל הייסט עס, און גיט א וואונק צו דער טאכטער. געהט־צו די טאכטער צום פערטיפּיאן, זעצט זיך אוועק, עפענט־אויף א גרויס בוך און קלאפט מיט די פינגער אויף וואס די וועלט שטעהט. רופט זיך אן צו איהר די מאמע, ביילה־לאה הייסט עס: „סאניטשקע, וואס טויג דיר טיודען? שפּיעל זיי בעסער „יעהאל קאזאק זא דונאיעם", „הייסע באבקע־לעך", אדער נאר „המבדיל"... „פאזשאלעסטע, מעשאיע ניט", — ענטפערט איהר סאניטשקע און מאכט מיט די פינגער איבער'ן פערטיפּיאן אזוי גיך, אז דאס אויג איז גארניט אימשטאנד צו חאפּען, און די מחותנת'טע, ביילה־לאה הייסט עס, בעת־מעשה לאזט נישט אראפּ פון איהר קיין אויג, ווי איינער רעדט: „איהר זעהט פינגער?"... און ווי זי שפּיעלט אזוי, גליטשען זיך ארויס פון חדר מיין מחותן מיט דער מחותנת'טע, און איך בלייב אליין מיט דער כלה, מיט סאניטשקע'ן הייסט עס, — אויף פיער אויגען.

„אצינד איז אַ צייט, טראַכט איך מיר, מאַכען מיט איהר אַ שמועס; לאָמיר חאָטש הערען, צי זי קאָן רעדען". נאָר פון וואָס הויבט מען אָן? לאָז מיך אַזוי וויסען אַ בייזע וועטשערע! הויב איך זיך אויף פון אָרט און געה־צו און שטעל זיך אוועק הינטער איהרע פּלייצעס און רוף מיך אָן צו איהר: „האָט קיין פּאַראיבעל ניט, סאָניטשקע, וואָס איך שלאָג אייך איבער אינמיטען דער שפּיעל. איך האָב אייך געוואָלט עפּיס פרעגען"... דרעהט זי זיך אויס צו מיר מיט'ן פּנים און קוקט אויף מיר בייז און מאַכט צו מיר אויף רוסיש: „נאַפּרימער?"... „נאַפּרימער, זאָג איך, איך האָב אייך געוואָלט פרעגען, וואָס איז אייער בעגעהר? דאָס הייסט, וואָס פאַר אַ מין חתן, אַשטייגער, וואָלט איהר געוואָלט, מע זאָל אייך געבען?" „ווידיטיע, — מאַכט זי צו מיר שוין אַביסעל ווייכער און לאָזט אַראָפּ די אויגען, — סאָבסטווענגאָ וואָלט איך געוואָלט אַ געקאָנ־טשעטען, נאָר איך וויים, אַז סע איז פּאָנאַפּראַסנאָ, וואָלט איך וועלען, פּאָ קראַינעי מערע, ער זאָל זיין איין אָבראַזאָוועטער, וואָ־רום חאָטש אונזער יאַמפּעלי סטשיטאַיעט זיך אַ פּאַנאַטיטשעסקי שטאָדט, פון דעסטוועגען האָבען מיר ניעסמאָטריאַ אָלע פּאָלוטשעט רוסישע אָבראַזאָוואַניע, און כאָטיאַ מיר פּאָסיעשטשאַיען ניט קיין אוטשעבנע זאַוועדיעניעס, פון דעסטוועגען וועט איהר נישט גע־פינען ביי אונז איין באַרישניע, וואָס זאָל ניט זיין זנאַקאָמע מיט עמיל זאָליאַ, מיט פּושקינ'ען און אפילו דאַזשע מיט גאָרקי'ן"... אַזוי מאַכט צו מיר די דאָזיגע יפהפיה, סאָניטשקע הייסט עס, און רעדט, און רעדט צו מיר האַלב אויף אידיש, האַלב אויף רוסיש, דאָס הייסט, מעהר אויף רוסיש, ווי אויף אידיש. און אין דעם קומט־אָן די מחותנת'טע,ביילה־לאה הייסט עס, רופט אוועק די כלה, ווי איינער רעדט: „אַלסדינג דאַרף זיין מיט אַ מאָס"... און עס קומט אריין דער מחותן, משה־ניסעל הייסט עס, און מיר זעצען זיך אוועק מיט איהם ווידער אין צווייען שמועסען מכּח'ן שידוך: וויפיעל גיט ער נדן, וואוהין זאָל מען זיך צענויפפאָהרען מאַכען איין אַנקוקעניש, אויף ווען זאָל מען אָפּשטעלען די חתונה, וכדומה אזעל־

בע זאבען, וואס זענען שייך צום ענין. און איך הויב מיך אויף און וויל געהן אויף דער סטאנציע קלאפען א טעלעגראם, נעמט ער מיך, משה־ניסעל הייסט עס, פאר א האנד און מאכט צו מיר: „איהר וועט נישט געהן, רב מנחם־מענדעל! איהר וועט פריהער עסען מיט אונז ווארעמעס, איהר קעהרט אוודאי זיין הונגעריג". און מע געהט זיך וואשען און מע זעצט זיך אוועק עסען און מע נעמט צו גלעזלעך ווישניק, און ער, דער מחותן הייסט עס, די גאנצע צייט — דאס מויל מאכט זיך איהם ניט צו: יאמפעלי, יאמפעלי און יאמפעלי... „איהר ווייסט נישט, זאגט ער, וואס פאר א שטאדט דאס איז! א שטאדט פון לעדיגגעהערס און בערעדערס. איהר זאלט מיך פאלגען, זאגט ער, וואלט איהר זיך געהאלטען פון דערווייטען, נישט גערעדט מיט קיינעם א ווארט. איהר זאלט זיי, זאגט ער, נישט דערצעהלען קיין מעשיות, ווער איהר זענט און פון וואנען איהר זענט און וואס איהר טהוט דא, און מיין נאמען זאלט איהר זיי אפילו גארניט מזכיר זיין, גלייך ווי איהר קענט מיך גארניט. איהר פערשטעהט, רב מנחם־מענדעל? א י ה ר ק ע נ ט מ י ך ג א ר נ י ט!" — אזוי זאגט ער מיר אן אפשר א מאל צעהן, און איך געה אוועק, קלאפ א דעפעש צו מיין שותף קיין יארמעלינעץ, אזוי ווי מיר האבען אפגערעדט, און שרייבען שרייב איך איהם גאנץ דייטליך, בזה הלשון: „ט א ו ו א ר א ס מ א ט ר ע ל. פ ע ר ו ו י ס א ר ט. ש ע ס ט ט י ־ ס י א ט ש י. ט ע ל ע ג ר א מ י ר ו י ט ע ס ק א ל ק א נ א ־ פ ר א ט י ו ו. ג ד י ע ס י ע כ א י ע מ ס י א". קומט מיר אן פון מיין שותף אויף מארגען א תשובה, מאדנע פערשטעלט: „א ו פ י ר א ל ס י א ד ע ס י א ט. נ א פ ר א ט י ו ו פ א ־ ל א ו י נ ע ש ע ס ט. ר א ב א ט א י ט י ע נ א ב א ו ו ק ע. ס א ג ל א ס ע ן ז ש מ ע ר י נ ק ע. ט א ו ו א ר פ ר י מ ע. ט ע ל ע ג ר א מ י ר ו י ט ע". לויף איך אוועק צו מיין מחותן, צו משה־ניסל'ען הייסט עס, און ווייז איהם די דעפעש און בעט איהם, ער זאל מיר פערטייטשען דעם פסוק, ווארום איך פערשטעה

נִיט אײן װאָרט. לײענט ער דורך די דעפּעש און מאַכט צו מיר: „איד! װאָס פֿערשטעהט איהר דאָ ניט? ס'איז דאָך יאַװנע װיאַסנע. ער װיל, פֿערשטעהט איהר מיך, אַז איך זאָל געבען צעהן, װעט ער מיר געבען אַקעגען די העלפֿט פֿון זעכס, דאָס הײסט, דרײ טױזענד. שרײבט זשע איהם אַװעק, זאָגט ער, אַז ער איז שױן צו קלוג. ס'איז, זאָגט ער, קורצע דבורים: װיפֿיעל ער גיט, לעג איך אַקעגען צװײ מאָל אַזױ פֿיעל. און שרײבט איהם, זאָגט ער, ער זאָל ניט מעדליװען, טאַקי מיט דעם לשון, זאָגט ער, שרײבט איהם, װאָרום עס קאָן זיך אונטערחאַפּען אײן אַנדערער“. פֿאָלג איך איהם און קלאַפּ אַװעק מײן שותּף אַזאַ דעפּעש: „קאראָטקי סלאָװאַ. סקאָלקאָ דאַיאָט קלאַדו נאַפּראָ־טיװ דװאַ ראַזאַ באָלעיע. נע מעדליװאַט. פּאָדחװאַטיטסיאַ דרוגאָי“. — בעקום איך פֿון מײן אָשר'ען אַ תּשובה, װיעדער פֿערשטעלט: „סאָגלאַסען דװאַ ראַזאַ מענעיע װיגאָװאָראָם טיסיאַ־טשאַ נאַזאַד. טאָװאַר נאַחאָדקאַ“. לױף איך װיעדער אַװעק מיט דער דעפּעש צו מײן מחותּן. זאָגט ער מיר װיעדער אַ מאָל: „ס'איז יאַװנע װיאַסנע. אײער שותּף, זאָגט ער, שרײבט, אַז ער איז מסכּים צו לעגען פֿונקט העלפֿט, נאָר מיט אַ תּנאַי — טױזענד צוריק, דאָס הײסט אַזױ: װען איך, למשל, װעל געבען, זאָגט ער, צעהן, דאַרף ער דאָך געבען פֿינף; װיל ער אָפּ־ציהען אײנס צוריק, װעט אױסקומען, זאָגט ער, אַז איך געב טאַקי צעהן, און ער װעט מעהר ניט געבען װי פֿיער. אַ איד אַ חכם, זאָגט ער, אײער מחותּן; ער װיל מיך אָפּשװינדלען פֿון קאָפּ ביז פֿיס. איך בין אָבער, זאָגט ער, אַ סוחר און פֿערשטעה אַ געשעפֿט. איך װעל איהם בעסער געבען, זאָגט ער, צװײ מאָל אַזױ פֿיעל און מיט טױזענד מעהר, אײדער ער זאָל מיר געבען די העלפֿט און מיט טױזענד װעניגער. װעט דאָס אױסקומען, זאָגט ער, אַזױ: װעט ער געבען דרײ, געב איך אַקעגען זיעבען; װעט ער געבען פֿיער, לעג איך נײען; װעט ער געבען פֿינף, לעג איך עלף. האָט איהר

עם, זאָגט ער, צעקייעט? געהט זשע, זאָגט ער, טאַקי באַלד און שרייבט איהם אַוועק אַ סטראַטשנע, ער זאָל ניט פערציהען אין דער לאַנגער באַנק, און לאָז ער אייך, זאָגט ער, ענטפערען אויך מיט אַ סטראָטשנע, אַז מע פאָהרט זיך צענויף — און איין עק לאָז עם האָבען!"

לויף איך אַוועק און קלאָפּ מיין אָשר'ען אַ סטראַטשנע דעפּעש:
„ד אַ ס ט ט ר י ק ל אַ ד י אָ ט ס ע ם. ד אַ ס ט ט ש י ט ע־
ר ע ק ל אַ ד י אָ ט ד ע ו ו י אַ ט. ד אַ ס ט פּ י אַ ט ק ל אַ־
ד י אָ ט אָ ד י נ אַ צ אַ ט. נ ע ט י אַ נ ו ט ד ל י נ ע ס ק אַ־
מ י י ק ע. ס ט ר אָ ט ש י ט ע ו ו ע י ע כ אַ י ע ם". — קומט מיר אָן צוריק אַ סטראָטשנע דעפּעש, ניט מעהר ווי צוויי ווערטער:
„ו ו ע י ע כ אַ י ע ם. ו ו ע י ע כ אַ י ט ע".

ווען קומט־אָן אַזאַ וואַזשנע דעפּעש? — מסתמא ביי־נאַכט. און די דאַרפסט שוין אַליין פערשטעהן, אַז שלאָפען האָב איך די נאַכט נישט געקאָנט. איך האָב גענומען רעכענען, וויפיעל, אַשטייגער, וועט זיך אַקאָרשט אָננעמען אויף מיין חלק, ווען, למשל, דער אויבערשטער העלפט מיר, איך פיהר אויס דאָס גאַנצע צעטעל מיט שידוכים, וואָס דער לייבע לעבעלסקי האָט פערלאָרען? ביי גאָט איז דען ניט מעגליך? אָפּגעעקט איז ביי מיר געווען פעסט, אם־ירצה־השם, אַז איך פיהר דורך דעם דאָזיגען עסק, שלים איך מיט מיין אָשר'ען אַ שטענדיגע שותפות. וואָרום ער געפעלט מיר פאַר זעהר אַ בראַווען מענשען, און טאַקי אַ מוצלח אויך. און פערשטעהט זיך, אַז אָט דער לייבע לעבעלסקי וועט אויך ניט זיין געקריוודעט. וואָס האָב איך צו איהם? נעבאַך אויך אַ איד אַ איין אָרעמאַן און אַ מטופּל מיט קינדער... קוים דערלעבט טאָג, האָב איך אָפּגעדאַוועגט און בין אַוועק צו מיינע מחותנים, זיי בעוויזען די דעפּעש. האָבען זיי באַלד געהייסען געבען קאַווע מיט פּוטערגעבעקס, און סע איז געבליבען, אַז טאַקי דעם אייגענעם טאָג פאַה־

רען מיר אַרוים זאַלבעפערט קיין זשמערינקע. נאָר בכדי יאַמפּעלי זאָל ניט זיין קשה, וואָס פאָהרען מיר עפּיס אַלע פיער אינאיינעם, — האָבען מיר געמאַכט אַזוי, אַז איך זאָל אַרויספאָהרען מיט אַ פּאַיעזד פריהער, און זיי — מיט אַ פּאַיעזד שפּעטער; און דערווייל זאָל איך פון זייערטוועגען דאָרטען צוגרייטען עפּיס אַ רעכטע סטאַנציע, הייסען מאַכען וועטשערע, ווי גאָט האָט געבאָטען. און כך הוה. איך בין געקומען קיין זשמערינקע פריהער פאַר אַלעמען, פּער־פאָהרען אויף דער שענסטער אכסניא, טאַקי די איינציגע אין זשמע־רינקע, מיט'ן נאָמען „אָדעסקי גאַסטינעץ", זיך בעקענט, ראשית חכמה, מיט דער בעל־הבית'טע, זעהר אַ וואָהלע אידינע, אַ מכניס־אורח'טע, און איך טהו זי אַ פרעג: „וואָס איז ביי אייך דאָ וואָס צו עסען?" — זאָגט זי: „וואָס ווילט איהר?" — זאָג איך: „פיש איז ביי אייך דאָ?" — זאָגט זי: „מע קאָן קויפען". — זאָג איך: „נו, און אַ יויך?" — זאָגט זי: „מע קאָן צושטעלען אַ יויך אויך". — זאָג איך: „מיט וואָס? מיט לאָקשען, צי מיט רייז?" — זאָגט זי: „אַפילו מיט מאַנדלען". — זאָג איך: „נו, און אַשטיי־גער, כדומה למשל, געבראָטענע קאַטשקעס?" — זאָגט זי: „פאַר געלד קריגט מען קאַטשקעס אויך". — זאָג איך: „נו, און טרינ־קען?" — זאָגט זי: „וואָס טרינקט איהר?" — זאָג איך: „ביער איז דאָ?" — זאָגט זי: „פאַר וואָס זאָל ניט זיין?" — זאָג איך: „נו, און ווײן?" — זאָגט זי: „אַבי געלד". — „אויב אַזוי, זאָג איך, טאָ זייט זיך מטריח, מיין ליעבע אידינע, און קאָכט וועטשערע אַזוי גרויס ווי אויף אַכט פּאַרשוין". — זאָגט זי: „פון וואַנען האָבען זיך ביי אייך גענומען אַכט, אַז איהר זענט בסך־הכל איינער?" — זאָג איך: „אַ מאָדנע אידינע! וואָס געהט אייך אָן? מע זאָגט אייך אַכט, איז אַכט". און אַזוי ווי מיר רעדען, קומט־אָן מיין שותף, רב אשר הייסט עס, און פאַלט אַרום קושען מיך און האַלזען, ווי איין אייגענער טאַטע: „דאָס הארץ האָט מיר אָבער געזאָגט, זאָגט ער, אַז איך וועל אייך טרעפען דאָ, אינ'ם „אָדעסקי גאַסטי־נעץ"! געפינט זך דאָ עפּיס, זאָגט ער, וואָס צו נעמען אין מויל

אריין?" — „אַט נאָר־וואָס, זאָג איך, האָב איך בעשטעלט אַ וועטשערע ביי דער בעל־הבית'טע אויף אַכט פּאַרשוין". — „וואָס איז שייך וועטשערע? — זאָגט ער. — וועטשערע איז זיך וועטשערע, נאָר ביז די מחותנים פוןביידע צדדים וועלען אַמאָל זיך אויסקראַצען קומען, זענען מיר, זאָגט ער, נישט מחויב דערווייל צו פאַסטען. איך זעה, זאָגט ער צו מיר, איהר זענט דאָ אַ היימישער, הייסט זשע, זייט מוחל, מע זאָל אונז גרייטען צום טיש און מע זאָל אונז געבען אַביסעל בראָנפען מיט עפּיס פליישיגס צו פערבייסען. עס חלש'ט מיר, זאָגט ער, דאָס האַרץ מסוכן נפש!" — אַזוי זאָגט צו מיר רב אָשר. און מאַכט נישט קיין שהיות און געהט אין קיך אַריין זיך וואַשען, בעקענט זיך מיט דער בעל־הבית'טע, הייסט געבען צום טיש וואָס ס'איז דאָ, און מיר זעצען זיך אוועקביידע צו דער סעודה גאַנץ ברייטליך, און רב אָשר דערצעהלט מיר עסענדיג די נסים ונפלאות, ווי אַזוי ס'איז איהם געראָטען, ער האָט געשפּאָלטען דעם ים, קוים גע'פּועל'ט ביי דעם דאָזיגען מיוחס, ער זאָל געבען די ג' אלפים ר"ך. „וואָס הייסט, זאָג איך, ג' אלפים? מיר האָבען דאָך געשמועסט נישט ווינציגער פון פיער טויזענד?" — „לאָזט אייך דיענען, זאָגט ער, רב מנחם־מענדעל, איך וויים, וואָס איך האָב צו טהון. איך היים רב אָשר! איהר דאַרפט וויסען, זאָגט ער, אַז מיין מיוחס האָט בסך־הכל חשק געהאַט לעגען כנגדו גאָרנישט מיט גאָרנישט, וואָרום ער איז אַליין אַ גרויסער מיוחס, זאָגט ער, און האָט אַ ווייב נאָך אַ גרעסערע. און אַז ער זאָל וועלען, זאָגט ער, אַ שידוך טהון מיט אַבי וועמען, וואָלט מען איהם נאָך, זאָגט ער, צוצאָהלען אין בייטעל אַריין... בקיצור, איך האָב, זאָגט ער, גענוג געהאָרעוועט, געהאַקט האָלץ, און קוים מיט צרות, מיט אַנגסטען, גע'פּועל'ט, ער זאָל געבען לכל־הפחות ב' אלפים". „וואָס הייסט, זאָג איך, ב' אלפים? איהר האָט דאָך נאָר־וואָס, זאָג איך, געזאָגט ג' אלפים?" — זאָגט ער מיר וויערער: „לאָזט אייך דיענען, רב מנחם־מענדעל, איך בין אַיין עלטערער שדכן פון אייך און איך היים רב אָשר. לאָזען זיך נאָר די צדדים צענויפפאָהרען, און

חתן־כלה וועלען זיך אָנקוקען, וועט אם־ירצה־השם אַלסדינג זיין אַגיל ואשמח. איבער אַזעלכע טויזענד קראַפּען צעגעהט זיך, זאָגט ער, ביי מיר קיין שידוך נישט. איך הייס, פערשטעהט איהר מיך, רב אָשר! איין פּרט, זאָגט ער, איז דאָ יאָ פאַרהאַן, וואָס סע קוועטשט מיך". — „דהיינו וואָס, זאָג איך, קוועטשט אייך?" — „מיך קוועטשט, זאָגט ער, דער פּריזיוו. איך האָב איינגערעדט, זאָגט ער, דעם מחותן מיינעם, אַז ביי אייער משה־ניסל'ען איז טאַקי נאָך גאָר אַ יונג קינד, בלוט און מילך, נאָר ער הערט דעם פּריזיוו פאַר דריי גראָשען, שוין גע'פּטר'ט דעם פּריזיוו"... „וואָס בעבעט איהר, רב אָשר? — רוף איך מיך אָן צו מיין שותף. — וואָסער פּריזיוו? וואָסערע לאָקשען?" — זאָגט ער צו מיר ווידער אַ מאָל: „לאָזט אייך דיענען, רב מנחם־מענדעל, איך הייס רב אָשר!"... „איהר מעגט אייך הייסען אכטצעהן מאָל רב אָשר, זאָג איך, פערשטעה איך אַלץ ניט, וואָס איהר רעדט! עפּיס בעלעבע־טשעט איהר מיר: „פּריזיוו", „שמיזיוו" — פון וואַנען האָט זיך גענומען צו מיין משה־ניסל'ען אַ פּריזיוו? אַ נקבה האָט שוין דען אויך אויף זיך אַ פּריזיוו?"... מאַכט צו מיר אָשר: „וואָס הייסט — אַ נקבה? און וואו איז אייער משה־ניסעל'ס בחור?"... „פון וואַ־נען, זאָג איך, האָט זיך גענומען צו משה־ניסל'ען אַ בחור, אַז ער פערמאָגט בסך־הכל זיין אייגענס אַ טאָכטער אַ בת יחידה, איין און איינציגע הייסט עס?" — „איז די משמעות, זאָגט ער, אַז ביי אייך איז אויך אַ בתולה? ס'טייטש, זאָגט ער, מיר האָבען דאָך גאָר געשמועסט עפּיס וועגען אַ חתן!"... „אַוודאי, זאָג איך, אַ חתן! איך האָב אָבער גאָר אַנדערש ניט גערעכענט, זאָג איך, אַז חתן'ס צד — דאָס זענט איהר!"... „פון וואַנעט איז געדרונגען, זאָגט ער, אַז חתן'ס צד — דאָס בין איך?"... „פון וואַנעט איז געדרונגען, זאָג איך, אַז חתן'ס צד — דאָס בין איך?"... „פאַר וואָס זשע, זאָגט ער, האָט איהר מיר ניט מזכיר געווען, אַז ביי אייך איז אַ בתולה?"... זאָג איך: „נו, און איהר האָט מיר מזכיר געווען, אַז ביי אייך איז אַ בתולה?"... ווערד ער אין כעס און

מאכט צו מיר: „ווייסט איהר, וואָס איך וועל אייך זאָגען, מנחם־מענדעל? איהר זענט אזוי א שדכן, ווי איך בין א רב!" זאָג איך: „און איהר זענט אזוי א שדכן, ווי איך בין א רביצין!" א וואָרט פאַר א וואָרט — ער מיר: „מלמד!" איך איהם: „שקרן!" ער מיר: „שלים־מזל!" איך איהם: „זולל־וסובאַ'ניק!" ער מיר: „מנחם־מענדעל!" איך איהם: „שכור'ניק!"... פערדריסט דאָס איהם, געהט ער און לאָזט מיר אראָפּ א פּאַטש. גנה איך און פאָהר איהם אריין אין באָרד — א שקאַנדאַל, זאָל גאָט שומר ומציל זיין!...

דו פערשטעהסט? אזוי פיעל הוצאות און צייט און טרחה. היינט די בזיונות! דאָס גאַנצע שטעדטעל איז זיך צענויפגעלאָפען אָנקוקען די דאָזיגע שדכנים, וואָס האָבען בעוויזען א בריה'שאַפט צענויפפאָרען צוויי מיידלעך. איז אָבער אָט דער אָשר, פערחאַפּט זאָל ער ווערען, באַלד אָנטרונען געוואָרען, און מיך האָט ער איבערגעלאָזט איינעם אליין זיך צערעכענען מיט דער בעל־הבית'טע פאַר דער וועטשערע, וואָס איך האָב בעשטעלט אויף אַכט פּאַרשוין. א גליק, וואָס איך האָב מיך חאַטש בעצייטענס ארויסגעמאַכט, איידער די מחותנים מיט די צוויי כלות זענען אָנגעקומען קיין זשמערינקע. וואָס מיט זיי האָט זיך דאָרט אָפּגעטהאָן — ווייס איך ניט. נאָר איך שטעל מיר פאָר די בזיונות!... היינט גנה זיי א נביא, אַז אָט דער שדכן, ימח שמו זאָל ער ווערען, איז אזא פּוסטע זאַך, א ווינדמיהל, צו אַלדי שווארצע יאָהר, וואָס רעדט און פאָהרט און פליהט און קלאַפּט דעפּעשען — און וואָס לאָזט זיך אויס? צוויי בתולות!... איין מאָל פאַר אַלע מאָל, זוגתי היקרה, עס פיעדעלט נישט, חאַטש וואַרף זיך א לעבעדיגער אין וואַסער אריין! און מחמת איך בין זעהר דערשלאָגען פונ'ם דאָזיגען שידוך, מאַך איך דאָס בקיצור; אם ירצה השם, אינ'ם אַנדערען בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות. לעת־עתה לאָז גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גריס די קינ־

דערלעך זאָלען לעבען, וואָס איך בענג נאָך זיי שטאַרק, און שווער און שוויגער, און איטליכען בעזונדער גאַר פריינדליך.

ממני בעלך מ נ ח ם - מ ע נ ד ע ל.

ע י ק ר ש כ ח ת י. גאָט שיקט צו די רפואה פאַר דער מכה. פאַהרענדיג פון זשמערינקע, האָב איך געמיינט, אז דער הימעל איז שוין אויף מיר געפאַלען. נעהאי־בי וואָלט איך געהאַט גענוג אויף הוצאות, וואָלט איך שוין ווי־עס־איז דערשלעפּט זיך אהיים, קיין כתרילעווקע הייסט עס. האָב איך מיך אָבער אויסגערעכענט, אז איך וועל מוזען בלייבען שטעקען ערגיץ אין וועג, חאָטש נעם, אל תפתח פה לשטן, און ציה זיך אוים אויף די רעלצען! איז דאָך אָבער פאַרהאַן א גאָט אויף דער וועלט, בעקען איך מיך אין וואַגאָן מיט עפּים איינעם א שלאַק, איין אַגענט א אינספּעקטאָר, וואָס שטראַפירט מענשען פונ׳ם טוידט, און ער הויבט מיך אָן צורעדען און זאָגט מיר צו הרים וגבעות, אַבי איך זאָל ווערען איין אַגענט. וואָס איז דאָס אַזעלכעס איין אַגענט און ווי אַזוי שטראַפירט מען מענשען פונ׳ם טוידט — איז א סך צו שרייבען, און איך האָב שוין איצטיגס מאָל אַזוי אויך איבערגעהאַפּט די מאָס, לאָז איך עס איבער אויף איין אַנדערש מאָל.

ה נ " ל.

סוף פונ׳ם פינפטען בוך.

שלים־שלים־מזל

מנחם־מענדעל — איין אגענט.

געשריבען אין יאהרען 1900־1909.

שְׁלִים־שְׁלִים־מַזָל

(מנחם־מענדעל — איין אגענט).

מנחם־מענדעל פון וועג צו זיין ווייב שיינה־שיינדעל אין כתריעלעווקע.

לזוגתי היקרה החכמה הצנועה מרת שיינה־שיינדעל שתחי' עכב"ב.

ראשית בין איך דיר מודיע, אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפען, מע זאָל תמיד האָרכען איינס פונ'ם אנדערען נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

והשנית הנה זיי וויסען, זוגתי היקרה, אז איך האָב געמוזט עוקר זיין, אַנטלויפען הייסט עס. איך האָב מיך נאָר־וואָס ארויס־געכאַפּט פון איין אומגליק, פון אַ גרויסען אומגליק! איך מעג בענשען גומל. שיער־שיער בין איך אריין אין חד־גדיא אריין, און נאָט ווייסט, מיט וואָס איך וואָלט אָפּגעשניטען. פון רעסטאַנסקי ראָטע איז גאָר ניטאָ וואָס צו רעדען, און אפשר נאָך קאַטאָרזשנע סיביר, חאָטש איך בין אין דעם שולדיג גלייך מיט דיר. ווי זאָגט די מאמע דיינע: „שלים־שלים־מזל דורך טיר און דורך טויער"... איצט, אז דער אויבערשטער האָט מיר געהאָלפען, איך האָב מיך בעצייטענס ארויסגעכאַפּט ווי פון אַ שרפה, האָב איך מיך אוועק־

געזעצט ארויסשרייבען דיר אין א בריעף אלסדינג באריכות, פונ׳ם אנהויב ביז׳ן סוף.

פון מיין פריהעריגען בריעף געדענקסט דו דאך מן הסתם, אין וואס פאר א פאלאזשעניע איך בין געוועז נאך דעם שענעם שידוך מיט די צוויי בתולות, ניט היינט געדאכט. איך האב דעמאלט געדערכענט, ס׳איז איין עק. אוים מנחם־מענדעל. בעדארף איך מיך בעגעגענען מיט איינעם א פארשוין, איין אגענט א אינספעקטאר פון „אקוויטעבל״, וואס שטראפירט מענשען פונ׳ם טוידט און האט דערפון פרנסה מיט׳ן פולען מויל. ער האט מיר ארויסגענומען א ביכעל און האט מיר בעוויזען, וויפיעל מענשען ער האט שוין פערשטראפירט פונ׳ם טוידט און וויפיעל מענשען עס זענען שוין ביי איהם געשטארבען. און דאס איז אזא געשעפט, וואס, אדרבה, וואס מעהר מע שטארבט, איז אלץ בעסער, סאי פאר די טוידטע, סאי פאר די לעבעדיגע. ווערסט דו דאך פרעגען: וואס איז דער שכל? דער שכל איז א פראסטער שכל. אשטייגער, נאפרימער, „אקוויטעבל״ האט גענומען און האט מיך אפגעשטראפירט פונ׳ם טוידט אויף צעהנטויזענד קארבען. דארף איך צאהלען פאר דעם סך־הכל אזעלכע צוויי־דריי הונדערטער א יאהר ביז׳ן טוידט. איז ממה־נפשך, שטארב איך אוועק, חלילה, דאס ערשטע יאהר — איז דיין גליק: צעהנטויזענד קארבען איז א מטבע. אלא וואס דען, איך לעב? איז „אקוויטעבל׳ס״ גליק. דארטען דיענען אהן א שיעור מענשען, אגענטען, צום מיינסטען — אידען, וואס האבען אויך ווייב־און־קינדער און דארפען אויך לעבען אויף דער וועלט. וואס זשע אהרט דאס מיך? דער חסרון איז, וואס ניט א יעדער קאן זיין איין אגענט. איין אגענט דארף, ראשית חכמה, געהן אנגעטהאן פיין, אבער טאקי וואס פיין הייסט: א שענעם גארניטער, א קאלנער מיט מאנקעטען, מעג זיין פאפיערענע, אבי ווייסע, א שניפס א שענעם, נו און א קאפעליש — שמועסט מען ניט. דער עיקר אבער איז — שפראך. איין אגענט מוז קאנען שפראך. דאס הייסט, ער דארף קאנען רעדען, צורעדען, איינרעדען, איבעררעדען

און פערררעדען, אזוי לאנג רעדען, ביז יענער זאל זיך שוין מוזען שטראפירען פונ'ם טוידט — און מעהר דארף מען נים. הקיצור, מיין פארשוין דער אגענט־אינספעקטאר האט ארויסגעזעהן אין מיר, אז איך בעדארף זיין א גוטער אגענט, איין אויסגעצייכענטער אינ־קוויזיטאר.

איצט, זוגתי היקרה, דארף מען דיר קלאר מאכען, זאלסט פער־שטהען דעם חילוק צווישען איין אגענט א אינספעקטאר און איין אגענט א אינקוויזיטאר. איין אגענט א אינקוויזיטאר הייסט גלאט איין אגענט, וואס שטראפירט מענשען פונ'ם טוידט, און איין אגענט א אינספעקטאר הייסט שוין איין עלטערער אגענט, וואס מאכט אגענטען. היינט איז פארהאן א „קרוזשנאי“ אגענט־אינ־ספעקטאר, וואס מאכט אגענטען־אינספעקטארעס, און איבער די אלע אגענטען, אינקוויזיטארעס, אינספעקטארעס און „קרוזשנאי“ אינספעקטארעס איז פארהאן איינער, איין אויבערהאר איבער אלע, וואס מע רופט איהם גענעראל־אינספעקטאר. קיין עלטערער פון איהם איז שוין נישטא אויף דער גאנצער וועלט. פערשטעהסט זיך, אז צו ווערען א גענעראל מוז מען פריהער זיין א אינקוויזיטאר, נאכדעם א אינספעקטאר, נאכדעם א „קרוזשנאי“ אינספעקטאר, און אזוי ווייטער. און אז גאט העלפט, מע דערדיענט זיך און מע ווערד א גענעראל — איז מען שוין בעוואהרענט מיט פרנסה אויפ'ן גאנצען לעבען. עס איז פארהאן, זאגט מיין פארשוין, גענעראלען אזעלכע, וואס פערלעבען א יאהר נים ווייניגער פון דרייסיג טויזענד. הכלל, ער האט מיך אנגעהויבען צורעדען, איך זאל ווערען איין אגענט. האב איך מיך מיישב געווען: וואס האב איך דא איינצור־שטעלען? ממה־נפשך, וועט עס געהן, וועט עס געהן; אלא נים — איז אינה מקודשת. קיין פוטער, זאגט ער, לעג איך נים אריין. אדרבה, איך בעקום נאך, זאגט ער, איין אוואנץ, דאס הייסט, מע גיט מיר איין אדערויף פאר מיין ארבייט עטליכע קערבלעך, איך זאל האבען דערווייל אויף הוצאות און אויף אויסקליידען זיך און אויף צו קויפען זיך א פארטעפעל. אויב אזוי, איז דאך עס טאקי

גאָר נישקשה פון אַ קאָמבינאַציע! און איך האָב מיך געלאָזט אי־בערדערען און בין געוואָרען למזל איין אַגענט.

נאָר נישט אַזוי גיך טהוט זיך עס, ווי סע רעדט זיך. ווערען איין אַגענט דאַרף מען זיך זעהן קודם מיט'ן גענעראַל, וואָרום ביז דער גענעראַל שרייבט ניט אונטער — איז בלאָטע. און ער האָט מיך גענומען, דער אינספעקטאָר הייסט עס, און האָט מיך טאַקי אויף זיינע אייגענע הוצאות געבראַכט צו פיהרען קיין אָדעס צו זייער גענעראַל אין „אַקוויטעבל", וואָס האָט צו שאַפען אויף עט־ליכע און צוואַנציג גובערניעס און האָט אונטער זיך, זאָגט מען, כמעט אַכטצעהן הונדערט אַגענטען. מילא, איך זאָל דיר בעשרייבען די גרויסקייט פון'ם דאָזיגען גענעראַל, איז ניט שייך. דאָס הייסט, ער אַליין איז דוקא ניט אַזאַ גרויסער, ווי דער טאַרעראַם איז גרויס, און אויגען האָט ער גרויסע, שאַרפע אויגען, און אַ פּנים'על אַ ליכטיגס, און בעקלעך רויטע, און רופען רופט מען איהם: יעווזערעל. דעם גענעראַל'ס קאַנטאָר פערנעמט אַ גאַנצע שטוב, חדרים, חדרים און חדרים. אַ סך טישען מיט בענקלעך, מיט ביכער, מיט פּאַפּירען, און אַגענטען דרעהען זיך אַרום, און סע גריבעלט און סע שוויבעלט, און דעפּעשען לויפען הין און צוריק — עס טהוט זיך חושך! איידער מע דערשלאָגט זיך צום גענעראַל אַליין, דאַרף מען דורכגעהן שבעה מדורי גיהנם. אַ טוידטער בין איך געוועזען, אַז מע האָט מיך אַריינגעפיהרט צו דעם דאָזיגען יעווזערעל, חאָטש אַפילו ער האָט מיך דוקא געבעטען זיצען, מכבד געוועזען מיט אַ פּאַפּיראָס, אויסגעפרעגט ביי מיר, ווער איך בין און וואָס איך בין און וואָס איז מיין געשעפט? בין איך געגאַנגען און איהם אויסדערצעהלט אַלסדינג, פון'ם אָנהויב ביז'ן סוף, ווי אַזוי איך בין געפאָהרען קיין קעשענעוו און פערבלאָנזעט קיין אָדעס, גע־האַנדעלט מיט „לאָנדאָן", און פון דאָרטען קיין יעהופּעץ, זיך גע־דרעהט אַרום דער בערזע, געקויפט און פערקויפט „יקנה"ז" און „פּוטיוויל" און „לילעפּוטען" און אַנדערע „פּאַפּיערלעך" אין די מיליאָנען אַריין, און נאָכדעם, ווי איך בין, ניט היינט געדאַכט,

געווארען א מעקלער פון צוקער און פון געלד, פון הייזער און פון אימעניעס, פון וועלדער און פון זאוואדלעך, און ווי אזוי איך בין נאכדעם געווארען א שדכן, אפילו א שרייבער אויך, געדרעהט, געברענט, געפלאקערט און געטראסקעט מיט דער גאנצער וועלט, און דער סוף איז געווען, זאג איך איהם, נישט גוט — שלים־שלים־מזל דורך מיר און דורך טויער... אויסגעהערט מיך, שטעהט־אויף דער גענעראל, יעווזערעל הייסט עס, לעגט ארויף אויף מיר די האנד און רופט זיך אן צו מיר: „ווייסט איהר, וואס איך וועל אייך זאגען, גאספאדין מנחם־מענדעל? איהר געפעלט מיר; א נאמען האט איהר א שענעם, און רעדען, ברוך השם, קאנט איהר. איך זאג אייך נביאות, אז מיט דער צייט וועט איהר זיין א גרויסער אגענט, טאקי גאר א גרויסער! דערווייל בעקומט איהר איין אוואנץ, פאהרט ארויס אויף דער וועלט, אין די אידישע שטעדט און שטעדטלעך, דארט קען מען אייך אויסגעבונדען, און זייט מצליח"...

און כך הוה. איך האב נאר בעקומען פון זיי די עטליכע קערבלעך, אזוי האב איך מיך באלד אויסגעקליידט בגדי־מלכות. זאלסט מיך זעהן, וואלסט דו מיך ניט דערקענט. און א פארטעפעל האב איך מיר געקויפט א גרויסען, האט מען מיר אנגעפאקט אהין ביכלעך מיט פאפירען א גאנצען טראנספארט, און איך האב מיך געלאזט אויף גאט'ס וועלט. קודם קיין בעסאראביע, א ווינקעל פון פרנסה! דארט, זאגט מען, קאן מען מאכען געשעפטלעך, שטראפירען און שטראפירען. דארף זיך מאכען אזוי, אז איך האב יאהרצייט, חאפ איך מיך אראפ מפאיעזד לפאיעזד אין א קליין שטעדטעל, עפיס א העק צו אלדי שווארצע יאהר. איך האב גאר ניט געוואוסט, אז דאס שטעדטעל האט א שם אויף דער וועלט מיט איהרע שקצים, עזות־פנימ'ער, מוסרים און יאבעדניקעס. פערברענט וואלט עס געמעגט ווערען איידער איך האב עס דערקענט! נאר אז סע איז בעשערט איין אומגליק — דארף איך אקוראט אט דא, אין דעם שטעדטעל, האבען יאהרצייט, און פאל אריין אין א בלאטע, זאל דער אויבערשטער שומר ומציל זיין! דאס הארץ האט

מיר אָבער טאַקי געזאָגט, אַז איך וועל דאָ גוט ניט אָפּשניידען. נאָר אַז מע דאַרף זאָגען קדיש, איז עפּיס אַ תירוץ? בין איך אַוועק גלייך אין בית־מדרש אריין און קום אָן פּונקט צו מעריב. אָפּגעדאַוונט מעריב, געהט־צו צו מיר דער שמש און רופט זיך אָן צו מיר: „יאָהרצייט?“ — זאָג איך: „יאָהרצייט“. — מאַכט ער צו מיר: „פון וואַנעט איז אַ איד?“ — זאָג איך: „פון דער גאַרער וועלט“. — „מה שמכם?“ — זאָג איך: „מנחם־מענדעל“. — „קומט דאָך אייך שלום!“ — און ער שטעקט מיר אָפּ אַ שלום־עליכם, און נאָך איהם דער גאַנצער מנין. אַלע געבען מיר אָפּ שלום, און עס ווערד אַרום מיר אַ רעדעל, און מע הויבט־אָן אויסטאַפּען ביי מיר, ווער איך בין און פון וואַנען איך בין און וואָס איז מיין טהועכץ? זאָג איך זיי: „איך בין איין אַגענט“. — פרעגען זיי: „פון וואָס איין אַגענט? פון מאַשינעס?“ — זאָג איך: „דוקא ניט. איך בין איין אַגענט אַ אינקוויזיטאָר פון „אַקווימעבל“. — זאָגען זיי: „וואָס איז דאָס פאַר אַ שלאַק?“ — זאָג איך: „איך בעוואָהרען מענשען נאָכ’ן טוידט“. און איך געב זיי צו פערשטעהן דעם שכל, ווי אַזוי מע שטראַפירט מענשען פונ’ם טוידט. שטעהען זיי אַרום מיר מיט אָפענע מיילער, גלייך ווי מע וואָלט זיי דערצעהלט — אויפ’ן הימעל אַ יריד. נאָר צוויי חברה־לייט האָב איך בעמערקט צווישען זיי, איינער אַ הויכער, אַ דאַרער, איין אויסגעבויגענער, מיט אַ נאָז אויך איין אויסגעבויגענער און אַ גלאַנצענדיגער; אַ טבע האָט ער, אַז ער רעדט, צופּט ער די האָר פונ’ם בערדעל איינציגווייז. דער אַנדערער — אַ נידעריגער אַ ברייטער, אַ שוואַרצער, ווי אַ ציגיינער, מיט איין אויג אַ שעלמיש, וואָס קוקט ביי איהם קיין פּצון זייט. ער מעג רעדען ווי ערנסט, ווייזט זיך אויס, אַז ער שמייכעלט. די דאָזיגע צוויי חברה־לייט האָבען, אַפּנים, יאָ פערשטאַנען, וואָס הייסט שטראַפירען מענשען פונ’ם טוידט, מחמת זיי האָבען זיך עפּיס מאָדנע איבערגעקוקט מיט די אויגען און האָבען אַ זאָג געטהאָן איינס צום אַנדערען אונטער דער נאָז: „סע וועט געהן אַ גאַנג“... איך האָב באַלד פערשטאַנען אָן די צוויי פּאָר־

שוינען, אז זיי זענען ניט גלייך צו אנדערע; זיי פערשטעהען איין עסק, און מיט זיי קאָן מען שוין עפּיס מאַכען. און כך הוה. איך בין נאָר ארוים פון בית־מדרש, געהען זיי מיר נאָך, די צוויי חברה־לייט, פון הינטען, און מאַכען צו מיר: „וואָס לויפט איהר אזוי, רב מנחם־מענדעל? שטעהט א ווייל‏ע, מיר ווילען אייך עפּיס פרעגען. אָט דאָ ביי אונז, אין דער בלאָטע, ווילט איהר מאַכען געשעפטען?“... — זאָג איך: „פאַר וואָס ניט?“ — מאַכט צו מיר דער לאַנגער, דער וואָס מיט דער אויסגעבויגענער נאָז: „צווישען אחינו בני־ישראל?“... און דער וואָס מיט׳ן אוינעל העלפט איהם אונטער: „מיט אידען איז גוט קוגעל עסען“. — זאָג איך: „וואָס זשע איז דערצו די עצה?“ — זאָגט דער לאַנגער: „האַנדלען זאָל מען מיט א פּריץ“. — „לעבען זאָלען די גויים“... — העלפט איהם אונטער דער וואָס מיט׳ן אוינעל. און אָט אזוי געהען מיר און רעדען, און אז מע רעדט, דעררעדט מען זיך. עס לאָזט זיך אוים א מעשה, אז אָט די צוויי חברה־לייט האָבען זייער איינענעם א פּריץ א מאָל־דאוואַן, א רייכען בעל־הגוף, וואָס זיי פּערדיענען ביי איהם אָפט א קערבעל. מיינען זיי, אז איהם וואָלט מען געקאָנט זעהר שען פּער־שטראַפּירען... זאָג איך: „אָך, פאַר וואָס ניט? מיט׳ן גרעסטען כבוד! אדרבה, זאָג איך, נעמט זיך צום עסק, און לאָמיר עס מאַכען יחדיו. איך בין, זאָג איך, נישט קיין אָץ להעשיר“... און עס איז געבליבען, אז מאָרגען, אם־ירצה־השם, אין בית־מדרש צום ערשטען מנין דאַרפען זיי מיר ברענגען תשובה פון זייער פּריץ דעם מאָל־דאוואַן. נאָר וואָס דען? איין זאַך האָבען זיי מיך געבעטען — ס׳זאָל זיין בסוד־סודות, דאָס הייסט, איך זאָל זיך ניט אויסרעדען אויף דער אכסניא, אז איך האָב מיך מיט זיי געזעהן און אז מיר האָבען אָפּגעשמועסט אינאיינעם מכח א געשעפט.

הבוקר אור — ס׳איז נאָר טאָג געוואָרען, האָב איך מיך גע־פּעדערט אין בית־מדרש אריין דאַווענען מיט׳ן ערשטען מנין. אָפּ־געדאַווענט — נישטאָ מיינע חברה־לייט. איבערגעוואַרט דעם אַנ־דערען מנין — נישטאָ מיינע פּארשוינען. פאַר וואָס האָב איך זיי,

שוטה, נישט געפרעגט, ווי אזוי רופט מען זיי ביי׳ם נאָמען און וואו זיצען זיי? צוגעהן צום שמש און א פרעג טהון ביי איהם — האָב איך מורא: איך האָב דאָך געגעבען זיי דאָס וואָרט, ס׳זאָל זיין בסוד! ערשט העט נאָך אלע היום׳ס האָבען זיי זיך בעוויזען מיט די טלית־ותפילין. אז איך האָב זיי דערזעהן, האָט מיר א טיאָך געטהאָן דאָס הארץ פאר שמחה. נאָר צוגעהן צו זיי און פרעגען, וואָס הערט זיך — האָב איך מיך איינגעהאַלטען, ס׳איז נישט מעשה מענש. אָפּגעדאַוונט פאר זיך אויף איין פוס, חאַפּען זיי די טלית־ותפילין און לאָזען זיך געהן געשווינד. איך נאָך זיי. — „נו?“ — מאַך איך צו זיי. מאַכען זיי צו מיר: „יהודי בלא, דבר׳ט נישט אויף דער גאַס. איהר קענט נישט אונזער שטאָדט. ברענען זאָל זי אייך! איהר געהט אונז בעסער נאָך פון הינטען און קומט צו אונז אהיים. דאָרט מאַכען מיר דאָס געשעפט, און טאַקי אין איינוועגס עפּים צובייסען“... אזוי מאַכט צו מיר דער וואָס מיט דער אויסגעבוינגענער נאָז און טהוט א וואונק צו דעם וואָס מיט׳ן אויגעל, און יענער וואָס מיט׳ן אויגעל ווערד נעלם. און מיר אין צווייען לאָזען זיך געהן איבער ענגע פינסטערע חושכ׳־דיגע געסלעך, ער אויף צופריהער און איך נאָך איהם, אזוי לאַנג, אזוי ברייט, ביז נאָט האָט געהאָלפען, מיר זענען בשלום געקומען.

אריינגעקומען אין א קליין פינסטער פערדרויכערט שטיבעל מיט א סך פליעגען אויף די ווענד און אויף דער סטעלי, מיט א גע־מאָהלטען מזרח, א רויטען טישטוך אויפ׳ן טיש און מיט א לאָמפּ, פערהאָנגען מיט פּאַפּיערענע אָפּגעבליאַקעוועטע קוויטען, האָבען מיר געטראָפען ביי׳ם אויוועז א קליין, אויסגעשמירט ווייבעלע מיט א בלייך־איבערגעשראָקען פּנים. דאָס קליינע ווייבעלע האָט א קוק געטהאָן מיט׳ן איבערגעשראָקען פּנים אויפ׳ן מאַן, און דער מאַן האָט א זאָג געטהאָן צו איהר פאַרבייגעהענדיג: „עסען!“ — און ס׳איז בעשאַפען געוואָרען אין איין כהרף־עין א טישטוך מיט א בולקע, מיט בראָנפען און מיט פערבייסען. עס האָט נישט לאַנג געדויערט, און יענער וואָס מיט׳ן אויגעל איז אריינגעקומען, און

נאָך איהם האָט זיך אריינגעקאַטשעט אַ נפש פון אַ פּוד צוועלף מיט אַ גרויסער בלויער נאָז, מיט פעטע האָריגע הענד און מיט צוויי מאָדנע פיס, וואָס אָנהויבען הויבען זיי זיך אָן דוקא גראָב, נאָר וואָס ווייטער געהען זיי דינער און דינער. עס דאַרף זיי זיין שווערליך צו טראָגען אויף זיך אַזאַ גרויסען, אַזאַ שווערען גוף.

אָט דער דאָזיגער נפש איז געווען דער פּריץ דער מאָלדראוואָן. דערזעהן דאָס פלעשעל בראָנפען אויפ'ן טיש, האָט ער אַרויסגע־לאָזט פון זיין פעטען בויך אַ פעטע שטימע אויף גוייש: „אָצע דאָברע דילאָ!"... געגומען צו ביסלעך בראָנפען (דער פּריץ דער מאָלדראוואָן האָט גענומען צוויי ביסלעך), האָבען די צוויי חברה־לייט פערבונדען מיט איהם אַ שמועס מכח ווייץ און מכח קאָרן, און בשעת מעשה טהוט מיר יענער וואָס מיט'ן אויגעל אַ זאָג אויפ'ן אויהער: „דער אָדון איז אָנגעשטאָפּט!... האָט אפשר טויזענד טשעטווערט ברויט, אַ חוץ האָבער... קוקט ניט אויף איהם, וואָס ער געהט אַזוי אָרעם געקליידט; ער איז נאָר אַ קאַרגער"... און יענער, דער לאַנגער, גיט איהם אַלץ עצות, ער זאָל נישט פערקויפען דאָס ברויט, וואָרום עס וועט זיין טייער ווייץ; ער זאָל בעסער אָפּלעגען דאָס גאַנצע ברויט אויפ'ן ווינטער. „אָצע דאָברע די־לאָ!" — זאָגט איהם אַלע מאָל דער פּריץ דער מאָלדראוואָן, האַקט־אריין איין כוסה נאָך דער אַנדערער און פערבייסט מיט אַפּעטיט, ווי נאָך אַ תענית, און בלאָזט מיט ביידע ליפּען און מיט דער נאָז. נאָכ'ן עסען רופט זיך אָן צו מיר דער לאַנגער: „אַצינד קאָנט איהר דבר'ען מיט'ן אָדון מכח אייער עסק"... האָב איך מיך אָוועקגע־זעצט מיט'ן אָדון בעזונדער אין אַ ווינקעלע און האָב איהם אָני־דערגעלעגט אַ דרשה, איך ווייס ניט, פון וואַנען עס האָט זיך צו מיר גענומען! איך האָב איהם געגעבען צו פערשטעהן, ווי נויטיג דאָס איז פאַר איטליכען מענשען דאָס שטראַפירען זיך, ער מעג זיין רייך, ווי קורח; אדרבה, וואָס דער מענש איז רייכער, זאָג איך, איז אַלץ נויטיגער, ער זאָל זיך פערשטראַפירען, וואָרום אַ רייכער מענש, זאָג איך, אַז ער ווערט־אָן דאָס געלד אויף די על־

טערע יאָהרען, איז איהם טויזענד מאָל ערגער ווי דעם קבצן; אַ קבצן, זאָג איך, איז שוין געוואָהנט געוואָרען מיט'ן דלות, און אַ נגיד, זאָג איך, אז ער בלייבט חלילה אָהן געלד, איז ערגער ווי געשטאָרבען. „יאק נאָפּיסאַנאָ או נאַס — זאָג איך צו איהם — עני חשוב כמת, זנאַטשיטסאַ, ביעדני חוזשע יאק מערטווי. אַ פּאָטאָמו, זאָג איך, וואַשע בלאַהאָראָדיע, זאָג איך, זאַשטראַפּיראָוי־טי סובי, זאָג איך, אָט סמערטי טשרעז סטאָ דוואַדצאַט ליעט, זאָג איך, נאַ דעסיאַט טיסיאַטשי"... „אָצע דאָברע דילאָ!" — מאַכט צו מיר דער אָדון און בלאָזט מיט ביידע ליפּען, ווי אַ בלאָז־זאַק. איך פּיהל, אז דער כח פון רעדען האָט זיך איין מיר צעברענט מיט סכנת־נפשות, וויל איך רעדען ווייטער, רופט זיך אָן צו מיר דער לאַנגער: „גענוג אייך צו דבר'ען; נעמט אַרוים דעם נייר און כתב'עט־אָן וואָס מע בעדאַרף"... און יענער וואָס מיט'ן אויגעל טראָגט מיר אונטער אַ טינט און פעדער, און איך טהו־אָפּ אַלסדינג, וואָס מע בעדאַרף, און אז עס קומט צו חתמ'ענען, שוויצט דער פריץ דער מאַלראַוואַן נעבאַך שטאַרק ביז ער „לעגט דעם טאַטען". נאָכדעם געה איך מיט איהם צום דאָקטאָר, ער זאָל איהם בעטראַכ־טען, איך נעם איין אדערויף, געב אַרוים אַ קוויטאַנציע — און דאָס געשעפט איז געמאַכט.

געקומען פאַר־נאַכט אויף דער אַכסניא פרייליך און געהייסען זיך קאָכען וועטשערע, רופט זיך אָן צו מיר דער בעל־הבית פון דער אַכסניא: „וואָס הערט זיך עפּיס ביי אייך?" — „וואָס זאָל זיך הערען?" — זאָג איך. — „מעג מען אייך, זאָגט ער, אָפּגעבען מזל־טוב?" — „וואָס פאַר אַ מזל-טוב?" — פרעג איך איהם. — „דאָס געשעפטעל, זאָגט ער, וואָס איהר האָט אָפּגעאַרבייט"... — „וואָסער געשעפטעל?" — זאָג איך און מאַך מיך תמ'עוואַטע. — „מיט'ן פריץ", — מאַכט ער צו מיר. — „מיט וואָסער פריץ?" — „מיט'ן גראָבען פריץ". — „פון וואַנען ווייסט איהר, זאָג איך, אז איך האָב געמאַכט אַ געשעפטעל מיט אַ פריץ?"... „ס'איז אַזוי, זאָגט ער, אַ פריץ, ווי איך בין אַ רביצין"... — „וואָס זשע דען איז ער?" —

„ער איז א פיפערנאָטער", — מאַכט צו מיר דער בעל־הבית און צעלאַכט זיך מיר גלייך אין פּנים אַריין. זעט איך מיך צו צום בעל־הבית און הויב איהם אָן בעטען, חלש'ען, ער זאָל מיר זאָגען, וואָס בעדייט דאָס „פּיפּערנאָטער" און פון וואַנען ווייסט ער, וואו איך בין געווען און וואָס איך האָב געטהאָן? הקיצור, ער האָט, אַפּנים, אַרויסגעזעהן פון מיינע רעד, אז איך בין דאָ גאָט די נשמה שולדיג, האָט ער אויף מיר רחמנות געהאַט און האָט זיך פערשפּאַרט מיט מיר בעזונדער אין אַ חדר און האָט מיר גענומען דערצעהלען אויף מיינע צוויי שותפים אַזעלכע זאַכען, אַז די האָר האָבען זיך מיר געשטעלט קאַפּויר. לאָזט זיך אויס אַ מעשה, אַז די צוויי חברה־לייט זענען בסך־הכל פּראָסטע שווינדלערס, מזיקים, זאָגט ער, וואָס די וועלט האָט דאָס נישט. „זיי האָבען שוין, זאָגט ער, אָפּגעטהאָן אויף זייער לעבען אַזעלכע קרימינאַל־זאַכען, וואָס ווען מע האַפּט זיי, זאָגט ער, געהען זיי אַוועק וויית... זייער טרפה'נער גליק, זאָגט ער, איז, וואָס תמיד שטעלען זיי אַרויס אַ דריטען, און אַליין, זאָגט ער, בלייבען זיי שטענדיג פון דרויסען... דער דאָזיגער פּריץ, זאָגט ער, וואָס מע האָט אייך איהם אַרויסגעשטעלט פאַר זעהר אַ רייכען מאָלדאַוואַן, איז בסך־הכל אַ פּראָסטער לאַ־פּאַצאָן, זאָגט ער, אַ שכור הגדול הגבור והנורא, און דער, זאָגט ער, וואָס איהר האָט איהם פערשטראַפירט, — איז אָדער ער האַלט ביי אָפּזאָגען די עטליכע גילדען, זאָגט ער, אָדער ער איז שוין אַ שוכן־עפר... איהר פערשטעהט, זאָגט ער, מיט וואָס דאָס שמעקט?"...

דערהערט אַזעלכע דבורים, איז מיר פּרחה נשמתי געוואָרען. עס געהט מיר מעהר נישט אָפּ צו מיינע זיידענע קליידער, אַז איך זאָל מיך נאָך אַריינחאַפּען אויף אַ מינוט אין אַ טורמע אַריין! האָב איך נישט געמאַכט קיין לאַנגע שהיות און געלאָזט זיך גלייך צו דער באַהן, לויפען וואוהין די אויגען טראָגען, גאָר נישט גע־וואָלט אפילו זעהן זיך שוין מעהר מיט מיינע צוויי חברה־לייט. לאָזען זיי געהן כפּ־הקלע מיט זייער מאָלדאַוואַן און מיט דער שטאָדט און מיט גאַנץ בעסאַראַביע און מיט'ן גאַנצען עסק פון

שטראַפירען מענשען פונ'ם טוידט. וואָס מע קאָן דורך דעם אומ־גליקליך ווערען... לאָז גאָט געבען בעסערע פּרנסות. הלואי איך זאָל שוין קומען אויפ'ן אָרט בשלום. און מחמת איך האַלט ביי פאָהרען אַ ווייטען וועג, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, פון האַמבורג וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות. לעת־עתה לאָז גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גריס די קינ־דערלעך זאָלען לעבען. גאָט זאָל העלפען, זיי זאָלען זיין געזונד און שטאַרק, און מע זאָל זיך זעהן מיט פרייליכע הערצער. גריס שווער און שוויגער און איטליכען בעזונדער גאָר פריינדליך.

ממני בעלך מ נ ח ם ־ מ ע נ ד ע ל.

עיקר שכחתי. איך האָב דיר גאָר פערגעסען שרייבען, וואוהין איך פאָהר. זוגתי היקרה, איך פאָהר קיין אַמעריקע. נישט אַליין — אַ גאַנצע קאָמפּאַניע פאָהרען מיר. דאָס הייסט, פאָהרען פאָהרען מיר, אייגענטליך, קיין האַמבורג, און פון דאָרטען שוין קיין אַמעריקע. וואָס עפּיס קיין אַמעריקע? ווייל אין אַמעריקע, זאָגט מען, ווערען אידען גליקליך. גאָלד, זאָגט מען, וואַלגערט זיך דאָרט אין די גאַסען. געלד רעכענט זיך דאָרטען אויף טאָלערס, און מענשען זענען דאָרטען בחשיבות גדול — אַ רענדעל אַ מענש! און ווער שמועסט, אידען — די זענען גאָר דאָס אויבערשטע פון חריין! אַלע זענען מיר מבטיח, אַז אין אַמעריקע וועל איך, אם־ירצה־השם, מאַכען גוט, טאַקי וואָס גוט הייסט. די גאַנצע וועלט פאָהרט איצט קיין אַמעריקע, מחמת דאָ איז נישטאָ וואָס צו טהון. לחלוטין נישט. סע האָבען זיך אויסגעלאָזט אַלע געשעפטען. הייגט וויבאַלד אַז די וועלט פאָהרט, פאַר וואָס זאָל איך אויך ניט פאָה־רען? וואָס האָב איך איינצושטעלען?... רק זאָלסט גאָר קיין יסורים ניט האָבען, זוגתי היקרה, און נישט איבערטראַכטען אויף מיר חלילה קיין שלעכטס. גלויב מיר בנאמנות, אַז איך וועל דיך, חס ושלום, נישט פערגעסען, נישט דיך, נישט אונזערע קינדערלעך, זאָלען געזונד זיין. איך וועל אַרבייטען טאָג ווי נאַכט, קיין זאַך

וועט מיר ניט זיין שווער, און אז דער אויבערשטער וועט מיר העל־פען, איך וועל, אם־ירצה־השם, בעגליקען, און בעגליקען וועל איך געוויס, דאס איז ביי מיר זיכער, ווי ס'איז טאג אויף דער גאנצער וועלט, וועל איך דיר צושיקען שיפסקארטען, פאר דיר און פאר די קינדער, און וועל דיך ארויסנעמען אהין, און וועסט ביי מיר לעבען בכבוד, ווי די גרעסטע שררה'טע, פונ'ם שענסטען און פונ'ם בעס־טען, קיין שפרענקעלע וועל איך אויף דיר נישט לאזען פאלען. און עס איז שוין טאקי צייט, כלעבען, אז דו זאלסט אויך וויסען פון א וועלט צו זאגען! רק נישט געזארגט און נישט גענומען זיך צום הארצען — מיר האבען א שטארקען גאט!...

הנ"ל.

סוף פונ'ם זעכסטען בוך.